-- *Ex Libris* --
B. N. Lapsley
375 Willow Wood
Murphy, Texas 75094

LAPSLEY / BROOKS FOUNDATION, INC.
1701 N. GREENVILLE AVE. ST. 810
RICHARDSON, TEXAS 75081, USA

DIBEKULU ZEWDE

- ቲ.እች.ቢ. (TH.B.)
- ቢ.ኤ፡ ሥነ መንግሥት (B.A. Pol.Sc.)
- ቢ.ኤ፡ሥነ አስተዳደር(B.A. Pub.Adm.)
- ኤል ኤል.ቢ.(LL.B),
- ኤል ኤል.ዲ.(LL.D)

FETHA NAGAST : NOMOCANON

THE TITLE
THE CONCEPT
THE SOURCES

DIVINE BOOKS
ECCLESIASTICAL CANONS
CANONS OF KINGS

AYN
RESTA
RESTEB
RESTEG
DISQ
NICAEA
BEDES
BES
ETC

TES
MEK
MEG
MEGH
TREATISES
COSTUMARY PRACTICES
ANALOGICAL ARRIVALS
LOGICAL DEDUCTIONS

LAPSLEY / BROOKS FOUNDATION, INC.
1701 N. GREENVILLE AVE. ST. 810
RICHARDSON, TEXAS 75081, USA

Addis Ababa 1993

COPYRIGHT (C) Dr. DIBEKULU ZEWDE
ALL RIGHTS RESERVED

HONOUR FOR MY MOTHER M. MULUTSEHAY BISETEGN

PRINITED BY BERHANNA SELAM
PRINTING PRESS
ADDIS ABABA 1993

የይዘት ሰሌዳ/ማውጫ

የይዘት ሰሌዳ .... 5 – 10
መግቢያ .... 11 – 16
ምንጸረ ቃል .... 17 – 19
የምንጮች ሰሌዳ .... 20 – 37
1· ሰነዶች ምንጮች 20 – 26
2· ሥነጽሑፎች ምንጮች 27 – 37

ክፍል አንድ .... 38 – 96

የፍትሐ ነገሥት ታሪካዊነት .... 38 – 96

ምዕራፍ አንድ .... 38 – 64

የፍትሐ ነገሥት ስያሜና ፅንሰ ሐሳብ 38 – 64

1· የቃሉ ዘይቤአዊ ትርጉም 38–41
2· ጉባኤ ቀኖናት 41–43
3· ፍትሐ ነገሥት 43–44
4· ምእላደ ሕግ መንፈሳዊ ወሥጋዊ 44–46
5· ብሔረ ሕግ ወቀኖና 47–65
5·1 የኃይል ቃሉ ትርጉም 47–51
5·2 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘቁስጥንጥንያ .... 51 – 52
5·3 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘምሥራቅ መካከለኛው ምሥራቅ .... 52 – 55
5·3·1 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘሶርያ 53 55
5·3·1·1 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘጎርጎርዮስ ባር ሄብሬውስ 53–55
5·3·1·2 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘኢቢድኢየሱስ .... 55 – 57
5·3·2 ብሔረ ሕግ ቀኖና ዘእስክንድርያ .... 57 – 57
5·3·2·1 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘገብርኤል ኢብን ቱራይቅ .... 57 – 58
5·3·2·3 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘሚካኤል ዘድምያጥ 58
5·3·2·4 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘመቃርዮስ መነኩስ .... 62 – 64
5·4 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘዮሐንስ ጾዋሚ 64

ምዕራፍ ሁለት .... 65 – 83

የፍትሐ ነገሥት ቅንብርና ዝግጅት ዓላማ

1· የፍትሐ ነገሥት ቅንብር ዓላማ .... 65 – 68

2· የፍትሐ ነገሥት ጸሐፊ ....69 – 75
3· ፍትሐ ነገሥት የተጻፈበት ዘመንና ቋንቋ ....75 – 77
4· የፍትሐ ነገሥት ወደ ግእዝ ቋንቋ መመለስ ....78 – 80
4·1 ፍትሐ ነገሥት ወደ ግእዝ ቋንቋ የተመለሰበት ዘመን 78 – 80
4·2 መላሹ – ተርጓሚው ....81 – 83

ምዕራፍ ሦስት ....84 – 89

የፍትሐ ነገሥት ሥርጭት ....84 – 89

1· ዐረብኛው ፍትሐ ነገሥት 84
2· ግእዙ ፍትሐ ነገሥት ....85 – 89
2·2 የግእዝ ፍትሐ ነገሥት ኅትመትና ሥርጭት ....86 – 87
2·3· የግእዝ ፍትሐ ነገሥት የወጪ ቋንቋዎች ትርጉም
ሥርጭት ....87 – 89

ምዕራፍ አራት ....90 – 96

የፍትሐ ነገሥት ምንጮች ዓይነቶች ....90 – 96

1· ምንጮች 90
2· የምንጮች ዓይነቶች ....90 – 91
2·1 ሰነዳውያን ምንጮች ....91 – 92
2·2· ትውፊታውያን ምንጮች 93
2·3· አምሳላውያን ምንጮች ....93 – 95
2·4· ሥነ እእምሮአውያን ምንጮች – ልቡና ያስገኛቸው
ምንጮች ....95 – 96

ክፍል ሁለት 97–288

ፍትሐ ነገሥት ክፍል አንድ 97–288

የመንፈሳዊ ሕግ–የመንፈሳዊ ሕግ መሠረታውያን
ምንጮች 87–288

ምዕራፍ አምስት 97–101

መጻሕፍት አሞላካውያት 97

1· አምስቱ ብሔረ ኦሪት (ብሉይ ኪዳን) 97–101
1·1 ትእ (ዘፍጥረት) 97
1·2 ትቤ (ዘፀአት) 97
1·3 ትጋ (ዘሌዋውያን) 97
1·4 ትዳ (ዘኁልቁ) 97
1·5 ትሔ (ዘዳግም) 97
2· ሐዲስ ኪዳን ....
2·1 ጀ(ወንጌል) 99–100
2·2 ግብረሐዋርያትና መልእክታት 100–101

ምዕራፍ ስደስት ....

ሐዋርያውያት ቀኖናት 102–151

1· የቀኖናት ሐውርያውያት ግንዛቤዎች 102–118
2· ዓይን (ሥርዐተ ጽዮን) 113–136
3· ረስጠእ (ቀለሚንጦስ ቀዳማዊ) 137–166
4· ረስጠብ (ቀለሚንጦስ ዳግም) 167–196
5· ረስጠጅ (ቀለሚንጦስ ሣልስ) 197
6· 127 ቀኖናተ ሐውርያት 198–200
7· የሐዋርያት ቀኖናት ፣ ረስጠእ ፣ ረስጠብ ፣ ረስጠጅና 85
ቀኖናት ግንኙነት
8· ስመንቱ ብሔረ ቀኖናት ዘቀለሚንጦስ 206–208
8·1 ስመንቱ ሱርስጥ ብሔረ ቀኖናት
8·2 ስመንቱ ዐረብ ብሔረቀኖናት 207–209
8·3 ሰብዐቱ ግብጥ ብሔረ ቀኖናት 209–210
8·4 ስመንቱ ግእዝ ብሔረ ቀኖናት 210–218
9· ዲድስቅልያ (ድስቅ) 219–239
10· ኪዳን ዘእግዚእ(ሥርዋጽ) 240–246
11· መልእክተ ጴጥሮስ(ጴጥ) 247–251

ምዕራፍ ሰባት 252–261

ሲኖዶሳውያት ቀኖናት 252–261

1·25 ቀኖናተ ሲኖዶስ ዘዕንቆራ (ዕንቆራ) 252–253
2·14 ቀኖናተ ሲኖዶስ ዘቅርጣግና (ቀጠግ) 253–254
3·20 ቀኖናተ ሲኖዶስ ዘግንግራ (ግንር) 254
4·25 ቀኖናተ ሲኖዶስ ዘአንጾኪያ (ጾክ) 254–255
5·20 ቀኖናተ ሲኖዶስ ዘኒቅያ ሀ·(ኒቅ) 255
6·84 ቀኖናተ ሲኖዶስ ዘኒቅያ ለ·(ኒቅያ) 255–259
7·59 ቀኖናተ ሲኖዶስ ዘሎዶቅያ (ዶቅ) 259–260
8·21 ቀኖናተ ሲኖዶስ ዘሰርድቅያ (ሰድቅ) 260–261

ምዕራፍ ስምንት

ቀኖናት አበው 262–279

1· ቀኖናት ዘአቡሊዲስ (በደስ) 262–268
2· ቀኖናት ዘቅዱስ ባስልዮስ (በስ) 269–272
3· ቀኖናት ዘዲዮናስዮስ (ደ) 272–274
4· ቀኖናት ዘጎርጎርዮስ (ግር) 274–276
5· ቀኖናት ዘዮሐንስ አፈወርቅ (ሐ) 276–278
6· ቀኖናት ዘጢሞቴዎስ (ጢሞ) 278
7· ቀኖናት ዘአትናቴዎስ 278–279
8· ቀኖናት ዘኤጲፋንዮስ 279

ምዕራፍ ዘጠኝ 280–288

ቀኖናት ዘሊቃነ ጳጳሳት ዘእስክንድርያ 280–288

1· ቀኖናት ዘክርስቶዱሎስ (ክርስጣ) 280–288
2· ቀኖናት ዘገብርኤል ዳግማዊ ኢብን ቱራይቅ 282–283
3· ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘሚካኤል ዘድምያጥ 283–284
4· ቀኖናት ዘቄርሎስ ዳግማዊ 284–285
5· ቀኖናት ዘቄርሎስ ሣልሳዊ ኢብን ላቅላቅ 285–286
6· ቀኖናት ዘቆዝማስ 286–288

ክፍል ሦስት 289–291

ፍትሐ ነገሥት ክፍል ሁለት ፡ ሥጋዊ

ሕግ - የሥጋዊ ሕግ መሠረታውያን ምንጮች 289–297

ምዕራፍ አሥር 289–297

ቀኖናተ ነገሥት የሮማ–ቢዛንቲን ነገሥት

ሕጊጋት 289–297

1· ጠበ (ቀኖናተ ነገሥት ቀዳማዊ) 289–297
2· መክ (ቀኖናተ ነገሥት ዳግም) 298–305
3· መጅ (ቀኖናተ ነገሥት ሣልስ) 305–311
4· መማ (ቀኖናተ ነገሥት ራብዕ) 302–322

ክፍል አራት 323–321

ምዕራፍ አሥራ አንድ 323 321

የፍትሐ ነገሥት መጠቃለልና ይዘቶች 323 326

1· ፍትሐ ነገሥት ሲጠቃለል 323 324
2· የፍትሐ ነገሥት ይዘቶች 324 326
2·1 የክፍል አንድ፣ መንፈሳዊ ክፍል ይዘት 324 325
2·2 የክፍል ሁለት ፣ ሥጋዊ ክፍል ይዘት 325–326

ምዕራፍ አሥራ ሁለት 327 337

የፍትሐ ነገሥት ሕጋዊ ተፈጻሚነት

ስፋትና ኃይል 327–337

1· ፍትሐ ነገሥት በግብጽ 327–329
3· ፍትሐ ነገሥት በኢትዮጵያ 329–337
2·1 በቤተክርስቲያን ጥገኝነትን የማግኘት መብት ሕግ ሥርዓት 330–334
2·2 ፍትሐ ነገሥት በኢትዮጵያ አዲሱ ሥርዓተ ሕግ በኃላ ሚና 334–337
3· ፍትሐ ነገሥት ሲተረጐም 337
3·1 ከታሪካዊ አመለካከት አንጻር 338
3·2 ከቤተ ሕግ አንጻር 339
3·3 ከሥነ ትርጉም አንጻር 340
3·3·1 ከሥነ ሥልጣናዊና ሥነ ጥበባዊ ትርጉም አንጻር ... 340
3·3·2 ከሥነ ሰዋስዋዊ ትርጉም አንጻር 340
3·3·3 ከሥነ አእምሮአዊ ትርጉም አንጻር 341
3·3·4 ከሥነ ትምህርት ሥርዐተ ትምህርት አንጻር 341

ምዕራፍ አሥራ ሦስት 342 344
መደምደሚያ 342 344
ምዕራፍ አሥራ አራት 349 393
የፍትሐ ነገሥት ፡ ብሔረ ሕግ
ወቀኖና አባሪዎች 345–393
አባሪ አንድ 345–352
የፍትሐ ነገሥት ምንጭነት 345–352
ሀ· የወንጀለኛ መቅጫ ሕጎች 345–349
ሀ·1 የ1923 ወንጀለኛ መቅጫ ደንብ–ሕግ
መቅድም 345–346
ሀ·2 የ1949 ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ መቅድም 346–349
ለ· የ1952 ፍትሐ ብሔር ሕግ መቅድም 349
ሐ· የፍትሐ ነገሥት እንግሊዝኛ ቋንቋ ....
ትርጉም መቅድም (1968) 350–352
አባሪ ሁለት 353–389
የፍትሐ ነገሥት ምንጮች 353–389
ሀ· መጻሕፍት አምላካውያት 353–356
ለ· ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት 367–378
ሐ· ቀኖናተ ነገሥት–ሥርዐታት ዓለማውያት 389

አባሪ ሦስት

የፍትሐ ነገሥት ምንጮች መለያ ቁጥሮች (ምዕራፎች ፡
ቀኖናት ፡ አንቀጾች) እና የመገናዘቢያ ነጥቦች 390–393

መቅድም

ፍትሐ ነገሥት በኢትዮጵያ ለዘመናት ከፍተኛ ዝናን ፡ ሕጋዊ ኃይልንና ጽንዕን አትርፎ ለመኖር የበቃ መንፈሳዊና ሥጋዊ ሕጋዊ ሰነድ ነው ።

ቢሆንም ፍትሐ ነገሥት በተለየ የተቀነባበረባቸውን ምንጮች አስመልክቶ አንድ አንድ የውጭ ጥናቶች መኖራቸው ሲታወቅ በአገር ውስጥ ግን ሠለስቱ ምዕት ጽፈው ለትልቁ ቆስጠንጢኖስ የሮማ ንጉሥ እንደሰጡት መተረኩ ሲወርድ ሲዋረድ ከመምጣቱ በስተቀር ከዚህ ውጪ ሙከራ አልተደረገም ማለት ይቻል ይሆናል ።

አሁንም ይህን ጽሑፍ ለማቀነባበር በመጀመሪያ ራሱን ፍትሐ ነገሥትን ለመመርመር አልተነሳሁም ነበር ።

ሆኖም ግን ለዚህ ጽሑፍ መንሥኤ ምክንያት አለው ። ከአገር ወደ አገር የከፍተኛ ትምህርት ተቋማት ሥርዐት ልዩነት ሊኖር እንደሚችል መዘንጋት አያስፈልግም ነገር ግን በማንኛውም ከፍተኛ የትምህርት ተቋም (ዩኒቨርስቲ ፡ ኮሌጅ ፡ አካዳሚ ፡ ወዘተ··) በተለምዶ ዶክተርነት እንበለው የመጨረሻውን የትምህርት ደረጃ ማዕርግ ለማግኘት አንድ ዓይነት ምርምርን አካሂዶ የደረሰበትን ውጤት የሚሥዕል ጽሑፍ ቀርጾና አቅርቦ መመርመርና መፈተን እንደአለበት የወል ሕግና ግዴታ መሆኑ ይታያል ።

በዚህም መሠረት እኔም ይህን ዓይነቱን ዕድል ለማግኘት እችል እንደሆነ ከነበረኝ ምኞት በመነሳት አስፈላጊውን ጥረት ማድረግ ነበረብኝ ።

ስለዚህም በመጀመሪያ በአቴንስ የፖለቲካ ሳይንስ ትምህርት ቤት የዓለም አቀፍ ሕግ መምሕርና የውጪ ጉዳይ ሚኒስትር የሕግ አማካሪ በአስተማሪና ‘በተማሪ ግንኙነት አጋጣሚ ምክንያት በመነሳት እነሳስተ ውኝ “የዓለም አቀፍ ድርጅቶች ዓለም አቀፍ ኃላፊነት” International Responsbility of International Organizations በሚል ርእስ በመነሳት አንድ ጥናት ጀምሬ ጽሑፉ ወደ መገባደድ ቢቃረብም በሌላ

በኩል ደዐም ጥናቱ በዓለም አቀፍ ትኩስ ፕሮብሌምነቱ ቸል ሊባል የማይቻል መሆኑ እንደተጠበቀ ሆኖ ግን በአንድ አንድ አጋጣሚዎች ምክንያቶችም አሁን በአቴንስ ዩኒቨርስቲ ከሕገ ቤተክርስቲያን መምሕርና ከሕገ መንግሥት መምሕርም እና ሌሎችም የቅርብ ጓደኞች የኢትዮጵያን ሕጋዊ ልምድና ሥርዐት በተለየ በመንግሥትና በሃይማኖት መካከል ያለውን ግንኙነት ማንጸባረቅ የሚችል ጥናት ቢኖር እንደሚሻል የበለጠ አገርን ለማስተዋወቅ እንደሚረዳ ከፍተኛ ግፊት አሳድረውብኝ በማሰብ ላይ በምገኝበት ወቅት ብፁዕ ወቅዱስ አቡነ ቴዎፍሎስ ፓትርያርክ ዘኢትዮጵያ ለኦፊሻል ጉብኝት ወደ አቴንስ - ግሪክ አገር በመምጣታቸው ሌላው የበለጠ የሚገፋፋ ተጨማሪ አጋጣሚ ምክንያት ስለ ነበረ በኢትዮጵያ ታሪካዊና ሕጋዊ የመንግሥትና የቤተ ክርስቲያን ግንኙነት ወደሚለው አቅጣጫ ወይም የቀደመ ግፊት አዘነበልሁ ።

ስለዚህ በአንድ ተጨባጭ መሠረተ ሐሳብ ላይ ለመነሳት ከነበረው ሕገ መንግሥት ላይ መነሳቱ የተሻለው አማራጭ ሆኖ ተገኘ፡

በዚህም መሠረት

“በኢትዮጵያ በ1948 ሕገ መንግሥት የመንግሥትና የቤተክርስቲያን ግንኙነት” በሚል ርእስ በመነሳት በመንደርደሪያነት የነበረውን ሥርዐተ መንግሥታዊና ሥርዐተ ቤተክርስቲያናዊ ግንኙነት ገጽታዎችን ከማሳየት ጋር የ1948 ሕገ መንግሥት 126 እና 127 አንቀጾችንና ሌሎችንም ተዛማጅ አንቀጾች ከሥነ ሕገ መንግሥት አንጻር በመተርጐም አንድ ሰፊ ጽሑፍ ተዘጋጅቶና ለአቴንስ ዩኒቨርስቲ የሕግ ት/ቤት ቀርቦ ተቀባይነት ለማግኘት ችሏል ።

ቢሆንም ወደ አማርኛ ባለመመለሱ ለብዙ አንባብያን ሊረዳ አለመቻሉ ግልጥ ነው ።

ከዚህም ቀጥሎ ይህ በኢትዮጵያ የመንግሥትና የቤተክርስቲያን ግንኙነትም ከፍትሐ ነገሥት አንጻር ምን እንደሚመስል መታየት እንደአለበት በአእምሮም ተቀረጸ ።

ሆኖም ብዙ መንገድ ከተጓዝሁ በኋላ ከዚህ ከተወሰነ መሠረተ ሐሳብ ይልቅ ራሱ ፍትሐ ነገሥቱ በዝርዝር ቢጠና ይሻላል ወደ ሚል ሐሳብ ለማዘንበል የፍትሐ ነገሥቱ በእምነት ብቻ ተቀባይነትን አግኝቶ የመኖሩ መሠረታዊ ችግር ገፋፋኝ ። ለዚህ ሌላውም ምክንያት በብፁዕ አቡነ ካርዲናል ጳውሎስ ጻድዋ የፍትሐ ነገሥት እንግሊዘኛ ትርጉም ወደ እጄ ለመግባት ችሎ በመቅድሙ ላይ የሰፈሩትን የፍትሐ ነገሥት ታሪካዊያን ችግሮች ምክንያቶችና ትኩረት ለመመልከት ዕድል ማግኘቴ

ነበር ። ይህ ነበር ይህን ጽሑፍ በዚህ መልክ ለማቀናበር ያነሳሳኝ ምክንያት፥

ሆኖም የፍትሐ ነገሥት ጥናት በዚህ መልኩ ለማዘጋጀት ማለትም ለስያሜው ዕንስ ሐሳብም ምንጮቹ የበለጠ ትኩረት በመስጠት መዘጋጀቱ ይዘቱን በጥልቀት ለመመርመር ቅድመ ሁኔታዎችን ከማመቻቸት አልፎ ለለ ቀኖናተ ቤተክርስቲያንና ቀኖናተ ነገሥትም ታሪክ በቂ ግንዛቤን በሚሰጥ ቅርጽ እንዲዘጋጅ ጥረት መደረግ ነበረበት ። ይህም ነው የዚህ ጽሑፍ መሠረታዊ ዓላማውም ለማለት ይቻላል ። ቢሆንም ፍትሐ ነገሥት በዚህ ቅርጽ እንዲጠና ለማስቻል ትእግስትን ሳይጨምር በቂ ገንዘብንና ረጅም ጊዜን እንደሚጠይቅ ተረዳሁ በተለይ ምንጮችን ለማዳረስ ለማሟላት አገሮችን ማቋረጥ ግዴታ መሆኑ ግልጥ ነበር ። ስለዚህም ነበር በተለየ የገንዘብ ጉዳይ ያላጠየቀው ።

ስለዚህ ፍትሐ ነገሥት ፡ ብሔረ ሕግ ወቀኖና በተለየ ከምንጮቹና በኢትዮጵያ መንግሥትና ቤተክርስቲያን ሕግና ቀኖና ላይ ያሳደረውን ተፅዕኖ አስመልክቶ የሚደረግ ጥናትን መደገፍና ማበረታታት የግሪክ መንግሥት ከአለው ታሪካዊ ግንኙነትና መሠረትነት በመነሳት ፍላጎቱ ሆኖ በመገኘቱ ለተግባራዊነቱ ይህን ለመሰለ ጥናት ተገቢ ትኩረት የመስጠት አቋም ከአለው የሚዲትራንያንና የመካከለኛው ምሥራቅ ጥናት ማእከል በመባል ከሚታወቅ መንግሥታዊ ድርጅት ጋር በጥናቱ ፕሮጀክት ዝርዝር ሁኔታዎች ላይ ወደ ስምምነት በመድረስ እኔ ጥናቱን ለማጠናቀቅና ድርጅቱ ወጪውን ለመሸፈን ውል ተፈራረምን ።

ቢሆንም ድርጅቱ የሚሸፍነው የምርምር ወጪ በዚያው አገር ውስጥ ለሚደረገው እንቅስቃሴና በመጨረሻ ጽሑፉን ለማሳተም ነበር።

ግን ምንም እንኳን አብዛኞቹም ምንጮች በአቴንስ ከተማ በሚገኙ አብያተ መጻሕፍት ሊገኙ ቢችሉም የማይገኙ ወሳኝ ምንጮችም ነበሩ ።

ለእነዚህ ምንጮችም ፋሲጋ ሌላ የገንዘብ ምንጭ መገኘት ነበረበት ስለዚህ ለቫቲካን የባህል ግንኙነት ቢሮ ሐሳቤን ብገልጥ በጐ ፈቃዳቸው ሆኖ ግብዣ ስለአደረጉልኝ ወደ ሮም ሄጄ በተለይ በቫቲካን ቤተ መጻሕፍት የሚገኙትን ምንጮችና መረጃዎች ለመመርመር አስችለውኛል ።

ከዚያም በግሪክ አገር አናሲስ ፋውንዴሽን በአደረገልኝ ትብብር ወደ ለንደን ተጉዤ በብሪቲሽ ሙዚየም ብሪትሽ ቤተ መጻሕፍት ሊገኙ የቻሉ ሰነዶችን ለማገላበጥ ችያለሁ ። በዚህ ሂደት ጽሑፉ ወደ መገባደድ ቢደርስም ከድርጅቱ ጋር የተፈረመው ውል በድርጅቱ በኩል በፈርማው

ወቅት ያልታየ ችግር በመከሰቱ ተግባራዊ ሊሆን ቢያዳግትም ጽሑፉ ወደ መጠናቀቅ መድረሱ አልተገታም ቢሆንም ሊታተም ከመቻሉ በፊት በ1973 መጨረሻ አካባቢ ወደ ኢትዮጵያ ተመለስሁ ።

በሌላ በኩል ይህ ጽሑፍ እንዲሰራጭ ፍላጐት ቢኖረኝም ከየተመደብኩባቸው መ/ቤቶች የሥራ ጫና የተነሳ ወደ ኋላ መጐተት ግዴታ ሆኖብኝ ነበር ። አሁን በአጋጣሚ አመቺ ጊዜ በማግኘቴ ጽሑፉ ሊጠናቀቅ ችሏል ።

የዚህ ጽሑፍ ዓላማ የፍትሐ ነገሥት አጠቃላይ ገጽታ–ከስያሜውና ፅንሰ ሐሳቡ ተነስቶ የምንጮቹን ምንነት ፣ ታሪክና ይዘት በዝርዝር አብራርቶ ማስቀመጥ ስለ ነበር ለዚህም ዓላማ ግብ መምታት በቂ ጥረቶች ተደርገዋል ።

ስለዚህ በዚህ ጥናት የተደረጉ ጥረቶች ፍትሐ ነገሥትን ከታሪክነትም አንጻር በተቻለ መጠን በግልጥ መረዳት – መተርጐም የሚያስችሉ ሁነው እንዲገኙ ለማድረግ ሥርዐተ ትምህርትን – የትምህርት ዘዴን ተከትለዋል ።

በዚህ መልኩ ይህ ጽሑፍ ሲቀረጽ የተከተለው የሥነ ጽሑፍ ዘዴ የበለጠ ምርምርንም ሆነ በተለይ ለማስተማር በቀላሉ የሚረዳ ሥርዐተ ትምህርት እንደሆን ለማድረግ ነው ።

ከዚህም ጋር በተያያዘ ፍትሐ ነገሥት መንፈሳዊም ሆነ ሥጋዊ ሕጋዊ ሰነድ እንደመሆኑ በትክክል ለመረዳት የሕግም ቋንቋ እጅግ አስፈላጊም ነው ።

እየአንዳንዱ የዕውቀት ዘርፍ የራሱ ቋንቋ ከዚህም የተነሳ የራሱ የአገላለጥ ዘይቤ አለው ። የፍትሐ ነገሥት ግንዛቤም ይህን ይጠይቃል ።

ስለ ሃይማኖታዊ አንድምታው ትርጓሜ እንደተጠበቀ ሆኖ ሥነ ሕጋዊ ትርጓሜን ነው በመጨረሻም ሊጠይቅ የሚችለው ።

ስለዚህ በራሱ በፍትሐ ነገሥት ውስጥ አንድ ኃይለ ቃል ከክፍል አንድ መንፈሳዊ ክፍል ያለውን ትርጉም በሁለተኛው ክፍል ሥጋዊ ክፍል ይዞ አይገኝም ። ከዚህ በተለየ ደግሞ በፍትሐ ነገሥትና በሌሎች የሃይማኖት መጻሕፍት መካከል ቃላት የተለያየ ትርጉም እየያዙ ነው የሚገኙት ። ብዙች ቃላትን መደርደር ይቻላል ።

ስለዚህ ነው ፍትሐ ነገሥትን ሲጠብብ ሕገ ቤተክርስቲያንን በትክክል ለመረዳት – ለመተርጐም የሕግ ቋንቋና ዘይቤ የሚጠይቅ መሆኑ የወል ግንዛቤ ሆኖ በብዙ አገሮች የሚታየው ።

ስለዚህም የዚህ ጥናት አቀራረብ – ቅርጽና ቋንቋ ከዚህ አንጻር

ለመታየት እንዲችል የሚቻለው ጥረት ተደርጓል ። ሌላው ዋና ችግር ሆኖ የተገኘው የፍትሐ ነገሥት ምንጮች በሙሉ ማለትም ይቻላል በሌሎች ቋንቋዎች የሚገኙ እንደ መሆናቸው መጠን ለርእሶቻቸውም ሆነ ይዘቶቻቸው በአማርኛ ምትክ ቃላትን ለአንድ አንዶቹ ማግኘት ሲሞከር ለሌሎች አንድ አንዶቹ አስቸጋሪ ሆኗል ማለት ይቻላል ለምሳሌ nomocano ብሔረ ሕግ ወቀኖና collectio canonum መድበለ ቀኖናት ፡ codex canoum ምእላደ ቀኖናት የሚሉ ምትክ ቃላት ሊገኙ ሲችሉ ለምሳሌ pseudoclement ፣ pseudoapostolic canones ምትክ ቃላት ማግኘቱ እንደተንጠለጠለ ነው ። ምን አልባት መሰመ ቀላሚንጦስ ፡ መስማተ ሐዋርያውያት ቀኖናት ማለት ይቻል ይሆን?

ይህ ጽሑፍ በአራት ክፍሎች ተከፍሎ በመጀመሪያ ከስያሜውና ፅንሰ ሀሳቡ በመነሳት ፍትሐ ነገሥትን ከተለያዩ ገጽታዎች መመልከት ሲቻል በሁለተኛው ክፍል የፍትሐ ነገሥቱ መሠረታውያን ምንጮች (ቅዱሳት መጽሐፍት ፣ ሐዋርያውያት ቀኖናት ፡ ሲኖዶሳውያት ቀኖናት ፡ ቀኖናተ አበው ፡ ቀኖናተ ሊቃነ ጳጳሳት ዘእስክንድርያና ቀኖናተ ነገሥት – የሮማ ቢዛንቲን ሕገጋት) አንድ በአንድ ተመርምረዋል ። ከዚያም ፍትሐ ነገሥት በኢትዮጵያ አዲሱ ሥርዐተ ሕግ (ወንጀለኛ መቅጫ ሕግና የፍትሐ ብሔር ሕግ) ላይ ያሳየውን ተፅዕኖ ለማሳየት ተሞክረዋል ።

እንግዲህ ፍትሐ ነገሥት በዚህ መልኩ ሲመረመር ሕጋዊና ቀኖናዊ ኃይልነቱ ወደ ጥያቄ ውስጥ አልገባም ። ትልቁ ጥያቄ ግን ፍትሐ ነገሥት በኒቅያ – ጉባኤ – ሶኖዶስ (325) በሠለስቱ ምዕት (318 አባቶች) ተጽፎ ለሮማ ንጉሠ ነገሥት ትልቁ ቆስጠንጢኖስ እንደተሰጠ እንደነገረ መሰኮት ተጠብቆ እስከ አሁን መቆየቱ ነው ።

ስለዚህ ፍትሐ ነገሥት በ325 በሠለስቱ ምዕት ተጽፎ ለቆስጠንጢኖስ የተሰጠ ላለመሆኑና ቆይተውም ከተፈጠሩ ምንጮች ላይ ተመርኩዞና በጣም ቆይቶ ለማዘጋጀቱ ምርምርን የሚጠይቅ ችግር አይደለም ።

ቢሆንም ከጥንት የሮማ የሕግ ሊቃውንት ያስተላለፉት መርሕ አለ፡ ተቃራኒውን አረጋግጥ Argumentum ad Contrario ። በዚህም መሠረት ፍትሐ ነገሥት በሠለስቱ ምዕት በ325 እንደተጻፈ የሚታመነውን እምነት በተቃራኒው ይህ ፍትሐ ነገሥት በእነዚህ አፀቶች በዚያን ዘመን ላለመጻፉ ወደ ሌላ ምርምር ላንገባ ራሳቸው ፍትሐ ነገሥቱ የተቀነባበረባቸው ምንጮች አብዛኞቹ ከሠለስቱ ምዕት በኋላ የተጻፉ

ሰነዶች መሆናቸው በራሱ በሰነዱና በታሪክ ላይ በመመርኮዝ ለማረጋገጥ ችለናል።

ዮሐንስ አፈወርቅ ፡ ቅዱስ ባስልዮስ ፡ ጐርጐርዮስ ቴኦሎጎስ ከሦስተኛው ምዕት በፊት አልነበሩም ። የሰርድቅያ ሲኖዶስ ፡ የላኦዶቅያ ሲኖዶስ ከኒቅያ ሲኖዶስ በፊት ሳይሆን በኋላ ነው የተካሄዱት ። የእስክንድርያ ሊቃነ ጳጳሳት ክርስቶዱሎስ ፡ ገብርኤል ኢብን ቱራይቅ የኋላ ዘመን (የ10ኛው እና የ11ኛው ምዕተ ዓመት) ሊቃነ ጳጳሳት ናቸው ፡ አራቱ ቀኖናተ ነገሥት ከሦስተኛው ምዕት በኋላ የታወጁ ሕጎች ናቸው ። "ጠሰን" ብንወስድ በ9ኛው ምዕተ ዕመት አጋማሽ ላይ በቁስጥንጥንያ ንጉሥ ባስልዮስ ዘመቄዶንያ ቀዳማዊ የታወጀ ሕግ ነው ።

እንግዲህ ከታሪካዊ ሐቅ ውጭ ፍትሐ ነገሥት በሦስተኛው ምዕት እንደተጻፈ ነው የሚለው አስተሳሰብ –ልምድ መጽናቱ የሚቀጥል ከሆነ መልሱ "ተቃራኒውን አረጋግጥ" Argumentum ad Contrario የሚለውን መርሕ በመከተል የቀረበትን መረጃዎች ውድቅ ማድረግን ማሳመን ይኖርበታል ። በመጨረሻ የተጠቀምንባቸው ምንጮች በርከት ያሉ ከመሆናቸው ጋር አንድ ጽሑፍ ከአንድ ኮፒ ወደ ሌላ ኮፒ በሚገለባበጥበት ጊዜ የፊደሎች ስሕተቶች ፣ የስሞች ለውጦች ፡ የአረፍተ ነገሮች ጉድለቶች ፣ የሐረጎች መዘለል ሊፈጠሩ መቻላቸው የተፈጥሮ ሂደት ግዴታ ስለሆነ እንደገና ጽሑፉንና ምንጮችን ማመሳከር አስፈላጊነቱ አያጠራጥርም ።

ከዚህ አንጻር የተዘረዘሩት ምንጮች አብዛኞች በአገራችን እንደ አስመገናኛታቸው መጠን የማመሳከሩ ችግር በግልጥ ሊታይ የሚችል ቢሆንም አስፈላጊው ጥንቃቄ ተደርጓል ። የተቻለው ጥረት ቢደረግም ከሁኔታዎች አንጻር እልፈው የመጡ ስሕተቶች ቢኖሩ ስለሚችሉ ይቅርታ ይጠበቃል ።

ምኅፃረ ቃላት

Ahba Salama	= Ahba Salama A review of the association of the Ethio-hellenic Studies. Addis ababa.1970
A.E.W.K.	= Allgemeine Enzyklopädie der Wissenschaften und Kunste- Ersch Und grube
A.N.F	= Ante-nicaenee Fathers N.Y.
A.T.K.F.	= Abhandlungen über Theologie und Kirche Fetschrit Für Adma Karl. Dusseldorf.
B.S.A.C.	= Bulletin de la Societe d'Archèologie Copte
B.Z.	= Byzantinischen Zeitschrift
C.C.Mss.B.B.	= Catalogues codicum Mss. Bibliothecae Bodleianae Oxensis
C.C.O.F.	= Codificazione Canonica Orientale. Fonti. Roman 1934.
The church of Ethiopia	= Collective worked. by the patriarchate of Ethiopian church. Addis Ababa. 1971.
C.M.E.B.N.	= Catalogue de Mss. Ethiopiennes (Geez et Amharique) de la Bibliotheque Nationale. paris.
C.S.C.O.	= Corpus Scriptorum christianorum Orientalium. Scriptores Aethiopici : Series altera. Historica et Hagiographica.
A.G.M.	= Adhandlungen der Geschichte der Wissenschaften Gottengen
C.R.	= Realenzyclopädie
D.A.C.L.	= Dictionair d' Archèolgie chrètienne et Liturgie.
D.D.C.	= Dictionair de Droit Canonique.
D.T.C.	= Dictionair de Theologie Catholique.
DiT.Ch.	= Dictionair de Theologie Chrètienne.
E.R.	= Ecclesi iastical Review
G.S.I.	= Giornal della Societa Italiana.

G.C.L.O.	= Geschichte der Christlichen Literaturen der Orient.
H.T.R.	= Harvard Theological Review.
I.O.	= Istituto per l' Orient.
I.I.S.L.	= Istituto Italiano di Studi Legislativi
K.T.	= Kleine Texte ed. H. Littmann. Berlin.
J.E.L.	= Journal of Ethiopian Law.
J.E.S.	= Journal of Ethiopian Studies.
M.A.I.S.P.	= Memoires de l' Academie Imperiale des Sciences de St. Petersberg.
Mansi.	= Mansi, Sanctorum Conciliorum nova et Amplissima collectio. Florentiae, 1759. . New ed. 1961....
M.I.K.C.A	= Mitteilungen dem Internationalen Kongress für Christliche Archeologie zum..... Roma 1900.
O.C.A.	= Orientalia Christiana Analecta.
O.C.P.	= Orientalia Christiana Periodica.
O.M.	= Orienale Moderno
P.G.	= Migne, Patrologiae..... Series Graeca.
P.L.	= Migne, Patrologiae.....Series Latina.
P.O.	= Patrologia Orientalis.
R.R.A.L.	= Rendiconti Della Reale Accademia dei Lincei
R.H.E.	= Revue d' Histoire Ecclesiastique. Luvain.
R.O.C.	= Revued' l' Orient Chrètienne (1915-1917).
R.D.S.O.	= Rivista degli studi Orientali.
R.G.M.E.O.G.C.	= Rivista giuridica del medio ed estremo Oriente giustizia coloniale.
R.T.	= Recherches de Theologie.
S.P.C.K.	= Society for primitive christian knowledge. London.

S.C.	= Sources Chrètiennes. Paris.
T.Q.	= Theologische Quartalschraft. Tübingen.
T.U.	= Texte und Untersuchungen zur Geschichte der Ältristlichen Literaturen. Leipzig.
Z.N.W	= Zeitcshrift für Neutestamentliche Wissenschaft und Kunste altern Kirche. Gessam.
Z.D.M.G.	= Zeitschrit der Deutschen Morgenlandischen Gessellschaft.
Z.K.T.	= Zeitschrift Für Catholische Theologie.

የምንጮች ስሌዳ

ሀ· ሰነዶች — ምንጮች*

1· ፍትሐ ነገሥት ንባብና ትርጓሜው አዲስ አበባ 1958

2· ፍትሐ ነገሥት ንባብና ነጠላ ትርጉም ፡ መጽሐፈ ሕገጋት ዐበይት አዲስ አበባ 1962

3· ፍትሐ ነገሥት ግእዝ አስማራ 1965

4. Fetha Nagast ed. Ignazio Guidi. Roma, 1897

5. Guidi I., IL Fetba Nagast O "Legislazione dei Re" Codice Ecclesiastico e Civile di Abyssinia, RA. Napoli, 1936[2].

6. Abba Paulos Tzadua, The Fetba Nagast: The law of the kings. Addis Ababa, 1968.

7. ሲኖዶስ፡ ቤተ መጻሕፍት ወመዘክር–የእጅ ጽሑፍ

8. Ms. Borgio Etiopico (ሲኖዶስ) ቅ፯

9. Arnold F.A., Libri Aethiopici, Fetha Nagast i.e. Canon Regum caput XLIV de regibus. Halise sax, 1841.

10. Abrhamus Ecbellensis, +1664 Sanctorum Patrrum 318-Nicaenorum (CCCXVIII.) Sanctones et decreta alia ex quatuor regum ad Constantinum libris decerpta : Mansi T.II ገጽ 1029-1054

11. Abrbamus Echellensis, Magni Concilii nicaeni Canones LXXXIV : Mansi T. II ገጽ 981-1010.

---

* የፍትሐ ነገሥት ፡ ብሔረ ሕግ ወቀኖና ምንጮች ስሌዳ ከይዘት አንጻር በሚከተሉት ገጽታዎች ተከፍሎ ይታያል ።

1· ሀ በግእዝና በሌሎችም የውጭ ቋንቋዎች ተተርጉመው የሚገኙት የፍትሐ ነገሥት ሰነዶች

ለ· በቀጥታ ፍትሐ ነገሥትን የሚመለከቱ ሰነዶች ፡ እንድምታ ትርጓሜዎች ፡ መግቢያዎች ፡ መድብለት ፡ ምእላዳትና ሥነ ጽሑፎች

ሐ· ለራሱ ፍትሐ ነገሥት ቅንብር ምንጭነት ያገለገሉ ሰነዶች ፡ መድላስትና ምእላዳት ሕጋውያንና ቀኖናውያን በእናት ቋንቋዎች ግሪክ ወይም ላቲን ወይም ትርጉሞች የእጅ ጽሑፎች ወይም ሕትመቶች

2· ሥነ ጽሑፎች ፡ ይህን ጽሑፍ ለማዳበር በቀጥታ ወይም በእግረ መንገድ ድጋፍ የሰጡ ሥራዎች– ሥነ ጽሑፎች

3· ሆኖም ግን በጣም እንዳይራዘም በማለት በጽሑፉ የተጠቀሱ ብዙ ጽሑፎች በዚህ ስሌዳ ባይያዙም ቀርተዋል ።

12. Achelis A.–Flemming J., Die Syrische Didascalia Übersetzt und erklärt : T.U. 25.2/1904

13. Achelis H., Die Ältesten Quellen des orientalischen Kirchenrechts I. Buch : Die Canones Hipplyti : T.U. 6.4/1991.

14. Achelis J. : Die Syrische Didascalie T.U. 25/1964

15. Bachmann. corpus juris Abessionorum. Jus Connubii. Textum Aethiopicum Arabicumque ad manuscriptorum fidem-cum versione latina et dissertaione iurico historica. Berlin, 1889–1890.

16. Baumstrak Στρωμάτιον Αρχαιολογικόν M.I.K.C.A. 1900 (15-31)

17. Bartlet J.V. Fragments of didascalia in Greek : T.U. 18/1917 6–301 Es

18. Beveregius M., Codex Canonum Ecclesiae Primitivae illustrativus 2, Appendice I. Appendice 2 (8-10)

19. Beveregius, Synodicon, Pandectae Canonum SS. Apostolorum noncanonicarum S.S. Patrum & Epistolarum Oxford, 1672

20. Bickell G., Geschichte der Kirchenrechts. Giessen, 1843

21. Bluhme Fr. Lex Dei 1913

22. Botte B., Hippolyte de Rome, la Tradition Apostolique (texte latin, introduction, et notes): S.C.H. Paris. 2946

23. Bottle B, Le Texte de la Tradition Apostolique: R.T.M. 22/1955

24. Κακογιάννη, FETHA NAGAST: Εκκλησιαστικο-πολιτικός κώδιξ των Αιθιόπων υπέρ του δικαιώματος αυτών εν τή περί του Αβουνα διαφορά τούτων πρός τούς εν Αιγύπτω Κόπτας, "Εκκλησιαστικός Φάρος" T.ΚΖ΄ 1927 ገጽ 433-454

25. Rossi Canevari, Fetha Nagast, il lihro de re. Codice delle Leggi Abissine, con note e riferimenti al Diritto Italiano: Milano 1934

26. Connolly H.R., Didascalia Apostolorum. Oxford, 1929.

27. Connolly, The so-called Egyptian church order and drived documents. London, 1916.

28. Conti Rossini, Etiopic Corpus Juris: Fetha Nagast. IL Synodos Etiopici R.R.A.L. ser. VII.T.III.1934. (41-48)
29. Cooper J.-Maclèan J.A., The testament of our lord trans. into English from syriac. Londoon, 1901.
30. Costanzo C.A. "IL Fatha Nagast (Diritto de Re) Navissimo Digesto Italiano T.7. 1961 (253-254)
31. Costanzo C.A., L'Ecloga Araba nel Fetha Nagast e la sua prima versione in Italiano : I.I.S.L. 1947
32. Cotelerius J.B. Lex Mosäicum,: Ecclesiae Graecae Monumenta. Paris. 1677, T.I.
33. Cureton, Ancient Syriac document. London, 1964.
34. De Castro A., Compendio delle Leggi dei Re "Fetha Nagast". Livorno, 1912.
35. De Lagarde P., Reliquiae juris Ecclesiastici antiquissimae Syriac. Leipzig, 1856.
36. De Lagarde., Reliquiae juris Eccesiastici antiquissimae Graec. Leipzig, 1856.
37. De Lagarde P., Aegyptiaca. Guettengue, 1883. (239-291)
38. De Lagarde P., Didascalia Apostolorum Syriac. Leipzig, 1854
39. De Stefano G., IL Diritto Penale neil Hamasien (Eritrea) ed IL Fetha Nagast. Firenze. 1897, (73-108)
40. Dib P. "Lequel des Ibn al-'Assal est l' auteur du Nomocanon"? : R.O.C 20/1915-1917.
41. Dillmann: Catalogues Codicum Manuscriptorum Bibliothecae Bodleianae Oxoniensis Pars VII. Codice Aethiopici, Oxford 1848/25.
42. Dix G., The Treatise on the apostolic Tradititon. London, 1960
43. Duensing H., Der Äthiopische texte der Kirchenordnung des Hippolyts,: A.G.W. c1946 (c.3.32)
44. Eastean B.S., The Apostolic Tradition of Hippolytus. camp. 1924.

45. Ewald H.G. Ueber die "Äthiopischen hundschriften zu tübingen
46. D'emila R., Die Lehr der Zwölf Apostel.
47. Fell W: Canones Apostolorum Aethiopici, Lipsiae 1871
48. Franconj: La Didascalie Ethiopienne Traduite En Francais R.O.E. 1911-1914 ser 2.T.6. ገጽ 164-166, 266-270 T.7 ገጽ 199-203, 286-293. T 9. ገጽ 183-187
49. Funk X.F., Doctrinae Duodecim Apostolorum. Canones, Apostlorum Ecclesiastici. Tübingen. 1887
50. Funk, Didascalia et Constitutiones Apostolorum. Paderborn, 1990
51. FunkF., Die Arabische Didascalia und die Constitutionen der. Apostel. T.Q.1904 (233-248)
52. Funk. Das Achte Buch der Apostolischen Konstituionen und den verwandten schrift, T.Q. 1902. (223...).
53. Freschfield E., A manual' of eastern roman law: The Procheiros Nomos, Published by the emperor Basil, at Constantinopole between 867-879 A.D. camb. un. press, 1928
54. Freshfield: A.Manual of roman law: The Ecloga, published by the emperors Leonis III and constantine V of Isauria A. D. 1926 Camb. un. Press.
55. Fulten J., Index Canonum, The greek text, an English translation, a complete digest of entire code of canon law. N.Y. 1892.
56. Gibson Margaret Dunlop. The Didascalia Appostolorum in Syriac.: Horae Semiticae No. I. Londoon 1903.
57. Gibson. The didascalia Apostolorum in English Trans Lation. from Syriac. : horae Semiticae No. II. London 1903.
58. Gibson. Apocrypha Arabica, Studia Synaitica (The book of Roll). T.8.
59. Grèbaut S.Litterature Ethiopienne Pseudo-clement. R. O.C.H. 15 1910

60. Guirgues Pbiltaos Awad. (Ed) AL-magmu as- Safawi (Cairo 1908) and Marqus Guirgues (Ed) Kitab Al-Qawanin (Cairo 1947)

Jesu-Christ. Text Ethipiene edite et traduit en Francais avec concourse de S. Grèbaut, P.O. 10/1913 (141–236)

62. Guidi I., Der Aethiopischen Synodos: Z.D.M.G. 55/1901
63. Guidi, Canone Biblico della Chiesa Copta, :Revue Biblique 1901
64. Handrberg D., Canones Hippolyti.Münich, 1878
65. Harden J.M., The Ethiopic Didascalia,: S.P.C.K. London, 1920.
66. Hauler E., Didascalia Apostolorum fragmenta Veroneasia latina accedent canonum qui decuntur Apostolorum et egyptiorum reliquiae. Lipsiae 1900.
67. Hauler, Eine Latinische palimpset uebersetztung der didascalia apostolorum. Les Comptes Rends De l'.academie des sciences de vienne T.LXXXIV T. 3.1896
68. Heimbach G... Anecdota Tomus I. Lipsiae, 1938
69. Heimbach G. – Anecdota Tomus II. Lipsiae 1940
70. Heimbach G. Basilicorum libri LX. Lipsiae, 1833–1868
71. Heimbach K., Griechisch-Römisches Recht im Mitteltalter und in der Neuzeit, V:A.E.W.K. 186/1868
72. Higgins A.J.B: Ibn al-Assal 44. Theological Studies. 73/1943
73. Horner G., The Statutes of the Apostles or canones Ecclesiastici edited with translation and collection from the Ethiopic and Arabic manuscript. London, 1904
74. Land M., Anecdota Syriaca. 1864. (65-66,94)
75. Land, Analecta Ante-nicaena ed. Bunsen II 1856. (451-560)
76. Land. M. Anecdota Syriaca: Vol . 1 1862.ገጽ 123-155. 184-198: Vol.2. 1868 ገጽ 9
77. Leipoldt J., Säidische auszüge dem buche der apostolischen konstitutionen: T.U.4. 1904. T.XXVI fasc. 16 (1-57)

78. Leipoldt, Der Koptische Texte der Kirchenordnung Hippolyte. Berlin, 1954.
79. Maio A., Scriptorum Veterum nova Collectio....Roma, 1838 T.X.
80. Mauro Da Leonessa. P: testi Di Diritto Antichi Moderni Riguardanti Gli Etbiopia. C.C.O.F. 51/1931
81. Momferratur A., Ecloga Leonis et Constantini cum Appendice. Atheni 1989.
82. Nau F.. La Didascala. C'est-a-dire l' Enseignment Catholique des douze apôtres et saint Disciples de Notre Seigneur trad du Syriaque, Paris, 1902
83. Nau F., La Versione Syriaque de l'Octateuque de Clèment trad. en francais. Paris, 1913.
84. Perierr A. and K., "Les 127 canons des apôtres. : P.O. 89/1912 (554-710)
85. Perruchon, Le libre des Mystères. Texte Ethiopienne trad et pub. P.O.T.I. (86-88)
86. Pell W.Platt, Canones Apostolorum Aethiopici. Lipsiae, 1871.
87. Pell W.Platt, The Ethiopic Didascalia or the Ethiopic Version of the Apostolical Constitutions received in the church of Ethiopia. London, 1834.
88. Pitra J.B., Juris Ecclesiastici graecorum histroriaet monumenta T.1. Roma 1864.
89. Rahmani Ignatius Ephraim, Testamentum Domini Notri Jesu Christi. Mainze, 1899.
90. Render K.Harris, The Teaching of the Apostles (Didascalia). London.
91. Sachau E. -Bruns K.G.: Syrisch-Römisches Rechtsbuch aus dem Fünften jahrhundert herausegegeben übersetzt erläntert...Leipzing, 1880.
92. Schermann Th., Die Allgemeine Kirchenordnung früh christliche Liturgien und Kirchliche überlieferung T. I :S. P.C.K.

93. Spulber C.A., L'Ecloga des Isauriennes. Text-trad., Histo-re,
94. Tattam Henry, The Apostolical constitutions or the canons of the Apostles, London, 1884.
95. Turrianus, Ecclesiae Occidentalis monumenta juries antiquissima, T.2.1, Oxfoord, 1913.
96. Viard Marcel,: La Didascalie des Apôtres. Introduction, critique. esquise hitsoirique. 1906.
97. Zachariae Von Lingenthal, o Procheiros Nomos: Imperatorum Basilii. Constantini et Leonis Prochiron: Heidelberg, 1837.
98. Zachariae. Collectio librorum juris graeco-romahi ineditorum. Ecloga Leonis et Constantini Lipsiae 1852.
99. Zachariae. Die Griechischen Nomocanones : M.I.A.S.P. VII 23.7.1857.
100. zoetembergh: Catalogus Des Manuscripts Ethiopiennes (Gheez Et Amharique) De La Bibliotheque Nationale De Paris 1887/147.
101. Wright W. Catalogus of the Ethiopic Manuscripts in B. Museum (London 1877) 219. 280-284
102. Π. καί Ι. Ζέπου, Jus Graecoromanum 1937 (1962) T.II. VI.

ለ፡ ሥነ-ጽሑፎች- ምንጮች

103. Achelis H., Hippolytstudien : T.U. 1.4. 1897.
104. Achelis H., Hippolytus im Kirchenrechts: Z.K.G. 15/1895 (1-43)
105. Altener B.-Stuiber A., Patrologie. Freiburg 1978[2]
106. Altener, Patrology English transLation London 1960.
107. Bardenhewer Otto, Les Pères de l'Eglise Paris. 1899. T, (45-47)
108. Bardenewer, Patrologie. Freiburg. 1894.
109. Bardnewer, Geschichte des Ältchristlichen Literatur. Freiburg, 1922 (263-274)
110. Bardenewer, Patrology, the lives and works of the Fathers of the churches-trans. J. Hahann. Berlin 1908.
111. Bardy G., Die canons Apostoliques : D.D.C.T.II 1937. (1288-1995.)
112. Bardy G., Constitutions Apostoliques : D.D.C.T.IV. 1949. (433-460)
113. Bardy, Concile et canons de Laodiceé, D.D.C.T.VI. 1957. 338...
114. Bardy, Concile et canons de Gangras, D.D.C.T.V. 1953. 935......
115. Bardy, Concile et canons de Neocesarée, : D.D.C.T. VI. 1957. 995...
116. Bardy, concile et Canons d'Antiochée : D.D.C.T.I. 1935, 589...
117. Bardy, Ecrits Canoniques atribués á Hippolyté D.D.C. T.V.1953. 1154.
118. Batifol, Anciennes Litteratures chrétiennes: Litterature Grecque. 1887.
119. Batifol, Revue Critique T.X. 1901.
120. Bartlet J.N., Church life and church orders during the first four centuries with special reference to the eastern church order. London. 1904.

121. Baumstark, Die Nichtgriechischen Paralleltexte zum Achten buche der Apostolischen konstitutiooeo O.C. 1901 T.I (98-137)
122. A.Baumstark: Die Christlichen litterature Des Orients. Vol.2. (Leipzig 1911) 27
123. Beck H. Kirche und Theolgische Literatur im bickel. J. N. Geschichte der kirchenordnung 1843 Byzantinischen Reich. Müochen, 1959.
124. Botte B., L'Origine des canoos d' Hippolyte: Mêlanges d'archêologie et d' histoire en Honneur de M.Michel Andrieu. Roma-Paris. 1916 (3-62).
125. Botte B., L' Authenticite' de le traditioo apostolique de saint Hippolyte R.T.1949. (177-185)
126. Bouriant U., Les canoos Recueil de travaux relatifs àla archêologie egyptieone et assyrienne T.U. 999/216, 6/97-115.
127. Brooks E.E., The sixth book of the select letters of Sevirius, patriarch of Antioch in Syriac version of Athanasius of Nisibis. London, 1909 (643-464) English Trans. T II. part I.6 (409-412)
128. Burmester O.H., The canons of Gabriel IBn Turaik. Musêoo XLVI (43-54)
129. Burmester, The caoons of Gabriel LXX Patriarch of Alexandria: O.C.P. 1/1935 (4-45)
130. Burmester, The law of inheritance of Gabriel Ibo Turaik LXX patriarch of Alexandria O.C.P. 1/1935 (115-327)
131. Burmester, The caoons of Christodoulos Patriarch of Alexaodria: Musêoo, 1932 (75-84)
132. Burmester, The canoos of Cyrill Ibn Laqlaq Patriarch of Alexandria, B.S.A.C. XII-XIV/1956
133. Burmester, The caoons of Cyrill II Patriarch of Alexaodr-ia, Musèoo 1936
134. Burkitt F., The Didascalia J.T.S. 30/1930 (N & T)
135. Cerulli E., Il ouovo codice peoale etiopico, O.M. T.12 No.8. 1932

136. Conoolly H.R., The prologue of the Apostolic Traditioo of Hipplytus. J.T.S. 22/1921 (351-361)
137. Cooti rossini, Historia Regis Sarsa Dengel (Melek Sagad) Paris-Leipzig. 1907.
138. Colm F. The Nomocanonical literature of the Copto-Arabic church 56. E.RW 112/1917
139. Conti Rossini, Diritto consuetudinario Etiopico R.G. M.E.O.G.C. Nuova serie vol. 1. 1937
140. Conti Rossini, Principi diritto Consuetudioario del Eritrea. Roma 1936. + -conti rossini Consuetudioario giuridiche del serrae2 (Tigriyana Italiaoo) 1948, 1953.+
141. The church of Ethiopia: Panorama and spritual life. E. O.C 1970.
142. Crosse F.C., The Oxford Dictionary of Christian Church. London, 1961.
143. Cruveilhier P., Introduction au code d'l Hammurabi.1937
144. De Castro: Nella Terra dei Negus T.2. Milano, 1915.
145. D'Emilia A., la Comproveodita oel capitolo XXXIII del Nomocanoue di Ibn al Aasal. Milano, 1938.
146. D'Emilia: Ioflussi di diritto Arabo Cristiano mussulmano nel capitolo IVIII, 2.del Nomocaoooe d'iho al-assal R. S.O. 19/1946 T.I. (1-15)+
147. Dillmann über die Regierung; iosbesondere die kirchenordnung des königs Zar'a Iacob. Berlin, 1884
148. Δέρβου, Εκκλησιαστική Γραμματολογία Τ.Β: ΑΘΗΝΑΙ:
149. David R.I: A civil code for Ethiopia. Consideratioo on the condification of civil law io Africao Contries 37 Tulaot Review 187.192 (1962-63)
150. Daivid.R.I: Les Sources du code Ethiopien .14. Reveu Internatiopale de Droit Compare 497 (1962)
151. ዲቢኩሉ ዘውዴ ሕገ መንግሥት በኢትዮጵያ 1982 (ያልታተመ)
152. Drey I.S., Neue Untersuchungen über die koostitutionen und kanooen der Apostel. Tübingeo, 1932.
153. Duchesne, Origine du Cult Chrètieo, Paris, 1898.

154. Ducati B., "Postilla" to L.Agresti, su l'antico diritto religioso Etiopico: R.G.M.E.O.G.C. 1932. (63-72).
155. Duval Rubens, Anciennes chrétiennes Litterature. I.la Litterature Syrique. Paris, 1907
156. Edwards, The world's earliest laws. N.Y. 1914
157. Eilers W., Die Gesetzessetlle Hammurabis 1932.
158. Elfer E., Neue Untersuchung über kirchenordnung Hippolyts von Rome,: A.T.K.F. 1952. (169-211)
159. Euringers, Abessinien und der Heilige Stuhl: T.Q. 92/1910.
160. Φιλοθέου Β.; Η διδαχή τών 12 Αποστόλων Κων/πολιν 1883
161. Portescue, The Lesser Churhces of tbe East. London, 1013, 1-II.
162. Funk X.F., Die Apostolischen Konstitutionen. Rotterburg, 1891.
163. Funk, La date de la didascalie des apôtres,: R,H.F,E. 2/1901.
164. Funk, kirchengeschichte Abdhandlungen und untersuchungen, Paderborn. (II p.359-372, III p.350)
165. Galtier P., La date de la Didascalie des Apôtres, R.H.E. 42/1947 (315-351)
166. Gardiner, La Juridiction Concernant les ètrangers in Ethiopie,: Revue General de Droit publique. Paris T.44.
167. Gobat S., Journal d'un voyage En Abyssinie vendant les annees 1930-1831 1832 (Paris – Geneva 1834) 83
168. Gosmann F., Copti dans-Collection "Fonti": S.S.S.F.D. VIII/1973
169. Grabe, Essay upon the two arabic manuscripts in the Bodleian Library and the ancient book called the Doctrine of the Apostles 1711.
170. Graf G., Geschichte der Christlichen Arabischen Literatur. Roma, 1947 T.2. III.
171. Graf G., Jahrbuch für Liturgie - Wissenschaft, 1929. T.iv. (119-134)

172. Graf G., Die Koptische Geliehrten-Familie Der Aulad al'-Assad und Ihr Schrifttum I. Orientalia (N.S 34. 129 193 (1930).
173. Graf G., Geschichte Der Christlichen Arabischen Literatur Vol. 2/Vatican 1947/401).
174. Graven J., The Penal code of the Empire of Ethipia, J.E.L. 1/1964 Vol. 1 No.2
175. Grèbaut S., Etiopi Studi en Collection "fonti" Vol. VIII. Roma, (1932, S.S.S.D.C.O.)
176. Guidi I., Storia della Literatura Etiopica: 1.O. Roma 1932.
177. Haberland E., Untersuchungen sum Aethiopischen Koenigtun, weisbaden. 1965.144.
178. ሀብተ ማርያም ወርቅነህ የኢትዮጵያ ቀንታዊ ትምሀርት አ.አ. 1950
179. Habte Mariam Assefa, Die Vorsätzlichen Tötungsdelikte im Aethiopischen und Deutschen Strafrecht. Bonn, 1965.
180. Hamel A., über das Kirchenrechtliche Schriftum, Hippolytes,: Z.N.W. 36/1937 (230-250).
181. Hámmerschmidt E., Das Pseudo - Apostolische Schriftum: J.S.S. 9/1964
182. Hamerschmidt E., Aethiopien: Christlichen Reich Zwischen Gesten Und Morgen Wiesbaden 1907/77
183. Harnack A., überlieferung der Ältchristlichen Literaturen. Leipzig, 1893-1904. T.I-II.
184. Harnack, Die Chronologie der Ältchristlichen Literaturen, Leipzig.
185. Mr. Harden M. Introduciton to Ethiopic christian Literature. S.D.C. 15/1926.
186. Harries W.C:The Highlands of Ethiopia Vol. 2 (London 1986) 92
187. Hassen J.M., La Liturgie d' Hippolyte: O.C.P. 115/1949
188. Hefel H., Conciliengeschichte, Freiburg T.I 1973-90 (trad.en Franc.) Leclercq Histoire des Conciles. Paris, 1869, T.I.

189. Helfers H., Die Kircheoordnung Hippolyts von Rome, Paodeborn, 1938.
190. Helfers H., Neue Untersuchungen über die Kirchenordnu-ng über theologie und kirche Festschrift für Karl Adam. Dusseldorf, 1952.
191. Hemmer. les Pères Apostoliques, Paris, 1907.
192. Henneck, Der Prologue. zur Apostolischen Überlieferung Hickel J.W. Geshichte der kirchenrechts Hippolyts,: Z. N.W. 22/1929 (144-146)
193. Higenfeld A., Novum Testamentum extra Canonum receptum IV 1866
194. Χριστοφιλοπούλου Α., Ελληνικόν Εκκλησιαστικόν Δίκαιον, ΑΘΗΝΑΙ: 1926
195. Χριστοφιλοπούλου Α., Δίκαιον καί Ιστορία, ΑΘΗΝΑΙ: 1979
196. Holzey C., Didascalie Von Didache, :Compte Rendu du Congress interoationales Catholiques: Sciences religiuses. Freiburg, 1897, (249-278)
197. James M.R., The Apocalipse of Peter,: J.T.S. 12/1911- (36-56)
198 Κεχάλι Αλέμου, Η Χριστολογία τών Αιθιοπικών Αναφορών έν σχέσει πρός τό Δόγμα τής Χαλκηδόνος, ΘΕΣ/ΝΙΚΗ 1977
199. Κεφέλεβ Ζελέκε, Περί ανεξαρτησίας τής Αιθιοπικής Εκκλη-σίας, ΑΘΗΝΑΙ: 1969
200. ኪዳን ወልድ ክፍሌ መጽሐፈ ሰዋስው ወግስ አዲስ አበባ 1948
201. King A., The Rites of the Eastern Chritendom. Rome, T. l. 1949.
202. Κόλια Γ., Εκκλησία καί ο Αυτοκράτωρ εν Βυζαντίω 1958
203. Krawutzcky, Über das Unterrechtsbuch, die zwei wege, T.Q. LXIV1882. (359-445).
204. Krüger M.G., Ältchristlichen Literatur. Leipzig, 1895.
205. Leclercq H., Ethiopie,: D.A.C.L.T.V. 1912 584-585
206. Leclercq H., Constitutions des Apôtres, : D.A.C.L. T.III 2732-2795

207. Leclercq H., Canons des Apôtres. D.A.C.L.T. II
208. Leclercq H., Didascalie des Apôtres D.A.C.L.T.
209. Lefbure. Voyage en Abyssinie execute pendant les annees 1839 1840 1841 1842 1843 vol I (Paris 895 xxxxl)
210. Liebesny H.J. Comparative legal history: Its role in the analysis of islamic and modern near estern legal institutio-ns.20, American Journals of Comparative law 38 ?1972).
211. H. LEVY-BRUCHL-Γ. Σάββας Κοινωνιολογία τού Δικαίου, ΑΘΗΝΑΙ: 1964
212. Lightfoot J.B., St Clement of Rome 1877. Appendice. IX 469
213. Lightfoot, The Apostolic Fathers. 1973.
214. Littmann J.S., Geschichte der Aethiopischen Literatur G.C.L.O. 1907
215. Littmann, The Chronicle of King Theodros of Abyssinia (Amharic Text) Harassowitz, 1902.
216. Lowenstein S., The Penal system of Ethiopia, J.E.L. No. 1 2/1965
217. Ludolphus J., Cmmentarius ad suam historiam Aethiopic-am. Frankfurt, 1691. (I-III)
218. Ludolphus, Historia Aethiopica. Francfurt, 1861.
219. Makaffai. History of Patriarchs of Egyptian church Cairo, 1959 T.II, Part III (249-255)
220. Malao Solomon C., A history of copts and their churches trans. from the arabic of Iaq-ed-din el maqrizi London, 1873.
221. Mallon A.,Ibn al'-Assal les Trois ècrivains de ce nom Journal Asiatique. Ser 10/504 1905.
222. Maassen F., Geschichte der quellen und des kanonischen Rechts, Graz, 1870.
223. Massen F., Le Pouvoire Legislatif du patriarch copte d' Alexandrie: O.C.A. 181/1968. (87-114)
224. Maxwell W.D., An History of the Christian Worship. Oxford, 1943

225 Μεθοδίου Φούγια, Ο Χριστιανισμός και ο Ιουδαϊσμός εν Αιθιοπία, Νουβία και Μερόη, ΑΘΗΝΑΙ: 1979

226. Meinardus Otto, A study on the canon law of the Coptic church: B.A.S.C., Cairo, 1961-62.

227. ΜΙΛΑΣΣ-Αποστολοπούλου, Εκκλησιαστικόν Δίκαιον της Ανατολικής Εκκλησίας

228. Mortreuil J.A., Histoire de droit byzantin T.I-III. Paris, 1843-1846.

229. Müller., Hippolyts Apostoliki Paradosis, und Die canonees Hippolyte Z.N.W. 23/1924

230. [illegible] 1942

231. Matthew, The teaching of the Abyssinian church asset forth by the doctors of the same. London 1956.

232. Nallino C.A., Libri giuridici bizantini in Versioni arabe cristiane dei secoli XIII: R.R.A.L. ser.VI. T.I, 1925

233. Neale J.M., A History of the Holy Eastern Church. The Patriarchate of Alexandria. T.II. London, 1843.

234. Nau F., Canons des Apôtres, D.T.C. 1938 T.II 1616-1619

235. Nau F., Constitutions des Apôtres, D.T.C. T.III 1520-1837

236. Nau F., La Didascalie des Apôtres: Cononiste Contemporain, 1901-1902., Revised 1912.

237. Νικολάου Αξέμακη, Η Εκκλησία και οι Κανόνες της εν Νικαία Α΄ Οικουμενικής Συνόδου. Εκκλησία έτη ΛΕ΄ 1958

238. Πετρακοπούλου Σάββα, Εκπαίδευσις εν Αιθιοπία "Χριστιανική Αγωγή" 1968

239. Πετρακοπούλου Σάββα, Αι σχέσεις εκκλησίας και πολιτείας εν Αιθιοπία κατά τα Συντάγματα του 1955, 1975

240. Norman Bentwich, The New Code of Ethipia, in: Contemporary Review. May 1944.

241. የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ (1949) እና የፍትሐብሔር ሕግ (1952) [illegible]

242. Pankhrust S.,A cultural History of Ethiopia. London, 1955.

243. Perham M., The Government of Ethiopia. London. 1968.

244. Πέτροβιτζ, Ο Νομοκάνων εις ΙΔ΄ Τίτλους και οι Βυζαντινοί Σχολασταί, ΑΘΗΝΑΙ: 1970

245. Plöchl W., Geschichte des kirchenrechts zweite erweitere aufläge, Wien-münchen, T.III. 1960.

246. Polman P., Felecius Illyricus, Histoire de l'Église.: R.R.E 37/1931.

247. Quasten J., Patrology, T.I-III. Maryland. 1950-1960.

248. Rahmani I.E., Studia Syriaca, Scharf-Libanon.

249. Renaudotius E., Historia Patriarcharum Alexandrionum Jacobitarum ab Marcousque ad finem saeculi XIII Paris 1713.

250. Richardon C.C., The date and setting of the Apostolic Tradition of Hippolytus,: A.T.R. 36/1948.

251. Riedel W., Die Kirchenrechtsquellen des patriarchats Alexandrien. Leipzig, 1900.

252. Rufinus, Commentarius in sybolum apostolorum C.38 P.L.

253. Ροδοπούλου, Η αναφορά της λειτουργίας του κλήμεντος, ΘΕΣ/ΝΙΚΗ 1973

254. Rocher D'Hericourt: L.E.X voyage dans royame de choa 1841/316.

255. Ruppell, Reise in Ahyssinien vol. 2. Frankfurt 1890/186

256. Σάκκου Σ., Η ΛΘ΄ επιστολή του Αθανασίου: ΘΕΣ/ΝΙΚΗ 1973

257. Sapeto G., Ethiopia: Notizie raccolt, Rome 1890/60

258. Schaff Ph., The Oldest Church Manual Called The Teaching of the twelve Apostles. N.Y. 1877

259. Schermann Th. Eine Eflapostel moral order die X-Rezension der beidenweg, München, 1910.

260. Scwartz E., Über die Pseudo-apostolischen Kirchenordnung. Strassburg, 1910.

261. Schiller A.A prolegomema to study of coptic law

Archives d' Histoire de droit oriental 342/1932.
262. Schultes Fr., Die Syrischen kanones der Synoden von Nicaea bis Chalcedon,, A.G.G.W. 2.1908.
263. Sergew H.Selassie: Beziehungen Aethiopiens zur Griechisch-Römischen Welt. Bonn 1963. 58-62.
264. Ράλλη-Ποτλής Σύνταγμα τών Θείων καί Ιερών Κανόνων 1952
265. Selb., Zur Bedeutung des Syrisch - römischen Rechts, buches, München, 1964.
266. Selh kodificationen in Älteren orientalischen kirchenrechts prolegomena Viena 1970
267. Singer S., The Disolution of the religious marriage in Ethiopia: J.E.L. 4/1967
268. Stam J., Episcopacy on the Apostolic Tradition. Basel, 1936.
269. Stammler R., Lehrbuch der Rechtsphilisophie. Berlin, 1928. Α. Κουμοπούλου, Εγχειρίδιον Φιλοσοφίας Δικαίου, ΑΘΗΝΑΙ: 1964
270. Stanford C., Ethiopa under Haile Selassie. London, 1946.
271. Stan L., L'Eglise d' Ethiopie, Nouveau Patriarchat. Abba Selams T II/1971.
272. Stine, Diritto Consuedunario Adkme Melga Law De Tigrinya - Italiana, Asmara 1944
273. stini, Consuedini Giuridici del Serre Tigrinya - Italiana T 2 (Conti rossini - L.Ricci.) Roma 1848
274. Stini, Logo lowa code Tigrinya, Asmara 1946
275. Trimngham J., Islam in Ethiopia. London, 1952.
276. Τρωϊαννος, Εκκλησιαστική Δικονομία μέχρι του θανάτου του Ιουστινιανού, ΑΘΗΝΑΙ: 1969
277. turrianus., A primitive edition of the Apostolic constitutions and The Apostolic Canons: J.T.S. XV.14. (53-65)
278. Tzadua P., Fetha Nagast: In the practice of the Ethiopian Church, wien 1973.
279. Ullendorff E., The Ethiopians: An introduction to country and people. London, 1967.

280. Ullendorff E., Exploration on study of Abyssinia. Asmara, 1945.
281. Vanderlinden J., An Introduction to the sources of the Ethiopian Law from 13th to 20th Century: J.L.E. 3/1966
282. Vansleb M., Histoire de l'èglise d' Alexandrie. Paris, 1677.
283. Worltdsworth J., The Ministry of Grace, London, 1901.
284. Wigmore J.H., A panorama of the World's Legal Systems Vol.3.St./Paul/Minn 1928 1125 N.1411
285. Wilmart A., Un Règlement Ecclesiastique du IIIe Sièle la Tradition Apostolique de St.Hippolyte, Revue de Clerge Francais 96/1918
286. Zachariae von Lingenthal, Geschichte des Griechisch-römischen Rechte. Berlin, 1892.
287. Zachariae, Die Handbücher des Geistlichen Rechts aus den Untergehen den byzantinischen Rechts und Türkischen Herrschaft, M.I.A.S.P. VII. 28.7/1991.
288. Zachariae von Lingenthal, Ueber den Verfasser und die Quellen des (pseudo-photianischen) Nomokanon in XIV titlen, M.I.A.S.P. VII.32.16.
289. Zachariae, Historia juris Graeco-romani delineatio cum appendice ineditorum., Heidelberg, 1839.
290. Zhon Th., Forschung Zur Geschichte des Neutestamentlichen Kanones und der Ältkirchlichen Literatur. Leipzig. 1884, 1888 (T.I. 236, T.III. 282., 376..).
291. Στεφανίδου Β., Εκκλησιαστική Ιστορία, ΑΘΗΝΑΙ: 1964

ክፍል አንድ

የፍትሐ ነገሥት ታሪካዊነት

ምዕራፍ አንድ

የፍትሐ ነገሥት ስያሜና ፅንሰ ሐሳብ

1· የቃሉ (የፍትሐ ነገሥት) ዘይቤአዊ ትርጉም፡

"ፍትሐ ነገሥት" የሚለው ኃይለ ቃል ሁለት ቃላትን ፈትሕ እና ነገሥት ይዞ የሚገኝ ስም ነው ።

1.1 "ፍትሕ" በግእዝ ሰዋሰው ሕግ (ፈትሐ ፡ ፈተሐት፡ ፈትሐ) በቁሙ ፈታ ፡ ከፈተ ፡ ሻረ ማለት ነው ። ይህ እንደተጠበቀ ሆኖ ከዚህ ርእስ ጋር በተያያዘ ግን መፍረድ ፡ መወሰን ፡ ልዩነትን ከፍታት ፡ ማስወገድ ፡ ዕውነትን ማስፈን፣ (ፈረደ ፡ ወሰነ ወዘተ) የሚለውን ግስ ያስገኘ ዘር ወይም በአዲሱ ሥነ ሰዋስው አነጋገር የነገር ስም ነው ። ትርጉሙም ፍርድ ፡ ውሳኔን መስጠት በአጠቃላይ ፍትሕ ፡ ሕግና ሥርዓትን ማስፈን ማለት ነው ።

ሆኖም የዚህ ኃይለ ቃል መሠረተ ሀሳብ በተጠቀሰው ኃይለ ቃል መሠረታዊ አመጣጥና ትርጉም ብቻ ሳይወሰን የማኅበረሰቡን ሥነ ምግባርና ሥነ ሥርዓት (ሕግ) በመከተል ለአንድ ነገር ትክክለኛ መልስ ማለትም ለተበዳይ ዳኝነትን ፍትሕን ፡ ለበዳይ ቅጣትን ማቅረብ (ቀና ፍርድ) ማለትን ይይዛል ።

ስለዚህ በሕግ ቋንቋ ይዘቱ የላቲን መምሕራን ሕግ ለእያንዳንዱ እንደ ሥራው (ዋጋው) መጠን ትክክለኛ ፍርድን መስጠት ለማለት ከሚጠቀሙበት ቃል (ኃይለ ቃል) (Iustitia) ጋር አንድ ዓይነት ትርጉምና ፅንሰ ሐሳብ እንዳለው ሆኖ ይገኛል ።

Iustitia est constants et perpetua voluntas ius suum cuique tribuens.[1] ከዚያም አልፎ ለፋ ብሎ አቅርቦታል cuius Merito Quis nos sacerdotes appellet; iustitiam Namque colimus, et Boni et aequi notitiam profitemur, aequum ab iniquo separantes. Licitum ab illicito discernentes, bonos non solum metu poenarum, verum etiam praemiorum quoque exhortatione efficere cupientes. Veram nisi Fallor philosphiam non simultatam affectantes;[2] በሕዝም በኩል በዕብራይስጥ ቋንቋ በብሉይ ኪዳን ውስጥ ትዕዛዝ — ሀሳብ ከዳኝ ትክክለኛ ፍርድ አለመስጠት ፍርድ አለመስጠት የሚለውን ትርጉም ከያዘው ኃይለ ቃል ሚሽፓት (MISHPAT) ጋር ተመሳሳይ ትርጉም እንዳለውም መረዳት ይቻላል[3]።

1.2 "ነገሥት"[4] ቃሉ በቃል ሲተረጎም ወይም በቁሙ "ፍትሐ ነገሥት" ማለት የነገሥታት — የነገሥት ፍርድ — ፍትሕ ማለት ነው ። ሲሆንም በይዘቱ ሕገ ነገሥት ወይም ሕገ መንግሥት ወይም ሥርዓተ ሕግ ማለት ነው ።

ፍትሐ ነገሥት ወደ ሌሎች ቋንቋዎች ሲተረጎም — ሲመለስ ፡ ሀ — ሕገ ነገሥት የሚለውን ምትክ ትርጉም ይዞ ይገኛል ።

1) The Law of Kings — ሕገ ነገሥት[5]
2) Legislation of Kings ሕገ ነገሥት[6]

---

1. Ulpianus : Libro Primo Institutionum Dig 1.1.10
2. Ulpianus : Libro Primo Institutionum Dig 1.1.11
3· መዝሙር 94·15 ፡ ኢሳይያስ 32·16 ዘፀአት 29·6 1ኛ ነገሥት 10·9

4· "ነገሥት" የንጉሥ ብዙ ሕገ ወግ ብዛት ነው ። ቅዱስ ቅዱሳን ፡ ክቡር ክቡራን እንደማለት ንጉሥ ንጉሣን ማለት ነበረበት ። ሲሆንም ከዚህ ጋር ተዛምዶም ሊጠቀሱ የሚችሉ የቃል ግሦች ይገኛሉ ። ጠቢብ ጠቢባን ወይም ጠበብት ፡ ዐቢይ ዐቢያን ወይም ዐበይት ።

5. Paulos Tzadua: The Fetha Nagast "The Law of Kings" is a Collection of Laws which has been in use in Christian Ethiopia for many centuries: A.A. 1968, ገጽ XI. The church of Ethiopia : a Panorama of History and Spritual Life, A.A. 1970, ገጽ 69

6. W. Ullendorff: The Ethiopians: an Introduction to Country and People London 1960 . "One of the Fundamental Works of Ethiopian Literatures is the Fetha Nagast — Legislation of Kings"', ገጽ 153; "

3) Legislazione dei Re — ሕገ ነገሥት[7]

4) Compendio delle leggi dei Re — ሥርዓተ ሕገ ነገሥት[8]

5) Canonum Regum — ቀኖና ነገሥት[9]

6) Libro dei Re — መጽሐፈ ነገሥት[10]

7) Libri guiridici መጽሐፈ ፍትሕ[11]

ለ) ከፅንሰ ሃሳብና ይዘቱ አንፃርም ሌሎች ስያሜዎች ተሰጥተውታል።

1) Corpus Iuris - መድበለ ሕግ[12]

2) Codice Ecclesiastico e civile - ሕገ ቤተክርስቲያን ወፍትሐ ብሔር[13]

3) Diritto antichi e moderni — ብሉይ ወሐዲስ — ጥንታዊና ዘመናዊ ሕግ[14]

4) Codice Leggi Abissine — ጥዐባይ ሕግ[15]

እንግዲህ ፍትሐ ነገሥት ከይዘቱም ሆነ ከፅንሰ ሐሳቡ አንፃር ሕገ

7. Ignafzio Guidi, Il Fetha Nagast, O'legislazione Dei Re "Codice Ecclesiastico E Civile d'Abyssinia, Roma Casa Editrice Italiana 1899, ገጽ 61.

8. De Castro: Compeudo De le Leggi Dei Re-Fetha Nagast, Liverno 1912

9. F.A. Arnoldi Libri Aethiopici, Fetha Nagast i.e. Canon Regum Captut. XLV De Regibus (Halis Sax. 1841).

10. Rossi Canevari, Fetba Nagast. Il Libro Dei Re, Codice Delle Leggi Abissine Con Note Riferimenti La Diritto Italiano, (Millano 1934).

11. C.A. Nallino: Libri Guiridici Bizantini In Versinoni Arabe Cristiane Dei Secoli XII E XIII R.R.A.L., Ser IV Vol. I 1925 ገጽ 185

12. Bachmann Johanes: Corpus iuris Abyssinorum. Jus Connubii. Textum aethiopicum arabicumque ad manuscriptorum Fiedem cum Versione Latina Dissertatione iuridico historica, (Berlin 1890:) Conti Rossini: Ethiopic corpus iuris — Fetba Nagast. Il Synodos Ethiopico R.R.A. _. Ser. VII ክፍል III (1934)

13. I: Guidi: Il Fetha Nagast ገጽ 45 የግርጌ ማስታወሻ 3·

14. Mauro Da Leonessa: 'Testi di diritto antichi e moderni riguardanti gli Ethiopi" C.C.O.F. T.V. 1931

15. Rossi canevari: Fetna Negest il libro die Re codice delle leggi Abissine ... milano 1934

መንግሥት ወይም መድበለ ሕግ ወይም የቤተክርስቲያንና የመንግሥት ሥርዐተ ሕግ መባሉ ትክክል ስያሜ መሆኑ ቢታመንበትም ይህ መጽሐፍ በመጀመሪያ በተጻፈበት ዐረብኛ ቋንቋ በአንድ በኩል በሌላም በኩል ወደ ግእዝ ቋንቋ ሲመለስ የያዛቸው ርእሶች በያዟቸው ሁለት ክፍሎች ከያንዳንዱን ክፍል በተናጠል የሚመለከቱ ናቸው ።

2· ጉባኤ ቀኖናት

ፍትሐ ነገሥት መጀመሪያ ሲቀርጽ በዐረብኛ ቋንቋ የተሰጠው ርእስ "ጉባኤ ቀኖናት" (እስተጉቡአት ቀኖናት) የሚል ርእስ ነበር ።

ወደ ግእዝ ቋንቋ ሲመለስ "ፍትሐ ነገሥት" የሚለውን ርእስ እንዲይዝ ተደርጓል ማለትም የዚህ ሕግ የዐረብኛ ቋንቋ ርእስ "ጉባዔ ቀኖናት" የአንደኛውን — የመጀመሪያውን መንፈሳዊ ክፍል ይዘት[16] ሲያመለክት የግእዙ ትርጉም ርእስ የሁለተኛውን ሥጋዊ ክፍል ይዘት[17] ያመለክታል ።

በሌላ አነጋገር ግን "ጉባኤ ቀኖናት" የጠቅላላ መጽሐፉ ስያሜ ሊሆን ይችላል ። ምክንያቱም የሁለተኛውን ክፍል ድንጋጌዎች በመመልከት በግእዝ ቋንቋ ትርጉሙ "ፍትሐ ነገሥት" የሚል ርእስ —ስያሜ ቢሰጠውም ይህ የግእዙ ቋንቋ ትርጉም "ፍትሐ ነገሥት" በቅድመ መቅድሙ "በስመ አብ ወወልድ ወመንፈስ ቅዱስ አሐዱ አምላክ ንጥቀን በረድኤተ እግዚአብሔር ወበሥነ ሠረሀቱ ለጽሒፈ መቅድመ ጉባኤ ዘአስተጋብኦሙ ሊቃውንት…" በአብ በወልድ በመንፈስ ቅዱስ አንድ አምላክ ስም፣ በእግዚአብሔር ረድኤትና በሥነ ሥምረት ሊቃውንት የሰበሰቡትን ጉባኤ መቅድም መጻፍን እንጀምራለን[18] በማለት በጸሎት ማዕተብ ይጀምራል ።

ቀጥሎም በመቅድሙ ይህ ፍትሐ ነገሥት የተቀነባበረባቸውን ምንጮች ደራሲው ሲያመለክት የሚከተለውን ሥዕል ቀርጿል ። "ጉባኤ መጻሕፍት አምላካውያት ወቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት — እስተጉቡአ እመ መጻሕፍት አምላካውያት ወቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት"[19]

16· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 1 22

17· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 23—51

18· ፍትሐ ነገሥት ቅድመ መቅድም ክፍል 1 አርተ ዕትበት

19· ፍትሐ ነገሥት ቅድመ መቅድም ክፍል 1 አርተ ዕትበት

ዜጎችን ሁሉ የተመለከተውን — የተጠቃለለውን ሥርዓቱን ክፍል (ውስጥኛውን ክፍል) እንደ ቀኖና ሕግ (Norm of Law-Rule of Law) ቀጥር ቀኖናተ ነገሥት እንደመባሉም መጠን "ጉባኤ ቀኖናት" የሚለው ዐረብኛው ስያሜ ሁሉቱንም ክፍሎች እንደሚሸፍን ሳይተቀበ ልን በስተቀር ትክክለኛ ስያሜ ነው ለማለት ያስቸግራል ምክንያቱም "ጉባኤ ቀኖናት" ቀኖናተ ቤተክርስቲያንን ብቻ የሚመለከት መስሎ መታየቱ አያጠራጥርም ።

ከዚህ የጉባኤ ቀኖናት "ተቀባይነት ሊይኖረውም ምክንያቱም ፍትሐ ነገሥት ጉባኤ ቀኖናት አይደለም[20] የልዩ ልዩ ሥራዎች (ቀኖናት ወይም ሕጎች) ስብሰብ—ጉባኤ ሳይሆን ክፍፍላት

20· ጉባኤ (collection) [illegible]

[illegible]

[illegible] Br Schulthess Die syrischen Kanones der synoden von Nicaea bis chalcedon A.G.G.W. 2/1908:

A. Αλιβιζάτου; Οι Ιεροί Κανόνες ገጽ 49

[illegible]

1. Versio Isidoriana — [illegible]

2. Codex Canonum Ecclesiae Romanae — [illegible]

3. Prisca Translatio ወይም Versio [illegible]

4. Codex Canonum Ecclesiasticorum Dionysii Exiqui V. Schulte Canonum — Und Dekrtensammulegen. R.E 10.1. F. Massen Geschichte der quellen und literatur des kanonischen rechts im [illegible] T.I Graz 1870 — [illegible] Ανατολικής Ορθοδόξου Εκκλησίας [illegible] 238-239

መኤሐድት[21] ፥ ሐዋርያውያት[22] ፥ [illegible] ዲዶስቅ[23] ፥ ከቤተ ክርስቲያን አባቶች[24] ፥ ከእስክንድ [illegible][25] ቀኖናትና ጽሑፎች ፥ ከሮማውያን [illegible] ልዩ ልዩ ትእዛዛትን በመልተም [illegible] የተቀነባበረ ይዘት ያለው የሥ [illegible] ።

3· ፍትሐ ነገሥት

በዐረብኛ ቋንቋ ሲ [illegible] ወደ ግእዝ ቋንቋ ሲመለስ [illegible] ተደርጓል ። ይህም መ [illegible] ተብሎ መበየሙ [illegible] ይታያል።

1· የኢትዮጵያ ነገ [illegible] ቸው በተለይ [illegible] ስለነበር ይህ [illegible] ምንም እን [illegible] ስመቀበል [illegible] ሰው [illegible] ማለት [illegible] (Sacre Ecclesiae) [illegible] በ [illegible] ቤ ተ [illegible] ሥርዓት (caesaro-papismus) [illegible][27]

[illegible]

21· [illegible]

22· [illegible]

23· [illegible]

24· [illegible]

25· [illegible]

26· [illegible]

27· [illegible] 227

28. Paulos Tzadua, The Fetha Nagast in the practice of the Ethiopian church Wien 1973 [illegible]

ጉዳዮችን የሚመለከተው የመጀመሪያው ክፍል ድንጋጌዎች በሲኖዶስ አማካይነት ገብተው ይታወቁ ስለነበር አዲስ የነበረውን ሥጋዊ ክፍሉን አስመልክቶ ፍትሐ ነገሥት የሚለው ስያሜ-ርእስ ሊሰጠው እንደቻለ የሚያመለክተው አስተሳሰብ ነው[29] ።

ፍትሐ ነገሥት ከዐረብኛ ወደ ግእዝ የተመለሰውና በሥራ ላይ የዋለው በንጉሠ ነገሥቱ አፄ ዘርዐያዕቆብ (1444 – 1468) ጥያቄና ፍላጎት ስለ ነበር ለዚሁ ጥያቄና ፍላጎት ባለቤት ንጉሠ ነገሥት አፄ ዘርዐያዕቆብ ክብር ሲባል የተሰጠ ይሆናል ብሎም መገመት ይቻላል ።

ሆኖም ምክንያቶቹ እንደተጠበቁ ሁነው "ፍትሐ ነገሥት" የሚለው ስያሜ ሁለተኛውን ክፍል – ሥጋዊ ክፍልን ብቻ የሚመለከት ሁኖ ከመገኘቱ የተነሳ ከመጽሐፉ ሙሉ ይዘትና ቅርጽ አንፃር ሲታይ የዐረብኛው ሰነድ ርእስ "ጉባኤ ቀኖናት" በታየበት መልኩ ይህም ተቀባይነት ማግኘቱ አስቸጋሪ ነው ። ነገር ግን ይህ "ጉባኤ ቀኖናት" ዘአብን አል አሳል (ፍትሐ ነገሥት) "ብሔረ ሕጊ ወቀኖና" (Nomocanon) ዘኢብን አል አሳል" ተብሎም ይጠራል[30] ።

ስለዚህ ይህን ርእስንና ሌሎችንም ተዛማጅ ርእሶች መመልከቱ ሌላው ምንአልባት የተሻለውን አማራጭ ርእስ በማግኘት ይረዳል የሚል እምነት ስለአለን የሚከተሉትንም ርእሶች ማገናዘብ ይቻላል ።

4· ምእላደ — ብሔረ ሕግ መንፈሳዊ ወሕግ ሥጋዊ Corpus-Codex Iuris Canonici Ft Civilis

ፍትሐ ነገሥት አሁንም በአንድ ክፍል ከቤተክርስቲያን ሕገጋት

[29]. I. I. Guidi: IL Fetha Nagast ገጽ VIII

[30]. 2. P.Dib: "Lequel des Ibn al-'Assal est L'Auteur du Nomocanon"? in R.O.C.T. 20/1915-1917 ገጽ104። D'Emilia la compravendita nel capitolo XXXIII del Nomocanone di ibn al-Assal, (Milano 1938) D' Emilia, Influssi di diritto Mussulmano nel capitolo XVIII2. del Nomocanone di ibn al-Assal R.S.D.T. 19/1940 Fasc.1. ገጽ 1–15፡ P.Tzadua, Fetha Nagest.. ገጽ XV Riedel. Die kirchenrechtsquellen Des patriarchats Alexandrien Oder nomocanon des Ibn Al-Assal-Fetha Negest) Leipzig 1906 ገጽ 115–119።

Νευοδίου Λέμπης: Ο Χριστιανισμός καί ο Ιουδαϊσμός εν Αιθιοπία, Νουβία καί Μερόη Μέρος Α: ΑΘΗΝΑΙ 1979 ገጽ 164–169

ቀኖናውያት በይበልጥ መንፈሳዊ ክፍሉን በሚመለከት በአንጻሩም ሥጋዊ ክፍሉን በሚመለከት ከሮማ ቢዛንቲን ነገሥታት ሕገጋት ተማእልዖ የተቀረጸ እንደመሆኑ መጠን ከአንጻራውያን ሥራዎች ጋር ሲነጻጸር ምእላደ ሕግ መንፈሳዊ ወሕግ ሥጋዊ ወይም ብሔረ ሕግ መንፈሳዊው ሥጋዊ - Corpus ወይም Codex Iuris Canonici Et Civilis ተብሎ መሰየም እንደነበረበት ሌላው አማራጭ ነበር ማለትም ፍትሐ ነገሥት ወይም ብሔረ ሕግወቀኖና ዘአብን አል አሳል ከይዘቱና ከቅርጹ የተነሳ (አንጻር) ሲመረመር ይህ ርእስ ተገቢም ሆኖ ይሰማል ።

ሆኖም በአጭሩ Corpus Iuris Canonici ወይም Codex Iuris Civilis የሚሉት ሐረጎች ማለትም የታወቁት አርእስተ ነገሮች ምን ማለት እንደሆኑ መመልከት እንችላለን ።

4·1·ሀ ምእላደ ሕግ ቀኖናዊ – Corpus Iuris canonici

በቤተክርስቲያን ሥርዐተ ሕግ ቀኖናዊ "Corpus Iuris Canonici በሚባል የሚታወቀው ምዕላደ ሕግ ቀኖናዊ ከተለያዩ የገልና የቤተክርስቲያን ጉባዔያተ ቀኖናት ፥ ሊቃነ ጳጳሳት (ፓፓዎች) ውሳኔዎችና ድንጋጌዎች የተቀነባበረው የካቶሊክ ቤተክርስቲያን ቀኖናዊ ሕግ ነው ። የግል ጉባኤያት 1) Concordia Discordantium Canonum (Decretum gratiani) 1140.2) Extravagantes Constituiones Johannis XXII (1316-1334) 3) Extravagantes Communes – Jean Chapuis 1500.

– የቤተ ክርስቲያን ጉባኤያት – አሌፃል ጉባኤያት 1) Decretales Gregorianac ወይም Liber Extravagantium (Decretalium Extra vagantium Decretum ከግርጎርዮስ 9ኛ (1234) 2) Liber Sextus Boniphatius 7ኛ (12[illegible]) 3), Clementinae Constitutiones ከ ቀለሜንጦስ 5ኛ ተዘጋጅቶና ቀይቶ በዮሐንስ 22ኛ የታወጀ 1317

4·1·ለ ብሔረ ሕግ ቀኖናዊ Codex Iuris Canonici

ከላይ የተመለከተው እየተሻሻለና በፓፓዎች ድንጋጌዎች እየተጨላ መጥቶ የተቀነባበረው የአሁኑ Corpus Inris Canonici የካቶሊክ ቤተክርስቲያን ቀኖናዊ ሕግ ነው ። Codex Iuris Canonici በፒዮስ 10ኛ (1904)

ተጀቁም በካርዲናል ጴጥሮስ (Pietro Casp.) በሚመራ ኮሚቴ[31] ተዘጋጅቶና በበነዲክቶስ 15ኛ ጳጳሳት ግንቦት 27/1917 ታውጆ በዓመቱ ግንቦት 19/1918 በሥራ ላይ የዋለ[32] ቀኖናዊ ሕግ ነው ። Codex Iuris Canonici 2414 አንቀጾች (ቀኖናት) ሲኖሩት በሚከተሉት መጻሕፍት ወይም አርእስት ተከፍሎ ይገኛል ።

1. Normae Generales 2. De personis
3. De Rebus 4. De processibus 5. De Poenis

እንግዲህ ይህ የካቶሊክ ቤተክርስቲያን Codex Iuris Canonici ከቤተክርስቲያን [illegible] — ትእዛዞችና ከመንግሥታት ጋር በሚደረጉ ስምምነቶች (Concordacin) [illegible] በሥራ ላይ የሚገኘው ቀኖናዊ ሕግ (Lex Lata) ነው ።

4·2 <u>[illegible] ሕግ ሥጋዊ — Corpus iuris civilis</u>

Corpus Iuris Civilis የቢዛንታይን ንጉሠ ነገሥት ዩስጢኒያኖስ ሕግ [illegible] ነው ። ይህ [illegible] ቃል — ስያሜ ግን የተቀረጸው በ1604 [illegible] Denis Gothoredus ነው ።

Iuris Civilis [illegible] ሥርዐተ ሕግ በሰፊ ዕንስ ሕባቡ [illegible] ሕግ (ius Naturale) ጋር ከሚመስለው ዓለም አቀፍ ዓይነት ሕግ (ius Gentium) ወይም ከሰዎች ልጆች የጋራ ሥነ አእምሮአዊ [illegible] ጋር Naturalis Ratio[33] በተቃራኒ የእየአንድ አንዱ አገር ሕግ [illegible][34] [illegible] ነገሥት በአንድ በኩል መንፈሳዊ ሕግንና ሥጋዊ ሕግንና [illegible] የያዘ — መድበለ ሕግ ሕጋዊ ወሕግ መንፈሳዊ [illegible] በኩል ፍትሐ ነገሥት ሕግ ሥጋዊ ወሕግ [illegible] ርእስ ስለሚታወቅ በላቲን የሚታወቀው — Corpus Iuris Canonici et Civilis ወይም Codex Iuris Canonici Et Civilis አምሳያ ርእስ ሆኖ ይታያል ።

ነገር ግን [illegible] ሕግ ወቀኖና — Nomocanon የተሻለው [illegible]

31. Motu Proprio: Arduum Sane munus (ቅእዘዝ)
32. Const. Providentissima Mater Ecclesia (አዋጅ)
33. Gaius 1.1.9
34. Gaius 1.1.10

5· ብሒረ ሕግ ወቀኖና

5·1 የቃሉ ጥምርነት ትርጉም

“ፍትሐ ነገሥት” በሌላ በኩል [illegible] (Nomocanon) ዘእብን እል አሳል በመባል ይታወቃል ። [illegible] መጽሐፍ — ፍትሐ ነገሥት ይዘትና [illegible] አይደለም? የሚለውን አስተሳሰብ [illegible] Nomocanon ምን ማለት [illegible] ።

በግሪክ ድርብ ቃላት (Compound Words) [illegible] መሠረት ለምሳሌ ፍልስፍና (Philosophy —) [illegible] (Philosopher) [illegible] : [illegible] (Theologos) [illegible] መለኮት : ፊላታዎስ (Philotheos) [illegible] : ቴዎፍሎስ (Theophilos) [illegible] Nomocanon ሲባል ሊገባን የሚለችበው ሕግ ቀኖናዊ ወይም ቀኖናዊነት [illegible] ሕግ ማለት መሆኑ ነው [illegible] Nomocanon [illegible] Nomos (ሕግ) እና Canon (ቀኖና) ጥምር [illegible] ቃል : [illegible] የተመለከተውን ትርጉም [illegible] ትርጉምን ይዞ ይገኛል ። ነገር ግን Nomocanon [illegible] ሕግ ቀኖናዊ ወይም ወደፊት [illegible] ሕግ ወቀኖና [illegible] ብሒረ ሕግ ወቀኖና እንዴት [illegible]? [illegible] መንሻና ይህንስ ትርጉም [illegible] ትርጉም ብሒረ ሕግ ወቀኖና እንዴት ያዘ? [illegible] የሚከተሉትን [illegible] መመልከት አስፈላጊ ሆኖ [illegible] ።

በሕገ ቤተክርስቲያን [illegible] ዓይነት ጉባዔያተ ሕጋጋት እንደተከፈሉ ይታወቃል ።

ሀ/ <u>ጉባዔያተ ቀኖናተ ቤተክርስቲያን</u>፡ የቤተክርስቲያንን ቀኖናተ ሕጋጋት የያዙ ጉባዔያት ፤

ለ/ <u>ጉባዔያተ ሕጋጋት</u>፡ የቤተክርስቲያን [illegible] የሚመለከቱ የሮማ—ቢዛን ታይን ነገሥታት ሕጋጋትን የያዙ ጉባዔያት ፤

ሐ/ <u>ጉባዔያተ ጥምር ሕጋጋት</u>፡ የቤተክርስቲያን ቀኖናትንና የሮማ—ቢዛንታይን ነገሥታት ሕጋጋትን [illegible] ሆነ እና [illegible] ያዙ ጉባዔያት ።

ሀ· በመጀመሪያው ተራ ቁጥር የሚታቀፉት ጉባዔያት — ጉባዔያተ ቀኖናት ቤተ ክርስቲያንያውያት የሚከተሉት ናቸው ።

1/ በአራተኛው የኬልቄዶን ጉባኤ – ሲኖዶስ (451) ቃለ ጉባኤ የተጠቀሰው ጉባኤ ቀኖናት ሲሆን ፣ ጉባዔው በውስጡ የተሰበሰቡት ቀኖናት እንደ ሲኖዶሱቱ ተከፋፍለው ሳይሆን በይዘት ተከታትለው የሚገኙበት ጉባኤ ነው [35]

2/ ሌላው የሲኖዶሶትን ቅደም ተከተል በመያዝ ቀኖናተ ቤተክርስቲያን የተሰበሰቡበት ጉባኤ ቀኖናት ዘ እስጢፋኖስ ኤፌሶናዊ (አምስተኛ ውና ስድስተኛው ምዕተ ዓመት) ሲሆን ይህም ጉባኤ ቀኖናት በአሥረኛው ምዕተ ዓመት በነበረና ስሙ ስምኦን በተሰኘ ምሁር በተከተሉት ዘመናት የተገኙት ቀኖናት ተጨምረውበት የሚገኝ ጉባኤ ነው [36]

3/ ሌላው ሦስተኛው ጉባኤ ቀኖናተ ቤተክርስቲያን በይዘት ተቀነባብሮና በአምሳት አርእስት ተከፍሎ በአምስተኛው ምዕተ ዓመት የተዘጋጀው የዮሐንስ መተርጉም – የሊቅ ዮሐንስ (Scholastique) ምክራብ ቀኖናት – የመጀመሪያው ብሔረ ሕግና ወቀኖና ዘአምሳቱ አርእስቲሁ Synagoga LTitlorum ተቀርጾ ሲገኝ በውስጡ የፍትሐ ብሔር ሕጎች ተጨምረውበት ይገኛል [37]

ለ· በሁለተኛው ተራ ቁጥር የሚመለከቱት ጉባኤያት የሚከተሉት ናቸው።

1/ **Collectio LXXXVII Capitulorum**

ይህ "ጉባኤ ዘ 87ቱ ምዕራፍቲሁ" የተሰኘው ጉባኤ ሕገጋት አሁንም በዮሐንስ መተርጉም የተዘጋጀ መሆኑ ሲረዳ ይዘቱ የተወሰደው ከቢዛንታይን ንጉሥ ዩስጢኒያኖስ "ሐዲሳት ሕገጋት" (Novellen) የቤተክርስቲያን ጉዳዮች ከሚመለከቱ ድንጋጌዎች ነው ። በ87

35· ከዚሁ ገጽ 252–261

36· የሰነዱ ሕትመት Voelli Et Justelli , Bibliothecae Iuris Canonici Veteris: Thomus secundus Lutetiae Parisiorum 1661 T.II ገጽ 710

37· ሕትመት Voelli Et Justelli: T.II ገጽ 499–602 A.F. Bienner: Geschichte Der Novellen Justinianus, Berlin 1824 ገጽ 608፣ G.E.Heimbach, Anecdota T.II Cap. III ገጽ LVI–LVII

ምዕራፎች ተከፍሎ የተቀረጸ በመሆኑ በላቲን በJ. Bienner ይህን ስያሜ ሊይዝ ችሏል[38] ። በተቀረጸበት ግሪክ ቋንቋ "የቤተክርስቲያን ሕግ ከሚመለከቱ የአጼ ዩስጢኒያኖስ ሐዲሰት ሕገጋት ልዩ ልዩ ድንጋጌዎች … የመነጨ ጉባኤ" የሚል ዝርዝር ርእስን ይዞ ይገኛል[39]

2/ **<u>Collecto</u> XXV Capitulorum**

ሌላው ተመሳሳይ ጉባኤ በ7ኛው ምዕተ ዓመት በነበረ አንድ ባለታወቀ ሰው የተዘጋጀ መሆኑ ሲነገር አሁንም በ J. Bienner የተሰጠው "ጉባኤ ዘ25ቱ ምዕራፍቲሁ" የሚለው ላቲን ርእስ[40] እንደሚያመለክተው በ25 ምዕራፎች ተከፍሎ የቤተክርስቲያንን ጉዳዮች ከሚመለከቱ የዩስጢኒያኖስ ሕገጋት ማለትም አራቱ ምዕራፎች ከሐዲሳት ሕገጋት እና 21 ምዕራፎች ከCodex- ምእላደ ሕግ የተወሰዱበት ጉባኤ ነው ።

ሙሉ ርእሱ በተቀረጸበት ግሪክ ቋንቋ "የቅዱሳን አባቶችን ቀኖናተ ቤተክርስቲያን ከሚያጸድቁና ከሚጠብቁ የአጼ ዩስጢኒያኖስ ሐዲሳት ሕገጋት የፍትሐብሔር ትእዛዛት" [41]

3/ **Collectio Constitutionum Ecclesiasticarum**

መበል ሦስተኛ ጉባዔ ቀኖናት አሁን ከንጉሥ ዩስጢኒያኖስ ሕገጋት Codex pandects et novellem የቤተክርስቲያንን ጉዳዮች ከሚመለከቱ ድንጋጌዎች ተወስዶ የተዘጋጀ ሲሆን ፡ የዚህ ላቲን ርእስ እንደሌሎችም በ

38. J. Bienner: Geschichte Der Novellen Justinianus ገጽ 167

39. "Ek των μετά τόν Κώδικα Θείων Νεαρών Διατάξεων του της Ευσεβούς λήξεως Ιουστινιανού διάφοροι διατάξεις συνάδουσαι εξαιρέτως τοις θείοις καί Ιεροίς Κανόσι" Α. Χριστοφιλόπουλου: Ελληνικόν Εκκλησιαστικόν Δίκαιον ገጽ 50 Anecdota T II ገጽ 206—234 J.Pitra: Juris Ecclesiastici Graecorum:Historia Et Monumenta T II ገጽ 385–405

40. J. Bienner: Geschichte Der Novellen Justinianus ገጽ 173

41. ሕትመት Eimbach: Anecdota T.II ገጽ 145 201 J. Pitra Juris Ecclesiastici Graecorum Historia et Munumenta IIT.I ገጽ 407

F.Bienner የተሰጠም መሆኑ ይታወቃል [42]. በሌላም በኩል ከነዚህ ሦስት ሕጋጋት የተዋጣ ዘመሆኑ[43] ዘሠለስቱ አርስቲሁ (collectio Tripartita ወይም Triparatitla በመባልም ይታወቃል ።

የተጻፈበት ግሪክ ቋንቋ ሙሉ ርእስ "ስለ ኤጲስ ቆጶሳት ፣ ካህናት ፣ መነኮሳት፣ ትዱላት ንዋያት ፣ ስለአይሁድና መናፍቃን ከሚደነግጉ (codex Pandects እና Novelle የተወሰዱ ድንጋጌዎች ምኩራብ - ምኩራባተ ትእዛዛት ከንጉሥ ዩስጢኒያኖስ ነው የሚል ነው [44]

ሐ/ የጉባኤያተ ሦስተኛ ዓይነት

በሁ· ቀኖናተ ቤተ ክርስቲያንን እና በሉ· የፍትሐ ብሔር ግን የቤተክርስቲያንን ጉዳዮች የሚመለከቱ ሕጎች ይዘው የሚገኙ ጉባኤያተ ቀኖናተ ቤተክርስቲያንና ጉባዔያተ ሕጋጋትን (ለመመልከት ለንችል ሦስተኛው የጉባኤያት ዓይነት እንዚህ ሁለቱ ይዘቶች ተጣምረው ሁኖም ለመጀመሪያዎቹ የበለጠ ኃይልን በመስጠት [45] ተተነባበር የሚታዩ

42. Διατάξεις Νόμων Πολιτικών εκ Νεαρών του Ιουστινιανού Βασιλέως Συνηγορούσαι καί Επικυραύσαι των Αγίων Πατέρων Εκκλησιαστικούς Κανόνας 42· ሕትመት Voelli Et Justelli: Bibliothecae Iuris Canonici Veteris Tomus secumdus lutotiae parisiorum T.II. ገጽ 1223-1263, Pitra, juris ecclesiastici Graecorum T.II. ገጽ 410-416

J. Bienner: Geschichte Der Novellen Justinianus ገጽ 197 Zachariae Von Lingenthal. Historia Iuris Graecoromani delineatio... Heidelberg 1889 ገጽ 34· Heimbach: Griechisch– Römishes Recht. Im Mittelalter and in der Neuzeit A.E.W.K. T 86/1868 ገጽ 295·

43 Leunclavius: Paratitlorum Libri Tres Antique De Graccis Latini Facti Et Notarum Libri Duo 1895.

44· Νόμος του Ιουστινιανού Βασιλέως Συναγωγή των Ειρημένων εν τω Κώδικι καί τοις Διεγέοτοις καί ταις Νεαραίς Διατάξεων περί Επισκόπων καί Κληρικών καί Μοναχών καί Πραγμάτων Ευαγών έτι δέ Ιουδαίων καί Αιρετικών, MILASCH-Αποστολοπούλου; Εκκλησιαστικόν Δίκαιον της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας ገጽ 245-247

45· Οι τοίς Κανόσιν εναντιουμενοι πραγματικοί τύποι άκυροι εισίν: ΡΑΛΛΗ: Νομοκάνων εις ΙΔ' Τίτλους, Σύνταγμα Θείων καί Ιερών Κανόνων Τ.Α-Σ' ΑΘΗΝΑΙ 1852-1859 Τ.Α' ገጽ 36

ጉባኤ መስል የሥራ ውጤት ነው ።

ይህም ተቀለን ከትርጉም ሆነ ይዘቱ አንፃር የምንመለከተው Nomocanon- ብሔረ ሕግ ወቀኖና ተብሎ የሚጠራው ቅርጽ ነው።

5·2 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘቁስጥንጥንያ Byzantine Nomocanon

በቁስጥንጥንያ – ቢዛንታይን ልማድ ብሔረ ሕግ ወቀኖና (Nomocanon) ሲባል ከላይ እሁን እንደተመለከተው የቤተክርስቲያን ቀኖናትንና ከፍትሐ ብሔር ሕጎች የቤተክርስቲያን ጉዳዮችን የሚመለከቱ ትእዛዛትን አጣምሮ ይዞ የሚገኝ ቅንብር–ጥምር ሥራ ማለትም ሥርዐተ ሕግ ምእላይ ሕግ ወቀኖና ነው ።[46]

1/ በቁስጥንጥንያ – ቢዛንታይን በሕገ ቤተክርስቲያን ታሪክ የመጀመሪያው ብሔረ ሕግ ወቀኖና ብሔረ ወቀኖና ዘ50 አርእስቲሁ (Nomocanon eis 50 Titlous) ሲሆን በይዘቱ ከዮሐንስ መተርጉም Collectio coostitutionum Ecclesiasticarum-Collectio Tripartita ወይም Triparatitla ላይ የፍትሐ ብሔር ሕጎች ተጨምረውበት ይገኛል ። [47]

2/ ሌላው በ7ኛው ምዕተ ዓመት መጀመሪያ አጋማሽ ላይ የተዘጋጀ ዘ14 አርእስቲሁ ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘፎትዮስ እዋልድ ዘፎትዮስ ነው [48]

46· Είπου δέ χρειώθη πρός τάς τοιαύτας Κανονικάς Συγγραφάς τήν Πολιτικήν Νομοθεσίαν Υπείληφα ταύτης, βραχέα τέ καί συντετμημένα τοίς συγγενεύσι κεφάλοις προσήρμοσα εν ιδιάζοντι μέρει δέ της Βίβλου, των είς Εκκλησιαστικήν ανηκόντων ευταξίαν έν ταίς βιβλικαίς θεσπίσμασιν έν τέ ταίς τών Σοφών ερμηνίαις σύντομον έν Συναγωγή ποιησάμενος έκθεσιν, Ράλλη-Ποτλή: Σύνταγμα Τ.Α. ገጽ 7

47· ሕትመት Voelli et Justelli: Bibliothecae Juris Canonici Veteris T.II ገጽ 603· J. Pitra: Juris Ecclesiastici Graccorum T.II ገጽ 416.

48· የሰንዱ ሕትመት Voelli et Justelli Bibliothecae T.II 789. Zachariae Von Lingenthal: Die Griechischen Nomocanon M.A.I.S.P Ser. VII T. 23Ar 7 Zachariae: Über den Verfasser und Die Quellen des (Pseudophotianischen, Nomokanon in XIV. Titlen. M.A.I.S.P Ser. VII T. 32 Ar 16. Pitra: Juris Ecclesiastici Graecorum T.II 431 640. Κ. Πέτροβιτζ, Ο Νομοκάνων είς ΙΔ' τίτλούς καί οι Βυζαντινοί Σχολάσται - ΑΘΗΝΑΙ 1970.

ይህ ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘ14 አርእስቲሁ የቁስጥንጥንያ ፓትርያርክ ፎትዮስ (9ኛው ምዕመ ዓመት) ሥራ እንደሆነ ቢነገርም በሌላ በኩል ተቀባይነት ያለው ከላይ እንደተመለከተው በ7ኛው ምዕተ ዓመት አጋማሽ ስሙ በውል ባልታወቀ ሰው ወይም በአንዳንዶቹ ዘንድ ይህ ሰው ተርጓሚ Pandects እስጢፋኖስ በሌሎች ዘንድ ደግሞ አኖኒሞስ የተባለ ሰው ሥራ እንደሆ ሲሆን ስለዚህም ነው Pseudophotitian Nomocanon የሚባለው ይሆናል ።

3/ ቀጥሎም መታወስ የሚገባው በ1516 ዓ.ም የተዘጋጀው ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘማኑኤል ማላክሲስ የሚባለው ነው [49]

ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘማኑኤል ማላክሲስ እስከ አሁን በተመለከቱት ብሔራተ ሕገጋት ወቀኖናት ከታየው ይዘትና ይዘት ውጪ ሁኖ ይገኛል ምክንያቱም ከቀኖናተ ቤተክርስቲያንና ከላይ የተጠቀሰው ይዘት ከእላቸው ሕገጋት በስተቀር ከቤተክርስቲያን አቋም ጋር ግንኙነት የሌላቸው ሌሎች ነገሮችን ለምሳሌም የዓየር መቆጣጠሪያ መረጃን (Meteorology) መልክዐ ምድርን (Geography) ፍልስፍናን (Philosophy) እና የመሳሰሉትን ልዩ ልዩ ነገሮችን ይዞ ይገኛል ።

ስለሆነም ቀደቶ የተዘጋጀ በመሆኑ በምንም ዓይነት እስከአሁን የተመለከተውን ዕንስ ሐሳብና ይዘት ፡ የተሰጠውንም አስተያየት ሊሰውጥ አይችልም 2 "

5·3 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘ ምሥራቅ (Oriental Nomocanon)

በምሥራቅ ወይም በተሻለ አጠራር በመካከለኛው ምሥራቅ አብያተ ክርስቲያናት ብሔረ ሕግ ወቀኖና (Nomocanon) ሲባል በአንድ በኩል ቀኖናተ ቤተክርስቲያንንና የፍትሐ ብሔር ሕግንትን ይዞ የሚገኝ መጽሐፍ code ምእላድ ማለት ሲሆን በሌላ በኩል ደግሞ እንዚህ ከላይ እንደጠቀስነው ብሔረ ሕግ ወቀኖና የሚይዛቸው የፍትሐ ብሔር ሕጎች የቤተክርስቲያንን ጉዳዮች የሚመለከቱ ብቻ ሳይሆን ጠቅላላ ይዘት ያላቸው ትእዛዛትን ጭምር ያቀፈ ስንድ ማለትም ነው ።

49፡ P.M. Ράλλη: Νομοκάνων έν Ελληνικη εγκυκλοπαιδέια Τ. ΙΗ ገጽ 179, Δ. Γκίνη κείμενα Βυζαντινού καί Μεταβυζαντι- νού Δικαίου, ΑΘΗΝΑΙ: 1963 ገጽ 11

ንዘሔበረ ሕግ ወቀኖና Nomocanon ቅርጽና ይዘት ቀነዛበ · Beck. Kirche und [illegible]ologischen Literatur in Byzantinischen Reich. München 1959 ገጽ 145 ተመልከት

ይህም ዓይነቱ የይዘት ልዩነት ሊፈጠር የቻለው በሁለት ምክንያቶች ነው ።

1/ በመካከለኛው ምሥራቅ (ግብጽ ፡ ሶርያ ፡ ፍልስጥኤም ፡ ወዘተ) የሚኖሩ ሕዝቦች መጀመሪያ ከግሪኮች ቀጥሎም ከሮማውያን ገዥዎቻቸው ከወረሱአቸው የአኗኗር ዘዴ ተልዕኖ ለመላቀቅና የራሳቸውን ታሪክና ልማድ ለማስከበር ስለዚህም ራሳቸውን በራሳቸው ለማስተዳደር የሚያስችሏቸው ደግሞ ለዚህ ብሔራዊነት ንክ እንቅስቃሴ ከፍተኛ አስተዋፅኦ ያደረገው በዚሁ አካባቢ በሚገኙ አብያተ ክርስቲያናት መካከል የተፈጠረው የሃይማኖት ልዩነት ነበር።
በዚህም ልዩነት በግንባር ቀደምትነት ተሰልፈው ይገኙ የነበሩት የአንጾኪያ (ንስጥሮሳውያን) ፡ የቁስጥንጥንያ (ኬልቄዶናውያን) እና የእስክንድርያ (ኢ ኬልቄዶናውያን መሪዎች ሊቃነ ጳጳሳት ነበሩ ።

2/ ቀጥሎም የዚህ ቀበሌ — አካባቢ ፈጽሞ የተለየ የኑሮ ዘዴና የሕግ አመለካከት በሚከተል የእስልምና እጅ መውደቅና በቁስጥንጥንያና በመካከለኛው ምሥራቅ (ግብጽ ፡ ሶርያ ፡ ሌሎችም ክፍላተ ሀገራት) መካከል ቢላላም ቅሉ የነበረው ግንኙነት አንደኛውን ሊቋረጥ ቻለ ።

ስለዚህ በእነዚህ ቀበሌዎቹ በእስልምና እምነት ሥር ወድቀው ያሚገኙ ክርስቲያኖች በመካከላቸው የሚፈጠረውን ልዩነት ለማስወገድ ልዩ ጠባይና ይዘት ያለውን ሕግ የሚከተሉ የእስልምና ፍርድ ቤቶች ጥፅቃ ለመሻት ከመገደድ ተቆጥበው ለመኖር ከእምነታቸውም ፡ ከሥነ ሥርዐታቸውና ሥነ ምግባራቸው ጋር የተዛመዱ ሕገጋት መኖር አስፈላጊ መሆኑን ያመኑበት የአብያተክርስቲያናት መሪዎች ፣ የሃይማኖትና የሕግ ሊቃውንት የዚህ ዓይነቱን ብሔረ ሕግ ወቀኖና ለማዘጋጀት ስራ ቀረት አድርገዋል ምክንያቱም ከላይ በተጠቀሱት ብሔራተ ሕገጋት ወቀኖናት ዘቁስጥንጥንያ (ቢዛንቲን) ውስጥ የነበሩት ሕገጋት የቤተክርስቲያን ጉዳዮች ብቻ የሚመለከቱት ሳይሆን ጠቅላላ ማኅበራዊ ኑሮ ይዘት ያላቸው ሕገጋት ናቸው (ነበሩ) ።

5·3·1 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘሶርያ (Syriac Nomocanon)

5·3·1·1 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘጎርጎርዮስ አቡልፋርጊዮስ ባር ሄብሬውስ Nomocanon Gregorii Abulphargii Bar Hebraei.

ዕውቅ የሥነ ጽሑፍና የሃይማኖት ሊቅ ሶርያዊ ያዕቆባዊ ሊቀጳጳሳት)[51] መጥሮጲሊጣን (1226) ጎርጎርዮስ አዱልፋርጊዮስ ባርሄብሬውስ -Gregorius Abulphargius Bar Hebraeus በጻፋቸው የሥነ ጽሑፍና የሃይማኖት ይዘቶች ከአሏቸው ሥራዎች መካከል ከፍተኛውን ቦታ ይዞ የሚገኘው ብሔረ ሕግ ወቀኖና (Nomocanon Gregorii Abulphargii Bar Hebraei) ነው።

ጎርጎርዮስ አቡልፋርጊዮስ ባር ሄብሬውስ በራሱ ጠባቂነት ሥር ትገኝ ስለነበረችው ቤተክርስቲያን ብቻ ሳይሆን በወቅላላ የአመራር (ሕጋዊ) እና የአስተዳደር (ቀኖናዊ) ችግርን ለማስወገድ የሚቻልበትን ዘዴ ለማግኘት ይቻል ዘንድ በምሥራቅ አብያተ ክርስቲያናት በተለየ በሶርያ ቤተክርስቲያንና በሌሎችም አብያተ ክርስቲያናት ከሚገኙት ቀኖናተ ቤተክርስቲያንና ከሮማ ቢዛንታይን የፍትሐ ብሔር ሕጋጋት ለዓላማው አስፈላጊ ሆነው የተገኙትን ድንጋጌዎች ከማሰባሰቡ ጋር ይህ የታወቀውን ብሔረ ሕግ ወቀኖና "Liber Directionum Sev Epitome Canonum Ecclesiasticorum et Regum Saecularium) [52] ማዘጋጀቱ ነው ። ከላይ የተመለከቱትን ቀኖናተ ቤተክርስቲያን በማሰባሰብ የተጀመረው ከ4ኛው ምዕተ ዓመት ጀምሮ ስለነበር ይህን ብሔረ ሕግ ወቀኖና ለማዘጋጀት – ለማቀነባበር በቂና ያለብዙ ድካም የሚገኙ ምንጮች ነበሩ።

እንግዲህ ይህ ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘጎርጎርዮስ ባር ሄብሬውስ (Liber Directorum - CKTâbâ Dhudâye በመባል የሚታወቀው ብሔረ ሕግ ወቀኖና ከቀኖናት ሲኖዶሳይያት (ሲኖዶሳውያት) በተለየ ቀኖናዊ ይዘት ከአላቸው የአባቶች ጽሑፎች ፣ ከሃይማኖትና ሕግ መምህራን (ሊቃውንት) (Responsa prudentium et doctorum Ecclesiae) በአንድ በኩል በሌላም በኩል ከቢዛንታይን ክርስቲያኖች ነገሥታት ሕጋጋት ፣ ከዩስጢኒያኖስ ሕጎችና ቀኖናተ ነገሥት ላይ

51. "ሶርያዊ" "ያዕቆባዊ" "ሶርያዊውያን" "ያዕቆባውያን" ስለሚለው ስያሜ ቅጽል ከቢሁ ገጽ 119–120 ተመልከት

52. Duval Rubens: anciennes chrétiennes Litteratures: I Litteratur Syriaque, Paris 1973 ገጽ 168 Fortenscue: the Lesser churches of the East: London 1813 T.I. ገጽ፣ 742 የግርጌ ማስታወሻ ፣ 1

ተመርኩዞ ነው የተዘጋጀው ።

ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘባር ሄብሬውስ ወደ ዐረብኛ ቋንቋ በቅድሚያ [illegible] Aloysius Assemanus ወደ ላቲን [illegible] ።)[53] [illegible] ማዮ (Angelo Maio) [illegible] ።[54] [illegible] ሰኑዮ ግን በሊፕ በድጃም (Lep Bodjam) [illegible] ።[55] ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘባር ሄብሬውስ [illegible] (De Ecclesiae)[56] ጀምሮ እስከ ፍርድ [illegible] (Acusione Generatim)[57] የፍትሐ ብሔር [illegible] (De testamentis)[58] የውርስ ሕግ (De Hereditate)[59] [illegible] (De Gravibus Flinoribus, Quae Poenam Capitalem Merentur)[60] በሚመለከቱ ድንጋጌ [illegible] ።

[illegible] ኢየሱስ Nomocanon Ebediesus

[illegible] ሶርያዊ ንስጥሮሳዊ ኢቢድ ኢየሱስ [illegible] ቀኖና ወሕግ ለማዘጋጀት ጎርጎርዮስ ባር [illegible] ችግር በመነሳት ነበር አሁን በስመ [illegible] ለማሰባሰብ የወሰነው ። ይህንም ብሔረ [illegible] ለማዘጋጀት የተጠቀመባቸውም ምንጮች [illegible] በተለየ የራሱ ቤተክርስቲያን–ንስጥሮሳ

53. [illegible] mani Bibliothecae orientalis. A. Maio: Ecclesiae [illegible] nomocanon

54. [illegible] hargio Bar-Hebraeo Syrice compositus et A. Iosephi [illegible] Latin Linguam conversus, scriptorum veterum nova [illegible] 1838 T.X.II ገጽ 3-268 I ገጽ XIII-XXI.

55. [illegible] Nomocanon Gregorii Bar-Hebraei, Paris 1898.

56. [illegible] A. Maio scriptorum... T.X.II ገጽ፣ 3–60።

57. [illegible] A. Maio scriptorum T.X.II ገጽ 258–268።

58. [illegible] A. Maio scriptorum T.X.II ገጽ 83 – 87።

59. [illegible] A. Maio scriptorum T.X.II ገጽ 87 – 94።

60. [illegible] A. Maio scriptrum T.A.II ገጽ 215–229።

ዊት ጉባዔያተ ቀኖናት እና የሮማ–ቢዛንቲን ነገሥታት ሕጎች ናቸው[61]

ፍትሐ ነገሥት ወቀኖና ዘ ኢቢድኢየሱስ ወደ ላቲን በዮሴፍ አሎሲዩስ አሴማኖስ Iosephus Aloysius Assemanus ተተርጉሞ[62] እና በአንጀሎ ማዩ Angelo Maio ታትሞ ይገኛል[63]

ሶርያውያን በኋላም በዚሁ በአንጀሎ ማዮ ሲታተም ችሏል ።[64] እንደሚታየው ፍትሐ ነገሥት ወቀኖና ዘኢቢድኢየሱስ በሁለቱ ክፍሎቹ ተከፍሎ ሲገኝ ከነዚህም አንዱ ክፍል 5 ሌላው ክፍል 4 (Tractata) ምዕራፎች ይዘው ይገኛሉ ።

ከመጀመሪያው ክፍል እየአንዳንዱ (Tractus) ምዕራፍ ከመጀመሪያ (Tractus) የመጀመሪያው ክፍል በስተቀር[65] ከሮማ – ቢዛንቲን ነገሥታት የፍትሐ ብሔር ሕጎች የተወሰዱ ድንጋጌዎች ("Codex Imperatorum Graecorum Hocest Statuta Quae Constantino, Theodosio ac Leonis Tribuntur Quaeque a Sobenis ad Ambrosius referntur") ማለትም ስለ ጋብቻ De Matrimoniis Canonibus, ac ritibus Sponsalium Christifideles[66], ስለ ውርስ ክፍፍል De-Divisione Hereditatum)[67] ስለ ሌሎችም ክርስቲያኖች እማኞችን የሚመለከቱ አርእስት Deiudicis Et Saecularibus Quae inter Christifideles Contigunt[68] የሚደነግጉ ትእዛዛትን ይዞ ሲገኝ ሁለተኛው ክፍል ደግሞ የቤተክርስቲያን የውስጥ ሕይወትን የሚመለከት ትእዛዛት ቀኖናውያትን ያሰባሰበ ክፍል ነው[69]

61.Duval Rubens: Anciennes chrétiennes ... I.La litterature Syriaque... ገጽ ፡ 166– 167·

62. Iosephi Aloysii Assemani: Bibliothecae ... III Part I ገጽ 332 ...

6... A. Maio ,, Ebediesus Mitropolitae Sorae et Armeniae collectio canonum synodicorum... et in latinam Linguam Ab. Iosepho Aloysio Assemano: scriptorum ... T.X.I ገጽ ፡ VI–XI: 23–168

64. A. Maio: Scriptorum T.X. I ገጽ ፡ 168 – 332·

65. A. Maio : Scriptorum... T.X.I ገጽ X

66. Tractatius 2: A.Maio: Scriptorum... T.X.I ገጽ 40 53

67. Tractatus 3: A. Maio: Scriptorum... T.X.I ገጽ 54–64

68. : A. Maio 4 : Scriptorum ... T.X.II ገጽ 65–93

9/01. : a. Maio: Scriptorum... T.X.I ገጽ 95–168

ሆኖም ፍትሐ ነገሥት ወቀኖና ዘኢቢድኢየሱስ ከፍትሐ ነገሥት ወቀኖና ዘንርጎርዮስ ባር ሄብሬዎስ ጋር ሲመዛዘን ይዘቱንና ምልዓቱን በሚመለከት ሁለቱም አንድ ዓይነት ገጽታ ያላቸው ከተመሳሳይ ምንጮች የተቀነባበሩ ቢሆንም ይህ ፍትሐ ነገሥት ወቀኖና በጣም ወደ ኋላ የቀረ መሆኑ ይታያል ።

ትርጓሜውን በተመለከተ ሁለቱም የአብያተ ክርስቲያናት ሲኖዶሳት ቀኖናትን ፣ ወዘተ· የያዙ ጉባዔያት ...እይደሉም ነገር ግን እንደ አቡልፋርድ ፍትሐ ነገሥት ወቀኖና ፎትዮስ ዘ14 አርእስቲሁ የመጀመሪያው ክፍል[70] እና እንደ ፍትሐ ነገሥት ወቀኖና ዘሚካኤል ዘደማያጥ ሁለተኛው ክፍል አርእስተ ነገሮችን በመከተል የተዘጋጁ ጥንቅሮች (codex) ናቸው ።

5·3·2 ፍትሐ ነገሥት ወቀኖና ዘእስክንድርያ – Coptic Nomocanon

በግብጽ ከላይ ስተመለከተው ችግር ተመሳሳይ መፍትሔ ለመስጠት ሲባል ከእስክንድርያ ቤተክርስቲያን ሲኖዶስ ጸሐፊት ቀኖናትና ውሳኔዎች ፣ ከሕግና ሃይማኖት ሊቃውንት ትምህርቶች ፣ ከሕግ ድንጋጌዎች ፣ መሰል ፍትሐ ነገሥት ሕጎች ወቀኖናት ሲዘጋጁ ችለዋል[71] ።

ከነዚህም ዋና ዋናዎቹ የሚከተሉት ፍትሐ ነገሥት ሕጎች ወቀኖናት ናቸው ።

5·3·2·1 ፍትሐ ነገሥት ወቀኖና ዘወልደ ጠይብ – Nomocanon Ibn-At Tayyib

አብን አል–አሳል የፍትሐ ነገሥት ምንጮች በመቅድሙ ሁለተኛ ክፍል ሲዘረዝርና መሪ ምልክቶችን (ትእምርቶችን) ሲያመለክት የምንጮች አንድ አንድ ልዩነቶች መኖራቸውንም ያሳያል ።

ከዚህ አንጻር ከሐዋርያውያት ቀኖናት አንዱ "ረስጠአ" ዘውእቱ ቀሌምንጦስ ቀዳማዊ በንስጥሮሳውያንና መለካውያን ከጽርእ – ግሪክ ቋንቋ ወደ ዐረብኛ ቋንቋ ትርጉም ቀጥሎ በመለካውያን ዘንድ እንደ ያዕቆባውያን ሶርያውያን 83 ሲሆን በንስጥሮሳውያን ዘንድ ግን ወልደ ጠይብ (ንስጥሮሳዊ) በ1643 በአሰባሰበው "መጽሐፈ ኩሉ ክርስቲያን

70· ከዚሁ ገጽ 40 49

71· ከዚሁ ገጽ 283

– ብሒረ ሕግ ወቀኖና (Nomocanon) 82 እንደሆነ ተመልክቷል [72]።
እንግዲህ በዚ ይዘቱና ግድንቱ በቂ መረጃ ባናገኝም ከዚሁ መቅድመ ፍትሐ ነገሥቱ በንጽባ ለውጦም ክርስቲያኖች የሚያገለግለን ብሒረ ሕግ ወቀኖና እንደሆነ ነው ።

5·3·2·2 ብሒረ ሕግ ወቀኖና ዘገብርኤል ኢብን ቱራይክ – Nomocanon Gabriel Ibn Turaik

በቁጥር 70ኛው የእስክንድርያ ፓትርያርክ ገብርኤል ኢብን ቱራይክ የጻፈው የውርስ ሕግ (Epitome Iudiciorum 'De Hereditatibus) ለክርስቲያኖች የውርስ ሥርዐት ከፍተኛውን ቦታ ይዞ ይገኛል[73]

ይህን የውርስ ሕግ ለማዘጋጀት ከቀኖናተ ቤተክርስቲያን ድንጋጌዎች በተጨማሪ ቀኖናተ ነገሥታት በመባል ከሚታወቁት በተለየ "መጽ" በሚባል ምኅጻረ ቃል ከሚታወቀው ሁለተኛው ቀኖናተ ነገሥት [74] (Canones Basilicorum — Canones Imperatorum) ተመርኩዞ ያዘጋጀው ብሒረ ሕግ ወቀኖናት የመጀመሪያው ነው ።

5·3·2·3 ብሒረ ሕግ ወቀኖና ዘሚካኤል ዘድምያጥ Nomocanon Michaelis Mitropolitae Damitae.

ሊቀ ጳጳሳት ዘድምያጥ ሚካኤል በስሙ የሚጠራውን ዝነኛውን ብሒረ ሕግ ወቀኖና ዘሚካኤል ዘድምያጥ[75] ወይም በአንድ አንድ የእጅ ጽሑፎች መጽሐፈ ሕግ ወእምልኮት (Liber Legum Et Ritum) በመባል የሚታወቀውን ሰነድ እንደ አዘጋጀ ለመረዳት ተችሏል ።

ብሒረ ሕግ ወቀኖና ዘሚካኤል ዘድምያጥ እንደ ፍትሐ ነገሥት ጸሐፊ አብነ እል አሳል አነጋገር – አገላለጥ የተለያዩ ቀኖናተ ቤተክርስቲያንን በተለየ በቅድሚያ ቀኖናተ ሐዋርያትን ፣ ረስጠአ [76] ረስጠብ [77] ረስጠጅ [78]።

72. መቅድም ፍትሐ ነገሥት ክፍል 2·1 Guidi: Il Fetha Nagast... ገጽ 102···
73. ፍትሐነገሥት መቅድም ክፍል 2
74. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ – 42
75· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2
76· ቀለሚንጦስ ቀዳማዊ ከዚሁ ገጽ 137-167
77· ቀለሚንጦስ ዳግም ከዚሁ ገጽ 168-196
78· ቀለሚንጦስ ሣልስ ከዚሁ ገጽ 197

እና ረስጠጅ [79]
ይዞ እንደሚገኝ ተመልክቷል[79] ። ተብሕለ ከመ አባ ሚካኤል ዘሀገረ ድምያጥ ሊቀ ጳጳሳት እሎንተ ሕፁረ ቀኖናተ አስተጋብአ ዘውእቶሙ 3ቱ መጻሕፍተ እመክሉ ዘተጽሕፈ እምኒሆሙ ለለአሐዱ በኋልቆሙ...[80] ።

ይህም ተመሳሳይ የሌለው ከእሱ በፊት ተጽፎ የማያውቅ ሥራ እንደሆነም ተገምቷል··· ወኢከነ አሐዱ ዘተከሥተ እምካልዕ ክፍል ውእቱ ባሕቲቱ ክሡቶሙ··· አንድ እንኳ በሌላ የተገለጠ አይደለም እርሱ ብቻ ገለጣቸው እንጅ [81]

በእርግጥ እንደተባለው ይህ ብሐረ ሕግ ወቀኖና ዘሚካኤል ዘድምያጥ ለግብጽ ቤተክርስቲያን ከፍተኛ ዋጋ ያለው መንፈሳዊና ሥጋዊ ሕግን አጠቃሎ የያዘ መጽሐፈ ሕግ ነው ። ከዚህም የተነሳ ለአብነ እል አሳል ሥራ (ፍትሐ ነገሥት) መሠረታዊ ምንጭ መሆኑ አላጠራጠረም [82]

ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘሚካኤል ዘድምያጥ በመጀመሪያ ጉባዔ ቀኖናትን
ሀ· ዲድስቅልያ ዘሐዋርያት ዘ39 አርእስቲሁ[83]
ለ· ቀኖናተ ሐዋርያት [84]
1· 81 ቀኖናት[85]
2· 71 ቀኖናት[86]
3· 56 ቀኖናት[87]
ሐ· የአብያተ ክርስቲያናት ሲኖዶሳት (የሦስት ዐበይት እና የስድስት ሌሎች ንዑሳን ሲኖዶሳት) ቀኖናት ፣
1· 20 ቀኖናት ዘዕንቆራ[88]

79· የድምያጡ ሊቀ ጳጳሳት አባ ሚካኤል ቀኖናትን አስጥሮ እንደአሰባሰባቸው ተነገረ እነሱም አያንዳንዳቸው በየቁጥራቸው ከተጻፉት ወገኖች የሆኑ ሦስት መጻሕፍት ናቸው ። ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2
80· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2
81· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2
82· Sentence Lxxiv Du Nomocanon De Michael De Damette Ms, Arabe 472 F 177 - (Nomocanon Michaelis) Mitropolitae Damitae
83· ከዚሁ ገጽ 219–242
84· ከዚሁ ገጽ 102–251
85· ከዚሁ ገጽ 152–164
86· ከዚሁ ገጽ 167–197
87· ከዚሁ ገጽ 198
88· ከዚሁ ገጽ 252–253

2· 14 ቀኖናት ዘቅርጣግና[89]
3· 1,220 ቀኖናት ዘኒቅያ[90]
4· 2,84 ቀኖናት ዘኒቅያ[91]
5· 20 ቀኖናት ዘጋንግራ[92]
6· 25 ቀኖናት ዘአንጾኪያ[93]
7· 59 ቀኖናት ዘላኦዶቅያ[94]
8· 21 ቀኖናት ዘሰርድቅያ[95]
9· 4 ቀኖናት ዘቁስጥንጥንያ[96]
10 · 1 ቀኖና ዘኤፌሶን[97]

መ· ቀኖናት ዘአበው – የቤተክርስቲያን አባቶች ቀኖናት
1· 30 ቀኖናት ዘአቡሊዲስ [98]
2· 106 ቀኖናት ዘባስልዮስ [99]
3· 7 ቀኖናት ዘጎሐንስ አፈወርቅ [100]

ሠ· ቀኖናትና ውሳኔያት ዘሊቃነ ጳጳሳት ዘእለእስክንድርያ
1· ቀኖናት ዘ ክርስቶዱሎስ [101]
2· የሌሎችም ሊቃነ ጳጳሳት ቀኖናት [102]

ረ· ቀጥሎም ይህ ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘሚካኤል ሊቀ ጳጳሳት ዘድምያጥ አርእስተ ነገሮችን – ፍሬ ነገሮችን መሠረት በማድረግ በተቀነባበሩ 149 ንዑሳን አንቀጾች የተከፈሉ 72 አንቀጾችን (ምዕራፎችን) የያዘ የሕግ ቤተክርስቲያንንና የፍትሐ ብሔርን ሕጎች ድንጋጌዎች ይዞ ይገኛል ።

89· ከዚሁ ገጽ 251–254
90· ከዚሁ ገጽ 265
91· ከዚሁ ገጽ 255–259
92· ከዚሁ ገጽ 254
93· ከዚሁ ገጽ 254
94· ከዚሁ ገጽ 259
95· ከዚሁ ገጽ 260
96· A. Αλιβιζάτου; Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες ገጽ 34 – 39
97· A. Αλιβιζάτου: Οι Ἱεροί Κανόνες ገጽ 40–46
98· ከዚሁ ገጽ 262–268
99· ከዚሁ ገጽ 269–272
100· ከዚሁ ገጽ 270–278
101· ከዚሁ ገጽ 280–282
102· ከዚሁ ገጽ 282–298

1· 1–61 አንቀጾች (ምዕራፎች) የቤተክርስቲያን ውስጣዊ ሕይወትን የሚመለከቱ ትእዛዛትን ማለትም ለምሳሌ ስለ ሥጋ ወደሙ [103] ፡ ጾም 104 የእ.ጳ.ስ ቀጸሳት [105] እና ካህናት (ቀሳውስትና ዲያቆናት [106] ምርጫና ሲመት የሚደነግጉ ቀኖናውያትን ትእዛዛት ይዘው ይገኛሉ ።
2· 62 – 72 አንቀጾች (ምዕራፎች) የሚይዟቸው ትእዛዛት ከቤተክርስቲያን አስተዳደር ሕግና የቤተክርስቲያን ጉዳዮችን ከሚመለከት ውጪ ያልሆኑ የፍትሐ ብሔር ሕግ ትእዛዛት ናቸው[107]

በዚህ ብሔረ ሕግ ወቀኖና በዚህ ክፍሉ ስፍረው የሚገኙት ድንጋጌዎች የሚመለከቷቸው ነገሮች ለምሳሌ ጋብቻ፡ ውርስ [108] ወዘተ፤ ማለትም በአንድ በኩል የቤተክርስቲያን ሕግ -የቤተክርስቲያን አስተዳደር ሕግና የፍትሐ ድንጋጌዎች ጥምር ይዘቶች ያሏቸው ትእዛዛት ሲሆኑ በሌላ በኩል ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘሚካኤል ዘድምያጥ በሮማ-ቢዘንታይን ሕጎጋት ደንጋጌዎች መሠረትና እነዚህም ደንጋጌዎች በብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘገብርኤል ኢብን ቱራይቅ እንደተቀነባበሩ [109] ለምሳሌ የንግድ ልውውጥን [110] ወዘተ፡ የሚመለከቱ ትእዛዛትን ይዞ ይገኛል።

እነዚህ ትእዛዛት በምንጭነት የሚጠቀሙበት የሮማ-ቢዘንታይን ሕግ በአንድ በኩል በG.Sachau ሕትመት [111] በሌላ በኩል በፍትሐ ነገሥት ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘኢብን አል አሰል በምሕፃረ ቃል "መክ" ተብሎ[112] በሚታቀው የቀኖናተ ነገሥት ክፍል ሁለት (Canones Basilicorum ወይም Canones Imperatorum) እንደሆነ ይታሰባል።

103· ምዕራፍ 49 — I ቀኖና ሐዋርያት ·64፤ II ቀኖና ሐዋርያት 4፤ III ቀኖናተ ሐዋርያት ፤ 40.49.50. 60, ቀኖናተ አቡሊዲስ 20,22,38 ፤ ቀኖናተ ባስልዮስ 29,30 ዲድስቅልያ 18,31።
104· ምዕራፍ 50 — የሐንስ 6፡53 ፤ ማቴዎስ 5·24 ፤ 1ኛ ቆሮንቶስ 11·23 31፡ ዲድስቅልያ 14.15.96. 16።
105· ምዕራፍ 35,38 — ቀኖናተ ሐዋርያት 19,44, ቀኖናተ አቡሊዲስ 28,29,30, ቀኖናተ ባስልዮስ 79
106· ምዕራፍ 11·33፣
107· ምዕራፍ 62 ከቅዱሳት መጽሐፍትና ቀኖናተ ቤተክርስቲያን በስተቀር ቀኖናተ ነገሥት – Canones Basilicorum 82,83,85,86, ወይም እንደ G.Sachau ሕትመት Syrisch–Römisches Rechtsbuch 83,84,86, 87 W.Riedel. Die KirchenrechtsQuellen... des Nomocanon der Ibn al-Assal–Fetha Nagast. Leipzig 1980.
108· ምዕራፍ 72 Canones Basilicorum 22-25, 35,36,42,43,27,28,40,41:
109· ከዚሁ ገጽ - W.Riedel:die Kirchenrechtsquellen... ገጽ 95
110· ምዕራፍ Canones Basilicorum 29, 33, 12,
111· C. Sachau, Syrisch- Römisches Rechtsbuch ገጽ 114
112· መቅድመ ፍትሐ ነገሥት ክፍል 2

ስለዚህ ለሶርያ ቤተክርስቲያን ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘጎርጎርዮስ ባር ሄብሬዎስ [113] በአንድ በኩል በሌላ በኩል ለንስጥሮሳዊት ቤተክርስቲያን (በዚያው አካባቢ) ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘኢቤድኢየሱስ [114] መሠረታውያን ሰነዶች እንደሆኑ ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘሚካኤል ዘድም ያጥም ለግብጽ ቤተክርስቲያን መሠረታዊ የመተዳደሪያ ሰነድ መሆኑ ይታወቃል።

5·3·2·3 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘመቃርዮስ ካህን ወመነኩስ (Nomocanon Macarius Presbyter et Monachus)

የዮሐንስን ንዑስ ገዳም ካህንና መነኮስ መቃርዮስ (940 ዓመተ በግዕታት 1233 ዓ·ም ወይም 1080 ዓመተ በግዕታት 1372 ዓ·ም) የዝነኛው ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘመቃርዮስ መነኮስ አዘጋጅ መሆኑ ይታወቃል።

ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘመቃርዮስ በአንድ በኩል ቀኖናተ ቤተክርስቲያንን በሌላ በኩልም ከዚያ በፊት የነበሩትን ብሔራተ ሕገጋት ወቀኖናት ከያዚቸው የፍትሐ ብሔር ሕጎች ድንጋጌዎች ብልጫ ያላቸውን የሕግ ትእዛዛት ይዞ ይገኛል። (macarius presbyter et monachus coptita auctor collectionis canonum ecclesiae Alexandrinae [115]

ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘመቃርዮስ መነኩስ (nomocanon ecclesiae Alexandrinae coptitarum) በአንድ በኩል ቀኖናት ሐዋርያውያትን፣ ቀኖናት ሲኖዶሳይያትን፣ የቤተክርስቲያናት አባቶች ቀኖናትንና የሊቃነ ጳጳሳት ውሳኔዎችን በሌላም በኩል ቀኖናተ ነገሥት በመባል የሚታወቁትን የፍትሐ ብሔር ሕጎች (canones basilicorum sev statuta imperatorum, ius complectentia christianorum orientalium, ex canonibus consiliorum .responsis patrum. et constitutionibus imperatorum, eti conflatum, quotum ecclesiae cumcivilis causae definiuntur

እንደሚከተለው ይዞ ይገኛል።

1· Liber primus titulorum a Constantino imperatore presentibus patribus cccviii editorum, qui in quadraginta capita dividuotur [116]
2. Liber secundus basilicorum sev statutorum imperatoribus adtributorum sistens canones centum et triginta

113· ከዚው ገጽ 53 55

114· ከዚው ገጽ 55 57

115· A. MAIO. Scriptorum T.IV. ገጽ 275, 570።

116. A.Maio. scriptorum T.IV ገጽ 275

ይህም ከ LXXII የእስክንድርያ ፓትርያርክ ማርቆስ Filius Zaraa ዐረብኛ Codex የመጣ ነበር [117]
3 Liber tertius basicilicorum sisten quae patres cccviii ይህም ከ version doctoris saphi ben Assal መምጣቱ ይታወቃል [118]
4, Liber quartus basicilicorum in cap. XI. divisus sed. ex calligrapbi oscitantia postpriorem constitutionum apostolorum per clementum liberum positus [119]

ስለዚህም ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘመቃርዮስ መነኮስ የተሟላ ጉባኤ ቀኖናተ ቤተክርስያን ወሕገጋት (የፍትሐ ብሔር ሕገጋት) ሆና ታይቷል።

ነገር ግን በሮማ — ቢዛንታይን ብሔራተ ሕገጋት ወቀኖናት እና በአንድ በኩል በሱርስጥ (ሶርያ) እና በዐረብ (ግብጥ) ብሔራተ ሕገጋት ወቀኖናት መካከል ልዩነት መኖሩ ይታወቃል።

ይህም ልዩነት ሊከሰት የቻለበት ምክንያት የሮማ— ቢዘንታይን ብሔራተ ሕገጋት ወቀኖናት ቀኖናተ ቤተክርስቲያንንና የቤተክርስቲያን ጉዳዮችን የሚመለከት የሕግ ድንጋጌዎችን ይዘው ቢገኙ የሱርስጥ እና ዐረብ ብሔራተ ሕገጋት ወቀኖናት ግን ቀኖናተ ቤተክርስቲያንንና ጠቅላላ ይዘት ያላቸውን የሕግ ድንጋጌዎች ሆኖም በምንም ዓይነት ከቤተክርስቲያን ቀኖናትና ማኅበራዊ ሥነ ምግባር ጋር የማይጋጩ ሆነው የተገኙትን ድንጋጌዎች እያያዙ መገኘታቸው ነው።

እስከ አሁን ከተመለከቱት መሠረተ ሐሳቦች በመነሳት ብሔረ ሕግ ወቀኖና ማለት:—

1· የቤተክርስቲያን ቀኖናትና የቤተክርስቲያንን ጉዳዮች የሚመለከቱ የፍትሐ ብሔር ሕጎች ትእዛዛት የተሰበሰቡበት መደብለ ሕግ ወቀኖና ማለት ነው (በቢዛንታይን)

2· የቤተክርስቲያን ቀኖናትና ጠቅላላ ይዘት ያላቸው የፍትሐ ብሔር ሕጎች ትእዛዛት የተሰበሰቡበት መደብለ ሕግ ወቀኖና ማለት ነው (በምሥራቅ ሶርያና ግብፅ)

3· ቀኖናተ ቤተክርስቲያን ብቻ የተሰበሰቡበት መድብለ ቀኖናት ማለት ነው።

117. A.Maio, scriptotum T.IV ገጽ 275 570

118. A.Maio, scriptorum T.IV ገጽ 278

119. A.Maio, scriptorum T.IV ገጽ 278

ስለዚህ ፍትሐ ነገሥት እንደ ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘእብነ እል አላል መታየቱ— መቆጠሩ ከይዘቱ በመነሳት ከቢዛንታይን ብሔራት ሕገጋት ወቀኖናት ጋር ተነጻጽሮ ሳይሆን ከሱርስጥ (ሶርያ) እና ዐረብ (ግብጥ) ብሔራተ ሕገጋት ወቀኖናት ይዘቶች አንጻር ሲታይ ትክክል ነው ለማለት ይቻላል ምክንያቱም ከለይ እንደተመለከተው [120] በክፉል አንድ መንፈሳዊ ሕግን ሲይዝ በክፍል ሁለት ጠቅላላ ይዘት ያለውን ሥጋዊ ሕግን ይዞ ይገኛል።

ነገር ግን በአንድ በኩል ከቤተክርስቲያን ሕግ (መንፈሳዊ ሕግ) የተወሰዱ አንዳንድ ትእዛዛት የፍትሐ ብሔር ጉዳዮችን የሚደነግጉ [121] በሌላም በኩል ከፍትሐ ብሔር ሕግ (ቀኖናት ነገሥት) የተወሰዱ ድንጋጌዎች የቤተክርስቲያን ጉዳዮችን ሲደነግጉ ይገኛል[122]

5·3·2·4 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘዮሐንስ ጸዋሚ

እስከ አሁን እንደተመለከትነው ብሔራተ ሕገጋትና ወቀኖናት ቀኖናተ ቤተክርስቲያንንና አንድም የቤተክርስቲያን ጉዳዮችን የሚመለከቱ የሕግ ድንጋጌዎችን ወይም ቀኖናትንና ጠቅላላ ይዘት ያላቸውን የሕግ ድንጋጌዎችን እየያዙ የሚገኙ ጉባዔያት ዓይነት ሥራዎች ሲሆኑ ነገር ግን በሌላ በኩል በአንድ ወይም በሌላ መልክ ቢሆንም የሕግ ድንጋጌዎችን ሳይጨምሩ ቀኖናተ ቤተክርስቲያንን ብቻ ይዘውም የሚገኙም ሌሎቹ ናቸው።

እነዚህም በጠባብ ትርጉማቸው ብሔራተ ሕገጋት ወቀኖናት ይባላሉ። የቤተክርስቲያን ውስጣዊ ሕይወትን የሚመለከቱ ነገሮችን ለምሳሌ አንቀጸ ንስሐን የያዘው የዮሐንስ ጸዋሚ ቀኖናዊ ሕግ "ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘዮሐንስ ጸዋሚ" ተብሎ ይጠራል" ሕግ ቀኖናዊ ዘዮሐንስ ጸዋሚ" ወይም " ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘአቡነ ዮሐንስ ቅዱስ ንዑድ በእንተ አንቀጸ ንስሐ" [123] ወዘተ

120· ምሳሌ አንቀጽ 33

121· ምሳሌ አንቀጽ 45

122· ምሳሌ አንቀጽ 46

123. MILASCH-Αποστολοπούλου; Τό Εκκλησιαστικόν Δίκαιον, τής Ανατολικής Ορθοδόξου Εκκλησίας ገጽ 152. የግርጌ ማስታወሻ 6ን፣

124. Τρωϊάννου Σ., Νομοκάνων πάν ωφέλιμον καί πλούσιον ΑΘΗΝΑΙ: 1969

ምዕራፍ ሁለት

የፍትሐ ነገሥት ዝግጅት — ቅንብርና ዓላማ

1· የፍትሐ ነገሥት ቅንብር ዓላማ

የፍትሐ ነገሥት ዝግጅት—ቅንብር ዓላማ ምን ወይም ለምን እንደሆነ ሁለት ክፍሎችን ይዞ በሚገኘው መቅድሙ የመጀመሪያው ክፍል ተመልክቷል።

ከነዚህም የመቅድሙ ሁለት ክፍሎች አንዱ የመጀመሪያው ክፍል በጠቅላላ ፍትሐ ነገሥቱ የተቀነባበረባቸውን ምንጮችና መሠረታዊ ዓላማውን ይዞ ሲገኝ [125] ሁለተኛው ክፍል ደግሞ በአንደኛው ክፍል የተመለከቱትን ምንጮች ዝርዝር [126] እና ስያሜያቸውን ወይም ምልክቶቻቸውን[127] ያሳያል ማለትም ፣ ትእምርታተ ጥቅሶቻቸውን የፍትሐ ነገሥት መቅድም እንደተመለከተው ሀሁለት ክፍሎች ተከፍሎ የመጀመሪያው ክፍል የምንጮችን ዓይነትና የተቀነባበረበትን ዓላማ ሲያመለክት ሁለተኛው ክፍል በአጠቃላይ የተመሠረተባቸውን ምንጮች የተወሰኑትንም ቢሆን በዝርዝር ይገልጣል ይህም ጠቅላላና ልዩ ክፍል በመባል ሊከፈሉ የሚችሉ ሁለት ክፍሎችን ይዟል ማለት ነው።

ሀ· <u>ፍትሐ ነገሥት ያስፈለገበት ዓላማ</u> የፍትሕ አሰጣጥ ሥርዓትን ለማቅለል እንዲቻል መሆኑ በመቅድሙ ሲመለከት ምክንያቱም ተመልክተዋል።

የፍትሐ ነገሥት መኖር አስፈላጊነት ሕግ ተርጓሚ አካል አግባብ በአለው የሕግ ደንጋጌ ተመሥርቶና ሁኔታዎችን መርምሮ ተገቢውን ፍትሕ ለመስጠት ማስቻል ነው። ስለዚህም ፍትሕ ሰጪውን — ሕግ ተርጓሚው አካል— ፍርድ ቤት ሊኖረው የማይችል ጊዜን ከማባከን አልፎ የጥድፊያና ያልበሰለ ውሳኔን ከመስጠት መጠበቅ ነው።[128]

በሌላም በኩል እያንዳንዱ ፍትሕ ሰጪ— ሕግ ተረጓሚ አካል ለሚያጋጥመው ጉዳይ አግባብነት ያለው ሕግ ካልኖረ በራስ ኅሊና ብቻ

125· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 1

126· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

127· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

128. Guidi, Fetha Nagast ... ገጽ 2 P.Tzadua:Fetha Nagast, ገጽ 3 የግርጌ ማስታወሻ 3

በመመርኮዝ ወይም በሥነ አእምሮ ብቻ በመመራት የሚሰጠው የሚያሳልፈው ውሳኔ ትክክለኛ ፍትሕን ሳይከተል ይችላል።

ስለዚህ ፍትሐ ነገሥትን የመሰለ ሰነድ መኖር ከዚህ ችግር ይጠብቃል ።

በሥነ ሕግና በሕግ ትርጉም ሂደት ንዑስ ነጥብ የታቀፈበት ፀቢይ ነጥብ ቀኖና ሕግ ራሱ ግልጥ ካልሆነ ወይም ላይኖር ሲችል የሚተላለፍ ውሳኔ ከግላዊ ጥራዝ ዘለልነትና ከወል ጥርጣሬ ያልተላቀቀ ሁኖ ብዙ ጊዜ ስለሚገኝ በሥነ ሥርዓት ሕጐች መሠረት ውድቅ መሆኑ አያጠራጥርም።[129]

ስለዚህ ምንም ጊዜ ቢሆን በፍትሐ ነገሥት መሠረት የሚሰጥ ፍርድ ይህን ከመሰለው ሁኔታ የተጠበቀ ይሆናል። እንደዚህም በመሆን በባለጉዳዮች መካከል እውነትን የመቀበል መንፈስ ሊሰፍን ይችላል።

ቀጥሎም ፍትሐ ነገሥት በሌሎች አገሮች የፍርድ ቤቶች ውሳኔዎች የሚመሠረቱባቸውና የሚመሩባቸው ሥርዐተ ሕገጋትና ዘዴዎች ሊገናዘቡበት እንደቻለ ይታወቃል።

በሕግ ለመመሥረት ወይም ለሕግ ለመገዛት ካልተቻለ በአንድ በቀረበ ጉዳይ ላይ የሚሰጥ ውሳኔ በሐሳብ አየር ላይ በመንጠልጠል— በማውጣትና በማውረድ ሊሆን ስለሚችል ከስሕተት ላይ መውደቅ ግዴ ሊሆን ይችላል ።

ከዚህም በስተቀር በፍትሐ ነገሥቱ ከሰፈሩ ጉዳዮች አያንዳንዱን ጉዳይ የሚመለከቱ ግን በልዩ ልዩ ሰነዶች — ምንጮች ተበታትነው የሚገኙ ቀኖናውያን ሕገጋትን በአንድ ሰነድ ማሰባሰቡና ማቀነባበሩ አስፈላጊ ሁኖ መገኘቱ ነው ሌላው የፍትሐ ነገሥቱ ዝግጅት ዓላማ፣

ስለዚህም አንድ ዳኛ በአንድ ጉዳይ ላይ አንድ ውሳኔን ለመስጠት አግባብነት ያላቸውን ሕጐች ከተለያዩ ሰነዶች ፍለጋ ከመሄድ ይልቅ በቀላሉ በአንድ ሰነድ እንዲገኙ ማድረጉ ጊዜንና ጉልበትን ከመቆጠብና ምንጭን ከመዝለል ሊያድን ይችላል [130] ይህም የቤተክርስቲያንን ሕግ ይመለከታል። ሁለተኛው ክፍል— መቅድመ ፍትሐ ነገሥት ክፍል ሁለት ማለትም ሥጋዊ ክፍል እንደአዘጋጁ አብንአል አሳል

129- P/Stamler: Lehrbuch des Rechtsphilosophie Berlin und Leipzig 1928 ግሪክ ትርጉም Κοσμοπούλους Εγχειρίδιον Φιλοσοφίας Δικαίου, ΑΘΗΝΑΙ 1964 ገጽ 395.

130- ፍትሐ ነገሥት መቅድም ቀኖናተ ሐዋርያት ፣ 30 ፣ 35 ፣ 47 ፣ ዲድስቅልያ ምዕራፍ 4 ሊጠየቁ ይችላሉ

አገላለጥ በግብጽ አገር የነበረውን የሕግ ባዶነት vacuum of law ለመሸፈን እንዲረዳ የተቀነባበረ ክፍል ነው። ምክንያቱም የቤተክርስቲያን ሕጐች—ቀኖናት የተወሰኑት እንደተጠበቀው ሁነው ዓለማዊ /ማኅበራዊ ነክ ጉዳዮችን በዝርዝር አለመመልከታቸው ይታሆል። ሐዋርያት ዓላማዊ ሕይወትን በሚመለከት የሙሴ ሕገ-ብሔረ ኦሪት በቂ መሆኑን በማመን ለዚህ ጉዳይ ዝርዝር ሕግን—ቀኖናን አልሰሩም።

ስለዚህም ለምሳሌ በእምነትና ግብረ ገብነት ትምህርት ወሰነው ከዚሀም የተነሳ ሰዎችን ይህን ዓለምና በውስጡ ያሉትን ነገሮች ፍቅር እንዲተው— እንዲንቁ በመጥራት ስለብድርና ትርፍ አልደነገጉም፣ የምንኩስና ሕይወትን በማወጅ ስለጋብቻ ሕግ አልሰሩም።

ስለዚህ በሐዋርያት ትምህርት ለዓላማዊ ማኅበራዊ ኑሮ ባዶ /ክፍት ሁኖ የተገኘውን ለማሟላት ለመሸፈን የፍትሐ ነገሥት ዝግጅት አስፈላጊነት ታመነበት [131] ይህ የመቅድሙ ጠቅላላ መልክ ነው።

ሉ ልዩ ክፍል ፣ የፍትሐ ነገሥት መቅድም ልዩ ክፍል ሁኖ የሚታየው ክፍል ዳኞች በቀና ሙንፈሳቸውና ሥነ ምግባራቸው ብቁ ሁነው ቢገኙም የፍትሕ አሰጣጥ ተግባራቸውን በሚወጡበት ጊዜ ከሚያጋጥማቸው ጉዳይ ጋር በተዛመደ ሁኔታ ተገቢ ዕውቀት የሌላቸውንና ኃላፊነታቸውን ለመወጣት ያዳገታቸውን ዳኞችን ለመርዳት ለማገዝ—እንደተዘጋጀ ይነገራል።

በመጨረሻ አብን አል አሳል የፍትሐ ነገሥት ሁለቱን ክፍሎች/ሥጋዊ ሕግንና መንፈሳዊ ሕግን ያንጸጽራል[132]

በመጀመሪያው ክፍል መረጬሻ ላይ አብን አል አሳል ፍትሐ ነገሥት አምላካዊ ሕግ በመሆኑ ታላቅ አክብሮትን ይጠይቃል። ስለዚህም ይህን አምላካዊ ሕግ መተላለፍ የአምላክን ትእዛዝ መተላለፍ መሆኑን ያመለክታል [133]

ሁኖም ይህ እንደተጠበቀ ሁኖ በማጠቃለያ ይህን የፍትሐ ነገሥት መቅድም ለማጥናት የሚፈልግ ማንም በው ጠቅላላ ፍትሐ ነገሥቱን

131 ፍትሐ ነገሥት መቅድም

132 ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

133 ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

ለመረዳት ችግር እንደሚያጋጥመው አስቀድሞ መገንዘብ ይችላል። ምክንያቱም መቅድሙን ብቻ ሳይሆን ሁሉንም ጠቅላላ— የሁሉንም ይዘት ለመረዳት የፅንስ ሐሳብ አቀነባበሩና የይዘት አቀራረጹ — አመዳደቡ ሥርዓትና ዘዴ የጐደለው መሆኑ በግልጥ የሚታይ ጉዳይ ነው።

2· የፍትሐ ነገሥት ጸሐፊ

የፍትሐ ነገሥት ጸሐፊ (አዘጋጅ—አቀነባባሪ) በመጀመሪያው የኒቅያ ዐቢይ ሲኖዶስ (Ecumenical Synode) 318 አባቶች ጋር ጊዜ ገጠም ሰው እንደነበር በፍትሐ ነገሥቱ መግቢያ መቅድም—ቅድመ መግቢያ ወይም ቅድመ መቅድም — ቅድመ መቅድመ ፍትሐ ነገሥት በፈጠረው መስመ ታሪክ ታትቷል ።

በዚህም ቅድመ መቅድመ ፍትሐ ነገሥት ወይም ተውሳከ መቅ ድመ ፍትሐ ነገሥት — የተፈጠረ ታሪክ በሮማ—ቢዘንታይን ንጉሥ ትልቁ ቆስጠንጢኖስና በ318 የኒቅያ ሲኖዶስ አባቶች መካከል ግንኙነት ተደርጎ ስለሥርዐተ መንግሥቱ ውይይት እንደተካሄደ ሁኖ ተመልክ ቷል።

በዚህም ውይይት ከተነሱት ፍሬ ነገሮች መካከል የሚከተለው ይገኝበታል ።

ትልቁ ቆስጠንጢኖስ በመጀመሪያ በዓመተ ስግዕታት[134] መጨረሻ ላይ በ318 አባቶች ተቀብቶ እንደ ነገሠ ከዚያም በቅባቱና በንግሡ ወቅት የዚህ ዓለም መንገድ ከእምላክ መንገድ የተለየ በመሆኑ የዚህን ዓለም መንግሥት እንደማይፈልግ ከመናዘዝ ጋር በተጨማሪ በአምላክ ሕግና በዘመኑ በነበረው በሮማ—ቢዘንታይን ሕግ መካከል ልዩነት እንደ አለ በማሳየት ስለዚህም አምላካዊ ሕግ የፍቅር ፣ የርኅራኄ ፣ የትእግሥት ሕግ[135] በአጠቃላይም የቀደሙ ሕጎችን የመሻር ኃይል ያለው ፍጹምና ለዘለዓለም ጸንቶ የሚኖር ሕግ (Lex Lata) [136]

ከዚህ የተነሳ ከእሱ በኋላ በሚደነገግ ሕግ መሻር የማይችል ሕግ መሆኑን ከመግለጥ ጋር ምክንያቱን ሲሰጥ እንደዚህ ያለውን ኃይል ይዞ የሚገኝ ሕግ ሌላ ፍጹም ሕግ ሊገኝ የማይችል መሆኑን ያስተምራል ። ይህም ቀዳማይ ሕግ ዳኅራይ ሕግን ይሽራል Lex prior derogat legi

134· የግብጽ ቤተክርስቲያን ዘመን አቆጣጠር ዓመተ ሰማዕታት (Sanata Ash Shahada ዐረብኛ) ነሐሴ 29 (MESIORI) 284 ይጀምራል ።

135· ማቴዎስ 5·44 ሉቃስ 6· 27—28 ፣ 35

136· ይህ ከሕግ ፅንሰ ሐሳብ አንጻር "ዳኅራይ ሕግ ቀዳማይ ሕግን ይሽራል" (Lex Posterior Derogat Legi Priori) ከሚለው የሮማ ሕግ ጋር ይመሳሰላል ።

posteriori ከሚለው ከአቴና ሕግ መርሕ ጋር ይነጻጸራል ። ይህ ዓይነቱ መርሕ ዛሬም በሕግ ትርጓሜ በስፋት መሠረትነት አለው ።

ሆኖም በሁለቱ ሕጋጋት — አምላካዊ ሕግና ሮማዊ ሕግ መካከል የተደረገውን ንጽጽር ሥርዐተ ሕግን ለማሳየት ካልሆነ በስተቀር ከይዘት አንጻር አልነበረም ። በእንጻሩ ግን የሮማውያን ሕግ ሕገ በቀል (መስተበቀል) መሆኑን ይግልጣል ። በፍትሐ ነገሥት ቅድመ—ተወሳከ መቅድም ጸሐፊ ገለጣ ይህ ዓይነቱ የሮማዊ ሕግ ጠባይ—ባሕርይ ሮማዊ ፍትሕን በማጕናጸፍ ሂደት ይገለጣል —Suum Jus Cuique Tribuere ይህም መርሕ መኖር እንደተጠበቀ ሆኖ በዚያን የሮማውያን ሕግ ድክመት በታየበት ወቅት የሮማ መንግሥት ፍትሕ አሰጣጥ በይበልጥ በሌተጸፉ ቀኖናተ ሕግ ማለትም ከመልካም ሥነ ምግባር፡ (Bona Mores)፥ ራኅራኄ — ቸርነት (Aequitas) ፥ በቅን እምነት (Bona Fides) ወዘተ መሠረትነት ላይ ነበር ።

ሆኖም በይበልጥ የሮማውያን ሕግ ፀንሰ ሐሳብ በሚቀጥለው መልክ ተጠቃሎ እንደሚታየው ሥነ ምግባራዊ ይዘት ነበረው፥ (Ars Boni et Aequi) የእኩልነት ፍትሕ ሥነ ሥርዓት (Kelson 2nd Century), Honeste Livere የከበረ ሕይወት መኖር) (Alterum non laedere) ጕረቤትህ አትስቸግር (Suum Cuique Tribuere) ለሁሉም እንደ ሥራው (Ulpianus) ነገር ግን የፍትሐ ነገሥት ቅድመ መቅድም የተወለደ ታሪክ የሮማውያን ሕግ የሥነ ምግባር ትእግሥትና ርኅራኄ ጠባይ የነበረውም መሆኑን በመዘንጋቱ ርሑቅ ታሪክ ሆኖ ይገኛል ።

የዚህም ቅድመ—ተወሳከ መቅድመ ፍትሐ ነገሥት ጸሐፊ ንጉሥ ቈስጠንጢኖስ በወንጌል ቃልና ክርስቲያናዊ ሥነ ምግባር Christian Ethics) ላይ በመመርኮዝ የመንግሥት ሕግ እንዲቀርጹለት 318 አበቶችን እንደጠየቀ አድርጐ ያሳያል ።

ምክንያቱም 318 አባቶች የቈስጠንጢኖስ ፍላጎት እንዲሟላ አምላ ክን እንደ ለመኑና እምላክም የአባቶችን ልመና ሰምቶ ከብሉይና ከሐዲስ የተውጣጣ መጽሐፈ ሕገጋትን አዘጋጅተው እንዲሰጡት እንደ እዘዛቸው ገለጣው ይቀጥላል ።

ስለዚህም እብነ እል አሰል (በ318 አባቶች ትእዛዝ) ይህን መጽሐፈ ሕግ—ፍትሐ ነገሥት አዘጋጅቶ ቀጥሎም 318 አባቶች ለቈስጠንጢኖስ ይህን መጽሐፈ ሕግ እንደ ሰጡት ይተረካል ።

መስመ ታሪኩም እንደሚከተለው ይጠቃለላል ፥ እብነ እል አሰል ይህን መጽሐፈ ሕግ—ፍትሐ ነገሥት ጻፈ ። እነዚህም 318 አባቶች በሀገረ ዩናኒ (ግሪክ አገር) ለነገሠው የንግሥት እሌኒ ልጅ ቈስጠንጢኖስ ሰጡት [137] በዚህ ቅድመ መቅድም የፍትሐ ነገሥትን ዝግጅት አስመልክቶ የተተረከው ታሪክ—መስመ ታሪክ (Pseudography) መሆኑን መመልከት ይቻላል ምክንያቱም

1· 318 አባቶች ትልቁ ቈስጠንጢኖስን ቀብተው ስማንገሣቸው በታሪክ አልተደገፈም[138]

2· ንጉሥ ቈስጠንጢኖስ 318 አባቶችን ከክርስትና ትምህርት ላይ የተመሠረተ ሕግን አዘጋጅተው — አውጥተው እንዲሰጡት መጠየቁ ምንጊዜም ሊረጋገጥ አልቻለም[139]

3· እቡል—ፋዳኢል እብነ እል—ዓሳል የ318 አባቶች 4ኛው ምዕተ ዓመት ጊዜ ገጠም አልነበረም[140] ። ሆኖም የዚህ ታሪክ ምንጭ ሁኖ የሚታየው የግእዙ ቅድመ መቅድመ ፍትሐ ነገሥት በዐረብኛው ፍትሐ ነገሥት (ጉባኤ ቀኖናት) አይገኝም[141] ነገር ግን ምንጓልባት ፍትሐ

137· ቅድመ፥ መቅድመ ፍትሐ ነገሥት ክፍል 2

138· የሮማ ነገሥታት ሥርዐተ ንግሥ እስከ 5ኛው ምዕተ ዓመት ይፈፀም የነበረው በሕግ መወሰኛ ምክር ቤት (Senate) ነበር ። ነገር ግን የሮማ ቢዘንታይን ንጉሥ ሥርዐተ ንግሥ በቈስጥንጥንያ ፓትርያርክ መፈጸም የጀመረው በዚህ 5ኛው ምዕተ ዓመት ማለትም ለመጀመሪያ ጊዜ በ457 ሊዮን ቀዳማዊ በቈስጥንጥንያ ፓትርያርክ መርቈያኖስ ተቀብቶ ከነገሠበት ጊዜ ጀምሮ ነው ። B. Στεφανίδους Εκκλησιαστική Ιστορία 1962 ገጽ 152 K. Κολιας Εκκλησία καί ο Αυτοκράτωρ είς το Βυζάντιον 1959 ገጽ 38. በኢትዮጵያ ንጉሥ ቈስጠንጢኖስ በእምልከተ ጣእት ላይ ድልን ከተጐናጸፈ በኋላ በኒቅያ ሲኖዶስ 318 አባቶች ተቀብቶ እንደነገሠ ይተረካል ። ስንክሣር ሐምሌ 4 ።

139· እስከምናውቀው ድረስ በሮማውያን ሕግ ታሪክ ስለዚህ ምንም ጊዜ ተጠቅሶ አይገኝም በአጠቃላይ ግን ንጉሥ ቈስጠንጢኖስ የኒቅያ ሲኖዶስ ውሳኔዎችን እንደ አጸደቀና በአዋጅ ከሮማ መንግሥት ሕግ ጋር እኩል የሕግ ኃይል እንደ ሰጠ ይታወቃል ። B. Στεφανίδους 'Ερευνα περί τών έν Βυζαντίω κράτει σχέσεων Εκκλησίας καί Πολιτείας έν τώ καθορισμώ Δογματικής Διδασκαλίας ΑΘΗΝΑΙ: 1952 25.

140· ከዚሁ ገጽ 252

141· Guidi, Il Fetha Nagast...ገጽ 2 የግርጌ ማስታወሻ 2።
p. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 3 የግርጌ ማስታወሻ 3 ።

ነገሥትን ወደ ግእዝ የተረጐመው ሰው) ጴጥሮስ ወልደ አብደል ስይድ) ወይም የኋላ ተማራማሪዎች — መተርጐማን ጭማሪ እንደሆነ ይታሰ ባል።

ስለዚህ ይህ የፍትሐ ነገሥቱ ቅድመ መቅድም ቆይቶ የተጨመረ መሆኑ ከታወቀ ስለ ጸሐፊው — አዘጋጁ ማንነት የውስጥ — ሰነዳዊ ምስክር የለም ።

የፍትሐ ነገሥቱ አጥኝዎች — ተማራማሪዎች የዚህ ፍትሐ ነገሥት ጸሐፊ በቅድመ መቅድሙ የተመለከተው እብነ እል እ[illegible] መሆኑን ሲቀበሉ ግን የነበረበትን ጊዜና ሥራውን በሚመለከት በጣም ቆይቶ ማለትም በ13ኛው ምዕተ ዓመት እንደነበረ ያሳያሉ[142]።

ነገር ግን በዚያን ውቅት እብነ እል አሳል በመባል የሚታወቁ ምን አልባት ቢያንስ አራት በተለያዩ ሦስቱ ጸሐፍት ግ/ቅ) ብጣውያን ወንድምአማቾች እንደነበሩ ታውቋል[143] ።

ከነዚህ ማንኛው እንደነበር ፍትሐ ነገሥቱን የጻፈው ጥያቄ ይነሳል ይህንንም ጥያቄ ለመመለስ ሰዎቹን አንድ በአንድ መመልከት ይረዳል ።

አንዱ እብነ እል ዓሳል ፣ አል አሳድ አቡል ፈራግ ሄባታላህ ኢብን አል—አሳል (al – Assad Abu – L Farag Hibatallah Ibn al – 'Assal) የሚባል ሲሆን ትርጓሜ ወንጌላትን እንደ ጻፈ ይነገራል ። በሌላም በኩል የውርስ ሕግን (Compendium on the Law of Succession) እንደፈ ጸመ ታውቋል[144]

---

142. P. Dib "Lequel des Ibn al-Assal est L'Auteur Du Nomocanon? E.O.C.T. 20/1915-1917 ገጽ 104 G. Graf: Geschichte Der Christlichen Arabischen Literatur. Roma 1947 .7.2 ገጽ 387...A.C. Nallino: Libri Giuridici Byzantini in Versione Arabe Cristiane De Secoli XII. E. XII: R.R.L. SER. VI VOL. 1/ 1925 ገጽ 102 የግርጌ ማስታወሻ 4 Conti Rossini: IL Synodos Ethiopico : R.R.A.L. SER VII VOL. III 1934 ገጽ 41 - 48

143. G.Grat: Koptischen Gelehrtenfamilie Der Aulad Al-Assal Und Ihr Schriftum. Orientalia (N.S.) 129 (1932)

144. Compendium on the law of succession በአንድ አንድ ጽሑፎች እንደ ተመለከተው ከፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 42 በአንተ ርስት ስለ ርስት ጋር አስከተወሰነ መጠን ተመሳሳይነት እንዳለው ይነገራል ። P. Peter sand : Roman Origins of the Ethiopian law of Kings: J.E.L.T.3 ገጽ 75 የግርጌ ማስታወሻ 43

ሌላው ሁለተኛው እብነ እል ዓሳል፣ አል ሙታማን (አድ—ዳውላ) አቡል ኢ(ይ) ስሐቅ አብራሂም ኢብን አል ዓሳል (Al Mutaman Ad Duala Abu – L Ishaq Ibrahim Ibn al – Assal ሲሆን ይህም ሰው መድበለ መሠረታተ ሃይማኖትን Collectio Fundamentorum Fidei እንደ አቀነባበረ ሲታመን

በዚህም ሥራ ታቃሪኒን የመዋጋት የፍልስፍና ዘዴዎችን በመጠቀም አይሁዳዊነትንና ዓረሚኔነትን ተዋግተዋል ።

Collectio Fundamentorum Fidei አምስት ክፍሎች ሲኖሩት በ91 ምዕራፎች ተከፍሎ ፤

1) ስለ ግ/ቅ/ብጥ ቤተክርቲያን ቅዱሳት መጻሕፍት (ምዕራፎች 25)

2) ስለ አንድነትና ሦስትነት (ምሥጢረ ሥላሴ) ምዕራፎች 15)

3) ስለ ምሥጢረ ሥጋዌ (ምዕራፎች 26)

4) ስለ ቅድስት ማርያም ፣ ቅዱሳን ፣ ሐዋርያት ፣ ወዘተ (ምዕራፎች 14)

5) ስለ አሳዊ መሲሕ (ምዕራፎች 11) ይናገራል ።

2· ሌላው የዚህ ሰው ሥራ

Margarita Pretiosa-Liber dogmaticus ሲሆን[145] ይሀም በነቢያት ሐዋርያት ፣ አባቶችና ፓትርያርኮች ትምህርት ላይ ተመሥርቶ የተጻፈ ስለ አንድነትና ሦስትነት ምሥጢር የሚናገር መጽሐፈ እምነት ነው ።

3) ሦስተኛው መጽሐፈ መሠረታውያን እምኖቶች ስብስብ — ወይም ጉባኤ መሠረታውያን እምነቶች — Persicuitas compendiaria ወይም Epitome Collectionis Fundamentorum Fidei ሲሆን[146] ይህም ጉባኤ መሠረታውያን እምነቶች በ16 ምዕራፎች ተከፍሎ የተዘጋጀ ነው ። ይዘቱም ከላይ ከተጠቀሰው de Fundamentis Fidei 1259 የተቀዳ ወይም የእሱ ማሟያ ነው ።

ሦስተኛው እብነ እል ዓሳል ፣ በተለያዩ ቅጽል ስሞች ፣ አል ሳፊ አል ሐኪም አል አሳድ አቢ አፍራጊ አቢ አላሀ ኢስሐቅ ቤን አል ዓሳል al–Safi al–Hakim 'al – As-ad Abi' Ifgraghi Abi allha' Ishaq

---

145. A-Mai: Scriptorum...T.IV. . ገጽ 210

146. A.Mai. Scriptorum...T.IV. ገጽ 212

ben al – assal [147] ወይም አል ሙታማን አቡ ይስሐቅ ቤን አቡ ኢሙ ፋዳል ቤን ይስሐቅ ቤን አል አሳል al – Mutaman Abu' Ishaq Ben AL – Imu-faddal Ben al – Assal[148]

ወይም አል ቢልም አል ሙጋኒ አል—ሳፊ አቡ—ፋዳኢል ኢብን አል ዓሳል al – Silm Al – Muganni Al – Safi Abu – l Fadail Ibn Al – Ass-al [149] ዘወትር አል—ሰፊ አቡ ፋዳኢል ቤን አል—ዓሳል (al—Safi. ዘወትር ግን አል—ሳፊ አቡ ፋዳኢል ቤን አል—ዓሳል (al — Safi. Abu—lfadail Ben al-Asal[150] ከዚህም አልፎ በ[illegible]ም ባጭሩ ኢብን አል—አሳል Ibn Al—Assal[151] በመባል የሚታወቀው ሰው ነው። ኢብን አል—አሳል ልዩ ልዩ የሃይማኖት መጻሕፍትን እንደጻፈ ይነገራል — ስለ አምላክ አንድነትና ሦስት (ምሥጢረ ሥላሴ) ስለ ሃይማኖት ልዩነቶች ፡ ስለ ቤተክርስቲያን የአስተዳደር ሥነ ሥርህት [152]

እንግዲህ ከእነዚህ እብን አል አሳል በሚል የወል ቅጽል ስም ከሚታወቁ ሦስት ጸሐፍት — ደራሲያን ፍትሐ ነገሥትን የጻፈው ማንኛውም እብን አል አሳል ነው ? ለሚለው ጥያቄ ልዩ አመለካከቶች ነበሩ ። ስለዚህ በመጀመሪያ ፍትሐ ነገሥቱን የጻፈው ታናሹ አል ሙታማን (አድ ዳውላ) አቡ—ል ኢሳቅ (ይስሐቅ) ኢብራሂም ቤን አል አባል (Al-Mutaman ad-Daula) Abu-L Ishaq Ibrabim Ibn

147. Bibliothecae Bodleianae codicum Mss. Orientalium catalogus A. Joanne Uri Confectus oxonii: 1787 No. 74 ገጽ 32

148. Bibliothecae Mediceae Laurentianae Et Platinae Codicum Mss. Orientalium Catalogues. Stephanus Evodius Assemanus Florentiae 1742. ገጽ 100። supplement to the catalogue of Arabic manucripts in the British Museum by Riey Charles No. 23 ገጽ 18 A. Maio: Scriptorum...T.IV ገጽ 211

149. W. Riedel: Die Kirchenrechtsquellen... ገጽ 115...

150. Nomocanon Macarius No. 38, 48, W. Riedel, Die Kirchenrechtsquell-en... ገጽ 125፣ 127፣ A. Maio: Scriptorum...T. IV. ገጽ 219፣ 245።

151. Cardilio Maurico : Compendium Theologie Orientalis. Rome. ምዕራፍ 9 No.4 ገጽ 256 ። A.King: The Rights of the Eastern Christendom T I. Rome 1947. ገጽ 372 1965 ገጽ 106

al-Assal) እንደነበር ይታመን ነበር ማለት ይቻላል[153]

2) ፍትሐ ነገሥትን ለመጀመሪያ ጊዜ በቁሙ ግእዝ ሰነድነቱ ያሳተመውና ቀጥሎም ወደ ጣሊያንኛ ተርጉሞ ያሳተመው I. Guidi ፍትሐ ነገሥትን ያቀነባበረው አል አሳድ እብን አል አሳል Al— Assad Ibn Al—Assal እንደነበር አስቀድሞ የተቀበለ እንደነበር ቢታወቅም [154] ቆይቶ ሐሳቡን በመሻሻል (በመለወጥ) የዚህ ፍትሐ ነገሥት መአልድ አል አሳፊ አቡ—ል ኢብን ፋዳኢል አል አሳል (Al-Assafi Abu-l Fadail Ibn Al-Assal መሆኑን አምኗል[155] ስለዚህ ከሦስቱ ወንድአማቾች ፡—

1· አል አሳድ አቡል ፋራግ ሂባታላሕ ኢብን አል አሳል
Al Assad Abu-l Farag Hibatallah Ibn Al-Assal

2. ኢብን አል አሳል አል ሙታማንአድ ደውላ አቡ—ል ይስሐቅ ኢብራሂም ኢብን አል አባል (Al Mu'taman Ad-Daula Abu-l Lshaq Ibrahim Ibn Al–Assal

3· ኢብን አል አሳል አል ሳፊ አል ሐኪም አል አሳድ አቢ ኢፍራጊ አላሕ ይስሐቅ ቢን አል አሳል al-Safi Al–hakim al-Assd Ifragh Al-Assad abi Allah Ishaq Ben al-Assal

ፍትሐ ነገሥቱን የጻፈው ያዘጋጀው እብን አል አሳል al-Assafi Abu-l Fadail IBN al-Assal መሆኑ ተቀባይነትን አግኝቷል[156] በአጭሩም እብን አል አሳል በመባል ይታወቃል

3· ዐረብኛው ፍትሐ ነገሥት የተጻፈበት ዘመንና ቋንቋ

ፍትሐ ነገሥት የተመሠረተባቸውን ምንጮች መሠረት በማድረግ

153. P.H Sand: Roman Orgins of the Ethiopian Law of Kings (Fetha Nagast). J. E. L. ገጽ 75 ። Girgis Filutaus Awad al-Magmu as-safawi Cairo, 1980. መግቢያ G. Graf: Geschichte der Christlichen Arabischen Literature Vol. 1947 ገጽ 398—402 ፣ 407—414

154· Guidi: Storia Della Literatura Ethiopica, Roma 10, 1992 ገጽ 18 ።

155 p. Tzadua: Fetha Nagast... ገጽ XV የግርጌ ማስታወሻ . 18 A Mallon: Ibn al-Assal. Les Trois Ecrivains De le Nom. 6 Journal Asiatique (Ser 10/609/1905 p. Dib. Liquel Des Ibn Al Assal Est L'Autuer Du Nomocanon? 20. R.O.C. 104 (1915-1917 A.J. Higgins: Ibn L-Assal 44. Journal of theological studies 13, 1943.

156· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 1።

የተጻፈበት ዘመን በ13ኛው ምዕተ ዓመት በፊት አለመሆኑን የመረዳት ግንዛቤ ተግኝቷል ። ከነዚህም ምንጮች መካከል ፦

ሀ) እስከ 13ኛው ምዕተ ዓመት የነበሩ የሚከተሉት የእስክንድርያ ሊቀ ጳጳሳት ክርስቶዱሎስ (1048—1077)[157] ፤ ገብርኤል ኢብን ቱራይቅ (1131—1145) [158] ፤ ሚካኤል ዘድምያጥ (1180) [159] — ቄርሎስ 3ኛ ኢብን ላቅላቅ (1235—1243)[160] ቀኖናትና ውሳኔዎች ፤

ለ) እስከ 10ኛው ዓመት የተነሱ የሮማ—ቢዛንታይን ነገሥታት ሕገጋተ ይገኙባቸዋል ። በተለየ የመጨረሻውን አንቀጽ (አንቀጽ 52) በንመለከት ይህ አንቀጽ የተጻፈበት ዘመን958ዓመተ ሰማዕታት ማለትም 1241 ዓመተ መሕረት መሆኑን ያስገነዝባል ።

እንግዲህ ይህ ጊዜ የፍትሐ ነገሥትት ዐረብኛው ሰነድ የተጻፈበትን—ዘመን (Terminus ad Quem) ያመለክታል ። ነገር ግን ይህ የመጨረሻ አንቀጽ 52 የራሱ የፍትሐ ነገሥት ጸሐፊ እብነ አል አሳል ሥራ ነው? ወይስ አይደለም? የሚል ጥያቄ ይነሳል ።

ይህ የፍትሐ ነገሥት መጨረሻ አንቀጽ ሁኖ የሚገኘው አንቀጽ 52 የፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ ኢብን አል አሳል ሥራ አይደለም ግን ቆይቶ የተጨመረና የአንቀጽ 42 ተቀጽላ ነው የሚለው መልስ ተቀባይነትን ቢያገኝ በፍትሐ ነገሥት መቅድም ላይ የተጠቀሰው ሚካኤል ዘድምያጥ የነበረበት ዘመን 1180 [161] ፍትሐ ነገሥቱ የተጻፈበትን ዘመን (Terminus ad Quem) ይይዛል ።

ሁኖም ፍትሐ ነገሥት የተዘጋጀበት ዘመን ፍትሐ ነገሥት የሕግ ሰነድ ባለመኖሩ የነበረውን እጥረት ምክንያት በማድረግ በሊቀ ጳጳሳት ቄርሎስ 3ኛ ኢብን ላቅላቅ (1235—1243) ሊቀ መንበርነት በተጠራው የግብጽ ቤተክርስቲያን ቅዱስ ሲኖዶስ ትእዛዝ እብነ አል አሳል Asafi Abul Fadail Ibn 'Al Assal የጻፈበት ዘመን የፍትሐ ነገሥት Terminus ad Quem ነው ነገር ግን ይህን የመሰለ የሕግ ሰነድ ፍጹም አልነበረም ማለት አይቻልም ። ምክንያቱም ከፍትሐ ነገሥት ድንጋጌ ዎች ጋር ተመሳሳይ ድንጋጌዎች የነበሩት ዝነኛው ብሔረ ሕግ ወቀኖና

157· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል ሁለት አንቀጽ 12 ፡ 13 ፡ 15 ፤ (ቁጥር 496 ፡ 527 ፡ 599)

158· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል ሁለት አንቀጽ 42 (ቁጥር 1337 ፡ 1340)

159· ፍትሐ ነገሥት ክፍል 2

160· አባሪ (አንቀጽ 52) ከዚሁ ገጽ

W.Riedel : Kirchenrechtsquellen das Patriarchats Alexandrien ገጽ 118

ዘሚካኤል ዘድምያጥ ነበር ። እንደ Conti Rossini የግብጽን ቤተክርስቲያን ተከታዎች የሚመለከቱ የሲኖዶሳት ውሳኔዎችን ቀኖናውያንና የሲቪል ሕጋጋትን የያዘውና በ14ኛው ምዕተ ዓመት ወደ ግእዝ የተተረጐመው ፍትሐ ነገሥት በኢብን አል አሳል Asafi Ibn al Assal የተጻፈው 1238[162] ነው ። እብነ አል አሳል ይህን ፍትሐ ነገሥት በሚያዘጋጅበት ጊዜ በቆቱ ቀኖናት ነገሥት ላልተመለከቱ ጉዳዮች እስከዚያ ጊዜ በሥራ ላይ የነበረን የእነ Malicite Madhhar) የሕግ ሰነድ ከማምት አስገብቶ ነበር ቢሆንም ማለት ግን የሚቻለው ብሔረ ሕግ ወቀኖና በሚካኤል ዘድምያጥ የፍትሐ ነገሥትን ያህል ሰፋትና መልዓት አልነበረውም ነው [163] እስከ ዚህ ጊዜ ድረስ በፍትሐ ነገሥት የሰፈሩትን ምንጮች መነሻ ጊዜ ለማመልከት ተሞክሯል ።

962.II Synodos Etiopico Ser. VII. III 1943 ገጽ 41 48 W. Reidel: Die

163. A Nallino Raccolta Di Scrittit IV 371–374, D'emilia Influssi Di Diritto Musulmano Capitolo XVII. 2 Del Nomocanone Arabo Christiano di Ibn al Assal. R.S.O.T. XII 1941 – 1942 T.I. (1 – 15)

Kirchenrechtsquellen ገጽ 116

4· የፍትሐ ነገሥት ወደ ግእዝ መመለስ

4·1 ፍትሐ ነገሥት ወደ ግእዝ የተተረጐመበት (የተመለሰበት) ዘመን

ፍትሐ ነገሥት ወደ ግእዝ ቋንቋ የተተረጐመበት ዘመን በአፄ ዘርዐ ያዕቆብ (1444—1468) መጀመሪያ ዘመነ ንግሥ መሆኑ ይታመናል [164] ።

በትውፊት ኢትዮጵያ በ9ኛው ምዕተ ዓመት ቅድመ ክርስቶስ በንግሥተ ሰባና በልጅዋ ምኒልክ ገብቶ እስከ 15ኛው ምዕተ ዓመት ድረስ እንደተጻፈ ሕግ ሁኖ ሲሰራበት በነበረው የሙሴ ሕግ (ኦሪት ሙሴ) ትተዳደር እንደነበር ይተረካል ። በትውፊትና በሌሎችም ታሪካውያን ምንጮች መሠረት የኢትዮጵያ ሕዝብ በሙሉ እንኳን ለማለት ባይቻልም አብዛኛው ክፍል ለብዙ ዘመናት (9ኛው ቅ·ክ· — 15ኛው ድ·ክ) በእናት ንግሥቱ ሳባና በልጅ ምኒልክ አማካይነት በገባው የሙሴ ሕግ ሲተዳደር ኖሮአል ። ከዚህም በመነሳት የኢትዮጵያ ዙፋን መሥራች ምኒልክ እንደሆነ በመቁጠርና እስከ ቅርብ ጊዜ ድረስ የዚህ ዙፋን ሕልውና መቀጠል በመጽሐፍ ቅዱስ "በትረ መንግሥት ከይሁዳ አይጠፋም ፣ የገዥም ዘንግ ከአግሮቹ መካከል" (ዘፍጥረት 49·10) በሚለው መሠረት የእስራኤል መለኮታዊ አልጋ ወራሽና ቀጣይ እንደሆነ ሲነገርለት ቆይቷል ።

አፄ ዘርዐ ያቆብ በኢትዮጵያ የመንግሥቱን ፖለቲካዊ አስተዳደር ለመለወጥና የቤተክርስቲያንን ሕይወት ለማሻሻል ከተነሱት ነገሥታት አንዱና ከፍተኛ ድርሻ የነበረው ንጉሠ ነገሥት አንደ ነበረ ይነገራል [165] ።

ይህን የሙሴ ሕግ ለመተካት ፍትሐ ነገሥት ወደ ግእዝ ተተርጕሞ የአገሪቱ ሕግ ሁኖ ያገለግል ዘንድ የሐሳቡ ባለቤት ወይም የሐሳቡ እመንጪ አፄ ዘርዐ ያዕቆብ መሆኑ አላጠራጠረም ።

164. Dillmann: Über die regierung Insbesondere die Kirchenordnung des Könige Zara Iacob, Rerlinne 1884.

165. ፍትሐ ነገሥት ንባብና ትርጓሜው (OFFSET) ሕትመት ገጽ 8 ዐምድ 1 P. Tzadua The Fetha Nagast...ገጽ XVII.

አፄ ዘርዐ ያቆብ አገራቸው የክርስትናን ትምህርት ተቀብላ ብዙ ዘመናት ስታሳልፍ ነገር ግን የምትተዳደረው በኦሪት ሕግ መሆኑን ያሳዝነው ስለ ነበር ብሉይ ሕግ በሐዲስ ሕግ መተካት እንደነበረበት ምኞት ነበረው ።

ሁናም በእጠገቡ ይገኝ የነበረ ጴጥሮስ አብደል ሰይድ የተባለ ሰው ኀዘኑን ተመልክቶ ስለምን እንደሚያዝን ቢጠይቀው አገሬ በክርስትና እምነት ሐዲስ ኪዳንን ተቀብላ የምትገኝ አገር ስትሆን ዘብሉይ ኪዳን ሕግ እየተዳደረች መገኘቷ የሚል መልስ ሰጠው ።

በዚህ ጊዜ ጴጥሮስ በክርስትና ትምህርት ላይ ተመሥርቶ የተዘጋጀ ሥጋዊና መንፈሳዊ ሕግ በግብጽ አገር እንደሚገኝ በማስረዳት ይህን ሕግ አስመጥቶ በሥራ ላይ ያውለው ዘንድ መከረው ። በዚህ ጊዜ አፄ ዘርያዕቆብ "ይህን የመሰለ መጽሐፈ ሕግ የሚገኝ ከሆነ አንተ ዐረብኛ ቋንቋን ታውቃለህ ሂድና አምጥተህ ተርጉምልኝ" በማለት 30 ወቄት ወርቅ ሰጥቶ ወደ ግብጽ ላከው ።

ጴጥሮስ አብደል ሰይድም በንጉሡ ነገሥቱ ጥያቄ መሠረት ወደ ግብጽ አገር ሂዶና ይህን መጽሐፈ ሕግ አምጥቶ ወደ ግእዝ ቋንቋ ተርጉሞ ሰጠው ።

ይህ ትውፊታዊ ታሪክ ሲያያዝ የመጣው ታሪክ ነው ። ነገር ግን በሥራ ላይ ለመተርጐም የመጀመሪያው ምንጭ—መረጃ የተገኘው በአፄ ሠርጸ ድንግል (1563—1597) ዘመነ መንግሥት ነው [166] ።

ዛሬ በአውሮፓ ልዩ ልዩ አብያተ መጻሕፍት ከሚገኙ የፍትሐ ነገሥት የእጅ ጽሑፎች መካከል በአፄ ዮሐንስ ተጻማዊ ዘመነ መንግሥት (1667—1682) የተጻፈ ቅጅ ይገኛል [167] ።

ስለዚህ በወል ግንዛቤ ፍትሐ ነገሥት በ15ኛው ምዕተ ዓመት ከዐረብኛ ወደ ግእዝ ተተርጕሞ ሥጋዊና መንፈሳዊ ሕግ (የመንግሥትና የሃይማኖት ሕግ) በተሻለው አግራጭ ግን ብሔረ ሕግ ወቀኖና (Corpus

166. C. conti Rossini: Historia Regis sarsa-dengel (MELAK Seged) Paris-Leipzrg 1807) ክፍል አንድ (ግእዝ) ገጽ 76 እና ክፍል 2 (ፈረንሣይኛ ትርጉም) ገጽ 87፡ Κεφάλεβ Σ., θερί τής Ανεξαρτησίας τής Αιθιοπικής Εκκλησίας ገጽ 46

167. I Gnidi: Il Fetha Nagast... ገጽ VII-VIII

iuris canonici et civilis) ሆኖ በሥራ ሲውል እንደቻለ ነው[168]

4·2 ፍትሐ ነገሥትን ወደ ግእዝ የተረጐመው — የመለሰው ሰው

ፍትሐ ነገሥትን ወደ ግእዝ ቋንቋ ስለተረጐመው ሰው ማንነት በመዝጊያው – መደምደሚያው ክፍል ከሰፈረው መግለጫ ለመረዳት ይቻላል ።

በዚህ መዝጊያ—መደምደሚያ ሁለት ሰዎች ጴጥሮስ ወልደ አብደ ሰይድ እና ቀሲስ አብርሃም ወልደ ሐናናጥያን ይገኛሉ[169] ።

ከነዚህም ሰዎች የመጀመሪያው ጴጥሮስ ወልደ አብደል ሰይድ ፍትሐ ነገሥትን ከዐረብኛ ወደ ግእዝ እንደተረጐመ ሲመለከት ሁለተኛው ቀሲስ አብርሃም ወልደ ሐና ናጥያን የፍትሐ ነገሥት ትርጉም በቀና ሂደት እንዲከናወን ተገቢውን ጥንቃቄ ያደረገ ሰው ሆኖ ይታያል ።

ሀ) ስለ ጴጥሮስ ወልደ አብደ—አብደል ሰይድ ማንና ምን ዓይነት ሰው መሆንን በሚመለከት ስዚህ መዝጊያ ላይ እንደሰፈረው ይህን ፍትሐ ነገሥት ለመተርጐም ተመጣጣኝ ዕውቀት ካለመኖሩ የተነሳ ይህን ሥራ—ትርጉም ለማከናወን አቅመ ቢስ ሁኖ መገኘቱን በማመልከት ስለዚህም ምንዓልባት ለሚፈጠሩ (ለተፈጠሩ) ስሕተቶች ከአንባቢያን ይቅርታንና ትእግሥትን መጠየቁን መመልከት ቢቻልም ሌላ ትርጉም ሊሰጠው ይችላል ።

በርግጥ የፍትሐ ነገሥት የግእዙ ትርጉም ከዐረብኛው ጋር ሲተያይ — ሲነጻጸር ስሕተቶችና የአለመጣጣም ሁኔታዎች ያጋጥማሉ ይከሰታሉ ። ከነዚህም ሁኔታዎች እንደ I. Guidi[170] አስተሳሰብ የሀረብኛው ፍትሐ ነገሥት ወደ ግእዝ በደንብ ባለመተርጐሙ ሁኗል ። Guidi የመግቢያ ሐተታ ፍትሐ ነገሥትን ከዐረብኛ ወደ ግእዝ ተርጓሚው ሰው በአንድ በኩል ግብጻዊ እንደነበር ቢታመንበትም ዐረብኛ ቋንቋን በደንብ (አጣርቶ) ካለማወቁ በመነጩ የተፈጠሩ ስሕተቶችና

168. Conti: Rossini Il Synodos Etiopico Ser VII T' III
169. ፍትሐ ነገሥት መዝጊያ —መደምደሚያ
170. I. Guidli, Fetha Nagast ... ገጽ XIX Κεφέλεβ Ζ., Περί της Ανεξαρτησίας τής Αιθιοπικής Εκκλησίας ገጽ 45

የሁለቱ ሰነዶች የአለመጣጣም ሁኔታዎች ተመልክተዋል ። ሁኖም ግብጻዊ ነበር የሚለው አስተሳሰብ ከአባቱ ስም "አብደልሰይድ" በመነሳት ነው ። ነገር ግን ከአባት ስም ብቻ በመመርኮዝ ይሀ ሰው ጴጥሮስ ወልዶ አብደል ሰይድ ግብጻዊ — ቅብጣዊ ነበር ማለት አይቻልም ። ኢትዮጵያዊም የማይሆንበት ምክንያት አይኖርም ምክንያቱም አብደልሰይድ ለጴጥሮስ የጡት አባት ወይም በተለየ በግብፅ በነበረበት ጊዜ አስተማሪው ኑሮ ይሆናል ። በኢትዮጵያ ልማድ ብዙ ጊዜ ተማሪዎች በአስተማሪዎቻቸው ስም (እንደ አባት ስም) እንደሚጠሩ ይታወቃል ለምሳሌ አለቃ ኪዳነ ወልድ ክፍሌ ፡ ደስታ ኪዳነ ወልድ ።

ይህም ሲሆን የቻለበት ምክንያት ተርጓሚው ዐረብኛውን ወደ ግእዝ ሲመልስ ብዙዎችን ፍሬ ነገሮች በትክክል ለማስተላለፍ ባለመቻሉ መሆኑ ይታሰባል ምክንያቱም ለተራ አንባቢ ብቻ ሳይሆን ዐረብኛውን ተመልክቶ ሊረዳ ያልቻለ ካልሆነ ለምሁርም ቢሆን ሊረዱ ሊገቡ የማይችሉ ብዙ ዐረፍተ ነገሮች ይገኛሉ ። ስለዚህም አንድ ሰው የፍትሐ ነገሥት ብዙ ክፍሎችን ለመረዳት የሚቻለው በግምት ከአጠቃላይ ስሜቱ በመርኮዝ (Ad Sensum) ነው ።

ስለዚህም በዚህ በኢትዮጵያ ጸንቶ በቆየው ልማድ መሠረት መተርጐም ጴጥሮስ ወልደ አብደል ሰይድ ሊቅ እንደነበር ቢነገርም ወልደ አብደ (አብደል) ሰይድ ፍትሐ ነገሥትን ከዐረብኛ ወደ ግእዝ ከመለሰ በኋላ በመጀመሪያ ለሐዋርያን ክርስቶስ አስተምሯል ፡ ሐዋርያን ክርስቶስም ሊቀ ካህናት ወልደዮናን ወልደ ዮናም ለሚቀጥለው የሚቀጥለውም ለሚቀጥለው እያስተማረ ወደ ጊዜያችን ደርሷል[171] ። ለዚህ ትርጉም ሥራ ተመጣጣኝ ትምህርትና ችሎታ ያጠረው መሆኑን መናዘዙን እንረዳለን ።

ለ) ቀሲስ አብርሃም ወልደ ሐና ናጥያንን በሚመለከት ከፍትሐ ነገሥቱ ማሳረጊያ መዝጊያ ወይም መደምደሚያ ውጭ ሌላ ታሪክን አናገኝለን ።

በፍትሐ ነገሥት ትርጓሜ እንደምታ በታተተ መለመ ታሪክ መሠረት ፍትሐ ነገሥት በመጀመሪያ በኒቅያ ሲኖዶስ ወቅት በግሪክ ቋንቋ እንደ ተጻፈ ቆይቶ ለቀሲስ አብርሃም ወልደ ሐና ናጥያን በምዕራፍ

171· ሊቀ ሥልጣናት ሀብተ ማርያም ወርቅነህ ጥንታዊ የቤተክርስቲያን ትምህርት…ገጽ 226 ፡ P. Tzadua: The Fetha Nagast...ገጽ XIX

ችና በአንቀጾች ተቀነባብሮ ወደ ዐረብኛ ቋንቋ እንደተተረጐመ ከዚያም በጴጥሮስ ወልደ አብደ ሰይድ — አብደል ሰይድ ወደ ግእዝ እንደተመለሰ ይተረካል ።[172]

በሌላም በኩል በአንድ አንድ የውጭ ተመራማሪዎች እንደሚደግፈው "አምዘ አበተሐመመ…አብርሃም ወልድ ሐናናጥንያን" ከአብርሃም ወልደ ሐናናጥያን…ጥንቃቄ ከሚለው መዝጊያ—መደመደሚያ ሐረግ በመነሳት አብርሃም ፍትሐ ነገሥትን ከዐረብኛ ቋንቋ ወደ ግእዝ ቋንቋ በመተርጐሙ ሥራ ጴጥሮስን እንደረዳው ተደርጎ መነገሩ ይደግፋል[173] ማስትም አንድም ይህን ሥራ ራሱ አብርሃም ጀምሮት ጴጥሮስ እንደ አጠናቀቀው ወይም ጴጥሮስ ጀምሮም እንደ ጨረሰው አብርሃም ግን ይህን ሥራ ወደ ግቡ ለማድረስ እንዲችል እንደ በረታታው ተርጉማል ።

እንደ ኢትዮጵያ ልምድ ግን በዚህ ፍትሐ ነገሥት ትርጉም ሥራ አብርሃም ምንም ዓይነት ሚና እንደአልተጫወተ ነው የሚነገረው[174]። ነገር ግን በአንድ በኩል እንደማሟያ በሌላ በኩል እንደ ማብራሪያ እየሆነ በድንጋጌዎች መካካል ጣልቃ እየገባ የሚገኘው "ሥርዋጽ" የተባለው ድንጋጌ የቀሲስ አብርሃም ወልደ ሐና ናጥያን ሥራ እንደሆነ ይነገራል[175]

በስ ፍትሐ ነገሥት ዝግጅት — ቅንብር በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን አንድም እስከ አሁን ጸንቶ በሚገኘው የሥነ ጽሑፍ ባለቤትነትና ጊዜ አቀባበል መንፈስ—ልምድ ወይም በሌላ በኩል በቤተክርስቲያን መጻሕፍት ላይ ሂስ ማድረግ እንደ ክህደት ስለሚቆጠር ብዙ አልተያየት አልዳበረም ።

ይህ ባህል ቅዱስ መጽሐፍን ተመራመሩ[176] የሚለው መሠረተ ሐሣብ ተመራመርና እመን ከሚለው ንድፈ ሐሳብ በተቃራኒ እመን ግን

---

172. ፍትሐ ነገሥት ንባብና ትርጓሜው (OFFSET) ሕትመት ገጽ 1 ዐምድ 1 ገጽ 7 ዐምድ 3 ገጽ 491 ዐምድ 3።

173. Dillmann: catalogues codicum mass. Bibliothecase Bodleianae oxonicnsis 1848 ገጽ 29። Zoetemberg: Catalogue des Mamuscripts Ethiopiens (Gheez et Amharique) de la BiblitheQue National e de Paris 1887 ገ 246: Guidi : il Fetha Negest ገጽ IX.P. Tzadua: Fetha Negest ገጽ XVIII:

174. P. Tzadua Fetha Nagast…ገጽ XLII. 18.

175- ሥርዋጽ እንደ ማብራሪያ አንቀጽ 4-ቁ-49 እንደማሟያ አንቀጽ 7 ቁ 255 አንቀጽ 9 ቁ 295 ።

176- የመጀመሪያው ንድፈ ሐሳብ እንደሚታወቀው የእስክንድርያ ትምህርት ቤት ዘይቤ ሲሆን ሁለተኛው የአቴን የአፍሪካ ትምህርት ቤት አቋም ነው ።

አትመራመር ከሚል ንድፈ ሐሳብ ላይ ይመሠረታል ።

ስለዚህም አንድም በማወቅ ወይም ባለማወቅ እነዚህ የቤተክርስቲያን ሥራዎች ለቤተክርስቲያን አባቶችና ጸሐፍት ይሰጣሉ ። ከዚህም በመነጨ ለ318 የኒቅያ ሲኖዶስ አባቶች ብዙ ሥራዎችን የመስጠቱ ዝንባሌ ጥልቀት ሊኖረው ችሏል ። ስለዚህም በኢትዮጵያ "ሁሉም እምነቱን ለ300 አባቶች ይሰጣል "የሚባለው የዘወትር አጋጣሚ ከዚህ የመነጨ ነው[177]

---

177 ይምሳሌ የቅዳሴ መጻሕፍት ቅዳሴ

እግዚእ ፡ ቅዳሴ ዮሐንስ ወልደ ነጐድጓድ ፡ ሌሎቹም ነገር ግን ሲታሰብ የማይችለው ነገር አንዱም ከእትሐቶ ርእሰ በመነጨ ዝናን ላለማትረፍ ሲባል ስየሥነ ጽሑፉ ስምን ሠለስቱ—ስመ ሠለስቱ ምዕት" ሁሉም ለሃይማኖቱ የ300 (318) አባቶችን ስም ይቀባል (ዛሬ ብዙ ስምየለሽ—ስም አልባ ሥነ ጽሑፎች ይገኛሉ) ወይም ሥነ ጽሑፎች የበለጠ ዝናንና ተቀባይነትን ማግኘት ይችሉ ዘንድ ለታወቁ የቤተክርስቲያን አባቶችና ሊቃውንት—ጸሐፍት እየተሰጡ መምጣታቸው ይታወቃል ። በሌላም በኩል መናፍቃን—ከሐዲያን ትምህርታቸውንና ንፍቀታቸውን በበሩት ለማሠራጨት ይችሉ ዘንድ ይህን ዘዴ ይጠቀሙ ማለትም ሥራዎቻቸውን — ሥነጽሑፎቻቸውን በታላላቅ የቤተክርስቲያን አባቶችና ሊቃውንት ስሞች እየሰየሙ መገኘታቸው ግልጥ ነው ። ስለዚህም በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ምሁራን አካባቢ የተለመደ ዘይቤ አለ ። "ኩሉ ለእምነቱ ይቀብዓ ስመ ምዕት ሠለስቱ — ስመ ሠለስቱ ምዕት" ሁሉም ለሃይማኖቱ የ300 (318) አባቶችን ስም ይቀባል ማለትም የእየአንድ አንዱ ሰው ሃይማኖት ልክ ወይም ስሕተት ሊሆን ይችላል ግን እምነቱ የ300 (318) አባቶች እምነት ነው የሚለው መንደርደሪያ የማይታለፍ የእምነት ሽፋን ነው።

ምዕራፍ ሦስት

የፍትሐ ነገሥት ሥርጭት

1· ዐረብኛው ፍትሐ ነገሥት — ጉባኤ ቀኖናት

ፍትሐ ነገሥት በሺርያ ሕግ ጥላ ሥር በሚመራ ኅብረተሰብ መካከል ለምትገኘው የግብጽ (የቅብጥ) ቤተክንርስቲያን የራሷ መተዳደሪያ Episcopales Audientia ደንብ—ብሔረ ሕግ ወቀኖና ሆኖ ቆለራበት ዘንድ[178] እንደተዘጋጀ ከላይ ተመልክቷል ።

ስለዚህ እስከ አሁንም ለዚህች ቤተክርስቲያን ፍትሐ ነገሥት — ጉባኤ ቀኖናት ከፍተኛ የሕግ ሰነድ Nomocanon ብሔረ ሕግ ወቀኖና (Textum Receptum) ሆኖ እንደሚገኝ[179] ሲታወቅ[180] ከሥርጭት አንፃርም ሁለት ጊዜ 1908[181] እና 1927[182] ታትሞ ተሰራጭቷል ።

---

178. I.W. Selb: Episcopales Audientia von zeit Oer Constantinis bis Zur Nov. XXXV. Valentinians III 84. Zeitschrieft Der Savigny—Stiftung; Romanistiscbe Abtellung 162 (1967). W. Selb Kodifikationene Im Alteren Orientalichen Kirchenrecht, Prolegomerla zueiner Rechtsgeschichte Christlichen Orients. Oesterreichische Vandesreferate Zum VII Internationalen Kongresss Fuer Rechtsvegleichung in Pescara—(Viennna 1970). G. Graf: Geschichte Oer Christlichen Arabischen Literature VOL. 2 Vatican (1941) ገጽ 398-403. A. Baumsark: Die Cbristliche Literature Des Orients VOL.2 (Leipzig-1911/27).
179. P. Coln: The Nomocanonical Literature of the Copto-Arabic Churcb. 56. E.R. 112 (1917), N, Edelby: L'autonomie Legislative Cbrétiene enterre d'Islam S.Archives D'Histoire du Droit Oriental 307 (1951).
180. G.A. Costanto: L'Ecloga Araba nel Fetah Nagast E La Sua Prima Versione in Italiano I.L.S.L. 1947 ገጽ 7 C.A. Nallino "Libriguiridiche Byzantini in Versioni Arabe Cristiane Der Secoli XII–XIII. R.R.A.L. Dei Lincei. C. Ser VI. VOL.1.0.
181. Girgis Filutaus Awad (Guirgeues Philataos edal Magmaü As-Safawi, Cairo, 1208.
182. Marqus Girgis (Marcus Guirgeus) (E), Kitāb AL-Qawanin Cairo, 1927.

2· የግእዝ ፍትሐ ነገሥት

2·1 የግእዝ ፍትሐ ነገሥት የእጅ ጽሑፎች ሥርጭት

የጽሑፎች በመሣሪያ የማባዛት ዘዴ—ማሕትም በእልነበረባቸው ዘመናት (አንድም እልተፈበሰፈም ወይም ወደ አገር ውበጥ እልገባም) ፍትሐ ነገሥት በብራና በእጅ እየተጻፈና በጉባኤም እየተነገረ በአገር ውስጥ ከትውልድ ወደ ትውልድ ሲተላፍ ሲቆይም በመካከል የእነዚህ የእጅ ጽሑፎች ግልባጮች በውጭ አገሮችም ሊሰራጩ ችለዋል ።

J. Bruce ወደ አገሩ እንግሊዝ አገር ከወሰዳቸው መጻሕፍት መካከል የፍትሐ ነገሥትም ቅጂ ይገኝ እንደነበር ተረድቷል[183]

2. C.W. Isenberg በ1837 አንድ የእጅ ጽሑፍ ፍትሐ ነገሥትን ግልባጭ ወደ ለንደን ልኮ ሊገኝ ችሏል[184]።

3· C.E.X. Rocher d' Héricourt ከሸዋ ንጉሥ ሣህለ ሥላሴ ለፈረንሳይ ንጉሥ በገጸ በረከትነት የተላከ አንድ የእጅ ጽሑፍ ፍትሐ ነገሥትን ወደ ፓሪስ መወሰዱ ታውቋል[185]

4. E. Rueppell ከአንድ አንድ የእጅ ጽሑፎችና ከአንድ ኢትዮጵያዊ ምሑር ሊቅ ጠይቆ ባገኘው መረጃ ላይ በመመርኮዝ የፍትሐ ነገሥትን ይዘቶች አስተዋጽኦ በ1840 አሳትሞ ተገኝተዋል[186]።

5· በሚሲዮናዊ J.L. Krapf አማካይነት ወደ እንግሊዝ አገር የተወሰደ አንድ የእጅ ጽሑፍ ፍትሐ ነገሥትን Von Ewald መዝግቧል [187]

---

183. A. Oillmann, catalogus codicum mauscriptorum Bibliothecae Bodleianae VII; Codices aethiopici Oxford. 29, J. Bruce: Travles to discovour the source of Blue Nile in the years 1768–1773 Vol. I. Edinburgh. (1790) 396: Vol. 2 Edinburgh (1813) 407.
184. C.W. Isenberg: Abessinien und die Evangelischen mission vol. (Bonn 1844) ገጽ 90።
185. C.E.X Rocher D'Héricourt: Voyage dans le Royame de choa(e (Gheez et Ambarique) de la Bibliotheque Nationale de Paris 1837) 147:
186. E. Rueppell: Reise in Abyssinien Vol. 2 (Frankfhurt 1840) 186:
187. H. Ewald: Über die aethiopischen Handschriften Zu Tübingen: Zeit-schrieft Fuer die Kunde des morgenlandes: 197,198-199: N, 13 (1843) H:V, Ewald: Über eine Zweit summeung aethiopischer Handschriften in der Tübingen Zeitscrift der Deutschen morgenlandischen Geseileschaft 1. (1847): J.L. KrapF; Reisen in ostafrika ausgefuehrt in den Jahren 1837-1835: Stuttgart (1858) 478.

6· በ Lord Napier ዘመቻ ወቅት ከመቅደላ የአፄ ቴዎድሮስ ቤት መጻሕፍት ብዙ መጻሕፍት ተዘርፈው ወደ እንግሊዝ አገር ተወስደዋል[188]

7· Wright የተባለ ሰው በ1877 ባዘጋጀው የመጻሕፍት ዝርዝር በብሪትሽ ሙዚዬም ከ12 ያላነሱ የፍትሐ ነገሥት ግልባጮች ተመዝግበዋል ።[189]

8· Conti Rossini በአውሮፓ አብያተ መጻሕፍት የሚገኙ 20 የፍትሐ ነገሥት ግልባጮችን በ1890 መዝግቧል[190]

9· ከዚያም በቀጠሉት ዓመታት የዚህ ፍትሐ ነገሥት የእጅ ጽሑፍ ግልባጭ በውጪው ዓለም እየጨመረ እንደሄደ ተረጋግጧል[191] ፡

2·የፍትሐ ነገሥት የሕትመት ሥርጭት

1· ፍትሐ ነገሥት በመጀመሪያ አንቀጽ 37 አጥሮ ታትሞ በፈረንሳይ ቤተ መጽሕፍት ተገኝቷል[192]

2· የጣሊያን መንግሥት በ1890 ኢትዮጵያን ለመውረር በነበረው ዕቅድ ምንዓልባት ይህችን አገር ቢይዝ ለግዛቱ ዳኝነት ሥራ ይረዳው ዘንድ ፍትሐ ነገሥትን ወደ ጣልያንኛ እንዲተረጎምለትና እንዲታተምለት የመካከለኛው ወይም የቅርብ ምሥራቅ ኤክስፐርት የነበረውን Ignazio Guidi ለየመ ።

በዚህም መሠረት ምንም እንኳን በጦርነቱ በ1896 ድል ቢመታም በአንድ ኢትዮጵያዊ ምሑር ከፍለ ጊዮርጊስ እየተረዳ ለ7ት ዓመታት ያህል የፍትሐ ነገሥትን ልዩ ልዩ የእጅ ጽሑፎች በጥንቃቄ ከአነጻጸረ በኋላ በግእዙ ቋንቋ እንደ አለ በ1888 አሳተመ[193] ይህ ሕትመት የመጀመሪያ ሕትመት ከመሆኑም በላይ ትክክለኛው የፍትሐ ነገሥት ቅጅ መሆኑ ተቀባይነትን አግኝቷል[194] ይህም እንደገና 1936 ታትሟል ። እስከ አሁን ያልተተካ ሕትመት ነው

3· ፍትሐ ነገሥት ከአንድምታ ትርጓሜው ጋር በ1920 መጨረሻ አካባቢ እንዲታተም ተደርጎ ነገር ግን በጥራዝ ወጥቶ ከመሠራጨቱ በፊት በኢትዮጵያና በጣሊያን መካከል በ1928 በተደረገው ጦርነት ምክንያት ማተሚያ ቤቱ ቢቃጠል አብሮ ሊቃጠል ችሏል[195] ቢሆንም እናቱ መደበሉ በመገኘቱ በ1958 ታትሞ ሊሰራጭ በቅቷል[196]

4· ቀድም ብሎ ግን በ1956 ግእዙ ፍትሐ ነገሥት ብቻ በአስማራ ታትሞ ነበር[197]

5· ከዚህ ግእዝና አንድምታ ትርጓሜው ሕትመት ቀጥሎ ንባብና ትርጓሜው (ግእዙ ንባብና ነጠላ ትርጓሜ) በአንድ በኩል ራሱን ችሎ ሲታተም[198] በሌላ በኩል ከመድበለ ሕጋጋት ዐበይት የመጀመሪያውን ክፍል ይዞ 1962 ታትሟል[199]

2·3 የፍትሐ ነገሥት የውጭ ቋንቋዎች ትርጉም ሥርጭት

ፍትሐ ነገሥት ወደ ግእዝ ቋንቋ ተተርጉሞ ሲሰራበት ለብዙ ዘመናት ከቆየ በኋላ ወደ ልዩ ልዩ የውጭ ቋንቋዎች እየተተረጎመና ሲሰራጭ ችሏል ።

188· ተዘርፈው የተወሰዱት መጻሕፍት የብሪቲሽ ሙዚዬም ባልደረባ Richard Holmes በተካፈለበት በግንባር በከፍተኛ ጨረታ ተሸጠዋል ። በዚህ ጨረታ 900 መጻሕፍት ተሸጠው 5000 ፓውንድ አስገኝተዋል ። A. Moorhead: The Blue Nile (London 1962) 241.276-278- H.N.Stanily, coomassie and Magdala (London 1874) :

189. W.Wright: catatogue of Ethioppian manuscripts in the British museum (London 1877) ገጽ 219,280-284.

190. C.Rossini: manoscritti ed opere Abissine in Europa :
R.R.A.L.: class di scienze morali storiche Filologiche (scr 5) 606. 61(1899)

191. S. Eurunger: Abessinien und der Heilige stuhl 92 Tuebinger Theologische Quartalschrift 339, 340 (1910); J. Graaven, The Penal code of the Empire of Ethiopia J.E.L 267,269,N.6(1964):

192. H.Zotemberg: Catalogue des manuscripts Ethiopiennes (Gheez et Ambarique) de la BibliotheQue Nationale (Paris 1887) 145-146:

193. I.Guidi: ፍትሐ ነገሥት Roma 1888

194. E.Cerulli: Il Nuovo codice penale Etiopico O.M. 392(1932)
S.Lowenstein: The penal system of Ethiopia 2. J.E.L 384 N.8.1965.

195. P.Sand: Roman origins of Ethiopian Law of Kings (Fetha Negest ... J E.L.T ገጽ 73 ከዚህ ሕትመት ከመቃጠሉ የተረፉ 23—25 እና በከፊል 26 ምዕራፎች በቤተ መጽሕፍት ወመዘክር ይገኛሉ ።

196· ፍትሐ ነገሥተ ንባብና ትርጓሜው Photo Offset ሕትመት ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት 1962·

197· ፍትሐ ነገሥት ሥጋዊ ወመንፈሳዊ ከክብ ጽባሕ ቤተማኅተም በማኅበረ ሐዋርያት ፍሬ ሃይማኖት 1956·

198· ፍትሐ ነገሥት ንባብና ትርጓሜው Photo Offset ሕትመት

199· መጽሐፈ ሕገጋት ዐበይት ክፍል አንድ ፍትሐ ነገሥት ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት 1962·

1· በመጀመሪያ ኤ·አርልድ (F.A.Arnold)ፍትሐ ነገሥትን በሙሉም እንኳን ባይሆን ከይዘቶቹ የተወጣጡ ክፍሎችን በ1841 ወደ ላቲን ቋንቋ ተርጉሞ አሳትሟል[200]

2· ጄ· ቤክማን (J.Bechamnn) በተመሳሳይ ሁኔታ የተወሰኑ ይዘቶችን አሁንም ወደ ላቲን ቋንቋ ተርጎሞ እሰራጭቷል [201] ።

3· ጂ·ዴ እስቴፋኖ (G.De Stefano) የፍትሐ ነገሥት መቅድሙንና 43–51 ምዕራፎችን ቃል በቃል ሳይሆን በማሳጠርሂደት ሥርዐት በ1895–96 ወደ ጣሊያንኛ ተርጉሞ አቁትሟል [202] ፡ ይህንም ትርጉም ለማካሄድ የሞከረው በአስማራ የተገኘ አንድ የእጅ ጽሑፍ በአንድ ኢትዮጵያዊ ከግእዝ ወደ ትግርኛ ከትግርኛ ወደ ጣልያንኛ ተተርጉሞለት መሆኑ ይተረካል[203]

4·ጅ· ራይን (G. Rein) የደእንጢኒኖስ ትርጉምን መሠረት በማድረግ ይህን ፍትሐ ነገሥት ወደ ጀርመንኛ ቋንቋ ተርጉሞ እንዲሰራጭ አድርጓል[204]

5· የግእዙ ፍትሐ ነገሥት ከዐረብኛው ፍትሐ ነገሥት ጉባዔ ቀኖናት ጋር ተነጻጽሮና ተመሳክሮ በኢ·ጉዲ (I.Guidi) ኪታተመ

5· የግእዙ ፍትሐ ነገሥት ከዐረብኛው ፍትሐ ነገሥት ጉባኤ በኋላ በዚህ መልኩ አሁንም በኢ·ጉዲ· በ1892 ወደ ጣሊያንኛ ተተርጉሞ ተሰራጭቷል[205]

200· F/A.Arnold: Libri aethiopici-Fetha Negest i.e. canon Regum caput. XLIV de regibus Sax Halis (1841)

201. J.Bechmann:corpus iuris Abessinorum: Textum aethiopicum arabicumQue ad manuscriptorum Fidem cum versione Latina et dissertatione iuridico-historica,Paris 1: ius cannubii (Berlin 1889)

202. G.de Stefano, Il Fetha Negest,Africa Italiana Nos 293-321 (1895-96) ;G.de Stefano: Il diritto penale nell Hamasin (Eritrea) ed il Fetha Negest (Florence 1891) ገጽ 73–108፡

203· Guidi: Il Fetha Negest...ገጽXBI የግርጌ ማስታወሻ 2፡P.Tzadua: The Fetha Nagast ገጽ XVIII. 27:

204. G.K.Rein: Abessinien: Eine Vandeskünden nach reisen und studien in den jahren 1970-1913 Vol.1 (Berlin 1818) ገጽ 1437–489

205. I.Guidi: Il Fetha Negest O "Legislazione die Re' Codice ecclessiastico E civile Di abyssinia" (Rome 1899) Vol. I.

6· ይህን የI.Guid ሕትመት መሠረት በማድረግ ዴ·ካስትሮ (De Castro)[206] ማውሮ ዳሌኦኔሳ (Mauro Da Leonessa) [207] እና ሮሲ ካኔቫሬ (Rossi Canevare) በየበኩላቸው ፍትሐ ነገሥቱን ወደ ጣሊያንኛ በድጋሚ ለመተርጎም ጥረት አድርገዋል[208]

7· በመጨረሻ ይህልቁ ከዐረብኛ ፍትሐ ነገሥት ጋር ስለአለው ንጽጽር ይረዳ ዘንድ ይህን የI.Guidi ሕትመትን መሠረት በማድረግ የጳውሎስ ጻድዋ (P.Paulos Tzadua) እንግሊዝኛ ትርጉም ሌላ መሠረታዊ ትርጉም ነው[209]

207. Mauro Da Leonessa, testi di diritto antichi moderni Riguardanti

208. R.Rossi: Canevare: Fetha Negest: il Libro dei Re:Codice delle

209. P.Tzadua: The Fetha Nagast: The law of kings: Addis Ababa 1968.

ምዕራፍ አራት

የፍትሐ ነገሥት ምንጮች ዓይነቶች

ፍትሐ ነገሥትን ለመጻፍ ለማቀነባበር አብነ አል አሳል የተመረኰዘባቸውን ምንጮችና የእነዚህንም ምንጮች ዓይነቶች በራሱ በፍትሐ ነገሥቱ መቅድም መመልከት ይቻላል ።

1· ምንጮች

ፍትሐ ነገሥት የመነጨባቸው ልዩ ልዩ ዓይነት ምንጮች መሆናቸውን ለማመልከት አብነ አል አሳል እንዲህ ሲል ይጀምራል ፡፡ "ወ እምድኅረ ዝንቱ ናኤምር ከመእስትጉቡእ ዝንቱ መጽሐፍ (ፍትሐ ነገሥት) እመጻሕፍት አምላካው[illegible] ፡ ወቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት ወእምነ ዘአሠረፀ ልብ ኪያሆን (ወእምነ ውእቶን ዘአሥረፀ ልብ) ወበጽሐ ኀቤሆን አምሳል (ወእም አምሳል ዘበጽሐ ኀቤሆን) ኀቡረ ዘእንበለ አኀጽሮ ወተነድኦ ··· ወተየድዐ በአንብሮ ወአስተጋብእዎን በስንእ ወበልባዌ ሠጻሕቅ አምድርሳናት ዘሠርዕዎን እለ በሙ አእምሮ ለዜንዎ ወአጠይቆ ወልማድ" ፡፡ ከዚህ በኋላ ይህ መጽሐፍ (ፍትሐ ነገሥት) ከቅዱሳት መጻሕፍት ፡ ቀኖናተ ቤተክርስቲያን (ሕገጋተ ቤተክርስቲያን ልቡና ከእስገኛቸው ከቅዱሳት መጻሕፍትና ቀኖናተ ቤተክርስቲያን ይዘትና መንፈስ ጋር ሥነ አእምሮ ከተገነዘባቸው እና ከተደረሰባቸው አምሳላት ፡ ሕግን የመተርጎምና የማስተማር ብቃት ካላቸውና የአገር ልማድን ከሚያውቁ ሊቃውንት ከተቀነባበሩ ድርሳናት እንደተሰበሰበ እናውቃለን እናስታውቃለን[210]

ወይም ከራሱ ከፍትሐ ነገሥቱ መቅድም ዘርና ከውልዲ ታሪክም ጋር የሚጋጩ ቢሆንም በሌላ በኩል የላይኛውን መሠረተ ሐሳብ በሚያጠናክር መልክ ተቀርጾ የሚገኘውን መንደርደሪያ እንመለከታለን ፡፡

210· ፍትሐ ነገሥተ ንባብና ትርጉሜው መቅድም ክፍል ፤

ፍትሐ ነገሥት ሥጋዊ ወመንፈሳዊ ዘአስተጋብእዎ ርቱዓነ ሃይማኖት እመጻሕፍተ ብሉይ ወሐዲስ ወእመጻሕፍቲሆሙ ለሐዋርያት ወእመጻሕፍቲሆሙ ለሊቃውንት እለ እምቅድሜሆሙ አመተጋብኡ በኒቅያ ለአውግዞተ አርዮስ በ19 ዓመተ መንግሥቱ ለቆስጠንጢኖስ ንጉሥ ዘየዐቢ ቀዳሚሆሙ ለነገሥተ ክርስቲያን[211] ፍትሐ ነገሥት 318 አባቶች በ325 ዓ·ም ቆስጠንጢኖስ በነገሠ በ19ኛው ዓመት አርዮስን ለማውገዝ በኒቅያ ተሰብስበው ከብሉይና ሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት ፤

ከሐዋርያት ቀኖናትና ከነሱ ዘፊት ከተነሱ ሊቃውንት ጽሑፎች የሰበሰቡት ሥጋዊና መንፈሳዊ ሕግ ነው ።

2· የምንጮች ዓይነቶች

ሁለተኛው ጥቅስ በአልተጨበጠ ልምድ ላይ የተመሠረተ መሆኑ እንደተጠበቀ ሆኖ መቅድሙን መሠረት በማድረግ የፍትሐ ነገሥት ምንጮች በስድስት መልኮች ተመድበው ሊታዩ ይችላሉ ።

1· ቅዱሳት መጻሕፍት (ብሉይና ሐዲስ)

2· ቤተክርስቲያናውያት ቀኖናት (ሐዋርያውያትና ሲኖዶሳውያት ቀኖናት) ፤ ቀኖናተ አበው ፤ ቀኖናተ ሊቃነ ጳጳሳት ዘእስክንድርያ/እና ቀኖናት ነገሥት

3· ትውፊታውያን ምንጮች

4· አምሳላውያን ምንጮች

5· የሊቃውንት ሥነ ጽሑፎች–ድርሳናት

6· ሥነ አእምሮአውያን– ሥሩዓነ ልብ (ዘአሥረፆሙ ልብ)

እንግዲህ እነዚህ ምንጮች በመቅድሙ በተመለከቱበት መልክ በስድስት ገጽታዎች ተከፍለው ሊታዩ ቢችሉም በሥነ ሕግ አከፋፈል በሦስት መልኮች ተከፍለው ነው ሊታዩ የሚችሉት፦

1· ለነዳውያን ምንጮች

2· ትውፊታውያን ምንጮች

3· ሥነ አእምሮአውያን ምንጮች

211· በአንድ አንድ የፍትሐ ነገሥት ሕትመት መንደርደሪያ

2·1 ሰነዳውያን — ጽሑፎች ምንጮች

ፍትሐ ነገሥት ተመርኩዞ የተዘጋጀባቸው –የተቀነባበረባቸው የመጀመሪያዎቹ ምንጮች የሰነድ ምንጮች ወይም ጽሑፎች ምንጮች ቅዱሳት መጻሕፍት (ብሉይና ሐዲስ) ፣ ቀኖናተ ቤተክርስቲያንና ቀኖናተ ነገሥት ሲሆኑ ከነዚህ ቀኖናት በአንድ በኩል ለክፍል አንድ (ሕግ መንፈሳዊ) የቤተክርስቲያን ቀኖናት ፣ የአባቶችና ሊቃውንት ሥነ ጽሑፎች[212] የእስክንድርያ ቤተክርስቲያን ሊቃነ ጳጳሳት (ፓትርያርኮች) ቀኖናትና ሥራዎች/ውሳኔዎችና ጽሑፎች)[213] በሌላም በኩል ለክፍል ሁለት/ሕግ ሥጋዊ) የሮማ ቢዛንቲን ሕጎች/ ቀኖናተ ነገሥት[214] ሁነው ተገኝተዋል ።

1· ቅዱሳት መጻሕፍትን (ብሉይንና ሐዲስን) በሚመለከት ወደ ሐተታ የሚያስገባ ምክንያት ስለሌለ የበለጠ መናገር ማድከም ይሆናል ። ቢሆንም ክብሉይ ኪዳን ለፍትሐ ነገሥት በምንጭነት ያገለገለው አምስቱ ብሔረኦሪት ነው ማለትም አምስቱ መጻሕፍተ ሙሴ/ዘፍጥረት፣ ዘፀአት ፣ ዘሌዋውያን ፣ ዘዳግምና ዘኍልቍ/ ናቸው ።

ቀኖናውያን ምንጮችን /ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያትንና ቀኖናተ ነገሥትን በሚመለከት ግን በመጀመሪያ እብነ እል ዓሳል ፍትሐ ነገሥትን ለመጻፍ የተመረኮዘባቸው ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት በሦስት ክፍሎች ተከፍለው ሊታዩ ችችላሉ ።

ሀ· ሐዋርያውያት

ለ· ሲኖዶሳውያት ቀኖናት እና

ሐ· ቀኖናተ አበው ፣ ከነዚህ በአንደኛውና በሦስተኛው ክፍሎች ከተመለከቱት ቀኖናት አብዛኛዎቹ በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያንና በግብጽ ቤት ክርስቲያን ብቻ ሲገኙ በሌሎቹ አብያተ ክርስቲያናት አይገኙም በሁለተኛው ክፍል ቀኖናት ግን አንድ አንድ ልዩነቶች ከትርጉም ወደ ትርጉም እየተፈጠሩ ማለትም የቀኖናት ቁጥሮች ወይም በሲኖዶሳቱ የተካፈሉ ኤጲስ ቆጶሳት ቁጥሮች ወይም በቀኖናት የተመለከቱት ሲኖዶሳት የተጠሩባቸው ምክንያቶችና ውሳኔዎች ፣ ወዘተ· ልዩነቶች ያጋጥማሉ·[215]

212· ከዚሁ ገጽ 262–279

213· ከዚሁ ገጽ 280–288

214· ከዚሁ ገጽ 289–322

215· ከዚሁ ገጽ 253–261

2·2 ትውፊታውያን ሕጎች–ልማዳተ አሕጉር

ከዚያም የፍትሐ ነገሥቱ ቅንብር (ይዘትና መንፈስ) ከጊዜው ሥጋዊና መንፈሳዊ ማንዛቤ ጋር እንዲጣጣም ለማስቻል የሃይማኖት አባቶች ፣ የቅዱሳት መጽሐፍት ትርጓሚዎች ፣ የቀኖናተ ቤተ ክርስቲያን ማብራሪያዎች ፣ ሕግን የመተርጎም ፣ የማስተማርና የማስረዳት ብቃት ያላቸውና የአገርን ልማድ (ወግና ሥርዓት) የሚያውቁ ሊቃውንት ሥነ ጽሑፎች ድርሳናት ድጋፍ የሰጡ ምንጮች መሆናቸውም ተመልክቷል።

ለፍትሐ ነገሥት ዝግጅቱ በሁለተኛ ደረጃ በምንጩነት የተገኙት ነገሮች ልብ ያስገኛቸው ናቸው ነገር ግን ወእምነዘአሥርፀ ልብ ኪያሆን–ልብ ከአስገኛቸው ከማለት በስተቀር እንደመጀመሪያዎቹ ምንጮች ከመጻሕፍት አምላካውያት ወቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት እንደአለው እነዚህና እነዚህ ናቸው ብሎ ለማሳየት ወይም ለማመልከት አልቻለም ዘዴም አልነበረም ። እነዚህን ለማመልከት ቢሆንም ጸሐፊው እብነ እል ዓሳል ራሱ ቅዱሳት መጽሐፍትን ፣ ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያትን የአባቶችን ጽሑፎች ማሳየት ቢችልም በጥቅሉ ግን የፍትሐ ነገሥት ምንጮች ቅዱሳት መጻሕፍት ፣ ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት ፣ የአባቶች ጽሑፎች፣ ልብ ያስገኛቸው ነገሮች–የኅብረተሰብ ማኅበራዊ ኑሮ የወለ ማንዛቤ ያዳበራቸው ልምዶች–ትውፊቶች መሆናቸውን ያመለክታል ።

ስለዚህ ባልተጻፉ–ትውፊታውያን ምንጮች የሚሸፈኑት የሚታቀፉት ነገሮች–ምንጮች በአንድ በኩል ጸሐፊው እብነ እል ዓሳል ብሁ ጊዜ "የአገር–የቦታ ልምድ" በሚል መንፈስ የሚገልጣቸው የአገር–የቦታ ልምዶች–ትውፊቶችና በሌላም በኩል ከቅዱሳት መጽሐፍትና ቀኖናት ቤተክርስቲያውያት ይዘትና መንፈስ ላይ የሚቃኙና ከተፈጥሮ ሕግና ርቱዕ ፍትሕ ጋር መስል ከሆኑ የሰው ልጆች የጋራ ማንዛቤ– ስሜትና የሕግ ፅንስ ሐሳብ የሚመነጩ ድንጋጌዎች ናቸው ።

2·3 አምሳላውያን ምንጮች — Analogical Sources - Arrivals

በ3ኛ መልክ የሚታዩት የፍትሐ ነገሥት ምንጮች ከላይ ከተመለከቱት ምንጮች ቅዱሳት መጽሕፍትና ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት በአምሳል–በመምሰል የሚመነጩ የሚፈልቁ ቀኖናትና ሕጎች ናቸው ።

በአምሳል–በማመሳሰል ወይም በይመስላል የመጠቀሙ ዘዴ ለአንድ ለሕግ ውሳኔ ለቀረበ ጉዳይ ተተርጓሚ የሚሆን ሕግ ሳይኖር ሲችል ተመሳሳይ ወይም ቅርብ ጉዳዩን የሚመለከት ሌላ ሕግ ተፈልጎና ተተርጎሞ ለዚህ ጉዳይ ፍች የመስጠት ዘዴ ነው ለመሳሌ አእሮፕላን በአልነበረበት ወቅት ለምድር ባቡር የወጣ ሕግ አእሮፕላንን የሚመለከት ሕግ እስከ አልተደነገገ ድረስ ከአእሮፕላን እንቅስቃሴ ጋር በተያያዘ ሁኔታ ለሚፈጠር የሕግ ጥያቄ ፍችው የሚፈለገው የምድረ ባቡር ሕግን በአምሳል በመተርጎም ይሆናል የሚል ምሳሌ ይዘወተራል ።

ስለዚህ ይህን የመሰለ የሕግ ድንጋጌ አለመኖር–ባዶነት Legal Vacuum ሲያጋጥም አንድም ይህ አጋጣሚ በሁለት መንገዶች ይሟላል ።

ስለዚህ በአንድ በኩል አሁን እንደተመለከተው ምሳሌ በአምሳል አተረጓጎም (Analogical Interpretation) ዘዴ[216] ማለትም ለሌላ ጉዳይ የተደነገገ ግን ለተመሳሳይ ጉዳይ ተፈጻሚ እንዲኖረው ማድረግ ሲሆን በሌላ በኩል ይህን የመሰለ–በአምሳል ሊተረጎም የሚቻል የሕግ ድንጋጌ የማይገኝ ከሆነ በትርጉም ማለትም በሕግ አስተሳሰብ ፅንሰ ሐሳብ ተገቢው ፍች ይሰጣል[217]

በአጠቃላይ በአምሳል የሕግ አተረጓጎም የመጡ ምንጮች በፍትሐ ነገሥቱ አልተመለከቱም ምክንያቱም ለነዳውያን ምንጮች ቅዱሳት መጽሐፍትና ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት በተመለከቱበት ዘዴ አንድም በምንባረ ፈደላት ወይም ልብ ያስገኛቸው (ሥነ አእምሮአውያን)

216· በሮማውያንና ሌሎችም በተለየ በእስልምና አገሮች ሕጎች በሰፊት በአምሳል (Analogy) የመጠቀሙ ሥነ ጠባይ ፍትሕን የማግኘት (Utiles) የሚሰውን ጥያቄ መሠረት ይይዛል ። H. LEVY-BRUCHL; Γ. Σάββα: Κοινωνιολογία Δικαίου ትርጉም 1964 ገጽ 76 የግርጌ ማስታወሻ 3 Rodolf Stammler:Lehrbuch der rechtsphilosophie Berlin-Leipzing-1928: 1928

Κοσμοπούλου: Εγχειρίδιον Φιλοσοφίας Δικαίου ግሪክ ትርጉም ገጽ 301–385

217· R.stammler:Lehrbuch der rechtsphilosophie ···

Κοσμοπούλου; Εγχειρίδιον Φιλοσοφίας ገጽ381.

በሚል ምልክት–ሥነ ጠባይ በግልጥ ሲመለከቱ አልቻሉም[218]

ብዙ ትእዛዛት በፍትሐ ነገሥት በተለየ በመጀመሪያው ክፍል ምንጮች (ቅዱሳት መጻሕፍትና ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት) በመሪ ምልክት እየተመለከቱ ቢገኙም ሌሎችም ልቡና ያስገኛቸው በመባል እየተጠቀሱ ይገኛሉ ። ለምሳሌ አንቀጽ 4 ክፍል 2 ሰለ እጨ ሊቀ ጳጳሳት–ፓትርያርክ ሥጋዊና መንፈሳዊ ጤንነት የሚመለከቱ

ትእዛዛት ከተጻፉት ምንጮች ቅዱሳት መጻሕፍትና ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት ጋር የሚጣጣሙ ሲሆኑም ከልብ የመነጩ–ከማኅበራዊ ኑሮ ሕጋዊ እምነት የመነጩ ተብለው ተመልክተዋል

2·4· ልቡና ያስገኛቸው ምንጮች – ሥነ አእምሮአውያን ምንጮች Logical – reasoning deductions

ልቡና ያስገኛቸው ምንጮች በሥነ አእምሮ (Logic) የተደረበባቸው ምንጮች ሲባል ብዙ ማተት የሚጠይቅ ሲሆን በአጭሩ ይህን ይመስላሉ ።

በአንድ ማኅበራዊ ሕይወት ሰዎች አብረው ከኖሩ ዘንድና የሰው ልጅ አእምሮ በአንድ ሁኔታ ብቻ ተወስኖ መኖርም ጠባዩ ስለ አይደለ ብዙ ልዩ ልዩ ነገሮች ሊፈጠሩ ፣ ብዙ የተለያዩ ለውጦች ሊከሰቱ ፣ ብዙ የተራራቁ ወይም የተቃረቡ ግንዛቤዎች ሊዳብሩ አስተሳሰቦችና አመለካከቶች ሊሰራጩ ስለሚችሉ ከዚህ አንጻር አንድም የአንድነት አመለካከት ብዙ ጊዜ ግን ልዩነቶች (የሐሳብ ፣ የኢኮኖሚ ፣ ወዘተ) ይፈጠራሉ ፣ መፍትሔንም ይሻሉ ።

ስለዚህ እነዚህ የመሰሉ ሁኔታዎች ሲከሰቱ ሊፈቱ የሚችሉባቸው ሕጎች ፣ ደንቦች ሥርዐቶች አስቀድመው እንዲኖሩ ሊደረግ ይችል ይሆናል ወይም በተፈጠሩ ቁጥር የሚፈቱባቸው ሕጎች–ደንቦችና ሥርዐቶች ሊደነገጉ ይችላሉ ። ብዙ ጊዜ ግን ተደንግገው የሚገኙም ሆነ የሚደነገጉ ሕጎች ፣ ደንቦችና ሥርዐቶች ምንጮቻቸው (ሁኔታዎች) የሚመለከታቸው ማኅበረተሰቦች ወይም ኅብረተሰቦች በይበልጥ የውል ሥነ አእምሮና የሥነ ልቡና እምነትና ግንዛቤ ናቸው ።

218·ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 4·፤ ፡ የኒቅያ ሲኖዶስ ቀኖናት 37 ሁለት ጊዜ 38,39,40,41, 44,45,49,ሁለት ጊዜ 50,51,76. ትእዛዛት ሐዋርያውያት 6 እና 23

ስለዚህ እንደ እብነ አል አሳል ልዩና ያስገኘቻው ምንጮች አንድም ይህ ፍትሐ ነገሥት ሲዘጋጅ ለምንጭነት በተመለከቱት ነገሮች ሳይሸፈኑ ትሪው የሕግ ባዶነት ቀደቷል ወይም ወደፊትም መሰል ሁኔታዎች ሊያጋጥሙ ስለሚችሉ ትምህርት ይሆናል ብሎ ሊዞን ይችላል ቢሆንም ለፍትሐ ነገሥት ቅንብር እንዱ ምንጩ ልዩና ያስገኛቸው የሥነ አእምሮ ውጤቶች– ግንዛቤዎች ናቸው ።

ፍትሐ ነገሥትን በአጠቃላይ መልኩ ስንመለከት ሁለት መሠረታውያን ነገሮች ይታያሉ ። ከነዚህም አንዱ፦ ፍትሐ ነገሥት በአለበት መልኩ ግለት አጭርም ቢሆንም ፍጹም መሆኑ አይካድም ሁለተኛው የሕግም ሆነ የአገር ልምዳውያን ሕጎች ተፈጻሚነት ከትምህርቶችና አስተሳሰቦች ጋር ተጣጥሞ መገኘቱ ነው ።

ቀጥሎም በፍትሐ ነገሥት ሁለተኛው ክፍል ጸሐፊው ከላይ እንደተመለከተው አየአንድ አንዱ የጽሑፍ ምንጭከአጭር ታሪካዊ መነሻው– መመንጫውና የዚህንም ምንጭ የማግኙ የማመልከቱ ዘዴን በዝርዝር ያመለክታል ።

ክፍል ሁለት

ፍትሐ ነገሥት ፡ ክፍል አንድ – መንፈሳዊ ክፍል (ሕገ ቤተክርስቲያን) መሠረታውያን ምንጮች

ምዕራፍ አምስት

ቅዱሳት መጻሕፍት— መጻሕፍት አምላካውያት

እብነ አል አሳል ለፍትሐ ነገሥቱ ቅንብር ከተዘረዘሩት ምንጮች በቅድሚያ ያስቀመጣቸው ቅዱሳት መጻሕፍትን "መጻሕፍት አምላካውያትን ነው ።"

ሆኖም ቅዱሳት መጻሕፍት "መጻሕፍት አምላካውያት" በሚገባ ሉሁት ጊዜ የብሉይ ኪዳንና ሐዲስ ኪዳን መጽሐፍት ሲሆኑ ስለ ሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት እንደዉት እንደሚጠቀሱ ሲያመልክት ስለ ብሉይ ኪዳን መጻሕፍት ግን ስለ አምስቱ ብሔረ ኦሪት ብቻ ይናገራል ።

በዚህም መሠረት አምስቱ ብሔረ ኦሪት ለፍትሐ ነገሥት ምጭነት በተወሰዱበት መልካቸው የሚጠቀሱት — የሚመለከቱት እንደሚከተለው በሁለት ፊደሎች አጥረው ነው[216]

1· ኦሪት ዘፍጥረት "ትአ"

2· ኦሪት ዘፀአት "ትቢ"

3· ኦሪት ዘሌዋውያን "ትጋ"

4· ኦሪት ዘዳግም "ትዳ"

5· ኦሪት ዘኁልቁ "ትሒ"

የሐዲስ ኪዳን መጻሕፍትን በሚመለከት ከአራቱ ወንጌላት እያንዳን እንዱ ወንጌል በፊደል "ጀ" ብቻ ሲመለከት[217] ግብረ ሐዋርያትና 7ቱ መልእክታት በየጸፍዎቻቸው ሐዋርያት ስሞች እንደሚጠቀሱ[218] 14ቱ

216· በዕብራይስጥ ቋንቋ ኦሪት ማለት "ቶራ" ማለት ስለሆነ "ት" የዚህ "የቶራ" መጀመሪያው ፊደል ሲሆን የሚከተሉት ፊደሎች "አ" "ቢ" ፡ "ጋ" ፡ "ዳ" እና "ሒ"የመጻሕፍቱን ቅደም ተከተል 1·2 3·4·5፡ አንደኛ ብሔረ ኦሪት ፡ ሁለተኛ ብሔረ ኦሪት ፡ ሦስተኛ ብሔረ ኦሪት ፡ አራተኛ ብሔረ ኦሪት ፡ አምስተኛ ብሔረ ኦሪት ማለት መሆኑን ያሳያል ።

217· "ጀ" ከግሪክ ቃል "ኢቫንጌልዮን" የመጣው ዐረብኛው "ኢንጅል" በግእዝ "ወንጌል" የሚለው ቃል መከለኛው ፊደል ነው ።

218· ለምሳሌ "መልዕክተ ጴጥሮስ" መልዕክተ ያዕቆብ"

ስለዚህ እንደ እብነ እል አሳል ልዑና ያስገኛቸው ምንጮች አንድም ይህ ፍትሐ ነገሥት ሲዘጋጅ ለምንጭነት በተመለከቱት ነገሮች ሳይሸፈኑ ኑረው የሕግ ባዶነት ታይቷል ወይም ወደፊትም መሰል ሁኔታዎች ሲያጋጥሙ ስለሚችሉ ትምህርት ይሆናል ብሎ ሊዘን ይችላል ቢሆንም ለፍትሐ ነገሥት ቅንብር አንዱ ምንጩ፡ ልዑና ያስገኛቸው የሥነ አእምሮ ውጤቶች– ግንዛቤዎች ናቸው ።

ፍትሐ ነገሥትን በአጠቃላይ መልኩ ስንመለከት ሁለት መሠረታውያን ነገሮች ይታያሉ ። ከነዚህም አንዱ ፍትሐ ነገሥት በአለበት መልኩ ግለት አጭርም ቢሆንም ፍጹም መሆኑ አይካድም ሁለተኛው የሕግም ሆነ የአገር ልምዳውያን ሕጎች ተፈጻሚነት ከትምህርቶችና አስተሳሰቦች ጋር ተጣጥሞ መገኘቱ ነው ።

ቀጥሎም በፍትሐ ነገሥት ሁለተኛው ክፍል ጸሐፊው ከላይ እንደተመለከተው እየአንድ አንዱ የጽሑፍ ምንጭነከአጭር ታሪካዊ መነሻ— መመንጫውና የዚህንም ምንጭ የማግኘቱ የማመልከቱ ዘዴን በዝርዝር ያመለክታል ።

ክፍል ሁለት

ፍትሐ ነገሥት ፡ ክፍል አንድ – መንፈሳዊ ክፍል (ሕገ ቤተክርስቲያን) መሠረታውያን ምንጮች

ምዕራፍ አምስት

ቅዱሳት መጻሕፍት— መጻሕፍት አምላካውያት

እብነ እል አሳል ለፍትሐ ነገሥቱ ቅንብር ከተዘረዘሩት ምንጮች በቅድሚያ ያስቀመጣቸው ቅዱሳት መጻሕፍትን "መጻሕፍት አምላካውያትን ነው ።"

ሆኖም ቅዱሳት መጻሕፍት "መጻሕፍት አምላካውያት" በሚገባሉበት ጊዜ የብሉይ ኪዳንና ሐዲስ ኪዳን መጽሐፍት ሲሆኑ ስለ ሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት እንዴት እንደሚጠቀሱ ሲያመለክት ስለ ብሉይ ኪዳን መጻሕፍት ግን ስለ አምስቱ ብሔረ ኦሪት ብቻ ይናገራል ።

በዚህም መሠረት አምስቱ ብሔረ ኦሪት ለፍትሐ ነገሥት ምንጭነት በተወሰዱበት መልካቸው የሚጠቀሱት — የሚመለከቱት እንደሚከተለው በሁለት ፊደሎች አጥረው ነው[216]

1· ኦሪት ዘፍጥረት "ትአ"
2· ኦሪት ዘፀአት "ትቤ"
3· ኦሪት ዘሌዋውያን "ትጋ"
4· ኦሪት ዘዳግም "ትዳ"
5· ኦሪት ዘኊልቊ "ትሐ"

የሐዲስ ኪዳን መጻሕፍትን በሚመለከት ከአራቱ ወንጌላት እያንዳንዱ አንዱ ወንጌል በፊደል "ጀ" ብቻ ሲመለከት[217] ግብረ ሐዋርያትና 7ቱ መልዕክታት በየጸፍዋቸው ሐዋርያት ስሞች እንደሚጠቀሱ[218] 14ቱ

216· በዕብራይስጥ ቋንቋ ኦሪት ማለት "ቶራ" ማለት ስለሆነ "ት" የዚህ "የቶራ" መጀመሪያው ፊደል ሲሆን የሚከተሉት ፊደሎች "አ" "ቤ" ፡ "ጋ" ፡ "ዳ" እና "ሐ"የመጻሕፍቱን ቅደም ተከተል 1·2 3·4·5፡ አንደኛ ብሔረ ኦሪት ፡ ሁለተኛ ብሔረ ኦሪት ፡ ሦስተኛ ብሔረ ኦሪት ፡ አራተኛ ብሔረ ኦሪት ፡ አምስተኛ ብሔረ ኦሪት ማለት መሆኑን ያሳያል ።

217· "ጀ" ከግሪክ ቃል "ኢቫንጌልዮን" የመጣው ዐረብኛው "ኢንጅል' በግእዝ "ወንጌል" የሚለው ቃል መነሻኛው ፊደል ነው ።

218· ለምሳሌ "መልዕክተ ጴጥሮስ" መልዕክተ ያዕቆብ"

የቅዱስ ጳውሎስ መልዕክታት ደግሞ በተላኩባቸው አገሮች – ከተሞች ወይም ሰዎች ወይም ስሞች በአንዱ ስም እንደሚጠሩ[219] ይገልጣል ።

ሆኖም ቅዱሳት መጻሕፍትን አስመልክቶ ወደ ዝርዝር ጥናት የሚያስገቡ ምክንያቶች ባለመኖራቸው በስፋት ሊታዩ አላስፈለገም።

ቢሆንም ቅዱሳት መጻሕፍት ለፍትሐ ነገሥት በምንጭነት የተጠቀሙት በሁለት መንገዶች ነው ።

አንደኛው መንገድ የፍትሐ ነገሥት አዘጋጅ ኢብን አልአሳል በቀጥታ ራሳቸውን በምንጭነት የተጠቀመበት መንገድ ሲሆን ሌላው ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት የተጠቀሙባቸው ክፍሎች — ትእዛዛት ራሳቸው ቀኖናቱ በምንጭነት ሲወሰዱ በእነዚህ ቀኖናት አማካይነት የተጠቀመበት መንገድ ነው ።

ስለዚህ በመጀመሪያው መንገድ የተጠቀመባቸው ትእዛዛት በጣም የተወሰኑ ናቸው ። ለዚህ ፍትሐነገሥት ምንጭንት በብዛት ያገለገሉት የቅዱሳት መጻሕፍት ትእዛዛት በሌሎች ምንጮች አማካይነት የተገኙ ትእዛዛት ናቸው ።

የብሉይ ኪዳን መጻሕፍትን በሚመለከት ኢብን አል አሳል ለፍትሐ ነገሥት ምንጭነት ያመለከተው "አምስቱ ብሔረ ኦሪት"ን ትእ ዘልደት ፡ ትፀ ዘፀአት ፡ ትሌ ዘሌዋውያን ፡ ትኍ ዘኍልቊ እና ትዳ ዘዳግም ብቻ ነው[220] ነገር ግን ከዚህ ከአምስቱ ብሔረ ኦሪት መጻሕፍተ ሙሴ በስተቀር በቀጥታም ሆነ በሌሎች ምንጮች (ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያትና ቀኖናተ ነገሥት (አማካይነት) ለፍትሐ ነገሥት ምንጭነት ያገለገሉት የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት እጅግ በጣም ብዙዎች ናቸው ።

ለምሳሌ የአንድ አንዶችን ጥቅስ ማመልከት ይቻላል ።

* መጽሐፈ ኢዮብ[221]

219· ለምሳሌ ወደ ዕብራውያን የተላከው መልዕክት "ዕብ" ወደ ጢሞቴዎስ የተላከው መልዕክት፡ "ጢሞ"

220· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

221· ኢዮብ 1·15 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 12 ቊ· 400 (ሀሀ) p.Tzadua , Fetha Nagast ገጽ 82—83

* መጽሐፈ ሳሙኤል[222]
* መጽሐፈ ነገሥት[223]

*መዝሙረ ዳዊት[225]
*ምሳሌ ሰሎሞን[226]
*ትንቢተ ኢሳይያስ[227]
*ትንቢተ ኤርምያስ[228]
*ትንቢተ ሕዝቅኤል[229]
* ትንቢተ ዳንኤል[230]
*ትንቢተ ሆሴዕ[231]
*መጽሐፈ ጦቢት[232]

2· ሐዲስ ኪዳን

የሐዲስ ኪዳን መጻሕፍትን በሚመለከት ፤

1) በመጀመሪያ አራቱ ወንጌላት "ጀ" በሚል ምሕጻረ ቃል ሲመለከቱ[233] በዚህ ምኅጻረ ቃል አማካይነት የተመለከቱት ትእዛዛት

222· 1ኛ ሳሙኤል 21—10 ሳሙኤል 9·1—13 10·4—16 18·9—16 ነገሥት አንቀጽ 14 ቁጥር 558 44 ቊ· 1547—1648 Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 92—273

223· 1ኛ ነገሥት 12·6—17 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 44 ቊ· 1546 P.Tzasdua, Fetha Nagast ገጽ 273

225· መዝሙረ ዳዊት 118·62 118·164 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 14 ቊ· 546, 547·P.Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 90

226· ምሳሌ ሰሎሞን 21· 3, ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 44 ቊ· 1543 P.Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 273

227· ኢሳይያስ 58· 6—7,58·10 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 16 ቊ· 806,613 P.Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 72

228· ኤርምያስ 48· 10· 23· 24· P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 66· 72

232· ጦቢት 12·8·

229· ሕዝቅኤል 3·17· 34 2—37 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 30 ቊ· 117 121 P.Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 31

230· ዳንኤል 3 24—27 6, 19—24, 15·16 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 44·ቊ· 1562· 16 ቁጥር 531, P.Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 275, 104

231· ሆሴዕ 6· 6—16 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 16 ቊ· 607P.Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 98

232· ጦቢት 12—8 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 15 ቁጥር 607 P.Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 98

233· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 3

በጣም የተወሰኑ ከአራትና አምስት ያላለፉ ትእዛዛት ናቸው ። በሌላ በኩል አንድም በቀጥታ የወንጌላውያኑን ስሞች ፣ ማቴዎስ[234] ማርቆስ[235] ሉቃስ እና ዮሐንስ[237] በመጥራት ወይም "ጌታ እንደ አለ ፣ በከመ ይቤ እግዚእ[238] በወንጌል እንደተባለ[239] ሐዋርያው እንደ አለ[240] በሚል መልክ ብዙ ጊዜ በመጠቀስ ይገኛሉ ።

ሆኖም ግን አሁንም በቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያትና ቀኖናተ ነገሥት አማካይነት የተጠቀሱት ወንጌላውያት ትእዛዛት በጣም ብዙዎች ናቸው ።

2) ግብረ ሐዋርያት አንድ አንድ ጊዜ "ጀ" በሚለው ምሕጻረ ቃልም ተጠቅሶ ሲገኝ[241]

ሌላ ጊዜ ግብረሐዋርያት[242] መጽሐፈ አብረክሲስ[243] በሚል መጠሪያ ወይም "ሉቃስ እንደ አለ"[244] በሚል ሁኔታ እየተጠቀሰ ይገኛል።

አሁንም በሌሎች ምንጮች አማካይነት ማገልገሉ እንደተጠበቀ ነው ።

3) ከ14 የጳውሎስ መልእክታት ደግሞ ወደ ጢሞቴዎስና ወደ ዕብራውያን የተላኩት መልእክታት "ጢት"[245] እና "ዕብ"[246] በሚል ምኅጻረ ቃል ከመመልከታቸውና በዚህ ምኅጻረ ቃል ከመጠቀማቸው በስተቀር እነሱንም ጨምሮ የቀሩት መልእክታት አንድም የተላኩባቸውን አገሮች[247] ከተሞች[248] ወይም የተላኩላቸውን ሰዎች[249] ስሞች በማመልከት ወይም ጳውሎስ[250] ወይም ሐዋርያው[251] እንደ አለ በሚል መልክ ይጠቀሳሉ ።

ከነዚህም 14 መልእክታት በሁለቱም መንገዶች በብዛት የሚጠቀሰው መልእክት ወደ ቆሮንቶስ ሰዎች የተላከው 1ኛ የቆሮንቶስ መልእክት ነው ። ሌሎች መልእክታት አልፎ አልፎ አንድ አንዶች ከአንድ ከሁለት ላላበለጠ ጊዜ የተጠቀሱ ሲሆኑ ወደ ፊልሞና የተላከው መልእክት በሁለቱም መንገዶች ፈጽሞ አልተወሳም ።

4) ሌሎች ሰባቱ መልእክታተ ሐዋርያት በሐዋርያቱ ስም ፣ ጴጥሮስ[252] ፣ ዮሐንስ[253] ያዕቆብ[254] ወይም ሐዋርያ[255] ፣ ወይም መልእክተ ሐዋርያት[256] በሚል መልክ እየተጠቀሱ የሚገኙ ሲሆን የይሁዳ መልእክት ግን ተጠቅሶ አይገኝም ።

እነዚህ ቀኖናት ለፍትሐ ነገሥት ምንጭነት በጣም በተወሰነ ደረጃ ነው በሁለቱም መንገዶች ቢሆን አገልግለው የሚገኙት ።

5) ራእየ ዮሐንስ በቀጥታ በምንጭነት ለመጠቀሙ በፍትሐ ነገሥት አዘጋጁ በፍትሐ ነገሥት ምንጮች ዝርዝር ውስጥ ተመልክቶ ባይገኝም በሌሎች ምንጮች አማካይነት መንጸባረቁ አልቀረም[257] ።

234· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 7 ቁ· 240 P. Tzadua Fetha Nagast ገጽ 48
235· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 45 ቁ· 1613 P. Tzadua Fetha Nagast ገጽ 283
236· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 45 ቁ· 1514 P. Tzadua Fetha Nagast ገጽ 283
237· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 46 ቁ· 1617 P. Tzadua Fetha Nagast ገጽ 283
238· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 46 ቁ· 1629 አንቀጽ 31· ቁ 1828 አንቀጽ 14· ቁ· 547 P. Tzadua Fetha Nagast ገጽ 286 ፣ 313 ፣ 90
239 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 21 ቁ· 770 P. Tzadua Fetha Nagast ገጽ 121
240· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 51 ቁጥር 1817· አንቀጽ 16 ቁጥር 622 P. Tzadua Fetha Nagast ገጽ 311 ፣ 100
241· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁ· 188 P. Tzadua Fetha Nagast ገጽ 40
242· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 18 ቁ· 712 P. Tzadua Fetha Nagast ገጽ113
243· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 7· ቁ· 244 P. Tzadua Fetha Nagast ገጽ 49 አብረክሲስ = ፕራክሲስ ቀን እንስቶሉን የሚለው ቃል እንደ አለ ተገልብጦ ነው ("አ" ተጨማሪ ነው) በፍትሐ ነገሥቱ መቅድም እንዲሁ መጽሐፈ አብረክሲስ መጽሐፈ ሐዋርያት (ግብረ ሐዋርያት) ተብሎ የተመዘገበ ሳይሆን ግብረ ሐዋርያት የሚለው ስያሜ ነው የተመለከተው ።
244· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5· ቁ· 188 P. Tzadua. Fetha Nagast ገጽ 40
245· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2 አንቀጽ 7 ቁ· 239 P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 49
246· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2 አንቀጽ 16 ቁ· 618 P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 199
247· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 45 ቁ· 1624 P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 284
248· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 12 ቁ· 487 P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 89
249· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 3· ቁ· 113 P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 29
250· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 46 ቁ· 1640 P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 287
251. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 9 ቁ. 300 (በስ) P. Tzadua, Fetha Negast ገጽ 287
252· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 6 ቁ· 216 P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 44
253· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 46 ቁ· 1639 P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 287
254· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 21· ቁ· 769 P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 121
255· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 14 ቁ· 335 P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 92
256· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 45 ቁ· 1628 P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 283
257· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 6 ቁ· 218 (ረክጠብ 13) P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 44

ምዕራፍ ስድስት

ሐዋርያውያት ቀኖናት

1. የቀኖናት ሐዋርያውት ግንዛቤዎች

ከላይ እንደተባለው በሐዋርያት ስም ወይም ለሐዋርያት ተሰጥተው የሚጠቀሱ ልዩ ልዩ ቀኖናት በፍትሐ ነገሥት ምንጭነት ተመዝግበው ይገኛሉ ።

ከፍትሐ ነገሥት ምንጭነታቸው ጋር በተዛመደ መልካቸው አራት ሐዋርያውያት ቀኖናት

1· ዓይን

2· ረስጠአ

3· ረስጠብ

4· ረስጠጅ

በሚል ምኅፃረ ቃላት መለያ ይጠቀሳሉ ። ከነዚህ ቀኖናት የመጀመሪያው "ዓይን" በሚል ምኅጻረ ቃል የተመለከቱትና "ሥርዐተ ጽዮን" በመባል የሚታወቁት ቀኖናት ወይፈት እንደምንመለከተው ለፍትሐ ነገሥቱ በምንጭነት ቢመለከቱም "ዓይን" ተብሎ የሚጠቀስ አንድም ቀኖና በሰነዱ ተጠቅሶ አይገኝም ፡ ምንአልባት አልደረስንበት ከሆነ ከዚህ ቦታ ላይ ይገኛል የሚል ትምህርት ቢገኝ ደስ ሊል ይችላል ። ሁኖም እነዚህ ቀኖናት ለፍትሐ ነገሥት ምንጭነት ተመለከቱም አልተመለከቱ ቤለ ምንነታቸው ብዙ ጥያቄዎች ያሉባቸው ቀኖናት ናቸው ።

በሌላ በኩል ሌሎች ሦስት ቀኖናት ለፍትሐ ነገሥቱ መሠረታውያን ምንጮች ሁነው መገኘታቸው ሲታወቅ አሁንም ሥርወ አመጣጣቸውን በመመልከት ብዙ ጥናቶች ተካሂደዋል ።

ከራሱ ከፍትሐ ነገሥቱ መነሳት ይቻላል ። ስለዚህ በራሱ በፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ አብነ እል አሳል ገለጣ መሠረት በሐዋርያት ተጽፈው በቅዱስ ጴጥሮስ ተማሪና ቆይቶም በሮሜ ኢጲስ ቆጶስ ቀለሚንጦስ

አማካይነት ለተማሪዎችና ለምዕመናን የተላኩ ቀኖናት ሐዋርያውያት መኖራቸውን እንመለከታለን[258]

እነዚህም ቀኖናት እንደ አብነ እል አሳል አጻጻፍ በመለከውያንና ንስጥሮሳውያን ታትመውና በአንድ መጽሐፍ ተጠርዘው ማለትም አንድ መጽሐፍ ሁነው ይገኛሉ ።

በእነዚህ በሁለቱም መለካውያንና ንስጥሮሳውያን ከግሪክ ቋንቋ ወደ ዐረብኛ ቋንቋ ተተርጉመው ሲገኙ ግን በየበኩላቸው የቁጥር ልዩነት አለባቸው ። ስለዚህም እነዚህ ቀኖናት በመለካውያን እና ያዕቆባውያን ዘንድ 83 ቀኖናት ሲሆኑ በንስጥሮሳውያን ዘንድ 82 ቀኖናት ናቸው[259]

በተቃራኒው በግብጻውያን ዘንድ እነዚህ ቀኖናት በሁለት መጻሕፍት ተከፍለው ታትመው የሚገኙ ሲሆኑ የመጀመሪያው መጽሐፍ 74 ቀኖናትን ሲይዝ[260] ሁለተኛው መጽሐፍ 56 ቀኖናትን ይዞ ይገኛል [261] በአብነ እል አሳል አገላለጥ መሠረት በአንድ መጽሐፍ ተጠርዘው የሚገኙት በመላካውያን ዘንድ 83 ቀኖናት በንስጥሮሳውያን ዘንድ 82 ቀኖናት በግብጻውያን ዘንድ በሁለት መጻሕፍት ተከፍለው ከመታየታቸው በተጨማሪ እነዚህ 82 ወይም 83 ፣ ቀኖናት 127 ቀኖናት (71 እና 56 = 127) ሁነው ይገኛሉ[262]

የእነዚህ ቀኖናት ታሪክ በዚህ አያቆምም ቀጥለው አግባብነት ያላቸው ትእዛዛት በሚከተሉት ፊደሎች "ረስጠአ" ፣ "ረስጠብ" እና "ረስጠጅ" በሚል ምሕፃረ ቃላት የአተጠቀሱ በሚገኙባቸው ሦስት መጻሕፍት—ክፍሎች ተደልድለው የሚገኙበት ሁኔታ ተፈጥሮዋል[263]

ስለዚህ ፍትሐ ነገሥትን ለመረዳት የሚቻለው በእነዚህና በሌሎች ቀኖናት ሰነዶች በብዛት ከአጠቃላይ ይዘታቸውና መንፈሳቸው ላይ በመመርኮዝ (Ad Sensum) ነው ።

258· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2· P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 6

259· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2· P. Tzadua Fetha Nagast ገጽ 6

260· ከዚሁ ገጽ 167–196

261· ከዚሁ ገጽ 197

262· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2·

263. ከተጋጠሙት አራት ፊደሎች "ረስጠአ" "ረስጠብ" ረስጠጅ የመጀመሪያዎቹ ሁለት ፊደሎች "ረስ" ትርጉሙ ሐዋርያ ማለት ከሆነ ዐረብኛ ቃል ሩሱል (RUSUL) የመጡ ፊደሎች ናቸው ። ሦስተኛው ፊደል "ተ" ቀኖናቱ ለተማሪዎችና ምዕመናን በአማካይነቱ

ከመጀመሪያው በመነሳት የፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ እብኑ እል አሳል በመለካውያንና ንስጥሮሳውያን ከግሪክ ቋንቋ ወደ ዐረብኛ በመተርጐማቸውና አንድ መጽሐፍን ይዘው ስለሚገኙት የመጀመሪያዎቹ 83 ቀኖናት እና "የሁለተኛዎቹ 82 ቀኖናት ይናገራል ።

ይህም በግብጻውያን ዘንድ የተጠበቀ ቢሆንም ግን በሁለት መጻሕፍት ተከፍለውና በ127 ቀኖናት ተዘርዝረው መገኘታቸው ሌላው ታሪክ ነው ።

እስከዚህ የታሪኩ ሂደት በሥነ ጽሑፍ ሕግ የሚንቀሳቀስ ሲመስል ነገር ግን ቀጥሎ ማለት ስለ ሁለት መጻሕፍት ከተረከ በኋላ አሁን ደግሞ ስለ ሦስት መጻሕፍት ፡

መጽሐፍ 1 ረስጠአ

መጽሐፍ 2 ረስጠብ

መጽሐፍ 3 ረስጠጅ ይናገራል ።

ስለዚህ ሦስተኛው መጽሐፍ ረስጠጅ ከወዴት መጣ? የሚል ጥያቄ ይነሳል ምክንያቱም በመለካውያንና ንስጥሮሳውያን ዘንድ የሚገኘው (በመጀመሪያዎቹ ባለ 83 ቀኖናትና በሁለተኛዎቹ ባለ 82 ቀኖናት ሁኖ የሚገኘው ማለት ነው) ከሁለት ተከፍሎ ሁለት መጻሕፍት ረስጠአ እና ረስጠብ ሁኖ መገኘቱ ሲደገፍ ሦስተኛው መጽሐፍ ረስጠጅ ከወዴት መነጨ? ነው ትኩረቱ ሆኖም ግን እውነትነቱ ሁለቱ መጻሕፍት ረስጠብ ቀለሚንጦስ ቀዳማዊ እና ረስጠጅ ቀለሚንጦስ ዳግም እንደ መሰለን ንውሳን ክፍሎችን ይዘው እንደሚገኙ ነው ። ይህ ዓይነቱ አከፋፈል አንድም የአገለባበጥ ስሕተት ነው ወይም በራሱ የጸሐፊው ጥንቃቄ ጉድለት ሊሆን ይችላል ።

ከተላከበት ርድእ ቀለሚንጦስ ከሚለው ስም የመጣ ነው ። በሌላ አመለካከት "ተ" ተጥላሳት ከሚለው ኃይል ቃል የመጀመሪያ ፊደል እንደ ተወሰደ ነው ። የየመጨረሻዎች ፊደሎች "አ" "ብ" "ጅ" በግብጻውያን አሐዝ ቆጣጠር ሥርዐት የቀኖናዎቹን ተራ ቅደም ተከተልን ይመለከታሉ ማለትም ፡

ሀ) "ርስጠአ" ቀለሚንጦስ ቀዳማዊ

ለ) "ረስጠብ" ቀለሚንጦስ ዳግም

ሐ) "ረስጠጅ" ቀለሚንጦስ ሣልስ

ፍትሐ ነገስት መቅድም ክፍል 2· I Guidi : IL Fetha Nagast ገጽ 11 የግርጌ ማስታወሻ 5 Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 6 የግርጌ ማስታወሻ 41

ስለዚህ ከፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ አገላለጥ በመነሳት በትርጉም መልሰን ለማግኘት ከሚደረግ ጥረት አንጻር ረስጠአ 81 ቀኖናት ወይም አብጠሊሳት[264] ረስጠብ 71 ቀኖናት ወይም ትእዛዝ[265] እንደሆኑ ወደ መደምደሚያ ላይ መድረስ ይቻላል ። ነገር ግን ወደ ፍትሐ ነገሥት ሰነድ ይዘት ተመልሰን የተመለከቱትን ድንጋጌዎች ብንመረምር ከእውነተኛው መሠረተ ሃሳብ ጋር የማይጣጣም በመሆኑ ይህ ዓይነት አመለካከት ውድቅ ይሆናል ።

አሁን ከፍ ብሎ እንደተመለከተው አንድ አንድ ቀኖናት 71 ቀኖናት (ትእዛዝ) ሆኖ ወደ ሚረዳው ረስጠብ ሲጠቀሱ ሌሎች ቀኖናት 56 ቀኖናት (ግጽው) [266] ሆኖ ወደሚገባው ረስጠጅ ይመለከታሉ ሌሎች ደግሞ 81 ቀኖናት ሆኖ ወደሚገኘው ረስጠአ (አብጠሊሳት) ይላካሉ ። የተወሰኑት የቀኖናት ድንጋጌዎችን ለማሰባሰብና ወደ እየመጡበት ለመመለስ ቢሞከር ብዙ ምሳሌዎችን ማግኘት ይቻላል አንድ ምሳሌን ለመጥቀስ ስለ ቅዱሳት መጻሕፍት ዝርዝር የሚናገረው ቀኖና ረስጠአ 81 በትክክል እንደ ተቀመጠው ግን "ረስጠጅ" 55 ሆኖ መጠቀስ ሲኖርበት "ረስጠብ" 55 ተብሎ መጠቀሱ ግልጥ ምሳሌ ነው [267]

በአጠቃላይ ግን

1· "ረስጠአ" 81/82 83 85/ "ቀኖናት አብጠሊሳት" [268]

2· "ረስጠብ" 71 (70 74 78) "ቀኖናት ትእዛዛት [269]

3· "ረስጠጅ" 56 (57) "ቀኖናት ግጽው" [270] ተብለውም እንደሚለዩ ሲታወቅ በፍትሐ ነገሥት በተጠቀሱት መልካቸው በሰንጠረዥ ተመልክተዋል ።

264· ከዚሁ ገጽ 137,166,212–213

265· ከዚሁ ገጽ 166–186,211

266· ከዚሁ ገጽ 186,211

267· ከዚሁ ገጽ 167–197

268· ከዚሁ ገጽ 137,166,212–213

269· ከዚሁ ገጽ 166–196,211

270· ከዚሁ ገጽ 197,211

አብጥሊሳት[271]		ትእዛዝ ሕትመት Horner[272]		ግጽው ሕትመት Platt[273]	
81/84 ቀኖናት		71/74 ቀኖናት		56/57 ቀኖናት	
ቀኖናት	ፍትሐ ነገሥት	ቀኖናት	ፍትሐ ነገሥት	ቀኖናት	ፍትሐ ነገሥት
1	ረስጠአ[274]	1		1	ረስጠጅ[275]
2		2	ረስጠብ[276]	2	ረስጠጅ[277]
3		3	ረስጠብ[278]	3	ረስጠጅ[279]
4	:ስጠአ[280]	4		4	
5		5	ረስጠብ[281]	5	ረስጠጅ[282]
6	ረስጠአ[283]	6		6	ረስጠጅ[284]
7		7	ረስጠብ[285]	7	ረስጠጅ[286]
8		8		8	ረስጠጅ[287]
9	ረስጠአ[288]	9		9	
10		10		10	

271· 81 ቀኖናት እስከ አሁን ገና መታተማቸውን አላተረዳንም
272· 71 ቀኖናት በመጀመሪያ በG. Horner ታትመዋል ። The Statutes of Apostles or Canons Ecclesiastici with Translation and Collection from Ethiopic and Arabic Manuischript London, 1904 ሌሎችንም ሕትመቶች ከዚሁ ገጽ 143 ተመልከት ።
273· 55 ቀኖናት በመጀመሪያ በPell Platt ታትመዋል ። Canones Apostolorom Ethiopici, Lipsiae 1871
274· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 4 ቁጥር 57 P. Tzadua: Fetha Nnagast ... ገጽ 19
275· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 92 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 25
276· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 13 ቁጥር 497 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 85
277· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 92 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 51
278· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 13 ቁጥር 226 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 45
279· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 11 ቁጥር 498 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 85
280· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 10 ቁጥር 438 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 77
281· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 198 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 41
282· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 7 ቁጥር 226 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 46
283· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 11 ቁጥር 440 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 77
284· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 198 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 41
285· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 13 ቁጥር 518 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 85
286· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 16 ቁጥር 590 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 96
287· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 13 ቁጥር 518 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 85
288· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 11 ቁጥር 442 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 78

11	ረስጠአ[289]	11	ረስጠብ[290]	11	ረስጠጅ[291]
12		12	ረስጠብ[292]	12	ረስጠጅ[293]
13	ረስጠአ[294]	13	ረስጠብ	13	
14	ረስጠአ[295]	14	ረስጠጅ[296]		
15	ረስጠአ[297]	15		15	ረስጠጅ[298]
16	ረስጠአ[299]	16		16	ረስጠጅ[300]
17	ረስጠአ[301]	17	ረስጠብ[302]	17	
18	ረስጠአ[303]	18	ረስጠብ[304]	18	
19		19	ረስጠብ[305]	19	ረስጠጅ[306]
20		20	ረስጠብ[307]	20	
21		21	ረስጠብ[308]	21	ረስጠጅ[309]
22	ረስጠአ[310]	22	ረስጠብ[311]	22	

289· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 9 ቁጥር 314 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 60
290· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 155 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 36
291· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 9 ቁጥር 214 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 62
292· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 162 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 37
293· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 9 ቁጥር 337 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 62
294· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 94 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 25
295· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 8 ቁጥር 229 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 54
296· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 6 ቁጥር 229 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 46
297· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 24 ቁጥር 955 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 152
298· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 58 ቁጥር 281 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 54
299· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 24 ቁጥር 955 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 152
300· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 8 ቁጥር 201 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 54
301· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 11 ቁጥር 407 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 74
302· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 8 ቁጥር 274 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 52
303· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 7 ቁጥር 258 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 51
304· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 201 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 41
305· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 227 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 46
306· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 27 ቁጥር 1013 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 165
307· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 174 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 38
308· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 228 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 38
309· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 20 ቁጥር 760 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 120
310· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 6 ቁጥር 212 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 43
311· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 17 ቁጥር 633 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 101

23	ረስጠአ [312]	23		23	
24		24		24	ረስጠጅ [313]
25		25		25	
26	ረስጠአ [314]	26		26	
27	ረስጠአ [315]	27	ረስጠብ [316]	27	
28	ረስጠአ [317]	28		28	ረስጠጅ [318]
29	ረስጠአ [319]	29	ረስጠብ [320]	29	ረስጠጅ [331]
30	ረስጠአ [322]	30		30	
31		31	ረስጠብ [323]	31	
32	ረስጠአ [324]	32		32	
33		33		33	
34	ረስጠአ [325]	34	ረስጠብ [326]	34	
35	ረስጠአ [327]	35	ረስጠብ [328]	35	
36	ረስጠአ [329]	36	ረስጠብ [130]	36	

312· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 11 ቁጥር 428 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 81
313· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 194 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 41
314· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 11 ቁጥር 194 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 74
215· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 8 ቁጥር 194 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 52
316· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 164 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 37
317· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 17 ቁጥር 656 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 105
318· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 176 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 38
319· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 11 ቁጥር 468 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 81
320· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 25 ቁጥር 968 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 155
321· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 178 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 39
322· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 13 ቁጥር 508 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 85
323· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 491 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 38
324· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 12 ቁጥር 491 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 83
325· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 3 ቁጥር 26 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 14
326· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 11 ቁጥር 443 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 41
327· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 248 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 28
328· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 28 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 16
329· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 6 ቁጥር 110 P. Tzadua , Fetha Nagast ... ገጽ 28
330· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 7 ቁጥር 248 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 49

37	ረስጠአ [331]	37		37	
38		38	ረስጠብ [333]	38	
39	ረስጠአ [332]	39		39	ረስጠጅ [335]
40	ረስጠአ [336]	40	ረስጠብ [337]	40	ረስጠጅ [338]
41		41	ረስጠብ [339]	41	
42	ረስጠአ [340]	42	ረስጠብ [341]	42	ረስጠጅ [342]
43	ረስጠአ [343]	43	ረስጠብ [344]	43	ረስጠጅ [345]
44	ረስጠአ [346]	44	ረስጠብ [347]	44	
45	ረስጠአ [348]	45		45	ረስጠጅ [349]
46		46	ረስጠብ [350]	46	
47	ረስጠአ [351]	47	ረስጠብ [352]	47	ረስጠጅ [353]
48	ረስጠአ [354]	48	ረስጠብ [355]	48	

331· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 7 ቁጥር 248 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 49
332· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 9 ቁጥር P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 57
333· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 187 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 40
335· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 42 ቁጥር 1381 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 244
336· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 14 ቁጥር 545 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 90
337· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 189 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 40
338· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 17 ቁጥር 654 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 103
339· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 191 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 40
340· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 21 ቁጥር 777 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 121
341· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 191 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 40
342· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 50 ቁጥር 1778 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 305
343· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 3 ቁጥር 36 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 16
344· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 13 ቁጥር 513 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 86
345· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 14 ቁጥር 568 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 92
346· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 3 ቁጥር 24 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 14
347· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 13 ቁጥር 504 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 85
348· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 21 ቁጥር 511 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 86
349· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 24 ቁጥር 932 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 147
350· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 13 ቁጥር 513 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 86
351· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 22 ቁጥር 798 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 123
352· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 181 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 39
353· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 9 ቁጥር 320 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 60
354· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 14 ቁጥር 540 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 90
355· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 15 ቁጥር 589 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 96

49	ረስጠአ [356]	49		49	ረስጠጅ [356]
50	ረስጠአ [357]	50	ረስጠብ [358]	50	
51		51	ረስጠብ [359]	51	ረስጠጅ [360]
52	ረስጠአ [361]	52	ረስጠብ [362]	52	ረስጠጅ [363]
53	ረስጠአ [368]	53		53	
54	ረስጠአ [364]	54	ረስጠብ [365]	54	
55	ረስጠአ [366]	55	ረስጠብ [367]	55	
56		56		56	
57		57		57	
58	ረስጠአ [368]	58		58	
59	ረስጠአ [369]	59		59	ረስጠጅ [370]
60	ረስጠአ [371]	60		60	ረስጠጅ [372]
61	ረስጠአ [372]	61		61	
62		62		62	ረስጠጅ [374]

356· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 14 ቁጥር 533 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 88,301
357· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 27 ቁጥር 688 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 107
358· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 49 ቁጥር 1773 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 303
359· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 187 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 40
360· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 9 ቁጥር 282 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 55
361· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 152 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 35
362· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 12 ቁጥር 482 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 95
363· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 95 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 26
364· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 12 ቁጥር 491 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 83
365· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 6 ቁጥር 213 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 48
366· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 189 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 40
367· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 2 ቁጥር 19 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 13
368· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 13 ቁጥር 520 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 86
368· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 7 ቁጥር 250 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 20
369· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 12 ቁጥር 269 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 83
370· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 9 ቁጥር 220 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 60
371· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 11 ቁጥር 440 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 77
372· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 16 ቁጥር 589 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 26
373· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 183 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 35
374· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 49 ቁጥር 748 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 301

63	ረስጠአ [375]	63		63	
64		64	ረስጠብ [376]	64	ረስጠጅ [377]
65		65		65	
66		66		66	
67	ረስጠአ [378]	67		67	ረስጠጅ [379]
68	ረስጠአ [380]	68		68	ረስጠጅ [381]
69	ረስጠአ [382]	69		69	ረስጠጅ [383]
70	ረስጠአ [384]	70		70	ረስጠጅ [385]
71		71	ረስጠብ [386]	71	ረስጠጅ [387]
72		72		72	ረስጠጅ [388]
73		73		73	
74		74		74	
75		75		75	ረስጠጅ [389]
76		76		76	
77		77		77	ረስጠጅ [390]
78		78		78	
79	ረስጠአ [391]	79		79	ረስጠጅ [392]

375· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 47 ቁጥር 1652 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 288
376· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 25 ቁጥር 965 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 155
377· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 205 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 42
378· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 19 ቁጥር 721 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 114
379· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 9 ቁጥር 221P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 61
380· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 14 ቁጥር 517 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 90
381· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 9 ቁጥር 281 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 55
382· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 1 ቁጥር 9 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 11
383· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 49 ቁጥር 1772 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 303
384· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 22 ቁጥር 790 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 123
385· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 4 ቁጥር 161 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 27
386· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 9 ቁጥር 275 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 54
387· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 169 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 39
388· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 97 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 26
389· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 100 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 26
390· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 199 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 41
391· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 42 ቁጥር 1311 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 235
392· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 9 ቁጥር 291 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 87

80		80		80	
81	ረስጠአ [393]	81		81	ረስጠጅ [394]
82		82		82	
83		83		83	

በስንጠረዥ እንደተመለከተው ረስጠአ 81 ቀኖናት [395] (81 ፥ 83 ፥ 85 ግሪክ ቀኖናት)[396] ፥ ረስጠብ 71 ቀኖናት [397] (70 ፥ 74 ፥ 78 ቀኖናት)[398] ፥ ረስጠጅ 56 (57) ቀኖናት[399]
አብጠሊሳት ፥ ትእዛዛትና ግጽው [400] መሆናቸውን መረዳት ይቻላል ።

ክዚሁ ላይ በመነሳት እነዚህን ቀኖናት በተናጠል ለመመርመር ሙከራ ይደረጋል [401] ነገር ግን የ81/83 ቀኖናት (አብጠሊሳት) [402] ክአላቸው ልዩ ባሕርይ የተነሳ ከእነሱ መነሳቱ እንደ ተጠበቀ ሁኖ ግን "ኅይን" ሥርዐተ ጽዮን እንደ ሚቀድም ሊመለከት [403] በዚህ ምዕራፍ በፍተሐ ነገሥቱ በምንጭነትም ሆነ በአጋጣሚ በሰነዱ ተመልክቶና ተጠቅሶ ባይገኝም ኪዳን ዘእግዚእ በአባሪነት ይመረመራል [404] በመጨረሻም መልዕክተ ጴጥሮስ ይታተፋል [405]

393· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 2 ቁጥር 15 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 13
294· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 9 ቁጥር 291 P. Tzadua: Fetha Nagast ... ገጽ 57
395· ክዚሁ ገጽ 213
396· ክዚሁ ገጽ 167–196,212
297· ክዚሁ ገጽ 166–196
398· ክዚሁ ገጽ 211
399· ክዚሁ ገጽ 197,211
400· ክዚሁ ገጽ 211–214
401· ክዚሁ ገጽ 127–196
402· ክዚሁ ገጽ 137–165
403· ክዚሁ ገጽ 113–136,212
404· ክዚሁ ገጽ 240–246
405· ክዚሁ ገጽ 247–251

2. ዓይን (ሥርዐተ ጽዮን)

በማቀናጀት ከተመለከትናቸው ቀኖናት ሐዋርያውያት ተብለው በፍትሐ ነገሥት ምንጭነት ከሚታወቁት ቀኖናት መካከል የመጀመሪያውን ክፍል ይዘው የሚገኙት ቀኖናተ ሐዋርያት ወይም ትምህርተ ሐዋርያት "ሥርዐተ ጽዮን" የሚባሉት ናቸው ።

በቅድሙ እንደተመለከተው እነዚህ ቀኖናተ ሐዋርያት ከክርስቶስ ዕርገትና ርደተ መንፈስ ቅዱስ በኋላ ግን ለስብከተ ወንጌል ወደ ዓለም ከመበተናቸው በፊት በጽርሐ ጽዮን ተሰብስበው የሠሩአቸው የደነገጓቸው ቀኖናት ናቸው [406] ስለዚህም ነው ሥርዐተ ጽዮን የሚባሉትም። መሪ መልክታቸው ትእምርተ ጥቅሳቸው "ዓይን" ነው ።

ይህም ቃል የመጣው ማለትም የመጀመሪያው ፊደል "ዓ" ከጽርሐ "ይን" ከጽዮን ከጽርሐ ጽዮን ሥርዐተ ጽዮን "ዓይን እንደተፈጠረ ይነገራል [407] ወይም "ዓይን" ሐዋርያት ከተሰበሰቡበት ጽርሐ ጽዮን ስገኘት የመጀመሪያ ፊደል ነው ይባላል [408] ሥርዐተ ጽዮን ወይም ቀኖናተ ሐዋርያት ቁጥራቸው 30 ወይም 27 ሆኖ ሲገኝ በሌላ በኩል ከሐዋርያ እደምስ ትምህርት (ከትምህርተ አደምስ ሐዋርያ) እንደተወሰደ ይገመታል ።

የፍትሐ ነገሥት መቅድም ከላይ ከተጠቀሰው ትምህርተ አደምስ ሐዋርያ እንደመጣ የሚቆጠረውን የነዚህን ቀኖናት መግቢያ በእጭሩ እንደያዘ ይታያል [409] ለኤደሴያኖችና በሜሶጶጣሚያ አካባቢ ለሚኖሩ ሰዎች ሁሉ ክርስቶስ መቼ ወደ አባቱ እንደአረገና ቅዱሳን ሐዋርያት መንፈስ ቅዱስ እንዴት እንደሞላባቸው ፡ ሥርዐተ ቤተክርስቲያንንና ሥርዓተ ቅዳሴን እንደተቀበሉ ፡ እያንዳንዱ ሐዋርያ ክህነትን መቼ እንደተቀበለና ወንጌልን ለመስበክ ወደ ግሪክና ሮማ ክልሎች እንዴት እንደተሰራጩ ከአስተማረውና ከሰበከው ሐዋርያ አደምስ ትምህርት በግሪክ ዘመን መንግሥት አቆጣጠር ሐምሌ 14 ቀን 342 በእምሳ ቀን

406. ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል ፣
407. ፍትሐ ነገሥት ንባብና ትርጓሜው OFFSET — ሕትመት ገጽ 26 እምድ 2
208. Riedel. Die Kirchenrechtsquellen ገጽ 65 የግርጌ ማስታወሻ ።

(በዓለ ሐምሳ) መጨረሻ እሑድ አርድእት (ተማሪዎች) የጌታችን መያዝ ከተነገረበት ናዝሬት ገሊላ መጥተው ወደደብረ ዘይት ተራራ ወጥተው እንደ አሉ ጌታም ሳይታያቸው አብሮአቸው ነበር ሲነጋገም ሲል እጁን ዘረጋና በአሥራ አንዱ አርድእት በራሳቸው ላይ አሳረፈ ለእነሱም ሥልጣነ ክህነትን ሰጠ ፤ ከዚህ በኋላ ብሩሕ ደመና ወስደው ወደ ሰማይ ወጥቶ በአባቱ ቀኝ ጉን ተቀምጦ አዩት ። ዕርገቱን እንደተመለከቱና

የሙሴንና የአሮንን ክህነት እንደተቀበሉ እንዲሰብኩ ከዚያም ክርስቶስ በፋሲካ ቀን (ፍሥሐ አሪት) ከነሱ ጋር ወደተመገበበትና እሱን ለስቅለት አሳልፎ የሚሰጠው ማን ነው? ብሎ ወደጠየቀበት ቦታና በዓለም ወንጌልን እንዴት መስበክ እንደሚኖርባቸው ዕጣ ወደ ተቀበሉበት ጽርሐ ጽዮን ሰገነት ወጡ ። በዚህም ጽርሐ ጽዮን ሰገነት የሥጋ ወደሙ ምሥጢርን መፈተት ጀመሩ ። ከዚያም በመላው ዓለም ወንጌልን ለመስበክ አርድእት በማያውቁት ቋንቋ እንዴት ሊሰብኩ እንደሚችሉ

በአጠቃላይ መግቢያው አጭር ቢሆንም የበለጠ ሲያጥር ክርስቶስ ወደ ሰማይ አርጎ በአባቱ ቀኝ እንደተቀመጠና መንፈስ ቅዱስ ወደ ሐዋርያት ወርዶ መንፈስ ኃይልን እንደመላባቸው ከዚህም የተነሳ በልዩ ልዩ ቋንቋዎች እንደአናገራቸው ይህንም ጸጋ በመላበሳቸው በመላው ዓለም ተሰራጭተው በተለየ የቋንቋ ችግር እንቅፋት ሳይሆንባቸው ወንጌልን ለመስበክ እንደሚሰማሩ የሚናገረው መጽሐፈ ትምህርት ዘአዱዎስ ሐዋርያ መቅድም/መግቢያ ነው [409]

2.1 ዓይን—ሥርዐተ ጽዮን ሰነድ የተጻፈበት ዘመንና ጸሐፊ

"ሥርዐተ ጽዮን" በመባል የሚታወቁት 30 ቀኖናት በሐዋርያት እንደተሰጡና ከዚህም የተነሳ በሐዋርያት ዘመን እንደተጻፉ ለመቀበል አስቸጋሪ ነው ። ለዚህም ሁልጊዜ የሚሰጠው ምክንያት ቢያንስ የተወሰኑት ቀኖናውያት ትእዛዛት በሐዋርያት ዘመን ያልታወቁና ከሐዋር ያት ዘመን ልምድ ጋር ያልተያያዙ ጉዳዮችን የሚመለከቱት ሁነው እንደመገኘታቸው መጠን በዚያን ክፍለ ዘመን መደንገጋቸውን ለመቀበል አይቻልም ለምሳሌ የሦስቱ ማዕርጋት ክህነት ቅርጽና መልክ መያዝ ፤

409. ቃሉ የተወሰደው ከP. De Lagarde ጊሳዊ ሕትመት ነው ። Reliquiae...Graec...ገጽ 82፣20

ስለበዓለ ጥምቀትና በዓለ ልደት [410] ከፋሲካ በፊት ስለ ጾም [411] ወዘተ [412]

ነገር ግን ይህን ሰነድ የጻፈው ጸሐፊ አሁን የተመለከቱት ድንጋጌዎች በዚያን ወቅት በሥራ ላይ ሊውሉ ስለማይችሉ በሐዋርያትና በዘመነ ሐዋርያትም ስለመጻፋቸው ጥያቄን እንደሚያስነሳ በመጠበቅ ጥንቃቄ ወስደዋል ።

ስለዚህ ጸሐፊው ሐዋርያት እነዚህንን ቀኖናት ሲደነግጉ በጊዜያቸው ተፈጻሚነት ይኖራቸዋል በማለት ሳይሆን ነገር ግን ወደፊት በሚመጣው ጊዜ እንዲያገለግሉ በማለት እንደሆነ ዐረፍተ ነገሮችን በማስፈር ለሚነሳው ጥያቄ መልስ አዘጋጅቷል

"ይህን ሐዋርያት በዘመናቸው ሳይሆን ከእነሱ በኋላ ለሚመጣው ዘመን ደነገጉት" ይላል [413] በሌላ በኩል እነዚህ ቀኖናት ኤጲሲያኖችንና ሜሶጶጣሚያ ወንጌልን የሰበከው ከሰብዓ አርድእት አንዱ አዱዎስ "መጽሐፈ ትምህርት (መወሰዳቸው) መተነባበራቸው ይታወቃል ።"[414] አዱዎስ ሐዋርያ የኤዴሳና የመላ ሜሶጶጣሚያ ቤተክርስቲያን መሥራችና የመጀመሪያው ኤጲስ ቆጶስ እንደነበረ ይተረካል–ይታመናል። ሥልጣነ ክህነትን ከሐዋርያት ተቀብሉ በኤዴሳ አካባቢዎችና መላዋ የሜሶጶጣሚያ ወንጌልን የሰበከው ከሰብዓ አርድእት አንዱ አዱዎስ ሲሆን [415] ክርስትና ከኤዴሳ ወደፋርስና ከዚያም እስከሕንድና አርመንያ ድረስ በአዱዎስ ተከታይ/ ተማሪ አንጌዎስ ሊዳረስ እንደቻለ ይነገራል ነገር ግን በመጀመሪያ የሜሶጶጣሚያ ቤተ ክርስቲያን ሐዋርያና መሥራች አንድ ጊዜ ከ12 ሐዋርያት አንዱ ሌላ ጊዜ ከሰብዓ አርድእት አንዱ ሆኖ የሚቆጠረው ታዴዎስ እንደ ነበረ ይታሰባል ።

ይህ ታሪክ ታዴዎስ ተብሎ ከሚጠራው ሐዋርያ እውነተኛ ታሪካዊ ሰውነት ጋር የሚጋጭ ይሆናል ።

410. ቀኖና 6
411. ቀኖና 7
412. ቀኖና 10
413. መጽሐፈ ትምህርት መግቢያ ክፍል ተU.P. De Lagarde Reliquiae Graec 89
414. መጽሐፈ ትምህርት መግቢያ ክፍል ሉ-ቀኖና 9 P.De Lagarde Reliquiae Graec ገጽ 95
415. መጽሐፈ ትምህርት መግቢያ ሉ፤ ቀኖና 10 P. De Lagarde Reliquiae Graec
A. Fortescue: The Lesser Churches of the East, Londoo T.I 1913 ገጽ [illegible]
T. II 1940 ገጽ 255

በአቡሊዲስ የተዘጋጀው የ12ቱ ሐዋርያት ዝርዝር [416] ታዴዎስ ሆኖም ይሁዳ ፣ ልብድዮስ ፣ (ሊቢዎስ) በሚባል ቅጽል ስም ከ12ቱ ሐዋርያት አንዱ እና በኤዴሳና በመላው ሜሶጳጣሚያ ወንጌልን የሰበከው ታዴዎስ መሆኑ ተመዝግቦ ይገኛል ።

ይሁዳ ተብሎ የሚጠራ ዘብድዮስ ለኤዴሲያኖችና ሜሶጳጣሚያኖች ወንጌልን ሰበኮና በቤይሩት አርፎ በዚያው ተቀበረ ይባላል [417]

ሌላው አሁንም በአቡሊዲስ የተዘጋጀው የሰብአ አርድእት ዝርዝር ታዴዎስ ከሰበዓ አርድእት አንዱና ለኤዴሳ አገር ገዥ ከክርስቶስ የተላከ አንድ ደብዳቤን የሰጠ እሱ መሆኑን ያመለክታል "ታዴዎስ ለአብጋር መልዕክትን ያቀረበ" [418] ከታዴዎስ ለአገረ ገዥ አብጋርን [419] የተሰጠው ይህ ደብዳቤ "ግብረ ታዴዎስ" ተብሎ በሚጠራ ጽሑፍ የሚገኝ ሲሆን በክርስቶስና በኤዴሳ አገረ ገዥ አብጋርን ኡግክ መካከል ልውውጥ የተደረገ መሆኑ ይገመታል [420] ቢሆንም በክርስቶስና በአብጋርን መካከል ይህን የመሰል ደብዳቤ ልውውጥ መደረጉ የሚታመን አልሆነም ። ሆኖም ይህን ግብረ ታዴዎስ አውሰብዮስ በኤዴሳ ቤተ መዛግብት አግኝቶ ከሱርስተ ቋንቋ ወደ ግሪክ ቋንቋ እንደተረጎመው ይናገራል [421] ማስትም ይህ በክርስቶስና በኤዴሳው አገረ ገዥ አብጋርን መካከል ተደረገ የተባለው የደብዳቤ ልውውጥ የፈጠራ ታሪክ እንደሆነ ይታመናል። አውግስጢኖስ ይህን የመሰለ የክርስቶስ ደብዳቤ መኖሩን በመጠራጠር [422]

416· የተጠቀሰው ሐዋርያ በሐዲስ ኪዳን የ12 ሐዋርያት ስም ዝርዝር ተመልክቷል ግን በተለያዩ ስያሜዎችና ቅርጾች 1) ታዴዎስ ተብሎ የሚጠራ ሌቢዎስ ወይም በግእዝ ሐዲስ ኪዳን 1 ልብድዮስ — ልቢዶዎስ ተብሎ የተሰየመ ታዴዎስ (ማቴ 10·3· ፡2) ታዴዎስ ወይም ዳዴዎስ በግሪኮች የበኩሊ ነግ ልዩነት አለበት (ሌቢዎስ እና ሊዲስ ዳዴዎስ ወይም ሌቢዎስ ሲልም ይገኛል (ማርቆስ 3፡18) 3) ይሁዳ ዘያዕቆብ (ሉቃስ 6፡16) እነዚህን ጥቅሶች በእናቱ የሐዲስ ኪዳን ትጆች ንጽጽር ሕትመት The Greek New Testament : Kurt Aland Mtthew black. bruce metzeger allen wikgren. 1966 ተመልከት

417. አቡሊዲስ ስለ 12 ሐዋርያት P.G.T.X. ዐምድ 251—983 አውሳብዮስ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ 1·13

418· አቡሊዲስ ስለ ሰብአ አርድእት P.G.T.X ዐምድ 952—954

419. አብጋርን ኤዴሳን ቅድመ ክርስቶስ 4–7 ድኅረ ክርስቶስ ከዚያም 13 – 50 እንደገዛ ይነገራል ።

420· Herman mendelssohn , acta apostolorum apocrypha...ገጽ 273—283

421. አውሳብዮስ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ A.13. B.I.

Decretum Gelasianum የፈጠራ ጽሑፍ ነው ብሎ ጠርቶታል [423] ነገር ግን በ3ኛው ምዕተ ዓመት መጨረሻ ወይም በ4ኛው ምዕተ ዓመት መጀመሪያ ላይ የተጻፈ የአካባቢ ትውፊት መሆኑ ይገመታል [424]

የተጠቀሰውም ታሪካዊ ክስተት ከአንድ አንድ ለውጦች ጋር በመጽሐፈ ትምህርት ዘአደዎስ ሐዋርያ ተደግሟል ። መጽሐፈ ትምህርት ዘአደዎስ በሱርስጥ ቋንቋ ይገኛል ። መጽሐፈ ትምህርት ዘአዴዎስ ከግብረ ታዴዎስ ጋር ይመሳሰላል [425] ነገር ግን መጽሐፈ ትምህርት ዘአደዎስ ከግብረ ታዴዎስ ለአንድ ምዕተ ዓመት ቆይቶ እንደተጻፈ ይታሰባል (400 ዓመት)። መጽሐፈ ትምህርት በPetersburg የ6ኛው ምዕተ ዓመት የእጅ ጽሑፍ ተገኝቶ ከእንግሊዝኛ ትርጉም ጋር በ1676 ታተመ [426] ቀደም ብሎም በ1964 በብሪቲሽ ሙዚየም ከሚገኙ ሁለት የእጅ ጽሑፎች የተወሰኑ ጥቅሶች በCureton ተተርጉመው ታትመው ተሰራጭተዋል [427] ሌላ እንግሊዝኛ ትርጉም በpratten ተካሂዷል [428] የመጽሐፈ ትምህርት ዘአደዎስ አርመንኛ ትርጉም ከእንግሊዝኛ ትርጉም ጋር በAbishian በ1868 ታትሞ ይገኛል [429] የዚህም አርመንኛ 2ኛው ምዕተ ዓመት ትርጉም አንድ አንድ ክፍሎች አሁንም ከእንግሊዝኛ ትርጉም ጋር በEmine በ1867 ተተርጉመው ታትመው ነበር [430] "መጽሐፈ ትምህርት ዘአዴዎስ በቅ/ግ/ብጥ. ቋንቋም ትርጉም ተያይዞ መጥቷል ። ስለመታተሙ ግን እርግጠኛ አይደለሁም ።

---

422. አውግስጢኖስ ፡ contra felicianum arianum de unitatae trinitatis 28.4.P.L. T.42 ዐምድ 1162—1172 Consensu evangelistarum libre Quauor 17.11. P. L.T.34 ዐምድ 1041—1230

423. Mansi T. 8 ዐምድ 270

424. Quasten: Patrology 1957 T II .... ገጽ 142

425. Fortescue, the Lesser Churches .... ገጽ 30

426. G. Philippos: The Doctrine of Addai the Apostle, London ..... ገጽ 76

427. W Cureton: Ancient Syriac Documents, London 1864 .... ገጽ 1፡23

428. B.P. Pratten: The Teaching of Addaieus the Apostle A:N:Fገጽ 68.165

429. L. Abishian: Letter D'Abgar ou Histoire de la conversion Edessenes Viènnie 1868

430. Langlois Collect des Historiens anciennes Et Modernes De l Armanie 1867 H.G Youtie: The Coptic Version of the Letter to Abgar H.T.A. 24/1831 .... ገጽ 61

ሆኖም ይህ መጽሐፍ–ትምህርት ዘአዱዎስ ከ30 ቀኖናት—ሥርዓተ ጽዮን ወይም "ትምህርተ ፲ወ፪ቱ ሐዋርያት" ጋር ግንኙነት የለውም[431] በመጨረሻ የኤዴሳ ቤተክርስቲያን መሥራች ሐዋርያ የግብረ ሐዋርያት ታዴዎስና የአቡሊዱስ ታዴዎስ ከሰብዓ አርድእት አንዱ ታዴዎስ እንዶሆን የተጠቀሰው ፉዛዛቤን ለአገረ ገዥ አብጋርን ሰጠ አልሰጥም እንደ ተጠበቀ ሆኖ ነገር ግን የመጀመሪያው ፊደል በታዴዎስ ፈንታ አዴዎስ ሊባል እንደቻለ እሱም 30 ቀኖናተ ሐዋርያት የመነጨበት መጽሐፈ ትምህርትን የጻፈ መሆኑን ለማገናዘብ ይቻላል ።

ከዚህም በላይ የታወቀ የሱርስጥ ልምድ በኤዴሳ ቤተክርስቲያን ሰዎች (አባቶች) መካከል ትድሚያ ቦታን ይዞ እንደሚገኝ ይነገራል[432] አንድ ሰው ወደ እነዚህ ቀኖናተ (ሥርዓተ ጽዮን ችግርተ ተመልሰና በራሳቸው መግቢያ በተዘረዘሩት ነገሮች ላይ ተመሥርቶ ለመመልከት ቢሞክርም በመጀመሪያ እነዚህ ቀኖናት በሐዋርያው ርድኡ አዴዎስ ተዘጋጅተው በሐዋርያት እንደ ታወጁ ወደ መደምደሚያ ሊደርስ ይችላል። ነገር ግን ከብዙዎቹ ቀኖናት ድንጋጌዎች በመነሳት ቀደም ብሎ እንደተመለከተው ከጊዜም አንጻር ሆነ ከተገኙበት ምንጭ አንጻር ከዘመነ ሐዋርያት በኋላ እንደ ተዘጋጁ በአንድ በኩል በሌላ በኩል የጸሐፊው ስም አዴዎስ ስውር ስም መሆኑን መረዳት አያዳግትም ቢሆንም እነዚህ ቀኖናት ቀደም ብለው ከተገኙት ቀኖናት መካከል መሆናቸው ከጥርጣሬ ውስጥ አይገባም[423] ምክንያቱም እነዚሁ ቀኖናት በአንድ ወይም በሌላው መልካቸው በጥንት ቤተ ክርስቲያን በተለይም ከ432 ከሦስተኛው የቁስጥንጥያ ዐቢይ ሲኖዶስ በፊት እንደ ነበሩ ይታወቃል ። ይህም በልዩ ልዩ የምሥራቅ አብያተ ክርስቲያናተ (በንስጥርሳውያትና መለካውያተ አብያተ ክርስቲያናት) እንደዚሁም በሱርጥና ግብጽ አብያተ ክርስቲያናት ዘንድ ተተርጉመውም ይገኙ እንደነበረ ስለሚታወቅ ይህ ማስረጃ ነው ።

እንደሚታወቀው የመጀመሪያው የጥንት አብያተ ክርስቲያናት

431. Acheus, Apostolischen Kirchenordnung R F E. ገጽ 237 Nau. Canons des apotes. D.T.C.ገ III አምድ 1612

432. Ruvens Duval, Anciennes litteratures Chretiennes. II litterature Syriaque Paris 1900፤ ገጽ 100. 118

433. A Harnack: Ueberieferung

ገጽ 433 H. Leclerq. Canons Apostoliques D.A.I. I. t. 22 .... ገጽ 1938

መለያየት የተፈጠረው በአጼ መርቅያኖስ በ451 በተጠራው አራተኛው የኬልቄዶን ዐቢይ ሲኖዶስ ነው ።

ከአጼ መርቅያኖስ የተላለፈውን ውሳኔ ሲኖዶሱ እንዲያሳልፍ ተፅዕኖና ግፊት ያደርግ ስለነበር የእስክንድርያው ሊቀ ጳጳሳት ዲዮስቆርስና ሌሎች አንድ አንድ የምሥራቅ ኤጲስ ቆጶሳት ይህን የመርቅያኖስንና የሲኖዶስን አቋም ቢቃወሙም ትሱ የመርቅያኖስ ፍላጐት በሲኖዶሱ ተካፋዮች የድምጽ ብልጫ አለፈ ፤ የሲኖዶሱም ውሳኔ ሁኖም ጸደቀ ።

ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ፡ ስለዚህም የአጼ መርቅያኖስን የንጉሡን ሐሳብ ደግፈው ውሳኔውን ያስተላለፉት ወይም በውሳኔው የተካፈሉት ክፍሎች "መለካውያን" "ንጉሣውያን ተብለው ተሰየሙ ። በዐረብኛ መለከ ማለት ንጉሥ ማለት ስለሆነ የንጉሡ ደጋፊዎች ለማለት ነው ። ተቃዋሚዎቹ "ያዕቆባውያን" ተብለው ተሰየሙ—ተጠሩ[434] "መለካዊያን" የሚለው ስያሜ ጥያቄ ባያስነሳም "ያዕቆባውያን" የሚለው ስያሜ አመጣጥ ግን የተለያዩ አመለካከቶችን ጋብዟል ።

1. ዲዮስቆርስ የእስክንድርያ ሊቀ ጳጳሳት ከመሆኑ በፊት ያዕቆብ ይባል ነበር ። በልምድ እንደሚታወቀው ዲዮስቆሮስ በስደት በነበረበት ጊዜ አንድ ደብዳቤ ያዕቆብ በሚል ስም ጽፎና ከዚህ ደብዳቤም ጋር ከጥርሶቹ አንዱን ጥርስና ከጢሞቹ ሦስት ጠጉሮችን ነቅሎ በእስክንድርያ ለሚገኙ ክርስቲያኖች የፍሬ ሃይማኖት ምስል አድርጐ እንደ ላከላቸው ሲታመን የእሱን ትምህርት የተከተሉት ሁሉ "ያዕቆባውያን" ተብለው ተጠሩ ይባላል ።

2. የአንጾኪያ ሊቀ ጳጳሳት ሳዊሮስ አንድ መፍትሬ ዲዮስቆርስ የነበረ ተማሪ ነበረው ። ይህም ተማሪ የዲዮስቆርስን ትምህርት በማጠናከር በክርስቲያኖች ዘንድ መልካም ውጤትን አሳየ—አስመዘገበ ። ስለዚህ ትምህርት ታማኝ ሁነው የተገኙት ክርስቲያኖች "ያዕቆብያውያን" ተብለው እንደተሰየሙ ይነገራል ።

3. አንድ ከደግነቱና ጽናቱ የተነሳ ድሪቶ ለባሽ ባሕታዊ የነበረ የኤዴሳ ኤጲስ ቆጶስ (543.548) ስለዚህም Ya' Qub El–Baradai

434. Iaqi-ed-din et waqrit.. A Short History of the Copts and Their Churchs ትርጉም Malan Solomon London 1873 .... ገጽ 15
Renaudotius, Historia patriarchum Alexandrinorum Iacobitarum ab Marcousque Ad Finem Saeculi XIII. Paris 1713.

ወይም በግእዝ ያዕቆብ ዘእል በረዳይ በግሪክኛ ያቆቦስ (ያዕቆብ) Bara Datos በመባል የሚጠራ ኤጲስ ቆጶስ ነበር ።

ይህ ሰው ክርስቲያኖችን የበለጠ ወደ ዲዮስቆሮስ ትምህርት እንዲሳቡ ለማድረግ ከክልል ወደ ክልል በመዘዋወር ይሰብክ ነበር ። ስለዚህም በኃለ ቅናቱ ተግባሩን ፈጸመ ። የሶርያና የግብጽ አብያተ ክርስቲያናት "ያዕቆባውያን" ክርስቲያኖችም" "ያዕቆባውያን" ተብለው ይጠሩ ዘንድ አበቃ ይባላል ።

ስለዚህ ያዕቆብያውያን ፣ ያዕቆብያውያት የሚለው ኃይለ ቃል በመጀመሪያ የአራተኛውን ዐቢይ ሲኖዶስ ውሳኔ ውድቅ ላደረጉ የምሥራቅ አውራጃዎች ክርስቲያኖችና አብያተ ክርስቲያናት ይሰጥ ነበር [435]

ይህ የመጨረሻው ሦስተኛው አስተሳሰብ ትርጉም ቢያንስ "በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ሊጸና የቻለ ይመስላል ። ቆይቶ ያዕቆብያውያን የሚለው ቅጽል በሶርያ ብቻ ሲወሰን ለግብጾች ክርስቲያኖች ግብጦች" (ቅብጦች) የሚለው ስያሜ ተፈጠረ) ጸና ።

ስለዚህ የፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ እብነ እል አሳል በሶርያ ክርስቲያን "ያዕቆብያውያን" በግብጽ ክርስቲያኖች "ግብጣውያን" (ቅብጣውያን እንደሚባሉ ማለትም የስያሜ ልዩነት መኖሩን አሳየ [436]

በሌላም በኩል እነዚህ የተጠቀሱት አብያተ ክርስቲያናት በሚገኙበት ምሥራቅ ክልል ቀኖናተ ቤተ ክርስቲያን በአጭሩ ሦስት ክፍሎች ይዘው እንደሚገኙ ይታወቃል ። ሲያያዝ በመጣው ልምድ መሠረት ፤

1. በጥንት አብያተ ክርስቲያናት ተቀባይነት የነበራቸው ቀኖናት ማለትም አሐቲ ቤተ ክርስቲያን ወደ ልዩ ልዩ አብያተ ክርስቲያናት ማኅበረሰባት ከመከፋፈሏ በፊት የታወጁና በእያንዳንዱ ቤተ ክርስቲያን ተጠብቀው የሚኖሩት ቀኖናት ለምሳሌ የኒቅያ ጉባኤ 20 ቀኖናት [437]

2. ቀኖናት አንድም የበለጠ በተቀነባበረ አዲስ መልክ የተቀረጹ ወይም ከጊዜያት በኋላ በእያንዳንዱ ቤተክርስቲያን ሕይወትና ትምህርት በተፈጠሩ አዳዲስ ሁኔታዎች ጋር ለማዛመድ/ለማስማማት አንድ

435.M.. Solomon: Jaqi-ed-din el waqrit: A Short History OF The Copts And Their Churches .... ገጽ 15

436. ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2. አንቀጽ 51 ቁጥር 1812

437· ከዚሁ ገጽ 255,211

አንድ ድንጋጌዎች ተጨምረውባቸው የተዘጋጁ ቀኖናት ናቸው ለምሳሌ በበታው የሚመረመሩት የኒቅያው አንደኛ ሲኖዶስ 84 ቀኖናት [438] አንድ አንድ ቀኖናትን ብንመለከት ለምሳሌ ቀኖናት 7 — [439] 19 [440] 24 [441]፡ 38 [442]፤ 45 [443] ፡ 47 [444] ፡ 51 [446] ፡ 77 [447] ፡ 81 [448] 56 ቀኖናት [449]

3 ቀኖናት በዚሁ ምሥራቅ ክልል ከሥር መሠረቱ የተቀረጹ ግን ለታላላቅ አባቶችና ጸሐፍት የተሰጡ ቀኖናት ለምሳሌ ለትልቁ ባስልዮስ 106 ቀኖናት [450] ለትልቁ አትናቴዎስ 107 ቀኖናት [451] ከሥር ከመሠረቱ ሲባል ግን ከነበሩት አብያተ ክርስቲያናት ቀኖናት ጋር ግንኙነት የሏቸውም ማለት አይደለም እንዲያውም የበለጠ ከእነሱ ላይ ተመርኩዘው እንደተቀረጹ ነው ለመናገር የሚቻለው ምክንያቱም በእነዚህ ሦስት ቀኖናት መካከል ያለው መታሰርና መያያዝ ግልጥ በመሆኑ የበለጠ ማብራራት አስፈላጊ ሆኖ አልታየም ። ስለዚህ እነዚህ ቀኖናት የተጻፉበት ዘመን ዘመነ ሐዋርያት አለመሆኑን መቀበል ግድ ሲሆን ከ"ሐዋርያውያት ትእዛዛት" ከ85 ቀኖናት ጋር ያሏቸው ግንኙነቶች (ዝምድናዎች) የተሰሩበትን ዘመን ያሳያሉ ። የተነሱበትንም እንኳን ባይሆን የቀሙበትን ዘመን Termimus Ad Quem ግን Terminnus a Quo አይደለም ነገር ግን የትኞቹ ይቀድማሉ? ወይስ የትኞቹ ይከተላሉ? የሚለው ጥያቄ ይነሳል።

ስለዚህ ከይዘታቸው የመነጨ 30 ቀኖናት በጊዜ እንደሚቀድሙና ትእዛዛተ ሐዋርያትና 85 ቀኖናት ሐዋርያት የ4ኛው ምዕተ ዓመት

ከዚሁ ገጽ 255.211

439. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 157

440. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 193

441. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 206

442. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 206

443. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 182

444. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 197

445. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 154

446. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 24 ቁጥር 148

447. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 158

438· ከዚሁ ገጽ 255–259

448· ከዚሁ ገጽ 1–237

449· ከዚሁ ገጽ 297

450· ለምሳሌ 7·45· 59· ከዚሁ ገጽ 269–272

451· ከዚሁ ገጽ 270

መጨረሻ ወይም የ5ኛው ምዕተ ዓመት መጀመሪያ ሥራዎች እንደነበሩ ይታሰባል። ቢሆንም በርግጥ ይህም ሲባል ፍጹምነት አለው ማለት አይደለም በተጨባጭ ይኸ ነው ምክንያቱ ብሎ ለማስረዳት ያዳግታልና ሆኖም በትክክል እንኳን ባይሆን በተቃረበ ሁኔታ ርግጠኛ ለመሆን የሚቻለው እነዚህ ሁለት ክፍላተ ቀኖናት በአንድ በኩል 30 ቀኖናት በሌላ በኩል ትእዛዛተ ሐዋርያት 85 ቀኖናተ ሐዋርያትን ጨምሮ በተጠቀሰው 4ኛው ምዕተ ዓመት መጨረሻ ወይም በ5ኛው ምዕተ ዓመት መጀመሪያ ክልል ውስጥ እንደተጻፉ ነው።

በተቃራኒው የ30 ሐዋርያውያት ቀኖናት የተጻፉበትን መድረሻ ዘመን Terminus Ad Quem በሚመለከት የእነዚህ ቀኖናት የተጻፉበት ዘመን መነሻ Termimus a Quo ከቀኖናቱ በአንዱ ቀኖና ሊወሰን ይችላል ይህም ቀኖና ስለ አስተርዮት በዓል "በዓለ አስተርዮ" የሚደነግገው ቀኖና ነው።

ስለ "በዓለ አስተርዮ"[452] የተጻፈ ቀኖናን ለመጥቀስ ባይቻልም በጣም ቀደም ብሎ በቤተ ክርስቲያን ሥርዓት ልምድ መሠረት እስከ 4ኛው ምዕተ ዓመት ድረስ ይጠቀም ነበር።[453]

---

452. በመጀመሪያ "አስተርእዮተ እግዚአብሔር" የሚለው ኃይለ ቃል ልደተ ክርስቶስ ከሚለው ኃይለ ቃል ጋር ይማታ ነበር ። ስለአስተርእዮና ልደተ ክርስቶስ መመሳሰል ቴርቱርዮስ በእንግሊዝኛው ስለ ልደተ ክርስቶስ "አስተርእዮት" ወይም "ልደት" የሚሉ ቃላትን ሲጠቀም ስለ "በዓለ ጥምቀተ ክርስቶስ ግን" ኤጲፋንያ የሚለውን ኃይለ ቃል ይጠቀም ነበር ።
ስለዚህ በዓለ ጥምቀተ ክርስቶስን ለመግለጥ በተለዋጭ ሁለት ቃላትን ይጠቀሙ ነበር።
"አስተርእዮ" ከቅዱስ መጽሐፍ ጥቅስ የተፈጠረ ኃይለ ቃል ነው (ጢሞቴዎስ 1ኛ·3·16·2) "ኤጲፋንያ" አሁንም ከቅዱስ መጽሐፍ ጥቅስ የተወሰደ ኃይለ ቃል ነው (ቲቶ 2·11·13)

453· ብርሃን ክርስቶስ በተጠመቀበት ተን የንውሳን ክርስቲያን የመጠበቅ ልምድ ስለነበረ ከዚህ የመነጨ ኃይለ ቃል "በዓለ ብርሃን" ቴርቱርዮስ በእንግሊዝኛ ቃል 39 ለቅዱሳት ብርሃናት P. G.T. 36 ዐምድ 336። ነገር ግን ዛሬ የበለጠ እንቶ የሚገኘው ኃይለ ቃል ኤጲፋንያ ነው ስለዚህ ይህን የመሳሰለውን መግታት ለማስወገድ ወደፊት "ኤጲፋንያ" የሚለውን ኃይለ ቃል መጠቀምም በዓለ ጥምቀት ማለት መሆኑን መረዳቱ ተገቢ ይሆናል።
በዓለ ኤጲፋንያ ከቀለሚንጦስ በመጣ ምስክርነት መሠረት አንድ ዕለተ ጥምቀተ ክርስቶስ ተቀጥር በታወቁ የባሲሊዲስ ተከታዮች ተጀምሮ ጥር 6 ቀን ይከበር ከነበረው የፋሲካ በዓል ቀጥሎ ጥንታዊ ክርስቲያናዊ በዓል ነው በሌላ በኩል በዚያን ዕለት በግብጽና በዐረቢያ አሕዛብ የክረምት ቁመተ ፀሐይን ያከብሩ ነበር። Ηλιοστάσιον በርም ታህሣሥ 25 ቀን ይኸው ዓይነት በዓልና ሆኖ የማይሸነፈው ፀሐይ ልደት Natalis Solis Invici ይከበር እንደነበረ እናውቃለን ።

ስለዚህ በምሥራቅም ሆነ በምዕራብ አንድ ጊዜ እነዚህ የእምልኮተ ጣዖት በዓላት በክርስቲያን በዓል መተካታቸው ይታወቃል።

ይህም በእስክንድርያው ሊቀ ጳጳሳት ቴዎፍሎስ (385—412) ቀኖና አንድ ሊወጣ ይችላል። ልምድና ሥርዓት ሁሉንም እሁድን እንድናከብር ይጠይቀናል በዚያችም ዕለት ክብረ በዓል እንድናደርግ ምክንያቱም በዚያች ዕለት ጌታችን ከሙታን መነሳትን እውጀልናል...የቅድስት አስተርእዮ የጾም ዕለት እንጠብቃለን....[454]

ቢሆንም ቀኖናው ግልጥ አይደለም ስለዚህ ከመጨረሻው ሐረግ ለጾም ቀን የሚገባውን እናደርጋለን፣ የማታውን ስብሰባ እንጠብቃለን... የበዓለ ኤጶፋንያንና ልደት ዋዜማ እሁድ ቀን በሚሆንበት ጊዜ ይህ እሁድ ቀር እንዲጾም ይናገራል ።[455]

ከቴዎፍሎስ በፊት የነበረው የእስክንድርያ ሊቀ ጳጳሳት ጢሞቴዎስ (381— 385) የበዓለ ኤጲፋንያ ዋዜማ ጾም ቀን መሆን እንደነበረበት ያስተምር ነበር። በጊዜው የነበረውና ተከራካሪው የነበረው ዮሐንስ አፈወርቅ ኤጲፋንያ ከክርስትና ዋና ዋናዎቹ በዓላት የመጀመሪያው በዓል እንደሆነ ይናገራል።[456]

በምዕራብ በዓለ ኤጲፋንያ Epiphania,Festum Epiphaniae, Dies Epiphanionum, Dies manefestationis Domini: በ4ኛው ምዕተ ዓመት አጋማሽ አጋማሽ ላይ ይከበር እንደነበረ እናገኛለን ምክንያቱም ዮልያኖስ ዐላዊ ሕግ በ360 በፈረንሳይ አገር ተገኝቶ ጥር 6 ቀን በዓለ ኤጲፋንያ ሲከበር በቪዬና ቤተክርስቲያን መገኘቱን ከሚያሳየው የታሪክ ጸሐፊ አሞያኖስ ማርቄሊኖስ ምስክርነት ለመረዳት ይቻላል።[457]

454· በአጋጲዮስና ኒቆዲሞስ የተናናውን Πήδαλιον ትርጉም ተመልከት ገጽ 47
455· Πήδαλιον ገጽ 472 የግርጌ ማስታወሻ 1
456· በዓለ ኤጲፋንያ አምላክ በምድር የተገለጠበትና ከሰዎች ጋር አብሮ የታየበት ስለ በጸንጠቆስጤ ንግግሩ የ·G.T. 56 ዐምድ 452
457· Ammjan Marcelin: Hist.1. XX1.c.2. Rerum Gestarum xx 2.5.

የበዓለ ኤጲፋንያ ዋዜማ[458] እና የበዓለ ልደት ዋዜማ በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያንም ሆነ በግብጽ ቤተ ክርስቲያን እንዲያውም ጥብቅ አጽዋማት እንደሚባሉት ተቆጥረው የጾም ቀናት ሆነው ይጠበቃሉ[459] ማለትም የእነዚህ በዓላት ዋዜማዎች ቀን ዐርብና ረቡዕ ካልሆኑ ይጾማሉ። በልምድ የበዓለ ልደትና የበዓለ ጥምቀት ዋዜማዎች በመጀመሪያ ማለትም።

ቢሆንም እግረ መንገዳችን ለማውሳት ቢሞከርም ትክክለኛው አቀማመር ይህ ነው ብሎ ማመን ግን አይደለም። ልደትና ኤጲፋንያ ጥምቀት ረቡዕና ዓርብ የሚውሉ ከሆነ ማለትም በዐርብ ፈንታ ሐሙስ

458· "ቴዎፋንያ" ΘΕΟΦΑΝΙΑ የሚለው ንዩስ ቃል በኢትዮጵያ አይታወቅም፤ ቃሉ አልተወሰደም፤ አልተገለበጠም ሆኖም ግን "ኤጲፋንያ" የታወቀ ንዩስ ቃል ነው። ቴዎፋንያ ማለት አስተርዮተ እግዚአብሔር ማለት ቢሆን ኤጲፋንያም ΕΠΙΦΑΝΙΑ ማለት አስተርዮት ማለት ነው ልዩነቱ በቴዎፋንያ እግዚአብሔር የሚለው ቃል ስላለበት ነው። ከበዓለ ጥምቀት ጀምሮ እስከ ዐቢይ ጾም ጾመ ሕርቃልን ጨምሮ ያለው ጊዜ በኢትዮጵያ አንድ ጊዜ "ኤጲፋንያ" ሌላ ጊዜ "አስተርዮ" ይባላል።

459 በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያንም ሆነ በግብጽ ቤተክርስቲያን ልዩ ልዩ አጽዋማት(ጥብቅና ቀላል) ይጠበቃሉ፤ ስለዚህ የፍትሐ ነገሥት ጸሐፊ "በእንተ ኩሎሙ አጽዋማት" በሚል ርእስ አንድ ሙሉ አንቀጽን— 15ኛ አንቀጽን ሲያበረክት የአጽዋማቱ ቀመሮች ሰባት መሆናቸውን ይገልጻል።

ሆኖም እነዚህ ሰባት አጽዋማት ቁጥራቸው እንደተጠበቀ ሁኖ በተለያየ አቀማመር ይገለጻሉ።

ሀ· 1· ጾመ ዓ (ዐቢይ ጾም)
2· ሕማማት ሰሙነ ስቅለት
3· ጾመ ልደት (ስብከት)
4· ጾመ ሐዋርያት
5· ረቡዕ
6· ዓርብ እና
7· ገሀድ ድራረ ልደትና ድራረ ጥምቀት ተለያይተው የሚቆጠሩ ሲሆን ረቡዕና ዓርብ አንድ ሁነው ይቆጠራሉ።

ለ. 1. ጾመ ዓ (ዐቢይ ጾም)
2. ጾመ ልደት (ስብከት)
3. ገሀድ (ድራረ ልደትና ድራረ ጥምቀት)
4. ረቡዕና ዓርብ
5. ነነዌ
6. ጾመ ሐዋርያት እና
7. ፍልሰታ ፡ ፍትሐ ነገሥት ንባብና ትርጓሜው ገጽ 216

በረቡዕ ምትክ ግክለኛ የጾም ቀናት ይሆናሉ ምክንያቱም በእነዚህ ቅዱሳትና ክቡራት ቀናች ልደትና ኤጲፋንያ (ጥምቀት) ጾም ሊዋልባ ቸው አይፈቀድም (ቀኖና 64) ነገረ ግን ቀስ በቀስ ይህ ልምድ ልደትና ጥምቀት በሳምንቱ ማንኛውም ቀን ቢወድቁ የእነዚህ በዓላት ዋዜማ ቀናት ይጾማሉ። ሰኞ ቀን እንኳን እነዚህ በዓላት ቢውሉ እሁድና ቅዳሜ ለሦስትና ለአራት ሰዓታት እንደሚጾሙ እንደ ትውፊታዊ ቀኖና ሆኖ ሊታይ ችሏል። ስለዚህ በዚሁ በሊቀ ጳጳሳት ቴዎፍሎስ ቀኖና ላይ ተመርኩዞ ምርምርን የሚያካሂድ ሰው እነዚህ ቀኖናት በ400 ድኅረ ክርስቶስ እንደተዘገጁ ማለትም ይህ ጊዜ የእነዚህ ቀኖናት ዝግጅት መነሻ ዘመንን(Termimus a quo መያዝ እንደ አለበት ሊደመድም ይችላል በተቃራኒው ክላይ እንደተባለው [460] የቁስጥንጥንያ ሊቀ ጳጳሳት ንስጥሮስን ያወገዘው 3ኛው የኤፌሶን ዐቢይ ሲኖዶስ የተሰበሰበበት) የተጠራበት 431 የእነዚህን ቀኖናት ዝግጅት መዳረሻ ዘመን Termimus Adquem እንደሚወስን ያመለክታል ምክንያቱም በተወገዘው ሊቀ ጳጳሳት ንስጥሮስ ሥር የተመሠረተች ቤተ ክርስቲያን እነዚህን ቀኖናት ልትጠቀም ችላለች። እንደዚሁም ምክንያቱም ይህች ቤተክር ስቲያን እንደ እሷ እምነት በሌሎች አብያተ ክርስቲያናት ወይም ጳጳሳት በተደነገጉ ቀኖናት ትጠቀም ነበር ማለት ያጠራጥር ይሆን ይሆናል ለሌሎችም ተመሳሳይ ቀኖናት ይህ ዓይነቱ ችግርም ሊፈጠር ይችላል።

እንግዲህ "ዓይን" በሚል ምኅፃረ ቃል የተመለከተው ሥርዓተ ጾምን (30 ቀኖና ሐዋርያት) የተጻፉበት ዘመን በግሪኮች ዘመነ መንግሥት ቀመር ሐምሌ 14 ቀን 342 መሆኑ ማለትም ክርስቶስ የተወለደው በዚህ ቀመረ ዘመን 309 [461] ስለሆነ 342 309 = 33

---

460. ከዚሁ ገጽ 117 225 ግን M. Achelis Geschichte Der Kirechenordnung RE. AOT. 1. ገጽ 740 A. Harnack, Die Älchristlichen Literature, die Ueberlieferung ገጽ 5331 F, Nau; Les 27/30/ Canones appostolici D.C.T. 22 አምድ 1618–1619 ።

bung ገጽ 533፣ F.Nau, Lcs 27/30/ Canones appostolici D.C.T. 22 አምድ 1618-1619

461· በግሪኮች ዘመነ መንግሥት ቀመር ሐምሌ 14 ቀን 342 እሑድ በዓለ ጰንጠቆስጤ በዋለበት ዕለት ሐዋርያትና አርድእት የክርስቶስ መያዝ ከተሰበከበት ገሊላ ናዝሬት ወደ ይብሪ ሀይት ተራራ የወጡበትና የመጀመሪያ ሐዋርያዊ ስብሰባ ሲኖዶስ ያደረጉበት ቀን ነበር ተብሎ ይታመናል P.de. Lagarde, Reliquiae... Graec ገጽ 9

በእንጠቀስጤ ዕለት እሑድ ማግሥት ሐዋርያት በጽርሐ ጽዮን በገኑት በአደረጉት የመጀመሪያ ስብሰባ (ተዳግሮ ሐዋርያዊ ጉባኤ ሲኖዶስ) የተጻፈ ግብረ ሐዋርያት ሁኖ በሰሚቀጠር ይህ ሥርዓተ ጽዮን (30 ቀኖናተ ሐዋርያት) የተጻፈበት ጊዜ ይህ የሐዋርያት የመጀመሪያ ስብሰባ ዕለት ነው የሚለው ታሪክ ቀደም ብሎ ተወስቷል።
ነገር ግን ሥርዓተ ጽዮን ወይም የሚመረመሩትን ቀኖናት ግብረ ሐዋርያት ናቸውን ወይስ አይደሉም? የሚሉት ጥያቄዎች እነዚህን ቀኖናት ብቻ ሳይሆን ወደፊት በምንመለከቻው ሌሎች ልዩ ልዩ ቀኖናትም ላይ የሚነሱ ጥያቄዎች ናቸው። ሁኖም ሲታመን እንደመጣም ከመጻሕፍተ ቀኖናት የመጀመሪያው ሐዋርያዊ ቀኖናዊ መጽሐፍ ከዕርገትና ርደተ መንፈስ ቅዱስ በኋላ ሐዋርያት ለስብከት ከመበተናቸው አስቀድሞ በጽርሐ ጽዮን ተሰብስበው የሠሯቸውን ቀኖናት የያዘው ሥርዓተ ጽዮን መሆኑ ነው።

2.2. ሥርዐተ ጽዮን የተጻፈበት ቋንቋ፤

ከፍትሐ ነገሥት መቅድም ላይ ለመረዳት እንደሚቻለው ሥርዐተ ጽዮን ቀኖናተ ሐዋርያት ጥንት በግሪክ ቋንቋ (በጽርእ ቋንቋ) ነው የተጻፈው ምክንያቱም የፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ አብነ አል አሳል በመቅድሙ እንደ ጻፈው መለካውያንና ንስጥሮሳውያን ይህን ሥርዓተ ጽዮን ከግሪክ ቋንቋ (ከልሳነ ጽርእ) ወደ ዐረብኛ (ዐረቢ) በመተርጎም ጽሑፍ ይህም በያዕቆብያውያን ሶርያውያን ዘንድም ይገኛል።

የእነዚህ ቀኖናት ቁጥሮች እንደ አብነ አል አሳል በመለካውያን ዘንድ 30 ቀኖናት ሲሆኑ [462] በንስጥሮሳውያንና ያዕቆብያውያን ዘንድ ግን በንት እንደሆኑ አላመለከተም በሌላም በኩል እነዚህ ቀኖናት – ሥርዐተ ጽዮን በግብጻውያን ዘንድ ስለመኖራቸው አልጠቀሰም ቢሆንም በዝምታ ማለፍ ግብጻውያን በመለካውያንና በንስጥሮሳውያንም ቢሆን የተመሰሰውን በዐረብኛ ሰነድ ተቀብለው ቢሆን ነው የሚል ግምት ይሰጣል።

2.3. የሥርዓተ ጽዮን የሌሎች ቋንቋዎች ትርጓሜዎች

462· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2 Bechmann: Corpus Iuris Abessinorum, Ius Connubii Berlin 1890. ገጽ XXXIII

ከላይ እንደ ተባለው ሥርዐተ ጽዮን 30 ወይም 27 ቀኖናተ ሐዋርያት በምሥራቅ ቋንቋዎች ሱርስጥ፣ ዐረብኛና ግእዝ ትርጉሞች ይገኛሉ።

(2.3.1. የሥርዐተ ጽዮን ሱርስጥ ትርጉም

የ30 ቀኖናት ሱርስጥ ትርጉም ምንአልባት በ5ኛው ምዕተ ዓመት ግን ከ6ኛው ምዕተ ዓመት በፊት የተደረገ ሁኖ ከሌሎች ትርጉሞች ቅድሚያ የሚኖረው ትርጉም ነው ምክንያቱም Cureton የተጠቀመበት የእነዚህ ቀኖናት ሱርስጥ ትርጉም የእጅ ጽሑፍ የ6ኛው ምዕተ ዓመት እንደሆነ ይገመታል [463] M.land ደግሞ ይህን የእጅ ጽሑፍ የ5ኛው ምዕተ ዓመት መጨረሻ ዘመን አድርጐ ይቆጥራል[464]። የሥርዐተ ጽዮን ሱርስጥ ትርጉም (30 ቀኖናት) በንስጥሮሳውያንና በያዕቆብያውያን – በሶርያውያን ዘንድ ተጠብቆ ይገኛል ።

1· በንስጥሮሳውያን ዘንድ በአገልግሎት ላይ የሚገኙ የ30 ቀኖናት – ሐዋርያውያት ቀኖናት ሱርስጥ ትርጉም Canones Apostolici ወይም ቀዳሚ ሲኖዶስ ዘሐዋርያት በሚል ርእስ በ1838 በAngelo Maio ከላቲን/ሮማይስጥ ትርጉም ጋር ታትሞ ተሰራጭቷል [465] በያዕቆብያውያን— ሶርያውያን ዘንድ የሚገኘው ይኸው ሰነድ ሱርስጥ ትርጉም በ1856 በP.DE Lagarde [466] በዚሁ ሰው ምላሽ የግሪክ ቋንቋ ሰነድ መጽሐፈ ትምህርት ዘአዱምስ በሚል ርእስ ታትሟል [467]። ሥርዓተ ጽዮን (30 ቀኖናት) ቀይተው The Teaching of Apostles በሚል ርእስ ከእንግሊዝኛ ትርጉም ጋር በw.curetou ታትሞ ይገኛል። [468] በመጨረሻ ሐዋርያት ወንጌልን ለመስበክ የተበተኑባቸውን ቦታዎች የሚዘረዝረው የቀኖናቱ የመጨረሻው ክፍል ከአንድ ከቆየ የእጅ ጽሑፍ በBachman ታትሟል[469]

463· Cureton, Aniennes Syriac Documents. London... 1864 ገጽ 149
464· M.Land, Anecdota Syriaca, 1862 ገጽ 65-66. 94
465. Gregorius Bar Hebraeus Nonocanon Ecclesiae Antiochenae (Syrorum) Latin Interprete Alyosio Assemano ገጽ 1—268 ሕትመት A. Maio Scriptorum...T.X. ገጽ 3—5 169—173።
466· P.De Lagarde, Reliquiae. Syriac ገጽ 32-34
467· P.De Lagarde, Reliquiae Graec ገጽ 89-95
468. ዝ. 463
469· MSS. 234 እና 235 Catalogue des Melchits Arabes de Paris ገጽ 58

2.3.2 የ30 ቀኖናት ዐረብኛ ትርጉም

ከላይ እንደተባለው እንደ ፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ እብን እልአሳል እነዚህ 30 ቀኖናት በሁለቱ አብያተ ክርስቲያናት (መለካውያትና ንስጥሮሳውያት አብያተ ክርስቲያናት) በኩል ከግሪክ ቋንቋ (ልሳነ ጽርእ) ወደ ፀረብኛ — ዐረቢ ተተርጉመዋል ።

ሀ) የመለካውያን የቀኖናቱ ዐረብኛ ትርጉም በብዙ የእጅ ጽሑፎች ለምሳሌ Histoire de acts des Apôtres et indications des Canons et des Réglements Qu ils Ont Etablis. Le Tout extrait des Livres de clément[470] በሚል ርእስ በፓሪስ ቤተ መጻሕፍት የሚገኝ አንድ የእጅ ጽሑፍ

ለ· የያዕቆብያውያን 30 ቀኖናት ዐረብኛ ትርጉም በልዩ ልዩ የእጅ ጽሑፎች ለምሳሌ እሁንም Les Trente Canons des Saint Apôtres-[471] በሚል መለያ በፓሪስ የሚገኝ አንድ የእጅ ጽሑፍ ሊጠቀሱ ይችላሉ ።

ሐ) የእነዚህ ቀኖናት ዐረብኛ ትርጉም በግብጻውያን ዘንድም እንደሚገኝ የፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ እብን እል እሳል ሲያሳይ በምንጩነት እንደተጠቀመባቸውም ያመለክታል ። በዚህም ጊዜ ሐዋርያት በሠራቸው ቀኖናት የመጀመሪያዎቹ እንደሆኑ ይጽፋል ። አንድ አንድ ጊዜ በግብጻውያን ዘንድ "ቲትላሳት" ተብለው ይጠራሉ[472]

መ· M.Vansleb በ1677 የእነዚህን ቀኖናት አርእስት በግብጽ ቤተ ክርስቲያን ከሚገኝ ዐረብኛ ትርጉም Trente et un canons des Apôtres fait au Cencal de Sion[473] በሚል ርእስ ወደ ፈረንሳይኛ ተርጉሚቸዋል ። እነዚህን አርእስተ ቀኖናት ቆይቶ Bickell በ1843 ስፋ ካለ ሐተታ ጋር እንደገና አሳተማቸው ።[474]

2·3·3 የሥርዓተ ጽዮን (የ30 ቀኖናት) ግእዝ ትርጉም

ከዐረብኛ ትርጉም ምን አልባት የተደረገው የእነዚህ ቀኖናት የግእዝ ትርጉም "ሥርዐተ ጽዮን" ቀኖናት ዘጽዮን" በሚል ርእስ

470. MSS 234 — 235 Catalogue des MSS. Melchits Arabes de Paris ገጽ 58
471. MSS. Jacobits Arabes de Paris 243 FOL 1—17 MSS. 252 ገጽ 1—10
472. Bibliotheque Nationale De paris MSS. 252 ስለ ዐረብኛ ቲትላሳት ወይም ስለ ግእዙ ተጥላሳት ሥርዐ አመጣጥ ከላይ ገጽ 150 ተመልከት ።
473. W. Vansleb: Histoire de Alexandrie Paris ገጽ 1677 ገጽ 239 341
474. J.W. Bickell Geschichte des Kirchenrechts...Giessen 1843 ገጽ 178—180

በ"ሲኖዶስ" ሲታወቅ "መጽሐፈ ዜናሆሙ ለሐዋርያት..." በሚል ቅርጽ ተይዟል ።

በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ዝነኛው ቀኖናዊ መድበል "ሲኖዶስ" ይባላል ። የዚህ "የሲኖዶስ" የመጀመሪያው ክፍል ሐዋርያውያት ቀኖናትን[475] ማለት በተለያዩ ርእሶች ተቀርጸውና በአንጸራቸውም በተለያዩ አሐዞች ተመድበው የሚገኙ ቀኖናትን ይይዛል ።

ስለዚህ በ"ሲኖዶስ" የታቀፉት "ሐዋርያውያት ቀኖናት" የሚባሉት ቀኖናት ቁጥር (ብዛት) 8 መጻሕፍት ሲሆን ከነዚህ 8 መጻሕፍተ ቀኖናት አራቱ እብን እል እሳል ፍትሐ ነገሥትን ሲያዘጋጅ የተጠቀመባቸው ናቸው ። ስለዚህ ምክንያት የሚደረገው ምርምር ከዚህ ጥናት ጋር ቀጥታ ግንኙነት ባላቸው በእነዚህ ቀኖናት ብቻ ይወሰናል ። ምክንያቱም ስለ ሌሎቹ ቀኖናት መመርመሩ የጥናቱን ዓላማ ወሰን ስለሚያልፍ ነው ። እንደተነገረው ምንም እንኳን ሁሉም ቀኖናውያት "ሐዋርያውያት" ቢባሉም በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን መድበለ ቀኖናት "ሲኖዶስ" በተለያዩ ተጨማሪ እርእስት ተይዘዋል ። ስለዚህም አሁን በጥናት ላይ የሚገኙት ቀኖናት በሚከተሉት እርእስት መነሻነት ግን ሁል ጊዜ ርእስ — እርእስት "ሲኖዶስ[476]" በማድረግ ተመዝግበው ይገኛል ።

2.3.3 የሥርዓተ ጽዮን (የ30 ቀኖናት) ግእዝ ትርጉም

2· "ሲኖዶስ" ቀኖናት ዘቤተክርስቲያን[478]

3· "ሲኖዶስ" አብጠሊሳት ዘሐዋርያት[479]

475· "ሲኖዶስ" ከግሪክ ቃል ΣΥΝΟΔΟΣ በቀጥታ የተወሰደ ኀይለ ቃል ነው ልዩነቱ በግሪክ ቋንቋ "ሲ" ላይ ሲረገጥ/ሲነሳ ሲ'ኖዶስ Σύνοδος በግእዝ ግልባጩ ግን "ዶ" መሆኑ አለመነሳቱ ሲኖዶ'ስ ማለትም ተብሎ መነበቡ ነው ነገር ግን በግሪክ ቋንቋ "ዶ" ላይ የሚረገጥ ሲኖዶስ ሲኖዶ'ስ Συνοδός ግን ሌላ ትርጉምን ይዞ የሚገኝ ቃልም ነው ። ተዘታይ እስተናጋጅ ማለት ስለሆነ ከላይኛው ሲኖዶስ ጋር አይጋጭም ።
476· እዚህ ላይ "ሲኖዶስ" የሚለው ኀይለ ቃል ራሱን ሲኖዶሱን ይሁን መድበለ ቀኖናት እሙራት ቀኖናት በእቀነባበረው ሰው እንደተሰጠው ትርጉም ቀኖና ከሚለው ኀይለ ቃል ጋር ተመሳሳይ ሁኖ ይገኛል ።
477· MS. Borgio Etiopico ገጽ 48
478. MS. Borgio Etiopico ገጽ 49—61
479. MS Borgio Etiopico ገጽ 74—83

4. "ሲኖዶስ" ቀኖናት ዘጽዮን መጽሐፈ ዜናሆሙ ለሐዋርያት [480] ሌላው አንዱ ክፍል የኒቅያን 84 መበግተ ቀኖናትንና 20 ቀኖናትን ጨምሮ የታወቁ ሰባት የአካባቢዎች ንዑሳን ሲኖዶሳትና ሦስት ዐበይት ሲኖዶሳት ቀኖናት ተመዝግበው የሚገኙበት ክፍል ነው[481] ። የፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ አብን አል አሳል የአካባቢዎቹ ንዑሳን ሲኖዶሳት ቀኖናትንና ከዐበይት ሲኖዶሳት ቀኖናት የመጀመሪያው የኒቅያ ሲኖዶስ የታወቁትን 20 ቀኖናትና እነዚያንም 84 መስግተ ቀኖናት መጠቀሙ ይታያል[482]

የሚቀጥለው ክፍል 13 ንዑሳን ክፍሎች ሲኖሩት ልዩ ልዩ የአብያተ ክርስቲያናትና የአብያተ ክርስቲያናት አባቶች (አፈወርቅ ፡ ጎርጎርዮስ ፡ ወዘተ·) ሥነ መለኮታዊ ፡ ሥነ ቅዳሴያዊና ሥነ ሥርዓት ይዘት ያላቸውን ቀኖናት ይይዛል[483] ።

ችግሩ ጥያቄው ሲኖዶስ ዛሬ በአለበት መልኩ ማለትም ከያዛቸው ቀኖናትና ሌሎች የአብያተ ክርስቲያናት ትእዛዛት የተቀነባበረ — የተቀረጸ ነው ወይስ ምን አልባት አስቀድሞ በዐረብኛ ወይም ከግብጽ ልዩ ልዩ ቋንቋዎች በአንዱ ተዘጋጅቶ ተቀነባብሮ ከነበረ መሰል መድበለ ቀኖናት ተተርጉሞ — ተመልሶ ነው? የሚለው ነው ።

"ሲኖዶስ = በዐረብ ስምንቱ ብሔረ ቀኖናት ወይም በግብጥ ሰብዓቱ ብሔረ ቀኖናት እንደተተረጐመ የሚገመት ንድፈ ሐሳብም ይገኛል[484] ። ነገ. ግን ይህ ንድፈ ሐሳብ አጥጋቢ ሆኖ አልተገኘም ምክንያቱም በዐረብኛው ስመንቱ ብሔረ ቀኖናት[485] ወይም በግብጥ ሰብዓቱ ብሔረ ቀኖናት[486]

480. Ms. Borgio. ctiopico ገጽ 84
481. Ms. Borgio Etiopico ገጽ 115
482. Ms. Borgio Etiopico ገጽ 123 144
483- ሀብተ ማርያም ወርቅነህ፡ ጥንታዊ የቤተ ክርስቲያን ትምህርት ፡ ገጽ 225–26 L.Stan L' èglise de. Ethiopie. Nouveau Patriarchat. Abba Selam T. II ገጽ 130 W. Riedel Die Kirchenrechtsquellen des Partiarchats Alexandrien.. . ገጽ 159። Pankhurst. Cultural History of Ethiopia London 1949 ገጽ "274 W. Pell. Canones Apostolorum 1871
484. I. Guidi, Die Äthiopische Synodos. ZDMG 1901 T. LV
485- ስለ ዐረብ ስመንቱ ብሔረ ቀኖናት ከዚሁ ገጽ 207–209
486- ስለ ግብጥ ሰብዓቱ ብሔረ ቀኖናት ከዚሁ ገጽ 209–216

ይህም ኪዳን ዘእግዚእነ (የጌታን ኪዳን) ሳይጨምር[487] በ8 ክፍሎች እንደሚከፈሉ ከተመለከቱት ቀኖናት የመጀመሪያወቱን ብቻ ይዞ እንደ መገኘቱ መጠን ከይዘቱ ጋር የማይጣጣም ሆኖ ከተገኘ ተቀባይነት አያገኝም ። ሁኖም የሚቻለው ሙከራ ቢደረግም በግብጥ ቤተክርስቲያን ይፁ "ሲኖዶስ" ከዐረብ ስመንቱ ብሔረ ቀኖናት ወይም ከግብጥ ሰብዓቱ ብሔረ ቀኖናት መምጣቱን (መመለሱን ውድቅ ለማድረግ ተመሳሳይ መድበለ ቀኖናት መገኘቱን ማረጋገጥ አስፈላጊ ይሆናል።

ስለዚህ ሲኖዶስ በመሠረቱ አሁን በአለበት መልኩ በግእዝ ቋንቋ የተሰበሰበ መድበለ ቀኖናት ነው ።

እነዚህ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ትርጉም ቀኖናት በአውሮፓም በሚገኙ ብዙ አብያተ መጻሕፍት በሚገኙ ልዩ ልዩ የእጅ ጽሑፎች ለምሳሌ Bibliotheque Nationale de Paris Decreta Alia Apostolorum per clementem Tradita au Nombre De 30[488] እና British Museum British Library [489] መገኘቱ ይታወቃል ። በሌላም በኩል Ludolphus የእነዚህን ቀኖናት አርእስት ወደ ላቲን ሮማይስጥ ቋንቋ ተርጉሟቸው ይገኛሉ[490]

2.3.4 የቀኖናቱ ቁጥር አሐዝ

በፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ አብን አል አሳል አነጋገር — አገላለጥ የነዚህ ቀኖናት ቁጥር አሐዝ 'በሱርስጥ ትርጉማቸው 27 ቀኖናት ሲሆን ወይም ማለት ከሱርስጥ ወደ ዐረብኛ ቋንቋ በIbn al-Taib በተተረጐመበት መልኩ ማለት ነው ። ነገር ግን እንደ Abu-L Bar-kat የእነዚህ ቀኖናት ቁጥር 30 ነው ።[491] W. Vansleb ደግሞ አርእስቶችን ወደ ፈረንሳይኛ ቋንቋ የተረጐመበት የዐረብኛ ትርጉም ቁጥር — አሐዝ 31 ሲደርስ [492] በግእዝ ትርጉማቸው ግን ይህ ቁጥር 30 ነው [493]

487· ስለ ኪዳን ዘእግዚእ ከዚሁ ገጽ 240–246
488· [illegible] Ethiopien De Paris No. 121 FOL. 41—45 Catalogue ገጽ 141 Funk. Die Apostolischen Konstitutionen 1891 ገጽ 246 የግርጌ ማስታወሻ 5
489. Mss. Orient. 793 ገጽ 43 45
490. Ludolphus : Commentarius...T.I ገጽ 330
491. Riedel. die Kirchenrechtsquellen...ገጽ 279–341
492. W. Vansleb: Histoire de L'èglise... ገጽ 239 241 F. FUNK: Die Aoostolischen Kontitutionen ገጽ 246 የግርጌ ማስታወሻ 249
493 Ludolphus: Commentarius...320 I. Guidi: Gli Atti Apocrypha Copti Arabi E Etiopici: G.S.L.I.T. II ገጽ 2

2.3.5 የሥርዐተ ጽዮን—30 ቀኖናት ይዘት

“ቀኖናተ ሐዋርያት” ከተመለከተው ታሪካዊ መቅድም በስተቀር የሥነ ቀዳሴ ይዘትና ቤተ ክርስቲያናዊ ሥነ ሥርዐት ትዛዛትን ፤

1· የሥነ ቅዳሴ ይዘት ትእዛዝ

— ፊትን ወደ ምሥራቅ አዙሮ መጸለይ [494]
— በእሁድ ቀን የሚደረግ ጸሎት[495]
— ረቡዕ ቀን ስለሚደረግ ጸሎት[496]
— ዐርብ ቀን ስለሚደረግ ጸሎት[497]
— ስለ በዓለ ልደት[498]
— ስለ በዓለ ኤጲፋንያ (ጥምቀት)[499]
— ስለ ጾመ 40 ቅድመ ፋሲካ[500]
— ስለ በዓለ ዕርገት[501]
— ስለ ቅዱሳት መጻሕፍት ምንባብ[502]
— ስለ ሰማዕታት መታሰቢያ[503]
— ስለ ዘወትር ጸሎት[504]
— ስለ ቅዱስ ቁርባን[505]

2· ስለ ክርስቲያን አገልግሎት ሥነ ሥርዐት ድንጋጌዎች

— የቤተ ክርስቲያን አገልጋዮች ማዕርጋት
— ቀዳማዊ በኩረ ማኅበራት ሊቀ ጳጳሳት ፤ ኢጲስ ቆጶሳት ... [506]
— ዳግማዊ በኩረ ማኅበራት ቄስ ፡ ዲያቆን ... [507]

494· ቀኖና 1
495· ቀኖና 2
496· ቀኖና 3
497· ቀኖና 4
498· ቀኖና 8
499· ቀኖና 9·6
500· ቀኖና 10·7
501· ቀኖና 11·9
502· ቀኖና 12·8
503· ቀኖና 21·18
504· ቀኖና 22·19
505· ቀኖና 30·27
506· ቀኖና 5
507· ቀኖና 7·13·5

3· ስለ ቤተ ክርስቲያን አባል ካህንም ሆነ ምዕመን ሥነ ባሕርይ[508]

ስለ መሪዎች ቦታ በቤተ ክርስቲያን ውስጥ[509]

በመጨረሻ ጸሐፊው ለአሕዛብ ወንጌልን ለመስበክ የክርስቶስ ሐዋርያትና አርድእት የተሠማሩባቸውን ቦታዎች ይቆጠራል /ይዘረዘራል ነገር ግን የአቡሊዲስ ስም ዝርዝር ከነዚህ ቦታዎች ስም ዝርዝር ይለያል [510]

የሱርስጥና የግእዝ ስንዱም የተገለበጠበት የዐረብኛ ትርጉም ቀኖናት ቁጥር አስጣጥ ልዩነት ሊታይ የሚችለው በሱርስጥ ትርጉሙ አንድ ቀኖና በዐረብኛ ትርጉሙ ወደ ሁለት ወይም ወደ ብዙ ቀኖናት በመባዛት ነው ለምሳሌ በሱርስጥ ትርጉሙ 9ኛው ቀኖና[511] ከእነዚህ ቀኖናት የተወሰኑትን ትእዛዛት — ድንጋጌዎች የፍትሐ ነገሥት ጸሐፊ እብነ አል አሳል ተጠቅሞባቸዋል ። ነገር ግን እነዚህ ቀኖናት በሚቀጥሉት የሐዋርያት ቀኖናት

508· ቀኖና 14·20 ፡ 23·26 ፡ 29
409. ቀኖና 27 — 28
510· አቡሊዲስ ስስ 12 ሐዋርያት P.G.T.X...ዐምድ 951—854 ስለ ሰብዓ አርድእት P.G.T.X. ዐምድ 454 — 958

511 የሱርስጥ ትርጉም ቀኖናት	የግእዝ እና የዐረብኛ ትርጉሞች ቀኖናት
1	1
2	2
3	3
4	4
5	5 — 7
6	8 — 9 ኛው ቀኖና ጥር 11 ቀን ስለሚከበረው በዓለ ጥምቀትና ታህሣሥ 29 ቀን ስለሚከበረው በዓለ ልደት ሲናገር በተቃራኒው ሱርስጡ ትርጉም 6ኛው ቀኖና እንደ ግሪክ አቆጣጠር ጥር 6 ቀን ስለሚከበረው ስለዚሁ በዓለ ልደት ይናገራል
7	10 — 11
8	12
9	11
10	—
11	13 14

— ረስጠአ[512]
— ረስጠአ[513]
— ረስጠጅ[514]
— መልእክተ ጴጥሮስ[515]
— ወዘተ ···

1. ለጢትና ማታ ስለታዘዘው ጸሎት የታዘዘው ድንጋጌ ረስጠአ ሆኖ ሲጠቀስ[516] ግን ይህ ድንጋጌ የተጠቀሱት 30 ቀኖናት—ሥርዐተ ጽዮን የ22ኛው ቀኖና ይዘት ነው[517] በእንጸሩ የግሪኩ ሰነድ 19ኛው ቀኖና ነው[518]

2· ስለ ቁርባን ሕብስት ዕለታዊ መሆን እንደአለበት የሚመለከተው ድንጋጌ ረስጠአ 30 ሆኖ ይጠቀሳል[519] ነገር ግን ይህ ድንጋጌ የንዐ

12	15
13	16
14	17
15	18
16	19
17	20
18	21
19	22
20	23 — ለውጥ አለበት
21	24
22	24 ልዩነት አለበት
23	25
24	26
25	27 28
26	29
27	30

512· ከዚሁ ገጽ 137 166,212 213
513· ከዚሁ ገጽ 167–169,211
514· ከዚሁ ገጽ 197–211
515· ከዚሁ ገጽ 247–251
516· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 14 ቁ· 542 P. Tzadua. Fetha Nagast ገጽ 89
517· British Library Mss. Orient 793 .... ገጽ 43
518· P. DE Lagarde Reliquiae... Graec .... ገጽ 92
419· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 13 ቁ· 508 P. Tzadua Fetha Nagast............ ገጽ 43

ቀኖናት— ሥርዓተ ጽዮን 30ኛው ቀኖና[520] እና በግሪኩ ሰነድ 27 ቀኖና[521] ሁኖ ይገኛል ።

3 ካህኑ ወይም ኤጲስ ቆጶሱ በምዕመናን ፊት ስለሚኖረው ሥነ ባሕርይ ያለው ድንጋጌ በረስጠብ ይጠቀሳል[522] ነገር ግን ይህ ድንጋጌ በ30 ቀኖናት ሥርዓተ ጽዮን 24ኛውን ቀኖና[523] እና በተቃረበው 21ኛውን የግሪኩ ሰነድ ቀኖና[524] ይዞ ይገኛል ።

4 በክርስቶስ ስም ስለተሰው ቅዱሳን መታሰቢያ ድንጋጌ ረስጠጅ 21 ቀኖና ሁኖ ሊጠቀስ[525] ነገር ግን ድንጋጌው የ30 ቀኖናት—ሥርዐተ ጽዮን 21ኛው ቀኖና[526] እና የግሪኩ ሰነድ ቀኖናት 18 ቀኖና[527] ሆኖ ይገኛል።

5 ስለ ሐሳዊ ቀሲስ (ካህን) የሚናገረው ትእዛዝ በመልዕክተ ጴጥሮስ ቀኖና ይጠቀሳል[528] ነገር ግን ይህ ደንጋጌ በሚመረመሩትም 30 ቀኖናት ሥርዐተ ጽዮን 13ኛውን ቀኖና[529] እና በግሪኩ ሰነድ 12ኛውን ቀኖና[530] ይዞ ይገኛል ።

6 ስለ ካህን ኮከብ ቆጠራ መከልከል ደንጋጌ በመልዕክተ ጴጥሮስ ቀኖና 10 ሲጠቀስ[531] ግን ይህ ድንጋጌ የእነዚህን 30 ቀኖናት— ሥርዐተ ጽዮን 15ኛውን ቀኖና[532] እና 12ኛውን የግሪኩን ቀኖና[533] ይዞ ይገኛል

ቢሆንምየተመለከቱትም ሆኑ ያልተመለከቱት ትእዛዛት በፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ ተጠቅሰው መመልከት ባይታይም ሥርዐተ ጽዮን (30 ቀኖናት) የፍትሐ ነገሥት ምንጭነትን መያዛቸው ርግጠኛ ነው ።

520· British Library Mss Orienit 793 .... ገጽ 43
521· P. DE Lagarde, Religuiac ... Graec .... ገጽ 92
522· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 53 P. Tzadua Fetha Nagast .... ገጽ 39
523· British Library MSS. Orient 793 .... ገጽ 43
524· P. DE Lagarde. Reliquiae ... Graec. .... ገጽ 92
525· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 20 P. Tzadu, Fetha Nagast .... ገጽ 120
526· B. L. Mss. Orient .... ገጽ 43
527· P. DE Lagarde, Reliquiae Graaec .... ገጽ 91
528· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 53 P.Tzadua. Fetha Nagast .... ገጽ 40
529· British Library Mss. Orient 793 .... ገጽ 43
530· P.De Lagarade Reliquiae Graec .... ገጽ 91
531· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 13 P. Tzadua Fetha Nagast .... ገጽ 85
532· British Library Mss. Orient 793 .... ገጽ 43
533· P.De. Lagarde. Reliquiae Graec .... ገጽ 92

በመጨረሻ የፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ አብን እል አሳል እነዚህ 30 ቀኖናት — ሥርዐተ ጽዮን በመለካውያን ዘንድ እንደተመለከተው[534] በግብጽ ቤተ ክርስቲያን በምን ርእስ ወይም ጽሑፍና ቁጥር እንደሚገኙ ምንም ዓይነት—ምልክት አልሰጠም—አላመለከተም ።

ይህ እንደአለ ሆኖ ምንም ቢሆን በፍትሐ ነገሥቱ ዝግጅት ወቅት ለአልታወቁ ምክንያቶች ተጠቀሙባቸውም አልተጠቀሙባቸው እንደተ ጠበቀ ሆኖ በራሱ በቤተ ክርስቲያን—ግብጥ ቤተ ክርስቲያን የሚገኙትን እነዚህን ቀኖናት ከግምት ውስጥ አላስገባም—በአእምሮ ውስጥ አልነበ ሩም ለማለት ያስቸግራል ።

ሆኖም ግን ከእነዚህ ቀኖናት አንድም እንኳን ቀኖና በፍትሐ ነገሥት ተጠቅሶ አናገኝም ።

ስለዚህም ከእነዚህ 30 ቀኖናት የትኞቹ ቀኖናት የፍትሐ ነገሥቱ ምንጮች መሆናቸውን ለማረጋገጥ የሚቻል አልሆነም ።

534· ከዚሁ ገጽ 113–136

ገጽ

3. ረስጠአ— ቀለሚንጦስ ቀዳማዊ

በመጀመሪያ "ረስጠአ" በሁሉም ቀኖናውያን መድበላት/መድበላ ቀኖናት "ቀኖናት ዘቅዱሳን ሐዋርያት" ወይም "ቀኖናት ሐዋርያውያት " ሐዋርያውያት ቀኖናት" በሚል ርእስ የታወቁ በግሪክ ቋንቋ 85ና በላቲን ቋንቋ ትርጉማቸው 84[535] ቀኖናት ማለት መሆኑን በቅድሚያ መገንዘብ ይቻላል ።

የፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ አብን እል አሳል የተመረኮዘባቸው እነዚህ ቀኖናት ሲሆኑ ምንጭነታቸው ራሳቸው ሐዋርያት ስለመሆናቸው ያለው ልምድ ቀደም ባሉት ዘመናት ለብዙ ጊዜ በምሥራቅ—በምዕራብም የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ጸሐፍትና የቀኖናተ ቤተ ክርስቲያን ሊቃውንት ምርምርና ጥናት ርእስ ሆኖ ቆይቷል ።

ሁ በምሥራቅ ቤተ ክርስቲያን ባለው ልምድ መሠረት እነዚህ 85 ቀኖናት የሐዋርያት ትምህርትንና ሥርዐትን ይዘው ሆኖም በራሳቸው በሐዋርያት በቀጥታ ተጽፈው ሳይሆኑ ሁኔታዎች ጋር ተጣጥመው ከዚያም ልዩ ልዩ ድንጋጌዎችን አስፍረው የተቀረጹ ዕውቅ ቀኖናት ናቸው ።

ስለዚሁ በ681 በትሩሎ የተሰበሰበው አምስተኛው—ስድስተኛው ዐቢይ ሲኖዶስ[536] በሁለተኛው ቀኖናው እነዚህን 85 ቀኖናት በሐዋርያት ትምህርት ላይ የተመሠረቱ ግን በሐዋርያት ስም እየተነገሩ የመጡ እውቅ የአብያተ ክርስቲያናት ቀኖናት መሆናቸውን አረጋግጦ አጸደቀ ።

5ኛ – 6ኛው ዐቢይ ሲኖዶስ እነዚህን ቀኖናት ባጸደቀበት በዚሁ ሁለተኛው ቀኖናው በእነዚህ 85 ቀኖናት በ85ኛው ቀኖና የቅዱሳት መጻሕፍት ተከታይ ሁነው የሚገኙትን "ትእዛዘት ዘሐዋርያት" ወይም "ትእዛዛት ሐዋርያውያት" በመባል የሚታወቁትን ትእዛዛተ ቤተ ክርስቲያን የሐራጥቃዎች (ሐራጥቃ ኤረቲክስ ፡ መናፍቅ የሚለው ግሪክ ቃል /ትምህርት ተጨምሮባቸው በመገኘታቸው ውድቅ አደረጋቸው ጣላቸው ።

535· 49ኛው ቀኖና እና 50ኛው ቀኖና አንድ ቀኖና ሁነው ተጠርዘዋል ።

536· ይህን ሲኖዶስ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን አታውቀውም አትቀበለውም ፤ ምክንያቱም ከአንድ ባሕርይና ሁለት ባሕርይ እምነት ልዩነት በኋላ የተጠራ ሲኖዶስ በመሆኑ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን አልተካፈለችበትምና ነው ።

ይህም ሁኔታ እንደ "ትእዛዛት ሐዋርያውያት" የ85 ቀኖናት ርኝጠኛነትን ከጥርጣሬ ላይ ጣለ ምክንያቱም ሁለቱም በሐዋርያት በሲኖዶስ ሥርዐት እንደተጻፉ ይቆጠሩ ነበርና ። ሆኖም ሲኖዶሱ ቤተክርስቲያንን እጅግ ያሳስብ ለነበረው ችግር ቀኖናቱን በማጽደቅና ትእዛዛቱን በመጣል መፍትሔ ሰጠ ።

ሉ በምዕራብ በሌላ በኩል አሁንም የእነዚህ ቀኖናት ከሐዋርያት መምጣታቸው ጉዳይ ለብዙ ዘመናት የተራራቀ አመለካከትን ይዞ ቆይቷል ።

በመጀመሪያ የሮማ ሊቀ ጳጳሳት ጌላሲዮስ ቀዳማዊ /492 — 496/ ቀኖናት ሐዋርያውያት በሐዋርያት ስም የተላለፉ እንጂ ከሐዋርያት ያልመጡ ወይም በሐዋርያት ያልተጻፉ Liber Qui Appeatur canonum apostolorum Apocrypha) የሐዋርያት ቀኖናት መሆናቸውን በአዋጅ "De Libris Non Reciendis) አመለከተ ።[537] በተቃራኒው የሊቀ ጳጳሳቱ አዋጅ ይዘት ማለትም የቀኖናቱን ሁኔታ የሚመለከተው ክፍል በርግጥ በዚሁ ሊቀ ጳጳሳት ስለ መታወጁ ያጠራጥራል ምክንያቱም ይህ ሁኔታ በቆዩ ብዙ የእጅ ጽሑፎች አይገኝምና ነው ።

በምዕራብ የመጀመሪያዎቹ 50 ቀኖናት ብቻ ነበሩ የሚታወቁት እነዚህም በ Codex Canonum Ecclesiasticorum Dionysii Exiguii /500/ ተመዝግበው (Qui Dicuntur Apostolorum) "በአምስተኛው ስድስተኛው ሲኖዶስ ቅዱሳንና ስቡሐን ሐዋርያት" ስም በሚል ርእስ ተለይተው የሚታወቁ ሲሆን [538] 35 ቀኖናት ከካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ትምህርት ጋር አብረው የማይሄዱ ወይም የሚቃረኑ ሆነው በመገኘታቸው ተትተዋል ለምሳሌ ካህኑን በሽረትና ምዕመናኑን በውግዘት በመዛት የቅዳሜን ጾም የሚከለክለው 66ኛው ቀኖና[539] ምክንያቱም እንደሚታወ

537· De libris non reciendis በ ሊቀ ጳጳሳት ጌላሲዮስ በDecretum Gratiani P.L. T. LIX ዐምድ 178 Mansi T.8 ዐምድ 150 152 Preuschen. Analecta. Kurzere Texte zur Geschichte der älten kirche und des kanones. Freiburg. 1893 ገጽ 154 የግርጌ ማስታወሻ 36 Hefel. Concilen Geschichte...T.I. ገጽ 719። ፈረንሳይኛ ትርጉም Leclerq. Histoire des conciles 1869 T.I. ገጽ 644. F. Nau canons des apôtres paris E.D.T.T. II - 2 ገጽ 1606·
Bickell. Geschichte der kirchenrechts ገጽ 74

538· ቀኖና 2

539· አሁድ ቀንን ወይም ከአንድ ቀን በስተቀር ቅዳሜን ሲጾም የተገኘ ካህን ይሻር ፣ ምዕመን ከሆነ ይወገዝ ፣"

ቀው በካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ቅደሜ ይጾማልና ።

ስለዚህ ይህ ቀናና እንደ Ingratus Romanis Auribus ሆኖ ይቆጠራል ።

ቆይቶ ሊቀ ጳጳሳት ኦርሚዳስ (Hormidas) /514 — 523/ የጌላሲዮስን አዋጅ (De libris non reciendis) እንደገና በአወጀበት ጊዜ ማለትም ቆይቶ ተጨማሪ ምንዓልባት 35 ቀኖናት ተሰርዘዋል ።[541]

ስለዚህ የሐዋርያት ቀኖናት ሐዋርያዊ ምንጭነት ትውፊት ከላይ እንደተመለከተው (Centuriatores (ዘ) magdburg[542] በተባሉና በTurrianuና ተከታዮችም መካከል ወደ ከፍተኛ ኑፋቄ ደርሶ ግጭት እስከተከተለበት 15 — 16ኛው ምዕት ዓመት ድረስ የክርክር ርእስን ይዞ ቆይቶ ነበር ። ማለትም ይህን ትውፊት የፊተኞቹ በመጠራጠር የኋለኞቹ በመደገፍ ሲሆን በመጨረሻ ግን የኋለኞቹ ትምህርት ሊጸና ችሏል ።

ስለዚህ ዛሬ በምሥራቅም ሆነ በምዕራብ በተለየ ከካቶሊክ (ቤተ ክርስቲያን) ቀኖናዊ ሕግ የማይለይ ክፍልን የያዙትን 50 ቀኖናት አስመልክቶ እነዚህ ቀኖናት በጽሑፍ በሐዋርያት እንዳልተቀረጹ ነገር ግን ከሐዋርያት ልምድ በአጠቃላይ ከጥንት ቤተ ክረስቲያን ትምህርት ልምድ እንደመጡ ያለወን ንድፈ ሐሳብ ተቀባይነትን አግኝቷል ።

፫·1 ሐዋርያውያት ቀኖናት የተጻፉበት ዘመንና ቦታ

በመጀመሪያ እነዚህ ቀኖናት በራሳቸው በሐዋርያት ተጻፉ ማለት የተጻፉበት ዘመንም 1ኛው ምዕተ ዓመት /ዘመነ ሐዋርያተ ማለት ይሆናል ግን ይህ አስተሳሰብ በታሪክም ሆነ በተግበር ድጋፍ አይኖረውም ።

የቀኖናት ሐዋርያውያት ዘመነ ሥርጭት በሁለት መልኮች ሊመረምር ይችላል ።

540· Pet.us de marca ᎤᏟ concordia et imperii paris 1704 Bibl. III. cAp. 2. የግርጌ ማስታወሻ 3። Funk, Die Apostolischen konstitutionen ገጽ 74·

541. F.Nau. canons des apötres D.C.T.I.II አምድ 1606። Moiteuil. Histoire de droit Byzantin. Paris 1848 T.I ገጽ 193 Bickell, Geschichte uer ...irchenrechts ገጽ 75 Pitra juris ecclesiastici graecoromani ... T. ገጽ XLI.

542. ዕልቅና – መሪነት ለዘመናተ የተከፈለችውን ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ከ16ኛው ምዕተ ዓመት ጀምሮ የሚጽፉ ጸሐፊት "Centuriatores" ተብለው ይጠራሉ ። P. Polmann Felecius illyricus, histoire de L' église. R.H.E.T. 37 ገጽ 27 – ..
G.G cross. The oxford. Dictionary. Of the christian church. London 1961 ገጽ 73

1/ Terminus a quo
2/ Terminus ad quem
Terminus a quo

የቀኖናት ሐዋርያውያት ሥርጭት ማለትም በተቃረበ መልክ ብቻ ይሆናል እነዚህ ቀኖናት የተጻፉበትን ዘመን ለማየት የሚሞከረው ምክንያት ስለዚህ ሁኔታ የታሪክ ጸሐፍትና መምህራን ሕጋውያን ቀኖናት አስተሳሰብ ንድፈ ሐሳቦች በጣም ተራርቀው ስለሚገኙ ነውና ። የእነዚህ ቀኖናት ችግሮች ጸሐፊዎች ወይም ተመራማሪዎች ሁሉም እነዚህ ቀኖናት ሐዋርያውያት የሐዋርያት አለመሆናቸውን ቢስማሙም ነገር ግን መቼ እንደተጻፈ አይስሙም ምክንያቱም እነዚህ ቀኖናት የተጻፈበት ዘመን ከ1ኛው ምዕተ ዓመትና ከሁለተኛውም ምዕተ ዓመት መጀመሪያ ጀምሮ እስከ 5ኛው ምዕተ ዓመት 4ኛው ዐቢይ ሲኖዶስ ይደርሳልና[543]

በራስ አስተሳሰብ ላይ የተመረኮዘ/የተያያዘ ንድፈ ሀሳብ የሐዋርያት ቀኖናት የተጻፉበት ዘመን/ወይም እንደምንመለከተው ሰነዳዊነት/ሁለተኛው ምዕተ ዓመት መሆን ይኖርበታል ምክንያቱም በስም እንኳን ሳይሆን የነዚህ ቀኖናት ሐዋርያውያት ብዙዎች ድንጋጌዎች ይዘት በ3ኛው ምዕተ ዓመት ሥራ ጽሑፍ ዲድስቅልያ ዘሐዋርያት ውስጥ ይገኛል[544] 2ኛም· ቀኖናት ሐዋርያውያት የተጻፉበት ዘመን 3ኛው ምዕተ ዓመት እንደሆነ ሊቆጠር ይችላል ምክንያቱም በተለየ በ3ኛው ምዕተ ዓመት መጨረሻና በ4ኛው ምዕተ ዓመት መጀመሪያ በቀጥታ በሐዋርያት ስም ቀኖናትን ወይም በኢ ቀጥታ የቤተክርስቲያን ቀኖናት ፣ ቀኖናተ ቤተ ክርስቲያንን ወዘተ· መጥቀስ ወይም ማንሳት ዘወትር አጋጣሚ ነበር ለምሳሌ የእስክንድርያው ሊቀ ጳጳሳት አለክሳንድሮስ (325) ቀኖና ሐዋርያትን (12 ፣ 13 ፣ 14፣) ጠቅሷል—ተጠቅሟል[545] ትልቁ አትናቴዎስ ቀኖናተ ሐዋርያትን (29·30) ጠቅሷል[546] አውሳብዮስም ቀኖናተ ሐዋርያትን (13)

543. Beveregius: Synodicon sive pandectae canonum 55. Apostolorum et Conciliorum ab Ecclesia Graeca Receepotorum Oxford 1672. Achelis. Apostolischen Kirchenordnung. R.E.T T. ገጽ 739 Hefel - Leclerq, Histoire T. I ገጽ 613—615።

544 ከዚሁ ገጽ 218–308

545· Θεοδωρήτους Εκκλησιαστική Ιστορία A: ሕትመት PARMEITER P.G.T·25 ዐምድ 284

546· Επιστολή Εγκύκλιος P.G.T. 25 ዐምድ 25:
Απολογητικός κατ΄Αρεσνών P.G.T. 25 ዐምድ 284

አመልክቷል[547] ትልቁ ባስልዮስ ቀኖናት ሐዋርያውያትን (17፣ 25) ተጠቅሟል ።[548] በዚሁ መልክም በዚህ ጊዜ ክልል ውስጥ እነዚህ ቀኖናት በልዩ ልዩ አብያተ ክርስቲያናት ዐበይትና ንዑሳን ሲኖዶሳት ተጠቅሰዋል ለምሳሌ ከኒቅያ ሲኖዶስ (325) ቀኖናት 14 ፣ 15 ፣[549]

ነገር ግን በተቃራኒው ይህ ዘመን እነዚህ ቀኖናት ሐዋርያውያት በብዛት ከላይ በተጠቀሱት ሲኖዶሳት እና ቀኖናት ላይ ተመሥርተው የተቀረጹ መሆናቸውን በመደገፍ የተቀረጹበት ዘመን በ5ኛው ወይም በ6ኛው ምዕተ ዓመት መሆኑ ይደገፋል ።

በ2ኛው ምዕተ ዓመተ መጨረሻና በ3ኛው ምዕተ ዓመት መጀመሪያ በተለያዩ ቦታዎችና ጊዜያት ተጽፈው በመጨረሻ በአንድ አቀነባባሪ ሰው ተሰባስበው በአንድ ሰነድነት ሊዋሐዱና አንድ ወጥ ሰነድ ሲሆኑ የመጀመሪያውን ክፍል ቀኖናት ሐዋርያውያት ይይዛሉ ። ስለዚህ የጥንት አብያተ ክርስቲያናት ሲኖዶሳት ፣ የቤተክርስቲያን አባቶች ፣ ጸሐፍት ሐዋርያውያት ቀኖናትን ወይም "ጥንታውያት ቀኖናትን ወይም ቤተክርስቲያናዊ ሥርዐትን በሚጠቀሱበት ጊዜ በአንድ በኩል እነዚህን ዛሬ የሚታወቁትን ሐዋርያውያት ቀኖናትን በሌላ በኩል በቅዱሳት መጽሐፍት የታቀፉትን ትእዛዛት ማለታቸው ነበር በሌላ አነጋገር በቤተክርስቲያን ተግባራዊ ሕይወት የተገኙትንና በቃል ሲያያዝ የተላለፉትን ቀኖናት የላይኞቸቹ ቀኖናትና ጸሐፍት ጥቅሶች የተመለከቷቸው የአባቶች ሥራዎችን ጨምረው ነበር የሚጠቅሱት ።

በተቃራኒው Sebastien Drey የሌላው ትምህርት ቤት አስተሳሰብ ተወካይ ስለ ጥንቱ Codex Ecclesiae Primitivae) የነበረውን ንድፈ ሐሳብ በመጠራጠር ቀኖናት ሐዋርያውያት በሁለት ሂደቶች እንደተቀረጹ አመለከተ[550]

1· ዲዮናስዮስ ንዑስ በ500 የተረጐማቸው 50 ቀኖናት በ5ኛው ምዕተ ዓመት የተቀረጹ ሲሆኑ የቀሩት ሌሎች 35 ቀኖናት ቆይተው በ6ኛው ምዕተ ዓመት ተቀርጸው ሁለቱም በአንድ ታቅፈው አሁን

547· De vitae constantni ገጽ 61—62 ሕትመት Hickel, Geschichte der kirchenrec· ገጽ 109 P.G.T 20 ዐምድ 1135—1137

548· Επιστολή πρός Αμφιλόχιον καί 3.12 (Αρχαίος Κανών υπηρεσίας) P.G.T. 32 ዐምድ 672 - 681

549· ቀኖና 15 = ሐዋርያውያት ቀኖናት 21፣ 22፣ 23፣ 24 ቀኖና 2 = ሐዋርያውያት ቀኖናት 80 ቀኖና 5 = ሐዋርያውያ ቀኖናት 12 ፣ 13 ፣ 32 ፣ ቀኖና 6 = ቀኖናሐዋርያውያት ቀኖና 34 ።

550· S. Drey, Neue Untersuchungen "Über Die-Konstitutionen Und Kanonen Der Apostel. Tübingen 1832 ገጽ 403

ያላቸውን ትርጽ ይዘዋል ይላል ፡፡

S. DREY የጥንት ቤተ ክርስቲያን "Codex Canonum primitivae" የሚባለውን ሰነድ እንደማታውቅና ለዚህም እንደ አልተጠቀመችበት ቀኖናት ሐዋርያውያት የሚለው ጥቅስም በምንም ዓይነት ሁኔታ አንድ ዓይነት መድበለ ቀኖናት ሐዋርያውያት ማለት እንደአልነበረ ነገር ግን በትዱሳት መጻሕፍት ከሚገኙ ትእዛዛት ሐዋርያውያት ወይም ከጥንት ቤተ ክርስቲያናዊ ልምድ (ዘመነ ሐዋርያት ልምድ) ጋር ግንኙነት እንደነበረው ይደገፋል ፡፡[551]

ከዚህም የተነሳ የነዚህ ቀኖናት ሐዋርያውያት አብዛኞቹ ከፍሎች ከሚከተሉት ቀኖናት ተወስደዋል ፡፡

ከዲድስቅልያ ዘሐዋርያት (3ኛው ምዕተ ዓመት)[552]

ከኒዎቂሳርያ (አዲሷ ቂሳርያ/315)[553]

ከኒቅያ /325/[554]

ከአንጾኪያ /341/ [555]

ከላኦዶቅያ /372/ [556]

ከቁስጥንጥንያ /381/[557]

ከቁስጥንጥንያ /394/[558]

ከኬልቄዶን /451/[559]

ከመስሎ ኢግናጢዮስ ወደ ፊሊጵስዩስ መልእክት 5ኛ ምዕተ ዓመት)[560]

ከትእዛዛት ሐዋርያውያት (5ኛው ምዕተ ዓመት) [561]

ከታላቁ ባስልዮስ ቀኖናት[562]

551- H. Leclerq: Cannons Apostoliques D.A.C.L.T. 112 1917 ዐምድ

552- ቀኖና 41 42

553- ቀኖና 19

554- ቀኖና 20 23 ፡ 79

555- ቀኖና 7 15 ፡ 27 ፡ 32 ፡ 40 ፡ 75

556- ቀኖና 44 ፡ 70 71

557- ቀኖና 74

558- ቀኖና 28

559- ቀኖና 26 ፡ 66 ፡ 72 ፡ 80 ፡ 82

560- ቀኖና 69-70

561- ቀኖና 1-2-6-7-19-25-32-46-48-50-52-59-63-65-78

562- ቀኖና 24-

እነዚህ ቀኖናት በ5ኛው ወይም በ6ኛው ምዕተ ዓመት እንደተጻፉ የሚደግፈውን የDrey ንድፈሐሳብ ለምሳሌ F.funk እና J.W.Bickell ከአንድ አንድ መሻሻያዎች ጋር ተቀበሉት ፡፡ F.Funk. የጥንት ቤተ ክርስቲያን ትጠቀምባቸው የነበሩ በተለየ ቀኖናት ሐዋርያውያትን ጨምሮ የያዘ Codex Canonum Ecclesiae Primitivae የሚባል ሰነድ እንደነበረ የሚያስተምረውን የBeveregiusንደፈ ሐሳብ ድጋፍ እንደ ሌላው አድርጎ በመቁጠር ማለው እንደዚሁም ከ4ኛው ምዕተ ዓመት በፊት እነዚህ ቀኖናት ነበሩ የሚለውንም አስተባሰብ ነቀፈ[563] P.J.W. Bickell አመለካከትም ተመሳሳይ ነበር ፡፡

Bickell እነዚህ ቀኖናት ሐዋርያውያት በሁለት ሂደቶች እንደተፈጠሩ አድርጎ የሚቀበለውን ትምህርትን ውድቅ አደረገ[564] ስለዚህም እነዚህ ቀኖናት ሁለት የተለያዩ ሥራዎች ሳይሆኑ አንድወጥ ሥራዎ ብቻ መሆናቸውን ደገፈ ፤ ስለዚህም 50 ቀኖናት የአንድ ጸሐፊ እና 35 የሌላ ጸሐፊ ሳይሆኑ 85 ቀኖናት ባአንድነት

የአንድ ጸሐፊ ዝግጅቶች መሆናቸውን ደገፈ[565] ይህንም F.funk የደገፈው አመለካከት ነው ፡፡ [566]

ሆኖም የBeveregius ግንዛቤ አነሰም በዛ ወደ እውነተኛው የእነዚህ ቀኖናት ታሪካዊ ቁም ነገር የተቃረበ ይመስላል ፤ ምክንያቱም በመጀመሪያው እነዚህ በምርምር ላይ የሚገኙ ቀኖናት የሐዋርያት ሥራዎች መሆን አይችሉም ከዚህም በመነሳት የዘመነ ሐዋርያት ሥራዎች መሆን አይችሉም ፡፡ ናቸው የሚያሰኘው በሐዋርያት ስም መጠራታቸው ብቻ ነው ምክንያቱም "ሐዋርያ" "ሐዋርያት" የሚለው ቃል ወይም "ሐዋርያዊ" "ሐዋርያውያን" የሚለው ትጽል በጥንት ቤተ ክርስቲያን ለሐዋርያ ወይም ለሐዋርያት ብቻ የሚሰጥ አልነበረም ነገር ግን ለቤተ ክርስቲየን አባቶች ማለትም በ13ኛው መጨረሻና በ14ኛው መጀመሪያ ምዕተ ዓመት የነበረ ንስጥርሳዊ ሶርያዊ ሱርሰጣዊ ጸሐፊ በጥንት ቤተክርስቲያን ኤጲስ ቆጶሳት "ሐዋርያት" ተብለው ይጠሩ እንደነበር እንደ አመለከተው ለኤጲስ ቆጶሳት ይሰጥ ነበር[567]

563- F.Funk: Die Apostolischen koostitutionen ገጽ 180

564- J.W Bickell Geschichte Der Kirchenrechts ገጽ 75

565- J.W. Bickell Geschichte der Kirchenrechts. ገጽ 82

566. Funk. Apostolischen koostitutionen ገጽ 108

567- A. Maio, Scriptorum ገጽ 6-8

ነገር ግን ዘቀኖናት ቤተ ክርስቲያን Codex Caponum Ecclesiae Primitivae ማለትም ቀኖናት ሐዋርያውያት አንድ ክፍልን እንደያዙ የሚቆጠረው ሰነድ እውነት እንደአለው የሚደግፍ ሆኖ አልተገኘም ምክንያቱም እስከምናውቀው ድረስ በአንድ በኩል ይህን የመሰለ በቤተ ክርስቲያን ሕግ ምንጮች አልተጠቀሱም በሌላም በኩል በራሳቸው ቀኖናት ሐዋርያውያት እንደእነዚህ ሁነው ሊረዱ የማይችሉ ሁነው አልቻሉም ።

ቀኖናቱ ስለተጻፉበት ዘመን ከአሉት ንድፈ ሐሳባውያን ሁኔታዎች አልፎ ራሳቸው የቀኖናቱ አንድ አንድ ድንጋጌዎች ቀኖናቱ የተጻፉበት ዘመን አለመሆኑን ያሳያሉ ምክንያቱም ቀኖናቱ በዘመነ ሐዋርያት ከነበረው የቤተ ክርስቲያን ልምድ ጋር የማይሄዱና ያልታወቁ ድንጋጌዎችን ይዘዋል ለምሳሌ በሉ ሦስቱ አሠረ ክህነት (ኤጲስ ቆጶስና ቅስናና ዲቁና) ትእዛዛት[568] ስለ ንዑሳን መዕርጋተ ክህነት ንፍቀ ዲቁና አናጉኒስጢስነትና መዘምርነት[569] ።

ስለ አርብዐ ጾም[570] ፋሲካን ከአይሁድ ፋሲካ ጋር አብሮ ስለ አለማክበር [571] ስለ ዐርብና ረቡዕ ጾም[572] ስለ አውራጃዎች ሲኖዶሳት ጥሪ[573] ስለ መናፍቃን --ሐራጥቃዎች) ጥምቀት [574]

568· ቀኖና 7·25·44·45·51·53·61·68·69·70

569· ቀኖና 43·69 የአናጉንስጢስ ሲመተ ማዕርግ በሁለተኛ ምዕተ ዓመት መጨረሻ ተገልጧል ።
ጠርጥልያኖስ Praescript cap 41 ፡ አውሳብዮስ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ 4·3 የንፍቀ ዲያቆን ሲመተ ማዕርግ የተከሰተው በ3ኛው ምዕተ ዓመት ነው አውሳብዮስ ቤተክርስቲያን ታሪክ 4·3 የመዘምር ማዕርግን በሚመለከት ትእዛዛተ ሐዋርያት 3 ።

570· ቀኖና 69 በ2ኛው ምዕተ ዓመት አጋማሽ የነበረው የፑግዱኖስ ኤጲስ ቆጶስ ኢሬኔዎስ የፋሲካ ጾምን ጊዜ የሚወስን ቀኖናዊ ትእዛዝ እንደነበረ ያውቅ እንደአልነበረና ስለዚህም ልዩነት እንደነበረ ያመለክታል ። የኢሬኔዎስ መልዕክት ለሮሜ ኤጲስ ቆጶስ ቢክቶር አውሳብዮስ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ 5·24 በ3ኛው ምዕተ ዓመት የነበረ ዲዮናስዮስ (ዲዮኒስዮስ) የእስክንድርያው ሊቀ ጳጳሳት/ፓትርያርክ የፋሲካ ጾም ጊዜ ከ6 ቀን አይበልጥ እንደነበረ ይነጋራል ። የሚዮናስዮስ መልዕክት ለፔንጻፖሊስ ኤጲስ ቆጶስ ባሲሊዲስ አውሳብዮስ የቤተክርስቲያን ታሪክ 7—26

571· ቀኖና 7·70 ምክንያቱም የትንሽ እስያ አብያተ ክርስቲያናት በ2ኛው ምዕተ ዓመት የፋሲካን በዓል በኒሳን ወር (ሚያዝያ) 1 ቀን ከአይሁድ ጋር ያከብሩ ነበር ። የኢሬኒዎስ መልዕክት ለሮሜ ኤጲስ ቆጶስ ቢክቶር አውሳብዮስ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ 5·24

572· ቀኖና 69

573· ቀኖና 37

574· ቀኖና 46

ነገር ግንም ከ3ኛው ምዕተ ዓመት በኋላም ሥራ ሊሆን አይችልም ምክንያቱም በተደጋገሚ እንደተወሳው በሲኖዶሳትም ሆነ በቤተክርስቲያን አባቶች የተጠቀሱት ሐዋርያውያት ቀኖናት ጥቅስ ሌላ ሊሆን አይችልም ከሐዋርያውያት ቀኖናት በስተቀር ።

ስለዚህ ሐዋርያውያት ቀኖናት የተጻፉበት ዘመን በአንድ በኩል በ2ኛው ምዕተ ዓመት ሁለተኛው ክፍለ ዘመን መካከል እንደሆነ በሌላም በኩል ወደፊት እንደሚታየው በ400 ዓመት አካባቢ እንደሆኖ ይደገፋል ። ምክንያቱም በመጨረሻ እነዚህ ቀኖናት "ትእዛዛት" ሐዋርያውያት" የሚባሉት ትእዛዛተ ሐዋርያት የ47ኛው ምዕራፍ ብቻ አባሪ ሁነው ይገኛሉ። የህን የመጨረሻውን ምዕራፍ ብቻ አይደለም ይዘው የሚገኙት ነገር ግን በቅዱሳት መጻሕፍት ዝርዝር መዝገብ እነዚህን ትእዛዛት ይዘው ይገኛሉ[575] ይህም ማለት ከቀኖናት ሐዋርያውያት የጽሕፈት ዘመን ጋር የተያያዘ ነው ። ይህም ጊዜ በ400 ዓመት አካባቢ ሲሆን ሲታሰብም ምንም ቢሆን ከዚያም በኋላ ነው ሊሆን የሚችለው ። "ሐዋርያውያት ትእዛዛት" Constituiōnes Apostolicae ወይም ትእዛዛት ሐዋርያውያት Constitutiones Apostolorum የቤተ ክርስቲያን ሕይወት በሚደነግጓቸው የአብያተ ክርስቲያናት (በሲኖዶሳትና አባቶች) ቀኖናት መካከል አለመያዛቸው ወይም አለመመደባቸው ቢኖርም ለቤተ ክርስቲያን ሕግጋት ምንጮች ከፍተኛ ግምት ያለውን ክፍል ይዘው ይገኛሉ ።

በታሪክ ሐዋርያውያት ቀኖናት ዛሬ በሚገኙበት መልካቸው አንድ ወጥ ሰነድን አልያዙም ነበር ምክንያቱም እነዚህ ቀኖናት ምን አልባት በጥንት ጊዜ ሦስት የተለያዩ መድበላተ ቀኖናት ሁነው ግን የተጠሰነ ስምን ሳይዙ ይገኙ ነበር ።

ሆኖም ያሰባሰባቸው ማን እንደሆነ ባይታወቅም በአንድበኩል አፖሊናርዮስ Apolinarius እንደነበር ወይም አርዮሳዊው ሰውር ኢግናጢዮስ አሰባሰቦ የአሁኑን ቅርጽ ለማስያዝ በአንድ ሰነድ አቀናጅቷቸዋል ይባላል ።

1· ከእነዚህ መድበላተ ቀኖናት የመጀመሪያው መድበለ ቀኖናት

575· ቀኖና 85 "ወእሉ ቀሌሚንጦስ ለእናንተ ኤጲስ ቆጶሳት በ8 መጻሕፍት የተቀናጁ ትእዛዛት"
Καί αι διαταγαί υμίν τοίς επισκόποις δι΄εμού κλημέντος εν οκτώ βιβλίοις προσεφωνημέναι

ትምህርተ ሐዋርያት/ዲድስቅልያ ዘሐዋርያውያት[576] የተባለውን ቀኖና ዊ ሰነድ ምንጭ አድርገው የተዘጋጀት የመጀመሪያዎቹ ስድስት መጻሕፍ ትን ይይዛል ። ልዩ ልዩ ቅንጅቶችና ቅንብሮች ተደርገውባቸው እያንዳ ንዱ መጽሐፍ በምዕራፎች እንዲከፈል ተደርጓል ።

ስለዚህ 1/ የመጀመሪያው መጽሐፍ 10 ምዕራፎችን ሁለተኛው 63፣ ሦስተኛው 20 አራተኛው 14 ፣ አምስተኛው 20 እና ስድስተኛው 30 ምዕራፎችን ይዘው ይገኛሉ ።

2/ ሁለተኛው መድበለ ቀኖናት 49 ምዕራፎች ያለውን ሰባተኛውን መጽሐፍ ሲይዝ ከእነዚህ 49 ምዕራፎች 32/1·32/ ምዕራፎች ምን አልባት በሁለተኛው ምዕተ ዓመት ሁለተኛው አጋማሽ ላይ በሶርያ ወይም በእስክንድርያ ከተጻፈ "ትምህርተ 12 ሐዋርያት ለአሕዛብ" ዲድስቅልያ ዘ ፲ ወ ፪ ሐዋርያት" ላይ እንደተመሠረቱ ይደገፋል[577]

3) ሦስተኛው መድበለ ቀኖናት 46 ምዕራፎችን ይዞ የሚገኘውን ስምንተኛውን መጽሐፍ ይዞ ሲገኝ ከዚህ ጋር 47ኛውን ምዕራፍ ይዘው 85 ሐዋርያት ቀኖናት አባሪዎች ሁነው ይገኛሉ ።

የመጀመሪያዎቹ ሁለት ምዕራፎች (1·2) አንድ ጊዜ "ሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ" ሌላ ጊዜ "ግብጻዊ ቤተ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ"[578] በሚል ርእስ የሚታወቀውን ስለ ጸጋ መንፈስ ቅዱስ የሚናገረውን የአቡሊዲስ ሥራ ምንጭ ያደርጋሉ ።

የሚከተሉት 25/3·37/ ምዕራፎች ቅዳሴ ቀለሚንጦስ የምትባል አንጾኪያዊ ቅዳሴን ፣ ጸሎትን ዘወትር ወይም የቀላሚንጦስ ትእዛዝ?[579] የመጨረሻዎቹ 19 ምዕራፎች /28·46/ ልዩ ልዩ ቤተ ክርስቲየናውያን ቀኖናትን እና እንደ ተቀጽላ ሆኖ የሚቆጠረው 47ኛ ምዕራፍ 8! ሐዋርያውያት ቀኖናተን ይይዛሉ ።

ከዚህ ላይ ሐዋርያውያት ትእዛዛት የሐዋርያት ሥራዎች እንደ አይደሉና ስለዚህም የዘመነ ሐዋርያት ሥራዎች እንደአልሆኑ ሁሉ ስለ ሐዋርያውያት ቀኖናት የተሰነዘረው አመለካከት ከዚህም ላይ ይሰራል ።

576· ከዚሁ ገጽ 219–23ሃ

577· ከዚሁ ገጽ 213–214,139

578· ከዚሁ ገጽ 219–239,181–192

579· J.T.S. 1915. ገጽ 323

ቢሆንም ቅሉ ሐዋርያውያት ትእዛዛት ጥንታውያን የቤተ ክረስቲያን ሥራዎች ቢሆኑም በወስጣቸው ከተያዙት ምሥጢራት የተነሳ ለሁሉም እንዳይደርሱ ስለ ተደረጉ በስፋት ሊታወቁ አልቻሉም ነበረ ...[580]

ስለዚህ የሐዋርያውያት ትእዛዛት ዘመነ ጽሕፈት (500) እስከ አሁን በተደረጉ ምርምሮች መሠረት በታሪክ ጸሐፍትና ቀኖናተ ቤተ ክርስቲያን ሊቃውንት የተለያየ ጊዜ ሆኖ ተገኝቷል ። "ትእዛዛት ሐዋርያውያት 47ኛውንም ምዕራፍ በያዙት 85 ሐዋርያውያት ቀኖናት መዝገብ ከሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት ጋር ከተመዘገቡት መጻሕፍት ጋር ተመዝገበው ይገኛሉ። ነገር ግን 5ኛው—6ኛው ዐቢይ ሲኖዶስ በሁለተኛው የማጽደቂ ያ ቀኖና በውስጣቸው ስሕተትና ባዕድ ትምህርት አለባቸው በማለት እነዚህን "ትእዛዛተ ሐዋርያውያት" አላጸደቀም ምክንያቱም ቀኖናቱ 581

580· ".... ἅς οὐ χρή δημο- σιεύειν ἐπί πάντων διά τά ἐν αὐταῖς μυστικά" (
ሐዋርያውያት ቀኖናት 85 ። እነዚሁ ትእዛዛት Apocrypha Arabica Kitaabal Mägli ወይም The Book of the Rolles' One of the Books of Clement ከምሥጢርነት የተነሳ ለምዕመናን እንዲደበቁ ከታዘዙበት ከቀለሚንጦስ መጻሕፍት አንዱ ጋር ይመሳሰላሉ
P.O.T. 10 ገጽ 1 — 58
A. Harnack, die lehr der zwölf Apostel ገጽ 241·
F Funk, Die Apostolischen konstitutionen ገጽ 70 — 96 116—118 161 — 64 311 — 314

581· ἐπειδή δ'ἐν τούτοις κανόσιν ἐκτέλεται δέχεσθαι ἡμᾶς τάς τῶν αὐτῶν ἁγίων ἀποστόλων διά Κλήμεντος διατάξεις, αἷς τισι πάλαι ὑπό τῶν ἑτεροδόξων ἐπιλύμα τῆς Ἐκκλησίας νόθα τινά καί ξένα τῆς εὐσεβείας παρενετέθησαν, τό εὐπρεπές κάλλος τῶν θείων δογμάτων ἡμῖν ἀμαυρώσαντα, τήν τῶν τοιούτων διατάξεων προσφόρως ἀποβολήν πεποιήμεθα πρός τήν χριστιανικωτάτου ποιμνίου οἰκοδομήν καί ἀσφάλειαν, οὐδαμῶς ἐγκαίνοντες τάς αἱρετικάς ψευδολογίας νοήματα, καί τῇ γνησίᾳ τῶν ἀποστόλων καί ὁλοκλήρῳ διδαχῇ ...συνείροντες
A. Αλιβιζάτου: Οἱ Ιεροί Κανόνες ገጽ 75 ገጽ
Επιφανίου κατ'αιρέσεων P.G.T. 41 ዐም 836

ለምሳሌ በእነዚህ ሐዋርያውያት ትእዛዛት ገብተው ስለተገኙት ባዕድ/ስሕተት ትምህርቶች ንዑስ ክርስቲያን ከመጠቀሙ በፊት መመስከር ያለበት በሰባተኛው መጽሐፍ 41ኛ ቀኖና የሰፈረው ጸሎተ ሃይማኖት ተመልክቷል። [582] ቢሆንም በዚህ የመጀመሪያው የኒቅያ ዐቢይ ሲኖዶስ በጉባኤ በሲኖዶሱ ላይ በተገኙ አባቶች በጸደቀ ጸሎተ ሃይማኖት "ዘዕሩይ ምሳለ" የሚለው ኃይለ ቃል አይገኝም[583] በተቃራኒው "እስመ አልቦ ማሕለቅት ለመንግሥቱ" ተይዞ ይገኛል ።

የኒቅያ የመጀመሪያው ዐቢይ ሲኖዶስ "ጸሎተ ሃይማኖት" በሁለት ግልጥ መሠረት ነገሮች ግድፈትና ውስከት ተሻሽሎ መጥቷል ። በዚህ በተጠቀሰው በትእዛዛቱ ሰባተኛው መጽሐፍ (ምዕራፍ) በጸሎተ ሃይማኖት ላይ የሚታየውን መሻሻል ያደረገው በ341 በአንጾኪያ የተሰበሰበው አውሳቢያኖሳውያን ተብለው የሚጠሩ ክፍሎች ሲኖዶስ እንደነበረ ይደገፋል[584] "የሐዋርያውያት ትእዛዛት" ጸሐፊ ከታወቁ አውሳቢያኖሳውያን አንዱ እና ጊዜውም ከ341 በኋላ እንደሆኖ ይቆጠራል ።

"ሐዋርያውያት ትእዛዛት" ለመጀመሪያ ጊዜ በግሪክ ቋንቋ ተጽፈዋል ። በ1863 በላቲን ቋንቋ (ሮማይስጥ) ተተርጉመው በ1578 በFr. Turrianus ታተሙ በዚያም በP.G[585] እና mansi ታቅፈዋል[586]

የተሟላ ሕትመት እንደሆነ ተቀባይነትን ያገኘው በF.funk የተደረገው ሕትመት ሲሆን በF. Funk ታትሞ የሚገኘውን ሰነድ ከዚህ ሕትመት ተወስዶ ነው[587]

ስለ ሐዋርያውያት ትእዛዛት በርከት ያሉ ጥናቶች መደረጋቸው ቢታወቅም ከዚህ ማመልከቱ አስፈላጊ ሆኖ አልታየም ሆኖም የበለጠ ለመረዳት ለሚፈልግ ሰው የQuasten ጥናትን መመልከት እንዲችል

582· ዛሬ በሕፃናት ጥምቀት ጊዜ "ጸሎተ ሃይማኖትን" Σύμβολον τής πίοτεως የክርስትና አባት ይደግማል ።

583· ዘዕሩርይ ምስለ" Ομουοὺσιον የሚለው ኃይለ ቃል የኒቂያ ቅዱስ ሲኖዶስ ውሳኔ ዐምድና ድድ ነበር ።

ሶቅራጥስ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ A. 18.

584· Γ. Δέρβου: Χριστιανική Γραμματολογία T.B. ገጽ 710-766.

P.G.T.I ዐምድ 5.. — 1156

585· MANSI. T. I ዐምድ 256 — 296

586· F. funk didascalia et constitutiones apostolorum-padernborn 1905.

586. F. Funk didascalia et constitutiones Apostolorum padernborn 1905 Quasten, Patrology , T.II

ይጠቅማል[589]

3.3.2. ሐዋርያውያት ቀኖናት የተጻፉበት ዘመን መቆሚያ—መዳረሻ ጊዜ ፤

ሐዋርያውያት ቀኖናት የተጻፉበት ዘመን መቆሚያን Terminus ad Quem አስመልክቶ ያለው ችግር እነዚህ ቀኖናት የተጻፉበትን ዘመን መነሻን Terminus a quo በሚመለከት ያለውን ችግር አይመስልም ምክንያቱም ይህ Terminus ad quem ወታወቁ የጊዜ ምልክቶች አሉትኛ ነው ።[588]

አንደኛ 500 ዓ·ም ዲዮናስዮስ ዘይንዐስ ከ85 ቀኖናት የመጀመሪያዎቹን 50 ቀኖናት ከግሪክ ቋንቋ ወደ ላቲን—ሮማይስጥ ቋንቋ የተረጎመበት ዘመን ነው [589] ሁለተኛ የአንጾኪያ ሊቀ ጳጳሳት –ፓትርያርክ—ሳዊሮስ በ520 ዓ·ም በመልእክቱ "በቀለሚንጦስ ለአሕዛብ የተላኩ ትእዛዛት" በሚል ርእስ 21–23 ሐዋርያውያት ቀኖናትን ያወሳል። የኒቅያአንደኛ ዐቢይ ሲኖዶስ ቀኖና አንድ እና ቀኖና ዘጠኝ በእነዚህ ቀኖናት ላይ የተመሠረቱ መሆናቸውን ይደግፋል[590]

ሦስተኛ የቁስጥንጥንያ ሊቀ ጳጳሳት /ፓትርያርክ /565–577/ ዮሐንስ ማዕምር በመድበለ ቀኖናቱ/ብሔረ ሕግ ወቀኖና– Nomocanon: የጌታ ቅዱሳን አርድእትና ሐዋርያት በቀለሚንጦስ አማካይነት 85 ቀኖናትን ሠሩ በሚል ርእስ 85 ቀኖናትን አስፍረዋል ።[591] እነዚህ ቀኖናት በሐዋርያት ተዘጋጅተው በቀለሚንጦስ አማካይነት እንደተላኩ ይደገፋል[592]

589· ከዚሁ ገጽ 154–156

590. E.W. Brooks: The Sixth Book Of The Selected Letters Of Severius Patriarch Of Antioche In syriac Version Of Athanasius Of Nisibis 1902 T. II ገጽ 463—464። የእንግሊዝኛ ትርጉም 1904 T II ክፍል 11 ገጽ 409—412 F. Nau, Canons Des Apötres, D.T.C. II ዐምድ 1606።

591·የዮሐንስ ማእምር ብሔረ ሕግወቀኖና ሕትመት Nomocanon/1671 voelli et Justelli. Bibliotheca Juris Canonici T.II.ገጽ 501

592. Bickell. Die Geschichte Der Kirchenrechts..ገጽ 76 Funk, Die Apostolischen konstitutionen. ገጽ 192

እነዚህ ከዲዮናስዮስ ዘይንዐስ እና ከአንጾኪያ ሲቀጻጻሳት—ፓትር ያርክ ኅዊሮስ ጋር በአንድ ወቅት በዮሐንስ ማእምር ብሔረ ሕግወቀኖና Nomo Canon የተያዙት 85 ቀኖናት መሆናቸው ታውቆ ጸደቁ ። ስለዚህም እነዚህ ቀኖናት በሐዋርያት የተሰጡ ስለመሆናቸው በቢዛንቲን የቆየው ልምድ ፡

Τό δέ έσεσθαι πιστεύομεν είπερ η τών Ιερών Κανόνων παρατ., τησις φυλαττοίτο, ήν οΐ τέ δικαίως υμνούμενοι καί προσκυνηταί καί αυτοπάται του Θείου Λόγου παραδέδωκεν Απόστολοι καί 'Αγιοι Πατέρες εφύλαξαν τέ καί υφηλήσαντο // 593

ከብዙ ጸሐፍትና መተርጉማን ተቀባይነትን አግኝተዋል ።
ስለዚህ ሐዋርያውያት ቀኖናት ከ500 ዓ.ም ጀምሮ በቤተ ክርስቲያን ሕይወት በስፋት ለመታወቅ እንደመቻላቸው መጠን ይህ ጊዜ /500ዓ.ም/ እነዚህ ቀኖናት የተጻፉበተ ዘመን ሊያልፈው ፡የማይቻልበተ ዘመ, terminus ad quem/ሆኖ ይቆጠራል [594]
ሌላው የቀኖናቱ ችግር ርእስ የቁጥራቸው መጠን ነው ምክንያቱም በልዩ ልዩ የእጅ ጽሑፎች የእነዚህ ቀኖናት ቁጥር አንድ ጊዜ 50 ወይም 76 ሌላ ጊዜ 81,83 ወይም 84 የታወቀውም 85 እየሆነ መገኘቱ ይታወቃልና ። በመጨረሻ በከልቄዶናዊት ቤተ ክርስቲያን በ500 ዓ.ም አካባቢ በዮሐንስ መተርጎም የተጠቀሰው 85 ቀኖናቱ ቁጥር እና በ5–6ኛው የትሩሎሲኖዶስ 2ኛ ቀኖና የጸደቀው ይህ አሐዝ ሲጸና [595]
በኢ.ኬልቄዶናውያት የምሥራቅ አብያተ ክርስቲያናት በዐረብኛ ተናጋሪ ዎች መለካውያን ዘንድ በፍትሐ ነገሥቱ መቅድም የተጠቀሰው 82 ወይም 83 ቀኖናት ጸንቷል [596]

በተመሳሳይ ሁኔታ በምዕራብ ካቶሊካዊት ቤተክርስቲያን በዲዮናስዮስ ዘይንዐስ የተረጎሙት 50 ቀኖናት[597] እና 84 ቀኖናት [598] ይገኛሉ ።

593. Voelli e Iustelli. Bibliothecae Juris canonici I II ገጽ 604
594. Fulton John, Indes canonuin-Greek text an english translation and complet digest of the entire canon law. M.Y 1892 ገጽ 52።
595. Ράλλη-Ποτλής Σύνταγμα Τ.Α. ገጽ 5-335, Τ.Β. ገጽ 1-113.
596. Α. Αλιβιζάτου: Οί Ιεροί Κανόνες ገጽ 75
597. Mansi T. I 30-48
598. Mansi. T.I 40-66

ሆኖም በምሥራቅና በምዕራብ አብያተ ክርስቲያናት ይፋ መድበላተ ቀኖናት መካከል የ84[599] እና 85 200 ቀኖናት ይዞታዎች መካከል የታየው ልዩነት በይዘት ሳይሆን የቁጥር መሆኑ ግልጥ ነው ። ስለዚህም የተለየ ምርምር ማድረጉ አይታይበትም ነገር ግን በቁጥራቸው የተከሰተው ልዩነት ከ47—85 ይጀምራል[601]

ነገር ግን በማንሲ (Mansi) ሕትመት ይህ ልዩነት የቁጥር ልዩነት ነው ይህም በ12ኛው ቀኖናና በ13ኛው ቀኖና መካከል ማለትም ሁለቱ ቀኖናት አንድን ቀኖና 12ኛ ቀኖናን ይዘው በመገኘታቸው መሆኑ ይታወቃል ።[602]

በታቃራኒው መስመር በኢ.ኬልቄዶናውያት የምሥራቅ አብያተ ክርስቲያናት ከትርጉም ወደ ትርጉም የቀኖናቱ ቁጥሮች ብቻ ሳይሆኑ የይዘታቸው ልዩነት ከፍተኛ ነው ።

ስለ..ህ ልዩ ልዩ በተለይ የምሥራቅ ቋንቋዎች ትርጉማቸውን አስመልክቶ የሚዘረዘሩት ቀኖናት ግድፈት ፡ ተጨማሪ ሐተታ ፡ ጭምቀት ወይም ከፍፍል በከፍተኛ ደረጃ ይታይባቸዋል ።[603]

3.3. ሐዋርያውያት ቀኖናት የተጻፉበት ቦታ፡

ሐዋርያውያት ቀኖናት የተጻፉበ Αποστόλων ለመወሰን ለማግኘት ቀላል አይደለም ምክንያቱም እ..ዩ ገጽ 1-74. ..አንድ/ ብ..ውሰን ጊዜ እንደ አለመጻፋቸው ሁሉ በአንድ ῶν Κανόν ቦታም አልተጻፉም ፡ ስለዚህም ማለት የሚቻለው ምን ዓልባት በቃል ሲያያዝ በመጣ የሐዋርያት ትምህርት ላይ በመመሥረት በልዩ ልዩ ስፍራዎችና ጊዜያት እየተቀረጹ– እየተነደፉ መጥተው በመጨረሻ በአንድ አቀነባባሪ ሰው ወደ አንድ ወጥ ሰነድነት ሊዋሐዱ ችለዋል ነው ። ወደፊት እንደምንመለከተው በሶርያ በ400 ዓ.ም[604] በሶርያ ሜቄዶንያ ቀመረ ዘመን "Octobrios" ጥቅምት

599. Mansi. T.I 30-48
600. Ράλλη-Ποτλής Σύνταγμα Τ.Β. ገጽ 1-112.
601. P. Pitra. Juris Ecclesiasticorum Graecoromanum.
602. Mansi T.I. ዐምድ 30 – 48
603. በተለያዩ የእጅ ጽሑፎች ስለሚገኙ ሌሎች የቁጥሮች ልዩነቶች
604. ከዚሁ ገጽ 158

የሚለው የወር ስም "Upereberetaios" [605] ሁኖ ከሚገኝበት 37ኛ ቀኖና መሠረት መደምደሚያው ወደ መሆን ሊደረስበት ይችላል ።[606]

3.4. የሐዋርያውያት ቀኖናት ጸሐፊ ፤

በቤተ ክርስቲያን ሕይወት ሲያያዝ በመጣው ልምድ–ትውፊት መሠረት ተቀባይነትን አግኝቶና ፀንቶ ከቆየው አሰተሳሰብ ወይም ልምድ አንፃር ሐዋርያውያት ቀኖናት አሁን በሚገኙበት ቅርጻቸው የጻፋቸው— ያዘጋጃቸው ወይም ያቀነባበራቸው ሰው ማን እንደነበር ባይታወቅም ቅሉ አንድ ሰው /ግለሰብ/ እንደነበር ነው መረዳት የሚቻለው ። ይህም ስም የለሽ /ስም አልባ ጸሐፊ እነዚህ ሐዋርያውያት ቀኖናት አባሪዎች ሁነው የሚገኙባቸው "ሐዋርያውያት ትእዛዛት"ን ያሰበሰበው ሰው እንደነበረ ይታመናል ። ይህም ሰው ዝነኛው አርዮሳዊ Apolinarius አ ፖሊናርዮስ መስመ ኢግናጢዮስ አፖሊናርዮስ(pseudoigntius, apolinarius) ስድስት አዋልድ መልዕክቶችን የጻፈውና ስባት እውነተኞች መልዕክቶችን ያዘጋጀ እንደነበረ[607] ይታሰባል ። ይህም ሰው እነዚህን ሐዋርያውያት ቀኖናት ከአቀነባበረ በኋላ በሌሎችም ቀኖናት እንደተደረገው ሁሉ

605· በዓመቱ በሁለተኛው ወር የኤጲስ ቆጶሳት ሲኖዶስ ይደረግ

"δεύτερον τού έτ ረፊቅ አብያት γίνεσθω τών Επι-
σκόπων καί ανακριέτωσαν άλλη ሐ ነገሥ ..α τής ευσεβαίς
καί τάς εμπίπτουσας Εκκλησιαστικ λογίας, διλυέ-
τωσαν άπαξ μέν τής τετάρτης εβδομάδος τής Πεντικοστής
δευτέρα δέ υπερβερέτσιος δωδεκάτη." Οκτώβριος = Υπερβερέταιος

606· Beveregius, Studicum De Canonibus APostolici: Cotelerius, Pateres Apost. 1724 T.I. ገጽ432·Beveregius: Codex Canonum T-II Appendice ገጽ 1
Funk. Die Apostolischen Constitutionen ገጽ 191·
Bardy:Canons Apostoliques D.D.C.T.II ገጽ 1288. Nau. Canons des Apôtres D.T.C.T. 22 ገጽ 1605

607. Funk :Didascalia Apostolorum : TIIገጽ 604
Funk: Die Apostolischen Konstitutionen ገጽ 204
Bardenhewer, Les Pe'res Del' e'glise ፈረንሳይኛ ትርጉም 1898 T.I ገጽ 52
M. Ligthtfoot. The Apostolic Fathers, London 1885 ገጽ 273
Ροδοπούλου: Η αναφορά τής Λειτουργίσς τού κλήμεντος 1959 ገጽ 25.

ከሐዋርያት በቀለሚንጦስ ለምዕመናን እንዲተላኩ አድርጎ እንዲቆጠሩ አድርጓል ማለትም ስለ ሥርዐተ ጽዮን–30 ቀኖናተ ሐዋርያት የታተመ ስለ 85 ቀኖናትም ይሠራል ።

3.5 ሕትመት

የ85 ሐዋርያውያት ቀኖናት ግሪክ ሰነድ በመጀመሪያ ጊዜ በሕትመት በ1531 በ Haloander ታተመ[608] ። ከዚያም ለሌሎች ሕትመቶች በሚከተሉት ጸሐፍትና ተመራማሪዎች ተከናውነዋል በ1672 G. Beveregius[609] በ1759 በMansi[610] በ1806... Αγαπίου Ιερομονάχου-Νικοδήμου Μονοχού: [611] በ1652 Ράλλη - Ποτλή [612] በDe Lagarde[613] በ1864 በ1864 በP.pitra[614] ፤ በ1865 በJ. Migne[615] ፤ በ1989 በHefel[616] በ1896 በF. Laauchte[617] ፤ በ1906 በ Funk.[618] Α. Αλιβιζάτου [619], በ1955 Αποστολική Διακονία [620]

---

608 Νεαρών τού Ιουστινιανού Βασιλέως Βιβλίον NUEMBERG.

609. Synodicon sive Pandectae Canonum SS, Apostolorum et Consiliorum Ab Ecclesia Graeca Receptorum Oxford 1759 T I ገጽ 1—57

610· Sanctorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio Florentiae 1759 አዲስ ሕትመት 1960 T.I. ዐምድ 29—48

611· Πήδαλιον ήτοι άπαντες οί Ιεροί καί Βείοι Κανόνες τών τέ Αγίων καί Πανεφήμων Αποστόλων, Αγίων Οικουμενικών Συνόδων, Λειψια 1806 ገጽ 1-74.

612· Σύντογμα Θείων καί Ιερών Κανόνων, ΑΘΗΝΑΙ 1962 Τ.11 ገጽ 1-112

613·Reliquiae: Graec. 1856 ገጽ 1—45

614· Juris Ecclesiastici Graecorum Historia et Monumenta. Roma 1864 T.I. ገጽ 1545

615. Theodori Balsamani, Zonarae, Aristeni, In Canones SS Apostolorum et Conciliorum Commentaria: P.G.T. CXXIV ዐምድ 35—217

616. Histoire des Conciles (ፈረንሳይኛ ትርጉም) Paris 1869 T.I Appendice ዐምድ 1216—

617· Die Kanones Der Wichtigsten Ältkirchlichen Concilien Nebsi Den apostolischen Kanones, Leipzig 1896.

618. Didascalia — Padernborn 1906 ገጽ 664

619· Οί Ιεροί Κανόνες, ΑΘΗΝΑΙ: 1969 ገጽ 137-155

620· Βιβλιοθήκη Ελλήνων Πατέρων καί Εκκλησιαστικών Συγγραφέων, ΑΘΗΝΑΙ: Τ.II 1955, ገጽ 172-180

3.6 ጥናቶች

ሐዋርያውያት ቀኖናትን አስመልክቶ የተደረጉ ጥናቶች እጅግ በርካታ ናቸው ። ሆኖም ከዚህ ላይ እያንዳንዱን ጥናት መዘርዘሩ በጣም አስፈላጊም አይደለም ምክንያቱም ጽሑፉ የተነሳበትን ዓላማ አጥር ሊዘል ይችላልና ሆኖም ግን ለመመልከት ፍላጐት ላለው ሰው (P) Quasten ጥናትና ከዚያም የተሰባሰቡትን ሌሎች ጥናቶች መመልከት ይቻላል[621]

3.7 የ85 ቀኖናት የጥንት ትርጉም—ትርጓሜዎች

እንደሚታወቀው 85 ሐዋርያውያት ቀኖናት ቀደም ብሎ በሚከተሉት ልዩ ልዩ ቋንቋዎች ተተርጉመዋል ።

1· በላቲን — ሮማይስጥ
2· በሶርያኛ — ሱርስጥ
  ሀ) በንስጥሮሳውያን
  ለ) በያዕቆባውያን
3· በግብጥ
4· በዐረብኛ
  ሀ) በመለካውያን
  ለ) በንስጥሮሳውያን
  ሐ) በያፅቆባውያን
5· በግእዝ

3.7.1 የ85 ቀኖናት የላቲን—ሮማይስጥ ትርጉም

በላሎን ከተማ ድልማትያ ኤጲስ ቆጶስ እስጢፋኖስ ጥያቄ መሠረት[622] ዲዮናስዮስ (ዲዮኒስዮስ) ዘይንዕስ በ500 ዓ/ም የመጀመሪያዎችን 50 ቀኖናት ከግሪክ ቋንቋ ወደ ላቲን ቋንቋ - - ሮማይስጥ ተረጐመ ። በአጠቃላይ በዲዮናስዮስ ዘይንዕስ የተደረገው የእነዚህ ቀኖናት ትርጉም

621· Quasten: Patrology. ገጽ 23

622. Epist. AD. Stephanus Episcopum ሕትመት Voelli — Justeli Bibliotheca Juris Canonici T.I ገጽ 201. Assemani: Juris Orient. T.I ገጽ 107 Bardy: Canons Apostoliques: D.D.C. T. II[2] ገጽ 1290

በሁለት ደረጃ ተከናውኗል ማለትም በብዙ የእጅ ጽሑፎች ተመሥርቶ በዲዮናስዮስ ዘይንዕስ የመጀመሪያ ትርጉም 26 እና 27 ቀኖናት ተጣምረው 26ኛውን ቀኖና እንዲይዙ ሁኖ 49 ቀኖናትን ይይዛል ።

ይህ ትርጉም ለመጀመሪያ ጊዜ በC.H. Turner በ1899 መታተሙ ታውቋል[623]
በልዩ ልዩ ቋንቋዎች[624] የእጅ ጽሑፎች የሚገኘው ሁለተኛው ትርጉም 49 ቀኖናትን ሳይሆን 50 ቀኖናትን ይዞ የሚገኝ ነው[625]

ስለዚህ በምዕራብ 50 ቀኖናት ብቻ Codex Canonum Ecclesiasticorum Dionysii Exiguii የተያዙ ናቸው እነሱም Qui Dicuntur Apostolorum የሚል ገጽታ ተሰጥቶአቸዋል [626]

ስለዚህም ዲዮናስዮስ በእሱ የተተረጐሙትን ቀኖናት በሚከተለው ዓይነት በመቅረጽ በሐዋርያት ትውፊትም — ትምህርት ላይ አልተመሠረቱም ከማለት ይልቅ ሐዋርያዋያት ናቸው የሚለውን ይቀበላል ።" Incipient Regulae Ecclesiasticae Sanctorum Apostolorum, Prolatae Per Clementem, Ecclesiae Romanae Pontificem. Qae Ex Graecis Exemplaribus in Ordinentae Primo Ponuntur Quibus, Quamplurimi Qui Dem Consensum Non Praebuere Facilem et Tamen Postea Quaedam Constituta Pontificicum Expsis Canonibus Asumpta Esse Videntur"[627] በታቃራኒው ግን በብዙ ጸሐፍት አመለካከት ድጋፍ ባይኖረውም ከሐዋርያውያት ትእዛዛት ጋር ቀደም ብለው እነዚህ ቀኖናት ተተርጉመው እንደ ነበር ይደገፋል[628] ።

623 C.H. Turner: Ecclesiae Occidentalis Monumenta Juris Antiquissima: Oxford. 1899 T.I. ገጽ 1- 32

624. F Maassen, Geschichte Der Quellen Und Der Literatur Des Canonischen Rechts in Abendenland Graz 1870 ገጽ 348—440

625. Mansi T ገጽ 49—66

626· ከዚሁ ገጽ 138–148

627. C..T. Turner: Ecclesiae Occicdentalis... T.I. ገጽ 1

228. A. Spagnolo and Turner: A Fragment of Latin Version of the Apostolic Constitutions. J.S.T. 1912 T. XIII ገጽ 39 C. Turner: Ecclesiae Occidentalis... 1913 TI II ገጽ 329—333 Turner: Primitive Edition of the Apostolic Constitutions and Canons J.T.S.T.XV ገጽ 55 Bardy, Canons Apostoliques D.D.C. T II ገጽ 1280።

ከዚህም የተነሳ በብዛት ተቀባይነት ያገኘው ትምህርት የ85 ቀኖናት የመጀመሪያው ላቲናዊ ትርጉም የዲዮኒስ ዮስ ትርጉም እንደነበር ነው ።

ስለዚህ የዲዮናስ ዮስ ዘይንዕስ ትርጉም በ1· Marlin በ1524 ታተመ[629] ። ከዚያም እንደተመለከተው ሂሳዊ ሕትመት በC.H. Turner ተካሄደ[630]

P. F. Mansi ሕትመት በአንድ በኩል በዲዮኒስዮስ እንደተረጐመ የመጀመሪያዎቹን 50 ቀኖናት[631] በሌለ በኩል ከላቲን ትርጉም ጋር 84 ቀኖናትን በግሪክ ቅጃቸው ይዞ ይገኛል[632]

3·7·2 የ85 ቀኖናት ሱርስጥ ትርጉም

የ85 ቀኖናት ሱርስጥ ትርጉም በተራ ምን አልባት በ7ኛው ምዕተ ዓመት በርግጥም የዚህ ትርጉም የእጅ ጽሑፍ ጊዜ ሆኖ የሚታሰበው ሆኖ የሚገኘው ጥንታዊ ሁለተኛ ትርጉም ነው[633]

ስለዚህ ይህ ጥንታዊ ትርጉም በንስጥሮሳውያን ቤተ ክርስቲያንም ሆነ በያዕቆባውያን ቤተክርስቲያን በአገልግሎት ላይ ይገኛል[634]

3·7·2·1 የያዕቆባውያን ሐዋርያውያት ቀኖናት ሱርስጥ ትርጉም

በያዕቆባዊት ቤተክርስቲያን አገልግሎት ላይ የሚገኙት ሐዋርያውያት ቀኖናት በመጀመሪያ በ85 ቀኖናት ፈንታ 82 ቀኖናትን ይዘው

629. Codex Canouum Ecclesiasticorum Dionysii Exiguii Paris 1524 እንደገናም Corpus Juris Ecclesiastici በብዙ ቦታዎች ታትሟል F. Nau. Canons Apostoliques D.T.C.T. 1I ገጽ 124
630. Codex Canonum Ecclesiaticorum Dionysii Exiguii, 524
631· ከላይ ገጽ 41,154-156
632. Mansi T.I ዐምድ 49—66
633. Mansi T.I. ዐምድ 29—48
634. Wright Catalogues of Syriac Mss. London. 1876. Add. 14526 Fol. 9. የ7ኛው ምዕተ ዓመት M. Lightfoot. St. Clement of Rome T.I. ገጽ 373-374 የግርጌ ማስታወሻ በሁለት አብያተ ክርቲያናት መስነውያት ያዕቆባውያተ በአገልግሎት ላይ የሚገኙት ሱርስጥ ትርጉሞች "Syriaca et Syriaca Altera" በሚሉ ርእሶች በFunk በተመለከተው መልኩቸው ። Lecclerq: Canons Apostoliques D.D.C.L. ዓምድ 1920 የግርጌ ማስታወሻ 16 ተመልከት ።

ይገኛሉ ምክንያቱም ሁለት ወይም የበለጡት የግሪኩ ቋንቋ ቀኖናት ወደ አንድ ወይም ወደ በለጡ ቀኖናት በመሰባሰብ በ82 ቀኖናት ሊወሰኑ ችለዋል። ይህም እንደሚታወቀው ሁለት ቀኖናት ማለትም 12 እና 13 ግሪክ ቀኖናት በሱርስጥ ትርጉም አንድ ቀኖናን (12ኛውን ቀኖና) 49 እና 50 ግሪክ ቀኖናት በሱርስጥም ትርጉም 49ኛውን ቀኖና ሲይዙ በሌላም በኩል የሱርስጥ ትርጉም ግሪካውያት ቀኖናትን ተራ አይከተልም። የተወሰኑ ቀኖናት ተራቸውን በመለወጥ ስለዚህም 47ኛው ሱርስጥ ትርጉም ቀኖና ከ49ኛው ግሪክ ቀኖና ጋር ተዛውሮ ሲገኝ 65ኛው ቀኖና ከ62ው ቀኖና በፊት ይገኛል ፤ ከ50ኛው ቀኖና ጋር ከተዋሐደው 49ኛው ሱርስጥ ትርጉም ቀኖና መጨረሻ ላይ ጥምቀትን አስመልክቶ ሰፋ ያለ ድንጋጌ ተጨምሮበታል[635] ነገር ግን በ46ኛውና 47ኛው ቀኖናትም ጭማሪዎች ተመልክተዋል ግን አንድ ግሪክ ቀኖና (48ኛው ቀኖና) በሱርስጥ ትርጉም አይገኝም[636]

ጭማሪዎች ትእዛዛት የተደረጉባቸው እነዚህ ቀኖናት በሰነዶች ሕዳጋት ኮከብ ዓይነት (ጩረቃ) ምልክት ተደርጐባቸዋል ለምሳሌ Syriaca et Syriaca Altera በሚል ርእስ funk ባመለከታቸውና በP. DE Lagarde ታትመው በBibliotheque Nationale de Paris በሚገኘው የእጅ ጽሑፍ የሚገኙ ናቸው[637] ይህ የሐዋርያውያት ቀኖናት ሱርስጥ ትርጉም በስምንቱ ብሔረ ቀኖናት ዘያዕቆባውያን[638] ከላቲን ትርጉም ጋር በ1856 በP.De! Lagarde ታትመዋል[639] የተከሰቱትን ልዩነቶች በሚመለከት በቀለሚንጦስ እጅ ለአሕዛብ የተላኩ ትእዛዛተ ሐዋርያት ቤተ ክርስቲያናውያት ቀኖናት" በሚል ርእስ በእሱው 1856 ታትመዋል[640]።

ሆኖም በሱርስጥ ትርጉሙና በግሪኩ እናት ሰነድ መካከል የተመለከቱት ልዩነቶች ሁሉ እንደተጠበቁ ሁነው ሱርስጡ ሰነድ በትክክል

635. P. De Lagarde Reliquiae...Syriac ገጽ 62
636. P. De Lagarde Reliquiae...Graec ገጽ XXIX—XXX
637 P. De Lagarde, Reliquiae...Syriac ገጽ 62
638. F. Nau, la Version Syriaque De l'Octateuque, Bardenhewer. Geschichte Der Ältkirchen Literatur. Freiburg.
639. P. De Lagrade: Reliquiae...Syriac ገጽ 44—61
640. P. De Lagarde: Reliquiae...Graec ገጽ XXXCIII—XXXIII

ከግሪኩ እናት ሰነድ የተተረጐመ መሆኑ ይደገፋል[641]

3·7·2·2· የንስጥሮሳውያን ሐዋርያውያት ቀኖናት ሱርሰጥ ትርጉም ፡

በንስጥሮሳውያን ቤተ ክርስቲያን በአገልግሎት ላይ የሚገኘው የሐዋርያውያት ቀኖናት ሱርሰጥ ትርጉም በንስጥሮሳዊ Ebedjesus (1318) መድበለ ቀኖናት ይገኛል…ከተወሰኑ አንድ አንድ ለውጦች በስተቀር እነዚህ ቀኖናት ከተጠቀሱት ያዕቆባዊት ቤተክርስቲያን ቀኖናት ጋር ልዩነት የላቸውም[642] 47ኛው ፡ 50ኛው ፡ 62ኛው ፡ 65ኛው ቀኖናት ቦታ አለወጡም በተቃራኒው ግን 44ኛው ቀኖና 43ኛውን ቀኖና ይቀድማል ፡፡

ብቁጥር የንስጥሮሳዊት ቤተክርስቲያን ቀኖናት 83 ሲሆኑ የያዕቆባዊያት ቤተክርስቲያን ቀኖናት 82 ናቸው ምክንያቱም በያዕቆባዊት ቤተ ክርስቲያን 12ኛ እና 13ኛ ቀኖናት 12ኛውን ቀኖና ፤ 49ኛው እና 50ኛው ቀኖናት 49ኛውን ቀኖና እንደያዙ ሁነው ሲገኙ[643] በተቃራናዊ 48ኛ ቀኖና በንስጥሮሳዊተ ቤተ ክርስቲያን አይገኙድልም ፡፡ በ49ኛው ቀኖና መጨረሻው ግን ተጨማሪ ድንጋጌዎች ይታያሉ[644] ፡፡ ይህ የቀኖናቱ ሱርሰጥ ትርጉም ሰነድ ከላይ እንደተመለከተው Ebedjesus ብሔረ ሕግ ወቀኖና (መድብለ ቀኖናት)[1] በተያያዘ መልኩ ከላቲን ትርጉም ጋር በሚከተለው ርእስ" "Synodus Secunda Canones Apostolorum... per Sanctum Clementi discip- ulum apostolorum...[645]

3·7·3·የሐዋርያውያት ቀኖናት ግብጥ ትርጉም

ሐዋርያውያት ቀኖናት በሁለት ግብጣውያን ቋንቋዎች ተባይቅና ሳዲቅ፡ ሚምፊቲቅ ትርጉሞች ተመልሰው መጥተዋል ፡፡

የተባይቁ የቀኖናቱ ትርጉም በ1848 Tattam በተባለ ሰው " The Apostolical Constitutions ወይም Canones of the Apostles in Coptic በሚል ርእስ ታትመው ሲገኙ ይህም ቶባይቅ ራሱ ከተመለሰበት

641. P. De Lagarde Reliquiae...Graec ገጽ XXIX—XXX
642- ከዚሁ ገጽ 55
643- ከዚሁ ገጽ 156-157
644- Bardy: Canons Apostoliques D.D.C.T. II
645. A Maio: Scriptorum...T.X. ገጽ 8—17 175—184

ትርጉም ሚምፊቲቅ ትርጉም ይቀድማል[646]

የእነዚህ ቀኖናት ሰነዶች አዲስ ሕትመት መኖር ወይም አለመኖር መረጃ አልተገኘም ፡፡

3.7.4 የሐዋርያውያት ቀኖናት ዐረብኛ ትርጉም

የሐዋርያት ቀኖናት ዐረብኛ ትርጉም 83 ፤ 82 እና 81 ቁጥሮችን ይዘውና ልዩ ልዩ አርእስት ተሰጥቷቸው ሲያያዙ መጥተዋል[647] ፡፡ የፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ እብነ እል አሳል መለካውያንና ንስጥሮሳውያን ቀኖናት ሐዋርያውያትን ወደ ዐረብኛ ቋንቋ ለመተርጐም ጥረት ማድረጋቸውን ይገልጣል ፡፡ ነገር ግን የቀኖናቱ ቁጥሮች በመለካውያን ዘንድ በያዕቆባውያንም እንደ አሉት ሁሉ 83 ሲሆኑ በንስጥሮሳውያን ዘንድ "መጽሐፈ ኩሉሙ ክርስቲያን" ተብሎ በሚታወቀው መድበለ ቀኖናት ዘወልደ ጠይይብ ንስጥሮሳዊ እንደተመለከተው 82 ናቸው[648] ይህኑ መጽሐፈ ኩሉሙ ክርስቲያን በዐረብኛ ቋንቋ "መጽሐፈ ክርስቲያናዊ ሥነ ጥበብ[649] በመባል ሲታወቅ ከIbant— Tajjib (1849) ብሔረ ሕግ ወቀኖና Nomocanon ጋር ይመሳሰላል[650]

ወልደ ጠይብ ወይም Ahu-l Farag Ibn al–Tavvib እንጸኪያዊ ንስጥሮሳዊ ሊቀ ጳጳሳተ—ፓትርያርክ ጸሐፊ ፡ መነኩስና ሊቀ ካህናት የነበረ ሰው ሲሆን ፈላስፋና ሐኪምም ነበር ፡፡ ስለዚህም ምሥጢራተ መለኮትንና የትርጓሜና የሕገ ቤተክርስቲያን ሥራዎችን የጻፈና የአርስጣጣልንና የጋሊኖስን ፍልስፍና ትርጓሜ የመረመረ ሰው ሲሆን በተለየ በጣም የታወቀበት ሥራው ሕገ ክርስትና — Fiqu An Nastraniaa " Das Recht Der Christenheit" Des Nestorianischen Presbyteres Abu– Hoenerbach

646. Lightfoot: St. Clement of Rome ገጽ 342
647. Riedel, Die Kirchenrechtsquellen... ገጽ 157
648. ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2
649. Guidi, Il Fetha Nagast... ገጽ 11 የግርጌ ማስታወሻ 3
650. Guidi: Il Fetha Nagast... ገጽ 11 የግርጌ ማስታወሻን 3
651. Guidi: Zdmg. T. ገጽ 388—391
Ruhens Duval: La Litterarure Syriaque, PARIS. 1899 ገጽ 177 E. sachau — G. Bruns: Syrisch-Römisches Rechtsbuch, Aus Dem Fünftem Jahrhundert, Herausgegben...Leipizg 1880. Riedel. Die Kirchenrechtsquellen ገጽ 148—152

ch S. Spies 1946 ታትሞ ሊሰራጭ ችሏል[652]

የቀኖናቱ አርእስቶችና ቁጥሮች ከእጅ ጽሑፎች ወደ እጅ ጽሑፎች ይለያያሉ ለምሳሌ በ Bibliotheque Nationale de Paris በሚገኙ ቁጥር 252 የእጅ ጽሑፎች በተለያዩ ርእሶች ሁለት ሰነዶች ይገኛሉ ።

ከእነዚህም የመጀመሪያው "ቀኖናተ ሐዋርያት በጽርሐ ጽዮን" ወይም "አርድእት ያዘዟቸውና ቀለሚንጦስ የጻፋቸው አባስታላሳት" (አብጠሊሳት) በሚል ርእስ የሚገኝ ሲሆን የቀኖናቱ ቁጥር 82 ሲደርስ[653] በአንጻሩ በመለካውያን ዘንድ ቲትላሳት (ተጥላሳት) በሚል ርእስ ተያይዘው የመጡት ቀኖናት ቁጥር 81 ሁኖ ይገኛል[654] በተቃራኒው በቁጥር 252 አሁንም የሚገኘው የእጅ ጽሑፍ ርእስ ቲትላሳት (ተጥላሳት) ከላይ ለተመለከተቱት 30 ሐዋርያውያት ቀኖናት ተበጥቶ ይታያል [655] በሌላ በኩል "ቀኖናት ዘቅዱሳን ሐዋርያውያት ዘበእደ ቀለሚንጦስ በሚል ርእስ የተቀረጹና በእጅ ጽሑፍ ሕዳግ የተከፈሉ ከሱርስጥ ትርጉም ቀኖናት ጋር ሲመሳሰሉ እነዚህም በ49ኛው ቀኖና ጭማሪ ዝርዝሮችን ይዘው ይገኛሉ[656]

የእነዚህን ቀኖናት አርእስት Vansleb በ1671 ወደ ፈረንሳይኛ ተርጉማቸዋል [657]።

3.7.5 የሐዋርያውያት ቀኖናት ግእዝ ትርጉም

"በሐዋርያት ተጽፈው በቀለሚንጦስ የተላኩ ቀኖናት" በሚል ርእስ የተቀረጹ ግን የተለያየ ይዘትና ክፍፍል ያላቸው ቤተ ክርስቲያናውያት ቀኖናት ወደ ግእዝ ቋንቋ ተተርጉመው ይገኛሉ ። በጥቅል "ሲኖዶስ ዘቅዱሳን አበዊነ ሐዋርያት፡ ወዘተ· "ተብለው ይጠራሉ ። በአለፈው ክፍል ስለቀኖናተ ሐዋርያት ዘጽርሐ ጽዮን ተነግሮዋል[658] "ረስጠአ" በሚል ርእስ የሚመረመሩትን ቀኖናት አስመልክቶ ከ85 ቀኖናት ላይ የተቀነባበሩ አራት ዓይነት ቀኖናት በግእዝ ትርጉም ሲገኙ ቁጥሮቻቸው የአንዱ

652. C.S.C.O. Paris 1956. ገጽ 161—162 1958 ገጽ 167—168
653. Ms Arabe de Paris No 252. ገጽ 12—37
654. Mss. Melchetes Arabes de Paris No. 235. 4ኛ 236 ፡ 7ኛ ከዚሁ ገጽ 116—140
655· ከዚሁ ገጽ 126–150
656. MS. Arabe de Paris No. 250. ገጽ 562 567
657. Vansleb: Histoire de L'eglise ገጽ 25 ሀረብኛ "ቲትላሳት" ግእዝ "ተጥላሳት"
658· ከዚሁ ገጽ 113–136

56 ሲሆን የሦስቱ 81 ፡ 82 እና 83 ሆነው ይገኛሉ[659]

እነዚህ ቀኖናት እንደሌሎች ልዩ ልዩ ቤተክርስቲያናውያት ቀኖናት ከዚህ ላይ ባይመረምሩም በተለያዩ ቅደም ተከተል "በሲኖዶሱ" ተደዘዋል[660] ። ምክንያቱም ከእጅ ጽሑፎች ወደ እጅ ጽሑፎች የተለያየ የቀኖናቱን አርእስት አሰጣጥና ተራ አቀማመጥ አግኝቶና ማነጻጠሩ በአጭሩ በጣም አስቸጋሪ በመሆኑ አልተሞከረም ቢሆንም በባቲካን ቤተ መጻሕፍት Codex —Borgio Etiopico ቁጥር 1 በመጠቀም ለዚህ ጽሑፍ ዓላማ መሰመር አስችሏል ።

1· በ"ሲኖዶስ" በተቀመጡበት መልካቸው ከ81 ቀኖናት መካከል በተራ ቅደም ተከተል አቀማመጥ የመጀመሪያዎቹ ቀኖናት "ቀለሚንጦስ ያስተላለፈው የቅዱሳን ሐዋርያት ሲኖዶስ" በሚል ርእስ የተቀመጡት ሲሆኑ እነዚህም ቀኖናት "አብጠሊሳት" ይባላሉ[661] ስለዚህ እያንዳንዱ ቀኖና "አብጠሊስ 1ኛ" "አብጠሊስ 2ኛ "አብጠሊስ 3ኛ" ወዘተ በሚል ርእስ ይለያያሉ ።

2· በሁለተኛው ተራ ቅደም ተከተል ተመዝግበው የሚገኙት 81 ቀኖናት "በቀለሚንጦስ የተሰራጩ የቅዱሳን ሐዋርያውያት ቀኖናት ሲኖዶስ" በሚል ርእስ ሲለዩ እነዚህም በበኩላቸው "በጥሊሳት" ተብለው ይጠራሉ[662] ነገር ግን የዚህ ቅደም ተከተል ተራ ቀኖናት "ቀኖናት" በመባል ይታወቃሉ ምክንያቱም እያአንዳንዱ ቀኖና "ቀኖና 1ኛ" "ቀኖና 2ኛ" "ቀኖና 3ኛ" ወዘተ የሚል ርእስን እየያዙ ስለሚገኙ ነው ።

3· በሦስተኛው ተራ ተደዘው የሚገኙት ቀኖናት ከቀለሚንጦስ ጋር በሐዋርያት የተደነገገ ሲኖዶስ" የሚል ርእስ[663] ሲኖራቸው እነዚህም ቀኖናት "ትእዛዛት" ይባላሉ ። ምክንያቱም እየአንዳንዱ ቀኖና "ትእዛዝ 1ኛ ፡ ትእዛዝ 2ኛ ፡ ትእዛዝ 3ኛ" ወዘተ በሚል ርእስ ስለሚለዩ ይሆናል ።

659· ከዚሁ ገጽ 210
660· ሀ· 81 ተራ 3 MS. Borgio Ethopico ገጽ 63 64
ለ· 81 ተራ 4 Borgio Etiopico ገጽ 84 94
ሐ· 81 ተራ 7 Borgio Etiopico ገጽ 50 56
661· Borgio Etiopico ገጽ 63
662· Borgio Etiopico ገጽ 84
663· Borgio Etiopico ገጽ 103

ከእነዚህ የመጨረሻዎች ቀኖናት "ትእዛዝ" ጋር ተጣምረው (ተያይዘው "ስለክርስቶስ በጴጥሮስ የቀለሚንጦስ ሲኖዶስ" በሚል ርእስ የተቀረጹ) የተወሰኑ ቀኖናት ይገኛሉ ። ስለዚህ አሁን በመመርመር ላይ የሚገኙት ቀኖናት ሁሉም 81 ቁጥርን እየያዙ ቢገኙም እንደ ሚከተለው በልዩ ልዩ አርእስት ይከሰታሉ ።

ሀ· ከእነዚህ ቀኖናት መካከል የመጀመሪያውን ተራ ይዘው የሚገኙት ቀኖናት "አብጠሊስ" (አብስጠሊስ) ወይም "አብጠሊሳት" "አባስታላሳት" አባስጣላሳት (Abastalasat) የሚለው ኀይለ ቃል በዚሁ ዓይነት መልክ በዐረብኛው ትርጉም ይገኛል[664] በሌላም በኩል አብጠሊስ ሲበዛ አብጠሊሳት የሚሉት ኀይላተ ቃላት ከሌለ ግሪክ ቃል "አብጠሊስ" አፓስቶሎስ ትርጉም ሐዋርያ ፡ አብጠሊሳት አፓስቶሊ ትርጉም ሐዋርያት የተወሰዱ ቃላት መሆናቸው ይደገፋል ። ከሌሎች በተለየ ከሮማይስጥና ጽርእ በግእዝ ቋንቋ የተወሰዱ ቃላት የቅርጽ ለውጦችና የፊደሎች ዝውውሮች እንደ አጋጠማቸው መመልከቱ አስፈላጊ ይመስላል ። ስለዚህ አንድ አንድ ምሳሌዎችን መመልከት ይቻላል ።

ልሳነ ጽርእ	ትርጉም	ግእዝ
ኤፓክቲ	ተውሳከ ተርፍ	አበቅቴ
ኢብሎጊዮስ	ብሩክ	አውሎጊዮን፣
አግዮስ ኪርዮስ	ቅዱስ እግዚእ	አግዮስ ኪርዮስ
አግዮን ፕኒብማ	ቅዱስ መንፈስ	አግዮን ማንጦን
አግዮን ፕኒብማቶስ	የቅዱስ መንፈስ	አግዮን ፓንዋማንጦን
አሊቲኖስ(ን)	እውነተኛ በውነት	አላቲኖስ
ኤፓጎሜኒ	ተውሳከ ትርፍ	ጳጉሜን
ፕሳልትርዮን	መዝሙር	ፕሳልቴ
ፕሳልቲስ	መዘምር	አብሲሊጲስ
ፕሊንቲዮስ	አበቅቴ ዐሐይ	ፕንቅዮን
ሲንታንያ	ሲጦን	ሲጦን
ፔንቲኮስቲ	በዓለ 50	ጰንጠቆስጢ
አፖካሊፕሲስ	ራዕይ	አቡቀለምሲስ
ፕራክሲስ	ግብረ ሐዋርያት	አብረክሲስ
ኮሬ ኢጲስቆጶስ	የአውራጃ ኢጲስቆጶስ	አቢስኮቦስ
ወዘተ		
ቃል ሲዛወር ለምሳሌ		
ቴኦሎጎስ	ነባቤ መለኮት	ታዎሎጎስ

664· I.Guidi Il Fatha Nagast ገጽ 15 የግርጌ ማስታወሻ ፤ W. Riedel, Die Kirchenrechtsquellen... ገጽ 299

በሁለተኛ ተራ የተቀመጡት ቀኖናት "ቀኖና" ወይም "ቀኖናት"[665]

ሐ· ሦስተኛውን የቅደም ተከተል ቦታ ይዘው ያሉት ቀኖናት "ትእዛዝ" ወይም ትእዛዛት[666] ።

በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን የሚገኙት ሐዋርያውያት ቀኖናት ከዐረብኛ ወደ ግእዝ መተርጐማቸው ይታማናል ። ሆኖም ግን የቀኖናቱ ትርጓሜ ትርጉም በተለያዩ ሰዎች ማለትም እንደ ቀኖናቱ ቁጥር ልክ — ብዛት "አብጠሊሳት" "ቀኖናት" እና "ትእዛዛት" ማለትም ሦስቱም ዓይነት ቀኖናት በሦስት መተርጐማን መመለሳቸው ሲታመንበት ነገር ግን በርግጥም በተለያዩ ጊዜያት መመለሳቸውን መገንዘብ ይቻላል ። ምክንያቱም ዐረብኛው ሰነድ አንድ ጊዜ "ከአብጠሊሳት ሌላ ጊዜ ከትእዛዛት ጋር ይገጣጠማል ። ለምሳሌ የትእዛዛት (ቀኖናት) ድንጋጌ በዐርብኛው ሰነድ አባስታላሳትም ሆነ በግእዙ ቀኖና አብጠሊሳት አይገኝም ። የመጨረሻዎቹ 79—81 ቀኖናት በግእዝ አብጠሊሳትም ሆነ በዐረብኛ አባስታላሳት አይመለሱም ።

በJ. Ludolphus የ81 ከኖናት (አብጠሊሳት) አርእስትንና ከ11 13 ያሉትን ቀኖናት በሙሉ ወደ ላቲ ፡ ቋንቋ በ1661 ተርጉሟል[667] በሌላ በኩል የእነዚህ ቀኖናት ሦስት ትርጉሞች በአንድ P Abbadie ቁጥር 65·ዐ·4·11 የእጅ ጽሑፍ ተዩዘው ይገኛሉ[668]

ሆኖው 81 ሐዋርያውያት ቀኖናት እና የተመለከቱት ሦስት ቅርጻቸው እስከማውቀው እስከ አሁን ገና አልታተሙም ለማንኛውም አንባቢ በተለየ ለሚመራመር ሰው በስፋት ሊታወቁና ሊደረስባቸው አልታቻለም ስለዚህ እስከ ዛሬ አልታተሙም በቅርቡ ታትመው ለአንባቢያን እጅ እንደሚበቁ ተስፋ ይደረጋል ።

ይህም እነዚህ 81 ቀኖናት ከ85 ሐዋርያውያት ቀኖናት 85ኛው ቀኖና ዝርዝር ወይም በኢትዮትጵያ ሐዋርያውያት ትእዛዛት ዘሰመንቱ መጻሕፍት ዘበእደ ቀለሚንጦስ[669] ተይዘው ከሚገኙት ተመሳሳይ ቀኖናት

665· ከዚሁ ገጽ 211

666· ከዚሁ ገጽ 213

667· Ludolphus: Commentarius... ገጽ 30—333

668. Catalogus Raisonè Des Mss. Ethiopiennes Apartenannt a'Antoine d'Abbadie Paris 1859 ገጽ 76—77። F. Nau: Canons Des Apôtres D.T. C T II ዐምድ 1611። Funk: Apostolischen Constitutionen ገጽ 215—216

669 Kaί αι διαταγαί υμίν τοίς επισκόποις δι 'εμού κλημέντος εν οκτώ βιβλίοις προσεφωνημέναι

ላይ እንደ ተመሠረተ የሰማል ።

እነዚህን ትእዛዛት እንደሚታወቀው አምስተኛ ስድስተኛ የትሩሎ ዐቢይ ሲኖዶስ አላጸደቃቸውም ቢሆንም የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ይህን ሲኖዶስ አትቀበለውም ።

ስለዚህ ለኢትዮጵያ ቤቷ ክርስቲያን እነዚህ ትእዛዛት በሲኖዶሱ ውሳኔ ተሠርዘዋል ብሎ ለመቀበል አይቻልም ቢሆንም ሐቁ ከላይ እንደተመለከተው በውስጣቸው በሰፈሩት ምሥጢራት ምክንያት በስፋት ሊሰራጩ አለመቻላቸው ነው[670] ይህ የችግሩ ንድፈ ሐሳባዊ ክፍሉ ነው ምክንያቱም ስምንት መጻሕፍት ሁነው የተጠቀሱት ቀኖናት የሐዋርያውያት ቀኖናት ሰነድን አይዙም ። በተቃራኒ ግን ከእነዚህ ትእዛዛት ሐዋርያት 8 መጻሕፍት — ሱርስጥ ስምንት ብሔረ ቀኖናት የተወለደ ሲሆን [671] ከዚህም ዐረቢ ስምንቱ ብሔረ ቀኖናት[672] እና ግብጥ ሰበዓቱ ብሔረቀኖት[673] ተወልደዋል ።

በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን የሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት ዝርዝር በሁሉም አብያተ ክርስቲያናት ተቀባይነትን ከአገኙት 27 መጻሕፍት በተጨማሪ በጥቅል ሲኖዶስ ዘቅዱሳን አበዊን ሐዋርያት ወይም በእጭሩ ሲኖዶስ በሚል ርእስ 8 መጻሕፍተ ቀለሚንጦስ ይገኛሉ ።

በዚህ ስምንቱ ብሔረ ቀኖናት ወይም ሰብዓቱ ብሔረ ቀኖናት በአንዱ ወይም በሌላ መልኩ የተቀነባበሩ ዘበእደ "ቀለሚንጠስ" በሚል አድራሻ የሚታወቁት ሁሉም ቀኖናት ታቅፈዋል ለምሳሌ 'ዲድስቅል ያ ራሱ አለመያዙ ቢታይም ግን እንደሚታወቀው የስድስት ትእዛዛት ሐዋርያውያት መጻሕፍት ምንጭነት መያዙ ይታያል ።

"በአጠቃላይ በቤተ ክርስቲያን በይፋ የተወሰደ አቋም ባለመኖሩ ስለ እነዚህ ትእዛዛት ሐዋርያውያት ያሉት አስተሳሰቦች እንደ ተጋጩ ሆነው ነው የሚታዩት ።

3·8 የረስጠአ—የሐዋርያውያት ቀኖናት ይዘት

81 ሐዋርያውያት ቀኖናት እንደመጡባቸው 85 ቀኖናተ ሐዋርያት ስለ

670· ከዚሁ ገጽ 147

671· ከዚሁ ገጽ 206

672· ከዚሁ ገጽ 270

673· ከዚሁ ገጽ 209

ቤተ ክርስቲያን መልካም አስተዳደር ሥርዐት የሚናገሩ ቀኖናት ናቸው ። ምክንያቱም የቀኖናቱ አብዛኛው ክፍል በቤተ ክርስቲያን ውስጥም ሆነ ውጭ የምዕመናን አባላትንም አቋም ይመለከታል ማለትም እነዚህ ቀኖናት የቤተ ክርስቲያን ሕግ ሥርዐትን ይይዛሉ ····

ሌላ የእነዚህ ቀኖናት ግልጥ መታወቂያ በየቀኖናቱ ትእዛዝ የተመለከቱት አብዛኞቹ ርእሶች ጉዳዮች በራሳቸው ተፈጻሚነት እንደሚኖራቸው የተያዙ ሳይሆኑ ነገር ግን የተጠቀሱት የቤተ ክርስቲያን አባላት ከእነዚህ ቀኖናት ጋር በተያያዘ ሥርዐት እንዴት እንደሚራመዱ የሚያመለክቱ ናቸው ለምሳሌ ስለ ፋሲካ የሚናገረው ቀኖና ፋሲካ እንዴት እንደሚከበር ሳይሆን ከአይሁዶች ጋር መከበር እንደማይገባ ነው የሚናገረው [674] ስለ ጾመ 40 የሚናገረው ቀኖና ራሱን እንደ ጾም አድርጎ ሳይሆን በቤተ ክርስቲያን አባላት ባለመፈጸሙ ከክህነት መሻር ወይም በማውገዝ ቅጣት ዛፉ የግዴታ ጾም መሆኑን ይናገራል [675]

ስለዚህ እነዚህ ቀኖናት እንደ ሌሎች ሁሉም ቀኖናት ሁለተኛ ደረጃ ቀኖናተ ሕግ አስፈጻሚ ቀኖናተ ሕግ ተብለው የሚታወቁት ባሕርየ ቀኖናተ ሕግን ተከትለዋል ወይም በሌሎች ቀኖናተ ሕግ ተቀድመዋል ማለትን ያመለክታሉ ። እነዚህ ቀኖናተ ሕግ አሉታውያን ወይም አዎንታውያን ቀኖናተ ሕግ ሊሆኑ ይችላሉ ለምሳሌ ፋሲካን ከአይሁድ ጋር አብሮ ማክበርን መከልከል የፋሲካ በዓል መከበርን የሚደነግግ ሕግ አለ ማለት ነው ይህም ፋሲካን ለማክበር ጾመ 40ን የሚያዝ ሕግ ቀድም ተደንግጓል ማለት ነው ።

በተቃራኒው የአንድ አንድ ቀኖናት ድንጋጌዎች ጉዳዮችን በራሳቸው የሚወስኑ መጀመሪያ ደረጃ ቀኖናተ ሕግ–መሠረታውያን ቀኖናተ ሕግ ባሕርይን ይዘው የሚገኙ ሁነው ሊገኙ ይችላሉ ለምሳሌ በሁለት ኤጲስቀጶሳት ካልሆነ በስተቀር የኤጲስቆጶሳት ሹመት አለመፈቀድ [676] ስለዚህ መሠረታዊ ቀኖና ሕግ ተጥሏል ነው የሚባለው ። የእነዚህ ቀኖናት ይዘት በፍትሐ ነገሥት የተጠቀሱትን ትእዛዛት ከሚመስሏቸው የግሪኩ ቋንቋ 85 ቀኖናት ድንጋጌዎች ጋር በማነጻጸር ይመረምራል ።

674· 81= ቀኖና 7፡85 = ቀኖና 7

675· 81= ቀኖና 64·65፡85 = ቀኖና 69·70

676· 81= ቀኖና 1 2·4·5 80 ··········

በመሠረቱ የሐዋርያውያት ቀኖናት ይዘት በሦስት ክፍሎች ተከፍሎ መታየት ይችላል

1· ክፍል አንድ ፡ ስለ አሠረ ክህነት
2· ክፍል ሁለት ፡ ስለ ካህናትም ሆነ ምዕመናን ግዴታዎች
3· ክፍል ሦስት፡ ስለ ቅዱስ ቁርባን

1· ስለ ቤተ ክርስቲያን አገልጋዮች አሠረ ክህነት [677] መመዘኛዎች አለታውያን [678] ስለ ተግባራት ጠባይና ሥነምግባር [679] ስለ ግዴታዎች (መወሰን ወይም መከልከል) [680] ስለ ድቀት [681]
2· ስለ ምዕመናን ተግባራትና ሥነምግባር [683] እና ግዴታዎች መወሰን ወይም መከልከል [684]
3· ስለ ቤተ ክርስቲያንና ምሥጢራተ ቁርባን ስለ ሥጋ ወደሙ [685] ስለ ጵርሰፎራ [686] ስለ ጥምቀት [687] ስለ ካህናት ጋብቻ [688] ስለ ፋሲካ [689] ስለ ዓርብና ረቡዕ ፡ ስለ 40 ጾም [690] ስለ መጻሕፍተ ሐሰት [691] ስለ ቀኖናውያት መጻሕፍት [692]

677· ቀኖና 1·2 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5·2፡ 6·1, 7·2, 3·81
678· ቀኖና 36·61·78·81·84· = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 5·16, 2,7.2
679· ቀኖና 17,18,34,38·4041·83·84 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5·3 6·4· 8·3
680· ቀኖና 6·7 10·11·12·14·15·16·19·20·22·23·25·26·27·28·29·31·32·33·35·39·42·44·45·46·47·51·57·58·59·62·63·64·65·66·67·69·72·73·83·84· = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5·3
681· ቀኖና 28 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 6·3·6·5,7·5
682· ቀኖና 33 44·56· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 6·3,7·4
683· ቀኖና 43· 4857·63·65·66·72·84· = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 11·1.5·11
684· ቀኖና ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 11·2·3
685· ቀኖና 8,9 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 12
686· ቀኖና 3·4 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 13
687· ቀኖና 49·50 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5
688· ቀኖና 5·16,17,18,25 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ
689· ቀኖና 7 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 15
690· ቀኖና 49 70 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 2·2
691· ቀኖና 85 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 2·1
692· ቀኖና 74·75 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5

4. ረስጠብ — ቀለሚንጦስ ዳግም

ቀኖናት ሐዋርያውያተ ዘፍትሐ ነገሥት የሚታወቁበት - የሚጠቀሱበት ምኅፃረ ቃል “ረስጠብ” ቀለሚንጦስ ዳግም ሲሆን በግብጽና በኢትዮጵያ አብያተ ክርስቲያናት አጅግ የታወቁትን 127 ቀኖናት የመጀመሪያውን ክፍል 71 ቀኖናትን ወይም ባሳዲቅ ትርጉም 78 ቀኖናትን ይዞ የሚገኘው ሲሆን ሁለተኛው ክፍል ወደፊት እንደምንመለከተው ረስጠጅ (ቀለሚንጦስ ግልስ) በሚል ምኅፃረ ቃል የሚጠቀሱትን 56 ሐዋርያውት ቀኖናትን ወይም በሳዲቅ ትርጉም 79 ቀኖናትን ይዞ የሚገኘው ክፍል ነው ።

127 ቀኖናት በመቅደማቸው የሚከተለውን ዐረብተ ነገር በቅድሚያ በማስፈር በሲኖዶስ የመጀመሪያውን ስፍራ ይይዛሉ ።

“ቅድስት ቤተ ክርስቲያንን ለማጠናከርና በሁሉም ሁኔታዎች የሚነሱ ችግሮች በሚያጋጥሙበት ጊዜ በቀላሉና በፍጥነት ለመፍታት የሚያስችል ምእላደ ቀኖናት ሐዋርያውያት ከመኖር አስፈላጊነት ዓላማ የተነሳ በእግዚአብሔር ረዳትነትና በኦርቶዶክስ እምነት የቅዱሳን ሐዋርያት ሲኖዶስን ዝግጅት እናስቀድማለን” [693]

ስለዚህ በሲኖዶስ ከተያዙት ቀኖናት መካከል 71 ቀኖናት በቅድሚያ ሰፍረው ይገኛሉ ሆኖም በተለያዩ አርእስት ተቀርጸው - ተገኝተው ይታያል ስለዚህ ቀኖናተ ቤተ ክርስቲያንን ለማጉልበት በሐዋርያት የታወጀ “ሲኖዶስ” “ሲኖዶስ ዘቅዱሳን ሐዋርያት” [694] ወይም “ስለ ቤተክርስቲያን አደረጃጀት በቀለሚንጦስ የተዘጋጁ 71 ቀኖናት ዘቅዱሳን ሐዋርያት” [695] የሚሉ የተለያዩ ርእሶችን ይዘው ሲገኙ 56 ቀኖናት ደግሞ የሲኖዶስ ሁለተኛው ክፍል “በቀለሚንጦስ እጅ በሐዋርያት የተሰጠ ሲኖዶስ ዘቤተክርስቲያን” “ወይም ውሱናት በሐዋርያት ጽሑፋት በቀለሚንጦስ 56 ቀኖናት ዘቤተ ክርስቲያን” ወይም በአጭሩ የመጀመሪያዎቹ 71 ቀኖናት “ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት” canones ecclesiastici [696] ሁለተናዎቹ “ቀኖናት ሐዋርያውያት” canones Apostolici ተብለው ይጠራሉ

693. Ms. Borgio Etiopico ገጽ 5 ሲኖዶስ ገጽ 1–40
694. Ms. Borgio Etiopico ገጽ 5 ሲኖዶስ ገጽ 41 48
695. Ms. Borgio Ethopilo ገጽ 7 ሲኖዶስ ገጽ 49
696. Ms. Arabe de Paris No 251 ገጽ 66

በመሠረቱ የሐዋርያውያት ቀኖናት ይዘት በሦስት ክፍሎች ተከፍሎ መታየት ይችላል

1· ክፍል አንድ ፡ ስለ አሠረ ክህነት
2· ክፍል ሁለት ፡ ስለ ካህናትም ሆነ ምዕመናን ግዴታዎች
3· ክፍል ሦስት፡ ስለ ቅዱስ ቁርባን

1· ስለ ቤተ ክርስቲያን አገልጋዮች አሠረ ክህነት [677] መመዘኛዎች አሉታውያን [678] ስለ ተግባራት ጠባይና ሥነምግባር [679] ስለ ግዴታዎች (መወሰን ወይም መከልከል) [680] ስለ ድቀት [681]
2· ስለ ምዕመናን ተግባራትና ሥነምግባር [683] እና ግዴታዎች መወሰን ወይም መከልከል [684]
3· ስለ ቤተ ክርስቲያንና ምሥጢራተ ቁርባን ስለ ሥጋ ወደሙ [685] ስለ ጵርሰፎራ [686] ስለ ጥምቀት [687] ስለ ካህናት ጋብቻ [688] ስለ ፋሲካ [689] ስለ ዓርብና ረቡዕ ፡ ስለ 40 ጾም [690] ስለ መጻሕፍተ ሐሰት [691] ስለ ቀኖናውየት መጻሕፍት [692]

677· ቀኖና 1·2 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5·2፡ 6·1, 7·2, 3·81
678· ቀኖና 36·61·78·81·84· = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 5·16, 2,7,2
679· ቀኖና 17,18,34,38·4041·83·84 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5·3 6·4· 8·3
680· ቀኖና 6·7 10·11·12·14·15·16·19·20·22·23·25·26·27·28·29·31·32·33·35·39·42·44·45·46·47·51·57·58·59·62·63·64·65·66·67·69·72·73·83·84· = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5·3
681· ቀኖና 28 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 6·3·6·5,7·5
682· ቀኖና 33 44·56· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 6·3,7·4
683· ቀኖና 43· 4857·63·65·66·72·84· = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 11·1,5·11
684· ቀኖና ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 11·2·3
685· ቀኖና 8,9 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 12
686· ቀኖና 3·4 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 13
687· ቀኖና 49·50 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5
688· ቀኖና 5·16,17,18,25 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ
689· ቀኖና 7 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 15
690· ቀኖና 49 70 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 2·2
691· ቀኖና 85 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 2፡1
692· ቀኖና 74·75 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5

4. ረስጠብ — ቀለሚንጦስ ዳግም

ቀኖናት ሐዋርያውያተ በፍትሐ ነገሥት የሚታወቁበት፦ የሚጠቀሱበት ምኅፃረ ቃል "ረስጠብ" ቀለሚንጦስ ዳግም ሲሆን በግብጽና በኢትዮጵያ አብያተ ክርስቲያናት ለጅግ የታወቁትን 127 ቀኖናት የመጀመሪያውን ክፍል 71 ቀኖናትን ወይም ባሳዲቅ ትርጉም 78 ቀኖናትን ይዞ የሚገኘው ሲሆን ሁለተኛው ክፍል ወደፊት እንደምንመለከተው ረስጠጅ (ቀለሚንጦስ ሣልስ) በሚል ምኅፃረ ቃል የሚጠቀሱትን 56 ሐዋርያውት ቀኖናትን ወይም በሳዲቅ ትርጉም 79 ቀኖናትን ይዞ የሚገኘው ክፍል ነው ።

127 ቀኖናት በመቅደማቸው የሚከተለውን ዐረፍተ ነገር በቅድሚያ በማስፈር በሲኖዶስ የመጀመሪያውን ስፍራ ይይዛሉ ።

"ቅድስት ቤተ ክርስቲያንን ለማጠናከርና በሁሉም ሁኔታዎች የሚነሱ ችግሮች በሚያጋጥሙበት ጊዜ በቀላሉና በፍጥነት ለመፍታት የሚያስችል ምእላደ ቀኖናት ሐዋርያውያት ከመኖር አስፈላጊነት ዓላማ የተነሳ በእግዚአብሔር ረዳትነትና በኦርቶዶክስ እምነት የቅዱሳን ሐዋርያት ሲኖዶስን ዝግጅት እናስቀድማለን" [693]

ስለዚህ በሲኖዶስ ከተያዙት ቀኖናት መካከል 71 ቀኖናት በቅድሚያ ሰፍረው ይገኛሉ ሆኖም በተለያዩ አርእስት ተቀርጸው – ተገኝተው ይታያል ስለዚህ ቀኖናተ ቤተ ክርስቲያንን ለማጉልበት በሐዋርያት የታወጀ "ሲኖዶስ" "ሲኖዶስ ዘቅዱሳን ሐዋርያት" [694] ወይም "ስለ ቤተክርስቲያን አደረጃጀት በቀለሚንጦስ የተዘጋጁ 71 ቀኖናት ዘቅዱሳን ሐዋርያት" [695] የሚሉ የተለያዩ ርእሶችን ይዘው ሲገኙ 56 ቀኖናት ደግሞ የሲኖዶስ ሁለተኛው ክፍል "በቀለሚንጦስ እጅ በሐዋርያት የተሰጠ ሲኖዶስ ዘቤተክርስቲየን" "ወይም ውሱናት በሐዋርያት ጽሑፋት በቀለሚንጦስ 56 ቀኖናት ዘቤተ ክርስቲያን" ወይም በአጭሩ የመጀመሪያዎቹ 71 ቀኖናት "ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት" canones ecclesiastici [696] ሁለተናዎቹ "ቀኖናት ሐዋርያውያት" canones Apostolici ተብለው ይጠራሉ

693. Ms. Borgio Etiopico ገጽ 5 ሲኖዶስ ገጽ 1–40
694. Ms. Borgio Etiopico ገጽ 5 ሲኖዶስ ገጽ 41–48
695. Ms. Borgio Ethopilo ገጽ 7 ሲኖዶስ ገጽ 49
696. Ms. Arabe de Paris No 251 ገጽ 66

በየአጋጣሚዎች ከላይ እንደተባለው እነዚህ ቀኖናት የሐዋርያት ሥራዎች አይደሉም ወይም ከአንድ ስም የለሽ አዘጋጅ አልመጡም ነገር ግን ቀኖናዊና ሥነ ቅዳሴያዊ ይዘት ከአለባቸው ልዩ ልዩ ሥራዎች ተወስዶ የተቀነባባረ ሥራ ውጤቶች ናቸው የሚለው አመለካከት ጉልቶ ይታያል። ስለዚህ ቀኖናቱ የሚመጡባቸው ምንጮችን በመከተል በሦስቱ ክፍሎች ይከፈላሉ ።

1· የ71 ቀኖናት የመጀመሪያው ክፍል 20 ቀኖናትን = 1 – 20 ወይም 23 (1 23) የያዘው ክፍል ሲሆን እነዚህ ቀኖናት ከቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት Apostolische kirchenordnung or canones apostolorum ecclesiastiastici የመጡ በመሆናቸው ይደገፋሉ [697]

2· ሁለተኛው ክፍል 26 ቀኖናትን 21–47 ወይም 32 = 31–63 ቀኖናትን ሲይዝ ይህም 32 ቀኖናት ያሉትን ግብጣዊ ቤተ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ Aegyptische Kirchenordnung orConstitutiones ecclessiae aegyptiaca ይይዛል [698]

3· ሶስተኛው ክፍል 23 = 48–71 ወይም 16 = 63–78 ቀኖናት የያዘው ከሐዋርያውት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ ልዩ ልዩ ድንጋጌዎች የመጣ– የተወሰደ ክፍል ነው ። ብዙ ጊዜ የሁለቱ ክፍሎች ቀኖናት ድንጋጌዎችን ይደጋግማል ።

ስለዚህም እነዚህ ቀኖናት የመጡባቸው ምንጮች አንድ በአንድ መመርመራቸው አስፈላጊ ሆኖ ይገኛል ።

4.1. ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት

ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቀዱሳን ሐዋርያተ [699] በ20 ወይም 30 ቀኖናት ተሰባስበው የተቀረጹ ነገር ግን በጥንት የቤተ ክርስቲያን ሕግ [700] ከፍተኛ ትርጉም ያለውን በተለይ በምሥራቅ አብያተ ክርስቲያናት በሱርስጥ ወይም በዐረብኛ ቀለሚንጦሳዊ ብሔረ ቀኖናት ወይም በግብጣዊ ብሔረ ቀኖናት የተያዘውን ሥራ ይይዛሉ [701]

697· ከዚሁ ገጽ 168–181

698· ከዚሁ ገጽ 181–196

699· Funk, Doctrina Duodecim Apostolorum T.liv-lv

700· A. Χριστοφιλοπούλους Ελληνικόν Εκκλησιαστικόν Δίκαιον ገጽ 89

701· ከዚሁ ገጽ 106–210

4.1.1 ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት የተጻፉበት ቦታና ዘመን

ሀ· ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት የተጻፉበት ቦታ ግብፅ [702] ወይም ሶርያ [703] እንደነበረ ይጠቀሳል ። ቢሆንም እውነቱ እነዚህ ቀኖናት የተጻፉበት ቦታ ምንም ቢሆን መካከለኛው ምሥራቅ ነው። ምክንያቱም ሁሉም ማለት ይቻላል ስም አልባዎች ሰነዶች ወይም መስማተ ሐዋርያውያን ሥራዎች ማለትም የሐዋርያት ሳይሆን በለውር – በስም ለቅዱሳን ሐዋርያት በታወቁ ምክንያቶች የተሰጡ ሥራዎች የተጻፉበት አካባቢ ነው [704] ማለትም ትምህርት ዘ 12 ሐዋርያት [705] "ዲድስቅልያ ዘሐዋርያት ፡ "ሐዋርያውያት ትእዛዛት" [706] "85 ሐዋርያውያት ቀኖናት" [707] ፡ ወዘተ· (100–400)

ለ· ቀኖናት ቤተክርስቲያውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት የተጻፉበት ዘመንን የሚመለከቱ የሐሳብ ልዩነቶች ይታያሉ ማለት እነዚህ የተጻፉበት ዘመን በ2ኛውና 4ኛው ምዕተ ዓመታት መካከል ይወድቃል ይህም ምክንያቱም ከታች እንደተመለከተው እነዚህ ቀኖናት በአንድ በኩል በከፊል ከትምህርተ 12 ሐዋርያት 2ኛው ምዕተ ዓመት አጋማሽ (160) ሥራ [708] ከባርናባስ መልዕክት ይህም የዚሁ ጊዜ ሥራ [709] ተመርኩዘው እንደተቀረጹ በሌላ በኩል ደግሞ የ4ኛው ምዕተ ዓመት ሥራ ከሆኑት

ሐዋርያውት ትእዛዛት 7ኛው መጽሐፍ ጋር ይመሳሰላሉ ነገር ግን

702 O.Bardenhewer; Geschichte der Ältkirchlichen literatur T.1 ገጽ 782
A.Krawutzky: Uber das Ältkirchlichen unterrechtsbuch, die zwei wege oder die entscheidung des petrus T.Q. T.LXIV 1882 359-44 Quasten: Patrology T.1I. ገጽ 119

703 P.-P.Périer,127 canons des apotres P.O.T. 86 ገጽ 554 M.Achelis: die apostolischen Kirchenordnung., Realenzyclopädie I ገጽ 739

704· ከዚሁ ገጽ 149–152

705· ስለ ትምህርተ 12 ሐዋርያት ከዚሁ ገጽ 113–136

706· ስለ ዲድስቅልያ ከዚሁ ገጽ 219–239

707· ስለ ሐዋርያውያት ቀኖናት ከዚሁ ገጽ 137–166

708· ስለ 85 ቀኖናት ሐዋርያውያት F.Nua: canons des apôtres D.T.C.T. 112 ገጽ 1614

709· ከዚሁ ገጽ 177

የተለያዩ ጊዜያት በመታሰባቸው ትክክለኛ ጊዜን ማመልከት አልተቻለም Bardenhewer እነዚህ ቀኖናት የተጻፉበት ዘመን 3ኛውን ዘመን ወይም 4ኛውን ምዕተ ዓመት ያስቀምጣል [710] A.Harnack የእነዚህ ቀኖናተ የጽሕፈት ዘመን 300–350 መሆኑን ይገምታል [711] Funk ይህ ጊዜ በሦስተኛው ምዕተ ዓመት ውስጥ እንደሆነ ይናገራል [712] እንደ Achelis እነዚህ ቀኖናት በትምህርተ 12 ሐዋርያት እና በቀኖናት ሐዋርያውያት መካከል ማለት 140–160 መካከል ተጽፈዋል ። [713]

ስለዚህም ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት የተጻፉበት ዘመን በ3ኛው ምዕተ ዓመት መጀመሪያ ላይ ሊሆን ይችላል ወደፊት እንደምናመለክተው ከላይ በምንጭነት የተመለከቱት ሥራዎች ትምህርተ 12 ሐዋርያት፡ ውልዕክተ በርናባስ ፣ የቤተ ክህነት ሁኔታና የቤተ ክርስቲያን ሁኔታ ሲታዩ የመጀመሪያዎቹ ሁለቱ የ2ኛው ምዕተ ዓመት ሥራዎች ሲሆኑ የተከተሉት ሁለቱ የ2ኛውና የ3ኛው ምዕተ ዓመት ሥራዎች ነበሩ

4.1.2. ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት የተጻፉበት ቋንቋ

ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት በመጀመሪያ የተጻፉበት ቋንቋ ግሪክ ቋንቋ – ልሳነ ጽርእ ነው ምክንያቱም የእነዚህ ቀኖናት መነሻ ሰነድ በሙሉ ወይም በከፊል በዚህ ቋንቋ አሁንም ይገኛል።

ሙሉ ሰነዱ – ቀኖናት በሙሉ ቅርጻቸው "ድንጋጌዎች ዘበእደ ቀለሚንጦስ ወቀኖናት ዘቅዱሳን ሐዋርያት" የሚል ርእስን ይዞ በቪዬና በሚገኝ አንድ የ14ኛው ምዕተ ዓመት የእጅ ጽሑፍ ተጠብቆ ተገኝቷል[714]

710. O.Bardenhewer. Geschichte Der Ältchristlichen Literatur, T.1 ገጽ 82, Bardnhewer Patrologie, T.II ገጽ .141. Batifol: Anciennes Litteratures Chrétiennes, la Litterature Greque, 1817 ገጽ 74,

711. A.Harnack Geschichte Der Ältkirchlichen Literatur, Die Ueberlieferung T.U. 1886 T.II ገጽ 214–219፣ T.I 1893 ገጽ 463, T.II FASC. 1904, ገጽ 485, Die Chronologie, ገጽ 532·

712. H.Funk, Kirchengeschichte Abhandlungen und Untersuchungen 1899 T.II ገጽ 236–251፣ Funk, Doctrina Duodecim Apostolorum ገጽ · Liv-lv, Funk. Didaskalia ... T.II ገጽ .XLII-XLIV

713. Achelis: Apostolischen Kirchenordnung R.E. ገጽ 733

ይህም የእጅ ጽሑፍ–ሰነድ በመጀመሪያው J.Bickel, Apostolischen Kirchenordnung በሚል ርእስ በ1863 አሳትሞ ሲገኝ[715] ከዚያም በኋላ በተነሱ ጸሐፍት በጥቅም ላይ ሊውል ችሏል [716]

በቪዬና የተገኘው የእጅ ጽሑፍ – ሰነድ እንደገና በ1854 በየDe Lagarde መታተሙ ሲታወቅ [717] አሁንም በዚሁ ጸሐፊ "ድንጋጌዎች ዘበእደ ቀለሚንጦስና ቀኖናት ዘቅዱሳን ሐዋርያት" ከግብጥ ትርጉም ጋር ሊታተሙ ችለዋል [718]

በሌላ በኩል ርእሱና የመጀመሪያዎቹ ምዕራፎች የማይገኙበትን የቀኖናቱ የመጀመሪያውን ክፍል (ቀኖናት 4–14) የያዘ አንድ የ14ኛ ምዕተ ዓመት የእጅ ጽሑፍ "ምኅፃረ ምልዓተ ትምህርት ዘሐዋርያት" በሚል ርእሰ በኦቶቢያን ቤተ መጻሕፍት – Codex Ottobianus ይገኛል። [719]· በCodex Ottobianus የሚገኘው የእጅ ጽሑፍ በተገኘበት ርእሱ በካርዲናል Pitra በ1864 የታተመ ሲሆን [720] ይህም Codex Ottobianus 14-14 ቀኖናት ይዞ የሚገኘው ሰነድ የተገኙበትን ብዙ ለውጦችን ጨምሮ በመስኮብ ቅዱስ ሲኖዶስ ቤተ መጻሕፍት በሚገኝ የ10ኛው ምዕተ ዓመት የእጅ ጽሑፍ መገኘቱ ተረጋግጧል [721] ።
ይህንም የእጅ ጽሑፍ "እምነ ትእዛዛት ዘቅዱሳን ሐዋርያት" ከሚፈ ቅርጽ ጋር በGebhardt, Harnack እና Zohn 1886 ታትሞ ተሰራጭቷል [722] ከዚያም በአንድ ወይም በሌላ ቅርጽ–መልክ የእነዚህ ቀኖናት ሕትመቶች በልዩ ልዩ የታሪክ ጸሐፍትና የቀኖና ሊቃውንት ተከታትለ

714. Codex vindonensis Hist. Graec. Olim 45 N.7.

715. J.W.Bickell. Geschichte des Kirchenrechts, T.I ገጽ .107 - 132.

716. Nau. Les Canons des Apôtres. D.T.C.T.II ዐምድ . 1613

717. P. De Lagarde, Reliquiae .... Graec /4 - 79.

718. P. De Lagarde, Analecta Anteneceaena. Bunnen 1854 T.II .451-468.

719. Διδαχή τῶν Ἀποστόλων Codex Ottobianus No 408. Rendel Haris, the Teaching of the Apostles. London, 1887. .21.

720. Pitra, Juris Ecclesiastici Graecorum Historia et Manumenta. Rome. 1864.T.I . 77 -86

721. Codex Mosquensis, Bibl. St. Synodi - Codex Graec. N. 124.

722. Gebhardt. Harnack and Zohn. Patrum. Apostolorum Opera 2ኛ ሕትመት 18 FASC. T.I ክፍል II ገጽ XXIX -XXXI.

ዋል 1886 Hilgenefeld [723] 1883 ፊላታወስ[724] ቀኖናቱ የመጨረሻ ቅርጻቸውን ሊይዙ ይችሉ ዘንድ "Die lehr der zwnolf" apostel" በሚል ርእስ በ1884 Harnack [725] Funk: canones apostolorum eccesiastici በሚል ርእስ በመጨረሻም TH.scherman በ1903 በትምህርተ 12 ሐዋርያት ላይ እንደተመሠረተና በብዙ የእጅ ጽሑፎች ርም መስኮብ ፓሪስ እና በመጀመሪያ የPitra ቀጥሎም Apostolischen kirchenordnung በሚል ርእስ የHarnack ትርጉሞች የተገኘውን የቀኖናቱ የመጀመሪያው ክፍል 1–12 (ግሪክ 3 14) አሳተመ [727]

4.1.3. ትርጉሞች

4.1.3.1 የቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ላቲን – ሮማይስጥ ትርጉም

ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ቀደም ብለው በ5ኛውና በ6ኛው ምዕተ ዓመት መካከል ከግሪክ ቋንቋ (ልሳነ ጽርእ) ወደ ላቲን ሮማይስጥ መተርጐማቸው ታውቋል [728] ቢሆንም የዚህ ላቲን ትርጉም ሙሉ ሰነዱ አልተገኘም ። ስለዚህ 13–20 (ግሪክ 18–30) ቀኖናት Palimpest ms. በተገኘው የ6ኛው ምዕተ ዓመት የእጅ ጽሑፍ ሰነድ በ1900 በHauler ሊታተሙ ችለዋል [729] Hauler ይህ የእጅ ጽሑፍ

723. Hilgenfeld. Novum Testamentum Extra Canonum. Receptum Fasc. V. Lipsiae 1886² ገጽ 96-106.

724. Φιλοθέου, Διδαχή τών 12 αποστόλων, Κνω/πολιν 1883 ገጽ οβ: - ογ: Hilengenfeld ሕትመት ድጋሚ

725. A.Harnack, Die Lehr Der Zwölf Apostel. : T.U.T.II 1886. FASC. I ገጽ 255 – 237.

726. Funk, Doctrina Duodecim Apostolorum. Canones Apostolorum Ecclesiastici ac Reliquiae duabusiis TÜbingen 1887 ገጽ I-III, LIII-LVIII 50-73.

727. TH. Schermann, Eine Elfapostelmoral Oder Die X-Rezension Der "Abeiden Wege" 1903, Münich: VieröFfentlichungen Aus Dem Kirchen Historishen Seminar. Fasc, 2. N. 2 Die Allgemeine Kirchenordnung, Frühchristliche Liturgien und Kirchliche Überlieferung. T.I.S. G.K.A. 1914 ገጽ 12-34

728. F.Nau: les canons de apötres D.T.C.T II ገጽ 1613

729. E. Hauler: didascalia apostolorum fragmemta veronensia latina accedent canonum qui decuntur apostolorum et aegyptiorum reliquiae. Leipzig. fasc.I ገጽ 91-101

የአንድ የጥንት የእጅ ጽሑፍ ግልባጩ እንደነበር ለዚህም የእነዚህ ቀኖናት ተርጓሚ ከኢሮኒሞስ የተደረገውን የቅዱሳት መጽሐፍት ትርጉም ይጠቅሳልና [730]

ስለዚህም በዚህ ሰው የተገለጸው መደምደሚያ "Quare Codex Graecus, Ex quo Archetypus Latinus Fluxit Certe Exeunte Vel potius Medio Quarto Saeculo Antiquior Putandus Est"[711]

4.1.3.2 የቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ሱርስጥ ትርጉም

የሱርስጥ ቀላሚንጦሳዊ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት አንድን ክፍል የያዙትን ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ሱርስጥ ትርጉም [732] ምን ጊዜም ቢሆን ከእናቱ ግሪክ ቋንቋ እንደ ተደረገ ይታመናል ።

ስለዚህ የእነዚህ ቀኖናት ተርጓሚ በ687 ዓ·ም ያዕቆብ ትሑት የተባለው ሰው እንደነበርም ይታወቃል ምክንያቱም በግሪኮች ዘመን አቆጣጠር 998 ዓመት (687) በያዕቆብ ትሑት የተመለሰው የቀለሚንጦስ 2ኛው መጽሐፍ መጨረሻ 3ኛ መጽሐፈ ቀለሚንጦስ "ትምህርተ 12 ሐዋርያት–Malfonouta በጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ስም ወንዶችና ሴቶች ልጆች ሰላምታ ይደርሳቸው" በሚል ርእስ በሮሚ በሚገኝ አንድ የእጅ ጽሑፍ ሊተላለፍ ችሏልና [733] የሱርስጥ ትርጉም ሰነድ ሙሉ ቃል ሲያያዝ መጥቷል ለምሳሌ Rahmani, doctrina duodecim apostolorum በሚል ርእስ[714] ባመለከተውና በሮሜና possoul በሚገኘው የእጅ ጽሑፍ ውስጥ ይገኛል ይህ የእጅ ጽሑፍ የዚህ የሱርጥስ ትርጉም 3–14 ቀኖናትን ሳሳተመው Delagarde እንዳልታወቀ ይገመታል[735] Baumastark እነዚህን ቀኖናት ከጀርመንኛ ትርጉም ጋር እንደአሳተመ ይታወቃል[736]

730. F. Nau, canons des Apötres D.T.C. tII' ገጽ 1613

731. E- Hauler didascalia Apostolorum.T.VIII- ገጽ 92T101

732. ስለ ሱርስጥ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት ከዚሁ ገጽ

733. Rahamani testamentum domini notri Jesu christi 1899 ገጽ XIV

734. Rahmani: Testamentum ... ገጽ X.

7:5. P.de Lagarde: Reliquiae ... Graec. ገጽ 19–23.

736. A: Baumstark, Στρωμάτιον Αρχαιολογικόν Internationale Kongress Für Christliche Archaeologie ... rome 1906 ገጽ 15-31

4.1.3.3. የቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቀዱሳት ሐዋርያትግብጥ — ቅብጥ ትርጉም

ቀኖናት ቤተ ክርስቲናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት በሁለት ግብጣውያን ቋንቋዎች ሳዲቅና መምፌቲቅ ትርጉም ተላልፈው መጥተዋል ። ሰዲቅ ግብጥ ትርጉም ከእናቱ ግሪክ የተደረገ መሆኑ ሲደገፍ መምፊቲቅ ትርጉም ግንደ ከግሪክ ቋንቋ ሰነድ ሳይሆን በዚህ ከሳዲቅ ትርጉም መሆኑ ይደገፋል [737] የእነዚህ ቀኖናት ሳዲቅ ትርጉም ሰነድ በእንግሊዘኛ ትርጉም ተተርጉሞ 1848 በ H. Tattam ሊታተም ሲችል [738] ቆይቶም በ1877]Ph. schaff እንደገና ታተሞ ተሰራጭቷል። [739]

4.1.3.4 የቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ዐረብኛ ትርጉም

ተያይዞ የመጣው የቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ዐረብኛ ትርጉም የተደረገው ከእናቱ ግሪክ ቋንቋ ሳይሆን ከሳዲቅ - ግብፕ ትርጉም መሆኑ ይታሰባል [740] የእነዚህ ቀኖናት ግብጥ ፥ ዐረብኛና ግእ፤ ትርጉም ሰነድ በ G.Horner በእንግሊዝኛ ተተርጉሞ 1848 እንደ፥ ተመ መረዳት ተችሏል [741]

1.4.3.5. የቀኖናት ቤተ ክርስቲያነውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ግእዝ ትርጉም

የቀኖናት ቤተ ክርበቲያኑውያት ዘቀዱሳን ሐዋርያት ግእዝ ትርጉም ከግብጥ—ቅብጥ ሳይሆን ከዐረብኛው ትርጉም ሰነድ እንደሆነ ይታሰባል[742]

737. Lightfoot St. Element of Rome, Appendice ገጽ 466-478 P.De.Lagarde: Aegyptiaca ... ገጽ 239-248, De la Garde Reliquiae ... Grec ገጽ X.
738. H Tattam: the Apostolical Constitlutions or Canons of The Apostles in Coptic London 1848,
739. Ph. Schaff: The Oldest Church - Called The Teaching of The Twelf Apostles N.Y. 1877 ገጽ 249-257.
740. Lecercq: C.A.L. T.II .19.
741. G Horner: the statutes of the Apostles or Canons Ecclesiastici Edited With Translation And Correction From the Ethiopic and Arabic London 1904
742. I. Guidi: Il Canone Biblico Della Chiesa Copta. : Revue Biblique 1203 ገጽ 173.

ነገር ግን በአንድ ወቅት ከግብጥ—ቅብጥ ለመተርጐሙ የተገለጠ አመለካከት ነበር [743] ምክንያቱም የእነዚህ ቀኖናት ግእዝ ትርጉም ሰነድ ይዘት ከቅብጥ ትርጉም ሰነድ የበለጠ ምልዓትን ሲያሳይ ከዐረብኛው ትርጉም ሰነድ ግን ያነሰ ስፋትን ያመለክታልና ፡ የእነዚህ ቀኖናት ግእዝ ትርጉም ከላቲን(ሮማይስጥ)ትርጉም ጋር 1691 በLudolphus የታተመ ሲሆን[744] ቆይቶ ከእንግሊዝ ትርጉም ጋር በHorner ታትሟል[745]

4 2 የቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ምንጮችና ይዘት

ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት የተቀነባበሩባቸው ምንጮችን ዘሚመለከት የተለያዩ አመለካከቶች በመደጋገፍ ወይም በመለያየት ቀርበዋል ።

በመጀመሪያ በ1882 Krawutzcky እነዚህን ቀኖናት በጥልቀት በመመርመር የእነዚህ ቀኖናት ምንጮች "ሁለት መንገዶች"[746] በሚል ርእስ በጥንት ቤተ ክርስቲያን ሲወርድ ሲዋረድ የመጣ አንድ ዓይነት መ፤ ጽሑፍ እንደነበር ገልጧል ። በዚህም መልክ በ1883 ይህ ሰነድ ተገኝቶ ባሌጺስ ቆጶስ ፊላታወስ ዘከርቢዮን የታተመው ትምህርተ 12 ሐዋርያት ማለት ነው[747] ነገር ግን ይህ ሁለት መንገዶች ሰነድ እየአንዳንዱ ሐዋርያት "አለ" የሚላቸውን ቃላት አልያዘም ። ስለዚህም ጸሐፊው ሁለት መንገዶች ሰነድን አቀነባብሮ ቃላቱን (አረፍተ ነገሮችን ለሐዋርያት አከፋፍሎ ማለትም እየአንዳንዱ ቀኖና "እገሌ ሐዋርያ አለ" በሚል አገላለጥ እንዲጀምር አድርጎ በመቅረጽ ከእነዚህ ሁለት መንገዶች ሌላ ጸሐፊው አብዛኛውን ጊዜ ሥነ ምግባራትንና ሕግን የሚመለከቱና በጥንት ቤተ ክርስቲያን በአገልግሎቶች ላይ የነበሩ ግን በሐዋርያት

743. P.De Lagarde: Reliquiae ... Grace ገጽ X-XV. Lightfoot, St. Clement Of Rome Appendice ገጽ 469, Funk, Apost. Konstitutionen ገጽ 247.
744. Job. Ludulphus; Commentarius ... T.I. . 214-328.
745. Horner; Statutes 1904.
746. Hammer:Les péres Apostoliques,Paris 1907 ገጽ XXI Δέρβου, Εκκλησιαστική Γραμματολογία Τ Β. ገጽ 359 445
747 Krawutzcky. Über Das Unterrechtsbuch Die Zwei Wege T.O.T XIV ገጽ 1882 359 45

ስም[748] ወደ አንድ ስነድነት የተጠቃለሉ የተወሰኑ ቀኖናውያን ድንጋጌዎች በሐሳቡ ውስጥ ነበሩ ማለትም ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ። በሌላ በኩል Hilgenfeld የቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት የእስክርድርያው ቀለሚንጦስ ቅዱስ መጽሐፍ ሲል መጠቀሱን መነሻ ማስረጃ በማድረግ በ2ኛው ምዕተ ዓመት መጻፋቸውን ከሚደግፈው Duae viae vel judicium petri ጋር ስለመመሳሰላቸው ያስተምራል[749] ማለትም እነዚህን ሁለት መንገዶች የቅዱሳት መጻሕፍት ቀኖናዊ ክፍል አድርጎ ይቆጥራቸዋል ። በቀለሚንጦስ ዘእስክንድርያ የተጠቀሰው መጽሐፍ የቅዱሳት መጻሐፍትን ክፍል ይይዛል እንደዚህም እንደመሆኑ መጠን ንዑሳነ ክርስቲያንን ማስተማርያ የሚጠቀሙበት ትምህርት ሁለት መንገዶች" በሚል ስያሜ ተቀባይነት አግኝቶ ነበር ።

ስለዚህም እንደ Higenfeld ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ሌሎች ሳይሆኑ የRufinus duae Viae vel Judicium Petri ናቸው[750] P.de lagarde duae Viae ስለ ተጻፈበት ዘመን ሲስማማ ነገር ግን እነዚህ Duae Viae ከትምህርተ 12 ሐዋርያት ጋር መመሳሰልን አልተቀበለም ሆኖም ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያትን ማለትም ከላቲን ትርጉም ጋር ያሳተማቸውን እነዚህን ቀኖናት Duae vel Judicium Petri መሆናቸውን ይረዳል [751] ይህም አስተሳሰብ ከM.G vial Krüger ድጋፍን አግኝቷል [752] D.Bardenhewer ለነዚህም ቀኖናት የተሰጠው ርእስ ቆይቶ ጭማሪ መሆኑን ያሳያል በእውነቱ ግን Rufinus የተናገረላቸው ሁለት መንገዶች መሆናቸው ነው[753] ስለዚህ እነዚህ ቀኖናት አንድ ጊዜ ከትምህርተ 12 ሐዋርያት ሌላ ጊዜ ከDuae Viae ጋር ይምታታሉ ። መልዕክተ በርናባስንና ሁለት መንገዶችን አይወክሉም ። ግን ጸንተው የሚገኙት አስተሳሰቦች እነዚህ ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናው

748· Δέρβου, Εκκλησιαστική Γραμματολογία Τ.Β: ገጽ 650

749· A Hilgenfeld: Novum Testamentum. Extra canonem receptum 1866. FASC. T. IV. ገጽ 96 106 ወይም 1884 ገጽ 110 – 121

750· Rufinus: Commentarius In Symbolum Apostolorum C. 38. P.L. XXI

751· P.Delagarde: Analecta Antinecaena ሕትመት Bunnsen 1854 ገጽ 451 460

752· M.G - Krüger. Ältchristlichen literatur, Leipzig. 1895 ገጽ 224

753· D Bardenhewer: Les Peres Le Église ፈረንሳይኛ ትርጉም ገጽ 43 44

ያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ከላይ የተመለከቱትን ሰነዶች አይወክሉም ማለት ነው ። ሆኖም ግን ጸሐፊው ግብጻዊ ወይም ሶርያዊ እነዚህን ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ለማዘጋጀት እነዚህ የተጠቀሱትን ሥራዎችና ሌሎችንም ጥንታውያን የቤተ ክርስቲያናት ምንጮች መጠቀም ችሏል [754] በተቃራኒው Harnak የቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት አቀናጅ እነዚህን ቀኖናት ሲያቀናጅ ከሚከተሉት አምስት[755] ምንጮች ላይ ተመርኩዞ እንደሆነ ይስማዋል[756]

1· መልዕክተ በርናባስ (መልዕክት መስመ በርናባስ)
2· ትምህርተ 12 ሐዋርየት (2ኛው ክፍለ ዘመን)
3· መዝገበ አስማተ ሐዋርያት
4· የቤተ ክህነት ሁኔታ
5· የቤተ ክርስቲያን ሁኔታ

ስለዚህ ሁለቱ የመጀመሪያዎቹ መልዕክተ በርናባስ እና ትምህርተ 12 ሐዋርያት የቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት የመጀመሪያውን ክፍል (4–14) ሲይዙ 3ኛው መዝገበ አስማተ ሐዋርያት "ሐዋርያ አለ" የሚለውን ሐረግ—አንቀጽ ሲይይዝ አራተኛው የቤተ ክህነት ሁኔታ (የ3ኛው ዕምተ ዓመት ሥራ) ስለ ኤጲስ ቆጶስ[757] ስለ ካህናት [758] ስለ አናጉንስጢስ[759] ስለ ዲያቆናት [760] ስለ መበለታት[761] ምርጫ የሚያሳይ ሲሆን ለቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ሁለተኛው ክፍል (16–22) ምንጭ ሆኖ ያገለገለው ሰነድ ነው ። አምስተኛው የቤተ ክርስቲያን ሁኔታ (የ2ኛው ክፍለ ዘመን ሥራ) ስለ ዲያናቆናት[762] እና

754· ከዚሁ ገጽ 137 148

755· Leclerq: canons apostoliques D.C.L.T. ዐምድ

756. A-Harnack:Die lehr der zwölf apostel T.U.TI.1-2 1884-1886. ገጽ 109 Harnak.The sources of the apostolic canones...ገጽ1 Harnack:Quellen der sog apostolischen kirchenordnung T.V.T. 2.5. 1886

757· ቀኖና 15 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5

758· ቀኖና 24 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 6

759· ቀኖና 17 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 8

760· ቀኖና 18 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 7

761· ቀኖና 19 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 10

762· ቀኖና 22 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 8

የቤተክርስቲያን አገለግሎቶች ፡ ስለ ቅዱሳት ምሥጢራት [765] የሚወሰን ምዕመናን[763] ተግበራት ዝርዝር የሚመለከተውና[764] ስለ ዲያቆናውያተ ፡ ውን ሰበተኛውን ክፍል (22–29) ይይዛል[766]

በሌላ በኩል Duchesne[767] Bardenhewer[768] Funk[769] Achelis[770] ሁለቱን ብቻ መልዕክተ በርናባስንና ትምህርተ ሐዋርያትን የመጀመሪያው 4–14 ቀኖናት እንደመነጩባቸው ሲቀበሉ በተቃራኒው A.Harnack ሁለት ሥነ ጽሑፎች ተብለው የተጠሩትን የቤተ ክህንትን ሁኔታዎችና የቤተ ክርስቲያንን ሁኔታዎች ለቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት ምንጮች አደርጎ አልተቀበለውም ሆኖም አእምሮ ሊቀበለው የሚችለው እነዚህ ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት የመጀመሪያውን ክፍል (4–14) ቀኖናት በሚመለከት የተመረኮዙት ከትምህርተ 12 ሐዋርያት እንጂ ከመልዕክተ በርናባስ እንደአልሆነ በአንድ በኩል በሌላ በኩል ለትምህርተ ንዑሳን ክርስቲያን በዚሁ መልኩ የበለጠ ይጠቀሙባቸው የነበሩ በተወሰኑ ቀኖናውያን ድንጋጌዎች ላይ ተመሥርተው የተቀነባበሩ መሆናቸው ነው አስተሳሰቡ ።

በተለየ Funk የነዚህ ቀኖናት ጸሐፊ 16–30 ቀኖናትን በቤተ ክርስቲያን ይገኙ ከነበሩ ጥንታውያን ምንጮች እንደተበደረ ይደገፋል[771]

የቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ይዘት በሚመለከት የሚከተሉት ሁኔታዎች ይታያሉ ።

ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውት ዘቅዱሳን ሐዋርያት በአራት ክፍሎች

763· ቀኖና 23 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 11
764· ቀኖና 24-28 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 9
765· ቀኖና 25-26 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 8
766.A. Harnack T.U 1886 T II ገጽ 214–219 Geschichte Ältchristlichen literatur, T.I. 1893 ገጽ 463 I.II 1904. ገጽ 485 (300 350)
767· DUCHESNE, Buletin CRITIQUE, 1886 T. VII ገጽ 367
768· O. Bardenhewer Patrogie T.II ገጽ 141
769· H. Funk: zur Apostellehr und Apostolischen kirchenordnung T.69 1887 ገጽ 276-306. 355-374. Funk: Die Apostolischen Kirchenordnung: Kirchengeschichte Abhandlung Und Untersuchungen T.II Padernborn 1899 ገጽ 236 261
770· Achelis, Apostolische Kirchenordnung R.E T.I ገጽ 730–734
771· Doctrina duodecim T. LIV–LV ገጽ 42 22

ይከፈላሉ ።

1· እነዚህ የመጀመሪያው ክፍል ሁለት ቀኖናትን 1–2 (በግሪክ እናቱ ሦስት 1 3) ይዞ የሚገኝ ሲሆን ከ12 ሐዋርያት የእያንዳንዱ ሐዋርያ ነም የሰፈረበትና ወንጌልን ለመስበክ ዓለምን ከመከፈላቸውና እጣ ወደ ወጣባቸው ቦታዎች ከመስመራቸው በፊት ሲኖዶስን አድርገው በክርስቶስ ትእዛዝ የሥነ ምግባር ቀኖናትን እንደ ደነገጉ የሚያመለክተውን መቅድም ይዟል[772] 12 ቀኖናትን (3 14) በግሪክ እናቱ ግን 11 ቀኖናትን (4 14) የያዘው የእነዚህ ቀኖናት ሁለተኛው ክፍል ሰነድ ሁለት መንገዶችን የሕይወት መንገድንና የሞት መንገድን ያወሳል ማለትም ሐዋርያት ክርስቲያኖች ሊከተሏቸው ስለሚገባቸው የሥነ ምግባራት ትእዛዛት ይናገራሉ ። 4 ቀኖናትን(15–19) በግሪኩ 8 ቀኖናትን (15–22) የያዘው የቀኖናቱ ሦስተኛው ክፍል ስለ ቤተ ክርስቲያን አደረጃጀት በተለየ Harnack እንደተመለከተው ስለ ቤተ ክህነት ሁኔታዎች የሚናገሩ ድንጋጌዎችን ሲይዝ[773] በዚህም ሐዋርያት ስለ ኤጲስ ቆጶሳት[774] ቀሳውስት[775] አናጉኒስጢሳት [776] ዲያቆናት[777] ቤተ ክርስቲያንን ለማገልገል ተልዕኮ የሚኖራቸው መበለቶች[778]

3 ቀኖናትን (20 22) በግሪክ እናቱ 7 ቀኖናትን (22 28) የያዘው የቀኖናቱ አራተኛው ክፍል ስለ ዲያቆናት[779] ስለ ምዕመናን ተግባራት[780] ስለ ሥጋ ወደሙ አፈጻጸም ሥርዐት[781] ስለ ሴቶች አገልግሎት በተለየ ችግረኞችን በመርዳት … [782] ።

አምስተኛው የቀኖናቱ ክፍል እንደ ግሪኩ እናት ሰነድ ልዩ ልዩ ትእዛዛትን የያዘ መደምደሚያን ይይዛል [783]

772· ቀኖና 1
773· ገጽ ከዚሁ ገጽ 110
774· ቀኖና 15 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5·9 ግሪኩ ሰነድ 16
775· ቀኖና 16 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 6 ግሪኩ ሰነድ 17 18
776· ቀኖና 17 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 8 ግሪኩ ሰነድ 19
777· ቀኖና 18 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 7 ግሪኩ ሰነድ 20
778· ቀኖና 19 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 8 ግሪኩ ሰነድ 21
779· ቀኖና 20 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 7 ግሪኩ ሰነድ 22
780· ቀኖና 21 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 11 ግሪኩ ሰነድ 23
781· ቀኖና 22 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 13·14 ግሪኩ ሰነድ 25
782· ቀኖና 23 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 8 ግሪኩ ሰነድ 24—28
783· ቀኖና 24 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 8 ግሪኩ ሰነድ 29 — 30

ከላይ እንደተባለው ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት እየአንዳንዱ ቀኖና በሚከተለው ዐረፍተ ነገር እንዲጀምር ተደርጎ ለ 12 ሐዋርያት ተከፍለዋል "እገሌ ሐዋርያ አለ" ብዙ ጊዜ "ልጄ ሆይ" ለምሳሌ ዮሐንስ ሁለት መንገዶች ናቸው አንዱ የሕይወትና አንዱ የሞት ··· አለ[784] ጴጥሮስ አለ ··· አትግደል[785]

"ፊልጶስ አለ ልጄ ጉጉ አትሁን"[786] ይህ ዓይነቱ አነጋገር በጥንታው ያን ሲኖዶሳትም ይገኛል ። መናፍቃንን ስለማጥመቅ በቅጵርያኖስ ዘመን በካርኪዶና[255] በተጠራው ሲኖዶስ ቅጵርያኖስ አለ ኤጲስ ቆጶሳት[787] ዩቪያኖስ የመናፍቃን ጥምቀት ያልተቀደሰና ሕገወጥ መሆኑን በመመከር እንደጻፈልኝ ሰሙ[787] ኬኪሎስ ዘቲስጳሊስ በአንዲት ቤተ ክርስቲያን ብቻ አንድ ጥምቀትን አውቃለሁ ከቤተክረስቲያን ውጭ ምንም አይኖርም አለ[788]

በቅርጣግና (ቀጠግ) ካርታየኒስ ሲኖዶስ እየአንዳንዱ ተካፋይ ኤጲስቆጶስ እገሌ ኤጴስ ቆጶስ ይህን አለ ብሎ የሚጀመር ቀኖናን ያሰፍራል ለምሳሌ አውሬሊዮስ "በእኛ ዘንድ ያለው ይህ ነው አለ"[789] ይህን የመሰለው ቅርፅ በግብጽና በኢትዮጵያ አብያተ ክርስቲያናት አዋልድ መጽሐፍትም ሲያያዝ መጥቷል ።

ምስጢረ ሰማይ ወምድር የሚባለው መጽሐፍ የሚጠቀሰው ሲሆን ይህ በግእዝ ቋንቋ የሚገኘው መጽሐፍ ከፈረንሳይኛ ትርጉም ጋር በJ. Perruchon ታትሞ ይገኛል[790] ። ሐዋርያት ዓለምን በእጣ በተከፋፈሉት ጊዜ ጴጥሮስ የማያምን ሰው አይድንም አለ··· [791] በመጨረሻ ሐዋርያት ዮሐንስን በማስቀደም በመነሳት በተራ ይናገራሉ[792] በዚህም መሠረት

784· ቀኖና 3 (ግሪኩ ሰነድ ቀኖና 4)
785· ቀኖና 5 (ግሪኩ ሰነድ ቀኖና 6)
786· ቀኖና 7 (ግሪኩ ሰነድ ቀኖና 8)
787· ቀኖና 2
788· ቀኖና 2
789· ቀኖና 1
790· J. Perruchon, libere des mystêres du ciel et de la terre. texte ethiopicn public et traduit. P.O.T.I ገ።8 86 88
791. E.Revillout,les apocryphes coptes;les evangiles des doule apôtres et de saint barthllemy publiė et traduit . P.O.T.II. ገጽ 133; 138. 154. F.Nau; canons des apôtres D.T.C.T. II ገጽ 614
792· ቀኖናት 2 — 3 (ግሪኩ ሰነድ 3 — 4)

ጴጥሮስ አንድ ጊዜ ጴጥሮስ[793] ሌላ ጊዜ ኬፋ[794] እየተባለ በሁለት ስሞች ተጠቅሷል ። ሆኖም ይዘቱ ክፍፍል እኩል አይደለም ምክንያቱም "አለ"ን በሚከተሉት ዝርዝሮች እንመለከተዋል ። ዮሐንስ አምስት ጊዜ[795] ማቴዎስ ሁለት ጊዜ[796] ጴጥሮስ አምስት ጊዜ[797] እንድርያስ ሦስት ጊዜ[798] ፊልጶስ ሦስት ጊዜ[799]

ስምኦን አንድ ጊዜ[800] ፡ ያዕቆብ አራት ጊዜ[801] ፡ ናትናኤል አንድ ጊዜ[802] ቶማስ አንድ ጊዜ[803] ኬፋ ሦስት ጊዜ[804] ፡ በርተሎሜዎስ አንድ ጊዜ[805]፤ያዕቆብ ዘይሁዳ አንድ ጊዜ[806] ። በግሪኩ ሰነድ መሠረትነት ላይ ከላይ የተመለከተው አስተያየት ሲታወስ ምክንያቱም በግእዝ ትርጉሙ የሚታየው ልዩነት ተደጋፊነት አለው ። ይህም ሊሆን የቻለበት ምክንያት የግሪኩ—እናቱ ሰነድ የያዛቸው 30 ቀኖናት በግእዝ ትርጉማቸው ወደ 22 ቀኖናት ተሰብስበዋልና ነው ። በዐረብኛ ደግሞ የበለጠ ወደ 20 ቀኖናት ተጨፍልቀዋል ።

4·2 ግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ

ግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ – Aegyptische kirchen-Ordnung or constitutiones ecclesiae aegyptiaca በመባል የሚታወቀው ሕገ ቤተክርስቲያን 32 ቀኖናትን ይዞ የተቀረጸ ሲሆን የ71 ቀኖናት (ረስጠብ) ሁለተኛው ክፍል ማለትም ከ21–47 ወይም በሳዲቅ ትርጉም 31–62 ያሉትን 27 ቀኖናት የያዘውን ሁለተኛውን ክፍል ይዞ የሚገኘው

793· ቀኖና 5 (ግሪኩ ሰነድ ቀኖና 6 ፣ 15 ፡ 16 ፡ 30)
794· ቀኖና 13 (ግሪኩ ሰነድ ቀኖና 13 21)
795· ቀኖና 3 ፣ 4 ፣ 17 ፣ 18 ፣ 25
796· ቀኖና 5 ፡ 20
797· ቀኖና 6 ፣ 15 ፡ 16 ፣ 25 ፣ 30
798· ቀኖና 7 ፣ 12 ፣ 24
799· ቀኖና 8 ፡ 23 ፡ 29
800· ቀኖና
801· ቀኖና 10 ፣ 19 ፣ 27 ፡ 28
802· ቀኖና 11
803· ቀኖና 12
804· ቀኖና 13 ፣ 21 ፣ 25
805· ቀኖና 14
806· ቀኖና 11

ክፍል ነው ። ይህም ሰነድ ለጥንት ቤተ ክርስቲያን ቀኖናዊ ሕግና ሥርዐተ ቅዳሴ ከፍተኛ ግምት ያለው ምንጭ ሆኖ ኑሯል[807] ግብፃዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ በመጀመሪያ ከአቡሊዲስ ሥራዎች በተለየ ከ3ኛው ምዕተ ዓመት አቡሊዲስ ሐውልት–መንበር ላይ ተቀርጾ ከሚገኘው "ሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ" ተብሎ ከሚታወቀው አንድ ሥራው እንደተቀነባበረ ይገመታል ።

"ሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ" በራሱ በአቡሊዲስ በ215–220 መካከል በጳጳስ ካሌስቶስ ሥር ከምትገኘው ቤተ ክርስቲያን ተገልላ በእሱ መሪነት ሥር ለምትገኘው ቤተክርስቲያን ስለነበረ ዓላማ እንደተጻፈ ይታመናል ።

4·2·1 የግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ የተጻፈበት ቦታና ዘመን

ከላይ እንደተባለው ግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ከ"ሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ" ጋር ይመሳሰላል — አንድ ሆኖ ይታያል ። ስለዚህም ግብጻዊ ቤተ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ በሌላ አነጋገር "ሐዋርያዊ ትውፊት" የተጻፈበት ዘመን በሮሜ በ215–220 መካከል እንደሆነ ይታመናል ። በዚህ ሁኔታ በጸሐፍትና ተመርማሪዎች መካከል ማለት ጸሐፊው አቡሊዲስ ፡ ዘመኑ 215—220 እና ቦታው ሮሜ ስለመሆኑ ልዩነት አልተፈጠረም ማለት ይቻላል ነገር ግን በተቃራኒው ግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ የሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስን ሌላ ስያሜን አይዝም ። ስለዚህም ግብጻዊ ቤተክርስቲያን ትእዛዝ ራሱ በ215—220 በሮም በአቡሊዲስ የተጻፈው ሐዋርያዊ ትውፊት አይደለም ነገር ግን ግብጻዊ ቤተ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ ከሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ ላይ ተመሥርቶ እንደገና የተቀነባበረ ማለትም በአንድ ቃል ግብጻዊ ቤተ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ አዲስ ከተፈጠሩት – ከተከሰቱት ቀኖናውያን ኑምልኮታውያንና ሥነ ቅዳሴያዊያን ሁኔታዎች ጋር

ዘመጣጣም የዳበረና የተቀነባበረ የሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስን አዲስ ቅርጽ ይዞ የሚገኝ የቤተክርስቲያን ሕይወት እድገት ውጤት ነው ። Schawrtz "ሐዋርያዊ ትውፊት" የሚል ርእስን ይዞ በተገኘው

807. Pöchl, Geschichte Kirchenrechts Zweite erweiterte aufläge: wien TII ገጽ

ሐውልት እንደ ተገለጠው በቤተክርስቲያናውያት ቀኖናት–ልምዶች የተመለከተው ግን የጠፋው የአቡሊዲስ ሥራ በግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ታቅፎ የተገኘ ለመሆኑ ያለውን አስተያየት አስፍሯል[808]

ስለዚህ ግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ሰፋ ባለበት መልኩ–ቅርጹ ጸሐፊው አዘጋጁ የሐዋርያዊ ትውፊት ሰነድን እንደገና ዘማቀነባበር ብቻ የተወሰነ ሳይሆን ነገር ግን እየአደረ የተፈጠሩ ሁኔታዎችን ወይም ስለ ሥርዐተ አምልኮት–ሥርዐተ ቅዳሴ አዲስ የተፈጠሩ ሁኔታዎችን ለመሸፈን ከዳበሩት ጥንታውያን ምንጮች በይበልጥም ከሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ ወይም ድንጋጌዎች ዘበእደ አቡሊዲስ ከሚባል ጽሑፍ ላይ ተመሥርቶ እንደነበር ይታያል[809]

ከዚህም በመነሳት ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ የተጻፈበት ዘመን 5ኛው ምዕተ ዓመት እንደሆነ ይገመታል[810] ግን የግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ጸሐፊ – አቀነባባሪ የ6ኛው ምዕተ ዓመት ሥራዎች ከሆኑ ቀኖናተ አቡሊዲስ ላይ እንደተመረኮዘ የሚደገፉ ሌሎች ንድፈ ሐሳቦች አሉ ። ስለዚህም ቅብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ የተጻፈበት ዘመን 6ኛው ምዕተ ዓመት ይሆናል ይላሉ ። በተቃራኒው ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ከቀኖናት ዘአቡሊዲስ ላይ ተመሥርቶው የተዘጋጀ ሳይሆን ነገር ቀኖናተ ዘአቡሊዲስ ከትእዛዙ ላይ ተመሥርተው እንደተዘጋጀ ይደገፋል[811]

ስለዚህ የግባጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ የተጻፈበት ዘመን ማቆሚያ–መድረሻ Terminus a quo ቀኖናት ዘአቡሊዲስ እንደተጻፈ

Schwartz:Ueber der pseudoapostolischen Kirchenordnung.strasbourg 1910

809. Επιτομή τού Βιβλίου Η΄ τών Αποστολικών Διαταγών Β.Ε.Π.Τ.Β.ገጽ 181

810. Achelis: de ältesten quellen des orientalischen kirchenrechts I. Buch. die canons Hippolyti. U.T.TI.T.4.6 ገጽ 38 137 Achelis: Hippolytus im kirchenrechts Z.K.G. 15/1895 ገጽ 1 43 Achelis: Hippolytstudien. T.U. T.I.T4. 1897.

811. Funk.die apostolischen konstitutionen ገጽ 261:Funk.Die symbolstücke in deraegyptishen kirchenordnung und canons Hippolyts T.Q. 1899 ገጽ 161 187

በት የሚታሰበውን 500 የማያልፍ መሆኑ ሊታመን ይችላል በተቃራኒው ይህ ትእዛዝ የተጻፈበት ዘመን Termainus ad quem አምስተኛው ምዕተ ዓመት እንደሆነ ይቆጠራል[812] መነሻሽለዚህም ከዚህ በኋላ የሚታሰበው ዘመን ተተባይነት አይኖረውም[813] E.Hauler የሚያወሳው የዚህ ትእዛዝ ላቲን ሮማይስጥ ትርጉም የ4ኛው ምዕተ ዓመት መጨረሻ እንደሆነ ከአለው ሁኔታ ይደግፋል[814] ሆኖም የትእዛዙ ላቲን ትርጉም በVerona ካቴድራል ቤተመጻሕፍት የ5ኛው ምዕተ ዓመት መጨረሻ ክፍለ ጊዜ ሆኖ የሚቆጠር Palimniston የእጅ ጽሑፍ ይገኛል[815]

የግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ጸሐፊ ስም አልባ ነው ። ስለዚህም ሳይታወቅ ይኖራል ። ሆኖም የግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ጸሐፊ የሐዋርያውያት ትእዛዛት የ8ኛው መጽሐፍ ጸሐፊ ነው የሚባል ግምት አለ ከዚህም በመነሳት የተጻፈበት በታም ግብጽ ተደርጎ ይወሰዳል[816]

ምክንያቱም በምሥራቅ ሰፍኖ በሚገኘው ቤተክርስቲያን ልምድና ሥርዓት የተቀነባበረው ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ብቻ ሳይሆን ራሱ በሮሜ በመሠረታዊ ቅርጹ የተዘጋጀው ሐዋርያዊ ትውፊትም ቢሆን በምሥራቅ በተለይ በግብጽና በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ሥርዓተ ቅዳሴያዊ ሕይወት ያሳደረውን ያህል ከፍተኛ ተፅዕኖ በምዕራብ ቤተክርስ ቲያን አላሳደረም ምክንያቱም ወደፊትም እንደምንመለከተው ሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ እናት ሰነዱ ጠፍቶ ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ በመጣበት ትርጉሙ በግብጥ ፡ ዐረብኛና ግእዝ ቋንቋዎች ተይዞ ሊገኝ ችሏል።

812. Funk: die Apostolischen Konstitutionen ገጽ 279 280 Batiffol: Revue critique 1901 T.X. ገጽ 254

813. Funk: des testament unseres heren und vervandten. Schriften, Mayence 1901. funk: Didascalia. I.T.II ገጽ 97 119

814· ከዚሁ ገጽ 185–186

815· ከዚሁ ገጽ 185–186

816· ከዚሁ ገጽ 183

4·2·2 ግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ የተጻፈበት ቋንቋ

እንደሚታወቀው ሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ በግሪክ ቋንቋ ነው የተጻፈው[817] ነገር ግን የዚህ ሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ ወደ ግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ሲቀነባበር በዚህ ግሪክ ቋንቋ ነው ወይስ አይደለም? የሚል ጥያቄ ይነሳል ። መልሱ ነው ማለትም ግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ በመጀመሪያ በግሪክ ቋንቋ ነው የተቀረጸው ነገር ግን ይህ እናት ሰነድ ጠፍቶ በሌሎች ልዩ ልዩ ቋንቋዎች ትርጉም ሊገኝ ችሏል ።

4·2·3 ትርጉሞች

4·2·3·1 ላቲን–ሮማይስጥ ትርጉም

የግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ አንድ አንድ የተቋረጡ ክፍሎች በVerona ካቴድራል ቤተ መጻሕፍት በሚገኝ አንድ የ4ኛው ምዕተ ዓመት አጋማሽ Palimniston የእጅ ጽሑፍ ላቲን ትርጉም ይገኛል ።

ይህ የተመለከተው ላቲን ትርጉም ከግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ እንጂ በእናቱ እንደነበረው ከሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ የመጣ – የተደረገ አይደለም ምክንያቱም የዚህ የላቲን ትርጉም ነጠብጣቦች (Fragments) ከሚመስሏቸው የግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ግብጥ ትርጉም (ሳዲቅ ትርጉም) ቀኖናት እንደ E.Hauler ሕትመት[818] 31–33 34·36·48 60 እና 62 ቀኖናት ወይም በFunk በታተመ መልካቸው[819] XVI 15ᴮ–27ᵃ XVIII-XXI XXXII 15ᴮ–36ᵃ ቀኖናት ይገኛሉና ቢሆንም የቀኖናቱ ላቲን መልስ ትርጉም ከሥነ ጽሑፍ አንጻር ከግሪኩ እናት ሰነድ ቅርጽና

817. J. Quasten, patrology. T II ገጽ 109

818. Hauler- didascalia T.I.ገጽ 101-121 Wilmart texte latin de paradosis de saint Hippolyte. R.F.R. 9.1916 ገጽ 62–71 ። Wilmart: unréglenen ecclesiestique de. IIe siècle la tradition apostolique de saint Hyppolyte: Revue Francais 96.1918 ገጽ 81 126፤ Nau canons des apôtres D.T.C.T.II ገጽ 1615፡ Botte. L,authenticite' de la Tradition de st Hippolyte R.T.A.M. 1611949 ገጽ 177...

819. F.Funk. Die Apostolischen Konstitutionen ገጽ 29–34 Achelis Die Ältesten ገጽ 1–23

ይዘት ጋር ተነጻጽሮ ሲታይ በትክክል የተደረገ ትርጉም ሆኖ ተገምቷል ስለዚህም ወደ መጀመሪያው ቅርጹና ይዘቱ እንዲመለስ ጥረት ተደርጓል ማልት ነው[820]

4.2.3.2 የግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ግብጥ ትርጉም

4·2·3·2·1 የግብጻዊ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ ሳዲቅ ትርጉም

ይህ ትርጉም ምን ዓልባት አንድም የአባቶች ሥራዎች (ሥነ ጽሑፎችና ትምህርቶች) ፡ የሲኖዶሳት ቀኖናትና ውሳኔዎች ትርጉሞች ወይም እነዚህን ሥራዎች ፡ ጽሑፎች ፡ ቀኖናትና ውሳኔዎች እንደገና ማቀነባበር ፡ ማዘጋጀትና አዲስ ወጥ ሥራዎችን መጻፍ ሁል ጊዜ ግን እነዚህ ሥራዎችን ፡ ጽሑፎችንና ቀኖናትን ለሐዋርያት ወይም ለጥንት አባቶችና ጸሐፍት በመስጠት በተከሰተበትና

ከፍተኛ እንቅስቃሴዎች በታዩበት ዘመን ቀደም ብሎ በ500 አካባቢ ከግሪክ እናት ሰነድ ተደርጓል[821]

ስለጥንቱ ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ (ሳዲቅ) ትርጉም ያለው አመለካከት እንደማስረጃ ሆኖ የሚቀርበው ይህ ግብጥ ትርጉም —ሳዲቅ ትርጉም ብዙ ግሪክ ቃላትን ይዞ ግን የቅብጥ ቋንቋ ሰዋስዋዊ ቅርጽን ይዘው ወይም ወደ ቅብጥ ቋንቋ ቅርጽ ተለውጠው የሚገኙ ቃላትን ይዞ መገኘቱ ነው ። ይህም በP. De lagarde ሕትመት መሠረትነት steinford ባመለከተው ሁኔታ በቀላሉ ሊለዩ ይችላሉ[822]

የቅብጥ –ሳዲቅ የግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ትርጉም ሰነድ የእጅ ጽሑፍ በዓመተ ሰማዕታት (ዲዮቅልጥያኖስ) 722 = 1006 ዓ·ም·) ተጽፎ በቅርቡ ተደርሶበት በብሪቲሽ ሙዚዬም ይገኛል[823] ይህ የእጅ ጽሑፍ በሁለት ክፍሎች (መጻሕፍት) 71 እና 78 ቀኖናት ተከፍሎ የሚገኝ ሲሆን በTattam ከታተሙት መጻሕፍት I—VI ቀኖናት ጋር ይነጻጸራል[824]

---

820. J.Quasten: patrology T.II ገጽ 181
821· ከዚሁ ገጽ 151
822. Quasten,Patrology, T.II ገጽ 181
823. Leclerq, Canons Apostoliques, D.A.C.L. T.II ገጽ 12 32 T II 19-32
824· ከዚሁ ገጽ 174-175

የ1320 እጅ ጽሑፍ የ440 የእጅ ጽሑፍንም ከግምት በማስገባት በ1883 በP. de Lagarde. ታትሞ የተሰራጨ ሲሆን በዚህ P. De Lagarde ከተደገመው ሕትመት ላይ. በsteinford[825] ከተደረገ ጀርመንኛ ትርጉም ጋር በAchelis ሊታተም ችሏል[826]

ይህ ሳዲቅ ትርጉም ሰነድ እንደዚሁም በካይሮ ፓትርያርክ ቤተ መጻሕፍት ከተገኘ አንድ አዲስ የእጅ ጽሑፍ በU.Bouriant ታትሟል

4·2·3·2·2 የግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ግብጥ—ሚምፊቲቅ ትርጉም

ግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ከሳዲቅ ትርጉም ወደ ሌላም ግብጥ ቋንቋ ሚምፊቲቅ ወይም ቦካይቲቅ ተመልሶ ይገኛል ነገር ግን በሁለት የግብጥ ቋንቋዎች ሳዲቅና ሚምፊቲቅ ትርጉሞች መካከል በሳዲቅ ትርጉም ሰነድ ገብተው ከሚገኙ ሕጸጾች የተነ[illegible]ደሆነ የሚቀጠሩ ልዩነቶች ይመለከታሉ ምክንያቱም አሁን ያለው ሳዲቁ ትርጉም ሰነድ እናቱ ትርጉም ሰነድ ሳይሆን ነገር ግን በ8ኛው ወይም በ9ኛው ምዕተ ዓመት ከተተረጎሙበት ሰነድ የተገለበጠ እንደሙሁ[illegible]ን የመጀመሪያ—ትርጉም (ቦካይቲቅ ትርጉም) አይገኝም[828] ቢሆንም በልዩ ልዩ የእጅ ጽሑፎች እንደሚገኝ ይታወቃል[829] የግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ሚምፊቲቅ ትርጉም በTattam በተደረገው የግብጥ ሰብዓቱ ብሔረ ቀኖናት ሕትመት ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ሚምፊቲቅ ወይም ቦካይቲቅ ትርጉም ከእንግሊዘኛው ትርጉም ጋር ሁለተኛውን መጽሐፍ

---

825. De Lagarde Aggyptiaca ገጽ 239-291፡ 309-338
826· Achelis, Die Ältestem T.U. VI ገጽ 226 ገጽ 39 136
827. K.Bouriant, Les Canons Apostoiorum De Clement De Rome Traduction En Dialecte Copte Thebain, D'apres un Manuscript De la Bibliotheque Du Patriarche Jacobite Du Caire. Le Recueil De Travaux Relatifs a La Philosophie et arc heologie Chretiennes Egyptinnes et Assyriennes T.V. ገጽ 199-216፡ VI, ገጽ 97-115።
828. Duchesne: Origines du culte chretiene. paris 1898[2]appendice IV ገጽ 504-521
829. ሕትመት Till-J.Leipoldt: uei koptische texte der kirchenor dnung hippolytes, Berlin 1954

ሲይዝ Constitutiones Apostolici Aegyptiaci የመጀመሪያውን መጽሐፈ ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት Canones Apostolici Aegyptiaci ይይዛል [831] ። ሦስተኛው መጽሐፍ ከሐዋርያውያት ትእዛዛት 8 መጻሕፍት 8ኛውን መጽሐፍ ሲይዝ አራተኛው ፣ አምስተኛውና ስድስተኛው መጻሕፍት ከእነዚህ ሐዋርያውያት መጻሕፍት ከሰባተኛው መጽሐፍ የሚከተሉትን ምዕራፎች ይይዛሉ ። ስምንተኛው መጽሐፍ ሐዋርያውያት ቀኖናትን ይይዛል [832] ።

Tattem የተጠቀመበት የእጅ ጽሑፍ እንደ ዓመተ ሰማዕታት ዲዮቅልጥያኖስ 1048/1320 ዓ·ም የተጻፈና በበርሊን የተገኘ አንድ የእጅ ጽሑፍ ነው [833] ቢሆንም የግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ማምፊቲክ ትርጉም ሰነድን ሲያሳትም የዚህኑ ትእዛዝ ሰዲቅ ትርጉምን እንደተመለከተ ለመገንዘብ ተችሏል ።

4·2·3·3 የግብጻዊ ቤተክርስቲያን ትእዛዝ ዐረብኛ ትርጉም

የግብጣዊ ቤተ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ ዐረብኛ ትርጉም ሰነድ ከሳዲቅ ትርጉም ሰነድ እንደመጣ ቢታወቅም ይህ የትእዛዙ ዐረብኛ ትርጉም ሰነድ እንደሚምፊቲቅ ትርጉም ከመጀመሪያው እናቱ ሳኪዲቅ ትርጉም ሰነድ ሳይሆን ከቆየ ግልባጩ በመሆኑ መሠረታዊ ልዩነትን ያሳያል [834] የግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዛት ዐረብኛ ትርጉም በ10ኛው ምዕት ዓመት አካባቢ እንጂ ከዚያ በፊት ግን እንዳልተደረገ ይታመናል [835] ዛሬ ያለው የቢህ ትእዛዝ ዐረብኛ ትርጉም ሰነድ የ13ኛው ምዕት ዓመት የእጅ ጽሑፍ ነው [836]

---

830. Tattam: the apostolical constitutions or canons of the apostles in coptic London 1848 bibl. III-IV ገጽ 147 178፣ 92 171

831· ከላይ ገጽ 167–181

832. Leclerq: canons apostoliques. D.C.L.T.II ገጽ 1932

833. Ms. orient no. 519

834. Leclerq: canons apostoliques. D.A.C.L.T.II ገጽ 1932።

835. J. Quasten: patrology. T-II ገጽ 182 DIX: the treatise on the apostolic tradition of bippolytus. Rome 1916 ገጽ XLIX.

836. G.stam: Episcopacy on the apostolic tradition. basel. 1926 ገጽ 12

4·2·3·4 የግብጻዊ ቤተ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ ግእዝ ትርጉም

የግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ግእዝ ትርጉም ሰነድ ከግብጥ ወይም ከዐረብኛ ትርጉም ሰነድ የመጣ መሆኑ ይጠረጠራል ። ምክንያቱም የዚህ ትእዛዝ ትርጉም ከሁለቱም መጣባቸው ከሚባልባቸው ትርጉሞች (ግብጥና ዐረብኛ ሰነዶች) ስፈ ርቀትን ያሳያል ። ችግሩ ከላይ እንደተባለው በዚህ ብቻ አይወሰንም ፡ የግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ግእዝ ትርጉም በዚህ ብቻ ሳይሆን በደንቡ መሠረት በሁሉም ማለት ይቻላል ቤተክርስቲያናውያት ቀኖናትና ሥራዎች በትርጉማ ሂደት ጉዞ አራተኛውን ደረጃ ይይዛል ለምሳሌ ይህን ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝን እንጠቀማለን ።

ከላይ እንደተባለው ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ በመጀመሪያ በግሪክ ቋንቋ እንደተጻፈ ከዚህም ይህ ከግሪክ ቋንቋ እናት ሰነድ ወደ ግብጥ ቋንቋ ከዚህም ግብጥ ቋንቋ ወደ ዐረብኛ ከዚህም ዐረብኛ ቋንቋ ወደ ግእዝ ተመልሷል ማለት ነው ።

ስለዚህም አንድ ሰነድ ከአንድ ቋንቋ ወደ ሌላ ቋንቋ ከዚያም ሌላ ቋንቋ ወደ ሦስተኛ ቋንቋ ከዚያም የበለጠ ወደ አራተኛ ቋንቋ ሲመለስ ሲተረጎም በግድ የመጠን ቅርጽ ለውጥ (መጨመር ፡ መቀነስ) ፡ የዕንስ ሐሳብ ለውጥ) ትርጉም ፡ ማንዛቢ) ፡ የቅደም ተከተል መሸጋሸግ) የፊቱ ወደ ኋላ የኋላው ወደፊት) ሲከተቱበት በአንድ በኩል እነዚህን በየጊዜው ከሚፈጠሩት ሁኔታዎች ጋር ለማጣጣም ወይም ምን አልባት የተረሱትን ፍሬ ነገሮች ለማስተካከል ወይም ለማረም ሲባል የተወሰኑ ጭማሪዎችን ለማስገባት ወይም ሥርዋጾችን ለመጨመር የሦስተኛ እጅ ጣልቃ ገብነትን ሊያስወግድ እንደማይችል ርግጠኛ ሐቅ ነው ።

ከዚህም በመነሳት የግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ግእዝ ትርጉም ሰነድ በመጀመሪያ በዐረብኛ ትርጉሙ ሰነድ የማይገኙ ምዕራፎችን ይይዛል ፡ ይህም ልዩ ልዩ ምክንያቶች ይኖሩበታል ወይም የግእዙ ሰነድ ተርጓሚ እንደተለመደው ያልነበሩ ነገሮችን ጨምሯል ወይም እነዚህ ፍሬ ነገሮችን ከያዘ አንድ ዐረብኛ ትርጉም ሰነድ መልሷል ።

ስለዚህ የግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ግእዝ ትርጉም ዛሬ ከሚገኘው ዐረብኛ ትርጉም እንደአልተመለሰ ነገር ግን በጣም ከቆየ

በበኩሉ እንደዚሁም በጣም ከቆየ አንድ ሌላ ግብጥ–ሳዲቅ ትርጉም ከመጣ–ከተመለሰ እንደሆነ ይቆጠራል [837]። ስለዚህ እነዚህ ትእዛዛት በቦታዎች ቤተክርስቲያናውያን ልምዶችና ባህሎች ጋር እንዳይጋጩ ከማድረግ ዓላማ በመነሳት ቆይተው ከግብጥና ዐረብኛ ትርጉሞች ሰነዶች እንደተቀነሱ ይደገፋል ። ነገር ግን አንድአንድ (የተወሰኑ) ትእዛዛት በቤተክርስቲያን ልምዶችና ባህሎች ጋር መጋጨታቸው አልተጠቀሰም ሐቁ ግን እነዚህ ምዕራፎች በትእዛዙ የግእዙ ትርጉም እንደተጨመሩ ማሰቡ ነው [838]

ስለዚህም ይህ የትእዛዙ ግእዝ ሰነድ ዝርዝር ቀኖናውያት ትእዛዛትን ፡ ስለ እሥረ ክህነትና ጸሎተ ቡራኬ እንዲሁም ሙሉ ቅዳሴን [839] ይዞ እንደመገኘቱ መጠን ከእነዚህ ሁለት ትርጉሞች ሰነዶች መሠረታዊ ልዩነት አለው ። በሌላም በኩል የግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ግእዝ ትርጉም ብቻ በላቲን ትርጉም የሚገኙትን የሥርዐተ ክህነትና የጸሎተ ቡራኬዎች ሰነድን ይዞ መገኘቱ ልዩ ያደርገዋል [840]። የግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ግእዝ ትርጉም በመጀመሪያ በጸሐፍት ሊታወቅ የቻለው አንድ ጊዜ ኢትዮጵያዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ተብሎ በተገኘ ሰነድ ነው ። Ludolphus ይህን የግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ግእዝ ትርጉም ከላቲን ትርጉም ጋር በ1691 ያሳተመው ሰው ሲሆን [841] ይህም ሰነድ ተሻሽሎ ከጀርመንኛ ትርጉም ጋር በAcheilis ታትሟል [842] በመጨረሻ ይህም ሰነድ በDuensing ታትሞ ሲገኝ [843] በፈረንሳይኛ ከሂስ ጋር

837 ሁኖም ይህ አንድም ከአንዱ ወደ ሌላው ግብጥ ወይም ዐረብኛ ትርጉም እንጂ ከሌላ ለምሳሌ ከሱርስጥ ትርጉም ሰነድ እንደ አልመጣ መገንዘብ ይቻላል ።

838./ Quasten: Patrology T.II. ገጽ 182

839 Stam:Episcopacy. on apostolic tradition ገጽ 11

840. J. Quasten: Patrology T.11 ገጽ 182

841. Ludolphus በመጀመሪያ የ127 ቀኖናትን አርእስት ተርጉሞ ቀጥሎም የእነዚህን 127 ቀኖናት የመጀመሪያ ክፍል ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት መጀመሪያዎች ቀኖናት (23 ቀኖናት) ሙሉ ቃላትና የሁለተኛውን ክፍል ግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ የመጀመሪያዎች ሁለት ቀኖናትን የሰለተኛው ቀኖና የመጀመሪያ ሐረግ (እንደ ግብጥ ትርጉም 21 22.እና 23) ተርጉሟል ። Commentarius...I–11 ገጽ 314 328

842. Achelis: die canones Hippolyte ገጽ 39 47, 61-64

843. H. Duensing, der Aethiopische texte der Kirchenordnung G.W.G.phol.Hist.K.I.3.32 Götingen

በW.D. Maxwell በ1945 ታትሟል [844] በመጨረሻ የግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ግእዝ ትርጉም የተከናወነው ምንም ቢሆን ከ15ኛው ምዕት ዓመት መጀመሪያዎች በፊት መሆን ይኖርበታል ምክንያቱም መድረሻውን ዘመን Terminus adoquem ሊያሳይ የሚችለው በብሪት ቤተ መጻሕፍት የሚገኝ የ1440 ዓ.ም አንድ የእጅ ጽሑፍ ነው [845]።

4·2·3·5 የግብጻዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ምንጮችና ይዘት

ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ እንደተወለደበት "ሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ" የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛውን መጽሐፍ በምንጭነት አይዝም ። በተቃራኒው አሁን በአለበት መልኩ እሱ ... ልቅ በሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ [846] እና በዚህ የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ Epitome ማለትም ከእነዚህ ሰነዶችና ከይዘቱ መገንዘብ እንደሚቻለው ምን ዓልባትም በጥንት ቤተክርስቲያን በአገልግሎት ላይ በነበሩ ቀኖናውያት አምልኮታውያትና ሥርዓተ ቅዳሴያውያት ትእዛዛት ላይ እንደተመሠረተ ይታመናል [847]።

ነገር ግን ጸሐፊው የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ ጸሐፊ መሰሎ ኢግናጢዮስ Pseudoignatius ሊሆን ይገመታል

844 B Botte: Le texte de la tradition apostolique: bech. TH. ANC MED T 22. 1955 ገጽ 162. stam: episcopacy... ገጽ 11

845· ዝዚሁ ገጽ 182 184

846. የንጽጽር ሰሌዳውን ዘዚሁ ገጽ ተመልከት

847 የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ-Epitome የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ ቢጋርን እንደሚይዝ ወይም የሐዋርያውያት ትእዛዛት የ8ኛው መጽሐፍ ምንጭ እንደሆን ... ግን "ቅዳሴ አንጾኪያ" የሚባለውን ክፍል የያዙትን 5–15 ምዕራፎች እና የዘመትር ጸሎትንና ሥርዐተ ቅዳሴን የያዙትን 35–41 ምዕራፎች ይዘዋል ይተዋል። Wordsworth. the Ministry of grace. London 1901 ገጽ 33

በተቃራኒው ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ በራሱ በሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ እንደተወለደና የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛውን መጽሐፍ Epitome እንደሚይዝ ነገር ግን ምንም ቢሆን ከሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ በኋላ እንደተፈጠረው እንደተዘጋጀ ይቆጠራል ። Quastern: Patrology: T.III ገጽ 182

Connolly the so called egyptian church order and drived documents. 916 ገጽ

Dix the Treatise... ገጽ LXXIV

የግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ይዞት በሁለት ክፍሎች ይከፈላል ከነዚህም የመጀመሪያው ክፍል 31 41 (ሳዲቅ ትርጉም) ቀኖናትን የያዘው ክፍል ሲሆን በሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ ወይም Epitome የያዘውን ከቤተክርስቲያን ሥነ ሥርዓት ጋር የተዛመዱትን እና የቤተክርስቲያን አገልጋዮችና ምዕመናን አቋምን ከሚመለከቱት ትእዛዛት ጋርም የተያያዙን ትእዛዛት ይይዛል [848] ሁለተኛ ክፍል 42 62 (ሳዲቅ ትርጉም) ቀኖናትን ያቀፈ ሲሆን በተቃራኒው አስቀድሞ ከነበሩ ቤተክርስቲያናውያት ቀኖናት ጋር የሚመሳሰሉ ትእዛዛትን አይዝም ። ከዚህም የተነሳ የግብጣዊ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ ሁለተኛው ክፍል ምንጮች ከላይ እንደተባለው ምንዓልባት በጥንት ቤተክርስቲያን የነበሩ ልዩ ልዩ ቤተክርስቲያናውያት ቀኖናት እንደሆኑ ይደገፋል ።

ስለዚህ ሐዋርያዊ ትውፊት በአበሊዲስ በሚል ርእስ እንደተፈጠረ በሚቆጠረው ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝና በእሱም ላይ ተመሥርተው ተዘጋጅተዋል ከሚገኙት ሌሎች ሥራዎች መካከል ንጽጽር ማድረግን ለማስቻል ስለቀኖናት በአበሊዲስ በምንናገርበት ክፍል ሁሉም ትእዛዛትን እናመለክታለን [849]

4·3·ሦስተኛው ክፍል ቀኖናት 48—71 (63—78)

·የረስጠብ የመጨረሻው ክፍል 24 ቀኖናትን ማለትም ከ48 71 (ወይም 16 በሳዲቅ ትርጉም 63 78) የያዘ ክፍል ነው ነገር ግን እነዚህ ቀኖናት የረስጠብ የአለፉት ሁለት ክፍሎችን፡ ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያትን[850] እና ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊትእዛዝን[85] በያዙት ቀኖናት እንደ ተመለከተው አንድ ዓይነት መለያ ይዘው አይታዩም ወይም በአንድ የተወሰነ ርእስ አይታወቁም ።

በእነዚህ ቀኖናትም ላይ የተደረጉ ጥናቶች አሁንም ከአለፉት

848 ሐዋርያውያት ቀኖናት 8ኛ መጽሐፍ ቀኖናት 1 15 Funk: Didascalia T.II ገጽ XI-XIX

849· ከላይ ገጽ 162

850· ከዚሁ ገጽ 168–181

851· ከዚሁ ገጽ 181 192

ሁለት–ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያትና ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ጋር ሲነጻጸሩ በጣም አነስተኞዎች ናቸው ። እንዲያውም የተሻለ የሉም ማለት ይቻላል ።

በአጠቃላይ የእነዚህ ቀኖናት ማለትም የሦስተኛው ክፍል ከአንደኛውና ከሁለተኛው ክፍል ቀኖናት ጋር ያላቸው ግንኙነቶች–ዝምድናዎች የተቃረቡ ናቸው – የተያያዙ ናቸው ምክንያቱም የመጨረሻዎቹ ከሁለተኛው ክፍል (ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ) ቀኖናትና ስለዚህም በተዘዋዋሪ ከሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ ተወልደዋልና ስለዚህም እነዚህን ቀኖናት ያሰባሰበው ሰው የቤተ ክርስቲያንን ሥነ ቅዳሴና ሥነ ምግባር…የሚመለከቱ ትእዛዛትን በማሳጠር ወይም በመጨመር ወይም በመተው ፍሬ ነገሩን በልዩ ልዩ ቀኖናት (ቅደም ተከተል–ተራ እንደ አቀነባበረ ይገመታል [852] ማለትም የሁለተኛው ክፍል ቀኖናት (ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ) ምንዓልባት ቆይተው ከተፈጠሩት የቤተክርስቲያን ሁኔታዎች ጋር በመጣጣም እንደገና የተዘጋጁ ናቸው ማለት ይቻላል ።

4·3·1 የረስጠብ ሦስተኛው ክፍል የተጻፈበት ዘመንና ቦታ

የረስጠብ ሦስተኛው ክፍል ቀኖናት ምንም ቢሆን በግብጽ ወይም በሶርያ ተዘጋጅተዋል ። በይበልጥ ከተመሠረቱባቸው የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍም ሆነ ከግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ ቆይቶ የተዘጋጁ ሥራዎች ናቸው ።

4·3·2 የረስጠብ ሦስተኛው ክፍል የተጻፈበት እናት ቋንቋ

የረስጠብ ሦስተኛው ክፍል የተጻፈበት እናት ቋንቋ ግሪክ ቋንቋ ነው። ግን በግብጥ ቋንቋዎች (ሳሂትና ሚምፊቲቅ) ፥ ዐረብኛና ግእዝ ትርጉም ይገኛል። ግብጥ–ሳሂት ትርጉም በመጀመሪያ በ1883 ታትሞ ሲሰራጭ [853] ቆይቶ በጀርመንኛ ቋንቋ ተተርጉሞ በLeipoldt በ1904

852· Périer: Las 27 Canons des Apôtres P.O.8/1912

853. P. de Lagarde: Egyptiaca ገጽ 239

ታትሟል [854] ።

2· ሌላው ግብጥ – መምሬቲቅ ትርጉም ከእንግሊዝኛ ትርጉም ጋር በ1888 በTattam የታተመ ሲሆን [855] በTattam የታተመው የሚምሬቲቅ ትርጉም ቀኖናት ከሳዲቁ ትርጉም እንደመጣ እንደ P.De Lagarde አመለካከት ይታመናል [856] ቢሆንም የሚምሬቲቅ ትርጉም ቀኖናት በቀለሚንጦስ ስምንቱ ብሔረ ቀኖናት ከተያዙት ቀኖናት አይለዩም ግን ከሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ ምዕራፍ ሁለት ክፍሎች (ከነዚህ የመጀመሪያው ክፍል የቀለሚንጦስ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት 7ኛውን መጽሐፍ የሚይዘው ነው) በተደረጉባቸው ለውጦች ይለያሉ) [857] ማለትም Constitutiones sev statua plurimorum Apostolorum[858]

4·3·3 የረስጠብ ሥስተኛው ክፍል ዐረብኛ ትርጉም

የዚህ ክፍል ቀኖናት ዐረብኛ ትርጉም ምን ዓልባት ከሳዲቅ ትርጉም የመጣ መሆኑ ሲታመን ሁለት ዓይነቶች የቀኖናት ሰነዶችን ይይዛል ።

አንድ በBibliotheque Nationale de Paris የሚገኝ የእጅ ጽሑፍ [859] ሁለት የቀኖናትን ትርጉሞች

1· በሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ ምዕራፍ XXXII ምንም ዓይነት ጣልቃ ገብነት ሳይኖረው ከሳዲቅ ትርጉም ጋር ጐን ለጐን የሚሄዱ 48–71 ቀኖናትን [860]

2· በዐረብኛው ቋንቋ ስምንቱ ብሔረ ቀኖናት 7ኛውን መጽሐፍ የሚመሠረቱት ሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ ምዕራፍ XXXII መጀመሪያ ክፍል ላይ ከሚታይ ጣልቃ ገብነት ጨማሪ ጋር ከቀለሚንጦስ ስምንቱ ብሔረ ቀኖናት 4–7 ያሉትን መጽሐፍት ይይዛል ። ይህም አንዱ ከሱርስጥ የተመለሰና ሌላው ከግብጥ የተተረጐመ ሆኖ ይታያል ምክንያቱም ሁለቱም ከመጡባቸው ሰነዶች ጋር ይጣጣማሉና ።

4·3·4 የረስጠብ 3ኛው ክፍል ግእዝ ትርጉም

የረስጠብ ሦስተኛው ክፍል ወደ ግእዝ መተርጐሙ ሲታወቅ የዚህ ትርጉም ቀኖናት አርእስት ከላቲን ትርጉም ጋር በLudolphus ታትመዋል [861] ።

4·3·5 የረስጠብ 3ኛው ክፍል ምንጮችና ይዘት

ከላይ እንደተመለከተው እነዚህ ቀኖናት ከግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ የተወሰዱ ወይም እንደገና የተቀነባበሩ እንደመሆናቸው መጠን በሙሉ ወይም በከፊል ከሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ ላይ ማለትም በሚከተሉት ቀኖናት ላይ ይደገፋሉ 1·2·3–5·11–17·23–28·30·34·46 (ቀለሚንጦስ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት 6ኛው መጽሐፍ 27–28·30–31·32 መጨረሻና መጀመሪያ ሐረግ ፣ 33–34 42–46)

ከእነዚህ ቀኖናት በአንዱና በግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ መካከል ንጽጽር በDe Lagard ተደርጓል [862]

ስለዚህ እነዚህ ቀኖናት ከቀለሚንጦስ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት (ሱርስጥ ዐረብኛና ግብጥ ትርጉሞች) 4ኛውን [863] 5ኛውን [864] 6ኛውን [865] እና 7ኛውን መጻሕፍት [866] ይይዛሉ

በእነዚህ ቀኖናት ስለ ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ እንደተነገረው የቤተክርስቲያንን አገልጋዮች ተዋረድ–ማዕርገ ክህነት ተዋረድና ሥነ ሥርዓት እንደዚሁም ሥርዓተ ቅዳሴን የሚመለከቱ ጉዳዮችን

854. K.Leipoldt: Saïdische Auszüge As Dem Buch Der Apostolischen Konstitutionen Der Dritte Teitle Der Canones Ecclesiatici T.U. 1904 T. XXVI Fasc 16 ገጽ 1–57
855. Tattam, Apostolical Constitutions or Canons of the Apostles Bibl. III-VI. ገጽ 92 171·
856. P.Dc. Lagarde: Reliquiae... Gracc ገጽ 15· NAU.
857. P. De. Lagarde: Reliquiae...Graec ገጽ XV NAU. Canons des Apôtres D.C.T. T 11-12 ገጽ 1615-Leclerq: Canons Apotoliques D.A.C.L. T 11-2 ገጽ 1936
858· ስለ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት 6ኛው መጽሐፍ ከዚሁ ገጽ 207
869. Ms. Arabe de Paris No 252
860. Ms. Arabe de Paris No 86

861. Ludolphus: Commentarius... ገጽ 305 310
862. P.Dc Lagarde: Reliquiac...Gracc ገጽ XIII-XVI
863· የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛ መጽሐፍ ቀኖናት 1–2
864· የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛ መጽሐፍ ቀኖናት 3–5 ፣ 16–26
865· የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛ መጽሐፍ ቀኖናት 27–28 ፡ 30–35፡ የ32 መጨረሻ ሐረግ 33–34 ፡ 41–46 የ32 መነሻ ሐረግ
866· ሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛ መጽሐፍ ቀኖናት 29 ፣ 6–19

የሚወስኑ ትእዛዛት ታቅፈዋል [867]

ስለዚህ 71 (ወይም 78) ቀኖናት ከተጠቀሱት ሦስት ምንጮች ላይ ይፈለጋሉ ። ከእዚህም የተነሳ ከልዩ ልዩ ቤተሰቦች ተመሳሳዮች ምንጮች የመጡ ስለሆኑ መድብለ ቀኖናት ዓይነት ሁነው ይገኛሉ ።

71 ቀኖናት ከቀለሚንጦስ ዐረብኛ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት 2 7 (7) መጽሐፍትን ይይዛሉ ። ይህ የ71 ቀኖናት ዐረብኛ ትርጉም Tattam የተጠቀመበት ግብጥ–ሳዲቅ ትርጉም ሰነድ ሆኖ እንደተገኘ ይቆጠራል [868]

ነገር ግን እናቱ ሳዲቁ ሰነድ በዓመተ ሰማዕታት – ዲዮቅልጢያኖስ 722 ዓመተ ሰማዕታት 1000 ዓ·ም ተጽፎ በብሪቲሽ ሙዚየም የሚገኝም የእጅ ጽሑፍ መሆኑ ይታመናል ። የዚህ የእጅ ጽሑፍ ይዘት በሁለት መጻሕፍት ይከፈላል

የመጀመሪያው መጽሐፍ 71 ቀኖናትን ሲይዝ ሁለተኛው መጽሐፍ 7ዘ 78) ቀኖናትን ይይዛል ። እነዚህም በTattam ከተተሙት 1 6 መጻሕፍት ጋር ይነጻጸራሉ [869] ። P.Delagard በብሪቲሽ ሙዚዬም በቁጥር 1320 (MS.Orient) የሚገኘውን ሰነድ ያለ ትርጉም ያሳተመ ሲሆን [870] በቁጥር 440 የሚገኘውን የእጅ ጽሑፍም ከመመልከት አልቦዘነም ። ሌላው የሳዲቅ ትርጉም ሰነድ እንደዚሁ በካይሮ ፓትሪያርክ ቤተ መጻሕፍት ከተገኘ የእጅ ጽሑፍ በK.Bouriant ሊታተም ችሏል [871]

867· ከዚሁ ገጽ 191–192

868. Leclerq: Canons Apostoliques D.A.T.L. T.II ገጽ 1932

869. Tattam: Apostolical Constitutions ገጽ 209-238

870. P.De Lagarde: Aegyptiaca... ገጽ 239-238

871. K. Bouriant: les Canons Apostolorum De Clèment de Rome T.II ገጽ 190

5· ረስጠጅ—ቀለሚንጦስ ማልስ

ለፍትሐ ነገሥት እንደ ሐዋርያውያት ቀኖናት 3ኛ መጽሐፍ ሆኖና ረስጠብ [872] ተብሎ የተመለከተው ክፍል 56 ቀኖናትን የያዘው ቀኖናዊ መጽሐፍ ነው ።

ከላይ እንደተባለው 56 ቀኖናት ከ71 ቀኖናት ጋር በአንድነት የግብጥና ግእዝ ትርጉም 127 የታወቁ ቀኖናትን ይይዛሉ [873]

የእነዚህ ቆኖናት ቁጥር በዐረብኛና ግእዝ ትርጉሞች 56 (ወይም 71) ሲደርስ በግብጥ ግን 71 ይደርሳል [874] ስለ ቀኖናት አጠቃላይ ሁኔታ የተጻፈበት ዘመን ፣ ቦታ ፣ ጸሐፊው ወዘተ··· ከላይ ከተመለከትናቸው ሁለት መስማተ ሐዋርያውያት ቀኖናት (ረሰጠአ እና ረሰጠብ) በምንም ዓይነት አይለዩም [875] ምክንያቱም እንደእነዚያ 81 ቀኖናት እነዚህም ቀኖናት የግሪኩን እናቱን ቋንቋ 85 ሐዋርያውያት ቀኖናት እንደገና መቀነባበርን — አዲስ ቅርጽን ይዘው ይታያሉ – ስለዚህም እንደገና ቁጥሮችን በማስተካከል በአጠቃላይ ብዙ ቀኖናትን ወደ አንድ ቀኖና በማሰባሰብ ማለትም ከ85 ቀኖናት 2–4 ቀኖናት የ56 ቀኖናት ሁለተኛውን ቀኖና ይይዛሉ 12–13 ቀኖናት 10ኛውን ቀኖና ፣ 17–19 ቀኖናት 12ኛውን ቀኖና 21–24 ቀኖናት 15ኛውን ቀኖና 42–44 ቀኖናት 23ኛውን ቀኖና 54–57 ቀኖናት 38ኛውን ቀኖና ፣ 62–71 ቀኖናት 49ኛውን ቀኖና ፣ 71–73 ቀኖናት 50ኛውን ቀኖና 75–79 ቀኖናት 52ኛውን ቀኖና ፣ 80–82 ቀኖናት 53ኛውን ቀኖና ፣ 83–84 ቀኖናት 54ኛውን ቀኖና ይዘው ወይም ከእነሱ የተወሰዱ ቀኖናትን በመቀነስ – በማስቀረት ማለትም ከ85 ቀኖናት 45·47–50 (43·44·55·45–49 ቀኖናት) በ56ኛው ቀኖናት አይገኙም ። ከዚህም የተነሳ በ85 ቀኖናት ሐዋርያውያት ግሪክ እናት ሰነድ 85ኛው ቀኖና የሚጠቀሰው የቀለሚንጦስ 8ኛው መጽሐፍ (የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ ከ56 ቀኖናት 55ኛው ቀኖና ተቀንሶ ሊገኝ በሌላ በኩል ራእየ ዮሐንስ ተይዞ ስለሚገኝ ነው

872· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2 Guidi: il canone biblico della chiesa copta: Revue biblique 1901, ገጽ 102-164

873· ከዚሁ ገጽ 197

874· ከዚሁ ገጽ 198–199

875· ከዚሁ ገጽ 199 200

6· 127 ቀኖናት ሐዋርያውያት

እስከ አሁን ከተመለከቱ ሁለት ክፍሎች(ረስጠአ እና ረስጠብ) 127 ቀኖናት ወይም በግዝፀ 149 ቀኖናት ሊወለዱ ችለዋል ።

እንደ ፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ እብን እል አሳል እነዚህ 127 ቀኖናት ከእነሱ በፊት ከተመረመሩት 85 ሐዋርያውያት ቀኖናት ጋር በመግቢት ላይ ይገኛሉ ።

የመጀመሪያው የፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ እብን እል አሳል ከላይ እንደተባለው ከግሪክ ቋንቋ ወደ ዐረብኛ ቋንቋ የተተረጐሙ ሐዋርያውያት ቀኖናት እንደአሉና ቀጥሎም መለካውያንና ንስጥሮሳውያን እነዚህን ቀኖናት በአንድ ላይ እንደሚጠብቁአቸው የቀኖናቱም ቁጥር በመለከውያንና በያዕቆባውያን ዘንድ 83 እና በንስጥሮሳውያን ዘንድ 82 መሆናቸውን ሲያመለክት [876] ግብጣውያን ግን የመጀመሪያውን 71 ቀኖናትን እና ሁለተኛውን 56 ቀኖናትን በማስያዝ በሁለት መጻሕፍት እንደ አሳትሟቸው ይታወቃል ነገር ግን እየአንድአንዱ መጽሐፈ ቀኖናት ቁጥር አንዱ በሌላው በመጨመር ወይም በመቀነስ ይለያያል ። እነሆ የአንድ መጽሐፍ ወደ ሁለት (ሀ እና ለ) መከፈል ቀጥሎም ሦስት መጽሐፍት ሆኖ መጠቀስ ሳያስገርም አይቀርም ። የፍትሐ ነገሥቱ ሰነድ ከዚህም ላይ ሆነ በሌላውም ቦታ – ክፍል ብዙ ጊዜ ደጋግመን እንደ አወሳነው አይገባም ሆኖም ሊረዳ የሚችለው ከአጠቃላይ ይዘቱ አንጻር ነው Ad sensum ።

በመጀመሪያው በመለካውያን 83 እና በንስጥሮሳውያን 82 ቀኖናትን ይዘው ከግሪክ ቋንቋ ወደ ዐረብኛ ቋንቋ ስለ ተተረጐሙ ቀኖናት አንድ ወጥ ሰነድ እና ግብጣውያን ቁጥራቸው 127 ወደ ሆኑ ሁለት ሰነዶች እንደከፈሏቸው ይነገራል ።

እስከዚህ የሁኔታው ታሪክ ሂደት ሥርዐትን የተከተለ ይመስላል ነገር ግን ቀጥሎ የመጀመሪያው ረስጠአ ፡ ሁለተኛ ረስጠብና ፡ ሦስተኛው ረስጠጅ እንደሚባሉ ያመለክታል ። ስለዚህ አንዱ ሰነድ ረስጠአ በሁለት ተከፍሎ በሁለተኛም ደረጃ ከላይ እንደተባለው አንድ ጊዜ (ረስጠአ) ተብሎ ለ81 ቀኖናት ሌላ ጊዜ ለ71 ቀኖናት (1–20 የመጀመሪያው ክፍል) ተሰጥቶ ሲጠቀስ ረስጠጅ እንዴት ተፈጠረ? የሚል ጥያቄ ይነሳል [877]

876· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል ሁለት

877· ከዚሁ ገጽ 197

ነገር ግን ቀለሚንጦስ ቀዳማዊና ቀለሚንጦስ ዳግም (ረስጠአና ረስጠብ) የቀለሚንጦስ ቀዳማዊ ንዑስ ክፍልን አይዙም ። ስለዚህ ይህ የቀኖናት ወደ ሦስት ክፍፍል ከመገልበጥ ስሕተት ወይንም ከራሱ ከጸሐፊው ጥንቃቄ ጉድለት ሊሆን ይችላል የሚል ግንዛቤ አለ ። ቢሆንም 127 ቀኖናት ረስጠብ 71 ቀኖናትና ረስጠጅ 56 ቀኖናት ($71 + 56 = 127$) ተደምረው መሆኑ ይታያል ።

የ79 ቀኖናት ግብጥ ትርጉም ቀኖናት ከእንግሊዝኛ ትርጉም ጋር በTattam የታተሙ ሲሆን [878] ከፈረንሳይኛ ትርጉም ጋር በP.de. Lagarde ታትመዋል [879] ። 127 ዐረብኛ ትርጉም ቀኖናት ከፈረንሳይኛ ትርጉምና ሂስ ጋር በPérie የታተሙ ሲሆን [880] የግእዝ ትርጉም ሰነድ ከላቲን ትርጉም ጋር በpell ታትመዋል [881] G.Horner ደግሞ ግብጡንም ሆነ ዐረብኛውንና ግእዙን ሰነዶች ከእንግሊዝኛ ትርጉም ጋር አሳትሟል [882] ። የ127 ቀኖናት ዐረብኛ ትርጉም አርእስት ወደ ፈረንሳይኛ ቋንቋ በVansleb[883] እና ወደ ጀርመንኛ ቋንቋ በRiedel ተተርጉመዋል። የግእዙ ትርጉም አርእስት በLudolphus ተተርጉመዋል [884] የግእዝ ትርጉም ሰነድ ደግሞ ወደ ላቲን በLudolphus ተመልሷል[885]

6· 127 ቀኖናት ግእዝ ትርጉም

የ127 ቀኖናት ግእዝ ትርጉም በአንድ አንድ ሁኔታዎች እንደሚደግፈው ከግብጥ–ሳዲቅ ትርጉም ሰነድ ሳይሆን ከዐረብኛ ትርጉሙ እንደሆነ ነው [886] ምክንያቱም የግእዙ ትርጉም ሰነድ በመጠኑ የተለየ ሆኖ

878. Tattam: the Apostolical constitutions...1848

879. P. De Lagade: Acgyptiaca... 209-281: Reliquiac... gracc.9. Funk...dic apostolischen konstitutionen. ገጽ 243–245

880. Jean Périer et Augustin:les 127 canons des apôtres. P.O.T.፥ 8 ገጽ 551–7፡0

881. W. Pell: canons apostolorum aethiopici Leipzig 1975.Funk:dic apostolischen konstitutionen ገጽ 263

882. G. Horner: the statutes of the apostles...1984.

883. J. Vansleb: Histoire dè èglise d 'Alexandrie 1677.

884. Riedel: Kirchenrechtsquellen ገጽ 120·

885. J. Ludolphus: commentarius ...ገጽ 303–314

886. Ludolphus : Historia Aethiopici. Frankfurt. 1681 T. III. C.IV

Ludolphus. Commentarius ገጽ 300–329

ይገኛልና ነገር ግን ከዚህም ከራሱ ዐረብኛ ትርጉም ጋር ባለው ግንኙነት የእነዚህ ቀኖናት ግእዝ ትርጉም ከግብጡ ጋር ሲነጻጸር በመጠኑም ነው ቢባልም በጣም የራቀ ነው ለምሳሌ የግእዙ ትርጉም 40ኛው ቀኖና ከሴራጲዎኖስ ኤጲስ ቆጶስ ቅዳሴ ጋር ግንኙነቶች ያላቸው ልዩ ልዩ ትእዛዛትን ይይዛል ። ስለ ሢመተ ኤጲስ ቆጶስ የሚናገረው 23ኛው ቀኖና ፣ ስለ ሢመተ ቀሳውስት የሚደነገገው 24ኛው ቀኖና ፣ ስለ ሢመተ ዲያቆናት የሚገልጠው 25ኛው ቀኖና ሥነ ሥርዓተ ጥምቀትን የሚያሳየው 35ኛው ቀኖና እና ሌሎችም ቀኖናት ዘዐረብኛው ትርጉም ሰነድ የሉም ። ነገር ግን በተቃራኒው እነዚህ ቀኖናት በሐዋርያውያት ትእዛዛት ይገኛሉ ። የሥርዐተ ቅዳሴ ይዘት ያላቸው ሌሎች ትእዛዛትም አንድም ከሐዋርያውያት ትእዛዛት አንድ ሰነድ ተዛማጅ ትእዛዛት – ቀኖናት ወይም በጥንት ጊዜ ከነበሩ ሌሎች የተወሰኑ ቀኖናት ተወስደው መሆን ይኖርባቸዋል ። እነዚህና ሌሎች ቀኖናት በግእዝ ትርጉም ሰነድ ተይዘዋል ። እነዚህ ሥነ ቅዳሴያውያት ትእዛዛት ስለ ሕሙማን ስለ መንገደኞች ፣ ስለ ዝናማት ፣ ስለ ፍሬ ምድር ፣ ስለ አየር ፣ ስለ ማያተ አፍላግ ፣

ስለ ወንዞች ፣ ስለ አቅርቦተ መስዋዕት ፣ ስለነገሥት ፣ ስለ ኤጲስ ቆጶሳት ፣ ወዘተ· ስለ ጸሎተ ነግሕ ፣ ስለ ቅዱስ ምስጋና ፣ ስለ ንዑሳን ክርስቲያን የሚጸለይ ጸሎትን የያዙ ትእዛዛት ናቸው ። የዐረብኛና ግእዝ ትርጉም ቀኖናት የሐዲስ ኪዳን መጽሐፍት ክፍል–አካል ሆነው ይጠራሉ ስለዚህም Ludolphus እንዲህ ሲል ይጽፋል ።

“Illos (127 Canons Coptes-Arabes) Habessini in octo partes dividunt et evangelistarum apostolorumque scriptis canonicis tanquam Novellas quasdam adjungunt quasi ejusdem sint plane auctoritatis et absolutissimae christianorum landectae” Achelis እንደሚናገረው [887] የ84 ቀኖናት ጸሐፊ ከሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት ቀጥሎ የቀለሚንጦስ 8 መጽሐፍትን አስቀምጦ መገኘቱ ሲረጋገጥ የሐዲስ ኪዳንን ክፍል ይዘዋል ማለት አይቻልም ነገር ግን ሱርስጥም ሆነ ዐረብ ቀለሚንጦሳዊ ስመንቱ ብሔረ ቀኖናት ከሐዲስ ኪዳን መጽሕፍት የሚቀጥለውን ተራ ቁጥር ይዘው ይገኛሉ[888]

887. Achelis: Rcalcnzyclopädic:.. ገጽ 239

888. Ruvens duval, Anciennes chrétiennes litteratures. II Litterature syriaque ue ገጽ 20–91

7· የሐዋርያውያት ቀኖናት ረስጠአ ፡ ረስጠብ ፡ ረስጠጅ እና 85 ቀኖናት ግንኙነት

በአንድ በኩል በረስጠአ ፡ ረስጠብና ረስጠጅ በራሳቸው መካከል በሌላም በኩል በእነዚህ ቀኖናትና በ85 ግሪክ አናት ቀኖናት መካከል ያሉት ግንኙነቶች ሰፊ ምርምርና ሐተታ የሚያስፈልጋቸው መሆናቸው ባይካድም ቦታ ለመቆጠብ በጣም ወደ ዝርዝር አንገባም ሆኖም በመጀመሪያ በረስጠአ በረስጠብና ረስጠጅ መካከል በሁለተኛው ደረጃ በእነዚህ ቀኖናትና ያለጥርጥርም እነዚህ ቀኖናት በተቀነባበሩባቸው 85 አናት ግሪክ ቀኖናት መካከል ንጽጽር ለማድረግ ቢሞከር በሁለቱም በኩል ከፍተኛ ዓይነትና መጠን ያላቸው ልዩነቶችን ፡ ጭማሪዎችን ፡ ቅነሳዎችን ፡ ግድፈቶችን ፡ መጣመርን ፡ የቦታ ዝውውሮችን ፡ ወዘተ· መመልከት ይቻላል[889]

እነዚህን መሰል ግንኙነቶችና ልዩነቶች ብንመረምር በመጀመሪያዎች ረስጠአና ረስጠጅና ተብለው በሚታወቁት ሁለት ቀኖናት መካከል ያሉት ልዩነቶች በእነዚህ ሁለት ቀኖናትና ረስጠብ በሚባሉት ቀኖናት በአንድ በኩልና በሌላም በኩል በ85 ቀኖናት መካከል ካሉት ልዩነቶች ጋር ተመሳሳይ አይደሉም ይህም ምክንያቱም በፊተኞች ሁለት ቀኖናት (ረስጠአና ረስጠጅ) መካከል ያሉት ልዩነቶች ከተወሰኑ መሸጋሸግ = አንድ አንድ ለውጦችና የቀኖናቱ ርእስ ቅርጽ በስተቀር በጣም ጐልተው የሚታዩ አይደሉም ።

በተቃራኒው በመጀመሪያዎቹ ሁለት ቀኖናት ረስጠአና ረስጠጅ እና በሦስተኛዎች ቀኖናት ረስጠብ መካከል የሚታዩት ልዩነቶች በጣም ግልጥ ናቸው ምክንያቱም በአንድ በኩል በመጨረሻዎቹ ቀኖናት “ትእዛዛት” በመጀመሪያዎቹ ሁለት ቀኖናትና በ85ቱ ግሪክ አናት ቀኖናት ፈጽሞ የማይታወቁ ትእዛዛት ይታያሉ ለምሳሌ ስለ ጾላት ፡ ስለ ንዋየ ቅድሳት ፡ የሚናገሩት ትእዛዛት በሌላ በኩል የመጀመሪያዎቹ ሁለት ቀኖናት ረስጠአና ረስጠጅ ሰፍቶ መገኘት ለምሳሌ ከመጀመሪያዎች ቀኖናት ረስጠአና ረስጠጅ የመጀመሪያው ቀኖና በሚከተለው መልክ እንደገና ተቀርጿል

899· ከዚሁ ገጽ 120

ሲመተ ሊቀ ጳጳሳት ያለ ኤጲስቆጶሳትም ኤጲስቆጶስም የሆነ መጥሮጶሊስ መኖር እንዲፈጸም አይፈቀድም በዚያ ቦታም ለተገኙትም ሆነ ላልተገኘው ሕዝብ በኃላፊዎቻቸው አማካይነት መልዕክቶችን ያስተላልፋል

ኤጲስ ቆጶስ በክርስቲያኖች ቅዳሜ (እሁድ) ቀን በሦስት ካልተቻለ በሁለት ኤጲስ ቆጳሳት ይሰየማል…" በሌላ መልክ ይኸው የ85 ቀኖናት ቀኖና አንድ ኤጲስ ቆጶስ በሁለት ወይም በሶስት ኤጲስቆጶስ ይሾማል።[890]

እነሆ የቤተ ክርስቲያን ሊቃናት ማዕርጋት ሦስት ተዋረድ ኤጲስ ቆጶስ ፤ መጥሮጶሊስና ሊቀጳጳሳት (ኤጲስቆጶስና መጥሮጶሊስና ሊቀ ጵጵስና) ምክንያቱም ይህን ዓይነት የቤተ ክርስቲያን ቀኖናውያን ማዕርጋት—ተዋረድ ማለትም ይህ ቀኖና በተጻፈበት— በተደነገገበት ዘመን የቤተክርስቲያን አስተዳደር ሦስት ማዕርጋት በዚህ መልካቸው አይታወቅም ነበር[891] ሲመተ ኤጲስቆጶስ እሁድ ቀን እንዲፈጸም የሚለው ትእዛዝ ከእናት ቀኖናው ጋር ሲነጻጸር አዲስ ትእዛዝ ነው ። እነዚህ ሁሉ ተጨማሪ ገጽታዎች—ክስተቶች ከጊዜ ሂደት ተዕዕኖ የተነሳ ከቤተክርስቲያን ሕይወት የመዳበር ሁኔታዎችና እንቅስቃሴዎች ግፊት በመመንጨት ቆይተው የተፈጠሩ ሁኔታዎች ናቸው ነገር ግን በተለየ የቀኖናቱ ተርጓሚዎች ቀኖናቱን ወደ ግእዝ በሚተረጉሙበት ጊዜ ከኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ታሪካውያን ልምዶች ሁኔታዎች ጋር የሚዛመዱ ድንጋጌ ዎችን – ትእዛዛትን ለመጨመር ጥንቃቄ ወስደዋል ለምሳሌ ስለ ጽላተ ኪዳን የተጨመረው ትእዛዝ ግልጥ ምስክር ነው[892]

በመጨረሻው እነዚህ ሁሉ እንደተጠበቁ ሁነው በእነዚህ "ሐዋርያውያት" ተብለው በሚታወቁ ቀኖናት መካከል ያሉት ግንኙነቶች በጊዜ ሂደት በምሥራቅ አብያተ ክርስቲያናት ከተፈጠሩ ችግሮች ጋር እንዲጣጣሙ ቆይተው የተጨመሩ ትእዛዛት ያሉም ቢሆን ሁሉም (ቀኖናት) ከአንድ ምንጭ መምጣታቸውን በግልጥ ያሳያሉ ። ስለዚህም ረስጠእ እና

890· ቀኖና 78 A. Αλιβιζάτου: Οἱ Ιεροί Κανόνες ገጽ 197

891· 85 ቀኖናት ስለተጻፉበት ዘመን ከዚሁ ገጽ 128

892. Ντιμπεκούλου Ζέουντε, Αἱ σχέσεις εκκλησίας καί πολιτείας έν Αιθιοπίο κατά τό σύνταγμα του 1955

Dibekulu Zewde : The Relations between state and Church in Ethiopia According to the Constitution of 1955 1977 ገጽ 109

ረስጠጅ በሚል ቅርጽ– ምኅጻረ.ቃላት ቀኖናት የ81 ፣ የ56 ግእዝ ቀኖናት እና የ85 ግሪክ እናት ቀኖናት ቁጥሮች Vansleb በአስቀመጠው መልክ ከዐረብኛው ትርጉም ቀኖናት ጋርም በማስተያየት በሚከተለው ሰንጠረዥ ይታያሉ[893]

81[894]	81[895]	56[896]	85[897]	84[898]	81	81	56	85	84
1	1	1	1	1	29	27	21	30	30
2	2	2	2	2	30	29	22	31	31
3	3	2	3	3	31	30	23	32	32
4	4	2	4	4	32	31	24	33	33
5	–	3	5	5	33	32	25	34	34
6	7	4	6	6	34	33	26	35	35
7	7	5	7	7	34	34	27	36	36
8	7	6	8	8	35	35	28	37	37
9	8	7	9	9	36	36	29	38	38
10	9	8	10	10	37	37	30	39	39
11	–	9	11	11	38	38-39	31	40	40
12	10	10	12-13	12-13	39	-	32	41	41
13	11	11	14	14	40	40	33	42-43	42-43
14	12	12	15	15	41	41-42	34	44-45	44-45
15	13	12	16	16	42	-	-	46	46
16	14	13	17	17	43	44	-	47	47
17	15	13	18	18	44	45	-	48	48
18	16	13	19	19	45	46	35	49	49
19	17	14	20	20	46	47	36	50	-
20	18	15	21	21	47	48	37	51	50
21	19	15	22	22	48	49	38	52	51
22	20	15	23	23	49	50	38	53	52
23	21	15	24	24	50	51	38	54	53
24	22	16	25	25	51	52	38	55	54
25	23	17	26	26	52	-	39	56	55
26	24	18	27	27	53	53	40	57	56
27	25	19	28	28	54	54	41	58	57
28	26	20	29	29	55	55	42	59	58
					56	–	–	60	59

893· Vansleb Histoire de l èglise .... ገጽ 251

894· አብጥሊሳት

895· አብጥሊሳት

896· ግጽው

897· ግሪክ ቀኖናት

898· ላቲን ትርጉም ቀኖናት

57	-	43	62	61
58	57	44	63	62
59	58	45	64	63
60	51	46	65	64
61	60	47	66	65
62	61	47	67	66
63	-	48	68	67
64	62	49	69	68
65	63	59	70	69
66	64	50	71	70
67	65	50	72	71
68	66	50	73	72
69	67	51	74	73
70	68	52	75	74
71	69	52	76	75
72	70	52	77	76
73	79	52	78	77
74	72	52	79	78
75	73	53	80	79
76	74	53	81	80
77	75	53	82	81
78	76	54	83	82
79	77	54	84	83
80-81	78	55	85	84
	79	56		
	80			
	81			

ሆኖም በሌላ በኩል በፍትሐ ነገሥቱ እየተጠቀሱ በሚገኙበት መልካቸው በብዛት የመመታታት ሁኔታዎች በግልጥ ይታያሉ ማለትም ረስጠእ በሚል ርእስ የሚነገርላቸው "ሐዋርያውያት ቀኖናት" ከ85ቱ ሐዋርያውያት ቀኖናት መምጣታቸው ቢረጋገጥም አለመገናኘትም ይታይባቸዋል ። ምክንያቱም የፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ እብነ እል እሳል "ረስጠእ" በሚል ምኅጻረ ቃል የሚጠቅሳቸው ሐዋርያውያት ቀኖናት የሚከተለው ችግር አለባቸው ረስጠእ በሚል ምኅጻረቃል ከ85 ግሪክ ቀኖናት ጋር በማዛመድ ለተመረመሩት ቀኖናት ቀኖናውያን ጥቅሶች ሁነው ይገኛሉ በዚያም ማለትም የቀኖናት መጨመር መቀነስ መለዋወጥ ወይም መዘዋወር እንደተጠበቀ ሆኖ በረስጠእ ስም የተጠቀሱ ቀኖናት ከ85 ግሪክ ቀኖት

ጋር ይገናኛሉ ለምሳሌ በዓመት ሁለት ጊዜ የሲኖዶስ መጠራት[899] ስለ መጻሕፍተ ሐሰት[900] ስለ ተከሰሰ ኤጲስቆጶስ ጥሪ[901] በኤጲስቆጶስ ላይ ስለሚመሰክሩ ምስክሮች[902] በኤጲስ ቆጶስ የቤተክርስቲያን አስተዳደር[903] ከወሰን ዕላፊ አሥረ ክህነት መስጠት[904] በጉቦ ሲመተ ኤጲስ ቆጶስ[905] ስለ ቅዱሳት መጽሐፍት ዝርዝር[906]

ሌላ ጊዜ ረስጠእ ሁነው የተጠቀሱ ጥቅሶች ግን የረስጠብ ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ሁነው ይገኛሉ ማለትም ከነዚሁ ርስጠእ ተብለው ከተጠቀሱ ቀኖናት ከ85 ቀኖናት ጋር ሳይሆን ከትእዛዛት ዘበእደ ቀለሚንጦስና ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ጋር ነው ግንኙነቶች ያላቸው ለምሳሌ ለኤጲስ ቆጶሳት ምርጫ ቢያንስ በ12 ሰዎች ስለዚህም የአቅራቢያ ቤተክርስቲያን ኤጲስ ቆጶሳት መጠራት[907]

በችግር ወቅት ኤጲስቆጶስ በአንድ ኤጲስቆጶስ መሾም[908] ስለ ኮከብ ቆጣሪዎች[909] ወዘተ ። በአጠቃላይ ይህ የተፈጠረ መማታት በ81 ቀኖናት (ረስጠእ) ፣በረስጠብ የመጀመሪያው ክፍል ትእዛዛት ዘበእደ ቀለሚንጦስ እና ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት ሲያጥሩ ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት– Conones ecclesiastici መካከል ብቻ ይወሰናል ።

899- ረስጠእ 36 ረስጠጅ 27 (28) ትእዛዛ 35 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 = 85 ቀኖናት ቀኖና 37
900- ረስጠእ 54 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 2·1 = 85 ቀኖናት ቀኖና 60
901- ረስጠእ 69 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5·3 = 85 ቀኖናት ቀኖና 74
902- ረስጠእ 70 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 85 ቀኖናት ቀኖና 75
903- ረስጠእ 37 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 85 ቀኖና ቀኖናት ቀኖና 38
904- ረስጠእ (ትእዛዝ) 33 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 34 = 85 ቀኖናት ቀኖና 35
905- ረስጠእ 5·9·15 28 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 = 85 ቀኖናት ቀኖና 29
906- ረስጠእ 81 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 2·1 = 85 ቀኖናት ቀኖና 85
907- ረስጠብ 15 ፍትሐ ነገስት አንቀጽ 15·1 = 13
908- ረስጠብ 58 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5·2 = 63
909- ረስጠብ 9 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 11·11 29·28 33

8· ቀለሚንጦስ ሰመንቱብሔረ ቀኖናት

ቀለሚንጦሳዊ ብሒረ ቀኖናት በሱርስጥ ፡ ግብጥና ዐረብኛ ትርጉም በአንድ ተመሳሳይ መልክ ሳይሆን ነገር ግን ከይዘቱና ሥርዐተ አቀማመጥ ልዩነት ጋር ሲኖር ችሏል ።

8·1 ቀለሚንጦስ ሱርስጥ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት

ቀለሚንጦሳዊ ሱርስጥ ሰመንቱ ብሒረ ቀኖናት በኤዴሳ በ687 እንደተዘጋጀ ይገመታል[910] ምክንያቱም ከላይ እንደታተተው ይህን ስምንቱ ብሔረ ቀኖናትን የያዙት ሰነዶች ከ6ኛው ምዕተ ዓመት ቀድመው የነበሩ ሥራዎች ናቸው ለምሳሌ የመጀመሪያዎችን ሁለት መጻሕፍት የያዘው ኪዳን ዘእግዚእ፡ በ520 የአንጾኪያ ሊቀ ጳጳሳት–ፓትርያርክ በነበረው ሳዊሮስ ይጠቀሳል[911] ይህ ሱርስጥ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት P.De Legarde ከእሱ በመነሳት ግሪኩን እናቱ ሰነድ ያስተካከለው[912] እና በ1956 ያሳተመው[913] ሲሆን በዚሁ በየ·De Lagarde ሕትመት መሠረትነት ቀለሚንጦሳዊ ሰመንቱ ብሒረ ቀኖናት የሚከተሉትን ሥራዎች ይይዛል ።

1· ኪዳን ዘእግዚእ 1[914]
2· ኪዳን ዘእግዚእ 2[914]
3· ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት[915]
4· ስለ ሲመትና ሀብተ ክህነት ትእዛዛትና ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት[916]
5·ስለ አሥረ ክህነት ትእዛዛት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ዘበእደ አቡሊዲስ[917]

910. F. Nau; Canons des Apôtres :D.T.C.T:II² ገጽ 1617., A. Baumstark, Ueber den Octateuchus-Clement, seine Geschichte und seine handschriftliche ueberlieferung. :Römische Quartalschrift. T.XIV. 1906. 1-45. ገጽ 291 300
911። W.Brooks: The sixth book of the select letters T.B.ገጽ 243
912· P.De legared: Recliquiae...syriac...1856 ገጽ 1-61
913. P. De lagatde: Reliquiae...Graec ገጽ 80 89·74 77· 90 15 89 95· 20 25
914· ስለ ኪዳን ዘእግዚእ ከዚሁ ገጽ 240 246
915· የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛ መጽሐፍ ቀኖና 1 2 (ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ) ከዚሁ ገጽ 181 196
916· የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛ መጽሐፍ ቀኖና 3 5 ፡ 16 26
917· የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛ መጽሐፍ ቀኖና 27–28 ፡ 30 31 ፡ የ32 መጨረሻ ሐረግ 33 34 የ32 የመጀመሪያ ሐረግ

6· ስለ ክህነትና ምዕመናን ትእዛዛት ዘሐዋርያት Statuta plurimorum Apostolorum[918]
7· ስለ ቅዱስ ምሥጢረ ቁርባንና ምስጢረ እምልኮት ትእዛዛት ዘቅዱሳን ሐዋርያት[919]
8· 85 ቀኖናት ሐዋርያውያት[920]

8·2 ቀለሚንጦስ ዐረብኛ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት

በ Riedel ሐተታ መሠረት[921] የቀለሚንጦስ ዐረብኛ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት የሚከተሉትን ቀኖናት ይይዛል ።

1· ኪዳን ዘእግዚእነ 1–2[922]
2· ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት[923]
3· ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ[924]
4· ስለ ስጦታና ሀብተ ክህነት ትእዛዛትና ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት[925]
5· ስለ አሥረ ክህነት ትእዛዛት ሐዋርያውያት ዘበእደ ቀለሚንጦስ (ጸሎቶች ሳይጨምሩ) የቀኖና 11 መጨረሻው ክፍልና የቀኖና 12 የመጀመሪያ መስመሮች (እኔ የዮሐንስ ዘብዴዎስ ወንድም ያዕቆብ አለ የሚለው ሐረግ ሲቀር (እና ቀጥሎም ከቀኖናት 13–15 እና 17–26 አንድ አንድ ይዘቶች ጭምር[926]
6· ስለ ካህናትና ምዕመናን ትእዛዛት ወይም– Statuta plurimorum apostolorum [927]

918· የሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛ መጽሐፍ ቀኖና 29፡ 6 29
919· ከዚሁ ገጽ
220· Pitra: Juris Ecclesiastici Graecorum. T.I.
921. Riedel: Die kirchenrechtsquell ገጽ 156 157 Ms. Arabe de paris No 252
922·1–2 መጻሕፍተ ኪዳን ዘእግዚእ የሱርስጥ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት የመጀመሪያዎችን ሁለት መጻሕፍት ይይዛሉ ።
923· 2ኛው መጽሐፍ የሱርስጥ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት 2ኛው መጽሐፍም ነው ነገር ግን በሱርስጥና ዐረብኛ ሰመንቱ ብሔራተ ቀኖናት መካከል ልዩነቶችና ሌሎች ዝርዝሮች ነገሮች እንደአሉ Rahmani ያመለክታል ። Testamentom ገጽ X-XI
924· ይህ 3ኛው መጽሐፍ ከሱርስጥ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት ጋር አንድ ነው
925· ይህ 4ኛው መጽሐፍ በሱርስጥ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት የተያዘው ነው
926· ይህም 5ኛው መጽሐፍ ከሚታየው ልዩነቶች ጋር በሱርስጥ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት የሚገኘው 5ኛው መጽሐፍ ነው ሆኖም ሥርዐተ ጸሎት እና ቀኖናት 16–26 ይጐድላሉ ።
927· 6ኛው መጽሐፍ ሰምንቱ ብሔረ ቀኖናት ከሱርስጥ ሰነድ ጋር አንድ ነው የቀኖና 32 የመጀመሪያው ሐረግ ሲቀር በስተቀር

7· የቀኖና 32 መጀመሪያ ሐረግ ብቻ [928]

8· 81 ቀኖናት[929] Bibliotheque National de Paris በሚገኝ የእጅ ጽሑፍ የተያዘው ዐረብኛ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት[1930] በሕዳጉ ሌሎች የቀኖናት ትእዛዛትን ይዞ ሲገኝ[931] 2ኛው መጽሐፍ በ28 ቀኖናት ተከፍሎ ይታያል ። 3ኛው መጽሐፍ ድርብ ክፍፍልን ሀ· 22–47 ቀኖናትንና ለ· 31–68 ቀኖናትን ይዞ ይገኛል[1932] ። 5ኛው መጽሐፍ በ12 ቀኖናት ሲከፈል 7ኛው መጽሐፍ ድርብ ቁጥርን ይዘው ይታያሉ (ቁጥሮችን ይደግማሉ) ።

በሌላ በኩል የዐረብኛ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት 7ኛው መጽሐፍ ይዘት Canones qui statuta Fuerunt distincte ab unoquoque per Ebediesus በሚል ርእስ በሚገኘው (P) EBediesus መድበለ ቀኖናት ይገኛል[933] እንደገናም ስለ ምሥጢረ እምልኮት በሰምኦን ቀነናዊ የተላኩ ቀኖናት[934] ወይም ቀዳማውያት ትእዛዛተ ሐዋርያት[935] በሚል ርእስ በቀለሚንጦስ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት ይገኛል ። እንደ Funk [936] በ Ebediesus የተሰበሰበና በMaio የታተመ[937] ሱርስጥ ሰነድ በግእዝ ትርጉምም እያንዳንዱ 25 ቀኖናትን በያዙ ሁለት ሰነዶች ሊተላለፍ ችሏል[938] በመጨረሻ የሱርስጥ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት 5ኛውና 6ኛው መጽሐፍት ከምሥጢረ እምልኮት ትእዛዛተ ሐዋርያት ጋር አንድ ዓይነት ናቸው[939] በሌላ በኩል በልዩ ልዩ ዐረብኛ የእጅ ጽሑፎች ምልዓተ ምሥጢራት በሚል ርእስ ሰነድ አንድ ዓይነት ሥራ ይገኛል ለምሳሌ

928· የ7ኛው መጽሐፍ ይዘት ፍሬ ነገር የሱርስጥ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት 7ኛው መጽሐፍ ይዘት ነው ።

929· 81 ቀኖናት ከሱርስጥ ሰምንቱ ብሔረ ቀኖናት 81 ቀኖናት ጋር አንድ ነው ።

930· No. 252 P. De Lagarde: Reliquiae ...Graec ... ገጽ X1

931· ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት ዘቅዱሳን ሐዋርያት ቀኖና 1

932· ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ በዐረብኛና በግብጥ ትርጉም ባለበት መልኩ

933. A. maio: Scriptorum.... T.X. ገጽ 17 22

934. MS. arabe De Paris No. 243 FOL 205-220

935. MS. ARABE DE PARIS No. 252 ገጽ 38–52

936. Funk: Die Apostolischen Konstitutionen 245–246

937. A.maio: Scriptorum.... ገጽ 17–22

938· ሆኖም በእለዉ ሲኖዶስ 25 ቀኖናት አልተያዙም ።

939· J.Pitra: Juris Ecclesiastici Graccorum T.1

በBibliotheque de paris የሚገኘው እና Rahmani የገለበጠው[940] የእጅ ጽሑፍ Saint clement ordona de cacher du vulgaire በሚል ርእስ[941] 8 መጻሕፍትን ይይዛል ። ቅርጸ ርእሱ ለቅዱስ ኤፍሬም የተሰጠ ዐረብኛ ሰነድ ከጀርመንኛ ትርጉም ጋር[942] ሱርስጥ ሰነዱም በ Carl Bezold[993] ቆይቶም ይኸው ዐረብኛ ሰነድ ከእንግሊዝኛ ትርጉም ጋር በM.D.Gibson ታትሟል[944] በአጠቃላይ እንደሌሎች ሐዋርያውያት ቀኖናት ተመሳሳይ ሥርጭትም የሌለው ይህ ሰነድ ..... በውስጣቸው ካሉት ምስጢራት ምክንያት የተነሳ ለሁሉም እንዳይሰራጩ—ለሕዝብ እንዳይሰራጩ ከታዘዙት 8 መጽሐፍተ ሐዋርያውያት ትእዛዛት ጋር ይመሳሰላል ።
በግእዝ ትርጉም የሚገኝ ወይም ምን ዓልባት በግእዝ ተዘጋጅቶ የመጣ ተአምረ ኢየሱስም የሚባል አዋልድ መጽሐፍ ጴጥሮስ ከኢየሱስ የሰማቸውን ሁሉ ለቀለሚንጦስ እስተላልፎለት በ8 መጽሐፍት እንደቀዳቸው አድርጐ ይናገራል[946]

ነገር ግን በ85 ሐዋርያውያት ቀኖናት መጨረሻ ቀኖና (85) የተጠቀሱ 8 መጻሕፍት በአሁኑ ጊዜ ሐዋርያውያት ትእዛዛት ዘሰመንቱ መጻሕፍት ተብለው የሚታወቁት መጻሕፍት እንጂ ከላይ የተጠቀሱት 8 መጻሕፍት (ዐረብኛ አዋልድ) እንደአልሆኑ ታውቋል ።

8·3 ግብጥ ሰብዐቱ ብሔረ ቀኖናት

እንደ P.De Lagared ሐተታ ግብጥ ሰብዓቱ ብሔረ ቀኖናት ከዐረብኛ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት ሰባቱን መጻሕፍት (2–8) ይይዛል [947] ማለትም በግብጥ ሰብዓቱ ብሔረ ቀኖናት የዐረብኛው ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት የያዘው የመጀመሪያው መጽሐፍ ኪዳን ዘእግዚእ አይገኝም ።

940. MS.Arabe De Paris CAT. 70-76 ገጽ 18–19·

941. A-Harnack: Die Üeberlieierung ገጽ 779–786

942· የግርጌ ማስታወሻ

943· Carl Bezol, Die Schatzhoehle: Leipzig. 1883

944. Carl Bezol, Die Schatzhoehle: Leipzia. 1883

945. G.Gibson: Arabica Apocrypha: Studio Syriaca. London 1801 ገጽ VIII

946. Sylbain Grebaut: les Miracles de Jèsus-Texte ethiopien puouee et traduit. P.O. T. XII ገጽ 550–552

947. P.De Lagarde: Reliquiae... Graec. ገጽ X1

እንደ F.Funk ግን የግብጥ ሰብዓቱ ብሔረ ቀኖናት 7ኛው መጽሐፍ በዐረብኛው ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት 81 ሐዋርያውያት ቀኖናት ፈንታ 56 ሐዋርያውያት ቀኖናትን ይዞ ይገኛል[948]

ዘሌላ ዘኩልበንጽጽር መልክ ለመመልከት ሲሞከር በአጭሩ በሱርስጥ ፣ ዐረብኛና ግብጥ ብሔራተ ቀኖናት መካከል የጐላ ልዩነት አይታይም ስለዚህ

1/ በሱርስጥ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት ሁለት ኪዳናት ዘእግዚእ ሰፍረው ሲታዩ በዐረብ ሰሙንቱ ብሔረ ቀኖናት አንድ ኪዳን ብቻ ሲያዝ በግብጥ ሰብዓቱ ብሔረ ቀኖናት አንዱ ወይም ሁለቱም ኪዳናት ተዘለ ዋል።

2/ በዐረብ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናትና በግብጥ ሰባቱ ብሔረ ቀኖናት የተያዘው ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝ በሱርስጥ ሰመንተ ብሔረ ቀኖና አይገኝም

3/ 85 ሐዋርያውያት ቀኖናት በሱርስጥ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት 83 ቀኖናት ፣ በዐረብ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት 81 ቀኖናት እና በግብጥ ሰብዓቱ ብሔረ ቀኖናት 56 ቀኖናት ሁነው ሰፍረዋል ። የግእዝ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናትን—ሲኖዶስን ስንመለከት ሁለት ኪዳናትን ከመያዙ ጋር ቁጥሮችን አንድ በአንድ በማነጻጸር ባይሆንም በይዘት ከተጠቀሱት ሰመንቱ ብሔራተ ቀኖናት የመራራቅ መንፈስ እምብዛም ሊታይበት አይችልም ሆኖም ግን ዝርዝር ምርምርን ይጠይቃል ።

8·4 የግእዝ ሰመንቱ መጻሕፍተ ቀለሚንጦስ—ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት ዘቀለሚንጦስ

ቀደም ብሎ እንደተመለከተው በየትኛውም ቤተክርስቲያን ከልል የጋራ ተቀባይነትን አግኝተው በአገልግሎት ላይ ከሚገኙት 27 መጻሕፍተ ሐዲስ ኪዳን በተጨማሪ በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን "ሲኖዶስ ዘአበው ሐዋርያት ቅዱሳን" ወይም ከአጭሩ "ሲኖዶስ" በሚል ርእስ በሚታወቀው የቤተርስቲያን መድበለ ቀኖናት ሰመንት ብሐረ ቀኖናት ዘቀለሚንጦስ መገኘቱ ይታወቃል ።

948. Funk. Die apostolischen konstitutionen ገጽ 263

ሁኖም ግን በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን "ሲኖዶስ" ተብሎ የሚጠራ መድበለ ቀኖናት — ሥርዓታተ ጸሎትና ቅዳሴ መኖሩ ቢታወቅም በውስጡ ቀኖናትና ሌሎች ትእዛዛት የትኞቹ መሆናቸውን በትክክልና በግልጥ ለይቶ ማስቀመጡ አዳገች ይሆናሉ ምክንያቱም ቅዱስ ሲኖዶስ መደበኛው መድባለ ቀኖናት ይህ ነው ብሎ ወስኖ በቤተክርስቲያን ያስተላለፈው ዓይነትና መጠኑ የተረጋገጠ ሲኖዶስ መኖሩ ያጠራጥራል ።

ስለዚህ ከአንድ ሲኖዶስ ወደ ሌላ ሲኖዶስ የእጅ ጽሑፎች ልዩነት ሊታይ ይችላል በአጋጣሚም እስከ አሁን ለሕትመት የበቃ ሲኖዶስ የለም።

እንግዲህ 'ሲኖዶስ' ምን ይመስላል? ምን ይዟል? ወዘተ· ብሎ ለማሳየት ራሱን የቻለ ጥናት የሚጠይቅ ስለሆነ ወደዚያ አንገባም ። ለዚህ ጽሑፍ መንደርደሪያ ይሆን ዘንድ ግን ለጊዜው በቤተ መጻሕፍት ወመዘክር የሚገኝ አንድ የእጅ ጽሑፍ ሲኖዶስን ለመመልከትና ለመጠቀም ተሞክሯል ። የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን መደበኛው መድበለ ቀኖናት ነው? ለሚለው ጥያቄ ወደፊት ለማጥናት ጥረት መደረግ እንደአለበት የተጠበቀ ሁኖ ።

ይህ ሲኖዶስ የሚከተሉትን ቀኖናትና ፡ የጸሎትና ቅዳሴ ሥርዓታት ይዞ ይገኛል ።

1·ልዩ ልዩ ቀኖናት ሐዋርያውያት

1·1 72 ቀኖናት ዘአበው ሐዋርያት

እነዚህ ቀኖናት "ሲኖዶስ ዘአበው ሐዋርያት··· በሚል ርእስ ተነስተው ቁጥራቸው 72 ሲሆን የመጀመሪያው ቀኖና(ቀኖና ትእዛዝ 1) "ይበሉ ዮሐንስ··· " ብሎ በመጀመሪያ የሐዋርያትን ስሞች ይዘረዝራል ። የመጨረሻው ቀኖና—ትእዛዝ (ቀኖና ትእዛዝ 72) ስለ ሥርዐተ ክህነት···ይናገራል ።

እነዚህ ቀኖናት በፍትሐ ነገሥት ብዙ ጊዜ ረስጠብ ተብለው የሚጠቀሱት ቀኖናት ናቸው

1·2· 56(57)ቀኖናት ዘቤተክርስቲያን

"ሲኖዶስ ዘቤተክርስቲያን ዘወሀብዋ ሐዋርያት ቅዱሳን···በእደ ቀለሚንጦስ···" ብለው የሚነሱት ቀኖናት 57 ወይም 56 ቀኖናት ሲሆኑ

የመጀመሪያው ቀኖና—ትእዛዝ (ቀኖና — ትእዛዝ 1) ለአንድ ኤጲስ ቆጶስ ሥርዐተ ሲሞት ለንት ኤጲስ ቆጶሳት መገኘት እንደሚኖርባቸውና የመጨረሻው ቀኖና—ትእዛዝ 56 ስለ ቅዱሳት መጻሕፍት ዝርዝር 8 መጻሕፍተ ቀለሚንጦስን ጨምሮ ይናገራል ።

መደበኛ ቀኖናት 56 ሲሆኑ 57ኛው ጭማሪ ነው በሌላ በኩል በፍትሐ ነገሥት ስለ ቅዱሳት መጻሕፍት ዝርዝር በሚናገርበት ጊዜ ረስጠጅ ሳይሆን[949] ረስጠብ ተብሎ ሲጠቀስ 8 መጻሕፍተ ቀለሚንጦስ ግን አልተመለከቱም ።

1·3 ሲኖዶስ ዘቀለሚንጦስ ዘጸሐፈ ጴጥሮስ ረድእ ርእሰ ሐዋርያት

ይህ ሲኖዶስ በቀኖና ተከፋፍሎ የተቀነባበረ ሲኖዶስ—ምዕላደ ቀኖናት አይደለም ። በፍትሐ ነገሥትም አልተመለከተም[950]

1·4·30 ቀኖናተ ሐዋርያት

"ሲኖዶስ መጽሐፈ ዜናሆሙ ለሐዋርያት…ሲኖዶስ ዘጸሐፈ ቀለሚንጦስ በእንተ ሐዋርያት…"በሚል ዝርዝር ርእስ የሚነሳ ሲኖዶስ—ምእላደ ቀኖናት (30 ቀኖናት) ከመግቢያ ሰፊ ዝርዝር ጀምሮ ከሥርዐተ ጽዮን ጋር ይመሳሰላል[951]

ቀኖናት—ሥርዐተ ጽዮን በፍትሐ ነገሥት ዓይን ተብለው ከሚመለከቱ በስተቀር በሰነዱ ውስጥ በአንድም ቦታ ላይ አልተጠቀሱም።

1·5·82 ቀኖናት—አብጥሊሳት ዘሐዋርያት

"ሲኖዶስ ዘሐዋርያት ዘዜነዋ ቀለሚንጦስ በእንተ ጴጥሮስ…ወይእቲ ትሰመይ አብጥሊስ" እነዚህ አብጥሊሳት ተብለው የተሰጡት 82 ቀኖናት የመጀመሪያው ቀኖና—አብጥሊስ (ቀኖና—አብጥሊስ 1) አንድ ኢጲስ ቆጶስ ሊቀባ ስንት ኢጶስ ቆጶሳት መገኘት እንደሚገባ ሲደነገግ የመጨረሻው ቀኖና—አብጥሊስ (ቀኖና—አብጥሊስ 82) ስለ ቅዱሳት መጻሕፍት ቁጥር ይናገራል ። ይህም እንደ 56 ቀኖናት 56ኛ ቀኖና 8

949 ሲኖዶስ ገጽ 1—48
950 ሲኖዶስ ገጽ 48—54
951 ሲኖዶስ ገጽ 54—58

መጻሕፍት ቀለሚንጦስን ይደምራል ግን በፍትሐ ነገሥት እነዚህ ቀኖናት አሁንም አብዛኛውን ጊዜ ረስጠአ ተብለው ሲጠቀሱ 8 ቀኖናትን ይዘው እንደሚገኙ በተጠቀሰው ቀኖና 82(ረስጠአ 82) አልተመለከቱም[952]

1·6 ቀኖናተ ስምአን ቀነናዊ·

"ሲኖዶስ ዘአበው ሐዋርያት ቅዱሳን…ሥርዐተ ክህነት ዘስምአን ቀነናዊ" በሚል ርእስ የሚነሳ ክፍልም ሲኖር በፍትሐ ነገሥት አልተጠቀሰም[953]

1·7 80 ቀኖናት—ሥርዐተ ሐዋርያት

"ሲኖዶስ ሥርዐተ ሐዋርያት ምስለ ቀለሚንጦስ…" ሲኖዶስ ሥርዐተሐዋርያት ተብለው ከተያዙ 80 ቀኖናተ ሐዋርያት ቀኖና 1 ስለ አንድ ሲመተ ኤጲስቆጶስ ስንት ኢጶስቆጶሳት መገኘት እንደሚኖርባቸው ሲደነገግ የመጨረሻው ቀኖና (ቀኖና 80) ስለ ቅዱሳት መጻሕፍት ዝርዝር ያመለክታል ። ሆኖም ግን 8 መጻሕፍተ ቀለሚንጦስን አይጨምሩም[954] ከቁጥሮች ልዩነት በስተቀር ከ56 ቀኖናት እና 82 ቀኖናት (1·2 እና 1·5) ጋር አንድ መሆናቸው ቢታይም ዝርዝርም ባለመሆናቸው ምን አልባት የመጀመሪያዎች 85 ግሪክ ቀኖናት ግልባጩ ይሆናሉ የሚል አስተሳሰብ አለ ።

1·8 80(81)ቀኖናት—አብጥሊሳት ዘሐዋርያት

"ሲኖዶስ ዘሐዋርያት ቅዱሳን ዘሀገረ ቀለሚንጦስ ወይእቱ ትስማይ አብጥሊስ" በሚል መነሻ የሚጀምሩት ቀኖናት 80 (81) ቀኖናት አብጠሊሳት ሲኖራቸው አሁንም የመጀመሪያው ቀኖና—አብጥሊስ (ቀኖና—አብጥሊስ 80) ስለ ቅዱሳት መጻሕፍት ዝርዝር ይናገራል…8 መጻሕፍተ ቀለሚንጦስም ተጨምረው ተመልክተዋል።እነዚህም ቀኖናት በስያሜ ከ82 ቀኖናት አብጥሊሳት ጋር ሲመሳሰሉ በይዘት ከ56 ፡ 82 ፡ 80 ቀኖናት ጋር አንድ ናቸው[955] እስከአሁን በቁጥሮች 1.1, 1.2, 1.3, 1.4,

951 ሲኖዶስ ገጽ 58- 70
952 ሲኖዶስ ገጽ 76 81
953 ሲኖዶስ ገጽ 81 86
954 ሲኖዶስ ገጽ 86--98
955 ሲኖዶስ ገጽ 86 98

1.5, 1.6, 1.7 እና 1.8 ከተዘረዘሩት ቀኖናት 1·3 እና 1·6 በስተቀር የቀሩት 30/82 80/81 እና 80 በአንድነት 56 እና 72 ቀኖናት የፍትሐ ነገሥት ጸሐፊ የተጠቀመባቸው ቀኖናት ሲሆኑ አሁንም ከ30 ቀኖናት በስተቀር በሌሎች ቀኖናት አልፎ አልፎ ግን ብዙ ጊዜ "ሀሎ በፍትሐ ነገሥት ቀኖና" እያለ በፍትሐ ነገሥት የተጠቀሱትን አንድ አንድ ቀኖናት 56 (57) 82 80 (81) እና 80 ይዘቶች ከማስፋትና ከማጥበብ በስተቀር አንድ ዓይነት ቀኖናት ናቸው ማለትም ከ85 ግሪክ እናት ቀኖናት በመነሻነት ግልባጮች ናቸው ።

2· ሲኖዶሳውያት ቀኖናት

2·1 መልዕክተ ጴጥሮስ

በዚህ ክፍል በመጀመሪያ መልዕክተ ጴጥሮስ የሚል ርእስ ሲመለከት ከርእሱ አልፎ የተዘረዘረ ነገር የለም[956]

2·2 24 ቀኖናት ዘእንቆራ[957]

2·3 14 ቀኖናት ዘአኩሳርያ–ዘአፍራቅያ–ቅርጣግና[958]

2·4 20 ቀኖናት ዘኒቅያ[959]

2·5 83 ቀኖናት ዘኒቅያ[160]

2·6 ሕንጻ መነኮሳት ዘ 318 አበው[961]

2·7 25 (19) ቀኖናት ዘግንግራ[962]

2·8 25 ቀኖናት ዘአንጾኪያ[963]

2·9 59 ቀኖናት ዘላኦዶቅያ[964]

2·10 21 ቀኖናት ዘሰርድቅያ (ሲርድቅያ)[965]

---

956 ሲኖዶስ ገጽ 99 ቢሆንም መቅድሙ ብቻ ተመስክቶ ይዘቱ በሰነዱ አልተጠቀሰም

956 ሲኖዶስ ገጽ 99

957. ሲኖዶስ ገጽ 99 104

958. ሲኖዶስ ገጽ 105 107

959. ሲኖዶስ ገጽ 110 115

960. ሲኖዶስ ገጽ 116 136

961. ሲኖዶስ ገጽ 137 140

962. ሲኖዶስ ገጽ 108 109

963. ሲኖዶስ ገጽ 140 142

964. ሲኖዶስ ገጽ 142 154

965. ሲኖዶስ ገጽ 154 158

2·11 14 ቀኖናት ዘቁስጥንጥንያ[966]

2·12 11 ቀኖናት ዘኤፌሶን[967]

2·13 11 ቀኖናት ዘኤፌሶን[968]

2·14 29 ቀኖናት (አምስተኛው ጉባኤ ቦታው ያልተገለጠ)[969]

2·15 23 ቀኖናት (ስድስተኛው ጉባኤ ቦታው ያልታወቀ)[970]

3· ከሲኖዶሳውያት ቀኖናት ቀጥለው የሚገኙት ልዩ ልዩ ስያሜዎችን የያዙ መጽሕፍት

3·1 ትርጓሜ 10 ቃላት ዘዮሐንስ አፈወርቅ

ከትልቅ ሰድ ንባብ በኋላ[971]

ልዩ ልዩ ትእዛዛት ይከተላሉ[972]

3·2·1 ግጸዌ ትምህርት ሕግ ወሥርዐት ወተግሣጽ[973]

3·2·2 ግጸዌ ትምህርት ከመይትፈለጡ[974]

3·2·3 ግጸዌ ወትምህርት አብሱጠሊስ ቀኖና በእንተ ፍርሃተ እግዚአብሔር[975]

3·2·4 ግጽው ወተግሣጽ ፣ አብስጠሊስ ቀኖና[976]

3·2·5 ግጽው ሥርዐተ ትምህርት ጥበብ ፣ ተግሣጽ ፣ አብስጠሊስ[977]

3·2·6 ቀኖናት በእንተ ንስሐ[978]

3·3·7 ቀኖናት ያልተሰጣቸው ቀኖናት[979]

---

966. ሲኖዶስ ገጽ አልተዘረዘሩም

967. ሲኖዶስ ገጽ አልተዘረዘሩም

968. ሲኖዶስ ገጽ አልተዘረዘሩም

969. ሲኖዶስ ገጽ አልተመለከቱም

970. ሲኖዶስ ገጽ አልተመለከቱም

971. ሲኖዶስ ገጽ 158—164

972. ሲኖዶስ ገጽ 164—166

973. ሲኖዶስ ገጽ 166 168

974. ሲኖዶስ ገጽ 130—175

975. ሲኖዶስ ገጽ 175—109

976. ሲኖዶስ ገጽ 109—190

977. ሲኖዶስ ገጽ 191—208

978. ሲኖዶስ ገጽ 209—212

979· ሲኖዶስ ገጽ 212—238

4· መጻሕፍተ ቀለሚንጦስ

በመጨረሻ የሚገኙት ስምንቱ መጻሕፍተ ቀለሚንጦስ—ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት ዘቀለሚንጦስ ሲሆኑ በመጀመሪያ ይቤ ቀለሚንጦስ" ብሎ ጀምሮ የተለዩ ርእሶችንም ሆነ ቀኖናትን ሳያመለክት ።

በስድ ንባብ ይዘቱን ያትታል ቢሆንም

4·1 ይቤ ቀለሚንጦስ

4·2 ቀዳሚ ምሥጢራት ዘከሠተ ጴጥሮስ[980]

4·3 ንቀድም ወንጽሕፍ ኃይለ ወተአምረ[981]

4·4 ዘነግሮ ጴጥሮስ ለቀለሚንጦስ[982]

4·5[983]

4·6 ሥርዐት ዘቅድስት ቤተክርስቲያን[984]

4·7 ቀለሚንጦስ ሣልስ ነገረ ዘበንስሐ[985]

6·8 በትር ዘዘበጦ ለሰይጣን[986]

እንግዲህ እነዚህ ስምንቱ መጻሕፍተ ቀለሚንጦስ ተብለው የተመለኩቱት መጻሕፍት በአንድ በኩል በጣም ዝርዝር ከመሆናቸው ጋር ሥነ ሥርዐትን ይዘው የተቀረጹ አይደሉም ። በሌላም በኩል እነዚህ መጻሕፍት ናቸው ወይ የቅዱሳት መጻሕፍትን ቁጥር ወደ 81 መጽሐፍት ያሰደረሱት? ይህን ማረጋገጥ የዚህ ጽሑፍ ዓላማና ግብ አይደለም በሌላ በኩል ፍትሐ ነገሥት ቤተክርስቲያን የምትቀበላቸው 81 መጻሕፍት በማለት ቢነሳም መጻሕፍቱን ሲዘረዝር 72 መጽሕፍትን ነው ቆጥሮ የሚያቆመው ።

ስለዚህ የፍትሐ ነገሥት መትርጉማን ይህን 72 ቁጥር ወደ 81 ለማድረስ ሁለት ኪዳናትን ፣ አንድ ዲድስቅልያንና ስድስት መጻሕፍተ ቀለሚንጦስን ማለትም (2+1+6 =9) ዘጠኝ መጽሐፍትን ከ72 መጻሕፍት ላይ በመደመር 81 መጻሕፍትን ያሳያሉ ።

980. ሲኖዶስ ገጽ 238—253
981. ሲኖዶስ ገጽ 254—284
982. ሲኖዶስ ገጽ 285—308
983. ሲኖዶስ ገጽ አልተመለከተም
984. ሲኖዶስ ገጽ 309—313
985. ሲኖዶስ ገጽ 313—324
986. ሲኖዶስ ገጽ 325—339

ነገር ግን በአንድ በኩል መጻሕፍተ ቀለሚንጦስ አሁን ከፍ ብለን እንደተመለከትነው ፰ መጻሕፍት ሲሆኑ በሌላ በኩል እንደ ፍትሐ ነገሥት መትርጉማን ስድስት ናቸው ። አሁንም እነዚህ የቀለሚንጦስ መጻሕፍት ስመንት ሲባሉ እነማን ናቸው? ስድስትስ ሲባሉ የትኞቹ ናቸው?

እነዚህን መጻሕፍት ለይቶ ማሳየቱ ከጥናትም አልፎ በግልጥም በቤተ ክርስቲያን በኩል ቢገለጥ ይመረጣል ።

እንግዲህ ስመንቱም ሆኑ ስድስት መጻሕፍተ ቀለሚንጦስ በአጭሩ ከላይ በተመለከተ ቅጻቸው ከሱርስጥ ወይም ዐረብኛ ስመንቱ ብሔረ ቀኖናት ወይም ከግብጥ ሰብዓቱ ብሔረ ቀኖናት ዘቀለሚንጦስ ጋር የሚዘመዱ አይደሉም ።

ቢሆንም በሲኖዶስ የተያዙ ቀኖናት ሐዋርያውያትን

— ረስጠአ
— ረስጠብ
— ረስጠጅ
— ሁለቱ ኪዳናትን

አስመልክቶ ነው ሲኖዶስ ከሱርስጥና ዐረብኛ ስመንቱ ብሔረ ቀኖናት ወይም ከግብጥ ሰብዓቱ ብሔረ ቀኖናት ዘቀለሚንጦስ ጋር የሚቃረበው ።

እንግዲህ ከአሐዝ አንጻርም ሆነ ከይዘት አንጻር ስመንቱ ወይም ሰብዓቱ ብሔረ ቀኖናት ዘቀለሚንጦስ

1· ስመንቱ ሱርስጥ ብሔረ ቀኖናት ዘቀለሚንጦስ
2· ስመንቱ ዐረብ ብሔረ ቀኖናት ዘቀለሚንጦስ
3· ሰብዓቱ ግብጥ ብሔረ ቀኖናት ዘቀለሚንጦስ

በመባል የሚታወቁትን መድበላተ ቀኖናት በንጽጽር መልክ ማየት ይቻላል ።

5· ኪዳናት ዘእግዚእነ ወመድኃኒነ

ሁለት ኪዳናት በሲኖዶስ የመጨረሻ ክፍል ሰፍረው ይገኛሉ ።

5·1 አንደኛው ኪዳን ዘእግዚእ ዝርዝር መግቢያ ሐታታ ሲኖረው 55 ቀኖናትን ይዞ ይገኛል ።

5·2 ኪዳን ዘእግዚእ በቀኖና ተቀነባብሮ ሳይሆን በስድ ንባብ ተቀርጾ የሚገኝ መጽሐፍ ነው እነዚህም

ከመጽሐፈ ኪዳን ልዩ መሆናቸውን መረዳት ያስፈልጋል ።

9· ዲድስቅልያ ዘሐዋርያት = ድስቅ

ዲድስቅልያ ዘቅዱሳን ሐዋርያት ወይም በሌላ አጠራር ምልዕት ዲድስቅልያ ዘ12 ሐዋርያት ወእርድእት[987] ቀኖናዊና ሥርዐተ ቅዳሲያዊ ይዘትና ቅርጽ ከአሏቸው የጥንት ቤተክርስቲያናውያን ሥራ ምች አንዱ ነው ። ዲድስቅልያ — ዲዳስካልያ Didascalia Διδασκαλία τών Αποστόλων የሚለው የግሪክ ቃል ሲሆን ትርጉም ትምህርት ማለት ነው[988] ዲድስቅልያ በፍትሐ ነገሥት የሚጠቀሰው "ድስቅ" በሚል ምኅፃረ ቃል ነው[989]

9·1 ዲድስቅልያ የተጻፈበት ዘመንና ጸሐፊ

ዲድስቅልያ ስለ ተጻፈበት ዘመንና ጸሐፊ ሲያያዝ የመጣው ልምድ አፈታሪክ ከላይ ስለ ሐዋርያውያት ቀኖናትና ስለ ሐዋርያውያት ትእዛዛት ተደጋግሞ የታወሳ ነው[990] ። የፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ እብነ እል እሳል ዲድስቅልያ 12ቱ ሐዋርያት ከሐዋርያው ጳውሎስና ኤጲስቆጶሱ ያዕቆብ ጋር በኢየሩሳሌም ተሰብስበው እንደጻፉት ይቀበላል[991] ። በዚህ መሠረተ ሐሳብ መሠረት ዲድስቅልያ በመጀመሪያው ሐዋርያዊ ሲኖዶስ 49—50 ዓ/ም ተጽፏል ነው[992]

ነገር ግን ዛሬ ያለው ግንዛቤ ዲድስቅልያ የሐዋርያት ሥራ እንደአልሆነና ስለዚህም በዘመነ ሐዋርያትም እንደአልተጻፈ ነገር ግን ሙያው ሐኪም ፥ ትውልዱ አይሁዳዊ የሆነና መጠነኛ የሥነ መለኮት ትምህርት እና በአስተዳደር ሥራ ብቁ ልምድ ያለው የኋላ ስም አልባ ጸሐፊ ሥራ እንደሆነ ነው ። ይህ ጸሐፊ በመጀመሪያ የኤጲስ ቆጶስን ሥራ

987. P.D. Lagarde. Didascalia Apostolorum, Leipzig, 1854.

988. ፍትሐ ነገሥሥት መቅድም ክፍል 2

989· ፍትሐ ነገሥትት መቅድም ክፍል 2

990. Funk: La date de la Didascalie Des Apôtres. R.H.E. 1901 T. II ገጽ 198። Kircbengeschichte Abhandlungen Und Untersuchungen. Aderborn 1907. T.3. ገጽ 275—284. P.Galtier: La Date de La Didacalie Des Apôtres. R.H.E. 1947. T.42 ገጽ 55-351. J. Stam: Eposcopacy on the appostolic tradition. BASEL. 1936 ገጽ 6. Plöchl. W. Geschichte der Kirchenrechts Zweiter Aufläge ገጽ 108 ገጽ 696—703 ።

991· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

992· ሱርስጥ ዲድስቅልያ ምዕራፍ 25 ተመልከት

ከሕክምና ሙያ ጋር ያነጣጥራል ፣ በኤጲስቆጶስ ትምህርት የተቀረጸውን የክርስቲያኖች ጠባይ ሕመምተኞች በሐኪሞች ከሚደረግላቸው ልዩ ልዩ ቀዶ ጥገናዎች ጋር ያመሳስላል ። ይህን ዲድስቅልያ ለመጻፍ የበለጠ ብሉይ ኪዳንን ወይም ሐዲስ ኪዳንን ነው የተጠቀመ [993] ። ነገር ግን እንዚህ ንድፈ ሐሳቦች ስለ ጸሐፊው ማንነት በተለያየ በሙያ ሐኪም [994] በትውልድ አይሁዳዊ ስለመሆኑ በራሳቸው ማረጋገጫዎች ሊሆኑ አይችሉም ምክንያቱም በኤጲስ ቆጶስና ሐኪም መካከል ንጥጥር ለማድረግ ከዚያም ይህ የኤጲስ ቆጶሱና የሐኪሙ ንጽጽር ማለትም በኢጲስ ቆጶሱ የታነጸው የክርስቲያኖች ሞራላዊና መንፈሳዊ እድገት ለሕመምተኞች በሐኪም ቀዶ ጥገና ከሚደረገው ፈውስ ጋር ለማነጣጠር የግድ አንድ ሰው ሐኪም መሆን አይኖርበትም ። ማንም በቂ ማኅበራዊ ትምህርትና ልምድ ያለው ሰው ይህን ንጽጽር ማድረግ አያዳግተውም ። በሰፋት ብሉይ ኪዳንንም ሆነ ሐዲስ ኪዳንን መጠቀምን በሚመለከት የጸሐፊው አይሁዳዊ ትውልድነትን አያረጋግጥም ። ምክንያቱም ከሁለት ተኩል ምዕተ ዓመታት ልምድ በኋላ ማንኛውም ክርስቲያን ብሉይ ኪዳንንም ሆነ ሐዲስ ኪዳንን ለመጠቀም የሚያዳግተው አይሆንምና ነው። ነገር ግን በአንጻሩም ከሚመረመረው ፍሬ ነገር አንጻር ክብደቱን በአንዱ ወይም በሌላው ሌላ ይመጣል ፣ የበለጠ በብሉይ ኪዳን ወይም በሐዲስ ኪዳን ሊጠበብ ይችላል ። ከዚያም ሥነ መለኮታዊያን ፍሬ ነገሮችን ባለመመር መሩ መጠነኛ ሥነ መለኮታዊ ምሁር ነበር በማለት ስለተሰጠው ጠባይ እውነትነት ሊኖረው አይችልም ምክንያቱም ጸሐፊው ሥነ መለኮታዊ ይዘት ያለው ጽሑፍ ለመጻፍ ሳይሆን የሕፃናት አስተዳደግ ፣ የትምህርትና፣ ሥነ ምግባር መመሪያን ለመጻፍ ስለነበር ነው ዓላማው[995] ።

ስለዚህ ዲድስቅልያ ምንጓልባት በሶርያ በ3ኛው ምዕተ ዓመት

993. 9. Stam: Episcopcy on the Apostolic tradition ገጽ 6· Quasten: Patrology T. II ገጽ 47 Achelis—Fleming: Die Syrische Didascalic T. U.T. XXV ገጽ 338 Marcel Viard; LA Didascalie Des Apôtres - Introduction, Critique, Esquisse Historique 1990 ገጽ 35።

994. Achelis — Fleming: Dic Syrische Didascale T.U.T. XXV ገጽ 84 (CAN. XXI—XXVI).

995. ምዕራፍ ቀኖናት 2—3

መጀመሪያ አጋማሽ እንደተጻፈ ይታመናል[996] ። በሌላም በኩል ዲድስቅልያ የተጻፈበት ቦታ ፍልስጥኤም በተለይ ኢየሩሳሌም ነው ይባላል። ለዚህም ምክንያት የሚቀርበው ድጋፍ ጸሐፊው የሙሴን ሕግ በማክበርና የአይሁድ ልምድን በመጠበቅ የጸኑ በይሁዳ የሚገኙ ክርስቲያናት በአእምሮው ነበሩ የሚል ነው ።

ይህ አስተሳሰብ በመሠረቱ አእምሮ የሚቀበለው ነው ሲባል ይችላል። ምክንያቱም በቅርጽ መድበለ ትምህርታት — ተግሣጸት ነውና [997] ።

በመንፈስ — በመሠረተ ሃይማኖት የእህትነት ግህበር አንድነት ብሎ ለሚጠራት ማኅበረ ክርስቲያን ከመላው ክርስቲያን ማኅበረሰብ የተላኩ ቤተ ክርስቲያናውያት ትእዛዛትን የያዘ ሥራ ነው[998] ። ዲድስቅልያ በመጀመሪያ ትእዛዘ "ሐዋርያት" ወይም ትእዛዛተ ሐዋርያት በሚል ርእስ በኤጲፋንዮስ ተወስቷል (348—403) [999] ። በሌላ በኩል የሐዋርያት ትእዛዛት የመጀመሪያዎቹ ስድስት መጻሕፍት ጸሐፊ እነዚህን መጻሕፍት ለማዘጋጀት ዲድስቅልያን በምንጭነት ተጠቅሟል[1000]።ቀጥሎም ዲድስቅልያ በOpus Imperfectum in Matthem ጸሐፊ ስውር አፈወርቅ[1001] Pseudochrysostomos 6ኛው ምዕተ ዓመት (መጽሐፈ ቀኖናት "ወይም" ቀኖናተ ሐዋርያት

996. M. Viard, La Didascalie Des Apôtres . ገጽ 37። funk: Ladate de la Didascalie. T.U.E.T.III ገጽ 798። Achelis—Fleming La clate syrische Didascalie. T.U.T.XXX ገጽ 329። Connolly: The Use of Didache in The Didascalia. J.T.S 24/1924 ገጽ 151።

997. ምዕራፍ (ቀኖና) 1—7· 17·1·10 ፡ 4

998. Stam: Episcoapcy on the Apostolic Tradition ገጽ 66

999. Epiphanius: Adversus Haereses. LXX. T.10. P.G.T. 42 ዐምድ 358 LXXV.6 P.G.T. 42 አምድ 512 LXXX.7— P.G.T. 42 ዐምድ 765። ED Dindorf T. II ገጽ 410 T. III. ገጽ 546. 360. 255—258; Funk; Didascalia...T. II ገጽ 8 11

1000. ከዚሁ ገጽ 160

1001. የአፈወርቅ ንግግር 1· XLIII—XLIV. P.G.T. LVI ዐምድ 618፡ 626 ፡ 707 ፡ 778፡ 858 935።

በሚል ርእስ ተወስኗል[1002] ። በመጨረሻም በያዕቆባውያን መዝገበ ቀኖናት ተመዝግቧል[1002]። ቀጥሎም በFunk ከዲድስቅልያ ጋር በተያያዘ የተወሱት Une Verso Epistulae Athanas II እና One Syriac MS of British Museum ከመጠቀስ ሊታው አይችሉም[1004] ። ዲድስቅልያ የተጻፈበትን ዘመን በሚመለከት የጸሐፊዎች አመለካከቶች ይለያያሉ — ይቃረናሉ ።

በመጀመሪያ ዲድስቅልያ የተጻፈበት ዘመን 3ኛው ምዕተ ዓመት ማለትም ከመጀመሪያው አጋማሽ ጀምሮ እስከ መጋባደጃው ባለው ጊዜ እንደሆነ ተቀምጧል ። እንደማስረጃውም የተወሰደው ከብዙ ነገሮች መካከል በዲድስቅልያ የ3ኛው ምዕተ ዓመት የቤተ ክርስቲያን ማዕርግና ሥርዓት ፡ የኤጲስ ቆጶስ[1005] የቄስና የዲያቆን[1006] የዲያቆናዊት [1007] የንፍቀ ዲያቆን[1008] የአናጉንስጢስ[1009] ማዕርግና ደረጃ ሲመለከት የዝቅተኞቹ አገልጋዮች Clerici Minores ማለትም የኋላ ዘመናት ማዕርጋት አልተመለከቱም ።

9·2 የዲድስቅልያ ምንጮች

ዲድስቅልያ እንደተባለው በሐዋርያት እንደ አለመዘጋጀቱና ስለዚህም የኋላ ዘመንና ጸሐፊ ሥራ ሆኖ እንደ መቆጠሩ መጠን ከነበሩ ሥራዎች ላይ የተመረኮዘ ወይም ቢያንስ የተመሰጠ ሥራ መሆኑ ይታያል በየመጀመሪያ ዲድስቅልያ ከሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ ላይ ተመሥርቶ እንደ ተጻፈ[1010] ወይም እንደመነሻ "ትምህርተ ሐዋርያትን" ይዞ

1002. G. bar Hebreaus: Nomocanon Ecclesiae Antiochenae Syrum (Latin Interprete A. Assemano B.O.T.I 1— 268 T. 3. VII — XXXVII
ED. A. Maio: Scriptorum: ...T.X. ገጽ 50, 240 (Syriac) G. Bar Hebreaus: Ethicon II. 3,10,5,6, ed. P. Bedjam 1898, 171—193 (26. 87.97.280).
1003. Funk Didascalia II ገጽ 12—14
1004. ምዕራፍ 5(5—11)
1005· ምዕራፍ 12
1006· ምዕራፍ 12 16
1007· ምዕራፍ 16
1008· ምዕራፍ 9
1009· ምዕራፍ 9
1010. Stam: Episcopcy, on the apostolical tradition ገጽ 6· J Quasten. Patrology T.II ገጽ

እንደተቀረጸ ወይም ራቡ ትምህርተ 12 ሐዋርያት የተደረጉትን ለውጦችና ጣልቃ ገብነቶች ይዞ ወደ ዲድስቅልያ እንደተለወጠ[1011] ነገር ግን ሆኖም ዲድስቅልያ በቀድሙ ግንኛዎችም ሥራዎች ተመሥርቶ — ተመርኩዞ እንዳልተጻፈ ያለው ተቃራኒ ሐሳብ አልቀረም ምክንያቱም በትምርተ 12 ሐዋርያት እና በዲድስቅልያ መካከል ያሉት ልዩነቶች በጣም ሰፊ እንደመሆናቸው መጠን በትምህርተ 12 ሐዋርያትና ሱርስጥ ዲድስቅልያ መካከል የቆዩ ሌሎች ግን ያልተላለፉ ሥራዎች እንደ ነበሩ ይታሰባል[1012]።

ይህም ሆኖ ግን የዲድስቅልያ ዘሐዋርያት ዋና ምንጭነት ማለትም አንድ አምስተኛውን የያዘው ቅዱስ መጽሐፍ ነው ። ይህም እንደተጠበቀው የዲድስቅልያ ጸሐፊ ቤተክርስቲያናውያን — ቀኖናውያንና ሥነ ቅዳሲያውያን ሥራዎችን ፡ ትምህርተ ሐዋርያትን፡ መልዕክታት ኢግናጢዮስን ፡ የተወሰኑ አዋልድ ሥራዎችንና በርግጥም ሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስን ፡ ሐዋርያውያት ትእዛዝትን በምንጭነት በአገለገሉበት መልኩ ተጠቅሟል[1013] ።

፱·3 ዲድስቅልያ የተጻፈበት ቋንቋና የተመለሰባቸው ቋንቋዎች

ዲድስቅልያ ዘሐዋርያት እንደተባለው በመጀመሪያ የተጻፈበት ቋንቋ ግሪክ መሆኑ ሲታመንበት ግን እናት ሰነዱ ጠፍቶ በልዩ ልዩ

1011. H. holzcy: dic abhängkeit der syriche didascalic von didache; compte rendu du IV. congress seientifique internationale des catholiques sciences religiuses. Freiburg 1897 ገጽ 249—278 Connolly. The use of didache in the didascalia T. 25/1924 J.T.S. ገጽ 151—153።
1012. F. Nau; La didascalie Syriaque paris 1902. ገጽ 4-5. 164-165.
1013. A Harnack; Geschichte der altchristilichen literatur bis Eusebius. Leipzig 1893. T.I. ገጽ 315-518: 1894. T. II ገጽ 488-501 J.V Bartlet: Fragments of didascalia in Greek; J.T.S. 18/1917: I.V. Bartlet: church lifg and church orders during the first centuries with special reference to the eastern church ordrs. london 1943. F. Burkitt The didascalia J.T.S. 30/1930 ገጽ 258 Achelis — Flemming die syrische didascalie T.U.T. XXV ገጽ 320—300. viard: la didascalie des apôtres ገጽ 21-22. Leclerq: didascalie. D.A.C.L.T. IV ገጽ 809.

ቋንቋዎች ተርጉሞና ሐዋርያውያት ትእዛዛት የመጀመሪያዎች ስድስት መጻሕፍት እንደመነጩበት ምንጭ ሁና ሊገኝ ችሏል ።

9·4 የዲድስቅልያ ልዩ ልዩ ቋንቋዎች ትርጉሞች

9·4·1 የዲድስቅልያ ላቲን–ሮማይስጥ ትርጉም

የዲድስቅልያ የሁለት አምስተኛውን ነጠብጣቦች እንደያዙ የሚገመቱት ክፍሎች (1—6 እና 8) በVerona በሚገኝ ምን ዓልባት የ5ኛው ምዕተ ዓመት Codex Veronensis lat. LV. 53 አንድ ላቲን የእጅ ጽሑፍ (palimpsest m.) ይገኛል [1014] ።

ይህ ላቲን ትርጉም በ4ኛው ምዕተ ዓመት እንደተካሄደ ይገመታል[1015] እነዚህ የተጠቀሱት የላቲን ትርጉም ክፍሎች በ M. Hauler ታትመው ሊገኙ ሲችሉ[1016] ከእነዚህም የተወሰኑትን ደግሞ በሌላ ሕትመት አጋጣሚ ይኸው ሰው ሊጠቀምባቸው ችሏል[1017]

ከግሪኩ ቋንቋ ሐዋርያውያት ትእዛዛት ጋር ጐን ለጐን በFunk የተደረገው የዲዮስቅልያ ሕትመት ከፍተኛ ግምት ያለው ሕትመት ነው[1018]

የዲድስቅልያ ላቲን ትርጉም ከግሪክ እናት ሰነድ እንደተደረገ ይታያል ። ይህን ዲድስቅልያ ወደ ላቲን የተረጐመው ሰው በ408 ምዕተ ዓመት ቅዱስ ጳውሊኖስ ዘአባይ እንደሆነ ይገመታል ። ይህም ትርጉም የተከናወነው ከRufinus ከመጣ አንድ ሰነድ[1019] ሲሆን በዚህም ጊዜ

1014· እነዚህ በላቲን ትርጉም ተገኝተዋል የሚባሉት የዲድስቅልያ ነጠብጣቦች የሚከተሉት የሐዋርያውያት ትእዛዛት ምዕራፎች 1· 1–2, 5–7 , 8–11, 2·6–12, 14–15, 18–20 (የተወሰኑ ዐረብና ግብጥ ተናናት 13—20 ግሪክ ተናናት 10—30) የተመረኰዙባቸው ክፍሎች ናቸው ።

1015. F. Nan: La didascalie...ገጽ 733

1016. E. Hauler: Didascalia...ገጽ 185

1017. E. Hauler, eine latinische palimpsest uebersetzuog der didascala apostolorum, (les comptes rends de lacademie de scicnce de vilenne) T. CXXXIV.T.3. 1896 Sitzungsberichte de l'academie de vienne) P. Corsson: Zur Latinische didascalia apostolorum. Z.N.W. 1906 T.1. ገጽ 332—343.

1018. Funk; Didacalia...T II

1019. F.Nau: Didascalie D.C.T.T.IV ገጽ 716

ማለትም ይህን ላቲን ትርጉም ለማከናወን የተቻለው ጳውሊኖስ ሩፊኖስ በአደረገለት ርዳታና ድጋፍ መሠረት እንደሆነ ይታመናል[1020] በሌላ በኩል ይህ ትርጉም ከግሪክኛው ሰነድ ወደ ላቲን ለመመለስ ጥንቃቄ ወይም ትኩረት ያልሰጠበት ትርጉም ማለት ስሕተት የተሞላበት ሥራ ሆኖ ይቆጠራል ለምሳሌ ብዙ ግሪክ ቃላት በዚህ ላቲን ትርጉም ተጣመው (ተገልብጠው ይገኛሉና ለምሳሌ ፓሮኪ —ፓሮኪያ ፣ አርፋኖስ አርፋኒታስ፣ ፓራሊፓሚኖን ፓራሊፓሚንዩም ወዘተ·[1021] ። ይህም ሁኔታዎች በእሉበት መልካቸው ትክክለኛዎችንና ተስማሚዎችን ምትክ ቃላት ለማግኘት ያለ መቻል በአንድ በኩል ባሌላ በኩል ይህ አለመቻል እነዚህን ምትክ ቃላት ባለማግኘት ብቻ ሳይሆን ነገር ግን ራሱ ትርጉሙ ትክክለኛ ትርጉም አለመሆኑም ነው ምክንያቱም በዚሁ ላቲት ትርጉም በግሪኩ እናት ሰነድ በሐዋርያውያት ትእዛዛትና በሱርስጥ ትርጉም በተገኘበት መልኩ ከፍተኛ ልዩነት ይታያል[1022]።

ይህም ሆኖ ግን የዲድስቅልያ ላቲን ትርጉም ነጠብጣቦች ዲድስቅልያ ቀደም ብሎ በምዕራብም ስለመኖሩ ታሪካዊ ምስክርነትን ይዟል ።

9·4·2· የዲድስቅልያ ሱርስጥ ትርጉም

ዲድስቅልያ ከላይ እንደተመለከተው ከተወሰኑ ነጠብጣቦች በስተቀር ግሪክ እናቱ ሰነድ ጠፍቶ በሙሉ መልኩ ማለትም ይዘቱ በሱርስጥ ተርጉሙ ነው በመጀመሪያ ሊገኝ የቻለው ።

የዲድስቅልያ ሱርስጥ ትርጉሙ ሰነድ Didascalia apostolorum syriac በሚል ርእስ በፓሪስ በሚገኝ የ9ኛው ወይም የ10ኛው ምዕተ ዓመት የእጅ ጽሑፍ (codex sangermanensis-parisiensis oricnt 38 [1023] በP. De lagarde በ1854 ለመጀመሪያ ጊዜ ታትሞ

1020. F. Nau: En Acts du XIVE Congress internationale des oricntalistes paris. 1906. T.1. ገጽ 35—38 Leclerq: didascalie...D.Ac.L.T.IV ገጽ 806

1021. M. Viard: La didascalie des apotres ገጽ 14።

1022. F. Nau: diascalie...D.T.C.T. 4 ገጽ 735.
በዚህ ላይ ልዩነቶችን ለማሳየት—ለማረጋጥ የዲድስቅልያ ግሪክ ሱርስጥና ላቲን ሰነዶች የመጀመሪያዎች ሐረጐች ጐን ለጐን ተቀርጸው ተነጻጽረዋል ።

1023. P. De lagarde: Didascalia apostolorum, syriac. 1854 MS. De. paris. Bibliotheque nationale de paris no. 62.

ሲገኝ[1024] በሌላም በኩል በአንድ Scarfe በሚባል ሰሚናር በJ. Rendel Harris የተገኘ ሌላ ሜሶጶጣሚያዊ የእጅ ጽሑፍ Codex mesopotamicus ወይም (codex harrisianus) በ M.P. Gibson የታተመ ሲሆን [1025] በዚህም አጋጣሚ P. P.M. Gibson codex sangermanensis የተወሰነው ፍሬ ነገሮችን ይዞ በሚገኘው ፣ codex mesopotamicus codex cantabrigiensis እና codex mussei borgiani መካከል ያሉትን ዋና ዋና መነጣጥሎችን ዘርዝራ አቀነባብራለች [1026] ከእነዚህ በስተቀር ሱርስጥ ዲድስቅልያ ወደ ልዩ ልዩ ቋንቋዎች እንግሊዝኛ በረቧ ፣ በ connolly [1027] እና ፈረንሳይኛ በF. Nau [1028] ጀርመንኛ በ Achclis-fleming ተተርጕሞ ፣ ታትሟል[1029] ሱርስጥ ዲድስቅልያ ከሐዋርያውያት ትእዛዛት 1—6 መጻሕፍት ከአንድ አንድ ልዩነቶችና ተራ ቅደም ተከተል ለውጥ በስተቀር ተመሳሳይ ይዘት እንደ አለው ይታያል በሌላም በኩል በP. De Lagarde ሕትመት ያልታየው መቅድም በGibson ይገኛል ።

ሱርስጥ ዲድስቅልያ አንድም በሙሉ ወይም አንድ አንድ ነጠብጣብ ክፍሎች በልዩ ልዩ አብያተ መጻሕፍት በሚገኙ የእጅ ጽሑፎች ይገኛሉ[1030] እንደተባለው በሚከተለው መልክ የሐዋርያውያት ትእዛዛት የመጀመሪያዎች መጽሕፍት የፈለቁበት ሱርስጥ ዲድስቅልያ በ26 (27) ምዕራፎች ይከፈላል ።

ሱርስጥ ዲድስቅልያ	ሐዋርያውያት ትእዛዛት
1	1·1 [1031]
2	I 2 [1032]
3	I 8 [1033]
4	II 1 [1034]
5	II 6 [1035]
6	II 12 [1036]
7	II 18 [1037]
8	II24 [1038]
9	II 25 [1039]
10	II 27 [1040]
11	II 43 [1041]
12	II 57 [1042]
13	II 59 [1043]
14	III 1 [1044]
15	III 5 [1045]
16	III 15 [1046]
17	IV 1 [1047]
18	IV 5 [1048]
19	V III 15 [1049]

1024. M.P. Gibson; The didascalia apostolorum in syriac horae semiticae No. I. 1903.

1026 M.P. Gibson: the didascalia apostolorum in English translation. Horae semiticae no II, London 1903. J. Quasten. patrology. T. II ገጽ 151።

1027. R.H. connolly; Didascalia apostolorum. The syriac Version translated and accompanied by the verona latin fragments. Oxford 1929.

1028. F. Nau; La didascalie C'est-a dire l'enseignement catholique des douze apôtres et saint disciples de notre sauveur en canoniste contemporain 1901—1902.

1029. H. Achelis—J.flemming, die syrische didascalie uhersetzt und erklärt. T.U.T. 25.2 1904.

1030. F. Nau, didascallie: D.T.C.T. 4. ገጽ 737።

1031። P.G.TI ዐምድ 557

1032. P.G.TI ዐምድ 561
1033. P.G.TI ዐምድ 557
1034. P.G.TI ዐምድ 593
1035. P.G.TI ዐምድ 601
1036. P G.TI ዐምድ 615
1037. P.G.TI ዐምድ 629
1038. P.G.TI ዐምድ 660 መስመር 5
1039. P.G.TI ዐምድ 661 መስመር 8
1040. P.G.TI ዐምድ 689 መስመር 10
1041. P.G.TI ዐምድ 704 መስመር 4
1042. P.G.TI ዐምድ 724
1043. P.G.TI ዐምድ 741
1044. P G.TI ዐምድ 760
1045. P.G.TI ዐምድ 768
1046። P.G.TI ዐምድ 68
1047. P G.TI ዐምድ 793 መስመር 32
1048. P.G.TI ዐምድ 808
1049 P.G.TI ዐምድ 809

20	V 1 [1050]
21	IV 5 [1051]
22	V 1 [1052]
23	V 7 [1053]
24	VI 11 [1054]
25	VI 13 [1055]
26	VI 18 [1056]

9·4·3· የዲድስቅልያ ዐረብኛ ትርጉም

ዲድስቅልያ ዘሐዋርያት በልዩ ልዩ በዐረብኛና ግብጥ ትርጉሞች የእጅ ጽሑፎች ይገኛል ። ለምሳሌ በአስቄጥስ ምድረ በዳ ገዳመ ዮሐንስ ንዑስ በ14ኛው ምዕተ ዓመት በAbull መቃርዮስ በተዘጋጀ ቀኖናዊ መድበል የሚገኙ ሁለት የእጅ ጽሑፎች[1057] የዲድስቅልያ ዘሐዋርያት ሁለት ሰነዶች በሀረብኛ ትርጉም የሚገኙ ሲሆን ከነዚህ አንዱ 39 ምዕራፎችን ፤ ከሐዋርያውያት ትእዛዛት 1—6 መጻሕፍትንና ተጨማሪ 6 ምዕራፎችን ይዞ ይገኛል ። ይህም ዲድስቅልያ አንድ በመበል ይለያል ከዚህም አንጻር አንዱ ልውጦችንና ጭማሪዎችን ይዞና ሌላው እነዚህ ሳይኖሩት የሚገኙ ሁለት ሰነዶች መኖራቸው ተረጋግጧል ።

በመቃርዮስ ቀኖናዊ መድበል የተያዘው የመጀመሪያው ዲድስቅልያ ሰነድ በተለይ በሁለት ማለትም 3ኛውና 4ኛው የሐዋርያውያት ትእዛዛት መጻሕፍት ከፍተኛ ለውጦችን ሲያመለክት (ቀኖና 12 16 በ5ኛውና በ6ኛው መጻሕፍት ጉዮሎቶችን (ቀኖናት—29) ።

ይህ ሰነድ በፓሪስ በተገኘ የእጅ ጽሑፍ መሠረት በFunk ጥናትና

1050. P.G.TI ዐምድ 829
1051. P.G.TI ዐምድ 837
1052. P.G.TI ዐምድ 853
1053. P.G.TI ዐምድ 853
1054. P.G.TI ዐምድ 209
1055. P.G.TI ዐምድ 236
1056. P.G.TI ዐምድ 944 መስመር 37
1057. Grabe: Essay upon two arabic mss. of the bodleian librarv and that ancient book called the doctrine of apostles, London 1711. P.De Lagarde, Didascalia apostolorum C.IV MSS. Arabes de paris no 251,(1352). Funk. Die apostolischesn konstitutionen, ገጽ 221–222 ።

ስራ ሐተታ ተካሂዶበታል ።[1058] ይህም የእጅ ጽሑፍ በእስክንድርያ ፓትሪያርክ ካይሮ ቤተ መጻሕፍት ከተገኘ አንድ የእጅ ጽሑፍ ምንዓል ባት በ17ኛው ምዕተ ዓመት በW. Vansleb ተገልብጦ የሄደ እንደሆነ ይደግፋል።[1059] ከሚቀጥለው ሰንጠረዥ የFunk ንጽጽሮችን ለመመል ከት እንደሚቻለው[1060] ።

በሱርስጥም ሆነ ሀረብኛ ዲድስቅልያ ትርጉም በሐዋርያውያት ትእዛዛት ላይ የሚታዩ ጭማሪዎች ወይም ለውጦች መኖራቸው ምንም እንኳን የተጠበቀ ቢሆንም ይህ የዲድስቅልያ ዐረብኛና ሱርስጥ ሳይሆን ከግሪክ እናቱ ሰነድ እንደተደረገ ነው ተቀባይነት ያገኘው ።

ዐረብኛ ዲድስቀልያ	ሐዋርያውያት ትእዝዛት
1	I 4 [1051]
2	I 8 [1052]
3	II 11 [1053]
4	II 15 [1054]
5	II 21 [1055]
6	II 26 [1056]
7	II 30 [1057]
8	II 37 [1058]

F. Nanu: Didascalie des apôtres. D.T.C.T. IV. ገጽ 737. በ Funk የተደረገው ማብራሪያ ሐተታ በፓሪስ ከሚገኘው ቁጥር 252 የእጅ ጽሑፍ መሠረትነት ነው። F. Nau: Didascalie...D.C.T.T.IV ገጽ 738።

1051. P.G.T.I ዐምድ 569
1052. P.G.T.I ዐምድ 557
1053. P.G.T.I ዐምድ 593
1054. P.G.T.I ዐምድ 624
1055. P.G.T.I ዐምድ 640 መስመር
1056. P.G.T.I ዐምድ 664 መስመር 38
1057. P.G.T.I ዐምድ 677 መስመር 9
1058. P.G.T.I ዐምድ 689 መስመር 4

9	II 53[1059]
10	II 54[1060]
11	II 62—63[1061]

በተቃራኒው በ1295 ከቅብጥ ትርጉም እንደተመለሰና በመቃር ዮስ ቀኖናዊ መድበል የሚታዩትን ለውጦችና ጭማሪዎች የማያሳይ የ Borgio Museo ዐረብኛ የእጅ ጽሑፍ ሰነድ ይጠቀሳል ስለዚህ እነዚህን ለውጦች ለማያሳየው ግእዝ ትርጉም መሠረቱ ይህ የእጅ ጽሑፍ ሰነድ ነው ለማለት ይቻላል[1061]። የBorgio Museo ዐረብኛ የእጅ ጽሑፍ የመጀመሪያውን ሰነድ መቅደም ሲይዝ ተጨማሪ 6 ምዕራፎችን አልያ ዘም ይህ ዲድስቅልያ 44 ምዕራፎች ሲኖሩት ከዲድስቅልያ እንደ ለመለየት ዲድስቅልያ ሁለት ተብሎ ይታወቃል ።

ይህ ዐረብኛ ትርጉም ዲድስቅልያ ከሐዋርያውያት ትእዛዛት I-VII (ምዕራፍ 4—34) መጻሕፍት ጋር ተመሳሳይ ነው[1063]።

ይህንም Rahmani የተጠቀመበት -- ሰነድ እንደሆነ ይረዳል[1064] በሌላ በኩል የመቃርዮስ ቀኖናዊ መድበል (14ኛው ምዕተ ዓመት) ዲድስቅልያ ተተረጐመባቸው ተብለው ከሚገልጹት ሐዋርያውያት ትእዛዛትና በራሱ ዲድስቅልያ መካከል የመማታት ችግር ይታይበታል ማለትም በመቃርዮስ ቀኖናዊ መድበል የተያዘው ዲድስቅልያ ዘሐዋርያት ከሐዋርያውያት ትእዛዛት 1 — 6 መጻሕፍት ጋር ሲተያይ የምዕራፎች አቀማመጥና ቁጥሮች አሰጣጥ እንደሚከተለው ተለዋውጠ ውበት ይገኛሉ ።

1059. P.G.T.I ዐምድ፡ 777 መስመር 22
1060. P.G.T.I ዐምድ፡ 720 መስመር 9
1061. P.G.T.I ዐምድ፡ 752 757
1062. Baumastark : Die Nichtgriechischen parallel texte zum achten buche der apostolischen konstitionen. O.C. 1903. T III ገጽ 201 — 208 , cosman francis; copti dans la collection eouti T. VIII Rome 1932.S.S. S.F.D.C.O.70. W. lill -J. Leipoldt: Hippolytus romanus: koptische text der Didascalia und constitutionen apostolorum. T.U. 1934 ገጽ 581።
1063 F. Funk: arabische didascalie 1934. T.O. 1904 ገጽ 581 T. LXXVI. ገጽ 223 — —248.
1064 Rahmani. Testamentum... ገጽ X II-XIL

ሐዋርያውያት ትእዛዛት		ዲድስቅልያ ዘመቃርዮስ
III 1e—11 P.G.T.I.	ዐምድ 269—789	—XXIX-XXX
III 12 P.G.T.I.	ዐምድ 224—37	XXIV
III 14—15 P.G.T.I.	ዐምድ 729—809	XXII
IV 1—4 P.G.T.I.	ዐምድ 808—809	II-XII
IV 5 P.G.T.I.	ዐምድ 109—812	XXIV
IV 6—10 P.G.T.I.	ዐምድ 812—821	XIL-XL
IV 11 P.G.T.I.	ዐምድ 821—824	XXIX-XXX
IV 12—13 P.G.T.I.	ዐምድ 824—825	XXL
V 14 P.G.T.I.	ዐምድ 825	IXLV
V 1—62 P.G.T.I.	ዐምድ 2—828	XXVI
V 7 Be—D P.G.T.I	ዐምድ 837—852	XVII
V 8—9 P.G.T.I.	ዐምድ 853	XVIII
V 10 P.G.T.I.	ዐምድ 853	XXIV
V 11—12 P.G.T.I.	ዐምድ 883—57	XXX
V 13—16 P.G.T.I.	ዐምድ 809—900	XVIII
V 17—20 P.G.T.I.	ዐምድ 909T—920	XXXI
VI 1—6 P.G.T.I.	ዐምድ 988—992	XXXII
VI 30 P.G.T.I.	ዐምድ 993.	XXXIII

የዚህ ዐረብኛ ዲድስቅልያ XXXX—XXXIV ምዕራፎች በሱርስጥ ዲድስቅልያ አይገኙም ። በሐዋርያውያት ትእዛዛትም የሉም ። በእነዚህ ምዕራፎች ላይ የተጨመሩት ነገሮችም የሉም ። ስለዚህ እነዚህ ምዕራፎች ከመጽሐፈ ኪዳን የተዋሱ እንደሆነ ይገመታል ።[1065] እነዚህ ምዕራፎች መጀመሪያ በFunk ወደ ጀርመንኛ ቋንቋ የተተረጐሙ ሲሆን[1066] ሁለተኛም በራሱ Rahmani ወደ ላቲን ተተርጐመዋል።[1067] ስለዚህ በኪዳንና በዲድስቅልያ መካከል የተደረገ ንጽጽር ይህን ይመስላል ።

ዲድስቅልያ	መጽሐፈ ኪዳን
XXXV	I. 19[1068]
XXXVI	I. 20[1069]

1065. F. Nau: Didascalia...D..C.T.I.V.
1066. F.Nau: Die aoostolischen Konstitutionen ገጽ 226
1067. Funk. Didascalia...T.II ገጽ 125
1068. Rahmani: Testamentum... ገጽ 23
1069. Rahamaqi: Testamentum...ገጽ 27

XXXVII	1. 22a [1070]
XXXVIII	1.22b 23b ለውጦች አሉባቸው[1071]
XXXIX	1.28 [1072]

እነዚህ የእጅ ጽሑፎች የተለያዩ ምዕራፎችንና የያዘት ለውጦችን ይዘው ቢገኙም[1073] አሁንም የእነዚህ የእጅ ጽሑፎች ንጽጽር መደረጉ ቢያስፈልግም የጽሑፉን መስመር የሚያልፍ ሆኖ በመታየቱ አልተደረገም ።

9·4·4 የዲድስቅልያ ግእዝ ትርጉም

ዲድስቅልያ ዘሐዋርያት በግእዝ ትርጉምም ሊተላለፍ ችሏል [1074]

ዲድስቅልያ በመባል የሚታወቀው ዲዳስካልያ ዘሐዋርያት ከዐረብኛ ዲድስቅልያ እንደ ተመለሰ ይተመናል ። ነገር ግን ችግሩ ከየትኛው ዐረብኛ ሰነድ—ትርጉም ነው ምክንያቱም የዚህ ዐረብኛ ትርጉም ልዩ ልዩ ሰነዶች መኖራቸው ተመልክቷልና ።

ቢሆንም በግእዙ ሰነድ የሚታዩ ለውጦችን ይዞ ከሚገኘው የAbu-l መቃርዮስ ቀኖናዊ መድበል ዐረብኛ ዲድስቅልያ ሊሆን አይችልም ።

ከላይ እንደተባለው እንደ Baumstark በመቃርዮስ ቀኖናዊ መድበል ዲድስቅልያ የሚታዩት ለውጦች ሳይኖሩት ግን ከግብጥ ትርጉም ሰነድ የተመለሰ 44 ምዕራፎችን ይዞ የሚገኝና ከ44 ምዕራፎች 34 ምዕራፎች ከሐዋርያውያት ትእዛዛት የመጀመሪያዎቹ መጻሕፍት ጋር ይታያሉ[1075]።

1070. Rahamani: Testamentum... ገጽ 29
1071. Rahamani Testamentum... ገጽ 33
1072. Rahamani Testamentum... ገጽ 59
1073. W Riedel: Die Kirchenrechtsquellen ገጽ 28-32: Vansleb: Histoire De l'Eglise... ገጽ 250-259. Funk: Apost. Konsitiutionen ገጽ 159. Achelis: R.E ገጽ Bardenhewer Les péres de l'église Tran: Fran. Paris 1896 ገጽ 47·
1074. A Harnack: ältchrislichen Lıteratur T.I ገጽ 511 Graf: Geschichte Der Christlichen Atabischen Literatur. Rome 1844. T.I. 654-569.
1074. A-Harnack: Altchristlichen Literatur T.I. ገጽ 511. G. Graft: Geschichte Der Christlichen Arabischen Literatur. Rome 1844, T.I. 654-569.
1075 Mauro Da Leonessa. La Versione Ethiopica De Canoni Apocryphi Concilio Da Nicea Regna Di Studi Ethiopici 2/1942.

በርግጥ ይህ የግእዝ ትርጉም ሰነድ 44 ምዕራፎችን ሳይሆን 39 ምዕራፎችን ነው ይዞ የሚገኘው

ከነዚህም 39 ምዕራፎች 22 ምዕራፎች በPell Platt ከእንግሊዝኛ ትርጉም ጋር ታትመዋል [1076] በሌላ በኩል የAbbadie የእጅ ጹሑፍ በ46 ምዕራፎች ይከፈላል [1077] የግእዙ ትርጉም ሙሉ ሰነድ በእንግሊዝኛ ቋንቋ ተተርጉሞ በJ.Harden ታትሟል ። [1078]

በአጠቃላይ በመቃርዮስ ቀኖናዊ መድበል ከአሉት መግቢያው እና ከመጀመሪያዎች 11 ምዕራፎች በስተቀር የግእዙ ዲድስቅልያ በመቃርዮስ ቀኖናዊ መድበል ከአለው ዲድስቅልያ በተቃራኒ የሐዋርያውት ትእዛዛት ቢጋርን ይከተላል ።

ግእዝ ዲድስቅልያ	ሐዋርያውያት ትእዛዛት
XII	III 11 [1079]
XIII	III 9 [1080]
XIV	III 10 [1081]
XV	III 12 [1082]
XVI	III 15 [1083]
XVII	IV 16 [1084]
XVIII	IV 2—4 ወዘተ [1085]

በተጨማሪም ይህ ግእዝ ዲድስቀልያ ከላይ እንደተባለው ከሐዋርያውያት ትእዛዛት 1-VII(I-7) መጻሕፍት በነፃ የተወሰደ እንጂ — ከዲድስቅልያ የተተረጐመ እንደ አልሆነ ይታሰባል ። ስለዚህም በዲድስቅልያና

1076. T.P. Pell: the Ethiopic Didascalia...1834.
1077. MS. Arabe De La Propaganda 24: Haris. VII ገጽ 448 M. Baumstark: Orient Christianum 1903, T. III ገጽ 201 Funk: Arabische Didascalie. T.O. 1904 ገጽ 201 Rahmani: Testamentum ገጽ XII-XIV.
1078. J.M. Harden: the Ethiopic Didascalia. S.P.C.K. London 1920 Ms Abbadie No. 79
1079 P.G.T.I ዐምድ 787
1080. P.G.T.I ዐምድ 781
1081. P.G.T.I ዐምድ 788
1082. P.G.T.I ዐምድ 789
1083. P.G.T.I ዐምድ 795
1084. P.G.T.I ዐምድ 808
1085. P.G.T.I ዐምድ 808

በሐዋርያውያት ትእዛዛት መካከል አማካይ ቦታን ይዞ እንደሚገኝ ይቆጠራል ። በሌላ በኩል ከሐዋርያውያት ትእዛዛት 1-VII መጻሕፍት ከተወሰደው ዐረብኛ ሁለት ዲድስቅልያ እንደ ተተረጐመ ይደገፋል ። ምክንያቱም ይህም ግእዝ ትርጉም ዲድስቅልያ 6ቱን ተጨማሪ ምዕራፎች ሲይዝ ከነዚህ 5ቱ ምዕራፎች የተወሰኑ ቀኖናት 1.9.2.48—52.3 18—26 ከመገደፋቸው ጋር ከ25—30 ምዕራፎች ጋር ይስማማሉ እንግዲህ በግእዝ ዲድስቅልናያ በልዩ ልዩ የእጅ ጽሑፎች እንደዚሁም በዐረብኛ ዲድስቅልያ ሁለት እና በሐዋርያውያት ትእዛዛት መካከከል ያሉትን ግንኙነቶችና ልዩነቶች ግልጥ አድርጐ ለማሳየት ይቻል ዘንድ የተዘጋጀውን የንጽጽር ሰንጠረዥ ስሌዳ ቀጥለን እናመለክታለን ።

ዲድስቅልያ ዘሐዋርያት

የግእዝ የእጅ ጽሑፍ[1086]	የግእዝ ሕትመት[1067]	ዐረብኛ ሁለት ሰነድ[1088]	ሐዋርያውያት ትእዛዛት[1089]	ሱርሰጥ ሰነድ[1090]
1		መግቢያ I	1-4	1
2	2	1	I 5—7	
3	2	2	II 1—14ª	4
4—5	3	3	II 15ª—21	5
6	4	4	II 21—25	6
7	5	5	II 26—30	
8	6	6	II 26—30	
9	7	7	II 30ª—37ª	
10	8	8	II 37—53	
11	9	9	II 54—61	
12	10	10	II 62—63	
13	11	11	III 1—8	
14	12	12	III 9	14
15	13	13	III 10—12	

1086. British Museum—Mss orient no. 752, 793, 797, 798, 799. Harden. The ethiopic didascalia S.P.C.K ገጽ XXII
1087. በP.Platt የታተመው ሰነድ ከላይኞቹ ሰነዶች በተወሰነ ደረጃም ቢሆን ልዩነቶች ያሳያል ።
1088. ከዚሁ ገጽ 228–237
1089. ከዚሁ ገጽ 145
1090. ከዚሁ ገጽ 225 228

16	14	14	III 12—20	16
17	15—16	15	IV 2—4	
18	16	16	IV 5	
19	17	17	IV 5	
20	18	18	IV 6—10	
21	19	19-20	IV 11	
22	20	21	IV 12—13	
23	21	22	IV 14	
24	22	23	V 1—7	
25	23	24—25	V 8—9	20
26	25	26	V 10	19
27	26	27	V 11—12	20
28	27	28	V 13—16	
29	28	29	V 17—18	20—22
30	29	30	VI 1—6	
31	30	31	VI 7—10	26
32	32	32	VI 13—30	
33—34	32	33—34	VII 1—17	
35	33	35	VII 27—35	
36—37	34	36—37	VII 36—39	
38	35	38	VII 40—42	
39	36	39	VII 43—44	
40	37	40	VII 45	
41—42	38	41—42	VII 46	
43		43		
		44		

የግእዙ ዲድስቅልያ ምዕራፎች በLudolphus ወደላቲን ተተረጉመዋል[1091] ቀጥሎም ወደ ፈረንሳይኛ[1092] እና ወደ ጀርመንኛ[1093] ተተርጐመዋል ። የሚገርመው ግን በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን መድበለ ቀኖናት ሲኖዶስ አለማመያዙ ነው[1094] ።በመጨረሻ የግእዝ ዲድስቅ

1091. Ludolphus: Commentarius, Lib. III Cap. 4 ገጽ 304—308
1092. J. Francon; La didascalic ethiopiene traduction francais R.O.C. 1912 1914. Scr; 2. T. 6 ገጽ 164T166 ፡ 265—270 T.7 ገጽ 199-203, 286-299. T.9. ገጽ 183 187
1093. Riedel: Die kirchenrechtsquellen des patriarchats Alexandrien 1900
1094 በዚሁ ገጽ 216–218

ልያ ሐዋርያውያት ትእዛዛት የመጀመሪያዎቹ 6 መጻሕፍት ነፃ ትርጉም እንጂ በሱርስጥና ዐረብኛ ትርጉም በተገኘበት — በመጣበት መልኩ ከራሱ ከድዲስቅልያ የተመሰሰ አለመሆኑ ይገመታል። [1095] ነገር ግን እውነቱ የኢትዮጵያ ዲድስቅልያ ሁልጊዜ ከኢትዮጵያ ቤተክርስቲያናውያን ሥራዎች ከመሰል ሥራዎች ጋር አንድም በእናትነት ሆነ ወይም በትርጉም ባላቸው ግንኙነት እንደሚከሰቱት ሁሉ አንድም ከዐረብኛና ሱርሰጥ ትርጉም ሆነ ወይም ከሐዋርያውያት ትእዛዛት ጋር ልዩነት እንደአለው ይታያል[1096]

። ከዚህም በመነሳት ዲድስቅልያ ዘሐዋርያት በግብጽ ቤተክርስቲያንም ሆነ በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ከፍተኛ አክብሮት ያለው ሥራ ነው። በተለየ በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ገላውዴዎስ መሠረታዊ ኑዛዜ Confessio Claudii እንደሚገኝ ሆኖ ከፍተኛ ቦታ አለው [1097]

9·4·5 የዲድስቅልያ ይዘት

ዲድስቅልያ ከሐዋርያት ሥርዐተ ቅዳሴን ፣ ቀኖናዊ ሥርዓትንና ክርስቲያናዊ የሥነ ምግባር ትምህርትን ይዞ የሚገኝ ሰነድ ነው ።

ዲድስቅልያን ከግእዙ ትርጉም ሰነድ ጋር አስቸጋሪ ቢሆንም ዐረብኛውን ዲድስቅልያን[1078] እና ሱርስጡን ዲድስቅልያን[1079] በማነጻጸር ቀረቤታቸውን መገንዘብ ይቻላል ።

ቢሆንም በሦስቱም ቋንቋዎች (ግእዝ ፣ ዐረብኛና ሱርሰጥ) ትርጉሞች የሚገኘው ዲድስቅልያ በቆኖናቱ ቅደም—ተከተልና የይዘቶች አንድም በጥልቅ መልክ ወይም በዝርዝር ሁኔታ ተቀርጾ ከመገኘቱ አንጻር የሚከሰቱ ልዩነቶች እንደተጠበቁ ሆነው በአጠቃላይ ገጽታው ወደ አንድ ወጥ ምንጭ የሚያመራ ሆኖ ይገኛል ። ሆኖም ወደ ፍትሐ ነገሥቱ ይዘት በማተኮር ከግእዙ ዲድስቅልያ ጋር በማገናዘብ ይዘቱን እንመለከታለን ።

1095. J Harden; The ethiopic didascalia (English translation) in "Translations ot early documents" ser. IV. S.P.K. London. 1920; Harden, An introduction to ethiopic christian literature 1926 London ገጽ 64 (S.P.C.K) Pankhurst cultural history of Ethiopia London 1957 ገጽ 252 224 Reidel: Die kirchentrechtsquellen ገጽ 28—32። 164—165።
1096. Vansleb: Histoire del'eglise... ገጽ 256-259.
1097. Confessio claudii; Pankhurst, cultural history of Ethiopia ገጽ 334-337.
1098· ከዚሁ ገጽ 228–232
1099 በዚሁ ገጽ 225–228

9·4·5·1 ክርስቲያናዊ ሥነ ምግባር

— በቤተሰቦች መካከል መረዳዳትና መከባበር ማለትም ሴቶች ለወንዶች—ባሎቻቸው ወንዶችም ለሴቶች ባልተቤቶቻቸው ታማኞች ሆኖ መገኘት[1100]።

— ወላጆች ልጆችን ቃለ እግዚአብሔርን በማስተማርና በእግዚአብሔር ስም በማሳመን ከክፉ ተግባራት የራቁ ሆነው እንዲያድጉ ማድረግ [1101]

— ችሎት ያነሳቸውን አቅመ ደካሞችና ችግረኞችን መርዳት ፣ ራስን ግን መርዳት ሲቻል ለሌላ ሸከም መሆን እንደማይገባ[1102]

— በክርስቶስ ስም ለሚሰደዱ ፣ ለሚሰውና ለሚታሰሩ ትብብርን ማድረግ እንደሚገባ[1103]

— ክርስቲያኖች ቃለ ወንጌልን በመከተል በመካከል ለሚፈጠሩ ቂም በቀሎች ይቅርታን ማድረግ የማይታለፍ ሲሆን በክርስቲያናዊ ማኅበረሰብ ሥርዐት ለመፍታት ጥረት ማድረግ[1104]... ወዘተ የሚደነግጉትን ድንጋጌዎችን የያዘው ክፍል ነው ።

9·4·5·2 ሥርዐተ ቅዳሴ — ሥርዐተ አምልኮት

የዲድስቅልያ ሥርዓተ ቅዳሴያዊ ክፍል የያዛቸው ትእዛዛት

— ክርስቲያኖች በጸሎት—ሥርዐተ አምልኮት መሳተፍ እንደሚችሉ[1105]

— ስለ ደናግልና መበለታት ኃላፊነት[1106]

— ዲያቆናትና ዲያቆናውያት በሥርዐተ አምልኮት ስለሚኖራቸው ግዴታዎች[1107]

— ስለ ሰብዓቱ በዓላት፡ ትሰብእት ፣ ልደት ፣ ጥምቀት ፣ ሆሳዕና ፣ ትንሣኤ ፣ ጰራቅሊጦስ ፣ ደብረ ታቦር[1108]

1100· ዲድስቅልያ ቁ·2 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 11 ቁጥር 463—64 ድስቅ 3
1101· ዲድስቅልያ ቁ· 21 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 11 ቁጥር 455—56 ድስቅ 22
1102· ዲድስቅልያ ቁ· 18 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 16 ቁጥር 630 ድስቅ 15
1103· ዲድስቅልያ ቁ· — ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 16 ቁጥር 617 ድስቅ 25
1104· ዲድስቅልያ ቁ· 9 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 43 ቁጥር 1479 ድስቅ 8
1105· ዲድስቅልያ ቁ· — ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 43 ቁጥር 1486 ድስቅ 8
1106· ዲድስቅልያ ቁ· — ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 12 ቁጥር 47 ድስቅ 12
1107· ዲድስቅልያ ቁ· — ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 10 ቁጥር 410 ድስቅ 14
1108· ዲድስቅልያ ቁ· — ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 10 ቁጥር 416 ድስቅ 14

9·4·5·3 ቀኖናዊ ሥርዐት

የዲድስቅልያ ቀኖናዊ ሥርዐት በአጠቃላይ የቤተክርስቲያን አገል ጋዮች ካህናት

ነገር ግን በ"ድስቅ" ምኅፃረ ቃል በፍትሐ ነገሥት የተመዘገቡት ችሎታዎች— መመዘኛዎች

— ከዚያም ዝቅተኛ አገልጋዮች ከዲያቆናዊት እስከ መበለት — ዐቃቢት[1111] ስለሚፈጽሟቸው ተግባራት የሚያመለክተው ክፍል ፤

ነገር ግን በ"ድስቅ" ምኅፃረ ቃል በፍትሐ ነገሥት የተመዘገቡት ጥቅሶች ከራሱ ዲድስቅልያ ይዘቶች ጋር በሙሉ ሊመሳከሩ አይችሉም ። ይህም ከPell Platt 22 ቀኖናት ዲድስቅልያ ሕትመት ወይም ከ Ludolphus 38 ቀኖናት ርእሶች ላቲን ትርጉም ጋር ማስተያየት ይቻላል[1112]።

ከዚያም አንድ ኤጲስ ቆጶስ በሦስት ይዞታዎች ይገለጣል ።

1· እንደ በዓለ ርኅሩኅ ጠባይና ኢ አድላዊ ዳኛ ፤ የጠፋውን በግ ለመፈለግ እንደተሰማራ ቸር ጠባቂ (ኖላዊ ሄር) እና እንደ ብቁና ደግም ሐኪም[1114] ኖላዊ ሄር በእሱ የታመኑትን ክርስቲያኖች ከመንፈሳዊ ሞት— ክህደት በሥነ ምግባርና እምነት ጠብቆ ለመያዝ አስፋለጊው ጥንቃቄን የማድረግ ተግባራትና ስለ ድሆች መበለታትና ድሀ አደግ ሌሎች ጥንቃቄ የማድረግ፡ ወዘተ· ተግባራት ያሉበት ቼር ጠባቂ ካህን ነው [1115]

2· ዳኛ ትክክለኛ ክርስቲያናዊ ፍትሕን የመስጠት በኃጢአት የወደቁ ክርስቲያኖችን ማለት ቅጣትና ተግሳጽ የሚገባቸውን ክርስቲያኖችን የመቅጣትና የመገሰጽ ፤ ወደ ክርስቲያናዊ ሕይወት የመመለስ

1109· ዲድስቅልያ ቁ· 4 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 80 ድስቅ 84--87
1110· ዲድስቅልያ ቁ· 7 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 7 246 248 ቁጥር 246 ድስቅ 12
1111· ዲድስቅልያ ቁ· 12 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 8 ቁጥር 246 ድስቅ 17
1112. Pell Platt: The Ethiopic Didascalia or The Ethiopic Version of the Apostolic Constitutions Received by the Church of Abyssinia... ገጽ 1- 31. J. Ludolphus, Commentarius in Historia Ethiopica Lib III Cap. 4 ገጽ 334።
1114· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁ· 111
1115· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 6 ቁ· 214

በአንድ በኩል[1116] በሌላ በኩል በንስሐ የተጸጸቱን ይቅር የማለትና ወደ ቤተክርስቲያን የመቀበል[1117] ቀሳውስት ፤ ዲያቆናትና ሌሎችም አገልጋዮች ካህናት በፍጹም ሥልጣኑ ሥር ሆነው የመገኘት [1118] ሥልጣን ያለው ኤጵስ ቆጶስ የቤተክርስቲያን ብቸኛ መሪ ነው [1119].

3· ሐኪም በኃጢአት የታመሙት ክርስቲያኖችን ሁሉ የማከም ፤ የማስተማርና የማዳን ኃላፊነት የተሰጠው የድኅነት ነፍስ ሐኪም ኤጲስ ቆጶስ ነው ። በመጨረሻ የዲድስቅልያ ዘሐዋርያት ሐዋርያዊ ሲኖዶስ የቤተክርስቲያንን እምነት ለማጠናከር ዲድስቅልያ ይቀረጽ—ተቀርጾ ይሰጥ ዘንድ እንደተጠራና[1120] ከዚያም ዲድስቅልያ ከተቀረጸ በኋላ ሐዋርያት ሐዋርያዊ ተግባራቸውን ወደሚያከናውኑባቸው ቦታዎች እንደተሰማሩ[1121] ይገልጣል ።

ሆኖም ዲድስቅልያ በሐዋርያት የመጀመሪያው ሲኖዶስ በጽርሐ ጽዮን እንደ አልተሰጠና ስለዚህም የዘመነ ሐዋርያት ሥራ እንደ አልሆነ መግለጡ እንደተጠበቀ ነው ። ጥንታዊነቱ ባይካድም[1122] በመጨረሻም ሱርስጥ ዲድስቅልያ 26 ምዕራፎች ሲኖሩት[1123] ዐረብኛው ዲድስቅልያ 38(39) ምዕራፎችን—ቀኖናትን ወይም 43 (44) ምዕራፎችን — ቀኖናትን ይዞ ይገኛል[1124] ። በፍትሐ ነገሥት ግን ተመዝግቦ የሚገኘው ቁጥር 43 ነው ።[1125]

1116· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 43 ቁ· 1486
1117· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁ· 111
1118· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 6 ቁ·214
1119· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁ· 111
1120· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ መቅድም ክፍል 2
1121· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2
1122· ከዚሁ ገጽ 225–228
1123· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2
1124· በዚሁ ገጽ 228–232
1125· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

10· ኪዳን ዘእግዚእ

የጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ኪዳን(Testamentum Domini Nostri Iesu Christi (T.D.N.I.C) በመባል የሚታወቀው ሰነድ በመጀመሪያ በግሪክ ቋንቋ ምን አልባት በ5ኛው ምዕተ ዓመት ሁለተኛ አጋማሽ ላይ ተዘጋጅቶ ግን በትሑት ያዕቆብ ዘኤዴሳ በግሪኮች ዘመን መንግሥት ቀመር 998 ማለትም 667[1126] ወደ ሱርስጥ ተተርጉሞ ለ ገኝ ችሏል[1127]

ስለዚህ ግሪክኛው እናት ሰነድ ሊጠፋ ቢችልም ከዚህ ሱርስጥ ትርጉሙ በስተቀር ወደፊት እንደምንመለከተው በዐረብኛና ግእዝ ትርጉም ይገኛል ።

ኪዳን ዘእግዚእ በመጀመሪያ ደረጃ በኢየሱስ ክርስቶስ ለአርድእት የተነገረና በጴጥሮስ ርድእ ቀለሚንጦስ በ8 መጻሕፍት የተጻፈ[1128] ከአዋልድ መጻሕፍት ዘሐዲስ ኪዳን መካከል ቀዳሚ ቦታን የያዛ ሆኖ ሲገመት[1129] ኪዳንም ፣ ወይም ዲድስቅልያ በሚል ርእስ በዚህ ሱርስጥ ትርጉም የሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት ክፍልን ይዞ እንደሚገኝ ይታወቃል ።

10·1 ኪዳን ዘእግዚእ የተጻፈበት ዘመንና ጸሐፊ

ስለዚህ ኪዳን ዘእግዚእ በሱርስጥ ቀለሚንጦስ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት የመጀመሪያዎችን ሁለት መጻሕፍት 1– 2 በአንድ በኩል[1130] እና በሌላ በኩል በዐረብኛ ቀለሚንጦስ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት የመጀመሪያውን አንዱን መጻሕፍ[1131] ይዘው ይገኛሉ ።

ይህም ማለት በቀለሚንጦስ ስም ከሚጠሩት መጽሐፍት ተለይቶና ራሱን ችሎ እንደተጻፈና ቆይቶ በቀለሚንጦስም በተሰበሰበው መድበለ ቀኖናት (ሊታቀፍ) የቻለ ሥራ ነው ማለት ነው ። ኪዳን ዘእግዚእ የስም አልባ ጸሐፊና ያልታወቀ ቦታ (ምን አልባት ሶርያ ወይም ግብጽ) ሥራ ሲሆን ሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ ተብሎ በሚታወቀው ጽሑፍ ላይ ተመሥርቶ የተዘጋጀ — የተቀረጸ ሰነድ ነው ። ስለዚህም በይዘቱ በቀጥታ ከግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝና ቀኖናተ አቡሊዲስ[1132] ስለዚህ ከሐዋርያውያት ትእዛዛት[1133] ጋር የተያያዘ ነው ። የኪዳን ዘእግዚእ ይዘት በሁለት ራዕያውያንና ቀኖናውያን ክፍሎች ተከፍሎ ይታያል[1134] ከላይ እንደተባለው ግሪክኛው እናት ሰነድ ጠፍቶ በሱርስጥ ትርጉም የተገኘው ኪዳን ሙሉ ሰነድ ከላቲን ትርጉም ጋር በ1899 በሶርያዊ ማሮናይት ፓትርያርክ ኤግናጢዎስ ኤፍሬም ራሕማኒ ታትሟል[1135] ።

ነገር ግን ከዚህ ሙሉ ሰነድ ሕትመት በፊት ከተደረጉት አንድ አንድ ትውስታዎች ጥቅሶች በስተቀር[1134] በP De Lagarde ከአንድ የመጀመሪያውን ክፍል ካልያዘ የእጅ ጽሑፍ የተከናወነ ሕትመት በአንድ በኩል[1137] በሌላ በኩል በBendzem የተደረገውን የመጀመሪያውን ክፍል ሕትመት[1138] እናውቃለን ። የኪዳኑ ሥርዐተ ቅዳሴ ክፍል መሠረታውያን ክፍሎች ሊታተሙ ችለዋል[1139] ። ኪዳን ዘእግዚእ እንደተባለው በግልጥ --በላዲቅና ዐረብኛ ትርጉም ተጠብቆ ተላልፎዋል[1140]።

1126· ስለ ግሪኮች ዘመን መንግሥት ቀመር ከላይ ገጽ

1127· ይህ አንቀጽ በሁለተኛው መጽሐፍ መጨረሻ ይጠቀሳል ። Funk La Version Syriaque de Octateuque de Clement Traden. Francais April 1913.

1128. P. de Lagarde መጽሐፈ ቀለሚንጦስ አንደኛ የጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ኪዳን ከሙታን ከተነሳ በኋላ ለቅዱሳን ሐዋርያት የተናገራቸው ቃላት የበርሊን የሳይንስ አካዳሚ ቃለ ጉባኤ reliquiae...Syriac 8. P. de Lagarde Clementis Rom. Liber Primus Qui Dicitur. TESTAMENTUM Domini Jesu Christi. Item. Liber Secundum.

1129. Robens Duval; Anciennes Chrètiennes Litteratures T II La Litterature. Syriac April — 1900

1130· ከዚሁ ገጽ 206–207

1131· ከዚሁ ገጽ 207–209

1132. G. Dix, The Treatise. ገጽ LXI, P.de Lagarde, Reliquiae...Syriac 27—27፣ 80—89

1133. G. Bardy, La Testament...D.T.C.T. ገጽ 459

1134. F. Nau—Testament de Notre Seigneur Jesus—Christ, D.T.C.T.

1135. "Testamentum Domini Nostri Jesu Christi Nunc Primum Edidit Latinae et Illustravit Ignatius Ephraim II Rahmani, Patriarch Antiochenus Syrorum" Maguntiae 1899, Riedel: Die Kirchenrechtsquellen ገጽ 156።

1136. H. Bickell, Geschichte der Kirchenrechts ገጽ 183።

1137. P. De Lagarde, Reliquiae...Syriac ገጽ 2—19

1138. J.A. Bandzem, A Syriac Tenxt of the Testament of the Lord J.T. S. III 1901 ገጽ 301—516።

1139. J. Quasten, Monumenta Eucharistica et Liturgica Vetutissima Bonni, 1935-37, ገጽ 235—273።

1140. O.H. Burstmer, Coptic and Arabic Version of Mystagogia : Museoı XLVI 1933 ገጽ 203-235።

ስለዚህ ኪዳን ዘእግዚእ በግብጽ ቤተ ክርስቲያን የሥርዐተ ቅዳሴና ራዕይ ሥነ ጽሑፍን ሊያበለጽግ ችሏል[1141]።

10·2 የኪዳን ዘእግዚእ ይዘት

የኪዳን ዘእግዚእ ይዘተን በሚመለከት እስከ አሁን እንደተመለከቱት የአቡሊዲስ ሥራዎችን ፣ የዲድስቅልያ የመጀመሪያው መጽሐፍ የሥርዓተ ቅዳሴንና ቀኖናውያት ትእዛዛትን የያዘው ክፍል ነው ማለትም ስለ ቤተክርስቲያን አደረጃጀት ስለ ከፍተኛና ዝቅተኛ ማዕርጋተ ህክህንት[1142] ይናገራል ። ይህ ከቀኖናዊ መሠረተ ሐሳብ አንፃር ሲሆን በአንድ በኩል በሌላም በኩል ከሥርዐተ ቅዳሴ ፣ ሥርዐተ ምሕላ — ሥርዐተ ጸሎት[1143] ነገር ግን ስለ ምጽዐተ ዓለምና ስለ አማንያም ድኅነተ ነፍስ ይናገራል[1144]።

የሁለተኛው መጽሐፈ ኪዳን አብዛኛው ክፍል ስለ ንዑሳን ክርስቲያን ጥምቀት የሁለተኛው መጽሐፍ ዋና ክፍል ስለ ንዑሳን ክርስቲያን ሥርዐተ ጥምቀትና ምሥጢረ ቁርባን ይናገራል። [1145]

10·3 ኪዳን ዘእግዚእ ግእዝ ትርጉም

ይህም መጽሐፈ ኪዳን ዘእግዚእ በሌላም በኩል በግእዝ ትርጉም የሚገኝ ሲሆን በፈረንሳይኛ ትርጉምና ሂስ ጋር በT. Guerrier ታትሟል[1146] በርግጥ የግእዝ ትርጉም ኪዳን ዘእግዚእ በምልዓትና በስፋት የታወቀው ሱርስጥ ኪዳን አይደለም ። በመጀመሪያ ደረጃ በሱርስጥ ትርጉም ሰነድ የሚገኘው ቀኖናዊ ክፍል በዚህ ግእዝ ትርጉም ሰነድ አይገኝም ።

ግእዝ ኪዳን ዘእግዚእ የተለያዩ ይዘቶች ግን የተወሰኑ የጋራ ምልክቶች ባላቸው ሁለት ክፍሎች ይከፈላል ለምሳሌ ሁሉም ክፍሎች

1141. G. Graf, Geschichte der Christlichen Arabischen Literature Rome 1944, ገጽ 567-572.
1142. ቀኖናት 12 14 ፡ 20 22 ፡ 33 39።
1143. ቀኖናት 23, 24, 25, 26-38.
1144. ቀኖናት 11.
1145. ቀኖናት 1 27።
1146. T. Guerrier, le Testament en Gallilée de Notre Seigneur Jesus-Christ P.O.T. ገጽ 143-236 Brightman. Western and Eastern Liturgies, Oxford, 1967 ገጽ LXIV.

ከትንሣኤ በኋላ በገሊላ ጌታ ለሐዋርያት ባደረገው ንግግር ይጀምራሉ[1147]። ሁለቱም በትንሽ እስያ አሕዛብ ሕዝቦች ላይ ያተኩራሉ[1148]።
ከእነዚህ ሁለት ክፍሎች 59 ምዕራፎችን — ቀኖናትን የያዘው የመጀመሪያው ክፍል ሕገ ቤተክርስቲያንና ሥርዐተ ቅዳሴ ትእዛዛትን ይዞ ይታያል ። ሁለተኛው ክፍል 60ኛውን ምዕራፍ ብቻ ሲይዝ ይዘቱ ራእያዊ ነው ።

ስለዚህ ስለ ቤተክርስቲያን ቀኖናዊና ሥነ ቅዳሴያዊ ሥርዐት ተገቢነት ያለው ክፍል መሠረታውያን ልዩነቶችን (ጭማሪ ፣ ግድፈት ፣ ወዘተ) ቢያሳይም ቅሉ ከሱርስጥ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት 1—2 መጻሕፍት[1149] ስለዚህም ከዐረብኛው ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት የመጀመሪያው መጽሐፍ[1150] ጋር የሚመስለው ይህ የመጀመሪያው ክፍል ነው ።

ሁለቱ ይዘቶች ሲተያዩ በመጀመሪያ ክርስቶስ ከትንሣኤ በኋላ በገሊላ ከሐዋርያት ጋር በአደረገው ንግግር ይጀምራሉ[1151] ስለ ዳግም ምጽአት[1152] ስለ ሐሳዊ መሲሕ[1153] 2) ስለ ከፍተኛ ካህናት ምርጫ፣ ሹመትና ተግባራት[1154] 3) ስለ ሌሎች አገልጋዮች ለምሳሌ ንፍቀ ዲያቆን[1155] 4) ስለ ምዕመናንና ንዑሳን ክርስቲያንና 5) ስለ ሥርዐተ ቅዳሴ ትእዛዛት[1156] ።

ከዚህ ላይ ሊታወሰው የሚገባው በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ሥርዐተ ጸሎታት ከመጽሐፈ ኪዳን ዘእግዚእ የመጀመሪያው ክፍል ነው ። ስለዚህም በተዘዋዋሪ ሁኔታ ከሱርስጥ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት የመጀመሪያዎች ሁለት መጻሕፍት 1—2 እና ከዐረብኛ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት የመጀመሪያው መጽሐፍ የተወሰዱ እንደየሁኔታው የሚጸለዩ ጸሎቶች ተይዘው ይገኛሉ ።

1147. ቀኖና 1
1148. ቀኖና 2
1149. ከዚሁ ገጽ —
1150. ቀኖና 1—7—8
1151. ቀኖና 2—5
1152. ቀኖና 6
1153. ቀኖና 9—30
1154. ቀኖና 31—35
1155. ቀኖና 35—43
1156. ቀኖና 44—60

ጸሎተ ኪዳን ዘእግዚእ እንዲጸለዩባቸው በተመደቡ ሦስት ጊዜያት ተከፍለው የሚገኙ 9 ሥርዐታተ ጸሎታትን ይዞ የሚገኝ የዘወትር መጽሐፈ ጸሎት ነው ።

1· ኪዳን ዘመንፈቀ ሌሊት [1157]
1·1 ለከ እግዚእ ለኀበሬ ኩሉ[1158]
1·2 አምላከ ብርሃን ወላዴ ሕይወት[1159]
1·3 ንሜልስ ለከ ዘንተ ስብሐተ[1160]
2· ኪዳን ዘነግሕ[1161]
2·1 እግዚአብሔር አብ ወሀቤ ብርሃን[1162]
2·2 እግዚእ ኢየሱስ ክርስቶስ ስምዓነ ቅዱስ[1163]
2·3 ንሜልስ ለከ ቅዱስ ስብሐተ[1164]
3· ኪዳን ዘሠርክ[1165]
3·1 ለከ ለአብ ዘኢይማስን መድኀኔ ነፍስነ[1166]
3·2 ንዌድሰከ እግዚእ[1167]
3·3 ለከ ዘአም ልብነ[1168]
4·1 ትምህርተ ኅቡአት[1169]
2፡ ቅዳሴ እግዚእ[1157]

3· ከእነዚህ ከተጠቀሱት በስተቀር በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን መጽሐፈ ኪዳን ያልተቀፉ ግን የሥርዐተ ቅዳሴ ክፍል የሆኑ ከሱርስጥ ስመንቱ ብሔረ ቀኖናት የተወሰዱ ሌሎች የጸሎት ዓይነቶች ሲኖሩ

1157 ቀኖና 14 ስመንቱ ሱርስጥ ብሔረ ቀኖናት I. XXVI 2 7
1158· መጽሐፈ ቅዳሴ ግእዝና አማርኛ 1942 ገጽ 195
1159· መጽሐፈ ቅዳሴ ግእዝና አማርኛ 1942 ገጽ 196
1160· መጽሐፈ ቅዳሴ ግእዝና አማርኛ 1942 ገጽ 196
1161· ቀኖና 14 ስመንቱ ሱርስጥ ብሔረ ቀኖናት I.XXVI 9 11
1162· መጽሐፈ ቅዳሴ ግእዝና አማርኛ 1442 ገጽ 197
1163· መጽሐፈ ቅዳሴ ግእዝና አማርኛ 1952 ገጽ 197
1164· መጽሐፈ ቅዳሴ ግእዝና አማርኛ 1942 ገጽ 198
1965· ቀኖና 22 ስመንቱ ብሔረ ቀኖናት I.XXXII 2[5]
1965· መጽሐፈ ቀኖና 22 ስመንቱ ሱርስጥ ብሔረ ቀኖናት XXXII
1166· መጽሐፈ ቅዳሴ ግእዝና አማርኛ 1942 ገጽ 198
1167· መጽሐፈ ቅዳሴ ግእዝና አማርኛ 1942 ገጽ 198–199
1168· መጽሐፈ ቅዳሴ ግእዝና አማርኛ 1942 ገጽ 197
1169· ቀኖና 22 ስመንቱ ሱርስጥ ብሔረ ቀኖናት I.XXVI 2—12
1170· ቀኖና 10 ስመንቱ ሱርስጥ ብሔረ ቀኖናት I. XXIII 6—12

እነዚህም የሚከተሉት ይገኙባቸዋል ።
3·1 እግዚአብሔር አብ ዘብርሃናት[1171]
3·2 በእንተ ቅድሳት[1172]
3·3 በሰማይ[1173]
3·4 ቅዱስ ሥሉስ[1173]

ኪዳን ዘእግዚእ ግእዝ ትርጉም የመጀመሪያው ክፍል በቤተክርስቲያን ቀኖናዊ ሥርዐተ ቅዳሴና ሥርዐተ ጸሎት ከፍተኛ ቦታ ቢኖረውም ገና እስከ አሁን የታተመ አልመሰለኝም ። ሆኖም ግን ስለ ቤተክርስቲያን አስተዳደር ምንም ያህል ተመጣጣኝ ትርጉም የሌለው ሁለተኛው ክፍል ከሥርዐትና መጻሕፍተ ቅዳሴ ጋር ታትሞ ሲገኝ[1175] ከፈረንሳይኛ ትርጉም ጋር በL. Guerrier እና S. Grèbuat ታትሟል [1176] ከR. Cowley እንደተረዳሁትም የኪዳን ሁለተኛ ክፍል ሕትመት በR. Reylot ይዘጋጅ እንደነበር ሲሆን[1177] እስከ አሁን ይታተም ወይም አይታተም አላወቅሁም ።

ኪዳን ዘእግዚእ በቤተክርስቲያን ሕይወት ከፍተኛ ቀኖናዊና ሥርዐተ ቅዳሴያዊ ትርጉም ያለው መሆኑ በትክክል እየታየ[1178] እዚህ እል አሳል በፍትሐ ነገሥት…ዝግጅት—ቅንብር ሂደት በአንድ ወይም በሌላ መልክ ይሁን ኪዳን ዘእግዚእ በምንጭነት መጠቀሙን ምንም አላወሳም ።

ስለዚህ ኪዳን ዘእግዚእ ለፍትሐ ነገሥት በቀጥታ ምንጭ ሆኖ አልተገኘም ። ሆኖም ሆነ ተብሎ የተተወ ይመስላል የሚል አስተሳሰብ ሊኖር ይችላል ። ምክንያቱም ኪዳንን ለፍትሐ ነገሥት ምንጭነት

1171· በመንቱ ሱርስጥ ብሔረ ቀኖናት I.VII 2
1172. ስመንቱ ሱርስጥ ብሔረ ቀኖናት I. XXXV 3—8
1173. በመንቱ ሱርስጥ ብሔረ ቀኖናት I.XXII 4—5
1174. ስመንቱ ሱርስጥ ብሔረ ቀኖናት I.XXIII 15
1175. መጽሐፈ ቅዳሴ በግእዝ በአማርኛ 1942 ገጽ 195–199
1176· L. Guerrier — S. Grèbuat. Le Testament en Gallellée de Notre Seigneur Jesus- Christ P.O. T IX ገጽ 3
1176. Wright Catalogue of Ethiopic Mss 1877 ገጽ 332 — ገጽ 270—276 ከሌሎች የተለያዩ ሰነዶች ሁለት የኪዳን የእጅ ጽሑፎች ተይዘዋል ።
1177· የቃል ማስታወሻ

አለመጠቀም ወይም ከመጠቀም መቆጠብ ለዚያው ለአንድ ጉዳይ የቅርብ ቱመሳሳይነት ወይም ተዛምዶ ያላቸውን ቀኖናተ አቡሊዲሰንና ቅብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዝን መድገም ስለሆነ ሊባል ይችላል ። ነገር ግን ይህ ዓይነቱ አመለካከት ተቀባይነት አይኖረውም ምክንያቱም አንድ ጉዳይን በሚመለከት ብዙዎች ተመሳሳይ ቀኖናት እንደ በረዶ ይዘንማሉ ለምሳሌ ረስጠአ ፣ ረስጠብ ረስጠጅ ፣ ወዘተ·

ሆኖም ይህ አጭር የኪዳን ዘእግዚእ ሐተታ ዓላማ እስከ አሁን የተመረመሩት ቀኖናውያትና ሥርዐተ ቅዳሴየውየት ትእዛዛት መወራረ ስን ማመልከት አስፈላጊ መስሎ ስለታየ ነው ።

በሌላ በኩል በመሠረቱ ጥልቅ ጥናትን የሚጠይቅ መሆኑ እንደተጠበቀ ሆኖ በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን አዘውትረው የሚጽልዩት መጻሕፍተ ኪዳን — ኪዳናት ዘእግዚእ ከኪዳናት ዘቀለሚንጦስ ሰመንቱ ብሔረ ቀኖናት ልዩነት እንደ አላቸው ተደጋግሞ ተገልጧል ።

ሱርስጥ ኪዳን ዘእግዚእ በጥልቀት የመረመረው ሰው Funk መሆኑ ሲታወቅ[1179] በእንግሊዝኛ[1180] እና በፈረንሣይኛ [1181] ትርጉሞችም ታትመው ተሰራጭተዋል ።

እንግዲህ ኪዳን ዘእግዚእ ምንም እንኳን በፍትሐ ነገሥት በምንጭነት ተጠቅሶ የማይገኝ ቢሆንም እስከ አሁን ከተመረመሩት ረስጠአ ፣ ረስጠብ እና ረስጠጅ[1182] ከእነዚህም ጋር ተያይዘው በመገኘታቸውም ከተጠሩት ቀኖናትና ክዲድስቅልያ ጋር ከአለው የአንድነት ይዘትና መንፈስ አንጻር በአባሪነት ማሳየቱ አስፈላጊ ሆኖ ታይቷል ።

1178. Wright Catalogue of Ethiooic Mss. 1877 ገጽ 332—ገጽ 270 — 276 ከሲሉች
1179. Funk. das Testament Unseres Herren Und verwadtenschriften. Mayence 1901. E. Schwartz. die Pseudoapostoliscchen...Quasten-Patrology. T. 11 ገጽ 185።
1180. J. Cooper—J.A. Maclèan. The Testament of Lord Translated into English from Syriac Edinburgh 1902.
1181. F. Nau. La Version Syriaque de l' Octateuque de Clément Tradcn. Fraencais. Paris 1913...Plöchl. Geschichte des Kirchenrechts... ገጽ 108
1182· ከዚሁ ገጽ 137–196

11· የጴጥሮስ መልዕክት ወደ ቀለሚንጦስ /ጴጥ [1183]

የጴጥሮስ መልዕክት ወደ ቀለሚንጦስ ተብሎ የሚጠቀሰው መልዕክት ሐዋርያው ጴጥሮስ ለደቀ ቀለሚንጦስ የጻፈው አዋልድ መልዕክት (PSEUDOEPISTLE) ነው ።

በግብጽ ቤተክርስቲያን መድበላተ ቀኖናት ለሐዋርያው ጴጥሮስና ረድኡ ቀለሚንጦስ የተሰጡ ሦስት ሥራዎች ይገኛሉ– ተያይዘው መጥተዋል ።

እነዚህም የሚከተሉት ናቸው ።

1· ዐረብኛ ራዕየ ጴጥሮስ – አቡቀለምሲስ ዘጴጥሮስ[1184]
2· ዐረብኛ አቡቀለምሲስ ዘጴጥሮስ ወዘቀለሚንጦስ በ8 መጻሕፍት[1185]
3· ዐረብኛና ግእዝ መልዕክተ ጴጥሮስ[1186]

የፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ አብነ እል አሳል ይህን ፍትሐ ነገሥት ሲያዘጋጅ የመጨረሻውን ሥራ ሰነድ (መልዕክተ ጴጥሮስ) እንደተጠቀመ ይታመናል ።

በተለምዶ ይህ መልዕክት ሰነድ ቀኖናት ዘጴጥሮስ[1187] ወይም ቀለሚንጦስ[1188] በሚል ስያሜ ይዘወተራል ።

መልዕክተ ጴጥሮስ ወይም አቡቀለሚሲስ በምሥራቅም ሆነ በምዕራብ አብያተ ክርስቲያናት የታወቀ ነበር ። ይህንም መልዕክት M.R. James ከግሪክ ቀለሚንጦሳውያን መልዕክቶች ጋር ጐን ለጐን[1189]

1183· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2 ሲኖዶስ Borgio Etiopico ገጽ 109–114
1184· A.Harnack. Überlieferung de Ältchirastlichen Literaturen Leipzig 1893-1894. TII 180. No.35
1185. A. Harnack.Überleiferung Ältchristlichen Literaturen T.II 779 No.33
1186. Dillman George Augustus Uni.1858. Clementis Romani Liber Utilitatum Sive II-VIII. Qui Arcan Appellantur ET Chronicon Patrum Apocryphasque Petri Relevationes Continent Assemani Bibl. Oriental, II ገጽ 508 No. 39 III ገጽ 282 Bibl. Nationale de paris18 No.7 ገጽ 7 BIBL. Bodleian T.I.ገጽ 2, Dillmann, I.C. ገጽ 206።
1187. Canons Ecrits Par Saint Pierre Sous La Dictêe Den S.J.CET Communiques Par Lui a' Son Disciplêe Clement papa De rome. Ms Arabe de Paris. No.243. FOL 220 (ሁለቱም ግብጻዊያን ናቸው) ።
1188. Canons Ecrits Par Clement Papa de Rome Sous La dictêe de son precepteur saintpierre Ms. Arabe de Paris 1883-1895 ገጽ 68 158
1189. T.T.S. 12/1911. ገጽ 36 56

ለማጥናትና ለመመርመር ጥረት አድርጓል[1190] ። መልዕክተ ጴጥሮስ ዛሬ በእንግሊዝኛ[1191] በጀርመንኛ[1192] እና ርእሶች በፈረንሳይኛ [1193] ቋንቋዎች ተመልሰው ይገኛሉ ፣ በርከት ያሉ ጥናቶችም ተካሂዶበታል

11·1 የመልዕክተ ጴጥሮስ ይዘት

በፍትሐ ነገሥት በተጠቀሰ መልኩ በመልዕክተ ጴጥሮስ የሚመለከቱት ጉዳዮች በአንድ መልኩ ሥርዐተ ቅዳሴያውያን በሌላም ቀኖናውያን ናቸው ።

11·1·1 ሥርዐተ ቅዳሴያዊ ቅርጽን አስመልክቶ መልዕክተ ጴጥሮስ በኤጲስቆጶስ ቤተመቅደስ የሚመረቅበት ሥርዓትን–መካነ ምሥዋዑ የታቦቱ–ጽላቱ መባረክን[1194] ሥርዐተ ጥምቀትን ግን በጉቦ ጥምቀት እንደማይፈቅድ[1195] ወይም በዋጋ ፀጋ መንፈስ ቅዱስን መሸጥ እንደ ማይችል[1196] በጾም ተወስኖ ሥጋና ደሙ መቀበልን [1197] ሥጋው ከምርጥ ስንዴ – ሕብስት[1198] እና ደሙ ከወይን ዘለላ ፍሬ ጭማቂ ካልሆነ በስተቀር እንደማይፈቀድ[1199] – የሚመለከቱ ትእዛዛትን ይዞ ይገኛል ።

11·1·2 የመልዕክቱ ቀኖናዊ ክፍሉን በሚመለከቱ በተለይ የሥነ ሥርዐት ትእዛዛት ኤጲስቆጶስ ፣ ቄስ ወይም ዲያቆን ዋሽቶ [1200] መስክሮ ወይም መጥፎ ኃይለ ቃል ተናግሮ ሲገኝ ሥልጣነ ክህነቱ መወገድ እንደሚኖርበት ፣ በሌሎች ዘንድ የሚያኩራራ ወይም የበላይነት መንፈስን–ስሜትን

1190. M.R. James: The Apocryphal New Testament Oxford, 1924. ገጽ 505–524።

1191. E.preuschen. Antilegomena, Tübingen 1905. E Henneck. Neutestamentliche Apokalypsen. Tübingen 1924² ገጽ 314–322

1192. Vansleb. Histoire de lêglise... ገጽ 219

1193. J. Quastèn. Patrology T II ገጽ 145 Bickel.Geschichte Der Kirchenrchts...ገጽ 101

1194 በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ቤተ መቅደሶች በአንድ ቀዱስ ስም ይባረካሉ ከመንበሩ ላይ የምስክር ጽላቶች ግልባጩና ስም የተቀረጸበት ጽሌ ኪዳን ይቀመጣል (ዘፀዓት 32· 15–16 32· 1–4)

1195 ፍትሐ ነገሥተ አንቀጽ 19·2 ተገቢው ቀኖና አልተጠቀሰም

1196· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 3 ቀኖና 4

1197· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 13 ቀኖናው አልተመለከተም

1198· በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ስለ ቅዱስ ሕብስት Dibekulu Zewdie, Relations Between Church and State in Ethiopia According to the Constitution of 1955. ገጽ 109

1199. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 13 ቁጥር 498 ቀኖናው አልተመለከተም ።

1200· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 191 ቀኖናው 15

የሚያሳይ በግድየለሽነት ምዕመናንን የሚጠብቅ ሆኖ መገኘት እንደሌለበት ምክንያቱም ከሞት በኋላ ጥሩ ምስክርነትና ክቡር ሕይወት አይኖረውምና[1121] የቤተክርስቲያንን ሕጐችና ቀኖናት ለሚያውቅና ላሚጠብቅ ብቻ ካልሆነ በስተቀር ማንም የቤተክርስቲያን መሪ ሆኖ ሊመረጥ ወይም የቤተክርስቲያን አስተዳዳሪ ኃላፊነት ሊጣልበት እንደማይችል[1202] በዲያቆን ሲመተ ክህነት እንደማይሰጥ ፣ የበላይ ማዕርግ ላለው ቅዱስ ቁርባን መስጠት እንደማይፈቀድ ነገር ግን በቤተክርስቲያን አገልጋዮች የበታች ክህናትን የመምራት ተግባርም [1203] ለምጽ ያለበት ሰው ወደ መቅደስ እንደማይገባና ሥርዐተ ቅዳሴን መፈጸም እንማይችል [1204] የሚከተሉትና የሚያዙት ትእዛዛተ ናቸው

በአጠቃላይ መልዕክተ ጴጥሮስ ከሌሎች ምንጮች ጋር ሲነጻጸር ለፍትሐ ነገሥት ዝግጅት ያደረገው አስተዋጽኦ ውሱን ነበር ስለዚህ ለፍትሐ ነገሥቱ የመልዕክቱ ምንጭነት አነስተኛ ነው ማለት የሚቻለው።

በሌላም በኩል በጉቦ ሥርዐተ ጥምቀትን መፈጸም ክልክል መሆኑን ከሚያውጀው የመጀመሪያው ቀኖና በስተቀር በመልዕክተ ጴጥሮስ (ጴጥ) ስም የተደረጉ ጥቅሶች ሁሉ በኢትዮጵያ ግእዝ ትርጉም በአለበት መልኩ ከመልዕክተ ጴጥሮስ ትእዛዛት ጋር ቀጥታ ግንኙነት የሏቸውም

በዚህም በግእዝ ትርጉም "ርእሰ ሐዋርያት ሐዋርያ ጴጥሮስ ስለ ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ የጻፈው ሲኖዶስ ዘቀለሚንጦስ"[1205] በሚል ርእስ የሚገኘው መልዕክተ ጴጥሮስ በሚከተለው መልክ 6 ምዕራፎችን ይይዛል ።

1· በጉቦ ጥምቀት አለመፈቀድ
2· ስለ ሰማዕታት መታሰቢያ ክብረ በዓል
3· ስለ ክብረ በዓላት
4· ስለ ጽላተ ኪዳን – ቡራኬ
5· ስለ ሥርዐተ ቅዱስ ቁርባን
6· ስለ ንዋየ ቅድሳት

ነገር ግን ከላይ እንደተባለው በፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ የተጠቀሱት የጴጥሮስ መልዕክት ትእዛዛት– ቀኖናት ቢያንስ የተወሰኑት ከሥርዐተ

1201· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 191 ቀኖናው 29

1202· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 192 ቀኖናው 17

1203· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 7 ቁጥር 250 ቀኖናው አልተመለከተም ።

1204. Cap Wright ገጽ 24–29

1205. Mss.Oriènt ~~British~~ Museum ገጽ 78 80

ጽዮን (30 ቀኖናት)[1206] ረስጠአ[1207] ረስጠብ ፣ ረስጠጅ[1209] ከሌሎችም ቀኖናት ለምሳሌ በዲያቆናት አሥረ ክህነት መስጠት ክልክል መሆኑን የሚደነግገው ቀኖና–ትእዛዝ[1210] ከኒቂያ ጉባኤ 14ኛው ቀኖና[1211] እንደተ ወሰዱ መገንዘብ ይቻላል ስለዚህ የመልዕክተ ጴጥሮስ መልዕክተ ጴጥሮስ ነት አጠራጣሪ ሆኖ ይታያል[1212] ምክንያቱም የፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ እብነ እል አሳል (መልዕክተ ጴጥሮስ በሚልበት ጊዜ አንድ ዓይነት መልዕክት ማለት ነው ግን ትክክለኛ መልስ አልሰጠበትም ።

በተቃራኒው በኢትዮጵያ ሲኖዶስ[1213] የሚገኘው መልዕክተ ጴጥሮስ የሚከተሉትን ፍሬ ነገሮች ይናገራል ።

1· ስለ እሁድ የዕረፍት ቀን መሆን[1214]
2· በሕማማት የምዕመናን ማረፍ ግዴታ ስለመሆኑ[1215]
3· ስለ ዕርገት[1216]
4· ስለ በዓለ ሐምሳ–ርደተ መንፈስ ቅዱስ[1217]
5· ስለ ብሥራተ ማርያም[1218]
6· ስለ በዓለ ልደት[1219]
7· ስለ በዓለ ጥምቀት[1220]
8· ስለ ኢየሱስ ወደ ቤተ መቅደስ መግባት[1221]
9· ስለ ደብረ ታቦር[1222]

1206· ከዚሁ ገጽ 113–136
1207· ከዚሁ ገጽ 137–166
1208 ከዚሁ ገጽ 167 —196
1209· ከዚሁ ገጽ 197
1210· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 7·3
1211· A. Αλιβιζάτου: Οἱ Ιεροὶ κανόνες ገጽ 32
1212· ከዚሁ ገጽ
1213· MS.Borgio Etiopico ገጽ 109 114 ገጽ 115–119
1214· ቀኖና 1
1215· ቀኖና 2
1216· ቀኖና 3
1217· ቀኖና 4
1218· ቀኖና 5
1219· ቀኖና 6
1220· ቀኖና 7
1221· ቀኖና 8
1222· ቀኖና 9

10· ስለ ሐዋርያት መታሰቢያ[1223]
11· ስለ ቀዳሚ ሰማዕት እስጢፋኖስ መታሰቢያ[1224]

በሌላ በኩል በGrèbuat የታመው መልዕክተ ጴጥሮስ ይዘት የገነትን ውበትና የሲኦልን አስከፊነት ገጽታዎች ያመለክታል ። ከዚያም ኃጢአተኞች አስከፊ ቅጣት እንደሚጠብቃቸው ይገልጣል ማለትም የመልዕክተ ጴጥሮስ ይዘት ነገረ መጽአት ነው·[1225]

1223· ቀኖና 10
1224· ቀኖና 11
1225· Quasten: patrology TII ገጽ 149–145

ምዕራፍ ሰባት

ሲኖዶሳውያት ቀኖናት

የፍትሐ ነገሥት ጸሐፊ አብን እል አሳል "ቀኖናት ሐዋርያውያት" በመባል ከታወቁት ቀኖናት ቀጥሎ የመጀመሪያውን የኒቅያ ዐቢይ ሲኖዶስ 20 እና 84 ቀኖናትንና የሰባት ንዑሳን ሲኖዶሳት ቀኖናትን ያስከትላል ። ከዚያም የአቡሊዲስና ባስልዮስ ቀኖናትን ይቀጥላል

ከዚህ ላይ ንዑሳት ሲኖዶሳትን በሚመለከት በፍትሐ ነገሥት መሠረታዊ ትርጉም ያለው ችግር አይታይም ።

ስለዚህ ወደ ብዙ ዝርዝር ሐተታ ለመግባት አልተሞከረም በአጠራር አሰያየም በኩል ግን እነዚህ ሲኖዶሳት ንዑሳን ሲኖዶሳት ለመባል ቢችሉም በተለምዶ ደግሞ የአውራጃዎች ሲኖዶሳት ተብለው ይታወቃሉ ምክንያቱም በሌላ በኩል ከዐበይት ሲኖዶሳት ወይም ዓለም አቀፍ ሲኖዶሳት Ecumenic Synodes ከኒቅያ የመጀመሪያ ዐቢይ ሲኖዶስ ቀኖናት በስተቀር ዐበይት ሲኖዶሳት ለፍትሐ ነገሥት ምንጭነት አልተመለከቱም ግን ከዚህም ከኒቅያ ሲኖዶስ ቀኖናትም 20 ቀኖናት በሁሉም አብያተ ክርሲቲያናት የታወቁ እንደ መሆናቸው መጠን ችግር ሊታይባቸው ባይችልም 84 ቀኖናትን በሚመለከት ግን የራሳቸው የሆነ ችግር አለባቸው ይህን በቦታው እንመለከተዋለን ።

የሲኖዶሳውያት ቀኖናት ቅደም ተከተል የሲኖዶሳትን ጥሪ ጊዜ ይከተላል ።

1· የመጀመሪያ አንጊራ ሲኖዶስ ቀኖናት ፥ ዕንቆራ[1226]

ከሐዋርያት በኋላ ከተደረገጉት ሲኖዳሳት በሙባደድ ምክንያት ወደ ክህደት የወደቁ ክርስቲያኖችን የሚመለከት ችግርንና የቤተ ክርስቲያን አስተዳደር ነክ ጉዳዮችን ለመወሰን (314–315) የመጀመሪያ–በቅድሚያ በገላትያ አገር ርእሰ–ከተማ አንጊራ–አንቆራ የተጠራው ሲኖዶስ ነው [1227]።

ዘዚህ ሲኖዶስ 12 ኤጲስ ቆጶባተ የተካፈሉበት ሲሆን የላይኞቹን ችግሮች ለማስወገድ እንደ ግብጸውያን 25 ቀኖናትን ሠርተዋል [1228]

1226· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2 ሲኖዶስ ገጽ 99–104 Mss Borgio Etiopico ገጽ 115
1227· ለምሳሌ ቀኖናት 1–20 14
1228· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

እነዚህም ቀኖናት በፍትሐ ነገሥት በስሟ ዕንቆራ–አንጊራ ተብለው ይጠቀሳሉ [1229] ከቤተክርስቲያናውያን ሲኖዶሳት መካከል የዚህን ሲኖዶስ ተራ ቅደም ተከተል አስመልክቶ ጸሐፍት ከሐዋርያት በኋላ ከተጠሩት ሲኖዶሳት መካከል ይህን ሲኖዶስ የመጀመሪያው ሲኖዶስ አድርጐ በፍትሐ ነገሥት ከሚያስቀምጠው አብን እል አሳል ጋር ይጋጫሉ — አይስማሙም ምክንያቱም በአጠቃላይ ተቀባይነት ያለው እምነት ከአብያተ ክርስቲያናውያን ሲኖዶሳት መካከል አንደኛ የካርኪዶና ሲኖዶስ ሁለተኛ የአንጾኪያ ሲኖዶስ ፤ ሦስተኛ የአንጊራ ሲኖዶስ እንደሆኑ ነው [1230]

የካርኪዶና ሲኖዶስ ከሁሉም ሲኖዶስ የመጀመሪያው ሲኖዶስ ከዚያም የአንጾኪያ ሲኖዶስ ከእነዚህም ሲኖዶሳት ቀጥሎ ግን ከኒቅያ የመጀመሪያው ዐቢይ ሲኖዶስ በፊት በገላትያ አገሮች በአንድዋ ርእሰ ከተማ አንጊራ—ዕንቆራ የተጠዳረው ሲኖዶስ ነገር ግን ከካርኪዶና ሲኖዶስ በስተቀር የአንጾኪያ ሲኖዶስን ሳይቀር ይቀድማል ። ስለዚህ የፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ አብን እል አሳል ይህን ሲኖዶስ በቅድሚያ ማስቀመጡ ድጋፍን ያገኛል ።

2· የካርታየኒስ—ቅርጣግና 2ኛ ሲኖዶስ ቀኖናት ፥ ቀጠግ – ቅርጣግና[1231]

በሐዲስ ቄሣርያ–ኔዮቄሣርያ ርእሰ ከተማ ከርታፕሬ፡፡ በቀጳጶቅያ [1232] የጋብቻን ሥርዐትና ሥርዐተ ክህነትን ለመወሰን [1233] የተጠራው 2ኛው የፍትሐ ነገሥት ሲኖዶስ ነው

በዚህ ሲኖዶስ የተካፈሉት ኤጲስ ቆጳሳት ቁጥር ብዛት 50 ሲደርስ የሠሩአቸው ቀኖናት 14 ናቸው [1234] የካርታየኒስ–ቅርጠግና ቀኖናት

1229· A. Αλιβιζάτους Οἱ Ιεροί Κανόνες ገጽ 354 - 385 G. Bardy, Concile et Canons d'Antiochée D.D.C.T I. ገጽ 473
1230· A. Αλιβιζάτους Οἱ Ιεροί Κανόνες ገጽ 385 - 389
1231· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2 ሲኖዶስ ገጽ 105–107 Mss Borgio Etiopico ገጽ 120–123
1232· Guidi: Il Fetha Nagast ገጽ 4 የግርጌ ማስታወሻ 12
1233· ቀኖናት 1–3 11 13–15
1234· A. Αλιβιζάτου: Οι Ιεροί Κανόνες ገጽ 165-169 ከዚያ ኤጲስ ቆጳሳት ቁጥር 24 ሲሆን የቀኖናቱ ቁጥር 15 ነው ። G. Bardy: concile et canons de Neocesarée D.O.T.T. VI ገጽ 995

በፍትሐ ነገሥት በሚጠቀሱበት ጊዜ "ቀጠግ" (ቀጠጅ) በሚል ምኅፃረ ቃል ይመለከታሉ [1235]

3· የግንግራ 3ኛ ሲኖዶስ ቀኖናት ፡ ግንር – ግንግራ[1236]

በጳፍላጐንያ ርእስ ከተማ ጋንግራ (340-370) የተጠራው 3ኛ ሲኖዶስ ሕጋዊ ጋብቻን መፈጸምና ሥጋ መብላት መንግሥተ ሰማያትን ለመውረስ አያስችልም በማለት የሚያስተምሩትን አውስጣቴዎስንና ተከታዮቹን በማውገዝ 20 ቀኖናትን ሠራ [1237]

በዚሁ ሲኖዶስ የተከፈሉት ኤጲስ ቆጶሳት 15 ሲደርሱ ከላይ እንደተባለው የተደነገጉት ቀኖናት 20 ናቸው [1238]

ቀኖናቱ በፍትሐ ነገሥቱ የሚጠቀሱት "ግንር" ግንግራ በሚል ምኅፃረ ቃል ነው [1239]

ፋ· የአንጾኪያ ፋኛ ሲኖዶስ ቀኖናት ፡ ጾክ ~ አንጾኪያ[1240]

ኢየሱስ ክርስቶስ ወልደ እግዚአብሔር ፍፁም ሰውና ዝርው ቃል ነው ብሎ በሚያስተምረው ጳውሎስ ሳምሳጢ መናፍቅ ትምህርት ምክንያት በሶርያ አንጾኪያ (341) ይህ ፋኛ ሲኖደስ ተጠራ ። ይህም ሲኖዶስ ይህን ትምህርት ከማውገዝ ጋር የቤተክርስቲያን አስተዳደርንና ሥነ ሥርዓትን የሚመለከቱ 25 ቀኖናትን ሠራ [1241] በዚህ ሲኖዶስ የተከፈሉት ኤጲስ ቆጶሳት 13 ናቸው [1242] እነዚህ ቀኖናት በፍትሐ ነገሥቱ ሲጠቀሱ

1235· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

1236· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2 ሲኖዶስ ገጽ 108–109 Ms Borgio Etiopico ገጽ 144–141

1237· ለምሣሌ ቀኖናት 1–2 14

1238· A. Αλιβιζάτου: Οἱ Ιεροὶ Κανόνες ገጽ 209–210 ከዚህ የቀኖናት ቁጥር 21 መሆኑ ተመልክቷል G. Bardy concile et canons de Cangras D.D.C.T. II ገጽ 935

1239· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

1240· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2 ሲኖዶስ ገጽ 140–142 Borgio Etiopico ገጽ 146-151

1241· ለምሳሌ ቀኖናት 1–10 ፡ 12–13 ፡ 20–25

1242· A. Αλιβιζότου: Οἱ Ιεροὶ Κανόνες ገጽ 170–181 ከዚህ ላይ በሲኖዶሱ የተከፈቱት ኤጲስ ቆጶሳት ብዛት 20–197 እንደሚደርስ ተመልክቷል ። G. Bardy: Concile et cnons d'antiochee ገጽ 589

"ጾክ" አንጾኪያ በሚል ምኅፃረ ቃላት ይመለከታሉ [1243]

5· የኒቅያ አምስተኛ ጉባኤ(1ኛ ዐቢይ) ሲኖዶስ ፡ ኒቅያ[1244]

ከክርስቶስ ልደት በኋላ በ325 ዓ·ም የመጀመሪያው ክርስቲያናዊ ንጉሥ ተብሎ የሚነገርለት ቆስጠንጢኖስ በነገሠ በ19ኛው ዓመት ከ2340 ኤጲስ ቆጶሳት መካከል 318 ኤጲስ ቆጶሳት የተካፈሉበት የመጀመሪያው ዐቢይ ጉባኤ – ሲኖዶስ በኒቅያ የተጠራው ሲኖዶስ ነው ።

በፍትሐ ነገሥት ጸሐፊ ገለጣ መሠረት የአንደኛው የኒቅያ ዐቢይ ሲኖዶስ አባቶች "ወልድ ፍጡር" ብሎ ያስተማረ አርዮስን ከአወገዙ በኋላ 20 ቀኖናትንና 84 ቀኖናትን (የቃላተ ጉባኤያት አብዛኛውን ክፍል ጨምሮ የያዙ ሁለት ክፍሎች ቀኖናትን) ደነገጉ ። የእስክንድርያው እለእስክንድሮስ ከአርዮስ ጋር በአደረገው ክርክር አርዮስ በመረታቱ ይህን አርዮስን በማውገዝና በመለየት የቅዱስ ሲኖዶስ አባቶች ከእለእስክንድሮስ ጋር ተባበሩ ፤ ጸሎተ ሃይማኖትንም ጻፉ ። ከፍርድ በኋላም ብዙ ቀኖናትን ደነገጉ ከእነዚህም በመጀመሪያ የሚነሱት 20 ቀኖናት ናቸው ከእነዚህም ቀኖናት ጋር የሚስማሙ ቁጥር–ስፍር የሌላቸው ብዙ ቃላትን የሚጠቀሱት[1245]

የኒቅያ ቀኖናት "ኒቅ" በሚል ምኅጻረ ቃል ነው በፍትሐ ነገሥት

6· የኒቅያ አምስተኛ ጉባኤ (1ኛ ዐቢይ) ሲኖዶስ ፣ ኒቅያ – ኒቅያ

በፍትሐ ነገሥት ምንጭነት አሁንም ከአለፉት 20 ቀኖናት በስተቀር ሌሎች 84 የኒቅያ ጉባኤ – ሲኖዶስ ቀኖናት ብዙ ጥቅም ያላቸው ቀኖናት መሆናቸው ተጨምሮበት ተጠቅሰዋል ።

እነዚህም ቀኖናት በመለካውያንና ንስጥሮሳውያን ወደ ዐረብኛ

1243· ፍትሐ ነገሥት ክፍል 2

1244· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2 ፡ ሲኖዶስ ገጽ 110-115 Ms Borgio Etiopico ገጽ 123-128

1245· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

ቋንቋ ተመልሰው ሲገኙ በያዕቆባውያንም – ሶርያውያንም ዘንድ ተጠብቀ ዋል ።

የቀኖናት ቁጥር በመለካውያን ዘንድ 84 ሲሆን የሚከተሏቸውም ቃላት ቁጥር–ስፍር የላቸውም ሲባል ምልክታቸውም ኒቅያ ነው [1246]

ትልቁ አትናቴዎስ ወደ ጳጳስ ማርቆስ (326) ባስተላለፈው መልዕክት [1247] የመጀመሪያው የኒቅያ ሲኖዶስ–ጉባኤ በድምሩ 70 ቀኖናትን እንደ አወጀ ይመሰክራል ። ይህም ሆኖ በሁለተኛው ክፍል ቀኖናት ዐረብኛ ትርጉማቸው ላይ በመመሥረት በትክክል የኒቅያ ሲኖዶስ ቀኖናት ናቸው ተብለው ሊረጋገጡ ያስቸግራል ። በHarduini መድበለ ቀኖናት እስከ 15ኛው ምዕተ ዓመት — ዘመነ ቱሐድሶ ድረስ በምዕራብ ያልታወቁ በዐረብኛ ቋንቋና የኒቅያ አንደኛ ሲኖዶስ ቀኖናት በሚል ርእስ የሚታወቁ ልዩ ልዩ ቀኖናት ተመዝግበዋል [1248] በስነዱ ከተከሰቱት ቀኖናትም ሌላ በ318 አባቶች ስም ሌሎች ቀኖናት ይጠቀሳሉ ። 30 ቀኖናት (ሥርዐተ አትናቴዎስ – መስመ አትናቴዎስ) ። እነዚህም ቀኖናት ስለ ቅድስት ሥላሴና መነኮሳዊ ሕይወት ከሚናገሩትና በሲኖዶስ 3·1 ከተያዙት ቀኖናት ጋር ይመሳሰላሉ ። ሌሎች የኒቅያ 318 አባቶች 73 ቀኖናት በመቃርዮስ ቀኖናዊ መድበል ሰፍረው ይገኛሉ ።

የ80 ቀኖናት የመጀመሪያ ላቲን ትርጉም በጳጳ ፒዮስ መልእክተኛ Baptisa Romano ከተወሰደ የእጅ ጽሑፍ በማሮኒቲስ የደማስቆስ ኤጺስ ቆጶስ ጊዮርጊስ መከናወኑ ይታወቃል [1249]

ይህን ትርጉም Turrianus የበለጠ መሻሻልን ከአደረገበት በኋላ በኢየሱሳዊ Alphonus ፒዛኖስ ከታተመው የኒቅያ አንደኛ ሲኖዶስ ታሪክ ጋር አጣምሮ አስቀመጠ ። ቆይቶም በራሱ በTurrianus ትእዛዝ በዚያን ወቅት የክርስትና እምነትን ተቀብሎና ተጠምቆ በሮማ ይገኝ የነበረ አንድ ቱርክ ላቲንና ጣሊያንኛንም ያውቅም ስለነበረ በጳጳ Marellus ቤተ መጻሕፍት በሚገኝ በመሠረቱ ግን ከግብጽ የእጅ ጽሑፍ የማይለይ ሌላ ሰነድ መሠረትነት የእነዚህን ቀኖናት

1246· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2 ሲኖዶስ ገጽ 116–136
Ms Borgio Etiopico ገጽ 128–144

1247· የአትናቴዎስ መልዕክት ወደ ጳጳ ማርቆስ P.G.T 28 ዐምድ 1445

1248. Harduini: conciliorum collectio T.I. ገጽ 463

1249.MSG 28 ዐምድ 835

ፍጹምና ትክክለኛ ትርጉምን አካሄደ [1250] ። በመጨረሻ Turrianus 80 ቀኖናትን በመቅድሙ መግቢያው ላይ ርግጠኞች ቀኖናት አድርጎ በመቁጠር እንደገና አሳተመ ። ቢሆንም ቁጥራቸውን አስመልክቶ ይለያያሉ ለምሳሌ 84 ቀናት ሆነው ተቆጥረው በሱርስጥና ሀረብኛ ቋንቋዎች መምህር Abrhamus Echellensis ወደ ላቲን እንደተተረጐሙት ኢትዮጵያ የራሳቸውን ጳጳሳት እንዳይሾሙ የሚከለክለው ትእዛዝ 42ኛውን ቀኖና ፡ ስለ ቆጵሮስ ኤጲስ ቆጶስ የሚናገረው ትእዛዝ 43ኛውን ቀኖና ሲይዙ እነዚህ ቀኖናት 80 ሁነው ተቀጥረውና በማሮኒቲስ የደማስቆስ ኤጲስ ቆጶስ ጊዮርጊስ እንደ ተተረጐሙ ከላይ የተመለከቱት ትእዛዛት በአንጻራቸው 36 እና 37 ቀኖናትን ይዘው ይገኛሉ ።

ሌላ የ84 ቀኖናት ዐረብኛ ትርጉም በሱርስጥና ዐረብኛ ቋንቋዎች አስተማሪ ማሮኒቲስ Abrhamus Echellensis: Concilii Nicaeni Praefactio una cum titulis et Argumentis canonum et constitutionum eius dem, quae hactenus apud orientales national extant በሚል ርእስ በፓሪስ 1641 ሊከናወን ችሏል ።

ይህም የ84 ቀኖናት ዐረብኛ ትርጉም–ሰነድ በMansi [1251] Concillii Nicaeni LXXX ex Arabicao in Latinum Conversi et Recogniti, a Francisco Turriano societatis Jesu 121 Abrhamus Echellensis በሚል ርእስ እንደገና ታትሟል ። እነዚህን ቀኖናት፣በቅርብ ከመረመረ በኋላ ቀኖናቱ በርግጥ በኒቅያ የመጀመሪያው ዐቢይ ሲኖዶስ እንደተደነገጉ ወደ መደምደሚያ ደርሶ ከዚያም ከአሰባሰባቸው የእጅ ጽሑፎች ላይ በመመሥረት ቀኖናቱን ወደ ላቲን ቋንቋ እንደገና ተረጐማቸው ። ዛሬ የእነዚህ ቀኖናት ሁለት ላቲን ትርጉሞች ይገኛሉ ። ከእነዚህም አንዱ 80 ቀኖናትን ይዞ የሚገኘው (የ)turrianus ትርጉም ሲሆን ሌላ 84 ቀኖናትን የያዘው የአብርሃም Echellensis ትርጉም እንደገና በMaio የታተመው ትርጉም ስነድ ነው

1250·Νικολάσου Αξώμης: Η Εκκλησία τής Αιθιοπίας καί οι Κανονες της έν Νικαίο Α: Οικουμενικής Συνόδου: "Εκκλησία" έτη ΛΕ: (የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያንና የኒቅያ 1ኛ ዐቢይ ሲኖዶስ ቀኖናት) 1958 ገጽ 163–164፣ 195–197 ፣ 215–216

1251· Mansi T.I. ዐምድ 947–980

"Magni Concilii Nicaeni Canones Lxxxiv Prater xx vulgato nova ex Arabico versione Latine Redditi AB Abrhamus Echellensis"[1252] በሌላም በኩል የግሪክ ቤተክርስቲያን ጳጳስ ዘእክሱም በBodleian ቤተ መጻሕፍት የኒቅያ ቀኖናት ሦስት የእጅ ጽሑፎች እንደአሉና ከእነዚህም አንዱ 84 ቀኖናትን ፡ ሁለተኛው 20 ቀኖናትን እና ሦስተኛው ልዩ ልዩ ቀኖናውያት ትእዛዛትን ይዘው እንደሚገኙ [1253] ገልጠዋል ። 84 ቀኖናት በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ሲኖዶስ እና በግብጽ ቤተክርስቲያንም ልዩ ልዩ መድበላተ ቀኖናት ይገኛሉ [1254]

የእነዚህ ቀኖናት እወነተኛነትን በሚመለከት የኒቅያ አንደኛ ዐቢይ ሲኖዶስ ሥራዎች–ውሳኔዎች አይደሉም የሚል አመለካከት ተቀባይነት አለው ።

ከዚህም ወደ ኔላ ሐተታ ሳይገባ በይዘቱ ብቻ በመወሰን ማረጋገጥ ይችላል ለምሳሌ 42ኛው ቀኖና በዚያን የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን በሥርዐት ተቋቁማ ባልነበረችበት ወቅት ኤጲስ ቆጶስ በኢትዮጵያውያን እንዳይሾም ይከላከላል 38ኛውን ቀኖናንም መመልከት ይቻላል [1255]

ሆኖም ግን የፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ እብነ እል አሳል እውነተኛዎች የኒቅያ አንደኛ ዐቢይ ሲኖዶስ ውሳኔዎች ተብለው ከሚቆጠሩት 20 ቀኖናት ይልቅ እነዚህን 84 ቀኖናት በስፋት ተጠቅሞባቸው ይገኛሉ [1256]

ስለዚህ ከእነዚህ 20 ቀኖናት ብቻ ጋር ሳይሆን ከሌሎች ቀኖናት ጋርም ቢሆን በማነጻጸር ይህን ሁኔታ ለማረጋገጥ ይቻላል ።

1252. Mansi T. II ዓምድ 981 1010

1253· የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያንና የኒቅያ አንደኛ ዐቢይ ሲኖዶስ ቀኖናት 3ኛ ዓመት (1958) ገጽ 163–164 195–197 215 216

1254· ለምሳሌ ቀኖናዊ መድበል ዘመቃርዮስ ፡ ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘሚካኤል ዘደምያጥ ሐ·3· ለ·4 Stephanus Euodius Assemani A.3.

1255. Ντιμπεκούλου Ζέουντε, Αί σχέσεις εκκλησιας καί πολιτείας έν Αιθιοπία κατά τό σύνταγμα του 1955 Dibekulu Zewde. The Relations between church and state in Ethiopia according to the constitution of 1955 ገጽ 135

1256· ስለ ቀኖናቱ ዐረብኛ ትርጉም ስነድ ሕትመት Beveregius: synodicon sive pandectae canonum apostolorum et conciliorum AB Ecclesia Graeca receptorum T.I. ገጽ 686፡ Κεφέλεβ Ζ., Περί τής Ανεξαρτησίας τής Αιθιοπικής Εκκλησίας ገጽ 46 የማርኔ ማስታወሻ 115 :

ለምሳሌ ሀ· የተወሰኑ ቀኖናት ከ20 ቀኖናት ጋር

20 ቀኖናት	84 ቀኖናት
2	3 [1257]
3	4 [1258]
4	5 [1259]
5	7·45·59 [1260]
6	8·37··· [1261]
7	10 [1262]

ለ· ከሌሎች ቀኖናት ጋር

ልዩ ልዩ ቀኖናት	84 ቀኖናት
3ኛ ዐቢይ ሲኖዶስ 9	43 [1263]
ሐዋርያውያት ቀኖናት 76	52 [1264]
ሐዋርያውያት ቀኖናት 22–30	53 [1265]

በአጠቃላይ የ84 ቀኖናት ይዘት ሥርዐተ ቤተክርስቲያንንና ሥርዐተ ቅዳሴን የሚመልስ ይዘት ነው ማለት ይቻላል

7· የላአዶቅያ 6ኛ ሲኖረዶስ ቀኖናት ፡ ዶቅ – ላአዶቅያ[1266]

የላአዶቅያ 6ኛ ሲኖዶስ በማኒና ሃይማኖትን በለወጡ መስሎች የልብ ወለድ–የፈጠራ ሰዎች ትምህርት ስርጭት ምክንያት (343–381) በቃጳጥዮን ከተማ ሎዶቅያ — ላአዶቅያ የተጠራ ሲኖዶስ ነው ።

በዚህ ሲኖዶስ የተከፈሉት ኤጲስ ቆጳሳት ቁጥር 19 ሲሆን ስለ

1257· አዲስ አማኙ–ሐዲስ ተክል ፈጥሮ ካህን አለመሆን ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 9·1

1258· ለካህናት የደባል ኑሮ አለመፈቀድ ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 3

1259· ኤጲስ ቆጶስ በስንት መሾም እንደአለበት ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 3

1260· ስለ ቅዱስ ሲኖዶስ ጥሪ ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5·3 6·3

1261· ስለ ሊቃነ ካህናት ሀገረ ስብከት ክፍፍል ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 4·1

1263· ስለ ኢየሩሳሌም ሊቀ ጳጳሳት ክብር ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5· ስለ ቆጵሮስ ሊቀ ጳጳስ ልዩ መብት ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 4·1

1264· በጉባ አሠረ ክህነት ስለ አለመቀበል ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5·3

1265· ለምሳሌ ቀኖናት 61 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 12 ቀኖና 30 ፤ 17 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 15· ቀኖና 32 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 14

1266· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2 ሲኖዶስ ገጽ 142–154 Ms Borgio Etiopico ገጽ 151–159

ሥርዐተ ክህነት ፣ ስለ ቤተክርስቲያን አገልግሎት ፣ ስለ ጋብቻና ስለ መሰል ጉዳዮች በይብልጥ ሥነ ምግባራዊና ሥርዓተ ቅዳሲያዊ ይዘት ያላቸው 59 ቀኖናትን ሠሩ [1267]

የለኦዶቅያ ቀኖናት በቤተክርስቲያን ሰፊ አገልግሎት እንደአለችው ስለሚታይ ከንዑሳን ሲኖዶሳት ቀኖናት መካከል ልዩ ቦታን ይዘው ይታያሉ

ላኦዶቅያ ቀኖናት በፍትሐ ነገሥት "ዶቅ" በሚል ምኅጻረ ቃል ይጠቀሳሉ [1268]

8· የስርቅድያ – ሳርዲቅያ 7ኛ ሲኖዶስ ቀኖናት ፣ ስድቅ፡ ስርድቅያ[1269]

በእስክንድርያው 19ኛ ሊቀ ጳጳሳት አትናቴዎስ በአንጾኪያ ሊቀ ጳጳሳትና በቁስጥንጥንያው ሊቀ ጳጳሳት ላይ አርዮሳውያን ተነስተው ስለ አሳደሙባቸውና ስለዘ ህፃ' ከየመንበረ ሊቀ ጵጵስናቸው ስለ አወረዷቸው ይህን ምክንያት በማድረግ በሮማ ግዛትና ፍልስጥኤም አሕጉር አንድ ክፍል ከተማ ስርድቅያ (343) [1270] የተጠራው ሲኖዶስ ይህ ሰባተኛው ሲኖዶስ ነው ። የሲኖዶሱ አባቶች አርዮሳውያንን አባረው እነዚህን ሊቃነ ጳጳሳት ወደ እየመንበራቸው ሊመልሷቸው ችለዋል ።

በዚህ ሲኖዶስ የተከፈሉት ኤጲስ ቆጳሳት 140 ሲሆኑ ስለ ማዕርጋተ ኤጲስ ቆጳሳት – ሲመተ ኤጲስ ቆጳሳት 21 ቀኖናትን ደነገጉ [1271] ማለትም የቀኖናቱ ይዘት ብዛት አስተዳደራዊ ነክ ነው እነዚህ ቀኖናት በፍትሐ ነገሥቱ "ስድቅ" – ሰርድቅያ በሚል ምኅፃረ ቃል ይጠቀሳሉ [1272]

1267· ለምሳሌ ቀኖናት 3· 11–12፣ 21፣ 15፣ 25፡ 29፡ 38፣ 48፣ 52፣ 59

1268· A. Αλιβιζάτους Οἱ Ιεροὶ Κανόνες ገጽ 196–208 ከዚያ የቀኖናቱ ቁጥር እስከ 60 ይደርሳል ። ይህ የመጨረሻው 60ኛ ቋንቋ እርግጠኛ አለመሆኑ

በሀሲያን ዘንድ ተነቅፏል ። Bardy: Concile et Canons De Loadicée D.D.C.T.V ገጽ 33

1269· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2· ሲኖዶስ ገጽ 154–157 Ms Borgio Etiopico ገጽ 159–162

1270· እንደ ሶቅራጥስና ሶዞሚኖስ ሲኖዶስ የተጠራው 347 ነው ። ሶቅራጥስ የቤተክርስቲያን ታሪክ T. II. 20 ሶዞሜኖስ የቤተክርስቲያን ታሪክ T.III ገጽ 12

1271· ለምሳሌ ቀኖናት 1–3 10–12·21

1272· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

በሲኖዶሱ የተከፈሉት ኤጲስ ቆጳሳት ብዛት እንደ ፍትሐ ነገሥቱ 140 መሆኑ ሲመለከት[1273] ግን ዘቤዓ ዘኩል ተልዋ አትኑፊያ። ስለ 170 ሶቅራጥስና ሶዞሚኖስ ስለ 300 ኤጲስ ቆጳሳት ይናገራሉ [1274]

1273· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

A. Αλιβιζάτους Οἱ Ιεροὶ Κανόνες ገጽ 182–195
1274·

ምዕራፍ ስምንት

ቀኖናተ አበው

ከቀኖናት ሲኖዶሳውያት ቀጥለው ለፍትሐ ነገሥቱ ምንጭነት የተመለከቱት የቤተክርስቲያን አባቶች ቀኖናት ናቸው ። በዚህ ክፍል የተጠቀሱት ከዚያም በፍትሐ ነገሥት በየአንቀጹ ስፊ ቦታዎችን ይዘው የሚገኙትን ቀኖናተ አቡሊድስና ቀኖናተ ባስልዮስ ሲሆኑ በተለየ ለፍትሐ ነገሥቱ ሥጋዊ ክፍል በዋና ምንጭነት ከተጠቀመባቸው ቀኖናተ ነገሥት ቀጥሎ የፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ እብነ እል አሳል "እስቀድመን ከተናገርንላቸው መጻሕፍትና ቀኖናተ ዲዮናስዮስ በስተቀር ሌላ የለም" በማለት የዲዮናስዮስን ቀኖናት ከማድነቁ ጋር ጎርጎርዮስን ፡ ዮሐንስ አፈወርቅን ፡ ክርስቶዱሎስንና ጢሞቴዎስን ያስከትላል። ቀኖናተ ባስልዮስንና ቀኖናተ አቡሊዲስን ግን ከሲኖዶሳውያት ቀኖናት የሚቀጥ ሉትን ተራ ቁጥሮችን አሲዞ አመልክቷዋል ። ከነዚህም በስተቀር አባ ገብርኤል ኢብን ቱራይቅ በመጨረሻው ክፍል ተቀጽላ (አንቀጽ 52 እንደ እኛ ግምት) ቄርሎስ 3ኛ ሊቀ ጳጳሳትና ቆዝማስ ተመልክተዋል ።

ቢሆንም እነዚህ በሁለት ክፍሎች ተከፍለው ይታያሉ ። በአንድ በኩል የዲዮናስዮስና የባስልዮስ ቀኖናት ከአለፉት ሐዋርያውያት ቀኖና ትና ሲኖዶሳውያት ቀኖናት ምንጭነት ጋር በአንድነት እንደመታየታ ቸው መጠን ቀጥለው ሲመረመሩ የሌሎች አባቶች — ሊቃነ ጳጳሳት ቀኖናትና በማስረጃነት የተመለከቱት ሊቃነ ጳጳሳት ገብርኤል ኢብን ቱራይቅ ፡ ቄርሎስ 3ኛና ቆዝማስ ቀኖናትና ሌሎች ድጋፍ ሰጭ ብሔራት ሕጋጋት ወቀኖናት ይመረምራሉ ።

1· ቀኖናተ አቡሊዲስ ሊቀ ጳጳሳት ዘሮሜ ፡ በደስ — አቡሊዲስ[1275]

በፍትሐ ነገሥት ቀኖናተ አቡሊዲስ ተብለው የሚታወቁት ቀኖናት ተመልክተዋል ። በዚህም መሠረት የፍትሐ ነገሥት ጸሐፊ እብነ እል

1275. ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2 Ms Borgio Etiopico No. 2 አዞሊዲስ በዐረብኛ ቋንቋ ትርጉሙ አቡሊቲስ አቡሊዲስ ወይም አንድ አንድ ጊዜ ቡሊዲስ (ኢጳሊጦስ ኢፓሊቶስ) የሚለው ስም ተዛብቶ ነው ።

አሳል የሮሜ ሊቀጳጳሳት (ጳጳስ ዘሮሜ) አቡሊዲስ (ኢጳሊጦስ) ቀኖናት በፍትሐ ነገሥት ቅንብር በስፋት ከተጠቀሙባቸው ቀኖናት መካከል ከፍተኛ ቦታ ይዘው የሚገኙት ቀኖናት ናቸው ።

የቀኖናቱ ቁጥር 38 ሲደርስ ግብጻውያን ወደ ግብጥ አስቀድመው መልሰዋቸዋል ። ስለዚህም በግብጽ ቤተ ክርስቲያን ከፍተኛ አገልግሎት እንደአላቸው ይታወቃል ።

የእስክንድርያ ሊቀጳጳሳት (ፓትርያርክ) አባ ገብርኤል 2ኛ ኢብን ቱራይቅ በአሰባሰባቸው መድበላተ ቀኖናት[1276] ከኖናተ አቡሊዲስ የተወሰኑ ቀኖናትንም አስፍሯል ። በፍትሐ ነገሥቱ እነዚህ 38 ቀኖናተ አዙሊዲስ "በደስ" — አቡሊዲስ በሚል አኅጽሮተ ቃል ሲጠቀሱ [1277] በተለመደው ቅርሰ—ርእሰ መሠረት "ሲኖዶስ ዘአቡሊዲስ ሊቀ ጳጳሳት ዘሮሜ" በሚል ርእስ በሲኖዶስ ታቅፈዋል[1278] ። ቀኖናተ አቡሊዲስ በመጀመሪያው በግሪክ ቋንቋ እንደተጻፉ ሲታመን በቀጥታም ባይሆን በ215—220 መካከል ከተዘጋጀውና ከባድ ኃጢአት ለፈጸሙ ሰዎች የሚደረግ ይቅርታን አስመልክቶ በተፈጠረ አለመግባባት ምክንያት ከሊቀ ጳጳሳት ካሊስቶስ ተለይታ በእርሱ ሥር የምትገኘው ቤተክርስቲያን መተዳደሪያ ደንብ ዓይነት ሆኖ ከምትጠቀምበት ሥራው ሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ ተመሥርተው እንደተጻፉ ይደገፋል።[1279] በቀጥታ ደግሞ እነዚህ ቀኖናት አሁንም የሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ አዲስ ቅርጽ የሆነውን ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዛት[1280] አዲስ ቅንብርን እንደሚይዙ ይደገፋል[1281] ።

ስለዚህ የእነዚ፡ ቀኖናት በተከታታይ በደረሰባቸው መሸንሸንና መቀነባበር—ለውጦችና ቅንብሮች በሓዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ ላይ ተመሥርተው ከተዘጋጁ ሥራዎች ጋር በጣም የተቃረቡ ሆነው ይገኛሉ ።

በሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ ተመሥርተው እንደተዘጋጁ የሚቆጠሩ ግን ለአቡሊዲስ የተሰጡ ሥራዎች ከሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛው መጽሐፍ በስተቀር የሚከተሉት ናቸው ።

1276· ስለ አባ ገብርኤል ቀኖናዊ መድበል ከዚሁ ገጽ 282–283

1277· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

1278· Ms Borgio Etiopico No. 2

1280· ኣ. Χριστοφιλοπούλους Ελληνικόν Εκκλησιαστικόν Δίκαιον ገጽ 26

1281· Heimbach: Geschichte der Altchristlichen Literatur T. ገጽ 693።

ሀ· ከሐዋርያውያት ትእዛዛት በተለየ ከ8ኛ መጽሐፍ (የ5ኛው ምዕተ ዓመት ሥራ) ትእዛዛት ዘበእደ ቀለሚንጦስ Epitome[1282]

ለ· ግብጣዊ ቤተ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ[1283]

ሐ. ኪዳን ዘእግዚእ[1284]

መ· የሚመሩት ቀኖናተ አቡሊዲስ[1286]

1·1 ቀኖናተ አቡሊዲስ ስለተጻፉበት ዘመንና ቦታ

የአቡሊዲስ ቀኖናት ስተጻፈበት ዘመንና ቦታ የጸሐፍት አመለካከ ቶች ይጋጫሉ ። ስለዚህ Achelis ቆይተው የተጨመሩ ቀኖናት መኖርን ተቀብሎ ግን እነዚህም ቀኖናት የአቡሊዲስ መሆናቸውን ያረጋግ ጣል[1286] እንደ እሱም እምነት ቀኖናተ አቡለ ዲስ የሌሎች የአቡሊዲስ ሥራዎችን (ሐዋርያዊ ትውፊትን ፡ ሐዋርያውያት ትእዛዛት 8ኛ መጽሐ ፍን (Epiome) እና የኪዳን ዘእግዚእን መሠረትነት የያዙ በጣም ጥንታዊያን ሥራዎች ናቸው ።

በተቃራኒው Schwartz እና Connolly እነዚህ ቀኖናት በጸሐፊው ዘንድ የቅዱስ ማርቆስ ቅብጻዊት ቅዳሴ የታወቀች እንደመሆኗ መጠን ከ4ኛው ወይም ከ5ኛው ምዕተ ዓመት የመጡ መሆናቸውን ይገልጻሉ ። እነዚህን ቀኖናት በርግጥ የአቡሊዲስ ስብስብ ሥራዎች የመጨረሻውን ክፍል እንደያዙ በመደገፍ ግን የ4ኛው ወይም የ5ኛው ምዕተ ዓመት ሥራዎች አድርጎ ይገምታቸዋል[1287] ። ከዚህም በተቃራኒው B.Botte አሳማኝ ምክንያቶችን በማቅረብ ቀኖናተ አቡሊዲስ በ341—360 ዓ/ም መካከል የተቀነባበሩ ሥራዎች መሆናቸውን ያስረዳል[1288] ። በሌላም በኩል Rahmani ኪዳን ዘእግዚእ የሁሉም የአቡሊዲስ ሥራዎች ምንጭነትን ይዟል ሲል

1282· ከዚሁ ገጽ 145

1283· ከዚሁ ገጽ 18፤ 192

1284· ስለ ኪዳን ዘእግዚእ ገጽ 240–246

1285. Achelis: Die Canones Hippolyti ገጽ 212 –268

1286. R.H. Connolly: the so-called Egyptian Church Order ገጽ 50 134። Schwartz: Über Die Pseudoapostolischen Kirchenordnung 1910. ገጽ 11 የግርጌ ማስታወሻ 12። Müler Hippolytus, Und Die Canones Hippolyti Z.N.W. 23/1924 ገጽ 214 –247።

1287. C. Dix. the Treatise... ገጽ LXXVI-LXXXI

1288. B. Botte. L' Origine Des Canons De Hippolyte: Mélanges enl'honneur de M. Michael Andrieuw 1856 ገጽ 53 62።

በመደገፍ በጣም የራቀ መስመርን ተከትሏል[1289] ። ሆኖም ግን ተቀባይነትን አግኝቶ ያለው ግንዛቤ 38 ቀኖናት ዘአቡሊዲስ በ500 ምዕተ ዓመት በሶርያ እንደተጻፉ ነው[1290] ። ስለዚህም እነዚህ ቀኖናት የሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስን የመጨረሻ ቅንብር መሻሻል[1291] ይዘት መያዛቸውን መደገፍ ልክ ሆኖ ይገኛል[1292] ። ቀኖናተ አቡሊዲስ በግሪክ እናት ስነድ ባይገኙም ከቀድሞው ቅብጥ ትርጉም ተመስርቶ ወደ ዐረብኛ በተመለሰ በ13—14ኛው ዘመን የእጅ ጽሑፍ[1293] እና ምን አልባትም በ13ኛው ምዕተ ዓመት በተደረገ ግእዝ ትርጉም መገኘታቸው ታውቋል [1294] በተቃራኒው የእነዚህ ቀኖናት ዐረብኛ ትርጉም ከግሪክ እናት ሰነዱ ወይም እንደተባለው ከግብጥ ትርጉሞ ሳይሆን ከግእዝ ትርጉም እንደተካሄደ ይደገፋል[1295]። ይህም ሊሆን የሚችለው ዐረብኛው ወይም ምንዓል ባት ግብጡ ሰነድ ጠፍቶ ከእግዝ ትርጉማቸው ተመልሰዋል ማለት ነው ። ቀኖናተ አቡሊዲስ በምዕራብ ሊያውቁ የቻሉት በግእዝ ትርጉማቸው አማካይነት መሆኑ ይታወቃል ።

በመጀመሪያ የእነዚህ ቀኖናት አርእስት ከግአዝ ወደ ላቲን ቋንቋ በሉዶልፍ ተተርጉመው[1296] በ1691 "ሲኖዶስ ቀኖናት አቡሊዲስ ሊቀ ጳጳሳት ዘሮሜ" በሚል ርእስ ታትመዋል ። እነዚህም ምዕራፎች አርእስቶች በJ.Migne እንደገና ሊታተሙ ችለዋል[1297] እነዚሁ ምዕራፎች አርእስት በተለይ ርእሶች አሁንም በዚሁ Migne እንደገና ታትመዋል[1298]። በሌላ በኩል የቀኖናተ አቡሊዲስ ዐረብኛ ትርጉም ሙሉ ሰነድ ከላቲን ትርጉም ጋር በመጀመሪያ በኤጲስቆጶስ H.D.Haneberg ቆይቶ

1289. Rahmani: Testamentum... ገጽ XVIII—XLI.

1290. Quasten: Patrology. T. II ገጽ 186።

1291. ከ8ኛው መጽሐፍ ግብጣዊ ቤተ ክርስቲያናዊ ትእዛዝ ይከተላል ።

1292. G. Graf, Geschichte der Christlischen Arabischen Literatur I—ROME 1944. ገጽ 602—605።

1293 J. Stam: Episcopacy... ገጽ 7

1294. J. Stam...Episcopacy ... ገጽ 7

1295. Quasten. Patrology T. II ገጽ 186

1296. Ludolphus. Commentarius... II ገጽ 304—334

1297. Canones Ecclesiae Alexandrinac Preperam Hippolyti P.G.T.X. ገጽ 259—263

አንድ አንድ ማሻሻያዎች ተደርጐባቸው በH. Achelis [1299] በጀርመንኛ ትርጉም በW. Riedel[1300] የታተሙ ሲሆን[1301] አርእስቶቹ በVansleb በፈረንሳይኛ ቋንቋ ተተርጉመው ታትመዋል[1302] አዲስ የዐረብኛ ሕትመት በ18 በRene George Codum[1303] የቀኖናቱ ግብጥ ትርጉም ከጀርመንኛ ትርጉም ጋር በWJ. LL- J. Leipold T. በ1854 ተከናውነዋል[1304] ።

ዛሬ በኢትዮጵያ ሁለት ቅዳሴዎች በአገልግሎት ላይ ይገኛሉ ከእነዚህም አንደኛው ቅዳሴ ሐዋርያት ተብሎ የሚታወቀው ቅዳሴ[1305] ከቀኖናተ አቡሊዲስ ላይ ተመርኩዞ የተቀነባረ ቅዳሴ ነው ።

እንግዲህ "ቅዳሴ ሐዋርያት" በአንድ በኩል በሐዋርያዊ ትውፊት ዘአቡሊዲስ (ግብጣዊ ቤተክርስቲያናዊ ትእዛዛት ግእዝ ትርጉም) ከሚገኘው ከራሱ ቅዳሴ አቡሊዲስ የተወሰደና በሌላ በኩል ከቅዳሴ ቅዱስ ማርቆስ የወጣ ቅዳሴ ነው[1306] ።

ሁለተኛው "ቅዳሴ እግዚእ" ተብሎ የሚጠራው ቅዳሴ ነው ። ይህም ቅዳሴ በኪዳን ዘእግዚእ ከሚገኘው ጸሎተ አቡሊዲስ ላይ ተመሥርቶ የተቀነባበረ ቅዳሴ ነው [1307]

እነዚህም ሁለት ቅዳሴዎች በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ሥርዐተ ቅዳሴ ከፍተኛውን ቦታ ይዘው የሚገኙት ቅዳሴዎች እንደመሆናቸው

1299. D-HaNeberG. Canones Hippollyti Arabic Codibus Romaanis Cum Versione Latina Annotationibus et Prolegomenis Monachi 1870.
1300 H.Achelis. Åltesten Quellen des Orientalischen Kirchenrechts. I Buch die Canons Hipolyte T.U. 1891. T.U.H. Vieharer. Canones Hippolyti...Christian worship...
1301. Riedel: Die Kirchenrechtsquellen... ገጽ 193 230
1302. Vansleb. Histoire Del'eglise ገጽ 193 230
1303. P.O.T. XXXI
1304. W.Till-J. Leipoldt. der Koptische text der Kirchenordnung Hippolyti. Berlin 1954, Dix. the treatise... ገጽ LXXVI-LXXXI.
1305. መጽሐፈ ቅዳሴ በግእዝና በአማርኛ በአሕተመቶ እቴጌ መነን እንተ ይእቲ ወለተ ጊዮርጊስ፣ አዲስ አበባ 1942 ቁጥር 1 170 ገጽ 44 62 ።
1306. G. Dix: the Treatise... ገጽ XVI...
1306. መጽሐፈ ቅዳሴ በግእዝና በአማርኛ ቁጥር 1—84 ገጽ 63 69

መጠን በአንድ በኩል በሌላም በኩል ለምዕመናን ብዙ ድካምን የማያስከትሉ አሰልች ባለመሆናቸው የዘወትር ቅዳሴዎች ሁነው ያገለግላሉ ።

1·2 የቀኖናተ አቡሊዲስ ይዘት

የ38 ቀኖናቱ አቡሊዲስ ይዘትን በሚመለከት በተለይ ከግብጣዊ ቤተክርስቲናዊ ትእዛዝ ይዘት ከአጠቃላይ ደግሞ ከሐዋርያውያት ትእዛዛት የ8ኛውን መጽሐፍ Epitome ጨምሮ የተለየ አይደለም[1308] ነገር ግን ከሐዋርያውያት ቀኖናት ከሚባሉት ረስጠአ ረስጠብ ረስጠጅ እና ዲድስቅልያ ዘሐዋርያት በአንድ በኩል በሌላ በኩል ከ106 ቀኖናተ ባስልዮስ ወደፊት ከሚመረመሩት ቀኖናት ጋር ያላቸው ግንኙነቶች በጣም የተቃረቡ ናቸው ።

ስለዚህ በእነዚህ ቀኖናተ አቡሊዲስና ከላይ በተመለከቱት ቀኖናት ሀ/ ሥርዐተ ቅዳሴያዊ ለ) ቀኖናዊ እና ሐ) ሥነ ምግባራዊይ ይዘት ያላቸው ትእዛዛት ታቅፈዋል ።

1·2·1 የቀኖናተ አቡሊዲስ የሥርዐተ ቅዳሴው ክፍል

— ለአምልኮት በተወሰነ ቦታ (መካነ መሥዋዕት) ከአምልኮት ሥርዐት በስተቀር ለሌላ ሥራ ? ደማይፈቀድ

— ከካህን በስተቀር ማንም ሰው ወደ መንበረ ቅድስት —ቅድስተ ቅዱሳት መግባትና ሥጋ ወደሙን መቀበል እንደማይችል[1309]

— ስለ አልባሳተ ቅዳሴ ነጭ እንጂ ዝንጉርጉር አለመሆን የንጽሕና ምስል[1310]

— ስለ ጊዜያተ ጸሎት (በቀን ሰባት ጊዜ)[1311]

— የመጀመሪያውን የምድር ፍሬ ወደ ቤተ ክርስቲያን ስለመውሰድ

1307. A. Αλιβιζάτου, Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες ገጽ 26. Κεχάλι Αλέμου: Η Χριστολογία τῶν Αἰθιοπικῶν ἀναφορῶν ἐν σχέσει πρὸς τὸ Δόγμα τῆς Χαλκηδόνος, ΘΕΣ/ΝΙΚΗ 1977
1308. Hanssens: La Liturgie d'Hippolyte P.O.A. 115/1949. Funk: Die Liturgie Der Åthiopischen Kirchenordnung. Der. tur. Quartalschrift 1998 1898 ገጽ 513.
1309. ቀኖና 29· 19 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 1·12 ቀኖና ባስልዮስ 25 92·72 ፡ ረስጠብ 7 ቀኖና 19 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 1
1310. ቀኖና 37 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 12 በስ· 96
1311. ቀኖና 27·26 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 14 በስ 18 ፡ ዶቅ 37 12 ረስጠአ 40· 68 47 ፡

ማቅረብ[1312]

— ስለ ሥጋና ወደሙ መቀበል[1313]

— በጠረጴዛ ላይ ስለ መጸለይ (በምግብ ወቅት)[1314]

1·2·2· የቀኖናቱ ቀኖናዊ ክፍሉ የያዛቸው ትእዛዛት

ለምሳሌ ስለ ኤጰስ ቆጶስ ምርጫና ቅባት ፣ ችሎታዎች መመዘኛዎችና ተግባራት[1315] ስለ ቀሲስ[1316] እና ስለ ንፍቅ ዲያቆን[1317] ስለ መዘምር [1318] ስለ ድንግል [1319] ስለ ሥርዐተ ጥምቀት [1320] ስለ ካህናት ከአንድ ቤተክርስቲያን ወደ ሌላ ክርስቲያን እንዴት ማዛወር—ሥርዐተ ዝውውር[1321]

1·2·3· በእነዚህ ቀኖናት የተመዘገቡት ሥነ ምግባርና ሥነ ሥርዐት ትእዛዛት[1322]

በእግዚአብሔር ፊት የሰው (መነኰስ) ፍጹምነት[1323]

ስለ ርስ በርስ መፋቀር[1324]

ወዘተ

ረስጠጅ 5

1312· ቀኖና 35·3 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 18·14 በስ 18·8

1313· ቀኖና 28 14·2 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 13 ረስጠብ 43· ማቴ 5·23—24 1ኛ ቆሮንትስ 11· ·27

1314· ቀኖና 21 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 14— በስ 28 ረስጠብ 47· መዝሙር 56 1— 10 ማቴ 14·19···

1315· 2 ·3 24·37·31 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ አግባብነት ያለው ትእዛዝ አልያዘም

1316· ቀኖና 4·9 21 31 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ

1317· ቀኖና 5·10 31·35 ፍትሐ ነገሥት ንቀጽ

1318· ቀኖና 6· 34 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 8·3 ረስጠአ 59 ዶቅ 11

1319· ቀኖና 9·32 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 10·8 ድስቅ 14· በስ·43

1320· ቀኖና 7· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 8·2—ረስጠብ 27· በስ 48

1321· ቀኖና 7 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 8·2—ረስጠአ 27 በስ 48

1322· ቀኖና 7 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 8·2—ረስጠአ 27 በስ 48

1323· ቀኖና 7 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 8·2 ረስጠአ 27 በስ 48

1324· ቀኖና 9·38 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 3·11 ረስጠአ 43

1325· ቀኖና 8 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 6 8 ረስጠአ 43

1326· ቀኖና 38 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 10·6

1327· ቀኖና 22 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 9·4 — ማቴ 10·12 13

2· ቀኖናት ባስልዮስ፡ በስ — ባስልዮስ[1328]

በቁማርያ ዘቀጳዶቅያ ሊቀ ጳጳሳት ትልቁ ባስልዮስ ስም ዘራሱ በትልቁ ባስልዮስ ከተጻፉ 8 መልዕክቶችና ስለ መንፈስ ቅዱስ ከአቀነባበረው ሥራ የተሳቡና ቁጥራቸው 92 የሚደርስ ቀኖናት ይገኛሉ።

ስለዚህም 86 ቀኖናት ለአምፊሎኪዮስ ዘኢኮንዮ ከተጻፉ ሦስት መልዕክቶች[1329] 87ኛው ቀኖና ለዲዮዶሮስ ዘታርሱ ከተጻፈ መልዕክት[1330] 88ኛው ቀኖና ለካህን ጎርጎርዮስ ከተጻፈ መልዕክት [1311] 89ኛውና 90ኛው ቀኖናት በሥሩ ወደሚገኙ ኮሬ ኤጲስ ቆጶሳት[1332] ከተላኩ መልዕክቶች ፡ የመጨረሻዎች ሁለቱ 91ኛውና 92ኛው ቀኖናት[1333] [1332] ስለመንፈስ ቅዱስ ከጻፈው ሥነ ጽሑፍ[1334] የተወሰዱ ናቸው ።

እነዚህ ቀኖናት በ5ኛው 6ኛው የትሩሎ ዐቢይ ጉባኤ መጽ ?ቃቸው ይታወሳል[1335] ። ከእነዚህም ቀኖናት ጐን በግብጽና በኢትየ ጵያ አብያተ ክርስቲያናት በቁሳርያ ኤጲስ ቆጶስ ታላቁ ባስልዮስ ስም 106 ቀኖናት ይገኛሉ ።

ስለዚህ በፍትሐ ነገሥት ጸሐፊ እብነ እል አሳል አገላለጥ መሠረት እነዚህ ቀኖናት ስለ ምንኩስና ሕይወትና ጋብቻና ስለመሳሰሉትም ጉዳዮች የሚመለከቱ ቀኖናት ሲሆኑ እነሱም በግብጻውያንና መላከውያን ዘንድ እንደሚገኙ ሲታወቅ የቆኖናቱ ቁጥር 106 ነው ። በስፋት በጥቅም ላይ የሚገኙም ቀኖናት ናቸው ።

ቀኖናተ ባስልዮስ በፍትሐ ነገሥቱ "በስ" ባስልዮስ በሚል ምኅፃረ ቃል ይጠቀሳሉ ። እንደዚሁም ስለ ምንኩስና ከተናገራቸው ኀድላት ተወስደው በአንቀጸ መነኮሳት (አንቀጽ 10) ተይዘው የሚገኙት ቀኖናት ሲኖሩ እነዚህም በፍትሐ ነገሥቱ አሁንም "በስ" ባስልዮስ ተብለው ይጠቀሳሉ[1335]። 106 ቀኖናተ ባስልዮስ ራቀም ቀረበ ምን ጊዜም ቢሆን የኋላ ጊዜ ሥራዎች ናቸው ።

1328· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

1329· A. Α...ρι.ζατου; Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες ገጽ 354 388

1330· A. Αλιβιζάτου: Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες ገጽ 385 389

1331· A. Αλιβιζάτου; Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες ገጽ 389 390

1332· A. Αλιβιζάτου; Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες ገጽ 390 391

1333· A. Αλιβιζάτου; Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες ገጽ 391 392

1334· Bardy; Regle de Saint Basil D.D.C. 1937 T. II ገጽ 137

1335· A. Χριστοφιλοπούλου; Ελληνικόν Εκκλησιαστικόν Δίκαιον ገጽ 354 388

ሆኖም የራሱ የባስልዮስ ሥራዎች እንደ አልሆኑ ቢደገፍም በከፍተኛ መጠን ከተጠቀሱት 92 ቀኖናተ ባስልዮስ ላይ ተመሥርተው የተቀረጹ መሆናቸው ይታያል[1336]

ነገር ግን ከእስክንድርያ ሊቀ ጳጳሳት አትናቴዎስ 107 ቀኖናት እና ከ38 ቀኖናተ አቡሊዲስ ጋር ቀጥታ ግንኙነት እንደአላቸው ይታያል ።[1337]

ስለ 38 ቀኖናተ አቡሊዲስ የተነገረው እንደ ተጠበቀ ሆኖ ግን በሁሉም ማለት ይቻላል ቀኖናውያን መድበላት በትልቁ የእስክንድርያ ሊቀ ጳጳሳት አትናቴዎስ ስም የቤተክርስቲያንን ሰላምና ሥርዓት የሚመለከቱ ሦስት ቀኖናውያን መልዕክቶች ይገኛሉ[1338]

በሌላ በኩል በግብጽና ኢትዮጵያ አብያተ ክርስቲያናት መድበለተ ቀኖናት በትልቁ አትናቴዎስ ስም 107 ቀኖናት ተይዘው ይገኛሉ[1339] ለንጉሠ ነገሥት ዩስጢኒያኖስ በቊስጥንጥንያ ሊቀ ጳጳሳት ስም የተላኩ 35 ቀኖናትም መኖራቸው ይታወሳል[1340] እነዚህም ቀኖናት ኤጲ ስቆጶስ ለመሆን በቅድሚያ ምንኩስናዊ አስኬማ መቀበል ወይም አሥረ ክህነት መያዝ ግዴታ መሆኑን የሚደነግጉ ሲሆን ግን በፍትሐ ነገሥት ስለ አትናቴዎስ ስምም ሆነ ቀኖናት ምንም አልተወሳም ።

ሆኖም በትልቁ አትናቴዎስ ስም የሚታወቁት ቀኖናት ከእንግሊዝኛ ትርጉም ጋር በW. Riedel ታትመው ተሰራጭተዋል[1341]

1336 ለምሳሌ	106 ቀኖናት	92	ቀኖናት
	11		50
	20		8
	7		49
	34		60
	43		10,29
	22		4,48

1337. A. Αλιβιζάτου; Οἱ Ἱεροί Κανόνες ገጽ 344 - 352
1338. Renaudotius. Historia Patriarchum Alexandrinorum Jacobitarum ab Marcousque Ad finem Saeculi XIII Paris 1713 ገጽ 97
1339. Vansleb, Histoire de l' églis ገጽ 283—285
1340. The Canons of Athanasius of Alexandria, London 1904.
1341. ሲኖዶስ Borgio Etiopico ገጽ -

በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ሲኖዶስ በትልቁ ባስልዮስ ስም 17 ቀኖናት ብቻ ተይዘዋል ።

የፍተሐ ነገሥት ጸሐፊ እብነ እል አሳል ስለ መነኮሳት የሚናገረውን ክፍል አንቀጸ መነኮሳትን ለማቀነባበር ትእዛዛትን የምንክሱና ሕይወት የሚመራባቸው[1342] 55 መመሪያዎች[1343] እና 313 ነጥቦች [1344] በመባል ከሚታወቁት የትልቁ ባስልዮስ ቀኖናውያት ትእዛዛት ወስዶ ነው የተጠቀመው ።

106 ቀኖናተ ባስልዮስ እስከ አሁን በዝርዝር ጥናት አልተካሄደባቸውም ስለዚህ ብዙ ምንጮች ማግኘት ያዳግታል ። ሆኖም ስለ እነዚህ ቀኖናት ከጀርመንኛ P. Riedel ሕትመት በቂ መረጃዎች ማግኘት ይቻላል[1345] የቀኖናቱ አርእስት በ Vanleb በፈረንሳይኛ ቋንቋ ተተርጉመዋል[1346]። p 106 ቀኖናተ ባስልዮስ ይዘት ሁሉንም ማለት ይቻላል የቤተክርስቲያን ሕይወት ገጽታዎችን ይሸፍናል ። ስለዚህ በአጭሩ በRiedel አገላለጥ መሠረት ቀኖናቱ 1—2 ስለ እምነት[1347] 3—27 ተግሣጽ 28—37[1348] ስለ መሐይምንና ምዕመናን 38—95[1349] ስለ ካህናት 23—25[1350] ስለ ሥርሀተ ቅዳሴ አርእስት 26—10[1351] የፍትሐ ነገሥት ጸሐፊ እብነ እል አሳል ፍትሐ ነገሥቱን ለምቅረጽ በሁሉም ማለት ይቻላል ሕገ ቤተክርስቲያን መንፈሳዊ ሕግንክ በተለይም ከሥጋዊ ሕግ ማለትም የቤተሰብና የውርስ ሕግን ፡ የሥነ ምግባር ሕግን በሚመለከት

1342. K. Μουρατιδου; Μοναχική υπακουή έν αρχαία Εκκλησία, AΘHNAI: 1956 69
K. Μουρατίδου; Χριστιανική Ποιναντική έν τοίς ασκη-τικοίς του Μ. Βασιλείου, AΘHNAI: 1952 ገጽ 50 Murphex. Saint Basel and Monsticism; washington 1930. c. Morisno N. St. Basil and His Rule A Study in early Monasticism Oxford 1912
1343. P.G.T. 31 ዐምድ 889—1012
1344. P.G.T. 31. ዐምድ 1053—1306
1345. Riedel. Kirchenrechtsquellen ገጽ 230— 380
1346. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 43·5 ቁኖና 2
1347. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቀኖና 9 አንቀጽ 24·5 ቀኖና 11
1348. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቀኖና 9 አንቀጽ 24·5 ቀኖና 11 አንቀጽ 25 ቀኖናት
1349. አንቀጽ 48·3 ቀኖና 23 25 22 14· 11 አንቀጽ 47 ቀኖና 27 አንቀጽ 9·5 ቀኖና 5· 21 22
1350. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 20 ቀኖና 33 አንቀጽ 22 ቀኖና 31 አንቀጽ 44·12 ቀኖና 29 አንቀጽ 95 ቀኖና 29

በስፋት ቀኖናተ ባስልዮስን ተጠቅሟል [1352] ስለ ምንኩስና ሕይወት የሚናገሯቸው ቀኖናት ክፍል አግባብነት ባለው አንቀጽ ብቻ ተወስ ኗ ል[1353]

ስለዚህ 106 ቀኖናት ለፍትሐ ነገሥት ምንጭነት እንደ ሐዋርያው ያት ቀኖናት (ረስጠእ ፡ ረስጠብ ፡ ረስጠጅ ፡ ዲድስቅልያ እና ቀኖናተ አቡሊዲስ ከፍተኛ ድርሻ ኑሯአቸው ይገኛሉ[1354] ።

3· ቀኖናተ ዲዮኒስዮስ፡ደ — ዲዮናስዮስ[1355]

ቀኖናተ ዲዮናስዩስ—ዲዮኒስዮስ በሚባልበት ጊዜ በግብጽ ቤተክርስቲያን ልዩ ልዩ ቀኖናውያን መድበላት ለምሳሌ በካዘን ጴጥሮስ ሳፍሮ የሚገኝ የአርዮስ ፋጉስ ዳኛ ዲዮናስዮስ ሥራ "ቃለ እምነት" ማለት ጸሎተ ሃይማኖት መሆኑ ይታመናል[1356].

በርግጥ እንደሚታወቀው በዲዮስዮስ አርዮስፋጎስ — አርዮስፓጊቲስ ጽሑፎች ሥነ መለኮታውያን ቤተክርስቲያናውያን ሥራዎች Corpus Dionysiacum ተያይዘው መጥተዋል ።

1· ስለ ሰማያውያን ማዕርጋት De Caelesti Hierarchia[1357]

2. ስለ ቤተክርስቲያን ማዕርጋት — De Ecclesiastica Hierarchia[1758]

1351· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5·1 ቀኖና 52 ቀኖና 45·38 ቀኖና አንቀጽ 6 ቀኖና 83፤ 2 ቀኖና 51 ቀኖና 53 ።

አንቀጽ 7·2 ቀኖና 56 ቀኖና 58·63 64 66 72· 73 78·84·87 81·92 59·90 91 አንቀጽ 8·2 ቀኖና 55 አንቀጽ 9·1 ቀኖና 49·50 55·47 አንቀጽ 17·1 ቀኖና 86 አንቀጽ 22· ቀኖና 85·2 55·52·43·47·71 77·79·8081· 83 59·90·91 አንቀጽ 14 ቀኖና 77 አንቀጽ 17 ቀኖና 86 አንቀጽ 22 ቀኖና 88 አንቀጽ 43·9 ቀኖና 22·19 ቀኖና 32 አንቀጽ 22·11 ቀኖና 40 አንቀጽ 23 ቀኖና 52 አንቀጽ 24·1 ቀኖና 43

1352 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 12· ቀኖና 96·97·99 አንቀጽ 13 ቀኖና 99·98·10 ፍትሐ ነገሥቱ አንቀጽ 23 ቀኖና 52 አንቀጽ 24·1 ቀኖና 43·5 ቀኖና 32 30·33 አንቀጽ 42 11 ቀኖና 40· አንቀጽ 43·9 ቀኖና 92·12 ቀኖና 82

1353· አንቀጽ 10

1354· 106 ቀኖናተ ባስልዮስ በSans Al-riasah abul baracat ibn ktbr : encyclopedia ምዕራፍ 5 ስፍኖ ይገኛል ። A Riedel. Die Kirchenrechtsquellen ገጽ 130

1355· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

1356. Riedel, Die Kirchenrechtsquellen...

1357. P.G. T.3 ዐምድ 119 370

1358. P.G. T.3 ዐምድ 369—584

3. ስለ መለኮታውያን ስሞች —De Divinus Nomitibus[1359]

4· ስለ ምሥጢራዊ ሥነ መለኮት Mystica Theologia[1360]

5. ለልዩ ልዩ ሰዎች ስለተላለፉ 11 መልዕክቶች 1361 —

6· ስለ ሥርዐተ ቅዳሴ (ስለ አንድ ቅዳሴ) Liturgia Sancti Dionysii[1362]

7. እና ሌሎች አንድ አንድ ጽሑፎች[1363]

እነዚህ ሥራዎች አንድ ጊዜ Pseudodionysia እንደ ሆነ የሚጠሩ ሥራዎች የግብረ ሐዋርያት ዲዮናስዮስ አርዮስፋጎሳዊ[1364] እና የአቴንዘ የመጀመሪያው ኤጲስ ቆጶስ ሥራዎች እንደ አልሆኑ ጥብቀ ሂሣዊ ቁጥጥር ተደርጎባቸዋል [1365] ነገር ግን የ5ኛው ምዕተ ዓመት እንደሆኑ የሚቆጠሩ ሥራዎች ለዲዮናስዮስ አርዮስፋጎሳዊ Pseudoareosphagus ተሰጥተው ይገኛሉ [1366] እንደሚታወቀው ዘ ፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ አብነ አል አሳል አእምሮ ውስጥ የነበረው ማለት ይቻላል ሥራ ቃለ እምነት የዲዮናስዮስ አርዮስፋጎሳዊ ሥራዎች ሁነው በተመለከቱት ሥራዎች Corpus Dionysia ዝርዝር ውስጥ እንኳን አልታቀፈም ነበር ።

በሌላ በኩል እነዚህ ቀኖናት የእስክንድርያው ሊቀጳጳሳት ዲዮናስዮስ[265] 4 ቀኖናት ስለ መሆናቸው መደገፍ ይቻላል ምክንያቱም እንደሚታወቀው እነዚህ ቀኖናት ለፔንዳ ፖሊስ ኤጲስ ቆጶስ ባሲሊዲስ ከተላከ የዲዮናዮስ መልዕክት ከተሰወዱ ቀኖናት ፡ ስለ ፋሲካ[1367] ስለ ጾም[1368] ስለ ጸሎት[1369] ስለ ሥጋ ወድሙ መቀበል[1370] የሚናገሩ ቀኖናት ተመልክተው ይገኛሉ [1371]።

1359. P.G. T.3 ዐምድ 585—996

1360. P.G. T.3 ዐምድ 997—1064

1361. P.G. T.3 ዐምድ 1065—1122

1362. G.T.Z. ዐምድ 1023—1133

1363. P. Godet: Denis, L'aréopagite D.D.C.T.IV ዐምድ 429—438

1364· ግብረ ሐዋርያት 17·34

1365· አውሳብዮስ የቤተክርስቲያን ታሪክ 4·23·4 P.G.T. XX ዐምድ 568

1366· Bardenhewer, Lespères ገጽ 11—22

1367· ቀኖና ሀ

1368· ቀኖና ለ

1369· ቀኖና ሐ

1370· ቀኖና መ

1371· A. Αλιβιζάτου, Οἱ Ἱεροί Κανόνες ገጽ 322 - 327

እንግዲህ ቀኖናተ ዲዮናስዮስ በርግጥ የግብረ ሐዋርያቱ ዲዮናስዮስ ሥራዎች አለመሆናቸውና ግን በስሙ የተላለፉ Pseudodionysia ቢሆኑም ለፍትሐ ነገሥት ምንጩነት ከፍተኛ ድርሻ አላቸው ። ቀኖናተ ዲዮናስዮስ በፍትሐ ነገሥት ምንጭነታቸው "ደ" በሚል ምኅፃረ ቃል ይጠቀሳሉ [1372] ።

4· ቀኖናተ ጎርጎርዮስ ፡ ግር — ጎርጎርዮስ[1373]

የፍትሐ ነገሥት ጸሐፊ ስለ ቀናናተ ጎርጎርዮስ ሲናገር ስለዚህ ጐርጐርዮስ ማንነት አልተናገረም ነገር ግን በአንድ በኩል ይህ ጐርጐርዮስ ጐርጐርዮስ ዘንሲስ እንደሆነ ይታሰባል ። ምክንያቱም እነዚህ ለፍትሐ ነገሥቱ እንደ ምንጭ የተጠቀሙት ቀኖናት እስከ ተወሰነ ሁኔታ ድረስ ከጐርጐርዮስ ዘንሲስ ሥራዎች ጋር ዝምድና ያላቸው ግን በ4 ቀኖናት ተድልድለው በብዙ የግብጽ ቤተክርስቲያን ቀኖናውያን መድበለት ታቅፈው የሚገኙ ቀኖናት እንደመሆናቸው መጠን የጐርጐርዮስ ዘንሲስ ሁነው ሊቀጠሩ ይችሉ ይሆናሉ[1374] የእነዚህ ቀኖናት ስለ ቤተክርስቲያን መታነጽና ስለቤተክርስቲያን ዕቃዎች (ንዋያተ ቅድሳት) የሚናገረው ክፍል ለሚካኤል ዘድምያጥ ብሔረ ሕግ ወቀኖና አገልግለዋል[1375]

ከጎርጎርዮስ ዘንሲስ ወደሚጠሊጢ ኤጲስ ቆጶስ ዲጶዮስ ከተላከች መልዕክት ተቀርጸውና በሁሉም ቀኖናውያን መድበላት ተይዘው የሚገኙት 8 ቀኖናት[1375] ከላይ ከተጠቀሱት ቀኖናት ዘጎርጎርዮስ ጋር ዝምድና እንደ ሌላቸው ይታያል ።

በፍተ ነገሥቱ ቀኖናት ዘጐርጐርዮስ አንድ ጊዜ ብቻ ተጠቅሰዋል ። ይህም የተጠቀሰው ቀኖና ይዘት ስለ ጥምቀት የሚናገረው ቀኖና ሲሆ ፣ የሚከተለው ነው ። ለመጠመቅ የሚፈልግ ሰው የመረጠውን ጊዜ አያስተላልፍ ፤ ለነገ አይበል የወላጆችን ወይም የወዳጆችን መምጣት አይጠብቅ በልብስ ምርጫ ምክንያት አያዘግየው ፤ ለጥምቀት የሲቀ

1372· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2
1373· ፍትሐ ነገሥት መግቢያ ክፍል Riedel: Kirchenrechtsquellen ገጽ 283 284
1374· ቀኖናዊ መድበል ዘመቃርዮስ ቁጥር 53 Riedel, Kirchenrechtsquellen ገጽ 127
1375· ብሔረ ሕግ ወቀኖናት ዘሚካኤል ዘድምያጥ NO. 4,7,33 Riedel: Kirchenrechtsquellen ገጽ 97

ጳጳሳት ወይም የኤጲስ ቆጳሳት ወይም የቄስ መምጣትን አይጠብቅ ፤ የማጥመቅ ሥልጣን ያለውን እንጂ ምክንያቱም የጥምቀት ሥልጣን በትክክል አንዲት ናትና[1376]።

ከዚህ ላይ ሊመረመር የሚችለው ቁም ነገር (ሐቅ) ሥርዐተ ጥምቀትን የሚፈጽመው ሰው ይህን ተግባር ለመፈጸም ሥልጣንና በሥርዐት አሠረ ክህነት ያለው ሰው መሆኑን ማረጋገጥ ይሆናል[1377]
እነዚህ ቀኖናት በፍትሐ ነገሥት "ግር" — ጐርጐርዮስ በሚል ምኅፃረ ቃል ይጠቀሳሉ[1378]

ከዚህ ቀኖናዊ ጥቅስ ሌላ በፍትሐ ነገሥት ተጠቅሶ የሚገኘው ጐርጐርዮስ ቲዎጎሎስ (ቴአሎጎስ — ነባቤ መለኮት ነው[1379]

ጐርጐርዮስ ቴዎጐሎስ (ቴአሎጐስ — ነባቤ መለኮት[1380] ስለ ጥምቀት በሚናገረው አራተኛ ድርሳኑ አስፍሮት የሚገኘው ሰምና ወርቅ — ምሳሌያዊ ትምህርት በፍትሐ ነገሥት በሚከተለው መልክ ተቀርጾ ይገኛል ።

1· ክፉና ደግ ሕዝብን በሰምዕ ከእነሱም ካህናትን በውስጣቸው የአንድ ንጉሥ ቅርጽ—መልክ በተቀረጸባቸው ሁለት፡ አንድ የወርቅና አንድ የብረት ማኅተሞች መስሎ ሲናገር ማኅተሞች ሰምዕ በታተመባቸው ጊዜ ንጉሣዊ ቅርጽ በወርቅ በታተመበት ማኅተምና በብረት በታተመበት ማኅተም መካከል ልዩነት እንደሌለ ልዩነት ሲኖር የሚችለው የሚታተሙበትን ዘዴ በሚቀበሉትና በማይቀበሉት መካከል እንደሚሆን ኅትመቱን አስመልክቶ ግን የቅርጽ ልዩነት እንደ ሌላ ይገልጣል ።

2· ዳግመኛም ምግባር የጐደለው ካህን እንደ ሰምዕ መብራት

1176· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 3 ቁጥር 29
1377· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2
1378· A. Αλιβιζάτους Οἱ Ιεροί Κανόνες Τ.ΙΙ ገ217ጽ 411-421
1379· ቴዎጐሎስ ማለት ኃይለ ቃል ቴአሎጐስ "አ" ወደ "ዎ" ተለውጦ "ጎ" እና "ሎ" ቦታ ተዘዋውረው "ቴአሎጐስ" ቴዎጐሎስ" ወይም "ታዎጐሎስ" ሆኖ ይነበባል ። ኃይለ ቃሉ ሁለት ቃላት ቴኦስ፡ አምላክ መለኮት እና ሎጐስ፡ ነባቢ ተጣምረውበት የተፈጠረ ኃይለ ቃል ሲሆን ትርጉሙም እንደተለመደው ነባቢ መለኮት ማለት ነው ። ጐርጐርዮስ ቴዎጐሎስ ። ዮሐንስ ታዎጐሎስ (ግሪጐርዮስ ቴአሎጐስ ዮሐንስ ቴአሎጐስ) Θεολογία: Θεολόγος
1380· ፍትሐ ነገስት አንቀጽ 3 ቁጥር 29

ለንደሆነና የሚነደው እሳት በክህነት እንደሚመሰል ፡ እሳት ሰሙን እንደሚያቃጥለው ግን ለሕዝብ እንደሚያበራ ከብርሃኑም የተነሳ ጨለማ እንደማያገኛቸው አድርጐ መስሎ ይናገራል ።

3· ሌላም ምሳሌ ይቀጥላል ሁለት አንድ ክፉና አንድ ደግ ሰዎች ሁለቱም ለየራሳቸው ለንጉሡ አቤቱታዎችን — ጥያቄዎችን ያቀርባሉ የሁለቱም አቤቱታዎች ተመሳሳይ — አንድ ናቸው ።

4· አንድ ንጉሥ አንድ ደግና አንድ ክፉ፡ ሁለት መኳንንት (ዳኞች) አሉት ። ደጉ መኰንን ይፈጽምለት ዘንድ ንጉሡን እንዲያማልደው ክፉውን መኰንን ክፉውም መኮንን እንደዚሁ የሱም ጉዳይ መልስ ያገኝለት ዘንድ ደጉን መኮንን አማላጅነት ይልካሉ ።

ነገር ግን ንጉሡ ደግ ሰው ነው ። የሁለቱንም አቤቱታዎች ያውቃል ። ሆኖም ሁለቱ መኳንንት ጉዳዮቻቸው እንደፈጸሙላቸው ደጉ መኮንን በክፉው መኮንን አማካይነት ክፉውም መኮንን በደጉ መኮንን አማካይነት (አማላጅነት) በሚጠይቁበት ጊዜ ንጉሡ በክፉው መኮንን አማላጅነት የቀረበውን የደጉን መኮንን ጉዳይ የአማላጅን ክፉ መኮንን ክፋት (ክፉ ሰውነት) ወደ ግምት ሳያስገባ ሲፈጽምለት በደጉ ሰው አማላጅነት የቀረበውን የክፈውን መኮንን ጉዳይ ግን በራሱ በባለ ጉዳይ መኮንን ምክንያት አልጨረሰለትም ።

ምክንያቱም የአማላጁ መኮንን በጐ ሰውነት የባለቤቱን ክፉ መኮንን ክፉ ጠባይ ሊያስነሳ አይችልም[1381]።

5· ቀኖናተ አፈወርቅ ዮሐንስ ፡ ሐ — ዮሐንስ[1382]

ዮሐንስ አፈወርቅ ስለ አሠረ ክህነት ከተናገራቸው ቃላት[1383] የተወሰዱ 12 ቀኖናት ይገኛሉ ። እነዚህም በግብጽ ቤተክርስቲያን ተያይዘው መጥተዋል[1384] ። በፍትሐ ነገሥት የተጠቀሰውና ስለ አሠረ

1381· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 9 ቁጥር 342 343 P.Tzadua: Fetha Nagast ገጽ 63 64 አንቀጽ 9 ቁጥር 342።

1382· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2 392 Riedel. Kirchenrechtsquellen ገጽ Vansleb Histoire del'eglise d' Alexandrien ገጽ 282

1383· ዮሐንስ አፈወርቅ ስለ አሠረ ክህነት ቃላት P.G.T 48 ዐምድ 623–692

1384· ብሔረ ሕግ ወቀኖና 8መ ቀርዮስ ቁጥር 5 ፡ ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘሚካኤል ዘድሜያጥ ቁጥር 6 Riedel. Kirchenrechtsquellen ገጽ 300

ክህነት የሚናገረው 5ኛው ቀኖና ለምሳሌ እንደሚከተለው ይነበባል "ስለ በጐ ፍርሃት ፡ እግዚአብሔርን መፍራት መልካም ነው ። ሰው እግዚአብሔርን ፈሪና አስተዋይ ካልሆነ አለቃ ይሆን ዘንድ አይገባውም…[1385] ። በሌላ በኩል በኢትዮጵያ ሲኖዶስ የዮሐንስ አፈወርቅ ልዩ ልዩ ቀኖናት (17) ተደርገዋል[1386] በሌሎችም ብዙ ቀኖናውያን መድበላት ተይዘው ይገኛሉ[1387]። ከእነዚህም ከላይ ከተጠቀሱት ቀኖናት ጋር ግንኙነት የሌላቸው ግን ከራቡ የኤፌሶን መልዕክት[1388] የዕብራውያን መልዕክት[1389] እንድም ትርጉምና ከኃጢአተኞች ተግሳጽ[1390] የተወሰዱ ቅዱስ ቁርባንን የሚመለከቱ ቀኖናት ናቸው ።

ስለዚህ በፍትሐ ነገሥት በቀጥታ የተጠቀሰው ቀኖና ዮሐንስ ብቻ ሲሆን ነገር ግን በቀጥታ ባልሆነ መንገድ በፍትሐ ነገሥት የሚጠቀሰው ቀኖና ሁል ጊዜ እንደ ዮሐንስ አፈወርቅ በሚል ቅርጽ ነው የሚያጋጥመው[1391] ወይም አፈወርቅ ብቻ ። "ቅዱሳን መምሕራንና አፈወርቅ ስለ ሁለት ነገሮች አንዱ በውር ሌላው ግልጽ ይረዳሉ"[1392] ። አፈወርቅም "እግዚአብሔር በዚህ ቃል ከአራት ትእዛዝ ብዙውን አሳለፈ ብሏል"[1393]።

አፈወርቅ በተማጻጹ እንዲህ አለ ለእንግዶችና መንገደኞች የሚያሻቸው ማደሪያ የታወቀ ስለሆነ…[1394] ሆኖም ግን በፍትሐ ነገሥቱ መቅድም እነዚህ ቀኖናት "ሐ" በሚል ምኅጻረ ቃል እንደሚጠቀሱ ቢመለከትም[1395] ዮሐንስ በዚህ ምኅፃረ ፊደል ሳይሆን በስሙ ዮሐንስ ወይም ቅጽሉ አፈወርቅ እየተባለ እንደተጠቀሰ የተመለከተ ሲሆን "ሐ" በሁለት መልኮች ሊታይ ይችላል አንድም የዮሐንስ መካከለኛው – ሁለተኛው ፊደል "ሐ" ወይም ከቅጽሉ አፈወርቅ በግሪክ ቋንቋ

1385· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 9 ቁጥር 284።

1386· Mss Borgio Etiopico ቁጥር 9።

1387· A. Αλιβιζάτους Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες ገጽ 422 445

1388· ቀኖና ለ

1389· ቀኖና ሐ

1390· ቀኖና ሀ

1391· ለምሳሌ ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 43 ቁጥር 1453 አንቀጽ 23 ቁጥር 814።

1392· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 23 ቁጥር 806

1393· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 23 ቁጥር 804

1394· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 23 ቁጥር 819

1395· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

አፈወርቅ ሕርዖስቶሞስ ማለት ስለሆነ የመጀመሪያው ፊደል "ሕ" ሊሆን ይችላል ።

6· ቀኖናት ጢሞቴዎስ ፡ ጢሞ — ጢሞቴዎስ[1396]

በፍትሐ ነገሥት ቀኖናተ ጢሞቴዎስ ተብለው የሚጠቀሱት ቀኖናት በልዩ ልዩ ጉዳዮች ላይ በቀረቡ ጥየቄዎች ልክ የተሰጡ 18 መልሶችን ያዘጋጀው የእስክንድርያ ሊቀ ጳጳሳት አንደኛ ጢሞቴዎስ (381–385) ቀኖናት ናቸው። እነዚህ ቀኖናት በ5ኛው 6ኛው የትሩሎስ ሲኖዶስ ሁለተኛ ቀኖና የጸደቁ ሲሆኑ በሁሉም ማለት ይቻላል በግሪክ ቋንቋ በሚገኙ ቀኖናውያን መድበላት ይገኛሉ[1397] ። የእነዚህ 18 ጥያቄዎችና 18 መልሶች ቀኖናት ንጽጽር በፍትሐ ነገሥት በተጠቀሙበት መልካቸው እንደሚከለው ሊታይ ይችላል ።

"ጋኔን የያዘው ሰው የማይሰደብ ከሟለውም በኋላምራቁን የማያስለ ግገው ከሆነ በበዓላት ቀን ሥጋና ደሙን ይቀበላል ። ምሥጢሩን የማያቃልል በሌላም በኩል የማይሰድብ ከሆነ በየቀኑ ሳይሆን እሑድ ቀን ብቻ ይቁረብ[1398]። በጢሞቲዎስ ስም በፍትሐ ነገሥት የሚደረገው ጥቅስ በዚህ ትእዛዝ ብቻ ይወሰናል። ይህም ትእዛዝ "ጢሞ" በሚል ምኅፃረ ቃል ይጠቀሳል[1399]።

7· ቀኖናተ አትናቴዎስ

8· ቀኖናተ ኤጲፋንዮስ

በፍትሐ ነገሥት መቅድም የምንጮች ዝርዝር ሳይመለከቱ ነገር ግን በውስጡ—ሰነዱ "በ—እንደተነገረው" በሚል ቅርጽ እየተጠቀሱ የሚገኙ ሌሎች ቀኖናት አበውም ያጋጥማሉ ።

7·1 ቀኖናተ አትናቴዎስ ዘቁስጥንጥንያ

በዚህ መልክም የሚታዩ የመጀመሪያ ቀኖናት ቀኖናተ አትናቴዎስ ሊቀ ጳጳሳት ዘቁስጥንጥንያ ሲሆኑ ከእነዚህም ቀኖናት በፍትሐ ነገሥት

1396· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

1397· A. Αλιβιζάτου, Οί Ιεροί Κανόνες ገጽ 401 - 405

1398· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 13 ቁጥር 506

1399· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

የሚገኘው ጥቅስ በቀኖናተ አትናቴዎስ ሊቀ ጳጳሳት ዘእስክንድርያ እንደሚነገረው "ኤጲስ ቆጳስ ሆኖ መሾም የሚችለው ሥልጣን ካህናት ከእላቸው መነኩሳት መካከል ወይም ብቁ ሥራ ሠርቶ ያስየና የተለየ ችግር ካላጋጠመ በስተቀር ቅዱሳት ቀኖናትን መጠበቁን ያሳመነ መነኮስ መሆን ይገባዋል "1400" የሚለው ቀኖናዊ ትእዛዝ ነው ።

በሌላ በኩል ከዚህ ጋር ሊታወሱ የሚችሉ ሦስት ቀኖናተ አትናቴዎስ ሊቀ ጳጳሳት ዘእስክንድርያ ሲሆኑ እነዚህም ሶስት ቀኖናት ከሚከተሉት መልዕክታት 1) ወደ መነኮስ እሙን ከተላከ መልዕክት 2) ስለ በዓለ ፋሲካ ከተላለፈ መልዕክት እና 3) ለኤጲስ ቆጳስ ሩፊያኖስ ከተሰጠ መልዕክት የተቀነባበሩ ቀኖናት ናቸው[1401]

እነዚህም ሶስት ቀኖናተ አትናቴዎስ ሊቀጳጳሳት ዘእስክንድርያ በመጠኑም ቢሆን በጥንት ቤተክርስቲያን ታሪክ የታወቁ ሲሆኑ ቀኖናተ አትናቴዎስ ሊቀ ጳጳሳት ዘቁስጥንጥንያ ግን ብዙም አይነገርላቸውም ።

8·1 ቀኖናተ ኤጲፋንዮስ

ቀኖናተ አትናቴዎስ የማንኛው አትናቴዎስ ቀኖናት — ቀኖናት ዘአትናቴዎስ ሊቀ ጳጳሳት ዘቁስጥንጥንያ መሆናቸው በፍትሐ ነገሥቱ አዘጋጅ እብነ እል አሳል ሲመለከቱ ቀኖናተ ኤጲፋንዮስ የማን ኤጲፋንዮስ ቀኖናት እንደሆኑ አልተመለከቱም ።

በጥንት ቤተክርስቲያን ታሪክ ብዙ ኤጲፋንዮሶች እንደነበሩ ሲታወቅ በቀኖናት ባለቤትነት የታወቀ ኤጲፋንዮስ ግን ብዙም አይወሳም ቢሆንም በፍትሐ ነገሥት በቆኖናተ ኤጲፋንዮስ እንደ አለ የተጠቀሰው ድንጋጌ" በታጨች ድንግል ልጅ የሰሰነ ሰው የቀድሞ እጮናዋ ካልተዋት በስተቀር ሊያጋቡት እንደማይቻል ፡ ባልታጨች ድንግል ልጅ የሰሰነ ደግሞ ማግባት ወይም አለማግባት መቻሉ ወይም መገደዱ በቤተሰቦች ፈቃድ እንደሚሆን ከዚህ በኋላ ድነም ብትሆን ወይም መልከ ደካማ በግድ ይችን ልጅ ማግባት እንደሚኖርበት" የሚያዘው ነው [1402]

1400· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 5 ቁጥር 89። P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 85

1401· A. Χριστοφιλοπουλου, Ελληνικόν Εκκλησιαστικόν Δίκαιον ገጽ 100

1402· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 24 ቁጥር 878 (ሥርዋጽ እንደ ማብራርያ) P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 139

ምዕራፍ ዘጠኝ

ቀኖናት ዘሊቃነ ጳጳሳት ዘእስክንድርያ

በዚህ ክፍል የሚመረመሩት በቀጥታ የፍተሐ ነገሥቱ ምንጮች ሁነው የተመለከቱ የሊቃነ ጳጳሳት ዘእስክንድርያ ቀኖናትና በአጋጣሚ ከምንጮቹ ጋር ከአላቸው መተሳሰር የተነሳ የተወሰኑ አባቶች ሥራዎች ናቸው ። ይህም በቀኖናተ አበው መንደርደሪያ ላይ የተመለከተ እንደመሆኑ መጠን[1403] ወደ በለጠ ዝርዝር መራመድ አላስፈለገም ።

1·ቀኖናተ ክርስቶዱሎስ ሊቀ ጳጳሳት ዘእስክንድርያ ፡ ክርስጣ—ክርስቶዱሎስ [1404]

የእስክንድርያ ሊቀ ጳጳሳት (ፓትርያክር) ክርስቶዱሎስ ዘውእቱ ገብረ ክርስቶስ Abdelemesih (1047–1077) በግብጽ ቤተክርስቲያን ቀኖናዊ ሕግ እስከ ዛሬ ድረስ ከፍተኛ ኃይልና ተፈጻሚነት ያላቸው 30 ቀኖናት ባለቤት እንደሆነ ይታወቃል[1405]

እነዚህ የሊቀ ጳጳሳት ክርስቶዱሎስ ቀኖናት በተለይ በፍትሐ ነገሥት በተጠቀሱበት መልካቸው ሥርዓተ ቅዳሴውያውን ቀኖናት ናቸው።

በፍትሐ ነገሥቱ ሥርዐተ ቅዳሴን ፣ ቅዱስ ቁርባንን እና ሥርዐተ አጽዋማትን የሚመለከቱ ሦስት ቀኖናት ተጠቅሰዋል ።

1403. Vansleh Histoire de l' 'eglise ገጽ 282።

1404· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

1405· Vansleb, Histoire De' è'glise d'Alexandrien. Paris 1677 ገጽ 224 . E Renuadotius Historia Partiarchum Alexandrinorum Jacobitarum... ገጽ 418-449. J.F. Neale. A History of the Holy Eastern Church Partiarchate of Alexandria. London. 1834. T. II 213-222. King: The Rights of Eastern Christendom T II 1949. 348. O Meinardus: A Study of canon Law of Coptic Church.
B.S.A.C. 1961—1962 T XIV ገጽ 10።
O.H. Burmster: The Canons of Christodoulos Patriarch of alexandria Muséon XLX 1932 ገጽ 31-84., sawirus ibn al Makatai.
History of Patriarchs of Egyptian Church Vol. II Part III Cairo 1959 ገጽ 249-255: O.C.A. Patriarchati Orientalis de Prim Milano Riedel Die Kirchenrechtsquellen ገጽ 299 A. Maio Scriptoum T.IV ገጽ 280

ሀ)ስለ ሥርዐተ ቅዳሴ የሚናገረው ቀኖና "ቅዳሴው ሳይጀመር ያልነበረ ካህን ማንኛውም ማዕርግ ይኑረው ቅዱስ ሥጋውንና ደሙን ወይም ሥጋውን በእጁ እንሥቶ መቀበል አይገባውም..." ሲል ይደነግጋል [1406] የቀኖናው ቁጥር አልተመለከተም ።

ለ) ስለ ሥጋ ወደሙ የሚናገረው ቀኖና ከሠርሆተ ሕዝብ አስቀድሞ ሥጋውንና ደሙን በሌላ ኅብስት አያድፈው ፣ ማየ መቁረሩም ከአፉ ምንም ጠብ አይበል" ሲል ያዛል [1407]

ሐ) አጽዋማትን የሚመለከተው ቀኖና እንዲህ ሲል ይደነግጋል ያዛል ። ክርስቲያኖች 40 ቀን ጾምን መጾም ከጥሉላት መከልከል እንደ አለባቸው ሥርሀተ ጋብቻም እንደማይፈቀድ በስሙነ ሕማማት በቤተክርስቲያን ውስጥ ከሚደረግ ፍጹም አገልግሎት በስተቀር ጥምቀተ ክርስትና፡ ሲመተ ክሀነት ፡ ጸሎት ፍትሐት እንደማይገባ ሆኖም ከዚህ ዓለም ስለሚለዩ ሰዎች በበዓለ ሆሣዕና ግንዘተ ሙታን ፡ መጽሐፈ ሐዋርያት ፡ ወንጌላትና ፀሎተ ፍትሐት መነበብ እንደሚኖርባቸው ።

በጸሎተ ሐሙስ ጸሎተ ተአምኖ ፡ እግዚእ ሕያዋንና ጸሎተ ቡራኬ እንደማይጸለይ ፡ ቅዳሜ ግን እግዚእ ሕያዋን ጸሎተ ፍትሐትና ከመሳሳም በስተቀር ጸሎተ ዕጣን መጸለይ እንደሚቻል ። በዕለተ እሑድ ሥርዓተ ግንዘትን ማድረግ ፡ በፋሲካ ቀን ማልቀስ (ማዘን መተከዝ) እንደምይፈቀድ በአጠቃላይ በጾም ወራት ተድላና ደስታ ማድረግ ፡ ሥርዓተ ጋብቻን ማከናወን ፡ ጥምቀተ ክርስናን መፈጸም ፡ ሲመተ ክሀነትን መስጠት እንደማይቻል ፡ ይህም ሲባል ግን ሞት ለሚ ስጋቸው ሰዎች ጸሎተ ፍትሐት ማድረግና ጥምቀተ ክርስትናን መፈጸ' እንደሚፈቀድ የሚደነግገው ቀኖና ነው[1408]

በእርግጥ ይህ 30ኛ ቀኖና ክርስቶዱሎስ በፍትሐ ነገሥት ተይዞ የሚገኘው በሥርዋጽነት ነው ። ሆኖም ያለፉት 2 ቀኖናት በመሠረታዊ ምንጭነት ነው የሚታዩት ።

ይህ የመጨረሻው ቀኖና ክርስቶዱሎስ በፍትሐ ነገሥት በተያዘበት ሰነድነቱ ለኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ሥርዐተ ሕግ መሠረታዊ ተጽዕኖ ቢኖረውም እስከምናውቀው ድረስ ቀኖናተ ክርስቶዱሎስ በ

1406. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 12 ቁጥር 496 ቀኖናው ቁጥር አልተማለከተም ።
1407· ቀኖና ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 13 ቁጥር 527 ቀኖናት 30 ሲሆኑ 65ኛ ተኖና ከየት መጣ?
1408· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 15 ቁጥር 599 P. Tzadua: Fetha Nagast ገጽ 87 ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2
1409· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

እዝ ቋንቋ ተተርጉመው አይገኙም ።

ቀኖናተ ክርስቶዱሎስ በፍትሐ ነገሥት "ክርስጣ" በሚል ምኅፃረ ቃል ይጠቀሳሉ[1409] ።

2·ቀኖናተ ገብርኤል 2ኛ ኢብን ቱራይቅ

70ኛው የእስክንድርያ ሊቀ ጳጳሳት (ፓትርያርክ) ገብርኤል ዳግማዊ Abu-l alá said ben Tarik/ibn Turaik (1131-1145) የግብጽ ቤተክርስቲያን የታወቀው ሐጌ ሕግ ነው ።

ሊቀ ጳጳሳት ገብርኤል -Ibn Turaik አዲስ ቀኖናትን ከማዘጋጀቱም ጋር የነበሩትን ቀኖናተ ቤተክርስቲያን አሰባስቦ መድበለ ቀኖናትን አቀነባበረ

የሊቀ ጳጳሳት ገብርኤል 2ኛ ኢብን ቱራይቅ የውርስ ሕግ Epitome Statuatorum De Hereditatibus ለፍትሐ ነገሥቱ የውርስ ሕግ አንቀጽ በእንተ ርስት አንቀጽ 42 ቅንብር ምንጭነት በጣም ከፍተኛ ዋጋ ያለው አገልግሎት ሰጥቷል[1410] ። ይህን የፍትሐ ነገሥት ውርስ ሕግ በምንጭነት ያገለገለውን የውርስ ሕግን ለማዘጋጀት ስለ አነሳሱት ምክንያቶች Ratio Leges ራሱ አባ ገብርኤል ሲናገር ስለ ሃላፊ ንብረቶችና ስለ ዓላማውያን ጉዳዮች—ሀብቶች እድል መተላለፍ ጉዳይ የክርስትና ሃይማኖት አባቶች ያስተላለፉት ሕግ ባለመኖሩ የንብረቶች እንዴት መያዝ ፡ መተላለፍ እንደሚኖርበት የሚያመለክቱ ቀኖኖት አያጋጥሙም ነበር ።

ስለቢህ ርስትንና ንብረትን አስመልክቶ ለሚነሱ ችግሮች መፍትሔ ለማግኘት ክርስቲያኖች የግድ ወደ ዓለማዊ—ሥጋዊ ሕግ ወይም ልምድ ከመሄድ ከአለማዳናቸውም በላይ በመካከላቸው የሚጋጩ ውሳኔዎች መስጠታቸው እንደ አልቀረ ግልጥ ነበር ።

ስለዚህ በክርስቲኖች መካከል የሚነሱት ርስትና ንብረት ነክ ጉዳዮች ልዩነቶች ግንኙነቶች በክርስትና ትምህርት ቀኖናውያን ሕጋጋት መሠረት መፍታት ይችሉ ዘንድ በእነዚህም ጉዳዮች ላይ የሚተላለፉት

1410· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 42 ቁጥር 1332 1340 :A.Maio: Scriptororum T.IV ገጽ 280 571

ውሳኔዎች – የፍርድ ቤቶች ውሳኔዎቾ አንድ ወጥነት እንዲኖራቸው ይደረጉ ዘንድ አስፈላጊነቱ ግዴታ ሆነ ። ስለዚህም ሊቀ ጳጳሳት ገብርኤል ከቅዱሳት መጻሕፍት ከቤተክርስቲያናውያት ቀኖናት ፡ ከቀኖናተ ነገሥት ጠስ ፣ መክ ፣ መግና መጅ እና ዲድስቅልያ ላይ በመመርኮዝ የተጠቀሰውን የውርስ ሕግ አዘጋጀ–ቀረጸ

ሊቀ ጳጳሳት ገብርኤል ኢብን ቱራይቅ ለዚህ ለፍትሐ ነገሥት ምንጭነት አገልግሎት ከዋለው የውርስ ሕግ ሌላ የኢጲስ ቆጳሳትንና ቀሳውስትን ሥነ ጠባያት ተግባራት–ትእዛዛት እና ግዝረትን ፡ ጋብቻንና ሥርዐተ ቀብርን ጉዳዮች የሚመለከቱ 32 ቤተክርቲያናውያት ቀኖናትን እንደጻፈ ይታወቃል[1411]

እስኪ ስለ ውርስ ከአባ ገብርኤል የተወሰዱትን ሁለት ትእዛዛት ብንመለከት

"እሱ ሚስት ብትኖረው እሷም ልጆችም ቢኖሯት ከእነሱ እንደ አንዱ ትቆጠር"[1412] ··· እግዚአብሔር ሰውን የምተረዳው ጓደኛ እንፍጠር ለት እነሱም አንድ አካል እንጅ ሁለት አካላት ስለ አይደሉ ከሚስት እንደታዘዘው መጠን ባል ከሚስት ንብረት ግማሹን መውረስ እንደሚ ችል ልጅ ከሌለው ሁሉንም መውረስ እንደሚችል[1413] መረዳት ይቻላል።

3·ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘሚካኤል ዘሀገረ ድምያጥ

በፍትሐ ነገሥት ጸሐፊ እብነ እል አሳል እንደ መድበለ ቀኖናት የተጠቀሰው[1414] እና ቀደም ብሎ የተወሳው[14 5] ብሔረ ሕግ ወቀኖና

1411. H.O. Burmster: the Law of Inheritance of Gabriel Ibn Turailk Lxx Patriarch of Alexandria: O.C.P.T.I./1935 ገጽ 315 327; Burmster: the Canons of Gabriel LXX patriarch of Alexandria O.C.P.t.i/1935 ገጽ 4 45 Burmster: the Canons of Gabriel Ibn Turaik Muséon.t XLVI/1933 ገጽ 43 54 J.Assemani: De Haereditate P.O.T.I. ገጽ 619 E. Renuadltius Historia Patriarchum Alexandrinorum Jacobitarum.. Paris 1713 ገጽ 500 513. J.Assemani: De Haereditate P.O.T.I.ገጽ 619 E. Renuadotius, Historia II ገጽ 248 E. Buetcher: the History of the Church of Egypt, London 1897. ገጽ 80 Malans.A. History of Copts and Their Churches Trans From the Arabic of Iaq – Ed. Idin el waqrizi ገጽ 93

1412· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2 አንቀጽ 42

1413· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2 አንቀጽ 42

1414· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

1415· ከዚሁ ገጽ 58

(መድበለ ቀኖናት) ዘሚካኤል ሊቀ ጳጳሳት ዘሀገረ ድምያጥ ፍትሐ ነገሥት እስከ ተዘጋጀበት ጊዜ ድረስ የግብጽ ቤተክርስቲያን ዋናው መጽሐፈ ሕግ ነበር ይባላል ነገር ግን ይህ ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘገብርኤል ኢብን ቱራይቅ[1416] የፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ እብነ እል አሳል በተመሠረተባቸው የፍትሐ ነገሥት ምንጮች ዝርዝር አልተያዘም ምክንያቱም የፍትሐ ነገሥት ምንጮች የተቀነባበሩ ሥራዎችን ወይም መድበላትን አይመለከቱም ነገር ግን የተደነገጉ ቤተክርስቲያናውያት ቀኖናትና ሥጋውያን ሕግጋት ሰነዶችን ነው የሚመለከተው ።

ፍትሐ ነገሥት የሚይዛቸውን ፍሬ ነገሮች መልክ ለማስያዝም ሆነ ምንጮችን ለማሰባሰብ እነዚህ ብሔራተ ሕግጋት ወቀኖናት–ቀኖናውያን መድበላት በተለይ ዘሚካኤል[1417] ዘድምያጥ ለፍትሐ ነገሥቱ ጸሐፊ እብነእል ኦሳል እንደ መመሪያ ነጥቦች ሁነው ረድተውታል ።

በሌላ በኩል ሚካኤል ዘድያምጥ በግብጽ ቤተክርስቲያን ብዙች ቀኖናውያን መድበላት እየተያዙ የሚገኙት በተለይ ሥርዐተ ቅዳሲያዊ ይዘት[1418] ያላቸው 10 ቀኖናትን እንደጻፈ ይታወቃል ነገር ግን እነዚህም ቀኖናት እንደ ልዩ ልዩ ቀኖናተ ገብርኤል ኢብን ቱራይቅ በፍትሐ ነገሥት ምንጮች ዝርዝር አልተያዙም–አልተወሰዱም ።

4·ቀኖናተ ቄርሎስ 2ኛ

67ኛው የእስክድርያ ሊቀ ጳጳሳት ቄርሎስ 2ኛ (1078–1092) በ31 ወይም 34 የተከፈሉ ቀኖናትን እንደ አሳተመ ይታወቃል እነዚህም ቀኖናት በግብጽ ቤተክርሲቲያን አብዛኞች ቀኖናውያን መድበላት ተይዘው ሊገኙ ችለዋል[1419]

ሆኖም እነዚህ ቀደኖናት በግብጽ ቤተክርስቲያን ሥርዐተ ቀኖናት የተለየ ከፍተኛ ቦታ ይዘው እንደነበር ቢታወቅም በፍትሐ ነገሥት ጸሐፊ

1416· ከዚሁ ገጽ 282
1417. A-Maio Scriptorum... T IV ገጽ 280-295
1418. W-Riedel: Die Kirchenrechtsquellen ... ገጽ 299
1419. E.Renaudotius: Historia Patriarchum Alexandrinorum Jacobitarum ገጽ 421—47 Malan. S.A. History of Copts and their Churches ... ... ,92 King, the Rites of Eastern Churches ... ገጽ 348 O.Cp. 1968 ገጽ95 Neale History of the Holy Eastern Church:the Partiarchate of Alexandria t. II 1843 ገጽ 288

እብነ እል አሳል አለመወሳታቸው ጥያቄን ያስከትላሉ ።

5·ቀኖናተ ቄርሎስ 3ኛ ኢብን ላቅላቅ[1420]

75ኛው የእስክንድሪያ ሊቀ ጳጳሳት (1235—1243) ቂርሎስ 3ኛ ኢብን ላቅላቅ ሥርዐተ ቅዳሲያዊ ፡ ሥነ ምግባራዊና ሥነ ሥርዐታዊ ልማዳዊ ይዘት ያላቸው የተወሰኑ ቀኖናትን እንደጻፈ ይታወቃል[1421] ከእነዚህም ቀኖናት በብዙች የግብጽ ቤተክርስቲያን መድባለት ቀኖናውያን ሰፍረው ይገኛሉ[1422]

ቀኖናተ ቄርሎስ ኢብን ላቅላቅ በእብነ እል አሳል በፍትሐ ነገሥት ምንጭነት አልተጠቀሱም ሆኖም ያውም ተከታይ አንቀጽ (52) ሳይሰጣቸው የፍተሐ ነገሥቱ የመሠረሻው ይዘት ሆኖ ተቀምጧል በሌላ አነጋገር ይህ የመሠረሻው ቁጥር አልባ አንቀጽ የአንቀጽ 42 ተቀጽላ ሆኖ ይቆጠራል ምክንያቱም አንቀጽ 42 እና ይህ የመጨረሻው አንቀጽ (52) ስለ ውርስ ጉዳዮች ነው የሚናገሩት ማለት አንቀጽ 42 በእንተ ርስት በሚል ርእስ ሲነሳ ይህ አንቀጽ (52) አንቀጸ ተወርሶ የሚል ርእስን ይዞ ይገኛል ልዩነት ቢኖር በጣም ወደ ዝርዝር ሁኔታዎች ሳንገባ መረዳት የምንችለው የመጨረሻው አንቀጽ እነዚህ ቀኖናት የእስክድርያው ሊቀ

1420· ፍትሐ ነገሥት አባሪ አንቀጽ
1421· G.Graf, Geschichte TIII ገጽ 363 364
Graf, Jahrbuch für liturgie issenschaft ገጽ 119– 134
Renuadotius, Historia Patriarchum Alexandrinorum Jacobitarum ···ገጽ 576—599፡ Neale—A History of the Holy Eastern Church ···ገጽ 304 Vansleb: Histoire del'i glise ገጽ 294— 295። Burmester, The canoms of cyrill III Laqlaq patrlarch Alexandriá 1956. B.S.A C.T XIII – XIV.
Burmster: the Canons of Cyrill III of Alexandria: Museum T.LIX. 1966 ገጽ 245-288 O.C.P 1933 SEP I. Meinsardus: a study of the Canon Law of the Coptic Church R A.C. 1961—1969 ገጽ 60 Κεφέλεβ Ζ. Περί τής ανεξαρτησίας τής Αιθιοπικής Εκκλησίαςገጽ 57ΚΟΣΤΙΝ; Η λατρεία της Κοπτικής Εκκλησίας 1972 ገጽ 55
Kings:the Rites of Eastern Churches ገጽ 351 C.O.I–1968 ገጽ 70
1422· ለምሳሌ ቀኖናዊ መድበል ዘመቃርዮስ ቁጥር 65—67—70 59 ። በዚህ መድበለ ቀኖናት የተያዙት ቀኖናት 10 ቀኖናት ናቸው ። ቀኖናዊ መድበል ዘዮሴፍ ስምአን Assemani ቁጥር 35 ግብጥ–ሱርስጥ መድበለ ቀኖናት ቁጥር 2 Riedel: Die Kirchenrechts Quellen... ገጽ 301 A Maio: Scriptorum ... T IV ገጽ 280 – 281· 238 A Malans. A History of the Copts and Their Churches ... ገጽ 97

ጳጳሳት አባ ቄርሎስ ከኤጲስ ቆጳሳት ፥ ሊቃውንትና መኳንንት ጋር የተስማማባቸው መሆናቸውን ነው[1423]

ነገር ግን ያለው አስተሳሰብ እነዚህ ቀኖናት ወይም ይህ አንቀጽ ፍትሐ ነገሥት ከተቀነባበረ በኋላ ቆይቶ ተዘጋጅቶ እንደተያዘ ነው ። ይህ ባይሆን ኑሮ ተከታታይ አንቀጽን አሁን የሰጠነውን አንቀጽ 52 ይዞ መገኘት ነበረበት ።

፮·ቀኖናተ ቆዝማስ (ኮዝሞስ)

ከእስክንድርያ ሊቃነ ጳጳሳት አንዱ ቆዝማስ (ኮዝሞስ) አንድ ዓይነት ቀኖናዊ መድበል እንደ አዘጋጀ መረዳት ሲቻል ይህም ሊቀ ጳጳሳት ቄርሎስ ከኤጲስ ቆጳሳት ፥ ሊቃውንትና መኳንንት ጋር ሆኖና ተስማምቶ ያዘጋጀው የፍትሐ ነገሥቱ አባሪ –ተቀጽላ አንቀጸ ተዋርሶ አብዛኛው ይዘት (ፍሬ ነገር) የመጣበት የታቀደበት ወይም ቀኖናዊ መድበል መሆኑ ታውቋል ይህ የመጨረሻው ክፍል መንደርደሪያ ሀረፍተ ነገር የተጻፈበት ዘመን በመስከረም ወር 17 ቀን 958 ዓመተ ስማዕታት (1241 ዓ·ም) ነው ቀጥሎም ይህ የፍትሐ ነገሥት መጨረሻ ክፍል አንቀጸ ተዋርሶ ከሊቀ ጳጳሳት ቀዝሞስ ውሳኔዎች – መድበለ ቀኖናት ላይ በብዛት ከመመሥረቱ በተጨማሪ ከሦስት ምንጮች ላይ ተመርኩዟል ።

1· ትምህርተ ሊቃናተ ሕግ (የዳኞች ውሳኔዎችና ሕግ ሊቃውንት ሥነ ጽሑፎች)

2· በአምሳላዊ ትርጉም – ሥርዐተ ትርጉም የሚመጡ ቀኖናት ሕግ መርሖች

3· የየአገሮች ልማዶች – ተውፊታውያን ሕጎች [1424]

ይህ የፍትሐ ነገሥት የመጨረሻ ክፍል ከእነዚህ ምንጮች ላይ ተመርኩዞ እንደተዘጋጀ ሲታወቅ በ8 ምዕራፎች ተከፍሎ የሚከተሉትን ፍሬ ነገሮች እንደያዘ ተዘርዝሯል ።

1· ለውርስ ስለተተወ ንብረት [1425]

2· ሚስት ከባል ወራሾች ጋር ውርስን መካፈል [1426]

1423· ፍትሐ ነገሥት አባሪ አንቀጽ (አንቀጽ 52)
1424. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 52 (ተቀጽላ)
1425· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 52 ቁጥር 1832
1426· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 52 ቁጥር 1835

3· የወራሾች ቅደም ተከተል (ተራ) [1427]

4· የኤጲስ ቆጳሳትና መነኰሳት ንብረት ውርስ [1428]

5· ነፃ ለወጡና ስለ አልወጡ ባርያዎች ንብረት ውርስ [1429]

6· ያለ ኑዛዜ አለመወረስ [1430]

7· የጸና ኑዛዜ ቢኖርም መውረስ አለመቻል [1431]

8· ስለ አጠራጣሪ ውርስ ጉዳይ ለምሳሌ ወራሽና ተወራሽ አንድ ጊዜ መሞት [1432]

የፍትሐ ነገሥቱ አባሪ – ተቀጽላ የመጨረሻ ክፍል ጸሐፊ እብነ እል አሳል ቆዝማስ የእስክንድርያ ሊቀ ጳጳሳት እንደነበር ሲናገር መቼ እንደነበር ግን አያወሳም ምክንያቱም በ1241 በራሱ የተጠቀሰው የእስክንድርያ ሊቀ ጳጳሳት (1235–1241) ቄርሎስ 3ኛ ኢብን ላቅላቅ ነበርና ለዚሁ ጥያቄ መልስ ለማግኘት ሁለት መሠረተ ሀሳቦች በአእምሮ ውስጥ ይዘዋወራሉ ።

ሀ· የተመለከተውን ዘመን [1241] ስሕተት ሊሆን ይችላል ማለትም ቀዝሞስ የሚባል ሊቀ ጳጳሳትም የነበረበት ሌላ ጊዜ ነበርና ምክንያቱም ቀዝሞስ በሚል ስያሜ ሦስት የእስክንድርያ ሊቃነ ጳጳሳት – ፓትርያርኮች ይወሳሉ ከእነዚህም የመጀመሪያው አንዱ ቀዝሞስ ቀዳማዊ 44ኛ ሊቀ ጳጳሳት 722 ዓመተ ስማዕታት (1005 ዓ·ም) ፤ ሁለተኛው ቀዝሞስ ዳግማዊ 58ኛ ሊቀ ጳጳሳት 923 ዓመተ በማዕታት (1216 ዓ.ም) ሌላው ቀዝሞስ ሣልስ 59ኛው ሊቀ ጳጳሳት 935 ዓመተ ሰማዕታት (1218 ዓ·ም) አልፈዋል ።

ለ· ቀዝማስ ሊቀ ጳጳሳት – ፓትርያርክ ሳይሆን በሊቀ ጳጳሳት ቄርሎስ 3ኛ ሥር ከነበሩት ኤጲስ ቆጳሳት አንዱ ነበር የሚለው አመለካከት ሌላው ነው ።

ይህ የመጨረሻው ግንዛቤ በራሱ በአንቀጹ መግቢያ ላይ በተጻፈው ዐረፍተ ነገር ላይ ይመሰረታል ። የእስክንድርያ ሊቀ ጳጳሳት ጌታ አባ

1427. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 52 ምዕራፍ 3 ቁጥር 1837
1428· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 52 ምዕራፍ 4 ቁጥር 1853
1429· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 52 ምዕራፍ 5 ቁጥር 1858
1430· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 52 ምዕራፍ 6 ቁጥር 1861
1431· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 52 ምዕራፍ 7 ቁጥር 1865
1432· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 52 ምዕራፍ 8 ቁጥር 1866

ቄርሎስ ከኤጲስ ቆጶሳት ከሊቃውንቱና መኳንንቱ ጋር የተስማማበት ነው ይላል ።

ስለዚህ ከሊቀ ጳጳሳት ቄርሎስ ጋር በዚህ ጉዳይ ላይ ወደ ስምምነት ከደረሱት ኤጲስ ቆጶሳት መካከል አንዱ ቀዝሞስ ነበር ማለት ነው ከዚህም በመነጨ ቀዝሞስ የጻፈው ፍሬ ሃሳብ የዚህ ክፍል አብዛኛውን ምንጭ ሊይዝ ችሏል ። ምክንያቱም በሌላ በኩል በኤጲስ ቆጶስ ማዕርግ ሊቀ ጳጳሳት ሊሾፈንበት ይችላል ስለዚህም በዚህ "ከኤጲስ ቆጶሳት ... ጋር የተስማማበት" በሚልበት ጊዜ ሊቃነ ጳጳሳት ማለቱም ሲሆን ስለዚህም ኤጲስ ቆጶሳቱ በሚለው ገጽታ ገብርኤል ኢብን ቱራይቅ ይገኝበታል[1433] ምክንያቱም ይህ አንቀጽ የሊቀ ጳጳሳት ገብርኤል ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘምንጭነት የተያዘበት አንቀጽ 42 አባሪ - ተቀጽላ ሆኖ ይቆጠራልና[1434]

ከላይ እንደተባለው ይህ የመጨረሻ አንቀጽ የመላው ፍትሐ ነገሥት ጸሐፊ ቅንብር ነው? ከሆነስ በዚህ አንቀጽ የሰፈሩት ፍሬ ሃሳቦች ለምን አግባብነት ባለው አንቀጽ[1435] አልተደዋሐዱም? ወይም የሌላ ጸሐፊ ሥራ ነው? ግን ቆይቶ ከፍትሐ ነገሥት ጋር አባሪ - ተቀጽላ ሆኖ ተያያዘ? የሚሉ ጥያቄዎች በአእምሮ ሊነሱ ይችላል ።

ከዚህም በመነሳት ይህ የፍትሐ ነገሥቱ የመጨረሻው ክፍል (አንቀጽ 52) በፍትሐ ነገሥቱ መጀመሪያ ሕትመት - ሥርጭት ጊዜ ማለትም በእብነ እል አሳል ተዘጋጀም ወይም አልተዘጋጀም ወይም ቆይቶ ከፍትሐ ነገሥቱ ጋር ተያያዘ ከፍትሐ ነገሥቱ የማይነጣጠል ክፍል ሆኗል ወደሚል መደምደሚያ ነው የሚደርሰው ።

1433·P.Tzadua: Fetha Nagast ገጽ 313·

1434· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 42

1435· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 52

ክፍል ሦስት

ፍትሐ ነገሥት ክፍል ሁለት ፡ ሥጋዊ ሕግ

የሥጋዊ ሕግ መሠረታውያን ምንጮች

ምዕራፍ አሥር

ቀኖናተ ነገሥት — የሮማ — ቢዛንቲን ሕጎጋት

እብነ እል አሳል የፍትሐ ነገሥትን ሁለተኛውን - ሥጋዊውን ክፍል ለማቀነባበር ከላይ እንተደባለውና ራሱም እንደጻፈው ለቆስጠንጢኖስ የሮሜ ንጉሠ ነገሥት ለመንግሥቱ ሕጎጋት ይሆኑ ዘንድ በቤተ መንግሥት ተሰብስበው የኒቅያ አንደኛ ሲኖዶስ አባቶች (318 አባቶች) ከደነገጓቸው አራት ቀኖናተ ነገሥት (መጻሕፍተ ሕጎጋት) ምንጮችን እንደሳበ ተመዝግቧል ሆኖም ይህ ዓይነት አተራረክ ከትእዛዘተ ቀኖናት አንጻር ሲታይ ተቀባይነት የሚኖረው ሆኖ ነው የሚታየው ምክንያቱም ቀኖናተ ነገሥት ተብለው የሚታወቁት የፍትሐ ነገሥት - በተለይ ሥጋዊ ክፍል ምንጮች የኒቅያ አንደኛ ሲኖዶስ ሥራዎች - ውሳኔዎች ወይም ድንጋጌዎች አይደሉም[1447] ነገር ግን ቆይቶ የተዘጋጁና ከልዩ ልዩ ምንጮችም የፈለቁ ናቸው ቢሆንም እስከ አሁን ድረስ በእነዚህ ቀኖናት ላይ ተገቢው ሂሳዊ ጥናት አልተደረገባቸውም ለማለት ባይቻልም ከፍትሐ ነገሥቱ ሰነድ ላይ ይህንም ከእነዚህ ቀኖናተ ነገሥት ጋር በማነጻጸር ግን የተደረጉት ጥናቶች በቂዎች አይደሉም ። ስለዚህም የፍትሐ ነገሥትን ምንጮች በተለየ የሁለተኛውን ክፍል ሥጋዊ ክፍል ወደፊት አንድ በአንድ እንደምንመለከተው በተለያዩ ባለሙያዎች ከፍተኛ ጥረቶች ተደርገዋል ። ስለዚህም ግልጥ ሥነ ገለጻ የሚከተለው ነው ።

Tandem Nicaeno quoque concilio orienalies adscribunt canones quos vocant imperatorum ... illi vero canones

1436· 1436 —ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 1·2

1447· ቀኖናተ ነገሥትን ስኒቅያ አንደኛ ሲኖዶስ ስለመስጠታቸው ጉዳይ ስለ ሌሎችም የተደረጉት አስተያየቶች ከዚህም ላይ ይሠራል ።

nihlii aliud sunt qunt quam exce⅓rpta ex nomcanonibus graecis, digestis codice Theodosiano et Jurtinianeo, novellis constitutionibus et basilicis, eo ordine disposita, ut corpus quoddam juris constituant, undelites inter christianos possint iudicari. Quamvis porro multas leges complectantur, quae ab illis imperatoribus latae sunt, qui a jacobitis et nestorianis orthodox non existimantur, habent tamen maximam inter omnes ecclesias auctoritatem. Illi autem canones ad Nicaenum concilium relatisunt, quia quasdam constitutiones continent, quae a Constantino Magno editae sunt circa concilii tempora".[1449]

1·ጠስ ፡ ተጥላሳት[1449]

ከቀኖና·ተ ነገሥት የመጀመሪያው መጽሐፍ "አብጣሊስ አብጠሊሳት" ወይም "ተጥላስ ተጥላሳት" [1450] በመባል የሚታወቀው ሲሆን 40 አርእስትን ይዞ የሚገኝ አንድ የሕግ ሰነድ ነው ። ይህም መጽሐፈ ሕግ በፍትሐ ነገሥት በሚጠቀስበት ጊዜ "ጠስ" ተጥላሳት በሚል ምሕፃረ ቃል ይታወቃል[1451] ተጥላስ - ተጥላሳት "ጠስ" በመባል የሚታወቀው የቀኖኖተ ነገሥት አንደኛው መጽሐፍ የቢዛንቲን ንጉሠ ነገሥት ባስልዮስ ዘመቄዶንያ (870 879) 40 አርእስት ይዞ የሚገኘው Procheiros Nomos ትርጉም መሆኑ በመጀመሪያ ሁኤም አማሪ M. Amari ታውቋል [1452] ይህን የአማሪ አስተሳሰብን ቀጥለው ሚሊዮናውያን

1448·Renuadotius Historia pariarchum Alexandrinorum Jacobitarum ab Marco usque ad finem saeculi XIII ገጽ 73

1449· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

1450· አብጠሊስ አብጠሊሳት ፡ ተጥላስ ተጥላሳት ስለሚሉት ኃይለ ቃላት ከላይ ገጽ ተመልከት

1451· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

1452. M. Amari, Catalogue Des Manuscripts De La Bibliotheque Nationale Par Le Barone De Slane Pt. I (Paris 1883) ገጽ 64 Riedel, die Kirchenrechtsquellen ገጽ 142 – 197

ምሑራን L.A. Nallino [1453] እና G.A. Costanzo [1454] በትክክል ይህ አንደኛ መጽሐፈ ነገሥት — መፍሐፈ ቀኖናተ ነገሥት ተጥላላት የንጉሠ ነገሥት ቀዳማዊ ባስልዮስ ዘመቄዶንያ Procheiros Nomos ነፃ ዐረብኛ ትርጉም መሆኑን በመደገፍ አጠናክረዋል ።

Procheiros Nomos ጊዜያዊ ሕግ ተብሎ የሚጠራው የሮማ - ቢዛንቲን ሕግ በ870 – 879 መካከል በባስልዮስ ቀዳማዊ ንጉሠ ነገሥት ዘቁስጥንጥንያ እና አብረውት በነገሡት ልጆቹ ቆስጠንኖስ 8ኛና ሊዮን 6ኛ የታወጀ ሕግ ነው ። ይህ ሕግ ለመታወጅ የነበረው ዓላማ (Lege Ratio) የቀደሙ ሕጐችን ሥርዐተ ሕግ ለማስያዝ (ያለፈባቸውን ሕጐች ለመሠረዝ ፣ ሚኖርባቸውን ለማሻሻል ወዘተ የሚያስችል መንደርደሪያ ቅድመ ዝግጅታዊ ሕግን ማወጅ ነበር ። Repurgatio Veterum Legum ማጠራያዊ ሕግ ነበር ። ይህም ሕግ ቆይቶ ቀኖናተ ነገሥት Leges Imperiales ተብለው ከሚጠሩት ሕገጋት የጀመጀሪያውን ክፍል ይዞ የሚገኘው ነው።

እነዚህም ቀኖናተ ነገሥት Leges Imperatores K. Heibnach Basilicorum Libri LX በሚል ርእስ ሊታተሙ ችለዋል[1455] Procheiros Nomos በመጀመሪያ ከመግቢያና ከላቲን ትርጉም ጋር በE.C. Zachriae Von Ligenthal ታትሞ ሊሠራጭ ሲችል [1456] ቀጥሎም Procheiros Nomos: A Manual of Eastern Roman Law: The Procheiros Nomos Published by the Emperor Basili at Constantinople Between 867 – 879 A.D. በሚል

1453. tC.A. Nallino, Libri Guiridici Byzantini in version Arabe cristiane De Secoli XIt E XIfI R.R.A.L. Serie VI t. i. 1952 ገጽ 101 111 117

1454. G.A. Costazo 1.L'Ecloga Araba Nel Fetha Negest Lac sua Prima Versione In Italiano, Istituto Italiano Di Studi Legislativi Roma 1947

1455. Heimbach: Basilicorum Liberi Lipsiae LX ገጽ 108 አሁንም 1833 1868 ገጽ 108 K.Heimbach Griechenland (Griechisch-Römisches Recht Im Mittelialter Und in Der neuzeit A.E.W..K.T. 86 1868 ገጽ 303–305

1456. Zachariae Von Ligenithal: Procheiros Nomos Imperatorum Basilii Constantini Et Leonis Procheiros Heidelberg 1837 Zechar'iä Geschichte Des-Griechischen Römischen Rechts- Berlin 1893. Costanzo l'ecloga araha Nel Fetha Nagast E. lac Sua Prima Versione in Italiano. I.I.S.L. 1947 ገጽ 73 የግርጌ ማስታወሻ 13

ርእስ በ E.Freshfeld በእንግሊዝኛ [1457] እና እንደዚሁም በፈረንሳይኛ Suplber [1458] ታትመው ሊገኙ ችለዋል ።

ወደ መጨረሻም የZachariae ሕትመት ሰነድ Procheiros Nomos የላቲን ትርጉም ማለትም ግሪከኛው እናት ሰነድ በ1937 በዜፓን እንደገና ታትሞ ሁለተኛ በፎቶ ታይፕ ሕትመት በ1962 ተሰራጭቷል [1459]

ወደ መሠረተ ሐሳቡ ስንመለከትም Procheiros Nomos ከፍትሐ ነገሥት ጋር ከአለው ግንኙነት አንጻር በተጥላሳት ይመሳከራል ።

በፍትሐ ነገሥቱ የተጠቀሱት ድንጋጌዎች ሲመረመሩ—ሲጠኑ ይህ ቀኖና ባስልዮስ ቀዳማዊ ንጉሠ ነገሥት ዘቁስጥንጥንያ Procheiros Nomos ተጥላሳት በመባል ለሚጠቀሱት ሰነዶች በቀላሉ ምንጭነትን ይዞ ሳይሆን የሚታየው በተቃራኒው ተጠጥላሳት የቀኖናተ ነገሥት

ቀኖናተ ባስልዮስ ቀዳማዊ በርካታ ምዕራፎች ቃል በቃል ግልባጭ ሆኖ ይገኛል ።

ስለዚህ ቀጥለን በፍትሐ ገሥት በተቀመጡበት—በተቀረጹበት መልካቸው በግልጥ ምሳሌነት ሊታዩ እንደሚችሉ የታመነባቸውን የተወሰኑ ተጥላላት ከProcheiros Nomos እናት አርእስቶች ጋር ጐን ለጐን በማስቀመጥ እነሆ ማመልከት ፣ ግንኙነታቸውን ማመሳከርና ማረጋገጥ ይቻላል ።

ርእስ

ሥርዐተ ጋብቻ ፣ የጋብቻ በሥጋ ዘመዶች መካከል — በሕጋዊ ጋብቻ የተዛመዱ ባይሆኑም ክልክል መሆን

ፍትሐ ነገሥስ ጠስ— —ተጥላሳት (አብጠሊስ)

የመጀመሪያው ክፍል ፣ የሥጋ ዘመዶች ጋብቻ ነው ። ከሕግ ጋብቻም ወገን ባይሆኑ እነዚህም (እነ ህም) ሦስት ወገን ናቸው ። ወደ ላይ ያሉ ወላጆች አያቶች ከዚያም በላይ ያሉ ቅድም አያቶች ናቸው ። ወደ ታች ያሉትም ልጆች የልጅ ልጆች፣ የልጅ ልጆች ልጆች ናቸው ። ወደ ጐን ያሉትም የአባቶች ወንድሞች፣ የአባቶች እህቶች ፣ የእናት ወንድሞችና እህቶች ወንድሞችና የወንድሞች ልጆች ዳግመኛም ከአባቶችና ከአያቶች ስለተወለዱ የተያያዙ ዘመዶች እነዚህ ናቸው[1460]።

Procheiros Nomos የሥጋ ዝምድና በሦስት መስመሮች

— ወደ ላይ ወደ ታች ወደ ጐን ይከፈላል ማለትም ወደ ላይ መስመር ወላጆች — አባት እናት ወንድ አያት ሴት አያት ከእነሱም ወደ ላይ የሚቀጠሩ ። ወደ ታች መስመር ተወላጆች ልጅ ወንድ ልጅ ሴት የልጅ ልጅ ወንድ የልጅ ልጅ ሴት የእነርሱም ወደታች የሚቀጥሉ ። ወደ ጎን መስመር ያልወለዱን ወይም ከእኛ ያለ ተወለዱ ወንድም እህት አጎት አክስት ወንድም በልጅ የእህት ልጅ የአጎት ልጅ የአክስት ልጅ እነሱም ወደታች የሚከተሉት [1462]

ከዚህ ላይ መታወስ የሚኖርበት መሠረተ ሐሳብ ጋብቻን የሚከለክሉ የዝምድና ሐረጐች ናቸው ። በሁለት ተከፍለው በፍትሐ ነገሥት በዝርዝር በመመልከታቸው ነው

1· ጋብቻ በግብጻውያንና ንስጥሮሳውያን በክፊል በሶርያውያንም ዘንድ እስከ ሦስት የዝምድና ሐረግ ክልክል ሲሆን 4ኛው እንደሚፈቀድ (ይህም በቀኖናተ ሐዋርያት ባይመለከትም በኒቅያ ጉባኤ ቀኖና ስለሚፈቀድ) የዚህ ድንጋጌ ዓላማም ሩቅ የዝምድን ሐረግ ቁጥራቸው — ብዛታቸው የማይፈቅድላቸው ክርስቲያኖች ዘንድ የጋብቻን ችግር

1457· E.H. Freshfield, A Manual of Eastern Roman Law, Thr Procheiros nomos, cambridge Un. press 1928

1458. Spulber. Paris 1929

1459. Jus graecoromanum T.II. ገጽ 115 288

1460· ጠስ 6 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 24 ቁጥር 842

1461· Procheiros Nomos TIT 7.A, Jus Graecoromanum ገጽ 134

1462· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 24 ቁጥር 842

ለመፍታት ታስቦ ከአራተኛ ትውልድ ጀምሮ መጋባትን መፍቀድ ነው ።

2· ጋብቻ እስከ 6ኛ የዝምድና ሐረግ ድረስ ክልክል ነው ። ይህም በመለካውያን ዘንድ የጸና ሕግ ነው ። (4ኛው አብጠሊስ እንደጻፈው)[1463] ይህ እስከ 7ኛው ዝምድና ሐረግ (ደረጃ) ጋብቻ የሚከለክል ቀኖና በኢትዮጵጰያ ፍትሐብሔር ሕግ ተደንግጓል ። የሥጋ ዝምድና አቆጣጠር የጋራ ከሆነው የዝምድና ደረጃ ጀምሮ ግራና ቀኝ ካለው ትውልድ መስመር እስከ ሰባት ትውልድ ድረስ ነው ። የሥጋ ዝምድና ከሰባተኛው የትውልድ ደረጃ ወዲያ ምንም ውጤት አይሰጥም[1464]

ርእስ
ስለመሸጥና መግዛት

ፍትሐ ነገሥት ጠስ (ተጥላሳት —አብጠሊስ)

ሻጭና ገዢ በገንዘባቸው ሥልጣን ያላቸው ካልሆኑ በቀር መገበያየት እውነተኛ አትሆንም ። በዕውቀት ካልተስማሙ ከመተዳደር ሥር ካልሆኑ ገዥ ለሻጭ ለመስጠት ገዥም ያለ ቅሚያ በመቀበል ካልሆነ በቀር መሸጥ — መግዛት አልተፈጸመም ። የመረጡት ሌላ ሰው ካልተቆጣጠረ ሁለቱ አይስማሙም ። ከእነርሱ አንዱ በጓደኛው ፈቃድ እንዲሆን ከወደደ ቢወድ ይፈጽም ባይወድ ይሻር ከመስማማታቸው በፊት በዋጋ ቢለያዩ ትቀራለች ወይም የገዥ መቀበልና የሻጭ መስጠት — የሚሸጥና የሚገዛ

PROCHEIROS NOMOS

የሽያጭና ግዥ መሠረተ ሐሳብ በዕቃና ዋጋ ልውውጥ ሂደት በተደረሰበት ስምምነት መሠረት ገዥው ዋጋውን ሲከፍል ሻጩ እቃውን ሲያስረክብ ይከናወናል ። ነገር ግን ከእነዚህ ከሁለቱ አንዱ ገዥ ዋጋውን ሲከፍልና ሻጩ ዕቃውን ሲያ

1463· Ecloga Leonis Et Constantini. Tit. 2B'. Procheiros Nomos Tit 39 AB'

1464· የፍትሐ ብሔር ሕግ ቁጥር 551 1 2 ፡ 582

ሁለቱ በፈቃዳቸው ነውና[1465]

ስረክብ የገዢና ሸያጭ ሁኔታ ይፈጸማል[1466]

ይህ ስለ ግዥና ሽያጭ የሚናገረው ጥቅስ በProcheiros Nomosሆነ በፍትሐ ነገሥት የገቢያ ደንብ ትርጉምን—ግንዛቤን ይሰጣል ። በፍትሐ በፍትሐ ነገሥት የተቀረጸው የመገበያየት ደንብ በሰባት ምዕራፎች ተከፍሎ የተዘረዘረ ሲሆን ድንጋጌዎቹ በአብዛኛው ክፍል ከቀኖናተ ነገሥት ሁለተኛው መጽሐፍ "መክ" የተወሰዱ ናቸው·[1467]

ይህ ድንጋጌ በኢትዮጵያ መሠረታዊ ተቀባይነትን እንደ አገኘ ይቆጠራል ምክንያቱም Lex Falcidia-Quart Falcidia የሚባለውን ሥርዐት በመተርጐምም ሳይሆን በገዳም አብሮ መኖር የተወሰኑ ግዴታዎችን ይጠይቃል ። ሀብት—ትኩረት ያለው ሰው ገዳሙ ለሚሰጠው አገልግሎት ውጪ ይረዳ ዘንድ ከዚህ ሀብት—ንብረት የተወሰነ ክፍል መስጠት ይኖርበታል ። ልጆችና ምን አልባት ጥገኞች ካሉት እነሱም አስፈላጊዎች የሆኑትን ነገሮች ሳይነፈጉ (እንዲያው ሳይደረግ) መሆን አለበት ። ሀብት—ንብረት የሌለው ግን ለመሥራትም ወይም ሌላ አገልግሎት ለመስጠት (ለምሳሌ መቀደስ ፣ ማስተማር) የሚችል ሰው ይህንን አገልግሎት ይሰጣል ። ነገር ግን ሁለቱም ነገሮች ያጠሩት ሀብትም ንብረትም የሌለው ወይም ለማገልገል የማይችል ሰው ወደ ፈለገው ገዳም ገብቶ እንዳይኖር ሊከለክል አይችልም ። ምክንያቱም ገዳማቱ ራሳቸው መፈቀርያነ ስብያውያን ድርጅቶች እስከ ሆኑ ድረስ ።

የዚህን ጽሑፍ ዓላማ ከመስመር ላለማስወጣት ሲባል ወደ ሰፌ ዝርዝር ባለመግባት በአጠቃላይ መስመሮች ግን በቀኖናተ ነገሥት Leges Imperatores ወይም Basilica አንደኛ መጽሐፍ — አንደኛ ቀኖናተ ነገሥት Procheiros Nomos ዘባስልዮስ ቀዳማዊ ዘመቄዶንያ እና በጠስ = ተጥላሳት — አብጠሊስ ፣ አብጠሊሳት በሚለው በዚህ ክፍል መካከል ያሉት ግንኙነቶች እነዚህን ይመስላሉ ።

1465· "ጠስ" (አብጠሊስ) 14 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 33 1—7 ቁጥር 1079 "መክ" 26,27. 28.32 40, 41 P. Tzadua: Fetha Nagast ገጽ 40-41

1466· Procheiros Nomos TIT. II

1467. ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 33 ቁጥር 1079—1107 (አንቀጹ በሙሉ)

ርእስ

ስለ ኤጲስ ቆጶሳትና መነኰሳት ውርስ

ፍትሐ ነገሥት
ጠስ = ተጥላሳት

ኤጲስ ቆጶስ ኤጋጲስቆጶስነት ከመሾሙ አስቀድሞ ያጠራቀመውን ገንዘብ ያስተዳደርበትና ያገዘበት ዘንድ ለወደደው ሊሰጥ ይገባል። ከኤጲስ ቆጶስነቱ በኋላ ያጠራቀመው ገንዘብ ግን ለቤተክርስቲያን ይሁን ከእርሱ በምንም ያገዘ ዘንድ ለእርሱ ትእዛዝ አይገባውም ከወላጆቹና ወንድሞቹ ወይም ከአባቶቹ ወንድሞች ርስት ካመጡለት ገንዘብ ካልሆነ በቀር ።

ልጆች እያሉት የመነኰሰ ሰው ከምንኲስናው በኋላ ገንዘቡን ሁሉ ለልጆቹ ሊያካፍል ይገባዋል ። ለገዳሙ የሚሆን ለራሱ አንድ ዕጣ ካከፈለ በኋላ ትእዛዙን — ኑዛዜውን ሳይጽፍ ቢሞት ያን ጊዜ ልጆቹ ያለ ትእዛዝ የሚገባቸውን ይውሰዱ ። እነርሱም ወራሾች ይባላሉ ። እሱም አውራሽ ይባላል ። የቀረውን ግን ለገዳሙ ይስጡት ። ልጆች ባይኖሩት ገንዘቡም ለገዳሙ ቢያገባ ግን እርሱም ግንዛቤ ይግባ ቢል ወደ ገዳም ከመግባቱ አስቀድሞ እርሱ እንዳዘዘ ገንዘቡ ለገዳሙ ይሁን [1468]

Procheiros Nomos

ከኤጲስ ቆጶስናው በፊት የነበረውን ንብረት የመስጠት ወይም የፍላጎቱ መጠን የማዋል መብት አለው ። ከሲመተ ኢጶስቆጶስና በኋላ የተፈራ ንብረት ግን ከዚሁ ይለያል ። ለራሱም ሊውል አይችልም ። ከወላጆቹ ከጌቶቹና እኅቶች ወይም ወንድሞች ለእርሱ ከመጣለት ንብረት በስተቀር[1469]

1468. ጠስ 24—ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 42 ቁጥር 1383 ፣ 1385
1469. Procheiros Nomos Tit. 24 Jus Graecoromanum. TII ገጽ 188
Ντιμπεκούλου Ζέουντε, Αἱ σχέσεις εκκλησίας καί πολιτείας έν Αιθιοπία κατά το σύνταγμα του 1955
Dibekulu Z, Relations Between State And Church in Ethiopia According to the Constitution of 1955 ገጽ 161 የግርጌ ማስታወሻ 171

2· መክ— ቀኖናተ ነገሥት ካልእ

ባለፈው ክፍል እንደተወሳው ቀኖናተ ነገሥት በመባል ከሚታወቁት የፍትሐ ነገሥት በተለየ የሥጋዊ ክፍል ምንጮች አንዱ ሁለተኛው ቀኖናተ ነገሥት ሲሆን "መክ" በሚል ምኅፃረ ቃል ይጠቀሳል[1470] ።ይህም ምኅፃረ ቃል አንድ በአንድ ቃላቱ ሲታዩ "መ" ከዐረብኛ ቃል "ማሉክ" ንጉሥ የመጀመሪያው ፊደል ነው ሁለተኛው ፊድል "ክ" በማይረዳ ሁኔታ ግን 2 ቁጥር (ሁለተኛን) የሚተካ "ብ" ማለት ነው ። ምክንያቱም በዐረብኛ ቋንቋ ሁለት በሁለተኛ ፊደል "በ" ይወክላል በ"ከ" ግን እይሆንም በአጠቃላይ "ከ" ምንም ማለት ሳይሆን የ"በ" መለወጥ — መተካት ሆኖ ነው የሚታየው ። እንደማንኛውም ቋንቋ በዐረብኛ ቋንቋም ፊደሎች አሐዞችን ቁጥሮችን ተክተው ወይም ሁነው እንዲያገለግሉ በሚያስፈልግበት ጊዜ አሌፍ ፡ ቤት ፡ ጋሜል ፡ ዳሌጥ ፡ ሂ ፡ ዋው ፡ ዛይ ፡ ሔት ፡ ጤት ፡ ዮድ ፡ ካፍ ፡ ላሜድ ፡ ወዘተ· በሚል ተራ ተቀምጠው የሚገኙ ፊደሎች ወደ አሐዝ ሲለወጡ ወይም አሐዞችን ተክተው ሲነበቡ 1·2·3·4·5·6·7·8·9·10·20·30· ወዘተ· ሁነው ይገኛሉም ።

ስለዚህም "ካፍ" (ከፍ) 20ኛ ቁጥርን ተክቶ የሚገኝ እንደ መሆኑ መጠን "መክ" ማለት ቀኖናተ ነገሥት 20ኛ የሚለውን ስም ነው የሚሰጠው ። ከዚህም የተነሳ በስሕተት ተቀርጾ—ተያይዞ የመጣ መሆኑን መገመት ይቻላል ። ለምሳሌ ከአምስቱ ብሔረ አሪት ሁለተኛው መጽሐፍ ዘፀአት ትቤ ሁለተኛ መጽሐፈ አሪት ተብሎ እንደተሰየሙ ሁሉ ይዘም በ"መክ" "ፋንታ" "መብ" ሆኖ ሁለተኛ ቀኖናተ ነገሥት ተብሎ መሰየም ነበረበት [1471]

"መክ" በሚባል የሚታወቀው ሁለተኛው ቀኖና — መጽሐፈ ነገሥት እንደ ጀርመናውያን ተመራማሪዎች E. Sachau-G.Bruns[1472] ና W. Riedel[1473] በ325—534 መካከል በግሪክ ቋንቋ እንደተጻፈ ከሚቆጠረውና ሶርያዊ—ሮማዊ ተብሎ ከሚታወቀው የሕግ ሰነድ እንደ ተወሰደ ተረጋግጧል ። ይህም ሕጋዊ ሰነድ በእነዚሁ Sachau-Bruns በጀርመንኛ ትርጉም ታትሟል።[1474] ይህም የሕግ ሰነድ በምሥራቅ ልዩ ፖለቲካዊና ቤተክርስቲያናዊ ቦታን ይዞ የነበረ ሕግ ነበር። ይህም ሕግ 130 አርእስት ኑረውት ሲገኝ ከእነዚህም የመጀመሪያዎቹ 44 አርእስት የትልቁ ቆስጠንጢኖስ ፣ የቀሩት 86 አርእስት ከዩስጢኒያኖስ በፊት የነበሩት ነገሥታት ለምሳሌ ቴኦዶስዮስ ፣ ቆስጠንጢኖስ ፣ እና ሊዮን Statuta Imperatorum ወይም Leges Constantini Theodosii et Leonis እንደሆኑና የሕጋዊ ትምህርት ሰነድ እንደነበረ ይታመናል[1475]

· ስለዚህ መክ በምሥራቅ ሰፍነው ይገኙ ከነበሩት ሁኔታዎች—ልምዶችና ባህሎች ጋር በመጣጣም የሚያገለግሉ ሕገጋት ለመሆን ይችሉ ከነበረ ዓላማ አንጻር እንደተዘጋጀ ሶርያዊ — ሮማዊ የሕግ ሰነድ ሲሆን በመጀመሪያ በሱርስጥ ቋንቋ[1476] ቀጥሎም በዐረብኛና አርመንኛ ትርጉሞች መገኘቱ አላጠራጠረም ፣ ሱርስጡ ሰነድ መጀመሪያ በ1864 በብሪቲሽ ሙዚየም ከሚገኝ [1477] ከአንድ የሰባተኛው ምዕተ ዓመት የእጅ ጽሑፍ በ M. Land ሊታተም ሲችል [1478] ቀጥሎም በዚሁ ሰው "Leges Saeculares et Sermone Romano Translate በሚል ርእስ በላቲን ትርጉም ታተመ።[1479] ቆይቶም Sachau-Bruns (በበርሊን የሕግ አስተማሪዎች) በመተባበር በሦስቱም ቋንቋዎች ትርጉሞች ፣

1470· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2 ከዚሁ ገጽ 80 105 የግርጌ ማሳታወሻ 5

1471· Guidi, Fetha Nagast ገጽ 1 የግርጌ ማስታወሻ 15 ገጽ 5—6 የግርጌ ማስታወሻ 10 P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 8 የግርጌ ማስታወሻ 52 Riedel, Die Kirchenrechtsquellen ገጽ 146 የግርጌ ማስታወሻ 1

1472· E. Sachau— . Bruns: Syrisch— Römisches Rechtsbuch Aus Dem Füntem Jahrhundert Herausgegeben Übersetzt und erlänter Leipzig 1880 TI ገጽ 67 94 TII ገጽ 114 ፡ 160 ፡ 177 180

1473· Riedel: Die Kirchnrchtsquellen. ገጽ 297· W. Selb; Zur dedeutung des Syrisch Römisches Rechtsbuch —München 1964.

1474. J. Stam. Episcopacy on the Apostolical tradition, Basel. 1936. ገጽ 133—134.

1475. As Handbook, Probably of didactic character intended to explain the ancient Roman ius Civile in the light of the Ius Novum" P.Tzadua. Fetha Nagast ገጽ XVI

1476. M. Land: Anecdota Syriaca 1864. T.I. ገጽ 30—64.

1477. M.Land: Anecdota syriaca T.I ገጽ 128—283

1478. B.L. ADD 14528 ገጽ 192 - 228

1479· ይህ ሰነድ በሦስት ክፍሎች ሱርስጥ ዐረብኛና አርመንኛ ትርጉሞች ሲከፈል የሁሉም ጀርመንኛ ምላሽ አላቸው ሀ—Die Firläuternung ገጽ 151 180ለ—Erklarunh ገጽ 181—316

ሱርስጥ ፡ ዐረብኛና አርመንኛ በየበኩላቸው ከጀርመንኛ ምላሽም ጋር ይህን ይዘቱ ከብሪቲሽ ሙዚዬም ቁ· 1458 የእጅ ጽሑፍ ጋር የሚዛመድ ሁለተኛ ቀኖናት ነገሥት (መክ) አሳተሙ ማለትም [1480]

I ሀ· 127 ምዕራፎችን ያየዘ ሱርስጡን ሰነድ [1481] ከጀርመንኛው ትርጉም ጋር [1482]

ለ· አንድ መግቢያንና ሁለት ምዕራፎችን [1487] ይዞ በብሪቲሽ ሙዚዬም የተገኘ [1484] ሱርሰጥ ሰነድ የተወሰኑ ክፍሎችን ከጀርመንኛ ትርጉማቸው ጋር [1485]

ሐ· 83 ምዕራፎችን ይዞ [1486] በBibliotheque Nationale De Paris የሚገኝ [1487] ሱርሰጥ ሰነድ ከጀርመን ትርጉም ጋር [1488] እንደ ገና በአዲስ መልክ አሳተሙ።

II/ በ130 ምዕራፎች ተከፍሎ [1489] በBodleian Library[1490] የሚገኝ ዐረብኛ ትርጉም ሰነድ ከጀርመንኛ ትርጉም ጋር[1491] ለመጀመሪያ ጊዜ [1492]

III. 149 (150) ምዕራፎችን ይዞ በKöniglichen Bibliothek in Berlin የሚገኝ[1493] አርመንኛ ትርጉም ሰነድ ከጀርመንኛ ትርጉም ጋር ለመጀመሪያ ጊዜ አሳተሙ[1494]።

ስለዚህ Syrisch–Römisches Rechtsbuch ተብሎ የተሰየመው ሕጋዊ ሰነድ በተጠቀሱት ሦስት ቋንቋዎች ትርጉሞች - ሱርሰጥ ፡ ሀረብኛና አርመንኛ የተሰያዩ አሐዞች ሀ. 127 ወይም 83 ለ 130 ፡ ሐ 149

1480. Syrisch— Römisches Rechtsbuch T.I. ገጽ 3—36
1481. B.L. ADD 14528 ገጽ 192—228
1482. Syrisch—Römisches Rechtsbuch T.II ገጽ 3—40
1483. Syrisch — Römisches Rechtsbuch T.I. ገጽ 37—38
1484. B.L.ADD 18295 148A—148e
1485. Syrisch — Römisches Rechtsbuch T.II. ገጽ 41—42
1486. Syrisch — Römisches Rechtsbuch T.I. ገጽ 39—67
1487. Syrisch — 1128 ገጽ 263—376
1488. Syrisch — Römisches Rechtsbuch T.II. ገጽ 44—73
1389. Syrisch-Römisches Rechtsbuch. T.T. ገጽ 68—94
1490. Thome Roe 26 B.L.C. 339A-356
1491. Syrisch–Römisches Rechtsbuch T. II ገጽ 74—114
1492. Syrisch–Römisches Rechtsbuch T.I ገጽ 95—145
1493. MSS. Orient 278 ገጽ 10—59
1494. Syrisch–Römisches Rechtsbuch T. II ገጽ 114—150

(150) ተጠብቆ ሲገኝ በይዘትም ቢሆን የተወሰኑ ልዩነቶች ያጋጥማሉ ለምሳሌ ሀረብኛውና አርመንኛው ሰነድ በሚከተለው ሐረግ ሲጀምር ሕገ ነገሥት ቆስጠንጢኖስ ቴዎዶስዮስ ወሊዮን [1495] በሱርሰጥ ሰነድ ይሀ ሐረግ አይገኝም ።

ወደ ፍትሐ ነገሥት ይዘት ስንመለስ የምናገኘው 130 ምዕራፎችን ይዞ የሚገኘውን ዐረብኛ ትርጉም ሰነድ ነው[1496] ። ምክንያቱም በፍትሐ ነገሥቱ ቅንብሩ እብነ እል አሳል እንደ ምንጭ የተጠቀመበት ይህን 130 ምዕራፎችን ይዞ የሚገኘውን ዐረብኛ ሰነድ ነው[1497] ።

ስለዚህ ይህን ለማረጋገጥ የተወሰኑ ድንጋጌዎችን ከፍትሐ ነገሥት መከነታቸው ጋር ለማሳየት ይሞክራል ።

ርእስ

ለአካለ መጠን ስለ አልደረሱ ልጆች ሞግዚትነት

ፍትሐ ነገሥት =

ምክ ፡ቀኖናተ ነገሥት ካልዕ

ወንድ ልጅ ዕድሜው 14 ሴት ልጅም ዕድሜዋ 12 እስኪያልፍ ድረስ በሞግዚት ሥር ይሁኑ ። ይህ ጊዜ ካለፈ ከሥልጣኑ ይወጡ ። ከዚያም በኋላ 25 ዓመት እስኪሞላቸው ድረስ በሹም እጅ ይሁኑ ያን ጊዜ በሥራቸው ላይ መብት ይኑራቸው ።

ሹመትን መተው በ2 ነገር ይሁን ። ከእነርሱም አንዱ አምስት ወንዶችና ሴቶች ልጆች ያሉት

Syrisch–Römisches Rectsbuch

አካል መጠን ያልደረሰች ሴት 12 ዓመት እስኪሞላት ድረስ አስተዳዳሪ ተብሎ በሚጠራ ሞግዚት ስር ትሆናለች ። 12 ዓመት ሲሆናት ይህ የሞግዚትነት ጥበቃ ይቆማል። በዚህ ጊዜ በሹም (Curator) ሥር ትጠበቃለች ። በዚያን ጊዜ የውልን የመዋዋል መብቶች ይኖራታል ።

ይህም ሁኔታ ለአካለ መጠን ላልደረሰ ወንድም ይሰራል ። ስለ

1495. Syrisch—Römisches Rechtsbuch T. II ገጽ 74 115
1496. Syrisch-romisches Rechtsbuch T. II ገጽ 74 114. 68-94
1497 ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

ሰው ከትእዛዝ ሹመት እንዲድን ለባዕድና ለዘመድ ድሃ አደግ ልጆች አስተዳዳሪ እንዳይሆን ቢወድ ይህ ይገባዋል ፡፡ ከ5 ልጆች የሚያንሱ ቢሆኑለት ግን ከመዘዶቹ ወይም ከሌሎች ቢሆኑ ለድሃ አድጐች ልጆች ሞግዚት ወይም ሹም ይሆን ዘንድ ዳኛ ይከፋል ፡፡ ዳግመኛም ለድሃ አደጐች ልጆች መጋቢ የሆነ ሰው ቢኖር ከደብዳቤ ትእዛዝ በገንዘባቸውም ከታዘዙለት ሥራ ሊድን አይገባውም አዘዙን ደብዳቤ ከተቀበለና ያንን ገንዘብ ድንገት አደጋ ካገኘው ይከፈለው የድሃ አደግ ሹም ገንዘባቸውን ስለ መጠበቅ ሰው ሊሾም ይገባዋል ፡፡ ነገር ግን በዳኛ ትእዛዝ ይሁን[1498] ፡፡

ዚህ ለአካለ መጠን ያልደረሰ ወንድ 14 ዓመት እስኪሞላው በሞግዚት ነት ስር ይሆናል 14 ዓመት ሲሞ ላው ከዚህ ሞግዚትነት ይወጣል ፡፡ በሹም (curator) ጥበቃ ስር ይሆ ናል ፡፡ በዚህ ጊዜ ውል የመዋል መብት ይኖረዋል ፡፡ ወንዶችም ሴቶች 25 ዓመት እስኪሞላቸው ድረስ በሹም (curator) ጥበቃ ስር ይቆያሉ ፡፡ ይህ ጊዜ ሲሞላ ወንድም ሴትም ሁለቱም ለተሟላ አካለ መጠን የደረሱ መሆናቸው በማንኛ ውም ጉዳይ ሙሉ መብትን ያገ ኛሉ፡፡[1499]

ርእስ
ስለሞግዚትነት

ፍትሐ ነገሥት መከ ቀኖና ነገሥት ካልእ

በትእዛዙ ውስጥ የሚያዝለትን ሰው ስምና የሚያስተዳድረውን ስም የጻፈ ሰው ቢኖር ንብሮቶችን ተቀብለው ለልዶቹ ያካፍሏቸው ፡፡ ሹሙም ከእርሱ አይወሰድ፡፡ አዛዥ የትእዛዝ መጽሐፍ ባይጽፍ፡ የሕፃን

Syrisch –Rr'o'misches Rechtsbuch

አንድ ሰው ልጆች ትቶ በሚሞ ትበት ጊዜ የልጆቹን ሞግዚት ስሞች ጠቅሶ የሚገኝ ከሆነ እነዚህ ሰዎች መያዣ በማስያዝ ግዴታ ሳይኖርባቸው በልጆች ስም የሟ ቹን ሰው ንብረት ያስተዳድራሉ

1498· መክ 2 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 41 ቁጥር 1301—1304 P. Tzacdua: Fetha

1499. Syrisch-Römisches Rechtsbuch T. II 78—79

ነቱ ወራት ያለፈው 25 ዓመት የሆነው ያዘዘላቸው ወንድም ቢኖር እርሱ አስተዳዳሪ ይሁን፡፡ታላቅ ወን ድም ባይኖራቸው ከአባታቸው ወንድሞች አስተዋይ የሆነው አስ ተዳዳሪ ፈራጅ ይሁን ፡፡ አባታቸው ከተወው ገንዘብ እንደሚገባ ለእ ነሱ ያውጣጣ ፡፡ አባታቸው የተወ ውን ሁሉ ይጻፍ፤ በመዝገብ የተጠ በቀ ይሁን ፡፡ አስተዋዮች የሆኑ የአባት ወንድሞች ባይኖሯቸው ከአባታቸው ወንድሞች ልጆች ወገን አስተዋይ የሆነው በሙኑ ከ25 ያለፈ ያስተዳድራቸው ፡፡ ለአባታ ቸው ወንድም ልጆች ባይኖሯቸው የልጆቹ እናት ሥራቸውን (ገንዘባ ቸውን) ልታከናውን ብትወድ እን ግዲህ ለዳኛ ትንገረው ፡፡ ዳኛውም ልጆቹን እስከታሳድጋቸው ድረስ ባል እንዳታገባ ባደትም ጊዜ ርስታ ቸውን እንድትሰጣቸው የመሐላ ቃል ይቀበላት ፡፡ እርሷ ባትወድ ግን ያገር ዳኞች ለድሃ አደጐች አስተዳዳሪዎችንና አሣዦችን ይሾ ሙ ዘንድ ሕጎችን ታዝለት ፡፡ እንደ ተተወችው የርስት ገንዘብ መጠን በታወቀች ደመወዝ ይስማሙላ ቸው ፡፡ ሹማምቱም የሰጧቸውን ሁሉ ከእነርሱ ይቀበሉ ፡፡ ለአካለ መጠን በደረሱ ጊዜ እስኪሰጧ ቸው ድረስ የድሃ አደጐችን ገንዘብ በፍጹም ትጋት ይጠብቁ አዛዥ

ነገር ግን ያለ ኑዛዜ ልጆችን ትቶ ቢሞትና ግን 25 ዓመት የሞላው ልጅ ቢኖረው ይህ ልጅ ዋስትናን የማስያዝ ግዴታ ሳይጠየቅ የሚች አባቱን ንብረት ማስተዳደር ይች ላል ፡፡ በሌላም ሁኔታ አንድ ሰው ሳይናዘዝ ልጆችን ትቶ በሚሞት በት ጊዜ ግን ወንድሞች ከአሉት ከእነሱ እምነት የሚጣልበት አንዱ በአንድ የመንግሥት ባለሥልጣን ሞግዚትና ጠባቂ ሆኖ ይሾማል ፡፡ እሱም ለልጆቹ ጥቅም አስፈላጊ በሆነው ዘዴ የውርሱን ንብረት ያስተዳድራል ፡፡ ንብረቱን ይመዘግ ባልና ይጠብቃል ፡፡ በመጨረሻ ሟች በሕይወት ያለ ወንድም ሳይ ሆን የወንድ ልጆች ካሉት ከወንድ ልጆች 25 ዓመት የሞላው ይሆን

ሞግዚትና ሹም ካደረገው ሰው በሾመበት ገንዘብ ላይ ዋስ አይፈልግ ፡፡ የገንዘቡ ጌታ እስኪያድግ ድረስ አስቀድሞ በገንዘቡና በልጁ ላይ አስተዳዳሪ ያደረገው እርሱ ነውና፡፡ [1500]

ንብረት የማስተዳደር መብት ይኖረዋል[1501]

ርእስ
የይርጋ ዘመን

ፍትሐ ነገሥት = መክ ካለእ ቀኖናተ ነገሥት

ከሌላ ዘንድ ገንዘብ ያለው ሰው እስከ 30 ዓመት ባይፈልገው ከዚህ በኋላ እርሱም ቢሆን ልጁም ቢሆን ተመልሶ ሊጠይቅ አይገባውም ፡፡ በአስተዳደሪነትም ሥራ እንደዚሁ ይገባል ፡፡ በከሳሽም እጅ መያዣ ቢኖር ከእጁ ወደ ሌላው እጅነት ባይወጣ ለእርሱ ገንዘቡን ሊጠይቅ ወይም የያዘውን መያዣ ሊይዝ ይገባዋል ፡፡ መያዣው ከእጁ ወደ ሌላው ቢወጣ ሊጠይቅ አይገባም ፡፡ ዕዳን ለመፈላለግ ሁሉ እንደዚህ ነገር ይገባል የርስትና የዳኝነት የሕግና የአንድነት ንግድ የቅሚያ የምድር ድንበር የጉድጓድ በቤትና በሀገር ከተክልም ቦታ ያለ የውሀ ቦይ ይህን የመሰለውም ለአንድ ሰው ከ30 ዓመት በላይ

Syrische–Römisches Rechtsbuch

ከሌላ ዘንድ ገንዘብ ያለው እስከ 30 ዓመት ባይፈልገው ከዚህ በኋላ እርሱም ቢሆን ልጁም ቢሆን ተመልሶ ሊጠይቅ አይገባውም ፡፡ በአስተዳደሪነቱም ሥራ እንደዚሁ ይገባል ፡፡ በሳሻም እጅ መያዣ ሲኖር በእጁ ወደ ሌላው እጅነት ባይወጣ ለእርሱ ገንዘቡን ሊጠይቅ ወይም የያዘውን መያዣ ሊይዝ ይገባዋል ፡፡ መያዣው ከእጁ ወደ ሌላው ቢወጣ ሊጠይቅ አይገባም ፡፡ ዕዳን ለመፈላለግ ሁሉ እንደዚህ ነገር ይገባል፡፡ የርስትና የዳኝነት የሕግና የአንድነት ንግድ የቅሚያ የምድር ድንበር የጉድጓድ በቤትና በሀገር ያለ የውሀ ቦይ ይህን የመሰለ

1500· መክ 3 ፡ ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 41 ቁጥር 1298 1130፡፡ P.Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 233

1501. Syrisch–Römisches Rechtsbuch T. II ገጽ 78—79

ሊጠይቅ አይገባውም ፡፡ ሊከራከር ቢወድም በዚህ አይፍረዱለት[1502]

ውም ለአንድ ሰው ከ30 ዓመት በላይ ሊጠይቅ አይገባውም ሊከራከር ቢወድም በዚህ አይፍረዱት[1503] (ልዩነትም እምብዛም ስለሌለው እንደ አለ ተገልብጧል)፡፡

በአጠቃላይ በተመለከቱት ሰነዶች ማለት ከፍትሐ ነገሥት ተቀርጾው በሚገኙት መክ/ቀኖናተ ነገሥት ትእዛዛት/ ካልእ Syrich-Romisches Rechtsbuch በታተሙት ሰነዶች መካከል የተከሰቱት (የሚታዩት ልዩነቶች) ለመመልከት ቢቻልም "መክ" ከSyrisch-Römisches Rechtsbuch አልወጣም ወደ ማለት መደምደሚያ አያደርስም ፡፡

በፍትሐ ነገሥት ምንጭነት የ"መክ" አጠቃቀም በጣም በስፋት የተካሄደ ሆኖ ይገኛል፡፡ ራሱ እብን እል አሳል እንደሚናገረው በተለይ ስለ ብድር ፡ ዋስትና—መያዣ ፡ ውርስ ፡ ስለ ርስት ፡ ዳር ድንበር ፡ ስለ ማኅበራት የሚደነግጉ የፍትሐ ብሔር ሕጋጋት ፡ ስርቆትን ፡ ቅሚያና ዝርፊያን ፡ ወዘተ· የሚመለከቱ የወንጀለኛ መቅጫ ሕጋጋት በርከት ያሉ ቀኖናት—ድንጋጌዎች ከ130 ምዕራፎች መካከል [1504] በ45ኛው ምዕራፍ በዝርዝር ተይዘው ይግኛሉ[1505] ማለትም Syrish-Römisches Rechtsbuch መክ 130 ምዕራፎችን በያዘው በዐረብኛው ትርጉም ተገኝተው ለማነጻጸር ያስቀመጣቸውን አርእስት የሚመለከቱ ትእዛዛትን በ45ኛው ምዕራፍ ይዞ ይገኛል ፡፡

"መክ" ቀኖናተ ነገሥት ካልእ በዚህ ዐረብኛ ትርጉም አማካይነት በመለካውያንና በግብጻውያን ዘንድ የታወቀ ነበር[1506] ሆኖም በሕግ ሰነድነቱ ሳይሆን በቤተክርስቲያን ሕይወት ክልል ከሚሰጠው አገልግሎት አንጻር ብቻ ነበር፡፡ የቀኖናተ ነገሥት ካልዕም በሱርስጥ ትርጉሙ በንስጥሮሳውያንም ዘንድ የታወቀ ነበር Ebedjesus)

1502· መክ 45 = ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 27 ቁጥር 1000

1503 . Syrisch-Römisches Rechtsbuch T. II ገጽ 20—91

1504· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 1 P. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 1

1505. Syrisch-Römisches Rechtsbuch T. II ገጽ 90-91

1506. ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2 P. Tzadua: Fetha Nagast ገጽ 28

3·መጅ—ቆኖናተ ነገሥት ማልስ

ከቀኖናተ ነገሥት 3ኛው መጽሐፍ — 3ኛው ቀኖናተ ነገሥት በፍትሐ ነገሥት "መጅ" በሚል ምኅፃረ ቃል — ይጠቀሳል (ይታወ ቃል [1507]

ከላይ ስለ "መክ" እንደተነገረው አሁንም "መ" የመጀመሪያው ፊደል ዐረብኛ ቃል ማሉክ ነገሥት የመጀመሪያው ፊደል ሲሆን "ጅ" የሚለው ሁለተኛው ፊደል በዐረብኛ ቋንቋ ሦስተኛው ፊደል ነው ። በፊደል አሐዛዊ ቁጥር አሌፍ ቤት ጋሜል "ጀ" 3ኛ ማለት ስለሆነ "መጅ" ማለት ቀኖና ነገሥት 3ኛ ማለት ነው [1508]። 3ኛ ቀኖና ነገሥት "መጅ" ማለት ቀኖናተ ነገሥት 3ኛ ማለት ነው። 3ኛ ቀኖናተ ነገሥት ክፍሉ ምንጩ ሲሆን ትልቁ ቆስጠንጢኖስን በአስተዳደር ሥራው ለመርዳት በ318 የኒቅያ ሲኖዶስ አባቶች ሳይጻፉ ግን እንደተጻፉ ተቆጥረው የመጡ ቀኖናትንና ትእዛዛትን Canones et Constitutiones) ከያዘ አንድ የጥንት ሰነድ መዝገበ ሕግ የመጣ እንደሆነ ይታመን ነበር ።[1510]

27ን ሳይሆን 25ን አርእስት (ቀኖናት) ይዞ ወደ ዐረብኛ ቋንቋ ተተርጉሞ የሚገኘው ይህ ሰነድ (መዝገበ ሕግ በ Abrhamus ማሮናይት ኢጸስቆጸስ ወደ ላቲን ተተርጉሞ ታትሟል ።[1510]

በተቃራኒው ዛሬ ይህ ሰነድ የቢዛንቲን ነገሥት ሊዮን 3ኛ ዘኢሳብ ሮን እና ቆስጠንጢኖስ 5ኛ ዘቆጵሮኒሞስ ምእለደ ሕገጋት ሁኖ በሚታወቀው አንድ የቢዛንቲን ሮማ ቅንብራዊ ሕግ—ዐረብኛ ትርጉም ላይ ተመሥርቶ የተዘጋጀ ሕግ መሆኑ ይደግፋል ።[1511] ቢሆንም Nallino ይህ

1507· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

1508· ከዚሁ· 282

1509· ከዚሁ· ገጽ 58

1510. Abrhamus Echellensis Eorumdem Sanctorum Patrum (Nicaenorum) CCCXVIII Sanctones et decretá alia ex Quatuor Regum ad Constantinum Libris Decerpta: Mansi: T. II ገጽ 1029—1054

1511. P. Tzadua: Fetha Nagast ገጽ XVI የግርጌ ማስታወሻ 6 Riedel: Die Kirchenrechtsquellen... ገጽ 42—297 Constanzo: L'ecloga Araba... ገጽ 8 costanzo, IL Fetha Nagast... T.I. ገጽ 253

የቤዛንቲን — ሮማ ነገሥታት መድበለ ሕገጋት ሕጋዊ ሰነድ ለእብን እል አሳል ያልታወቀ እንደነበር በመደገፍ ተቃራኒ አቋምን ወስደዋል[1512] ። ሆኖም "መጅ" ከEcloga Leonis et Constantini ተወልዷል የሚለው አስተሳሰብ ድጋፍ አግኝቷል። እንግዲህ የአጽራረ ሥዕል ሊዮን 3ኛና ቆስጠንጢኖስ 5ኛ መድበለ ሕገጋት በመጀመሪያ በC.E.Zachariae von Lingenthal የታተመ ሲሆን[1513] በአቴንስ ብሔራዊ ቤተ መጻሕፍት ከሚገኝ ግን ዘካርያስ ካልተጠቀመበት የእጅ ጽሑፍ ላይ በመሥረት በአንጦንዮስ Mompheratus ሊታትሞ ችሏል ።[1514] በሌላም በኩል ይህ የዘካርያስ ሕትመት ሰነድ በዜፖስ ታትሞ እንደተሰራጨ ይታወቃል። [1515]

ከዚህም ጋር አብሮ ሌላ በዘካርያስ Ecloga Privita የሚል ርእስ መድበለ ሕግ ይገኛል[1516]

ይህም መድበለ ሕገጋት II Ecloga Privita Aucta et ecloga ad Procheiron Mutata በሚሉ አርእስት በተከታተሉት ዓመታት ለውጡ ሕገጋት መሠረት ሊሆን ችሏል። እነዚህም የተጠቀሱት ሕጐች በZachariae Von Lingethal ታትመው ተሰራጭተዋል[1517] አሁንም እነዚህ ሕትመቶች እንደገና በዜፖስ ሊታተሙ በቅተዋል ።[1518] Ecloga Leonis et Constantini በእንግሊዝኛ ቋንቋ ተተርጕመው ከሐተታ ጋር በFreshfield የታተሙ ሲሆኑ[1519] ወደ ፈረንሳይ ቋንቋ ተተርጉመው

1512· C.A Nallino. libri Giuridici Byzantini ...R.R.A.L. Serie IV. T.I. 1925 ገጽ 196 የግርጌ ማስታወሻ 4

1513. Collectio librorum Juris Graecoromanum ineditorum 'Lipsiae 1962 ገጽ 9—52

1514. Ecloga Leonis et consttantini cum appendice Athens 1983

1515. Jus Graecoromanum T. II ገጽ 11—62

1516. Zachariae procheiros Nomos...LXVII: Zachariae Historia Juris Graecoromani Delineatio Cum Appendice Ineditorum Heiedelbeg 1839 ገጽ 68—69

1517. Zachariae Jus Graecoromanum...Paris IV Lipsiae 1855 ገጽ 7—48 55—70

1518. Graecoromanum...T 4 ገጽ 12—47፣ 223—318

1519. F.Freshfield. A manual of Roman Law. the Ecloga Published by the Emperors Leon III and Constantinc V of Isaurin A.P. 726. (1926)

በC.A. Suplber ታትመዋል[1520]።

እንግዲህ "መጅ" ተብለው በፍትሐ ነገሥት የተያዙትን የተወሰኑ ቀኖናትና ተቀድተውባቸዋል — ተወስደውባቸዋል የሚባሉትን ሶርያዊ—ሮማዊ ሕግ Ecloga Leonis et Constantini እንጻራውያን ቀኖናትን በምሳሌነት እነጻጽሮ በማስመስከር "መጅ" ከ Ecloga Leonis et Constantini — Syrisch—Römisches Rechtsbuch በርግጥ እንደመጣ መቀበል ይቻላል ።

ርእስ
ስለ ድኃ አደጎች ልጆች መተጫጨት

ፍትሐ ነገሥት = መጅ
ቀኖና ነገሥት ሣልስ

የሚጋቡ ልጆች ድኀ አደጎች አካለ መጠን ያለደረሱ ቢሆኑ ከእነርሱ ወገን ለአንዱ አባት ወይም እናት ሞግዚት ባይኖረው ፤ ራሳቸው በሰው ፊት ቢተጫጩ ስለዚህም ቢያዝኑ 15 ዓመት እስኪሞላቸው ድረስ ይቆዩ ከእነርሱ ወገን ለአንዱ አስተዳደራቸውን ባለማወቅ ሁለተኛው፣ ሊመግብ ባይችል የዚህን ዓመት ቁጥር ቢፈጽሙ እእምሮአቸውም ትክልል ቢሆን አብረው ቢኖሩም ቢለያዩም የወደዱትን ሊያደርጉ ይገባቻዋል።[1521]

Ecloga Leonis et Constantini

ወላጆች የሌላቸው ልጆች ወንዶች ወይም ሴቶች ዕድሜአቸው ሳይፈቅድ የመተጫጨት ቃል ኪዳን ቢገቡና ቆይተውም 15 ዓመት እስኪሞላቸው ድረስ ቢጸጸቱ ጉዳትን በሚያስከትልና ጥቅሞችን ሳይነካ የጠባቂዎችን ፈቃድ ያገኛሉ። ዕድሜያቸው ሲደርስ ግን
ያለምንም ፈቃድ በፍላጐታቸው መሠረት የሚፈልጉትን ማከናወን ይችላሉ ።[1522]

1520. L'ecolgue des Isauriens Text–traduition Histoire

1521 — "መጅ" 1— ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 23 ቁጥር 876

1522. Antonius Mopheratus: Ecloga Leonis et Constantini. T.II. I 18

ርእስ
ስለቤተክርስቲያን ጥገኝነት
Lex Asyli

ፍትሐ ነገሥት = መጅ
ቀኖናተ ነገሥት ሣልስ

በቤተ ክርስቲያኑ አገልጋይ ላይ የተደፋፈረውንም ይግረፉት ፤ ያባርሩትም ፤ በቤተክርስቲያን የተማፀነውንም ሰው ተደፋፍሮ በኀይል ከእርሱ ያወጣው 12 ጊዜ ይገረፍ ። በእርስዋ የተማፀነውም ስለ ኮበለለ በሚገባ ይያዝ ። ነገር ግን ካህኑና ከሕዝቡ ሽማግሌዎች እግዚአብሔርን በሚፈሩ ሰዎች ተቀብለው የሸሸበትን (የደ.ወለበትን) ምክንያት ይገለጡ ሕግም እንደሚያዘው ይፍረዱለት[1523]።

Ecloga Leonis Et Constantini

ከቤተ ክርስቲያን ውስጥ ተማሕጽኖን የጠየቀ ሰውን ማንም አያውጣው ነገር ግን የተማጸኖውን ምክንያት ለካህኑ ይንገር ። እሱም ተማፃኙን በደኅንነት ይጠብቀልና ያስተዳድራል ። በቤተክርስቲያን ጥገኝነትን በጠየቀው ሰው ላይ እጁን ያነሳ ሕግን ይተላለፋል ። 12 አካላት — ቅጣት ይጣልበታል ። በቅድስት ቤተክርስቲያን የተጠጋን ሰው አስገድዶ ያወጠ ተጽፋቶና ተገርፎ ለዘለዓለም ይሰደድ[1424]።

ርእስ
ስለውርስ
Jus Hereditarium

ፍትሐ ነገሥት = መጅ
ቀኖና ነገሥት ሣልስ

የተተወው ገንዘብ ብድር ለመክፈል የማይበቃ ቢሆን ግን ወራሽም

Ecolga Leonis et Constantini

የተተወው ገንዘብ ብድር ለመክፈል የማይበቃ ቢሆን ግን ባይወ

1523. መጅ 14 ፡ ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 50 ቁጥር 1794

1524. Antonius Mompheratus Ecloga Leonis et Constantini TIT T. A. TIT. II ገጽ 74

ባይወስድ ዕዳውንም ብድሩንም መክፈል አይገባውም ። እርሷን ቢወስድ ግን ለይቶ ቁጥሯን ይጻፍ ። ለአበዳሪዎችም ልኩን ይግለጽ። ለሁሉም ለየአንዳንዶቹ በገንዘባ ቸው ግምት ይስጥ ። እርሷን ተቀ ብሎ በመስጠትና በሚመስለው ቢያወጣጣት ወይም አበዳሪዎችን ስለገንዘባቸው ባዶ ሊያስቀራቸው ወድዶ ቢሸሽግ እርሷንም ባይገልጽ እኩሌታዋንም ቢሰጣቸው በእውነ ተኞች ምስክሮች ከተረጋገጠ በኋላ ምስክሮች ገንዘባቸውን ሁሉ ሊከፍ ላቸው ይገባዋል ።

አምላካዊ ከሆነ ዕዳ ወገን በመ ዋቲ ላይ ያለው ይህን የሚከተል ነው። ይኸውም እንደ ብፅዓትያለ ነው ። ከዚህ በኋላ የሕጉን ትእዛዝ ያደርጉ ።እነሆ ስለ አዛዥም ከገንዘቡ ከእኩሌታውና ከአራተኛው እጅ በገንዘቡ ትእዛዝ ያዝዝ ዘንድ እንዳ ይገባው አስቀድመን ተናግረናል ። አራተኛ እጅ ሊወርስ ለሚገባው ሰው ይቅር በዚህ ማዘዝ የለም ።[1525]

ስድ ዕዳውንምና ብድሩን መክፈል አይገባውም ። እርሷን ቢወስድ ግን ለይቶ ቁጥሯን ይጻፍ ለአበዳሪዎ ችም ልኩን ይግለጽ ። ለሁሉም በገንዘባቸው ግምት ይስጥ ። እር ሷን ተቀብሎ በመስጠትና በሚመ ስለው ቢያወጣጣት ወይም አበዳሪ ዎችን ስለ ገንዘባቸው ባዶ ሊያስቀ ራቸው ወድዶ ቢሸሽግ እርሷንም ባይገልጽ እኩሌታዋንም ቢሰጣ ቸው በእውነተኞች ምስክር ከተረ ጋገጠ በኋላ ገንዘባቸውን ሁሉ ሊከ ፍላቸው ይገባዋል ።

አምላካዊ ከሆነ ዕዳ ወገን በመ ዋቲ ላይ ያለው ይህን የሚከተል ነው። ይኸውም እንደ ብፅዐት ያለ ነው ። ከዚህ በኋላ የሕጉን ትእዛዝ ያደርጉ እነሆ ስለ አዛዥም ከገንዘቡ ከእኩሌታውና ከአራተኛው እጅ በገንዘቡ ትእዛዝ ያዝዝ ዘንድ እንዳ ይገባው አስቀድመን ተናግረናል ። አራተኛ እጅ ሊወርስ ለሚገባው ሰው ይቅር ። በዚህ ማዘዝ የለም ፣[1526]

ርእስ

ኑዛዜ ማድረግ ስለ አለመቻል

ፍትሐነገሥት = መጅ

ቀኖናተ ነገሥት ሣልስ

ዲዳ ወይም ደንቆሮ ሆኖ የተወለ

1525· መጅ 12 ፡ ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 42 ቁጥር 1313—1314 መከ 95· 123·125

1526· Antionius Momipheratus Ecloga Leonis et Constantini TIT. 6 H.IA. TI ገጽ 33—34

ደም ትእዛዝ የለውም ። ዲዳና ደን ቆሮ ግን ይህ ደዌ ድንገት ያገኛቸው ቢሆኑ መጻፍ ከተቻላቸው ትእዛዛ ቸው ይጸናል ። ለባዕድ ግን ትእዛዙ አይጸናም ።[1527]

Ecloga Leoniset Constantini

ዲዳ ወይም ጀሮው የማይሰማ ሆኖ የተወለደ ትእዛዝ የለውም ።

ዲዳነት ወይም የጆሮው አለመስ ማት ደዌ ድንገት ያገኛቸው ከሆነ መጻፍ ከተቻላቸው ትእዛዛቸው ይጸናል ። ለባዕድ ግን አይጸ ናም[1528]።

በአጠቃላይ እንደገና ለማለት የሚፈለገው መጅ Ecloga Leoni set Constanini ዐረብኛ ትርጉምን አልያዘም ግን የቀኖና ነገሥት ሦስተኛ መጽሐፍ ጸሐፊ ይህን መጽሐፈ ሕግ ሲያዘጋጅ Eclogaleonis etr Constantini እነደ ወና ምንጭ ከግምት ውስጥ በማስገባት ነው ።

ስለዚህ መጅ በከፍተኛ ደረጃ Ecloga Leonis et constantini ላይ ተመሥርቶ ይታያል ።

1527· መጅ 22 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 41 ቁጥር 1252

1528· Antonius Mompheratus: Ecloga Leonis et Constantini TIT -So' Tus Graecrum: T. II 29-30

4 መግ— ቀኖና ነገሥት ራብዕ

"መግ" በሚል ምኅፃረ ቃል በፍትሐ ነገሥት የሚጠቀሰው ሰነድ፡ የቀኖናተ ነገሥት Leges Imperatores ወይም Basilica አራተኛ መጽሐፍ — ቀኖናተ ነገሥት ነው ። [1529]

ከላይ እንደተመለከተው አሁን "መ" የሚለው የመጀመሪያው ፊደል የዐረብኛ ቃል ማሉክ ነገሥት የሚባለው ቃል የመጀመሪያው ፊደል ሲሆን "ግ" የሚለው ሁለተኛው ፊደል ደግሞ የመጽሐፉን ቁጥር አራተኛ ቁጥርን ሚያመለክተው ፊደል ነው።

ነገር ግን የዐረብኛ ፊደሎች ወደ ቁጥሮች ተለውጠው በሚታዩበት ጊዜ አራተኛው ፊደል አሌፍ፣ ቤት፣ ጋሚል ዳሌጥ እንደመሆኑ መጠን "ደ" ነበር አራትን ቁጥር የሚተካው (አ·በ·ገ·ደ· 1·2·3·4·) በዚህም መሠረት ቀኖናተ ነገሥት አራተኛ ለማለት በመግ ፋንታ መድ ነበር መባል የነበረበት[1530] አሁን ግን በአለበት መልኩ ቀኖናተ ነገሥት አራተኛ የሚለውን ትርጉም ነው የሚሰጠው ።

መግ — መጅ — ቀኖና ነገሥት አራተኛ 35 አርእስት (ምዕራፎች) ሲኖሩት በ208 ንዑሳን ክፍሎች — ቀኖናት ተክፍሎ ከእነዚህም ንዑሳን ክፍሎች — ቀኖናት 85ቱ የመጀመሪያውን ክፍል የቀሩት 123 ሁለተኛውን ክፍል ይዘው ይገኛሉ ።

የዚህ ቀኖናተ ነገሥት አራተኛ — መግ ምንጭን በሚመለከት በአንድ በኩል በአብዛኛው ክፍል ከአምስቱ ብሔረ ኦሪት የተወሰዱ ሥርዐተ ቤተ መቅደስና ሥነ ምግባራት ትእዛዛትን ከያዘ በዓለ 35 ቀኖናት መእላድ በሌላ በኩል 'ከ318 የኒቅያ አባቶችና" ከታላቁ ቆስጠንጢኖስ በፊት ከነበሩ የሮማ ነገሥት ውሳኔዎች ውጹእን ክፍሎች የመነጨ፡ በዓለ 26 ቀኖናት ምእላድ የተቀነባበረ — የተሳበ ሰነድ ነው። [1531] በአሁኑ

1529. ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2
1530· ከዚሁ ገጽ 85 216
1531 . Stan, l'Eglise d'Ethiopie Nouveau Patriarchat. Abba Selama T.II 1971
ገጽ 84 Sachau-bruns; Syrich–Romisches Rechtsbuch. T II ገጽ 77-144 Nallino: Libri Guiridici Byzantini Versione Arabe Christane del Secoli XII E XII R. R.A.L.Ser VI. T.I.ገጽ 105 W. Reidel: Die Kirchenbrechtsquellen ገጽ 43

ጊዜ የአይሁድ ልምዶችና ባህሎች ከፍተኛ ተፅዕኖ ባሳደሩባቸው ክርስቲያኖች (ግብጻውያንና ኢትዮጵያውያን ክርስቲያኖች) መካከል የሚነሱ ጉዳዮችን ለመፍታት ዓላማ በሙሴ ሕጋጋት የተወሰኑ ትእዛዛት ላይ ተመሥርተው የተደነገጉ ሕጋጋት በዐረብኛ ቋንቋ መገኘታቸው ይታወቃል ። እነዚህ የሚከተሉት ናቸው ።

1. Lex Dei ሕገ እግዚአብሔር[1532]

2. Lex Mosaicum ሕገ ሙሴ በሙሴ ከአምላክ ለእስራኤላውያን የተሠጠ ትእዛዝ ሕግ[1533]

በሙሴ ከአምላክ የተሰጠው ትእዛዘ ሕግ እንደ Riedel [1534] በሁለት ክፍሎች የተካፈለ ሆኖ ሲገኝ [1535] ከእነዚህም የመጀመሪያው ክፍል ከኦሪት ዘፀአት 21—22 ምዕራፎች ላይ ተመርኩዞ የተነሱ 18 ምዕራፎችን ይዞና ተዘጋጅቶ የሚገኘው ክፍል ሲሆን [1536] ሁለተኛው ደግሞ ከኦሪት ዘሌዋውያን 12— እስከ ኦሪት ዘዳግም 27 ምዕራፎች ላይ

1532. Lex Dei በFr. Bluhme በ1933 ታትሞ ሲገኝ
1533. Lexis Mosaicum Εκλογή του πορό του θεού διά του Μωϋσή δοθέντος Νόμου τοίς Ιοροηλίτοις. በ J.B. Cotelerius ታትሟል ። Ecclesiae graccaeMonumenta Paris 1677 ገጽ 1 27
1534. Riedel: die Kirchenrechtsquellen ገጽ 298።
1535. W. Riedel: Kirchenrechtsquellen ገጽ 298
1536 ዘፀአት

1	ምዕራፍ	ቁጥር
2	21	1 6
3	21	7 11
4	21	12
5	21	15
6	21	18
7	21	19
8	21	20
		22
10	21	28 32
11	21	32—34
12	21	35—36
	21	
13	22	5
14	22	6

ተመሥርቶ — ተነስቶ 35 ምዕራፎችን ይዞና ተዘጋጅቶ የሚገኘው ክፍል ነው· [1537]

ይህንም ግንኙነት ወይም ልዩነት ማለትም Lex Mosaicum እና በተመሠረተባቸው (በመነጨባቸው) በተጠቀሱት መጻሕፍተ ኦሪት መካከል ያለውን ግንኙነትና የሚከሰተውንም ልዩነት በብሪቲሽ ሙዚዬም — ብሪቲሽ ቤተ መጻሕፍት የሚገኘውን የCotelerius ሕትመት Ecclesiae Graecae Monumenta Lex Mosaicum (ከእምላክ በሙሴ ለእስራኤል የተሰጠ ሕግ በተጠቀሱት የሙሴ መጻሕፍተ ኦሪት ምዕራፎች ጋር በማነፃፀር ለማሳየት ይቻላል ።

15	22	8
		15
16	22	17 18
18	22	24
	22	

1537 ሀ· ዘሌዋውያን

	ምዕራፍ	ቁጥር	
1	12	2	(88)
2	15	16	(89)
3	18	22·19·11·13	(90)
4	21	1 6	(91)
5	21	7 15	(92)
6	21	16	(93)
7	22	18	(94)
8	25	14	(95)
9	25	3	(96)
10	25	35	
11	25	2 29	(77)
12	27	2	(98)

ለ· ዘኍልቁ

	ምዕራፍ	ቁጥር	
13	5	11	(100)
14	6	1	(101)

ሐ· ዘዳግም

	ምዕራፍ	ቁጥር	
15	19	4	(102)
16	20		(103)
17	21	10	(104)

የንጽጽር ሰሌዳ

ሕገ ሙሴ Lex Mosaicum

ቁጥር	ርእስ ስም	ምዕራፍ	ቁጥር
1	ዘፀዐት	61	
2	ዘሌዋውያን	93	
3	ዘፀዐት	63	
4	ዘፀዐት	68	
	ዘሌዋውያን	119	
	ዘዳግም	36	
	ዘዳግም	78	
	ዘዳግም	78	
4	ዘሌዋውያን	99	
5	ዘፀዐት	68	
	ዘዳግም	22	
6	ዘፀዐት	68	
7	ዘፀዐት	68	
8	ዘፀዐት	120	
	ዘፀዐት	68	
9	ዘሌዋውያን	101	
10	ዘኍልቁ	119	

አምስቱ ብሔረ ኦሪት
(ምንጮች — ምዕራፎች)

ስም	ምዕራፍ	ቁጥር
= ዘፀአት	28	1 8
= ዘዳግም	16	18
= ዘሌዋውያን	19	15 16
= ዘፀአት	20	2— 17
= ዘዳግም	5	61—
= ዘፀአት	22	11— 17
= ዘሌዋውያን	25	35—37
= ዘዳግም	15	7—10
= ዘዳግም	23	19—20
= ዘዳግም	24	10—13
= ዘሌዋውያን	19	13
= ዘዳግም	14	14
= ዘፀአት	22	7—11
= ዘዳግም	6	1 4
= ዘፀአት	22	10— 13
= ዘፀአት	22	14 15
= ዘፀአት	30	2 10

18	21	15	
19	22	13	(105)
20	23	6	(106)
21	23	18	(107)
22	23	19	(108)
23	23	25	(109)
24	23	26	(110)
25	23	1	(111)
26	21	5	(112)
27	24	6	(113)
28	24	14	(114)
29	24	19	(115)
30	25	4	(116)
31	25	4	(116)
32	25	5	(117)
33	26	13	(118)
34	26	14	(119)
35	26	15	(119)

11	ዘፀአት	68	= ዘፀአት	12	22—24
12	ዘፀአት	68	= ዘሌዋውያን	19	33—36
13	ዘፀአት	68	= ዘሌዋውያን	24	13—16
14	ዘፀአት	68	= ዘኍልቍ	27	4—11
15	ዘፀአት	68	= ዘፀአት	22	5
16	ዘፀአት	68	= ዘፀአት	22	6
17	ዘሌዋውያንን	93	= ዘፀአት	21	33, 34
18	ዘዳግም	87	= ዘፀአት	22	1 4
19	ዘፀአት	68	= ዘፀአት	21	28 36
	ዘሌዋውያንን	94	= ዘሌዋውያን	19	32
	ዘሌዋውያንን	55	= ዘዳግም	24	28 36
20	ዘፀአት	67	= ዘፀአት	21	15
	ዘዳግም	59	= ዘሌዋውያን	20	9
21	ዘሌዋውያንን	120	= ዘዳግም	21	18 21
22	ዘዳግም	57	= ዘፀአት	21	16
23	ዘዳግም	61	= ዘዳግም	14	7
24	ዘኍልቍ	68	= ዘዳግም	25	39 43
25	ዘዳግም	93	= ዘዳግም	21	10 14
26	ዘሌዋውያን	60	= ዘዳግም	22	13 21
	ዘዳግም	65	= ዘፀአት	21	22 23
27	ዘፀአት	68	= ዘዳግም	25	11 12
		22	= ዘሌዋውያን	20	10
28	ዘሌዋውያንን	90	= ዘዳግም	22	22
29	ዘሌዋውያን	90	= ዘፀአት	22	16 17
30	ዘሌዋውያን	94	= ዘፀአት	23	24
31	ዘሌዋውያን	90	= ዘሌዋውያን	18	6 7
32	ዘሌዋውያን	94	= ዘሌዋውያን	20	11
33	ዘሌዋውያን	94	= ዘሌዋውያን	18	10
34	ዘሌዋውያን	94	= ዘሌዋውያን	20	17
35	ዘሌዋውያን	94	= ዘሌዋውያን	20	12
36	ዘሌዋውያን	90	= ዘሌዋውያን	20	24
37	ዘሌዋውያን	90	= ዘሌዋውያን	21	14
38	ዘሌዋውያን	90	= ዘሌዋውያን	21	14
39	ዘሌዋውያን	94	= ዘሌዋውያን	18	11
40	ዘሌዋውያን	95	= ዘሌዋውያን	18	18
41	ዘሌዋውያን	94	= ዘሌዋውያን	18	14
42	ዘፀአት	68	= ዘሌዋውያን	20	20
43	ዘሌዋውያን		= ዘሌዋውያን	21	9
44	ዘፀአት		= ዘሌዋውያን	20	16
	ዘፀአት		= ዘፀአት	22	19
45	ዘፀአት	67	= ዘሌዋውያን	20	15
46	ዘፀአት	68	= ዘሌዋውያን	20	13
—	ዘኍልቍ	136	= ዘፀአት	21	26 27
47	ዘሌዋውያን	111	= ዘፀአት	21	12 14

48	ዘኍልቍ	137	= ዘኍልቍ	35	16 25
49	ዘዳግም	44	= ዘዳግም	19	3 7
	ዘዳግም	52	= ዘሌዋውያን	24	17 19
50	ዘፀአት	68	= ዘኍልቍ	35	30 33
(51)	ዘሌዋውያን	94	= ዘዳግም	19	6 7
			= ዘዳግም	22	18
			= ዘፀአት	19	31
			= ዘሌዋውያን	20	6 27

ሆኖም የእያንዳንዱ ምዕራፍ (ርእስ) ይዘቶችን ለማስፈር አልተሞከረም ምክንያቱም በቀላሉ የተመለከቱትን የአምስቱ ብሔረ ኦሪት ምዕራፎች በሚመለከት ለመረዳት ስለሚቻል ነው ። ምን ዓልባት ቀላል ላይሆን የሚችለው Lex Mosaicum አግኝቶ ማመሳከሩ ሊሆን ይችል ይሆንም ቢሆን አሁንም እነዚህን ምዕራፎች በሚመለከት በንጻሩ መረዳት ይቻላል ።

ፍትሐ ነገሥትን በሚመለከት ግን በውስጡ የተያዙት ድንጋጌዎች አራት ድንጋጌዎች ሲሆኑ እነዚህንም አራት ድንጋጌዎች ከመነጩባቸው መጽሐፍተ ኦሪት ጋር ማስተያየት ይቻላል ።

1) መግ (መጽ) 100 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 18 ቁጥር 682 — ዘዳግም 23·22 24

2) መግ (መጽ) 108 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 18 ቁጥር 679 ዘሌዋውያን 27 1 8

3) መግ (መጽ) 42 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 24 ቁጥር 931 ዘኍልቍ 5 11 23

4) መግ (መጽ) 105 — ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 24 ቁጥር 930 ዘዳግም 13·21

ርእስ
ስለ ተገባ ስዕለት መጠበቅ

ፍትሐ ነገሥት — መግ	Lex mosaicum ከእምላክ
ቀኖናተ ነገሥት ራብዕ	በሙሴ ለእስራኤል የተሰጠ ሕግ

ለጌታችሁ ለእግዚአብሔር የተሳላችሁት ስእለት ቢኖር ቸል አትበሉ ስለ እርሱ በእናንተ ላይ ኃጢአት እንዳይሆንባችሁ ለመፈጸም አትስነፉ...ልትሳሉ ባትወዱ ግን ኃጢአት የለባችሁም በአፋችሁ

የወጣውን ግን ሥሩ ለፈጣሪያችሁ ለእግዚአብሔር እንደተሳላችሁት አድርጋችሁ ፈጽሙ በእንደበታችሁም ቆርጣችሁ የተናገራችሁትን [1539]

ልጅን መሳል ከልጆቹ ውስጥ ወንዱን ወይም ሴትዋን ለእግዚአብሔርና ለቤተመቅደስ አገልግሎት እሰጣለሁ ብሎ የተሳለ ሰው ቢኖር እግዚአብሔር እንዲህ አለ ለእግዚአብረሔር የነፍስ ዋጋ የሚሆን ስዕለትን የተሳለ ሰው ቢኖር ከ20 ዓመት ጀምሮ እስከ 60 ዓመት ድረስ ያለ ወንድ ልጅ ዋጋ በቤተ መቅደሱ ሚዛን ከብር ወገን 50 የብር ሰቅል (ወቄት) የሴት ልጅ ዋጋ 30 የብር ሰቅል (ወቄት) ይሁን አለ ። ከአንድ ወር ጀምሮ እስከ 5 ዓመት ድረስ የወንድ ልጅ ዋጋ አምስት የብር ሰቅል (ወቄት) የሴት ልጅ ዋጋ ሦስት የብር ሰቅል (ወቄት) ይሁን ። ከ60 ዓመት ጀምሮ እስከ 5 ዓመት ድረስ የወንድ ልጅ ዋጋ አምስት የብር ሰቅል (ወቄት) የሴት ልጅ ዋጋ 10 የብር ሰቅል (ወቄት) ይሁን አለ ። የተሳለውን ዋጋ መክፈል የማይቻለው ድኃ ቢሆን በመከራው ጊዜ ይህን ተሳለ እንጂ ችግሩን እንደሚያውቁ መጠን ዋጋውን ያቅልሉለት ዘንድ ወደ ኤጲስቆጶሱ ወይም ቄሱ ይሂድ ። የተሳለው ሰው መንጋ ከብት ሁሉ ያለው ከባለጸጎች ወገን ቢሆን ባለቤቱም በዋጋ ሊያስቀረው ቢወድ እግዚአብሔርን በመፍራት ካህኑ የገንዘቡን ዋጋ መወሰን ይገባዋል ። ስለ ቤተክርስቲያን አያድላ እግዚአብሔር ባለጸጋ ነውና የሚያመልኩትንም ያከብራቸዋል ። እርሱ ወርቁንና ብሩን መንጋውን በምድር ውስጥ ያለውን ሁሉ ይሰጣቸዋል ። ካህኑ የተሳለውን ሰው ፊቱን አይመልስበት እርሱንም ፈርቶ አያቅልለት ዋጋውን ሁሉ መገመትህ በቤተ መቅደስ ሚዛን ይሁን እንጂ አንዱ ሚዛን ግን 20 አቦሊ ነው እንደዚህ ባለ መለኪያ ስዕለት ሁሉ ሊመጠን ይገባል [1540] ነገር ግን በፍትሐ ነገሥት መጣ በመግነቱ አዘውትሮ አይገኝም ምክንያቱም የመጣ ድንጋጌዎች መጅ ሁነው ነው የሚገኙት [1541] ስለዚህ መጣ መጣ ሁኖ የምናገኘው ሁለት ጊዜ ብቻ ነው [1542]

1539· መጣ 100—ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 18 ቁጥር 882 Lex Mosaicum ምዕራፍ 8 ዘኁልቁ 23·22–24 እንደ ፍትሐ ነገሥት ትዳ (ዘዳግም) 13

1340· መጣ 100—ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 18 ቁጥር 679 Lex Mosaicum ምዕራፍ 12 ፣

1341· ለምሳሌ መጅ 4 መጅ 8 እና መጅ 24– ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 24 ቁጥሮች 946· 950 እና 963

1342· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 24 ቁጥር 930–931– መጣ 100 እና መጣ 108

እነዚህ የተዘረዘሩት ቀኖናት ከብሔረ አሪት መጥተዋል ምክንያቱም ፍትሐ ነገሥትን ለመተርጐም ሞክረን ቢሆን ኖሮ በመሠረቱ እነዚህ ሰነዶች ነበሩ የሚመለሱት

እንግዲህ እነዚህ ሁለት ሰነዶች በፍትሐ ነገሥት በተሳሳተ መንገድ እንደሚጠቀሱ ማለት በ"መጣ" ፈንታ "መጅ" እየተባሉ ይጠቀሳሉ ምክንያቱም በመሠረቱ Les Mosaicum- ከሕገ ሙሴ ጋር ግንኙነት ያለው መጣ እንጂ መጅ አይደለምና ነው ።

በአጠቃላይ የፍትሐ ነገሥት ጸሐፊ እብን እል አሳል ፍትሐ ነገሥቱን ለማቀነባበር ከ"መጣ" የተወሰዱ ቀኖናት የተወሰኑ እንደነበሩ ይናገራል ። ይህም ቀኖናተ ነገሥት ተብለውና በተለየ ለፍትሐ ነገሥት ሁለተኛው ክፍል– ሥጋዊ ሕግ መሠረታውያን ምንጮች ሁነው ከተጠቀሙት የሕግ ሰነዶች መካከል እንደተመለከተው ቀኖናተ ነገሥት 3ኛ መጣ (ሕገ ሙሴ ከእምላክ በሙሴ ለእስራኤል የተሰጠ ሕግ) የአምስቱ ብሔረ ኦሪት ሥርዐተ ቤተመቅደስ ፣ ሥነ ምግባራት ትእዛዛት እና የተወሰኑ ክርስቲያናውያት ትእዛዛት ምእላድ እንደመሆኑ መጠን ከዚህ ይዘቱ አንጻር ለፍትሐ ነገሥት ሁለተኛው ክፍል– ሥጋዊ ሕግ እንደፊተኞቹ ሦስት የሕግ ሰነዶች– ቀኖናተ ነገሥት– "ጠስ" ፣ "መክ" እና "መጅ" ፣ መጠን ሆኖ አለመገኘቱ መልስ ሊሆን ይችላል ።

ቀጥሎም የፍትሐ ነገሥት ጸሐፊ እብን እል አሳል ፍትሐ ነገሥት የመነጨባቸውን ምንጮች ቁጥሮች በሚመለከት በተለየ ልዩነቶችን ያመለከታል በተለየ ሐዋርያውያት ቀኖናትና ሲኖዶሳውያት ቀኖናት ወደ አንድ ወይም ወደ ሌላ ቋንቋ ሲተረጐሙ የይዘቶች መናጋት ብቻ ሳይሆን የቁጥሮች መለያየቶችም በቀላሉ የሚታዩ አይደሉም ለምሳሌ በመለካውያን ፣ ንስጥርሳውያን ፣ ያዕቆባውያን– ሶርያውያንና ግብጻውያን በተካሄዱ ዐረብኛ ፣ ሱርስጥና ቅብጥ ትርጉሞች ከዚያም በተለያዩ መድበላተ ቀኖናት በተለየ ግብጥ የአሐዝ ልዩነቶች ተመልክተዋል [1543]

እንግዲህ በተጠቀሱት ቀኖናት ወይም ሌሎች ሰነዶች ከላይ እንደተባለው [1544] የቁጥሮች ልዩነቶች የተከሰቱት ሁል ጊዜ ሁለትን ወይም የበለጡ ቀኖናትን ወደ አንድ ቀኖና ወይም ወደ አነሱ ቀኖናት በመጭመቅ ወይም አንድን ቀኖና ወደ ሁለት ወይም ከዚያ በላይ ቀኖናት ወይም ጥቂት ቀኖናትን ወደ ብዙ ቀኖናት በመበተን ወይም የተወሰኑ ቀኖናትን በመዝለል ወይም ሌሎችን በመጨመር ሊፈጠሩ እንደቻሉ

1543· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

1544· ከዚሁ ገጽ 148–149

መገንዘብ ይቻላል ።

ይዘቶችን ምንጮችን በሚመለከት ግን ከቅዱሳት መጻሕፍት የመጡ የተወሰዱ ትእዛዛት ቃል በቃልና የተወሰኑ ብቻ በነፃ ምላሽ የተወሰዱ ሲሆኑ ከቤተክርስቲያናውያት ቀኖናት ከመጡት ከተወሰኑት በስተቀር ግን ፈጽሞ በነፃ ምላሽ ተወስደዋል [1545] ሆኖም በፍትሐ ነገሥት የሰፈሩትን ቀኖናት በአጠቃላይ ገጽታዎች በፅንሰ ሐሳብና በይዘቶችም ከሚጣጣሙት (በሌላ አነጋገር ከምንጮች) ማለት ሐዋርያውያትና ሲኖዶሳውያት ቀኖናት ጋር በማነጻጸር ማመልከት ከፍተኛ ትርጉም ይኖረው ነበር [1546] ቢሆንም ይህ ራሱን የቻለ ሌላ ሙከራ የሚያስፈልገው ሆኖ ነው የሚታየው ። በመጨረሻ እብነ አል አሳል ቀኖናት በፍትሐ ነገሥት በሰፈሩበት መልካቸው በአፈጻጸም ሂደት ርስ በርሳቸው የሚጋጩበት ወይም የሚፋለሱበት ሁኔታ ቢፈጠር ከዚሁ ተጨባጭ ሁኔታ ጋር የሚስማማውና ይበልጥ ለሥነ አእምሮ ቅርብ ሁኖ የሚገኘው ቀኖና ተፈጻሚነት እንዲኖረው እንደሚመረጥ ይደመድማል [1547]

በሌላ በኩል በአንድ ግብፃዊ ዮሴፍ አሴማኖስ Assemaus ተዘጋጅቶ በቫቲካን ቤተ መጻሕፍት የሚገኝ አንድ ዐረብኛ ምዕላደ ቀኖናት Collectio Sacrorum Canonum Abu- Isaac II Ben-Assamani[1548] በሚል ርእስ በዐረብኛ ትርጉሙ አንድ የፍትሐ ነገሥት የእጅ ጽሑፍን ይዞ ይገኛል ። ይህም የእጅ ጽሑፍ በማመርመር ላይ ከሚገኘው ፍትሐ ነገሥት ሰነድ ጋር በይዘት አይለይም ነገር ግን የበለጠ ዝርዝር ምንጮችን ይዞ ስለሚገኝ በዚህ በኩል ይለያል ።

ስለዚህ በዚሁ Collectio Sacrorum Canonum Abu Isaac II Ben Assemani እጅ ጽሑፍ መግቢያ የተመዘገቡ ምንጮች እስከ አሁን ከተዘረዘሩት ምንጮች

ሀ· ቅዱሳት መጻሕፍት [1549]

ለ· ሐዋርያውያት ቀኖናት [1550]

1545· ከዚሁ ገጽ 91–92

1546· STAN L' Église... ገጽ 335

1547· በዚሁ ገጽ 95–96

1548· A Maio. Scriptorum... TIV ገጽ 283 284

1549· በዚሁ ገጽ 97–101

1550· በዚሁ ገጽ 102

ሐ· ቤተክርስቲያናውያት — ሲኖዶሳውያት ቀኖናት [1551]

መ· ቀኖናተ አበው [1552]

ሠ· ቀኖናተ ሊቃነ ጳጳሳት [1553]

ረ· ሥጋውያን ሕጎች — Statuta imperatorum ወይም Canones Basilicorum[1554] በስተቀር የሚከተሉትን ምንጮች ይዞ ይታያል ።

1/ ሲኖዶሳውያት ቀኖናት

ሀ/ የቁስጥንጥንያ (ሁለተኛው ዐቢይ ሲኖዶስ)[1555]

ለ/ የኤፌሶን (3ኛ ዐቢይ ሲኖዶስ)[1556]

2/ ቀኖናተ አበው

ሀ· ዘጎርጎርዮስ ገባሬ ተአምራት (ቀኖናዊ መልዕክት) [1557]

ለ· ዘኤጲፋንዮስ ዘቁስጥንጥንያ [1558]

ሐ· ዘአትናቴዎስ ዘእስክንድርያ [1559]

መ· ዘሚዛኤል ዘድምያጥ [1560]

3/ ቀኖናትና ውሳኔያት ዘሊቃነ ጳጳሳት ዘእስክንድርያ

ሀ· ዘቄርሎስ ኢብን ላቅላቅ [1561]

ለ· ዘገብርኤል ኢብን ቱራይቅ [1562]

4/ የአፍሪቃ ቤተክርስቲያን ሲኖዶስ ቀኖናት[1563]

ነገር ግን ከዚህ የምንጮች ዝርዝር

ሀ· ቀኖናት ዘዲዮናስዮስ

ለ· መልዕክተ ጴጥሮስ ተዘለዋል

1551· በዚሁ ገጽ 252–266

1552· ከዚሁ ገጽ 257–259

1553· ከዚሁ ገጽ 280–287

1554· ከዚሁ ገጽ 288–322

1555. Riedel : Die Kirclhenrechtsquellen ገጽ 313

1556. Riedel: Die Kirchenrechtsquellen ... ገጽ 313

1557. Χριστοφιλοπούλου, Ελληνικόν Εκκλησιαστικόν Δίκαιον 45

1558. Riedel: Die Kirchen rechtsquellen ገጽ 313

1559. Riedel: Die Kirchenrechtsquellen ... ገጽ 246,336

1560. Riedel: Dic kirchenrechtsquellen ... ገጽ 352

1561. Riedel: Die Kirchenrechtsquellen ... ገጽ 354

1562. Riedel: Dic Kirchenrechtsquellen ... ገጽ 350

1563. Α. Αλιβιζάτου, Οἱ Ιεροί Κανόνες ገጽ 217 - 218

በመጨረሻ አጠራጣሪም ቢሆን አሁን ከአለው የበለጠ ዝርዝር ይዘት ያለው የግእዝ ትርጉም ፍትሐ ነገሥት እንደ አለ ይወራል ።

ስለዚህ የተጠቀሱት ዜናዎች ቢረጋገጡ ምንዓልባት ይህ የበለጠ ዝርዝር ይዘት ያለው ፍትሐ ነገሥት አሁንም ከሚታወቁት የበለጡ ዝርዝር ምንጮችን ይዞ ይገኝ እንደሆነ ጥያቄ ሊነሳ ይችላል ።

ነገር ግን ስለ አለመኖሩ ፍጹም ርግጠኛ ነን ለማለት ባንችልም ጥያቄው በቀረበበት መልኩ ይቆያል ምክንያቱም ይህን መሰል ሰነድ ጽሑፍ ማግኘቱ ካለም "ምን አልባት" ነው

ክፍል አራት
ምዕራፍ አሥራ አንድ
የፍትሐ ነገሥት ምንጮች መጠቃለልና ይዘት

1 እስከ አሁን በዝርዝር እንደተመለከተው ፍትሐ ነገሥት (ብሔረ ሕግ ወቀኖና) ከተለያዩ ትጉባት መጻሕፍት ፡ ቤተክርስቲያናውያት ቀኖናትና ሥጋውያን ሕገጋት መመንጨቱ ታውቋል

ሆኖም ሁሉም ቀኖናውያንም ሆነ ሥጋውያን ሕገጋት እነሱም የፈለቁባቸው ምንጮችና የተዘጋጁባቸው— የታወጁባቸው ጊዜያት ጥያቄዎች እንደተጠበቁ ሆነው ግን አንድ አንድ ጊዜ ፈጽሞ በተለየ ሁኔታ በራሱ በፍትሐ ነገሥቱ ይደናገራሉ

በመጀመሪያ ከላይ እንደተባለው ፍትሐ ነገሥት የኒቅያ ሲኖዶስ 318 አባቶች ሥራ እንደ ሆነ ይተረካል ። ስለዚህም ከልዩ ልዩ ቀኖናውያንና ፖለቲካውያን– ሥጋዊያን ምንጮች የተወሰዱትንና በፍትሐ ነገሥቱ የተያዙትን ሁሉንም ምንጮች በግድ ለ300 አባቶች ይሰጣሉ ።[1564]

ከዚህም በመነሳት አንድ ዓይነት መፍትሔ የሚሹና ቀኖናዊም ሆነ ሥጋዊ ፖለቲካዊ ባሕርይ ያላቸው ችግሮች ምንጊዜም ቢፈጠሩ (ሲፈጠሩ) ይህን መፍትሔ እንዲሰጥ የሚገባው – የሚሻው አግባብ ሥልጣን ያለው አካል (ለምሳሌ ዳኛ) እንደነገሩ ሁኔታ በፍትሐ ነገሥት ውስጥ በተገቢው ቀኖናዊም ሆነ ሥጋዊ ትእዛዝ በመደገፍ ለተፈጠረ ችግር መፍትሔውን ለመስጠት በመምከር ነበር ። ስለዚህም አንድ የተፈጠረ ጉዳይንም የሚመለከት አግባብነት ያለው ድንጋጌ ሙሉ ሰነዱ ያለባቸውን ምንጮች ፍለጋ ለመሄድ አይገደድም ማለትም የጉዳዩ መፍትሔ የሚፈለግበት ፍትሐ ነገሥት በባሕርዩ መሠረት የተወሰኑ ምእላዳትን ወይም ጥቅሶችን ይዞ እንደመገኘቱ መጠን እንደ ሁኔታው ወደ ምንጭነቱ ከመሄድ ፈንታ በራሱ ብቻ ተወስኖ ውሳኔውን መስጠት ልምድ ሆኗል ለምሳሌ በኢትዮጵያ የፍትሐነገሥት መሠረታዊ ምንጭ ሲኖዶስ ከፍትሐ ነገሥት በፊት ወደ ኢትዮጵያ ገብቶ መኖሩ እያተወቀ

1564- ስለ 318 አባቶች በሚጠተሰበት ጊዜ ሁል ጊዜ የተለመደው ሙሉ ቁጥር 300 መጠራት

በመጨረሻ አጠራጣሪም ቢሆን አሁን ከአለው የበለጠ ዝርዝር ይዘት ያለው የግእዝ ትርጉም ፍትሐ ነገሥት እንደ አለ ይወራል ።

ስለዚህ የተጠቀሱት ዜናዎች ቢረጋገጡ ምንዓልባት ይህ የበለጠ ዝርዝር ይዘት ያለው ፍትሐ ነገሥት አሁንም ከሚታወቁት የበለጡ ዝርዝር ምንጮችን ይዞ ይገኝ እንደሆነ ጥያቄ ሊነሳ ይችላል ።

ነገር ግን ስለ አለመኖሩ ፍጹም ርግጠኛ ነን ለማለት ባንችልም ጥያቄው በቀረበበት መልኩ ይቆያል ምክንያቱም ይህን መሰል ሰነድ ጽሑፍ ማግኘቱ ካለም "ምን አልባት" ነው

ክፍል አራት
ምዕራፍ አሥራ አንድ
የፍትሐ ነገሥት ምንጮች መጠቃለልና ይዘት

1 እስከ አሁን በዝርዝር እንደተመለከተው ፍትሐ ነገሥት (ብሔረ ሕግ ወቀኖና) ከተለያዩ ቅዱሳት መጻሕፍት ፣ ቤተክርስቲያናውያት ቀኖናትና ሥጋውያን ሕገጋት መመንጨቱ ታውቋል

ሆኖም ሁሉም ቀኖናውያንም ሆነ ሥጋውያን ሕገጋት እነሱም የፈለቁባቸው ምንጮችና የተዘጋጁባቸው— የታወጁባቸው ጊዜያት ጥያቄዎች እንደተጠበቁ ሆነው ግን አንድ አንድ ጊዜ ፈጽሞ በተለየ ሁኔታ በራሱ በፍትሐ ነገሥቱ ይደናገራሉ

በመጀመሪያ ከላይ እንደተባለው ፍትሐ ነገሥት የኒቅያ ሲኖዶስ 318 አባቶች ሥራ እንደ ሆነ ይተረካል ። ስለዚህም ከልዩ ልዩ ቀኖናውያንና ፖለቲካውያን— ሥጋዊያን ምንጮች የተወሰዱትንና በፍትሐ ነገሥቱ የተያዙትን ሁሉንም ምንጮች በግድ ለ300 አባቶች ይሰጣሉ ። [1564]

ከዚህም በመነሳት አንድ ዓይነት መፍትሔ የሚሹና ቀኖናዊም ሆነ ሥጋዊ ፖለቲካዊ ባሕርይ ያላቸው ችግሮች ምንጊዜም ቢፈጠሩ (ሲፈጠሩ) ይህን መፍትሔ እንዲሰጥ የሚገባው – የሚሻው አግባብ ሥልጣን ያለው አካል (ለምሳሌ ዳኛ) እንደነገሩ ሁኔታ በፍትሐ ነገሥት ውስጥ በተገቢው ቀኖናዊም ሆነ ሥጋዊ ትእዛዝ በመደገፍ ለተፈጠረ ችግር መፍትሔውን ለመስጠት በመምክር ነበር ። ስለዚህም አንድ የተፈጠረ ጉዳይንም የሚመለከት አግባብነት ያለው ድንጋጌ ሙሉ ሰነዱ ያለባቸውን ምንጮች ፍለጋ ለመሄድ አይገደድም ማለትም የጉዳዩ መፍትሔ የሚፈለግበት ፍትሐ ነገሥት በባሕርዩ መሠረት የተወሰኑ ምእላዳትን ወይም ጥቅሶችን ይዞ እንደመገኘቱ መጠን እንደ ሁኔታው ወደ ምንጭነቱ ከመሄድ ፈንታ በራሱ ብቻ ተወስኖ ውሳኔውን መስጠት ልምድ ሆኗል ለምሳሌ በኢትዮጵያ የፍትሐነገሥት መሠረታዊ ምንጭ ሲኖዶስ ከፍትሐ ነገሥት በፊት ወደ ኢትዮጵያ ገብቶ መኖሩ እያተወቀ

1564· ስለ 318 አባቶች በሚጠቀስበት ጊዜ ሁል ጊዜ የተለመደው ሙሉ ቁጥር 300 መጠራት

አንድም ጊዜ ሲጠቀስ አያጋጥምም ለምሳሌ ስለ ቀኖናተ ቅዱሳት መጻሕፍት ከሐዋርያውያት (መስማተ ሐዋርያውያት) 81 ቀኖናት ቀኖና 81[1565] ወይም ከ 56 ቀኖናት ቀኖና 56 [1566] ሳይሆን ቀኖናቱ ተጠቀሰውበት የሚገኘው የፍትሐ ነገሥቱ አንቀጽ 2 ነው የሚጠቀሰው ።

2· ፍትሐ ነገሥት 51 አንቀጾች ሲኖሩት ከእነዚህም የመጀመሪያዎች 22 አንቀጾች ሕገ ቤተክርስቲያንን- መንፈሳዊ ሕግን የያዙ ናቸው ። የሚከተሉት 29 አንቀጾች 52ኛ አባሪ- ተቀጽላ አንቀጽን ጨምረው ሥጋዊ ሕግ (ማኅበራዊ ግለዊ ሕግ) የተቀነባበረባቸው ክፍሎች ናቸው[1567] ሰነዱ - ፍትሐ ነገሥቱ በመስመ ቅድመ መቅደም ይጀምራል[1568] ከዚህም በሁለት ክፍሎች ተከፍሎ[1569] የሚታይ መቅድም ሲኖረው ፍትሐ ነገሥቱን ወደ ግእዝ የመለሰው ሰው መደምደሚያ- መዝጊያ ይገኛል [1570]

የመጀመሪያ ክፍል ይዘት

1· ስለ ቤተክርስቲያን
2· ስለ ቀኖናተ ቅዱሳት መጻሕፍት
3· ስለ ጥምቀተ ክርስትና
4· ስለ ሊቃነ ጳጳሳት
5· ስለ ኤጲስ ቆጶሳት
6· ስለ ቀሳውስት
7· ስለ ዲያቆናት
8· ስለ ሌሎች ላዕከነ ቤተክርስቲያን
9· ስለ ካህናት ሁሉ
10· ስለ መነኩሳትና መነኩሳይያት

1565· ከዚሁ ገጽ .137-166
1566· ከዚሁ ገጽ 197
1567· ሥጋዊ ሕጉ በግላዊ ሕግነቱ በአንድ በኩል ግላዊ ሕይወትን (ምግብ ፣ ልብስ ፣ ወዘተ) እንደዚሁም ግለሰብአውያን ግንኙነቶችን ጋብቻን ፣ ልጅነት ፣ ወዘተ· ይመለከታል በማኅበራዊ ሕግነቱ ማኅበራውያን ግንኙነቶችን ፤ የንግድ ልውውጥን ፣ ብድርን ዋስትናን ፣ ወዘተ· ይመለከታል
1568· ከዚሁ ገጽ 70
1569· ከዚሁ ገጽ 65-68
1570· እየአንድአንዱ አንቀጽ በምዕራፎች ወይም ክፍሎች ሲከፈል እየአንድአንዱ ምዕራፍ በክፍል ወይም በሐረጎች ይከፈላል ።

11· ስለ ሕዝብ ትእዛዝና ተግሣጽ
12· ስለ ቅዳሴ
13· ስለ ቁርባን
14· ስለ ጸሎት
15· ስለ ጾም
16· ስለ ምፅአት
17· ስለ ምጽዋት እደላ ኃላፊነት
18· ስለ አሥራትና በኩራት ፣ ስእለትና ጉልት
19· ስለ እሑዶችና በዓላት
20· ስለ ሰማዕታት-አማንያንና ከሐዲያን
21· ስለ ድውያን
22· ስለ ሙታን

የሁለተኛው ክፍል ይዘት

23· ስለ ምግብ ልብስ ቤትና ተግባረ እድ
24· ስለ ማጨትና ጋብቻን ማጽናት
25· ስለ ከዕቁባት መከልከል
26· ስለ ስጦታ
27· ስለ ብድር ፣ ዋስትና ፣ መያዣ ማስተዳደር
28· እንደ ልብስና እንስሳ ያሉትንና ሌሎችንም ስለ መዋስ
29· ገንዘብን በአደራ ስለ ማስቀመጥና ስለመሳሰለው
30· በአስተዳዳሪነት ስለ መሾም
31· ስለ ባርነትና ነፃነት
32· ስለ ሕፃናት ሞግዚትነት
33· ስለ መሸጥና መግዛት
34· ስለ ሽርክናና ስለሚመስለው
35· ስለ ማስገደድና ስለ ቁጣ
36· ስለ ቤት ማከራየትና የመሬት ግምት ስለመስጠት
37· ስለ ቤት ግንባታና ስለሚመስለውም
38· ስለ ብድር
39· ኃጢአትን ስለ ማመን
40· ከእንስሳት ወገን የጠፋን ስለማግኘትና ስለሚመስለው
41· ስለ ገንዘብ ማዘዝ ኑዛዜ

42· ስለ ርስት
43· ስለ ዳኛና ረዳቶች
44· ስለ ነገሥታት
45· ስለ ብሉይና አዲስ (መጻሕፍት)
46· ስለ ክሐዲያን ቅጣት
47· ስለ ነፍስ ገዳዮች
48· ስለ ዝሙት ቅጣት
49· ስለ ሌቦች ቅጣት
50· ስለ ኃጢአት ቁጥር
51· ስለ ልዩ ልዩ ሥራዎች ቁጥር
52· ስለ ውርስ (አባሪ ተቀጽላ)

ምዕራፍ አሥራ ሁለት

የፍትሐ ነገሥት በግብጽና በኢትዮጵያ ተግባራዊነት

ስፋትና ኃይል

1·<u>በግብጽ</u>

ፍትሐ ነገሥት እንደሕጋዊ ቀኖና ለቤተክርስቲያናውያን ፍርድ ቤቶች የተዘጋጀ እንደሆነ ይቆጠራል ፡ እነዚህ ቤተክርስቲያናውያን ፍርድ ቤቶች በክርስቲያን ማኅበረሰቦች መካከል በተለየ ግን እስልምና በስፈነባቸው በግብጽና ሌሎች የመካከለኛው ምሥራቅ አገሮች ክርስቲያኖች መካከል የሚነሱ ሃይማኖት ነክና የፍትሐ ብሔር ትእዛዝ ፡ ሕገ ቤተክርስቲያንንም መተላለፍ ማለት የወንጀል ጉዳዮችን ጨምሮ ልዩነቶችን ለመፍታት የሚቋቋሙ ፍርድ ቤቶች ናቸው ።

"Some Authors are of Opinion That it ought to be Considered as one of the works prepared for use by the Episcopales Audientiae, Church Institutions of Judicial nature which were Permitted to Adjudicate certain Disputes among the Christians by the Muslems Conquerers of Egypt and other Areas of Middle east" [1571].

ሆ· ከዚያም በመነሳት በቱርክ ሥልጣን በኦቶማን ግዛት አጼ ሥር በሚኖሩ ክርስቲያኖች መካከል የሚነሱ ሲቪል ጉዳዮችን ለመዳኘት ለቁስጥንጥያ ሊቀ ጳጳሳት – ፓትርያርክ የተሰጠው መብት–ሥልጣን ለግብጽ ቤተክርስቲያን ተሰጥቶ ይኖር እንደነበር ሊያጠራጥር ይችል ይሆናል[1572] ነገር ግን ከቤተክርስቲያን ጉዳዮች ውጪ ለነበሩ ችግሮች መፍትሔ የሚያስችል ሥልጣን ለእስክንድርያው ሊቀ ጳጳሳት–ፓትርያ

1571. P. Tzadua. Fetha Nagast ገጽ XVI ። ከዚህም የቀደሙ ተመሳሳይ ሥራዎች ነበሩ ለምሳሌ ዐረብኛ ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘሚካኤል ዘድምያጥ እና ቀኖናዊ መድበል ዘመቃርዮስ ፡ ሱርስጥ ብሔረ ሕግ ወቀኖና H.Gegorius Adbulphargius Bar-Hebraeus እና ብሔረ ሕግ ወቀኖና H. Ebediesus Mitropolitiae Sorac ከዚሁ ገጽ

1572· በክርስቲያኖች መካከል የሚከሰቱ ችግሮችን የመፍታት ሥልጣን ከቁስጥንጥንያ ውድቀት በኋላ ለክርስቲያኖች ሊቀ ጳጳሳት ፓትርያርክ በሡልጣን ምእመት ሁለተኛ ተሰጥቶ ነበር ።

ርክ ተሰጥቶ ስለነበር ይህ ለፍትሐ ነገሥት ቅንብር መነሻ ዓላማ ነበር ለማለት አያስችልም ። ስለዚህም ፍትሐ ነገሥት Episcopales Audientiae ውሳኔ አሰጣጥ የሚረዳ ሕግ ሆኖ ተዘጋጀ ብሎ ለመበቀል አያስችልም ምክንያቱም በአንድ በኩል ፍትሐ ነገሥትን ለማቀነባበር እንደ መጀመሪያ ምንጭ

ሆነው የተጠቀሙት ቤተክርስቲያናውያት ቀኖናትና የግብጽን ቤተክርስቲያን ጨምሮ በጥንት አብያተ ክርስቲያናት በሥራ ላይ የነበሩት ቀኖናውያን ሕገጋት ነበሩ በሌላም በኩል በሁለተኛው ክፍል የተያዙት አብዛኞቹ ቀኖናት ድንጋጌዎች በግብጽና በሌሎች የመካከለኛው ምሥራቅ እስላማውያን አካባቢዎች ክርስቲያኖች መካከል የተፈጠሩ ሕጋውያን ልዩነቶችን ወይም ግንኙነቶችን ለመፍታት— ለመወሰን ሊጠቀሙባቸው የሚችሉ አልነበሩም ።

ስለዚህ በርግጥ ሥልጣን ከነበሩት ሥልጣናት መካከል በተለየ የማይቻሉት ተቆርሰው ለእስክንድርያው ሊቀ ጳጳሳት— ፓትርያርክ ተሰጡ ማለቱ ያስቸግራል ለምሳሌ ሕገ ቤተክርስቲያንን ጥሰዋል ተብለው በሞት የመቀጣት ሥልጣን እንደገናም በሥጋዊ የወንጀል መቅጫ ሕግ ለምሳሌ በጠንቋዮች ላይ ቅንጣት የመወሰን ሥልጣን ለምሳሌ በደንጋይ ተወግሮ እንዲሞት የመፍረድ ሥልጣን[1573] ተሰጥቷል ብሎ መቀበሉ ችግር ነው ።

እንግዲህ የግብጽና ሌሎች የመካከለኛው ምሥራቅ አካባቢዎች አገሮች በእስልምና ከተያዙ 400 ዓመታት በኋላ (640–13ኛው ምዕተ ዓመት) በዚያ አካባቢ ተፈጻሚነት ሊኖራቸው የሚችሉ ድንጋጌዎች ለምሳሌ ከክርስቲያኖች ነገሥታት ወደ አሸናፊዎች እስላሞች እጅ ሥልጣነ መንግሥት ከተዛወረ በኋላ ስለ ሥልጣነ ንጉሥ የሚናገር ድንጋጌ ለቤተክርስቲያን መሪዎች ተሰጠ ማለትን ሥነ አእምሮ የሚበቀለው አይሆንም[1574]

1573· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 43 ቁጥር 1447

1574· እብን አል አባባል ፍትሐ ነገሥትን እንደ መደበኛ ሕጋዊ ሰነድ ሳይሆን ነገር ግን ለእምነቱ ተከታዮች የሕግ ሰዎች ረዳት ሕግ አድርጐ እንደአዘጋጀው Guidi ይደግፋል IL Synodos Etiopico ገጽ 41–48 በሌላ በኩል Marger Perham, the Government of Ethiopia ገጽ 134· D' Emillia: Ifflussi Diritto Mussulmano Nel Capitolo XVIII Den NomoCanonc Arabo Chrisstiano d IBN al-Assal R.S.O. 19/1946. T.I ገጽ 1 15

በርግጥ ስለ ነገሥታት በሚናገረው አንቀጽ ሥልጣን ከእግዚአብሔር እንደሚመነጭና የሚከተሉት የእምነት ዓይነት ከግምት ሳይገባ ይህን ሥልጣን ለያዙ ሰዎች መታዘዝ እንደሚገባ የሚያዘው ጳውሎሳዊ ቃል ግን ይታወሳል[1575]

ሆኖም ግን ከዚህ ከጳውሎስ ቃል ጋር አብረው የማይሄዱ ትእዛዛት ይገኛሉ ለምሳሌ የማያምኑና የማይዘመዱ ሰዎችን አለማንገሥ[1576] ስለ ኦርቶዶክስ ዳኛ አስፈላጊነት ፣ ወዘተ· ። ስለዚህ ፍትሐ ነገሥት ሥልጣነ መንግሥትን የጨበጠ ሰው እምነት ከአገር ቤተክርስቲያን እምነት ጋር ተመሳሳይ መሆን እንደሚኖርበት ያስተምራል ። ስለዚህ ፍትሐ ነገሥት በግብጽ ቤተክርስቲያን ፍርድ ቤቶች Episcopales Audientiae ጥቅም ይውል ዘንድ ሊዘጋጅ አይችልም ነገር ግን በመልክዐ ምድራዊ ክልል ሳይወሰን

ለምሳሌ ይህ ዓይነቱ የቤተክርስቲያን ሲቪል ሕጋዊ ሰነድ (ምእላደ ሕገጋት) የክርስትና እምነት መሠረታዊ እምነት ለሆነባትና የእምነቷ ተከታዮች ከዙፋን ላይ ለሚወጡባት አገር ኢትዮጵያ አስፈላጊ ነበር ።[1577]

ስለዚህ በርግጥም ፍትሐ ነገሥት ለዘመናት በኢትዮጵያ ተከብሮ የኖረ ምእላደ ሥጋዊና መንፈሳዊ ሕግ ነበር ። አሁንም ቢሆን በቤተ ክርስቲያን ምእላደ ሕገጋት ቀኖናውያን መሆኑ እንደተጠበቀ ሁኖ በኅብረተሰቡም ዘንድ መሠረታዊ የሕጐች ምንጭ ሆኖ ያገለግላል

2·በኢትዮጵያ

ፍትሐ ነገሥት ወደ ግእዝ እንደተተረጎመ እስከ ተተረጎመበት ወቅት ድረስ የሕዝብን አጠቃላይ ተቀባይነት አግኝተው በተፈጻሚነት ላይ ከነበሩት ትውፊታውያን ሕጎች ጎን በተወሰኑ ጉዳዮች ደግሞ የበላይነት ኑሮት በሥራ ሜተርጎም እንደጀመረ ይታወቃል ምክንያቱም ይህች አገር ምንም እንኳን እምስቱ ብሔረ ኦሪት ሕገጋተ ሙሴ ቤተክርስቲያናውያት፣ ሐዋርያውያትና ሲኖዶናውያት ቀኖናት አስቀድመው ገብተውና በተወሰኑም ጉዳዮች የሕግ ኃይል እንደነበራቸው

1575· ሮሜ 13·1

1576· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 44 ቁ· 1530

1577· Π. Φούγιαη Είσοδος του Ισλάμ έν Αιθιοπία, ΑΘΗΝΑΙ:1971 እስላምና ወደ ኢትዮጵያ ስለመግባትና ሥርጭት

የሚገመት ቢሆንም እንደ ፍትሐ ነገሥት—ምእላደ መንፈሳዊ ወሥጋዊ ሕግ/ቀኖናዊና ሥጋዊ ሕጋዊ ጽሑፍ—ሰነድ አልነበራትም በተለየ የሲቪል ሕገጋትን በሚመለከት ይህ ዓይነት ሕግ አለመኖር የበለጠ ችግሩ ይሰማ ነበር። በሕግ ልማዳዊ (ትውፊታዊ ሕግ) መሠረት የሚሰጠው የሕግ ውሳኔ—ፍትሕ ጥርጣሬ ሊኖርበት ስለሚችል ይህን ዓይነት ጥርጣሬ—ቅሬታ ለመፍታት—የመጨረሻ መፍትሔ ለመስጠት የመጨረሻው መፍትሔ የይግባኝ ዘዴ ፍትሐ ነገሥት ነበር።

እያንዳንዱ በፍትሐ ነገሥት ተይዞ ይገኝና በኢትዮጵያ ይሠራ የነበረ ወይም ምንአልባት የሚሠራ ርእስ መመርመር ወይም አለመመርመር በዚህ ጽሑፍ መሠረታዊ ዓላማ ውስጥ ሊስተጋባ የሚችል አይሆንም ነገር ግን ፈጽሞ ደግሞ መተውም አልታየም። ስለዚህም ቢያንስ በአለፉት ዘመናት ተግባራዊ ተፈጻሚነት በግልጥ ከነበራቸው ሥርዐቶች መካከል አንዱን መመልከት እንችላለን።

2·1·የጥገኝነት መብት ሥርዐተ ሕግ—ወደ ቤተክርስቲያን ገብቶ ደወል ደውሎ ተማሕፅኖን የማግኘት መብት

ሕግን ጥሶ በሚገኝበት ጊዜ ወደ ቤተክርስቲያን ሂዶ ደወልን ደውሎ ጥገኝነትን የጠየቀ—ወይም ወደ ቤተክርስቲያን ሸሽቶ ሂዶ የተማፀነ ማንም ሰው ጥገኝነትን የማግኘት መብት ይኖረዋል። በሌላ አነጋገር ሕግን ጥሶ ተገኝቶ በሕግ አስከባሪዎች አካላት ለሚሰደድ ሰውና ወደ አንድ ቤተክርስቲያን ክልል ሸሽቶ ለተጠጋ—ለተማፀነ ሰው ቤተክርስቲያን ጥገኝነትን — መማፀንን የመስጠት መብት ሥልጣን (Juris Asylum) አላት—ነበራት [1578]

በታሪክ ቤተክርስቲያን ይኖራት የነበረው ጥገኝነት የመስጠት — የመማፀን መብት Lex Asylum በየጊዜው የሮማ — ቤዛንቲን ንጉሠ ነገሥት በቤተክርስቲያን ላይ ከሚኖረው አቋም የሚመነጭ ነበር [1579]

ስለዚህ እንደ ሁኔታው የዚህ መብት ኃይል የሚዋልል ሆኖ ነበር

1578· መጅ 14— ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 50 ቁጥር 1794 Basilicorum,E'.A.'1A'.. Cod. Theod.IX.40.15.x1.36.31.1x 45.2.45.4 (ሁሉም 322 ዓ·ም) Cod.Just.1.12.14.7

1579. Novellae Iustinianus T.V.17 Ράλλη-Ποτλής Σύνταγμα Τ.Ε: ገጽ 210

የሚገኘው ሆኖም ግን ይህን ለቤተክርስቲያን የተሰጠ መብት በመተላለፍ ተማሕፀኖን ከቤተክርስቲያን የጠየቀውን ሰው ከቤተ መቅደስ አውጥቶ የተገኘ ሰው በግርፋት ይቀጣል፡ ጠጉሩን ተላጭቶ ይሰደዳል። በቅድስት ቤተክርስቲያን የተማፀነውን ሰው በራሱ ሥልጣን ቀምቶ ከእርሷ ቢያወጣው 12 ጊዜ ይግረፉት ፀጉሩንም ላጭተውም ይስደዱት… [1580] ነገር ግን ዘመድ የሆነ ደም ተበቃይ ነፍስ ገዳዩን ይህን ጥገኝነት ከመጠየቁ—ከመማፀኑ በፊት የገደለው እንደሆነ ይህ ድንጋጌ ተፈጻሚነት አይኖረውም ነበር [1581]። ወደ ቤተክርስቲያን ሸሽቶ የተማፀነው ሰው በቤተ መቅደሱ አገልጋዮች ተመርቶና ወደ ቤተ መቅደስ አስተዳደር

ተወስዶ በሕግ መሠረት ለፍርድ ይቀርባል[1582] ምክንያቱም በሌላ በኩል በሕግ የሚታወቀው የጥገኝነት መብት ሊከብር የሚችለው ያለ ፍላጎት ለተፈጸመ ነፍስ ግድያ Homicidium Casuale Culporum ሲሆን በዕቅድ ታስቦ ለተሠራ ወንጀል—ነፍስ ግድያ Voluntarium አይሰራም [1583] ያለ ፍላጎቱ ነፍስ ግድያን Homicidum Causale Colporum የፈጸመ ሰው የተማፀነበትን የቤተክርስቲያን ጥገኝነት ያገኛል። ከዚያም ምንአልባት ከደም ተበቃዮች በኩል አደጋ እንዳይደርስበት የቤተ መቅደሱ አለቃና የሌሎች ኃላፊዎች ጥበቃ ይደረግለታል። በተለይ ግን የምንኩስናን አስኪማ ተቀብሎ ለነፍሱ ደኅንነት ወደ ንስሐ ለመግባት ከሆነ ወደ ቤተ መቅደስ የመጣው የተለየ ጥንቃቄ ይደረግለታል [1584]

ያለ ውድ በግድ Homicidium Casuale Culporum ነፍስ ገዳዮች የማመፀኛ ከተሞችም እንደነበሩ በብሉይ ኪዳንም ይታወቁ ነበር። “ወደ ከነዓን ምድር ዮርዳኖስን በተሻገራችሁ ጊዜ በስሕተት ነፍስን

1580· መክ 39= ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 47 ቁጥር 1701 Procheiros Nomos 38·7 ·

1581· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 47 ቁጥር 1699 ዘኁልቁ 35 12—28

1582· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 50 ቁጥር 1781 ዘፀአት 21·17· ስምላሴ ኢሳይያስ 10·3

1583· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 47 ቁጥር 1775 በደረቅ ሕጎች ከዚያም አልፎ በቤተክርስቲያን አባቶች ትምህርት በቂም በበቀል ነፍስን መግደል ከባድ ቅጣትን ሊያስከትል ቢችልም ያለውድ በግድ የተፈጸመ ግን ቀላል ቅጣትን እንደሚያስከትል ተስምሮ ይገኛል ቀኖናት ዘአንቀራ 22·23 ቀኖና ዘጎርጎርዮስ ዘኒሲስ ፡ በንዝህላልነት ነፍስ ግድያ ቀኖና ባስልዮስ

1584· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 10 ቁጥር 353 አንቀጽ 47 ቁጥር 1781 ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 47 ቁጥር 1776

የገደለ ሰው ወደዚያ ይሸሽ ዘንድ የመማፀኛ ከተሞች እንዲሆኑላቸው ከተሞችን ለእናንተ ለዩ። ነፍስ ገዳይ በማኅበሩ ፊት ለፍርድ እስኪቆም ድረስ እንዳይሞት ከተሞች ከደም ተበቃይ የመማፀኛ ከተሞች ይሁኑላችሁ...[1585]"

ነገር ግን ወደ ቤተ ክርስቲያን ሸሽቶ ጥገኝነትን የጠየቀው—የተማፀነው ሰው የነፍስ ግድያ ወንጀል የፈጸመው በቂም በቀል Homicidium Voluntarium ከሆነ ይህ የተጥገኝነት መብት—የማመፀን መብት አይሰጠውም ። ስለዚህ ይህ መብት ተነፍጎት ከቤተ መቅደሱ ይባረራል ፤ ለባለደም ተበቃዩ ተላልፎ ይሰጣል ። ነፍስ ግድያም ይፈጸምበታል [1586] ደግሞም ለአገር ጠላት መረጃን የሰጠ [1587] ወይም ለአገር ድል መነሳት ዕቅዶችን የገለጠ [1588] ሰው ይህን የጥገኝነት መብት አያገኝም ። ተመሳሳይ ድንጋጌዎች ከዘመኑ የወንደለኛ መቅጫ ሕጎች የማይታለፍ ድንጋጌዎች ናቸው [1589]

ይህን አስመልክቶም ምሳሌዎችን ማስቀጠመጥ ይቻላል ለምሳሌ በዘመነ ኢያሱ ዳግማዊ አድያም ሰገድ (1730—1755) የሆነውን መጥቀስ ይሆናል።

አንድ ሱራሔ ክርስቶስ የተባለ በንጉሡ ላይ ያመጸ ሰው ወደ እጨጌው ሄዶ ተማፀነ ። በዚህ ጊዜ ንጉሡ ወንጀለኞች በእጨጌ ፤ ኤጲስ ቆጳሳት ወይም በአንድ ቤተክርስቲያን አበምኔት መማፀንና ጥገኝነትን ማግኘት ይችሉ እንደሆነ የሚያዙ ከቅዱሳት መጻሕፍት ጥቅሶችን አውጥተው እንዲያሳዩት የፍትሐ ነገሥትን ሊቃውንት ሰብስቦ ጠየቀ። በዚህም ሲኖዶስ የሚከተሉት የፍትሐ ነገሥት ሊቃውንት ሊከፈሉ ችለዋል [1590] ሊቁ ተክለ ሃይማኖት ፤ ሊቁ ነጮ ፤ ሊቁ ኮከበ ልዳ ፤ ሊቁ ኢሳይያስ ፤ ሊቁ በትሬ ፤ አዛዥ ቴዎዶስዮስ ፤ አዛዥ ባሕርይ እና አዛዥ

1585· ዘኁልቁ 35፡11—12 ዘዳግም 19፡2—5

1586· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 47 ቁጥር 1675 ዘፀአት 21፡12 -14

1587· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 42 ቁጥር

1588· በአብያተ ክርስቲናያናት የመማፀን ሥርዐት/የጥገኝነት መብት ሥርዓት በመጀመሪያ ትውፊት ሆኖ የገባ ሲሆን ቆይቶ የሕግ ቅርጽን ሊይዝ ችሏል Cod. Theod.1x.45.1. ለምሳሌ በዩስጢኒያኖስ አዲስ ሕግ (Novellae. 17) ይህም መብት ለነፍስ ገደዮች፣ አመንዝሮች፣ አፋኞች ለመንግሥት ንብረት ባለዕዳዎች አይሰጥም ነበር

1589· ለምሳሌ የኢትዮጵያ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 103

1590· "ሊቁ" የሚለው ኃይለ ቃል—ማዕርግ ለፍትሐ ነገሥት አዋቂዎች—ሊቃውንት የሚሰጥ ርእስ ሲሆን በላቲን Jurisconsultus ይተካል

ፋሲሎ [1591]

በዚህም ጊዜ እነዚህ ሊቃውንት ያለፈ ቂም በቀል ሳይኖረው በድንገት አጋጣሚ ሁኔታ ወንጀልን የፈጸመ (Homicidium Casuale) Culporum ለምሳሌ ነፍስ የገደለ ሰው የመማፀን መብት እንደሚኖረው ከቅዱሳት መጽሐፍት ጥቅሶችን በማውሳት ሲወስኑ [1592] በተቃራኒው ደግሞ ግን በነበረ ቂም በኩል ተነሳስቶ ወንጀልን የፈጸመ ለምሳሌ ፈልጎ ነፍስን የገደለ ሰው (Homicidium Voluntarium) ወይም በአገሩ ላይ የክሕደት ወንጀልን የፈጸመ ሰው ይህን የማመፀን መብት ዕድል ማግኘት እንደማይችል አረጋገጡ [1593] Conti Rossini ንጉሡ ነገሥቱ በቅዱሳት መጻሕፍት መሠረት ወንጀል የፈጸመ ሰው ከቤተክርስቲያን መሪዎች ዘንድ መማፀን ይቻል እንደሆነ እንዲመልሱለት የፍትሐ ነገሥትን ሊቃውንት ከጠየቀው ጥያቄ ላይ በመመሥረት ፍትሐ ነገሥት በሥራ ላይ የነበረ ሕግ እንደ አልነበረ ተጠራጠረ ቢሆንም የሕግ ልዩነቶችን ለመፍታት ለዳኞች የሚረዳ የሕግ ሰነድ እንደነበር ይደገፋል ።

ነገር ግን ይህ አስተሳሰብ በትክክል በጻውሎስ ጻድዋም ሰነድ ውድቅ ሆኗል ምክንያቱም ፍትሐ ነገሥቱ ለብዙ ዘመናት በኢትዮጵያ ይፋ የሕግ ሰድ ሆኖ መኖሩ ርግጠኛ ነውና [1595]

በኢትዮጵያ የመማፀን መብት ጥገኝነት የማግኘት መብት—ዕድል በገዳማትና አድባራት ተጠብቆና ተከብሮ በኖረ መብት መሠረት አንድ ሕገ ወጥ ተግባርን የፈጸመ ሰው ወደ አንድ ገዳም ወይም ደብር ሄዶ በመደወል ይማፀን ነበር።

በደንብ ግን ተማፃኙ ሰው ወደ ቤተክርስቲያኑ ክልል ውስጥ ከገባበት ደቂቃ ጀምሮ ከሲቪልና የፍትሕ አካላት ወይም ከባለ ደም ተበቃዩ ከመሰደድ መያዝ ወይም ከመታሠር የሚጠበቅበትን የጥገኝ

1591· "አዛዥ" የሚለውም ኃይለ ቃል ማዕርግ በንጉሡ ነገሥቱ አጠገብ ለሚገኙ የፍትሐ ነገሥት ሊቃውንት የሚሰጥ የማዕርግ ስም ነው በቃቤ ሰዓት፡ ጸሐፊ ትእዛዝ፡ ወዘተ፡ ማለት ነው

1592·ዘኁልቁ 35·11··· ዘዳግም 19፡2 5፡ ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 10 ቁጥር 353

1593·ዘኁልቁ 35·16 ዘዳግም 19·11፡ መዝሙር 104·15 2ኛ ነገሥት 20·5፡ 3ኛ ነገሥት 1·50 12·2·፣ ማቴ 22·21፡ ሮሜ 13·1 -2፡ 6·4፡ 1ኛ ጴጥሮስ 1·17፡ ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 47·ቁጥር 1710—1711

1594. Contini Rossini: Diritto Consuetudinario Etiopico... ገጽ 303

1595· P.Tzadua:Fetha Nagast...ገጽ XXVI

ነት መብት ያገኘ ነበር። ለገጠር አብያተ ክርስቲያናት ይህ የጥገኝነት መብት—ዕድል በሕግ ባይታወቅም—ባይረጋገጥም በሥነ ምግባራት ድንጋጌዎች መሠረትና ለተቀደሱ ቦታዎች ከአለው አክብሮት የተነሳ ይህ መብት አይጣስም ነበር ማለትም በትውፊት ለገጠር አብያተ ክርስቲያናትም የጥገኝነት መብት ታውቆ ነበር።

በመጨረሻ በአብያተ ክርስቲያናት ክልል የጥገኝነት/የመጠበቅ—ያለመደፈር መብት ለሰዎች ብቻ ሳይሆን ለሥነ ፍጥሮችም የተጠበቀ ነበር ለምሳሌ ርግብ

2·2 በኢትዮጵያ ዘመናዊ ሥርዐተ ሕግ የፍትሐ ነገሥት ስፍራ

በአጠቃላይ "ትውፊት" ከሕግ ኃይልነት ወይም ከሕግ ሥርዐ ምንጩነትና ተፈጻሚነት አንጻር ሳይሆን ከጊዜ—ትውልድ አንጻር ብቻ የሕግን የመጀመሪያ ምንጭነት ይይዛል ምክንያቱም ያልተጻፈ ሕግ በጊዜ የተጻፈ ሕግን እንደሚቀድም ግልጥ ነውና....

"ትውፊት" የሕግን በሰነድነት መቀረጽ ከሚቀድመው ስለ ሕግ ግንዛቤ—ማኅበራዊ ስሜት ሌላ አይደለም። የጥንት ሰው ጽሕፈትን ካለማወቁ የተነሳ ፈጽሞ በትውፊታዊ ሕግ ገዢነት ሥራ Gewohnheits-recht Consuetudo ይኖር እንደነበር ይታወቃል ቆይቶ ግን የሰው ልጅ የመጽሐፍና የማንበብ ዕውቀት ብርሃንን ለማስገኘት በመቻሉ እንደ አመችነቱ በሁሉም የሕግ ገጽታዎች ትውፊታውያንና ቅርጻውያን Gesetzrecht ሊመራና ሊተዳደር ችሏል።

በለዚህም የጽሕፈት ፍልስፍና ከመፈጠሩ ጋር የትውፊታውያት ሕጋዊያት ቀኖናት ቅርጻዊ አላዴን ይያያዛሉ ። በታሪክ የታወቀው ጥንታዊ ቅርጻዊ ምእላደ ሕገጋት የባቢሎን ንጉሥ ሐሙራቢ ምእላደ ሕግ (2279 ቅ·) ነው [1596]

1596. W.Eilers:Dic Gesetzesstele Hamurabi 1932 Ch. Ecwards:The World's Earliest Laws 1914 Cruveilhier Introduction au code 'd Hummurabi 1932. Νικολαΐδου-Σκορδύτης Ο Κώδιξ τής Αρχαίας Βαβιλώνας 1951

1597 · Η. LEVY-BRUCHL-Σάββας Καινωνιολογία Δικαίου ገጽ 12-60

Δασκαλάκη Γ.: Η Οικουμενική διακήρυξις τών Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων 1952-1955 ገጽ 12-90

ከዚያም የሙሴ አሠርቱ ቃላት (15ኛው ምዐተ ዓመት ቀ·ክ) የሮማ 12ቱ ቃላት (5ኛው ምዕተ ዓመት) የሕንዳዊ ማኑስ ሕጎች የ3ኛው ምዕተ ዓመት [1597] ብዙም ምሳሌዎችንም መጥቀስ ይቻላል ግን ለማሳየት የተፈለገው ማንኛውም ሕግ ቢሆን ወደ መቀረጽ ከመድረሱ በፊት በትውፊትነት እንደሚዳብር ነው።[1598]

ስለዚህ የዘመኑ የኢትዮጵያ ሥርዐተ ሕግ በሁሉም ሥርዐተ ሕገጋት (ትውፊታውያንና ቅርጻውያን) ተዕዕኖ ሥር የሚገኝ ሥርዐተ ሕገጋት ነው ።

እንግዲህ ትውፊታውያት ቀኖናተ ሕግ በጥንት ጊዜ ብቻም ሳይሆን እስከ ዛሬም እንደ አልተጻፉ ሕገጋት አንድ አንድ ጊዜ የበለጠ ኃይል ኑሮአቸውም በተፈጻሚነት ላይ ይገኛሉ [1599] በሌላ በኩል ፍትሐ ነገሥት እንደ ቅርጻዊ ሕግ ተቆጥሮ ሲጠበቅ ኖሮዋል።

ፍትሐ ነገሥት ዛሬም በተወሰኑ የፍትሐ ብሔር ጉዳዮች ላይ ዳኛው ወደ ሌሎች ሕገጋት መሄድ ላያስፈልገው ወይም መሄድ እንደማያስፈልገው በገመተበት ጊዜ ተፈጻሚነት ይኖረዋል ሆኖም ግን ይህ የፍትሐ ነገሥቱና በሥራ ላይ ያሉት ሕጎች ድንጋጌዎች እስከ አልተጋጩ ድረስ ሲሆን ልዩነት ከተከሰተ ግን በርግጥ የሕጎች የተፈጻሚነት ቅድሚያ ይጠበቃል

ሁሉም በግን ለአንድ ጊዜ ትውፊታውያን ሕገጋትን አስመልክቶ አጠቃላይ ብሔራውያን ወይም አካባቢያውያን ሁነው ሲገኙ የአፈጻጸም ችግር የሚያጋጥማቸው ሁኔታዎች ይኖራሉ ቢሆንም የአካባቢዎች ልምዶችም ከፍተኛ ሚና ይጫወታሉ [1600]

1598. C.Rossini:Diritto Consuedioario Etiopico R.G.M.E O.G.O. SER.1937 ገጽ 302 C.Rossini.Principi Di'Diritto Consuedinario De Eritrea Rome 1916.

1599. Cerulli, Il Nouvo Codice Penale Etiopico O.M. T.12 No. 80 ገጽ 392፡ A. L. Gardiner. La Juridiction concernant les éntrangers en Ethiopie R.G.D.P. Paris T.44. ገጽ 90

1600. Stini: Diritto Consuedinario Adkeme Melga Law Code Tigrinya-Italia-na Asmara 1944. Consuetudini Giuridiche del serre Tigrinya-Italiana T 2· ሕትመት c. Rossini. L.Ricci, Roma. 1948. — 1953 ዐዚያም Logo Towa Law Code Tigrinya

ይህ እንደ<u>ተጠበ</u>ቀ ሆኖ በዘመኑ ሕገጋትም ቢሆን እየተቀረጹ የሚገኙት ትውፊታውያን ሕጎች ብዙዎች ናቸው። የፍትሐ ብሔር ድንጋጌዎች እንደ ኑዛዜ —ውርስ፣ ጋብቻ ወዘተ· የፍትሐ ነገሥት ውርሶች ናቸው ማለትም የዘመኑ የኢትዮጵያ ሕገጋት በአንድ በኩል ከሕጋዊ ትውፊት ተጽፈው ብቻ ሳይሆን በልምድ ሲያያዝ ከመጣ—ሥርዐተ ሕግ/በሌላ በኩል ከተጻፈ ቅርጻዊ ሕግ ፍትሐ ነገሥት የመነጩ—የተሳቡ ሕገጋት ናቸው።

በእርግጥ በአሁኑ ጊዜ የራሱ አመለካከት ቢኖርም ከትውፊቶችና ሕጎች/ ሕጎች ተቀርጸውም ሆነ አልተቀረጹም/ ጋር የሚጋጩ ሕጎች ሊቀረጹ ወይም ትውፊቶች በገዝምታ ሊዳብሩ አይችሉም።

ስለዚህም ፍትሐ ነገሥትን ለማሻሻል ወይም ለመተካት የነበረው አስፈላጊነት ሊታይ የቻለው የአገሪቱ ዘመናዊ ፍላጎትና የሕዝብ ጥያቄ ከፍተኛ ተፅዕኖ ፈጥሮ ስለተገኘ ነበር። ከጊዜ ሂደትም በኋላ መንግሥት ቀኖናተ ሕገጋትን የፍትሕ ብሔርና የወንጀልኛ መቅጫ ሕገጋትን ለማለድና ለማወጅ ሲገደድ የእነዚህ ሕገጋት ቢጋሮች አርእስቶች በሚመለከቷቸው የፍትሐ ነገሥት ድንጋጌዎች ላይ እንደሚመሠረቱና እንደሚመረኮዙ የሚያስገድድ መመሪያ ነበር።

የዘመኑ የሕግ ማውጣት ሥራ ሕገጋት ጊዜው ከሚጠይቀው የማኅበራዊና ግለሰብአዊ ሕይወት ፍላጎት ጋር መጣጣም እንደነበረባቸው ከተገነዘቡት አፄ ምኒልክ ጊዜ (1892 1905) ጀምሮ ነበር መንቀሳቀስ የጀመረው[1601]

አፄ ኃይለ ሥላሴ ገና እንደራሴ በነበሩበት ጊዜ በኢትዮጵያውያንና በውጪ የሕግ ሊቃውንት አማካሪዎች በመታገዝ በ1923 የወንጀለኛን መቅጫ ደንብ (ሕግ) አወጁ። ቆይቶ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ በ1949 እና የፍትሐብሔር ሕግ በ1952 ተሻሽለው ታወጁ፣ አሁንም በሥራ ላይ ይገኛሉ።

እነዚህም ሕጎች ከታወጁ ወዲህ ፍትሐ ነገሥት በቀጥታ የነበረውን ተፈጻሚነት ያቆማል። ቢሆንም የሕጎች ምንጭነቱ እንደተጠበቀ ነው። በርግጥ ፍትሐ ነገሥት በተወሰኑ ጉዳዮች ላይ አሁንም እንደገና ሕግ ሆኖ

1601· ገብረ ሥላሴ ዜና ምኒልክ (1917) የአፄ ኃይለሥላሴ የፍትሐ ብሔር ሕግ (1952)፣ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ (1949) እና የፍትሐ ነገሥት እንግሊዝኛ ትርጉም (1968 እ·ኤ·አ·) መቅድሞች

ሲታይ በአንድ በኩል በሌላ በኩል በተዘዋዋሪ መንገድ አሁን ለአሉት የአገሪቱ ሕጎች ምንጪ ሆኖ ተጠቅሟል። በጊዜ ሂደት ከጊዜ ማለፍ የተነሳ ግን በተለየ በዝቅተኛ ፍርድ ቤቶች እየራቀ እየሄደ ሲገኝ በከፍተኛ ፍርድ ቤት በተለየ በንጉሠ ነገሥቱ ዙፋን ችሎት ፍትሐ ነገሥት ከሌሎች ሕጐች የበለጠ ተደማጭነት ነበረው ።[1602]

ከዙፋን ችሎት ሥርሀት መሠረዝና የንጉሠ ነገሥቱ የዳኝነት ሥልጣን መነፈግ በኋላ ፍትሐ ነገሥት ራሱ ሁለተኛውን ክፍል በተመለከተ ታሪካዊ ትርጉም ነው ያለው [1603] ነገር ግን ይህ ለረዥም ዘመናት ከአገሪቱ ነዋሪዎች ማኅበራዊ ሥነ ልቦና ላይ ተፅዕኖን ያሳደረ ሕጋዊ ሰነድ ሆኖ የኖረ እንደመሆኑ መጠን አሁን በሥራ ላይ በሚገኘው ሥርዐተ ሕግ ያለው ቦታ ከፍተኛ ትርጉምን ይዞ ተገኝቷል [1604] አንደኛውን ክፍል መንፈሳዊ ሕጉን በሚመለከት በሌላ በኩል ሊተላለፍ የማይችል ሕገ ቤተክርስቲያን ነው።

1602· በሁለቱ አዳዲስ ሕጎች (የፍትሐ ብሔር ሕግና ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ) እና ፍትሐ ነገሥት መካከል ስለ አሉ ግንኙነቶች Graven: The Penal Code of The Empire of Ethiopia. J.E.L.T.1 1964. ገጽ 273. S.Lowenstein: The Penal System of Ethiop- ia.J.E.L.T.2 1965 ገጽ 384. J.Vanderlindem, an Introduction to The Sources of Ethiopian Law.J.E.L.T.1 1964.ገጽ 247 N.Singer, The Disolution of Religious Marriage in Ethiopia. J.E.L.T. 4 1967 ገጽ 205·Norman Bentiwich The New Code of Ethiopia Contemporary Review May 1944 ገጽ 269 70· CH.Stanford: Ethiopia Under Haileselassic ገጽ 8·M. Perham: The Government of Ethiopia ገጽ 134

1603· በንጉሠ ነገሥቱ ከዙፋን መውረድ የዙፋን ችሎት ተሠርዟል ቢሆንም በ1966 ተነድፎ ግን ባልጸደቀው ረቂቅ ሕገ መንግሥት ፍትሕ በንጉሠ ነገሥቱ ስም በፍርድ ቤቶች ወደ ፊት እንደሚሰጥ ይመለከት ነበር። ይህም ረቂቅ ሕገ መንግሥት ወደ ፊት የሚተረጎመው ሕገ ሕዝብ እንደራሲዎች በወጣ ሕግ ብቻ መሆኑንም ያመለክት ነበር።

1604· የተያያዘው አባሪ ገጽ

ምዕራፍ አሥራ ሦስት

መደምደሚያ

በዚህ ጽሑፍ የፍትሐ ነገሥት ችግሮችን በአጠቃላይ መስመሮች በተለየ ታሪካዊ አመጣጡንና ከእነሱም በመነሴ የቤተክርስቲያንና መንግሥት ግንኙነቶችን በሚመለከት የሚቻለው ጥረት ተደርጓል ።

በመደምደሚያ በአጪሩ እንደሚከተለው በየጊዜው ፍትሐ ነገሥትን በሥራ መተርጐም እና እሱም በሥነ ሃይማኖትና ሥነ ሕግ ጥበብ ክልል ያለው ሥርዐተ ትርጉም የሚመለከቱ ጉዳዮች ሊመለከቱ ይችላሉ።

1· ከታሪካዊ አመለካከት አንጻር

ፍትሐ ነገሥት ወደ ግእዝ ከተተረጐመና በሥራ ላይ ከመዋሉ በኋላ (ነገር ግን ከተዘጋጀበት ጊዜ ጀምሮ በግብጽ) በሙሉ—በምልዓት ተፈጻሚነት ሊኖረው አልቻለም ነበር ። ስለዚህም በመጀመሪያ የተወሰኑ ድንጋጌዎች ከኢትዮጵያ ማኅበረሰብአዊ ሕይወት ሁኔታዎች ጋር የማይሄዱ ወይም ከዚሁ መንፈስ ጋር የማይጣጣሙ ሁነው በመገኘታቸው በሥራ ሊተረጐሙ አልቻሉም/አይችሉም ነበር ምክንያቶችም ሆነው ሊነሱ የሚችሉት የይዘቶቹ አመራረጥና አሰጣጥ ያለፈበት እንደነበር ነው።

ሌሎች ድንጋጌዎች ለተወሰኑ ጊዜያት በሥርዐት ተፈጻሚነት ከኖራቸው በኋላ ጊዜ ከወለዳቸው ማኅበራዊያን ለውጦች ጋር የማይጣጣሙ ሁነው እየተገኙ ከመፈጸም የቆሙ ሁነው ይገኛሉ ። በመጨረሻ ሁለተኛው የፍትሐ ነገሥት ክፍል በአዳዲስ ሕጎጋት ፤ የፍትሐ ብሔር ሕግ (1952) እና የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ (1949) ተተክቷል ። የመጨረሻዎቹን የወሰድን እንደሆነ ዛሬ ፍትሐ ነገሥት በአገሪቱ በየጊዜው በሚወጡ ሕጎጋት ላይ የሚኖረው ተፅዕኖ ከማኅበራውያንና ፖለቲካውያን ለውጦች የተነሳ እየተዳከመ በመሄድ ላይ ይገኛል ምክንያቱም ፍትሐ ነገሥት የተቀነባበረበትን ጊዜ ብቻ ሳይሆን የተቀነባበረባቸው ምንጮች ሲፈጠሩ የነበሩት ሁኔታዎች በጊዜአያችን ካሉት ሁኔታዎች ጋር ሲተያዩ በጣም የተራራቁ ነገሮች ናቸው ።

2· ከኪነተ ሕግ አንጻር

ፍትሐ ነገሥት በሚመረመርበት ጊዜ ወደ አስቸጋሪ መስመር ይጐትታል ምክንያቱም የፍትሐ ነገሥቱ ቅርጸት ቀላል የሥነ ጽሑፍ ባሕርይን ሥርዐትን እንጂ የሕግንና የኪነተ ሕግን ሥርዐትና ቅርጽ ይዞ አይታይም ። የይዘቱ አመዳደብና የአንቀጾች አከፋፈል የኪነተ ሕግን ሥርዐት ተከትሎ ያልተደላደለ ይዘት ያለውን ምእላዳዊ ቅርጽን ይዘው ይታያሉ ነገር ግን አንድም ከአዘጋጁ እጅ እንደገባ አንድ አጋጣሚ ቅደም ተከተልን ወስደዋል/ይዟል ወይም አንድ ጊዜያዊ ቢጋርን ተከትሎ ተደልድሏል ። በእርግጥ ትርጉም ያለው ፍሬ ነገር መንፈሳዊ ሕጉ ሥጋዊ ሕጉን ይቀድማል ለዚህም እንደ ምክንያት የተወሰደው በጸሐፊው እብነ እል አሳል የነፍስና ሥጋ ግንኙነት ሲሆን ነፍስ ቀድሞ አካል–ሥጋ መከተሉ ነው ።

3· ከሥነ ትርጉም ሥርዐት አንጻር

3·1 ከሥነ ሥልጣናዊና ሥነ ጥበባዊ ትርጉም አንጻር

በመንፈሳዊ ሕግ ክፍሉ – የመጀመሪያው ክፍል በተለይ ከ1–3 አንቀጾች የጉዳዮችን ሥነ ሥርዐታዊ ቅደም ተከተል ሲከተል በሁለተኛው ሥጋዊ ክፍሉ ተቃራኒውን መንገድ መርጦ ይገኛል ።

በመመርመር ላይ የሚገኘው ፍትሐ ነገሥት ግልጥነት ሲያስፈልግ በሃይማኖታዊ ሥነ ትርጉም በአንድምታና በኀብር ማለት በአሊጐርክና ሜታፎሪክ በተለይ ሁለተኛ ክፍል በሥነ ሕጋዊ ትርጉም ማለት በሥነ ሥልጣናዊና ሥነ ጥበባዊ ትርጉም ሳይተረጎም መዋቷል ። በመጀመሪያ ደረጃ ፍትሐ ነገሥት በሥነ ሥልጣናዊ ትርጉም ሥርዐት ለመተርጐሙ ይህ መሰል ሥልጣን ያለው አካል አይኖርም ፍትሐ ነገሥትን በሥልጣኑ ለመተርጐም ወይም አግባብነት ያላቸውን የሥነ ትርጉም ዘዴዎችን ለማስቀመጥ ችሎታ ባለው አንድ ዓይነት አካል ተቀነባብሮ አልታወጀም ነገር ግን ከጊዜ አንጻርም ሆነ ከቦታ አንጻርና ከምንጮች አንጻር ከተለያዩ ምንጮች ከመጡ–ከነበሩ ምንጮች የተቀነባበረ ሕጋዊ ሰነድ በመሆኑ እንዴት ይቻላል? ሊባል ይችል ይሆናል ።

እስከምናውቀው ድረስ ሥልጣናዊ ትርጉም የሚባለው አንድ ሕግ በራሱ ባወጣው አካል በዚያው ዘዴ በተቋቋመው አካል ግን በሌላ አዲስ ቀኖና ሕግ /መተርጐም ሕግ/ የሚሰጠው–የሚብራራበት ትርጉም ነው ። "Eius Est Interpreter, Legem Cuius Est Conder" ሕግን የማውጣት ሥልጣን ያለው ይህን ሕግ የመተርጐም ሥልጣን አለው ።

በርግጥ የቤተክርስቲያን አለቆች በተለይ ሊቃነ ጳጳሳት — ፓትርያር ኮች ያሉት ሕጐችን የመተርጐም ፣ የመሠረዝና ከጊዜው ሁኔታዎችም አንጻር አዳዲስ ሕጐችን የመደንገግ ሥልጣን እንደአላቸው የሚመለከት ድንጋጌ ይገኛል ፣ ሆኖም ይህ ዓይነቱ ድንጋጌ ዕድል ስለ እግዚአብሔር ያለ እምነትን እስከ መሰረዝና ማሻሻል አይደርስም ። ስለ ሁለተኛ ክፍል ግንሊሠራ ይችል ነበር ።

3·2 ከሥነ ሰዋሰዋዊ ትርጉም አንጻር

• በሁለተኛ መንገድ ፍትሐ ነገሥት በሥነ ሰዋሰዋዊ ትርጉም ዘዴዎች መሠረት መተርጐም ይችላል ። ሆኖም ግን በሃይማኖት ሥነ ትርጉም ሥርዐት መሠረት ከመሆን መራቅም አይኖርበትም ።

3·3 ከሥነ አእምሮአዊ ትርጉም አንጻር

ፍትሐ ነገሥትን ለመተርጐም ሥነ አእምሮአዊ ትርጉም ሥርዐተ–ዘዴ መጠቀም አያስኬድም ለማለት ይቻል ይሆናል የመጀመሪያውን ክፍል በሚመለከት ። ሆኖም ፍትሐ ነገሥትን በሥነ አእምሮአዊ ትርጉም ሥርዐተ–ዘዴ የተረጐሙም ሊቃውንት አልፈዋል ።

ይህ ዋነኛ የፍትሐ ነገሥት ትርጉም ዘዴ ነው ። ፍትሐ ነገሥት ቀደም ብሎ እንደተገለጠው ከንባብ አንፃር ግልጥነት የጐደለው ከመሆኑ የተነሣ አብዛኛውን ክፍል ለመርዳት በሐሳብም Ad Sensum ነው ።

ስለዚህ ለፍትሐ ነገሥት የተሻለ ግንዛቤ ሥነ ሰዋሰዋዊ ትርጉም ከፍተኛ ድርሻ አለው ። የሥነ አእምሮአዊ ትርጓሜ ክልል ከሕግ ይዘትና ቅርጽ ግልጥ ካለመሆን የተነሳ የሚከሰቱ ልዩነቶችን ለመፍታት ዳኛ ወይም ሌላ ሕግ ተርጓሚ አካል ጥረት የሚያደርግባቸውን ሥነ ጥበባዊያን ዘዴዎችን ይከላላል ።

የፍትሐ ነገሥት የሥነ ዓላማዊና ሥነ ግባዊ ትርጓሜ ቀኖናት–ዘዴዎች የዳኛን ወይም የሌላ ሕግ ተርጓሚ ችሎታንና ሥነ ጥበባዊ ዝግጅትን ይጠይቃሉ ። የሥነ አምሳል ትርጉም ዘዴዎች–ቀኖናት የፍትሐ ነገሥት ተተርጓሚ ድንጋጌ ከአዲስ ሕግ ጋር የሚጋጭ ሆኖ በሚገኝበት ጊዜ ትርጉም አይኖራቸውም ። ይህን መሰል ችግር ቢፈጠር የተሻለው—የሚመረጠው ዘዴ በትውፊታውያን ቀኖናተ ሕግ ልዩነቱን መፍታት ነው።

ስለዚህ ሁል ጊዜ ከሥነ መለኮታዊ ትርጉም ዘዴዎች–ቀኖናትና መሰል ዘዴዎች በስተቀር የሥነ ጥበባዊ ትርጉም ዘዴዎች ከፍትሐ ነገሥት ሰነድ በጣም ርቀው ነው የሚገኙት ምክንያቱም በአንድ በኩል ፍትሐ ነገሥት በአብዛኛው ክፍሉ ከቤተክርስቲያናውያን ምንጮች የተወሰደና በሌላ በኩል በቤተክርስቲያን ጉያ ሥር የተዘጋጀ በመሆኑ በጥቅሉ ሥነ መለኮታዊ ቀለምን ብቻ ተቀብቶ ተገኝቷል ስለዚህም እየአንዳንዱን ጉዳይ የሚተረጉሙ ወይም ከሥራ ላይ የሚያውሉ የቤተክ ርስቲያን ሊቃውንትና መተርጉማን ነባቢያነ መለኮት ናቸውና ።

4· ከሥነ ትምህርት አንጻር—ሥርዐተ ትምህርት አንጻር

ፍትሐ ነገሥት በኢትዮጵያ ልማዳዊ–ባህላዊ ትምህርት ዘርፎች ከፍተኛውን ቦታ ይዞ ይገኛል።

በኢትዮጵያ ባህላዊ ሥነ መለኮታዊ ትምህርት በሚከተሉት አራት ጉባኤያት እንደሚከፈል ይታወቃል ሀ· ትርጓሜ ብሉይ ኪዳን ለ· ትርጓሜ ሐዲስ ኪዳን ሐ· ሊቃውንት ፍትሐ ነገሥትን ጨምሮ የአባቶች ሥነ ጽሑፎች እና መ)· መጻሕፍተ መነኮሳት

እየአንዳንዱ ጉባኤ የተለያየ ይዘትና ቅርጽ ስለአለው ብዙ ጊዜ የሚያጋጥመው የአንድ ወይም ቢበዛ የሁለቱ ጉባኤያት ሊቅነት ወይም ከእየጉባኤዎቹ የተወሰኑ የትምህርት መስኮች ሊቅነት ተገኝቶ ሲሆን ግን ረጅም ጊዜንና ብዙ ድካምን የሚጠይቅ ቢሆንም አልፎ አልፎ አራቱን ጉባኤያት ያጠናቀቁ ሊቃውንትም ያጋጥማሉ ። እነዚህም ሰዎች "አራት ዓይናች" በመባል ይታወቃሉ/ይጠራሉ ለምሳሌ ከዓመታት በፊት የነበሩ አራት ዓይና ጐሹ[1605]

1605. Ντιμπεκούλου Ζέουντες Εκποίδευσις εν Αιθιοπία,\"Χριστιανική Αγωγή" Dibekulu.Z ፣ ትምህርት በኢትዮጵያ 1967 ገጽ 12

እንግዲህ ወደ ታሪክ ስንመለስ በአጠቃላይ የፍትሐ ነገሥት መተርጉማን–የፍትሐ ነገሥት አዋቂዎች ከሌሎች ጉባኤያት መተርጉማን ወንድሞቻቸው መካከል በሚከተሉት ምክንያቶች ልዩ ሆነው ይተዩ–ይገመቱ ወይም ይቆጠሩ ነበር ።

የፍትሐ ነገሥት መተርጉማን ቁጥር የተወሰነ ነበር ምክንያቱም የፍትሐ ነገሥት ትምህርት ለብዙ ዘመናት ለኅብረተሰቡ በስፋት እንዳይታወቅ በሚል ዓላማ በምሥጢር ይጠበቅ–ይያዝ ወይም ይሰጥ ነበር ማለትም የፍትሐ ነገሥት ትምህርት – ትርጉም ሥልጠና ይሰጥ የነበረው በጠባብ ክልል ለሚገኙ ሰዎች በተለይ በሥልጣነ መንግሥት – በትውልድ ቦታ የማግኘት መብት – አገር የመግዛት – ሥልጣን Exofficio ለሚኖራቸው የመሳፍንትና መኳንንት ልጆች ብቻ ስለነበር ነው ይባላል

ስለዚህም ይህ ትምህርት ይሰጥ የነበረው የተራው ኅብረተሰብ አባል ሊጠጋበት በማይችልበት ቦታ በተለይ በስገነት ተደብቆ ነበር ።

በዚህ ሁኔታም ቢሆን ግን የፍትሐ ነገሥት ዕውቀት ለሌሎች ዜጐች ፈጽሞ ተከልክሎ ነበር ለማለት ባይቻልም በአንጻሩም አገርን ለመግዛት የትውልድ–የውርስ መብት አላቸው የሚባሉት ሁሉ ፍትሐ ነገሥትን መማርና ማወቅ ነበረባቸው ማለቱ አዳጋች ነበር–አይቻልም ነበር ።

ይህም የራሱን ሂደት በሚከተለው መልክ ፈጥሮዋል ።

አንድ አገረ ገዥ ፍትሐ ነገሥትን መተርጐም የማይችል ሆኖ ግን አንድን ክፍለ ሀገር ለማስተዳደር በሚሾምበት ጊዜ ከፍትሐ ነገሥት መተርጉማን — Jurisconsultus አንድ ፍትሐ ነገሥት አውጪ–አማካሪ ባጠገቡ ያስቀምጥና ችግሩ ሲፈጠር ፍትሐ ነገሥትን በማውጣት/በመተርጐም በፍትሐ አስተዳደር ሥራ እንዲረዳው ያደርጋል ።

ስለዚህ ለተነሳው ከፍተኛ የሕግ ጥያቄ በመጀመሪያ የፍትሐ ነገሥቱ አውጪ ትርጉም ይሰጥ ነበር ቢሆንም የአገረ ገዥው የግድ በዚህ የፍትሐ ነገሥተ አውጪ ሐሳብ ታስሮ እንዲወሰን አይገደድም ነበር።

ምዕራፍ አሥራ አራት

የፍትሐ ነገሥት ፣ ብሔረ ሕግ ወቀኖና አባሪዎች

እስከ አሁን የተደረጉት ጥረቶች ከመጠቃለላቸው ጋር ፍትሐ ነገሥት በአንድ በኩል በምንጭነት ያገለገለባቸው የኢትዮጵያ መሠረታውያን የሕግ ሰነዶች መቅድሞች እና በሌላ በኩል ለራሱ ለፍትሐ ነገሥት በምንጭነት ያገለገሉት ቅዱሳት መጻሐፍትና ቤተክርስቲያናውያት ቀኖናት ድንጋጌዎች አባሪዎች ሁነው ተያይዘዋል ።

1· ፍትሐ ነገሥት ወደ ኢትዮጵያ ከገባበት ጊዜ ጀምሮ በተለይ ሥጋዊ ክፍሉ ከነበሩት ትውፊታውያን ሕገጋት ጋር ጐን ለጐን አንድ አንድ ጊዜም በተለይ በከፍተኛ ችሎቶችና ከባድ ቅጣትን ለምሳሌ የሞት ፍርድን በሚያስከትሉ ጉዳዮች የበላይነት እንደነበረው ከዚህም የተነሳ የፍትሐ ነገሥት መተርጉማን–ሊቃውንት በመንግሥት አካላት–የዳኝነት አካላት ፍትሕ አሰጣጥም የመጨረሻውን የፍርድ ሐሳብ—ምክር እንደሚሰጡ ይጠበቅ እንደነበር ተመልክቷል። በዚህም መሠረት ኢትዮጵያ ከውጪው ዓለም ጋር የቀረበ ግንኙነትን በማዳበር ከዘመኑ ሥልጣኔና ማኅበራዊ አስተሳሰብ ጋር የተዛመደም ሥርዐተ ሕግን ማስፈኑ አስፈላጊ እየሆነ በተገኘበት ጊዜ ትውፊታውያን ሕገጋትም ሆነ በተለይ በግልጥ የሚታዩት የፍትሐ ነገሥት ድንጋጌዎች ቀስ በቀስ ዘመኑ ከፈጠራቸው ሁኔታዎች ጋር የሚጣጣሙ ሕጐች እየታወጀ መተካት ግድ ነበረባቸው። ቢሆንም ግን ሕግ ይተካል–ይሻሻል ሲባል ከጊዜ ሁኔታ ጋር ይጣጣማል ማለት እንጅ የነበረ ሥርዐተ ሕግን ይደመሰሳል ማለት አይደለም እንዲያውም በተከታተይ ለሚወጡ ሕጐች ያለፉት–የነበሩት ሕጐች በምንጭነት ማገልገላቸው የማይታለፍ ታሪካዊ ሂደት ነው። ስለዚህም በኢትዮጵያ አዳዲስ ሕጐች በተለይ መሠረታውያን ሕጐች ፣ የፍትሐ ብሔር ሕግና የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሲታወጁ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ዝግጅትን በሚመለከት "ጸንተው የቆዩ ሕጋውያን ልምዶች–ትውፊቶች፣ ፍትሐ ነገሥትና ከዚያም ወዲህ የወጡ ደንቦችና ሥርዐቶች ለሚዘጋጁት ሕጎች መነሻ መሠረት እንደሆኑ ተደርጓል "የፍትሐ ብሔር ሕግን

በሚመለከት “በተከበረውና በጥንቱ ፍትሐ ነገሥትና ፍርድ በመዝገብ መጻፍ ከተጀመረ ወዲህ በአገሪቱ የተገለጡት ጥንታውያንና ታላላቅ የሕግ ልምዶች ፣ አቋሞች ትውፊቶች መነሻ መሠረት ሁኖ ተዘጋጅቶ እንዲገኝ ተደርጓል” በተለይ በ1923 ወጥቶ በነበረው የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ በአብዛኞች ድንጋጌዎች በታዎቻቸው የሆኑ የፍትሐ ነገሥቱ አንቀጾች እየተወራረሱባቸው ተቀርጸው ነበር “ፍትሐ ነገሥት በአገራችን ለብዙ ዘመናት የሕግና የፍትሕ አስተዳደር መሠረት ሆኖ የቆየ ሲሆን አሁን በዩኒቨርስቲ የሕግ ት/ቤት ተጠባባቂነት ወደ እንግሊዝኛ ተተርጉሞ እንዲታተም ስንፈቅድ ደስታ ይሰማናል” ።

የተጠቀሱት ዐረብተ ነገሮች በወንጀለኛ መቅጫ ሕጐችና በፍትሐ ብሔር ሕግ አዋጆችና በክርዲናል ጳውሎስ ጸድዋ የፍትሐ ነገሥት እንግሊዝኛ ትርጉም ሕትመት መቅድሞች ላይ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ያስፈራቸው ቃላት ናቸው

እንግዲህ ፍትሐ ነገሥቲ በምንጭነት ያገለገለባቸውና አሁን በሥራም ላይ የሚገኙ የኢትየጵያ ሕጋውያን ሰነዶች መቅድሞች በቅድሚያ ሲቀርቡ ቀጥሎ

ለፍትሐ ነገሥቱ በምንጭነት ያገለገሉ

- መጻሕፍት አምላካውያት
- ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት እና
- ቀኖናተ ነገሥት–ሥርዐታት ዓለማውያት በአገለገሉበት መጠን ተቀነባብረው ተያይዘዋል ።
- የፍትሐ ነገሥት ምንጮች መለያ ቁጥሮች ልዩነቶች ማሳያ መስመሮች ተመልክተዋል

አባሪ አንድ

የፍትሐ ነገሥት ምንጭነት

ፍትሐ ነገሥት ምንጭ የሆነባቸው የኢትዮጵያ የሕግ ሰነዶች ምእላዳተ ሕጊጋት

ሀ· የወንጀለኛ መቅጫ ሕጐች

ሀ·1· የ1923 የወንጀለኛ ምቀጫ ሕግ መቅድም

ሀ·2· የ1949 የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ መቅድም

ለ· የ1952 የፍትሐ ብሔር መቅድም

ሐ· የፍትሐ ነገሥት እንግሊዝኛ ትርጉም (1968) መቅድም

ሀ· የወንጀለኛ መቅጫ ሕጎች መቅድሞች

ሀ·1· የ1923 የወንጀለኛ መቅጫ ደንብ–ሕግ መቅድም

1933 ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሲታወጅ በመቅድሙ ላይ ይህ ሕግ ከፍትሐ ነገሥቱ ላይ ተመሥርቶ አለበለዚያም ጋር ተጣጥሞ እንደተቀረጸ ተገልጧል ።

በዚህም መቅድም ላይ በአጭሩ እነዚህም መሠረተ ሐሳቦች ሰፍረውበት ይገኛሉ። “የስድብና የብትር የአካል ጉዳይ ፣ የነፍስ ገዳይና የሌላውን ወንጀለኛ መቅጫ ደንብ /ሕግ/ ለማደስና ለማቆም /ለማወጅ/ ምክንያት የሆነው ዘመኑና ጊዜው እየተለዋወጠ በሄደ መጠን የገንዘብም ዋጋ የሰውም ኑሮ እየተለዋወጠ መሄዱን በመረዳት ከዚህም ጋር ለተዛመደ–ለተፈጸመ ጥፋት ካሣና ቅጣት የሚጣለው በነበረው ሕግና ልማድ መሠረት እንደነበር ሲሆን ግን ዘወትር ዘመኑና ጊዜው እንደ መለወጡ ፡ የሰውም ዕውቀት እንደማደጉ ፤ ኑሮውም እንደመሻሻሉ መጠን ለሚፈጸም ጥፋት ከዚህ አንጻር ተመጣጣኝና ተመዛዛኝ ቅጣት መጣል እንደአለበት ከግምት ውስጥ በማስገባት ሆኖ በመገኘቱ ነው ።

እስከ አሁን ሰው ወንጀለኛ ሆኖ የሚቆጠረው በዓይን የሚታይ ጥፋት ሲፈጸም በታየ ወይም መፈጸሙ በተረጋገጠ ጥፋት ብቻ ሲሆን የጥፋቱ ደረጃ መጠን ተመዛዝኖ የአጥፊው ሰው ኃላፊነት ተመርምሮ

ቀመጣጣኝ ፍርድን ለመስጠት የሚያስችል ሕግ ስለ አልተወሰነ አንድ ሰው ጥፋት ሰርቶ ለፍርድ ሲቀርብ ፈራጆች–ዳኞች ትእዛዝና ሕግ አፍራሽ መሆኑን ከማወቅ አልፈው የቅጣቱን ልክ ለማወቅ ካለመቻላቸውም የተነሳ ይህን የፈጸመ ይህን ያህል ቅጣት /ይህን ዓይነት/ ቅጣት ይቀጣል ማለት ስለማይችሉ ቅጣቱን መንግሥት ያውቃል እያሉ ሲፈርዱ ይኖሩ ስለነበር አሁን የተፈጸመው ወንጀልና የቅጣቱ ዓይነቱም ተለይቶ ታውቆ ይፈርድ ዘንድ በቅድሚያ ሕዝቡ በሕግ ከልክልና ከልክል ያልሆነውን ነገር ለመለየት እንዲችል የአውሮፓን ሥርዐት እየተማረ ከፍ ወደ አለ የዕውቀት ደረጃ እንዲደርስ እስከ አሁን በአገሩ የቀየውን ሥርዐት ሳይለውጥ የእኛም ፍትሐ ነገሥት ከአውሮፓ ፍትሐ ነገሥት ጋር በብዙ ሥፍራ ስለሚጋጠም–ስለሚጣጣም ሁለቱን በማስማማት ዘ1923 ይህን ደንብ አውጀናል ።

ይህም የስድብና የአካል ጉዳይ /የአካል ጉዳት/ ካሣና የነፍስ ገዳይና የሌላውም የወንጀለኛ መቅጫ ደንብ እንዲታደስ ስለ ተደረገበት ምክን ያት ሠለስቱ ምዕት በፍትሐ ነገሥቱ እንደ ዘመኑና እንደ ጊዜው አኳኋን እያዩትሁ ሥሩ ሲሉ ያዘዙትን የትእዛዛቸውን መሠረት በፍትሐ ነገሥት መቅድም ተመልከት.....

ስለዚሀ አንድ ቅጣት የሚጣለው ጥፋቱ የተፈጸመው አውቆ ወይም ሳያውቅ ዘማሰብ ወይ ዘዝንጋታ/ መሆኑ ታይቶ ነው ። ብዙ የሚያውቅ ብዙ ይቀጣል ጥቂት የሚያውቅ ጥቂት ይቀጣል (ሉቃስ 12·47። ሠለስቱ ምዕትም እንደ አእምሮው መጠን እንደጥፋቱ መጠን ሰውን መቅጣት እንደሚገባ አውቀው በሕፃንና በስካር በዕብድና በዝንጉ ከሚፈርደው ፍርድ አእምሮ ባለው ትልቅ ሰው ላይ የሚፈርደውን ፍርድ ለይታውታልና ይህም ደንብ ከፍትሐ ነገሥት ጋር እንዲስማማ መደረጉን ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 47 ተመልከት

ሀ·2· የ1949 የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ መቅድም

ሞዓ አንበሳ ዘእምነገደ ይሁዳ

ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ሥዩም እግዚአብሔር ንጉሠ

ነገሥት ዘኢትዮጵያ

የሕግን ዋና ዋና ክፍሎች ሰብስቦና በአንድ የሕግ መጽሐፍ ቀምሮ

መወሰን በማናቸውም አገር ቢሆን አስቸጋሪ ተግባር ነው ምክንያቱም ሕጉ በአንደ ወገን ከአገሩ ሕይወትና ልማድ ጋራ በጽኑ ተመሥርቶ እንዲገኝ አስፈላጊ ሲሆን ፤ በሁለተኛው ወገን ደግሞ ፍትሕን ብቻ ሳይሆን ዛሬ በእኛ ዘመን ያለውን የሕዝባችንንና ከኛም በኋላ የሚመጣውን የትውልድ ኑሮ እየለወጠ ከሚሔደው ከማኅበራዊ ሕይወት ከኤኬኖሚክና ከሲያንቲፊክ ኃይሎች ጋር እየተስማማ መሔድ ስላለበት ነው ።

በዓለም ላይ ሳይንስ እያደገ በመሔዱ መጠን ለዘመናዊው ኑሮ ያበረከታቸው የተወሰሳሰቡ ነገሮች በተስፋፉበትና የሕጎች ብዛት እያደገ በሔደበት በዛሬው ጊዜ በአንድ ወገን የሰውን ጠባይ በደንብ ለማስኬድ የሚወጡት ሕጎች በሚገባ እንዲፈጸሙ አስፈላጊ ሲሆን ፡ በሁለተኛው ወገን ደግሞ የአፈጻጸሙ ነገር ርኅራኄንና እጅግ ሰፊ የሆነ አስተያየትን የያዘ እንዲሆን ይገባል ። ማናቸውም የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሲዘጋጅ ፍትሕን ብቻ ሳይሆን በዓለም ላይ እያደጉ የሚሔዱትን አዳዲስ አሳቦች የማኅበራዊ ኑሮን ፤ የአሳብ ምርመራን ፤ የአቀጣጥን ዕውቀቶች ጨምሮ ማሰብ የተገባ ነው ። ተገቢ የሚሆነውም ፍትሕንና ነጻነትን ፡ ወንጀልን መከልከልንና መጨቆንን ወንጀለኛው እንደገና ለመልካም ሰውነት እንዲበቃ ማድረግን የያዙትን የመሠረታውያኑን ነገሮች መንፈስ በመከተል ነው ። ቅጣት ግድ አስፈላጊ የሚሆንበት ምክንያት የሰው ልጅ ወደ ጥፋት እንዳይሔድ ደግሞም "አጥፊ ሲቀጣ የሚያየው ብልህ ይሆናል ፡" እንደተባለው ሁሉ ለሌላው አጥፊ ትርምህርት እንዲሆነው ነው ።

ይህ ዛሬ በአዋጃችን ያወጣነው የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ከፍተኛ ግምት ከሚሰጣቸው ከነዚህ መሠረታውያን አሳቦች ጋር በማናቸውም ረገድ የተስማማ ሆኖ ባሁኑ ጊዜ ሆነ በመጪው ትውልድ ለተወደዱት ዜጎቻችን እንዲገኝላቸው በማሰብ እኛው ራሳችን አላፊነቱን ወስደን በዚህ አኳኋን እንዲዘጋጅ አደረግን።

ይህንንም ወደ ፍጻሜ ለማድረስ ለሕጉ ድርጅት አስፈላጊ የሆነው ሥራ ብዙ ዓመታት ከወሰደ በኋላ የዛሬ ፲ ዓመት በእኛ ትእዛዝ የተሰበሰበው የፍትሐ ነገሥት ኮሚሲዮን የሚሠራበትን መሪ ትእዛዝ እኛ ራሳችን ሰጠነው ። ሥራውንም በቤተ መንግሥታችን ግቢ ሆኖ እንዲሠራ አደረግን። በንጉሠ ነገሥት መንግሥት ግዛታች ውስጥ የተቋቋሙት የተከበሩት ሕጋውያን ልማዶች በፍተሐ ነገሥትና ከዚያም ወዲህ በወጡት ደንቦችና ሥርዐቶች የተገለጡት በሞላው ዜጎቻችንም ዘንድ የሚገኙት ልማዶችና ባሕሎች ጭምር የሕጉ መነሻ መሠረት እንዲሆኑ

አድርገናል ። በዚህ ሥራ ላይ እንዲያገለግሉን ያደረግነው ያገራችንን የሕግ ሊቃውንትና ደራሲዎች ብቻ ሳይሆን ከአውሮፓም ክፍለ ዓለም እጅግ የታወቁና የተመለከረላቸውን የሕግ ሊቆች ደግሞ ዛሬ በዓለም ላይ እንደሚገኘው ሁሉ ከጥንታዊ ፍርድ ተለቅሞ የወጣውን የወል ሕግ አቅድ ጭምር ነው ። እነዚህም ሁሉ በጥንቃቄ ታስበባቸው ለንጉሠ ነገሥት መንግሥት ግዛታችን ልዩ ልዩ ፍላጎት በሚጠቀሙበት መንገድ እንዲውሉ ደግሞም ለሥልጣኔ እርምጃ ለፍትሕና ለሰብአዊ ተግባር ኃይል እንዲሰጡ በማስብበሕጉ ውስጥ እንዲዋሐዱ አድርገናል ይኸውም የዛሬ ፲ ዓመት የፍትሐ ነገሥት ኮሚሲዮን እንዲሰበሰብ ባደረግንበት ጊዜ፡

"ኢትዮጵያ ከመላው ዓለም ተቀዳሚ የሚሆን የሕግ አውጭነት ታሪክ

"ቢኖራትም እንኳ ለሕዝባችን በሚስማማው መጠን በሌሎች

"አገሮች ከሚገኙት ሕጎች የተሻሉትን እየመረጥን ባገራችንም እንዲ

"ሠራባቸው ለማድረግ ችላ ብለን አናውቅም። ... ስለሆነም

"...የኮሚሲዮኑ ሥራ መነሻው ሳያቋርጥ ከብዙ ዘመናት ጀምሮ

"የመጣው የኢትየጵያ መሠረታዊ ሕግና ልማድ ሊሆን ይገባል"

ብለን ተናግረንእንደነበረው ነው ።

የፍትሐ ነገሥቱ ኮሚሲዮን ሥራ በዚህ በተዘጋጀው በአንዱ ክፍል ሕግ ብቻ ሳይወሰን የማይነጣጠሉትን የፍትሐ ብሔርን ሕግ ፡ የወንጀልንና የፍትሐ ብሔርን ሥነ ሥርዐት ፡ የንግድንና የባሕርን ሕጎች ጭምር እንዲያዘጋጅ ስላደረግን ሥራው በመልካም እርምጃ ተካሒዷል ።

የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ምንም እንኳ ከጠቅላላው ሕግ አንደኛው ዋና ክፍል ቢሆን ሕጎቹ ሁሉ በሃያ አምስተኛው የዘውድ በዓላችን ቀን ለሰጠነው ለተሻሻለው ሕገ መንግሥታችን እንደ አንድ አካልሆነው የሚቆጠሩ ከመሆናቸው በላይ በሕገ መንግሥቱ የሚገኙት መሠረታው ያን ነገሮች በሥራ ላይ እንዲውሉ የሚደግፉና ለማስፈጸሙ የሚረዱ ይሆኑ ዘንድ ያደራጀናቸው ናቸው ።

ይህ ታላቅ ሥራ መጀመሪያ እንዲሰጥ የምነጠብቀው ፍሬ ነገር በዚያ ታሪካዊ ጽሑፍ ላይ የሚገኙት የሰው ልጅ መብቶች በእውነት የሚጠበቁበት ጥልቆቹ መሠረታውያን ነገሮች እንዲከበሩ ስለሆነ ያላማቋረጥ የምንከተለው ዓላማ ነው ።

የፍርድ ምንጭ የጥበብና የሀብት መገኛ በሆነ ሁሉን በሚችል በእግዚአብሔር አጋዥነት ይህ ሕግ ላሁኑ ሕዝባችንና ለመጪው ትውልድ ለሰላሙና ለደኅንነቱ እንዲሆን እናምናለን ።

በነገሥን በሃያ ሰባተኛው ዓመት ዛሬ ሐምሌ አሥራ ስድስት ቀን አሥራ ዘጠኝ መቶ አርባ ዘጠኝ ዓመተ ምሕረት በገነተ ልዑል ቤተ መንግሥታችን ተጻፈ ።

ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ
ንጉሠ ነገሥት

ለ· የ1952 ፍትሐ ብሔር ሕግ መቅድም

ሞዓ አንበሳ ዘእምነገደ ይሁዳ
ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ
ሥዩም እግዚአብሔር ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ

ኢትዮጵያ የደረሰችበትን የሥልጣኔ ደረጃ በዛሬው ጊዜ ከሚለዋወጠው የዓለም ሁኔታ ጋር እኩል ለማራመድ የንጉሠ ነገሥት ግዛታችንን ማኅበራዊ አቋም የሚመለከተውን ሕግ በዘመናዊ አኳኋን ማሻሻል አስፈላጊ ስለሆነ ይህን የፍትሕ ብሔር ሕግ አወጅን ። እስካሁን የተደረገውን እርምጃ ለማጠንከርና ወደፊትም የበለጠ መስፋፋትንና እድገትን ለማግኘት እያንዳንዱ ሰው ብቻ ሳይሆን በጠቅላላው አገራችንን በሙሉ የሚያጋጥሙትን ጉዳዮች ለማከናወን እንዲቻል ትክክለኛና ዝርዝር የሆኑ ደንቦች ማዘጋጀት ያስፈልጋል ። በዚህ ሕግ ውስጥ የሚገኙት ድንጋጌዎች ከጥንት ዘመናት ከወረስናቸው በጽኑ ከተመሠረቁት ከንጉሠ ነገሥት መንግሥታችን የሕግ ልምዶችና በ፳፭ኛው የዘውድ በዓላችን በሰጠነው ሕገ መንግሥት ውስጥ ከሚገኙት መሠረታውያን ሐሳቦች ጋር የሚስማሙ ናቸው ፤ እንደዚሁም ደግሞ በዓለም ላይ ከሁሉ ተሽለው የሚገኙት ሕጎች ተጠንተዋል ።

ማናቸውም ሕግ የሰዎችን መብትና ግዴታ ለመግለጽ እንዲሁም በመካከላቸው ያሉት ግንኙነቶች የሚተዳደሩበትን መሠረታውያን ሐሳቦች ለመግለጽ የወጣ ሲሆን ሕጉ ከወጣላቸው ሰዎች ልብ የሚደርስ ፍላጎታቸውን ፡ ልምዳቸውን ፣ ወይም የተፈጥሮ ፍትሕን የሚጠብቅ ካልሆነ በቀር ዋጋ ሊኖረው አይችልም ።

እኛ ያቋቋምነው የፍትሐ ነገሥት ኮሚሲዮን ይህን የፍትሐ ብሔር ሕግ ሲያዘጋጅ በተከበረውና በጥንቱ ፍትሐ ነገሥት መጽሐፍና ፍርድ በመዝገብ መጻፍ ከተጀመረ ወዲህ የተገለጹትን ጥንታዊ የሆኑትን የንጉሠ ነገሥት መንግሥታችንን ታላቅ የሕግ ልምዶችና አቋሞች በመመልከትና በተለይም ለንጉሠ ነገሥት መንግሥታችንና ለተወደደው ሕዝባችን የሚያስፈልጉትን በማሰብ ነው ።

በንጉሠ ነገሥት መንግሥታችን ማናቸውም ሰው ለኑሮው አስፈላጊ የሆኑትን መብቶቹንና ግዴታዎቹ ሁሉ ያለ ችግር እንዲገባው ለማድረግ ዐቅደን በዚህ ሕግ ውስጥ የሚገኙት ቃላቶች ግልጽ ሆነው እንዲዘጋጁ አድርገናል ።

እንደዚሁም ልዩ ልዩ ጉዳዮችን የሚመለከትና የሚጠቀልል ሕግ ሁሉ አንድነት ያለውና የተሟላ እንዲሆን አስፈላጊ ስለሆነ ይህ ዛሬ በዐዋጅ የምናወጣው የፍትሐ ብሔር ሕግ በዚሁ መሠረት ተዘጋጅቶ ይገኛል ።

የፍትሐ ነገሥት ኮሚሲዮን ይህን ሕግ በጥንቃቄ ያዘጋጀውና ፓርላሜንታችንም ከፍ ባለ ትጋት እንደገና ያየው በመሆኑ የታቀደበትን ዓላማ እንደሚያስገኝ የሚያሳምን ነው ።

የፍርድ ምንጭ ፤ የጥበብና የሀብት ማግኛ በሆነ ሁሉን በሚችል በእግዚአብሔር አሠሪነት ይህ ሕግ ላሁኑ ሕዝባችንና ለመጭው ትውልድ ለሰላሙና ለደኅንነቱ እንደሚሆን እናምናለን ።

በነገሥን በሠላሳ አንደኛው ዓመት ዛሬ ሚያዝያ ሀያ ሰባት ቀን ዐሥራ ዘጠኝ መቶ አምሳ ሁለት ዓመተ ምሕረት አዲስ አበባ በገነተ ልዑል ቤተ መንግሥታችን ተጻፈ ።

ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ
ንጉሠ ነገሥት ።

ሐ· የፍትሐ ነገሥት እንግሊዝኛ ትርጉም መቅድም

PREFACE

CONQUERING LION OF THE TRIBE OF JUDAH
HAILE SELLASSIE I
ELECT OF GOD, EMPEROR OF ETHIOPIA

The long and great history of Our country demonstrates that Our people have always both administered and lived

according to the law. Our people were at first ruled by Mosaic law, but after the advent of Christianity to Ethipia they came later to be governed by the Fetha Nagast—a work combining both spiritual and secular matters, the former part pertaining to the spittual, the latter to the temporal affairs of Our people. The Fetha Nagast has been venerated, supported, and applied by both the government of Our Empire annd by the Church. The names of scholars learned in this law are famous in the history of Ethiopia particularly since the reign of Emperor Zar'a Ya'qob when both the study and enforcement of the Fetha Nagast began.

By the Providence of the Almighty this bulwark of the law was preserved for Our people. Venerated for many centuries, it provided for Our people an invaluable source of legal principles.

When we ascended Our Imperial Throne and enacted a Penal Code compiled on the basis of the Fetha Nagast, We made all necessary provision for the printing of the Fetha Nagast, in order that it might be available to Our people. Owing however to the invasion of Our country by the enemy, the copies which had already been printed, but not distributed, were burnt together with the printing press.

When, when the assistance of the Almighty, We retutned victorious to Our country and subsequently made provision for the condification of Our laws, realizing that those who had helped us in the process of condification had availed themselves of the provisions of the Fetha Nagast, We ordered that its text be printed together with a commentary thereon, and offered to Our people for their assistance.

We are pleased that this great work, for so many centuries the basis of law and the administration of justice in Our country, has now, under the auspices of the Faculty of Law of the University to which We have given Our name, been translated into English so that it may be known to scholars of

other countries.

No modern legislation which does not have its roots in the customs of those whom it governs can have a strong foundation. The effort which has been made by the Faculty of law of Our University to disseminate the knowledge not only of the new condification but also of the historically rooted legal practices of Ethiopia, which by the providence of the Almighty we have preserved, and which are the source of Our new legislation is befitting and deserving of Our warmest approval.

Given at Ourt Imperial Palace in Addis Ababa this 29th day of August 1968.

Haile Sellassie I
Emperor

አባሪ ሁለት

የፍትሐ ነገሥት ምንጮች

ፍትሐ ነገሥት በምንጭነት የተጠቀመባቸው ሰነዶች ፡—

ሀ) መጻሕፍት አምላካውያት
1· የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት
2· የሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት

ለ) ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት
1· ቀኖናት ሐዋርያውያት
2· ቀኖናት ሲኖዶሳውያት
3· ቀኖናተ አበው
4· ቀኖናተ ሊቃነ ጳጳሳት ዘእስክንድርያ

ሐ) ቀኖናተ ነገሥት — ሥርዐታት ዓለማውያት
1· ጠስ፡ ተዋላሳት (አብጠሊስ)
2· መክ፡ ቀኖናተ ነገሥት ዳግም
3· መጅ፡ ቀኖናተ ነገሥት ሣልስ
4· መግ፡ ቀኖናተ ነገሥት ራብዕ

ሀ· መጻሕፍት አምላካውያት

ርእሰ መጻሕፍት

አምስቱ ብሔረ ኦሪት[1898]				ፍትሐ ነገሥት[1989]		F.N.[1900]	
	ስያሜ	ምዕራፍ	ቁጥር	አንቀጽ	ቁጥር	ገጽ	አስተያየት
1.1	ትለ 27	38	9-10	24	928	146	
1.2	ትቤ	21	12-14	47	1676	290	
		21	20-21	47	1660	290	
		21	12-15	37	1700	294	
	1	21	20-22	44	1545	273	

1898· መጽሐፍ ቅዱስ የብሉይና ሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት ፣ የመጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር 1980
1899· ፍትሐ ነገሥት መጽሐፈ ሕገጋት ዐበይት 1962
1900· Fetha Nagast. P. Tzadua 1968
(ማስታወሻ የግርጌ ማስታወሻ ቁጥሮች 1898–1940 ቁጥሮችን 1607–1663 ይተካሉ)

	14	22	23-24	44	1545	273
		22	2-4	47	1661	290
		22	1-2	16	649	103
		22	18	46	1651	287
1.3	ትን	27	1-8	18	679	109
		5	16	45	1578	278
		66	1-6	45	1579	279
		17	10-15	45	1580	279
		18	7-23	45	1581	279
1.4	ትዳ	30	2	18	683	109
		35	22-27	47	1692	194
		23	91	18	682	109
		6	24-27	45	1593	280
1.5	ትሐ. 14	2	4-7	44	1557	274
		5	11-23	24	931	147
		13	1-16	46	1631	287
		17	15	44	1530	271
		18	9-12	46	1652	287
		18	10-12	46	1635	288
		19	14-20	45	1594	289
		19	11-13	47	1710	296
		19	15-20	43	1516	267
	24	20	1-5	44	1550	274
		20	15-20	43	1517	265
		20	10-12	44	1553	274
		20	19-20	44	1556	274
	12	21	13-18	44	1559	226
	5	19	11-13	47	1710	296
	5	21	1-9	47	1712	296
	22	20	46	1634	281	
13	22	13-21	24	930	147	
13	23	15-16	44	1559	271	
13	23	1-12	44	1542	273	
	23	9-15	44	1549	274	
	24	10-15	47	1515	265	
	19	14-20	45	1594	280	
	22	1-6	45	1596	280	
	22	8	45	1597	280	
	25	1-5	45	1601	281	
	24	7	45	1598	280	

2	አርባዕቱ ወንጌላት			ፍትሐ ነገሥት	F.N		
	ስያሜ	ምዕራፍ	ቁጥር	አንቀጽ	ቁጥር	ገጽ	አስተያየት
2·1	ማቴዎስ ጀ·7	5	23–24	13	515	86	
		5	23–24	13	515	86	
		5	7	45	1612	283	
		12	36	45	1612	283	
		18	21–22	45	1612	283	
		21	21–22	45	1612	283	
		4	10	14	535	89	
		9	15	15	579	95	
		9	13	5	190	40	
	ጀ·7	19	210	10	345	65	
		19	37–38	10	346	65	
		12	349–50	45	1616 4	281	
		18	2 22	45	1612	283	
		19	21 22	10	347	65	
		21	13	1	1	11	
		21	12	1	13	12	
		22	30 32	22	780	122	
		26	41	20	753	119	
		26	41	20	752	119	
		28	19	3	20	14	
		17	17 21	21	772	67	
		12	49 50	45	1612	282	
		18	21 22	45	1612	282	
		7	3 6	9	340	63	
		19	29–30	10	356	65	
		22	29–30	10	356	65	
2·2	ማርቆስ 12	4	18–20	45	1613	283	
		9	33T37	45	1612	283	
		13	35–36	14	547	9?	ቀጊ፡ት
		11	17	1	1	11	
		6	7–13	21	770	121	ወንጌል

2·3	ሉቃስ	1	21–59	51	1802	308	
	18	6	24–26	45	1614	283	
	18	10	20	45	1615	283	
	14	14	12–15	45	1616	283	
		10	16	51	1818	312	
		11	28	51	1828	312	
		12	4	20	750	118	
		12	4	20	751	118	
		1	59	51	1802	308	
		2	21	51	1802	308	
		14	8	45	1616	283	
		16	1–12	16	650	104	
		12	35	14	530	88	● ጌታ
		12	23	16	605	98	● ጌታ
		11	41	16	636	98	
		19	2–20	16	651	104	
		7	37–38	16	651	104	
		7	47	16	611	98	
2·4	ዮሐንስ	3	5	45	1617	283	
		13	13–16	45	1617	383	
		3	5	3	20	14	
		4	24	15	535	90	● በወን ጌል
		4	24	46	1629	286	● ”
		8	47	51	1828	312	”
		10	30	46	1629	286	● ”
		1	1–14	46	1630	286	●
		11	24	46	1629	286	● ም

ለ· ቀኖናት ቤተ ክንስቲያናውያት
ርእሰ ቀኖናት

ቀኖናት ሐዋርያውያት			ፍትሐ ነገሥት			F.N	
	ስያሜ	ቀኖናት	ቀኖናት	አንቀጽ	ቁጥር	ገጽ	አስተያየት
1.1	ረስጠአ 82/83	1	”	4	57	19	
		2-3	”				
		4	”	11	438	77	ረስጠብ
		4	”	11	439	77	ረስጠብ
		5	”				
		6	”	11	440	77	
		7	”				
		8	”	11	441	77	
		13	”		442	77	
		10	”	11	442	77	
		11	”				
		12	”	9	314	60	
		13	”	5	94	26	
		14	”	6	229	46	
		14	”	24	955	152	
		15	”	8	626	52	
		16	”	24	955	152	
		17	”	7	240	48	ረስጠብ
		17	”	10	407	74	ረስጠብ
		18	”	7	258	51	
		18	”	9	316	60	
		19-21	”				
		22	”	8	213	43	
		22	”	14	542	89	
		23	”	11	468	81	
		24-25	”				
		26	”	9	408	74	
		27	”	8	265	52	
		27	”	9	409	75	
		28	”	1	8	11	

1.1		28	"	15	587	96	
		28	"	17	656	105	
		28	"	11	468	81	
		29	"	146	1653	288	
		30	"	13	508	85	
		31	"				
		32	"	12	491	83	
		32	"	20	756	119	
		33	"				
		34	"	5	194	41	
		35	"	11	443	77	
		36	"	5		28	
		37	"	7	248	49	
		38-39	"				
		40	"	14	545	90	
		40	"	17	670	107	
		41	"				
		42	"	21	777	121	
		43	"	3	36	16	
		44	"	3	24	14	
		45	"	13	511	86	
		46	"				
		47	"	22	798	123	
		48	"	14	540	90	
		49	"	14	533	88	
		50	"	17	688	107	
		52	"	5	150	35	
		52	"	12	484	83	
		53	"	5	152	35	
		53	"	12	491	83	
		53	"	13	519	86	
		53	"	13	520	86	
		53	"	13	521	87	
		53	"	13	524	87	
		54	"	6	213	58	
		54	"	44	1533	271	
		55	"	1	19	13	
		56-57	"				
		58	"	5	105	28	
		58	"	76	215	44	

1.1		58	"	7	250	49	
		59	"	8	269	53	
		60	"	11	440	77	ረስጠብ
		61	"	5	153	35	
		62	"				
		63	"	46	1653	288	
		64-66	"	11	469	81	
		67	"	19	721	114	
		68	"	14	547	90	
		69	"	1	9	11	
		70	"	22	790	123	
		70	"	50	1777	304	
		71-78	"				
		79	"	42	1311	235	
		80	"				
		81	"	12	15	13	

	ስያሜ	ቀኖናት	ቀኖናት	አንቀጽ	ቁጥር	ገጽ	አስተያየት
1.2	ረስጠብ						
	71(74)	1					
		2	"	13	497	85	
		3	"	6	226	45	
		4	"				
		5	"	5	198	41	
		6	"	1			
		7	"	12	478	82	
		7	"	13	518	86	
		8-10					
		11	"	5	156	36	
		12	"	6	230	46	
		12	"	16	645	103	
		12	"	5	162	37	
		13	"	6	217	44	
		13	"	9	281	54	
		14-16	"				
		17	"	8	274	53	
		18	"	5	201	41	
		19	"	6	227	46	

1.2		20	"	5	174	38	
		21	"	5	175	38	
		22	"	6	228	38	
		22	"	16	633	101	
		23					
		24	"	5	184	39	
		25-26					
		27	"	5	164	37	
		27	"	5	187	40	
		28	"	5	187	40	
		29	"	25	968	155	
		30-33	"				
		34	"	3	26	14	
		34	"	3	30	14	
		35	"	5	190	40	
		35	"	7	248	40	
		36-37					
		38	"	5	187	40	
		39	"				
		40	"	5	189	40	
		40	"	15	588	96	
		40	"	15	590	96	
		41	"	5	191	40	
		41	"	6	19	13	
		42	"	5	191	40	
		43	"	13	513	86	
		44	"	13	504	85	
		45					
		46	"	13	512	85	
		46	"	48	1748	301	
		47	"	5	181	39	
		47	"	14	549	91	
		47	"	14	552	91	
		47	"	47	1713	296	
		48	"	15	589	96	
		49					
		50	"	49	1773	303	
		51	"	5	187	40	
		52	"	5	103	18	

1.2		52	"	12	482	83	
		53					
		54	"	5	189	40	
		55	"	2	15	13	
		56-63					
		64	"	25	965	155	
		64	"	25	968	155	
		65-70					
		71	"	9	275	54	

ቁጥር	ስያሜ	ተናናት	ተናናት	አንቀጽ	ቁጥር	ገጽ	አስተያየት
1.3	ረስጠጅ	1	"	5	92	25	
		1	"	9	323	61	
		2	"	5	92	25	
		2	"	6	213	43	
		3	"	13	498	43	
		4	"				
		5	"	6	226	46	
		5	"	14	545	90	
		6	"	5	198	41	
		7	"	15	590	96	
		8	"	13	518	86	
		9-10					
		11		9	336	62	
		12	"	5	207	42	
		12	"	9	337	62	
		13-14					
		15	"	5	98	26	
		15	"	9	281	54	
		16	"	9	281	54	
		17-18					
		19	"	27	1013	265	
		20					
		21	"	20	760	120	

1.3		22					
		23					
		24	”	5	194	41	
		24	”	9	278	54	
		24	”	9	318		
		25	”	4	64	20	
		26-27					
		28	”	5	176	38	
		28	”	5	208	40	
		28	”	5	164	37	
		29	”	5	178	39	
		30-39					
		40	”	17	654	105	
		42	”	5	190	40	
		42	”	9	282	55	
		42	”	50	1778	305	
		43	”	5	203	41	
		43	”	14	568	92	
		44					
		45	”	24	932	147	
		46	”	24	932		
		47	”	9	320	60	
		48	”				
		49	”	9	320	60	
		49	”	48	1750	301	
		50					
		51	”	9	282	55	
		52	”	5	95	26	
		52	”	5	96	26	
		52	”	5	187	40	
		53-58					
		59	”	9	320	60	
		60	”	15	589	96	
		62	”	48	1748	301	
		62	”	5	181	39	
		63					
		64	”	5	205	52	
		65-66					
		67	”	9	322	61	
		68	”	9	281	55	

1.3		68	”	9	322	61	
		68	”	9	182	55	
		69	”	49	1773	303	
		70	”	5	161	37	
		71	”	5	169	38	
		71		9	282	55	
		72	”	5	100	26	
		73-74	5		97	26	
		75	”				
		76					
		77	”	5	199	41	
		77	”	9	277	54	
		78	”				
		79	”	9	291	57	
		80					
		81	”	9	292	57	

	ስያሜ	ቀኖናት	ቀኖናት	አንቀጽ	ቁጥር	ገጽ	አስተያየት
1·4	ድስቅ፡ ዲድስቅልያ	1	”	2	214	43	
	”	2	”	11	424	76	
	”	3	”	11	463	80	
	”	3	”	16	634	101	
	”	4	”	5	84	24	
	”	4	”	5	111	29	
	”	4	”	5	116	30	
	”	4	”	5	1509	266	
	”	4	”	5	114	30	
	”	4	”	5	116	300	
	”	5	”	5	114	32	
	”	6	”	43	1441	252	
	”	7	”	43	1520	268	
	”	7	”	43	1503	265	
	”	7	”	43	145	35	
	”	7	”	5	614	99	
	”	7	”	16	644	103	
	”	7	”	9	313	59	
	”	8	”	5	129	32	
	”	8	”	5	144	35	

1.4	”	8	”	5	155	36	
	”	8	”	16	620	99	
	”	5	”	43	1486	262	
	”	8	”	17	672	187	
	”	8	”	43	1479	262	
	”	9	”	11	459	80	
	”	10	”	5	183	39	
	”	10	”	11	466	76	
	”	10	”	14	2562	92	
	”	10	”	43	1466	257	
	”	11	”	43	1500	264	
	”	11	”	9	315	60	
	”	11	”	43	1498	264	
	”	11	”	11	426	76	
	”	11	”	24	909	143	
	”	12	”	5	209	36	
	”	12	”	14	543	90	
	”	12	”	14	548	89	
	”	12	”	12	471	82	
	”	12	”	12	473	82	
	”	12	”	12	488	83	
	”	12	”	12	484	83	
	”	12	”	5	137	34	
	”	12	”	12	137	83	
	”	12	”	12	492	84	
	”	12	”	12	471	84	
	”	12	”	19	718	114	
	”	12	”	5	137	34	
	”	12	”	7	248	49	
	”	12	”	43	1480	261	
	”	13	”				
	”	14	”	18	211	75	
	”	14	”	11	418	75	
	”	14	”	16	434	100	
	”	15	”	16	624	100	
	”	15	”	16	636	76	
	”	16	”	11	635	75	
	”	17	”	9	285	55	
	”	16	”	5	264	34	
	”	15	”	24	140	26	

	”	18	”	9	851	136	
1.4	”	19	”	16	634	101	
	”	19	”	24	909	143	
	”	19	”	24	910	143	
	”	19	”	5	139	34	
	”	20	”	3	23	14	
	”	21	”	2	21	14	
	”	21	”	13	501	85	
	”	21	”	16	647	103	
	”	21	”	16	646	103	
	”	22	”	11	454	79	
	”	22	”	11	455	79	
	”	22	”	5	141	34	
	”	23	”	12	484	83	
	”	23	”	5	106	28	
	”	23	”	5	112	29	
	”	24	”	10	419	75	
	”	25	”	16	616	100	
	”	25	”	20	745	118	
	”	26	”	16	625	100	
	”	27					
	”	27	”	16	436	77	
	”	27	”	20	747	118	
	”	27	”	19	719	114	
	”	28					
	”	29	”	19	437	77	
	”	29	”	19	726	115	
	”	30	”	19	729	115	
	”	31	”	19	722	115	
	”	31	”	24	912	144	
	”	32					
	”	33	”	14	61	92	
	”	23	”	14			
	”	34	”	3	25	14	
	”	34	”	3	27	14	
	”	34	”	3	35	15	
	”	34	”	5	105	28	
	”	34	”	6	215	44	
	”	35	”	13	507	85	
	”	36	”	5	90	25	

1.4	”	37	”	7	246	49	
	”	36	”	14	545	90	
	”	37	”	5	101	27	
	”	38	”	13	500	85	
	”	38	”	13	504	85	
	”	38	”	20	766	120	
	”	38	”	5	112	29	
	”	39	”	12	484	83	
	”	40	”	5	167	37	
	”	41 43	”				
	”	60	”	7	246	49	ተጨመረ ቁጥር
	”	60	”	9	310	59	”
	”		”	16	621–23	100	ቁጥሩ አል ተጠቀሰም
	”		”	21	776	121	”

	ስያሜ	ቀኖናት	ቀኖናት	አንቀጽ	ቁጥር	ገጽ	አስተያየት
1·5	ጴጥ ጴጥሮስ	4	”	3	22	14	
	”	15	”	5	191	40	
	”	16	”	5	202	41	
	”	17	”	5	192	40	
	”	5	”	16	643	102	
	”	27	”	9	295	57	
	”	29	”	5	191	40	
	”	81	”	9	335	62	
	”		”	22	794	123	ቁጥሩ አል ተጠቀሰም
	”		”	13	512	85	
	”		”	13	498	86	
	”		”	7	250	49	
	”		”				

2	ቀኖናት ሲኖዶሳውያት		ፍትሐ ነገሥት			F.N	
	ስያሜ	ቀኖናት	ቀኖናት	አንቀጽ	ቁጥር	ገጽ	አስተያየት
2·1	ዕንቆራ (25)	1–2	”				
	”	3	”	20	757	119	
	”	4					
	”	5	”	20	758	119	
	”	6					
	”	7	”	20	759	120	
	”	8	”	20	760	120	
	”	9	”	7	260	51	
	”	10	”	24	877	139	
	”	11–13	”				
	”	14	”	17	659	105	
	”	15	”	48	1757	301	
	”	16	”				
	”	17	”	5	104	41	
	”	18	”	24	834	132	
	”	19	”	48	799	301	
	”	20	”				
	”	21	”	47	1714	296	
	”	22	”	11	496	81	
	”	23	”	47	1718	296	
	”	24–25	”				
2·2	ቀጠግ ፡ ቅርጣግና (14)		”				
	”	1	”				
	”	2	”	24	955	152	
	”	3	”	13	498	86	
	”	3–5	”				
	”	6	”	3	33	15	
	”	7–8	”				
	”	9	”	6	233	43	
	”	10	”				
	”	11	”	6	211	43	
	”	11	”	7	242	48	ትርፍ ቁጥር
	”	12–13	”				
	”	14	”	7	241	48	
	”	14	”	7	143	49	

2.2	”	15 22	”				
	”	23	”	7	141	48	
2·3	ግንር፡ግንግሬ (20)	1	”	24	931	148	
	”	2·6	”				
	”	7	”	1	10	12	
	”	8·10	”				
	”	11	”	19	728	115	
	”	12 13	”				
	”	14	”	24	932	148	
	”	15	”	10	349	65	
	”	16	”	10	349	65	
	”	17 19	”				
	”	20	”	20	765	120	
	”	27	”	12	472	81	ትር፡ ቁጥር
2·4	ጸከ ፡ አንጸኪያ(25)	1·3	”				
	”	4	”	6	227	46	
	”	5	”	6	228	46	
	”	7·10	”				
	”	11	”	5	200	41	
	”	12	”	5	195	41	
	”	13 16	”				
	”	17	”	5	180	39	
	”	18–19	”				
	”	20	”	5	164	37	
	”	21–22	”				
	”	23	”	5	169	38	
	”	24	”	7	658	108	
	”	25	”	7	658	105	
	”	39	”	8	268	53	
	”	45–47	”	8	267	53	
	”	49	”	8	267	53	
	”	67	”	8	267	53	
2·5	ኔቅ፡ ኔቅያ (20)		”				
	”	1–6	”				
	”	7	”	5	165	37	
	”	8–20	”				

2·6	ኔቅያ (84)	1	”	9	276	54		
	”	1	”	10	347	65		
	”	3	”	9	283	55		
	”	4–6	”					
	”	7	”	5	187	36		
	”	8	”					
	”	9	”	5	91	25		
	”	9	”	6	232	46		
	”	9	”	9	289	56		
	”	10	”					
	”	11	”	7	261	51		
	”	12						
	”	13	”	6	230	46		
	”	14	”	6	229	46		
	”	15	”	6	236	46		
	”	15	”	10	348	46		
	”	16	”					
	”	17	”	7	251	50		
	”	17	”	13	719	86		
	”	18	”	28	1013	165		
	”	19	”	5	193	40		
	”	19	”	24	903	143		
	”	20	”	14	537	89		
	”	20	”	19	714	114		
	”	21 22	”					
	”	23	”	24	847	135		
	”	24	”	3	25	14		
	”	25	”	24	847	135		
	”	26	”					
	”	27	”	6	231	46		
	”	27	”	24	911	144		
	”	28	”	6	234	46		
	”	29	”	6	235	46		
	”	29	”	24	235	140		
	”	30	”	13	502	85		
	”	30	”	13	502	85		
	”	31	”					
	”	32	”	14	537	89		
	”	32	”	9	290	55		
	”	33 36	”					

	”	37	”	4	40	17	
2.6	”	37	”	4	58	19	
	”	37	”	5		27	
	”	38	”	4	43	17	
	”	38	”	5	182	39	
	”	39	”	4	47	18	
	”	40	”	4	48	18	
	”	41	”				
	”	42	”	4	50	18	
	”	43	”				
	”	44	”	4	52	18	
	”	45	”	4	55	19	
	”			5	56	19	
	”	45	”	5	165	37	
	”	46	”	5	56	19	
	”	47	”	5	148	35	
	”	48	”				
	”	49	”	4	59	19	
	”	49	”	4	63	20	
	”	50	”	4	60	19	
	”	51	”	4	61	29	
	”	51	”	5	97	41	
	”	52	”	5	169	38	
	”	53	”	5	174	38	
	”	54	”	5	170	38	
		54	”	5			
	”	55	”				
	”	56	”	24	912	144	
	”	57–58	”				
	”	59	”	6	223	45	
		60					
	”	61	”	7	252	50	
	”	61	”	12	471	82	
	”	62	”	7	253	50	
	”	63	”				
	”	64	”	9	286	55	
	”	64	”	17	664	106	
	”	65–66	”				

	”	67	”	5	154	36	
2.6	”	67	”	9	207	55	
	”	68	”	17	662	106	
	”	69	”	22	796	123	
	”	70	”	24	911	144	
	”	71	”				
	”	72	”	24	913	144	
	”	73	”	24	914	144	
	”	74	”	48	1747	300	
	”	75	”	17	663	106	
	”	76	”	4	62	20	
	”	77	”	5	158	30	
	”	78	”	10	362	68	
	”	79	”				
	”	80	”	17	666	107	
	”	81	”	10	376	71	
	”	82		48	1741	299	
	”	83		48	1742	299	
	”	84					
	”			20	763	120	
	”			10	350	68	
	”			10	363	65	ቁጥሮቹ አልተመለከቱም
	”			10	369	68	
	”			10	375	69	
	”			10	384	70	
	”			10	394	71	
	”			10	399	73	
2·7	ዶቅ ላእዶቅያ (59)	1 2					
	”	3		11	452	78	
	”	4–10					
	”	11		8	272	53	
	”	12–18					
	”	19		14	544	84	
	”	20					
	”	21		8	267	53	
	”	22		8	267	53	

2.7	”	23		8	267	53	
	”	24					
	”	24–26					
	”	27		9	298	57	
	”	28		1	12	12	
	”	29		19	713	114	
	”	30					
	”	31		15	591	96	
	”	32–38					
	”	39		8	268	53	
	”	41		9	336	62	
	”	42		9	336	62	
	”	43		8	267	53	
	”	44		1	13	12	
	”	45–51					
	”	52		15	912	96	
	”	53		11	446	78	
	”	54		9	299	58	
	”	55					
	”	56					
	”	57		5	171	38	
	”	58		1	10	12	
	”	59		6	267	57	
2·8	ስድቅ፡ ስርድቅያ (21)						የተጠቀሰበት ቦታ የለም

3	ቀኖናተ አበው		ፍትሐ ነገሥት			F.N	
	ስያሜ	ቀኖናት	ቀኖናት	አንቀጽ	ቁጥር	ገጽ	አስተያየት
3·1	ብደስ· ቀኖናተ አቡሊዲስ(38)	1					
		2					
		3	”	14	550	91	
	”	4					
	”	5	”	7	247	49	
	”	6	”	8	270	53	
	”	7	”	7	257	50	
	”	7	”	8	265	52	
	”	8	”	7	237	50	
	”	8	”	6	237	47	
	”	9	”	6	238	47	
	”	9	”	18	411	75	
	”	10–15	”				
	”	16	”	11	464	80	
	”	17	”	12		82	
	”	18	”	24	936	148	
	”	19	”	3	31	15	
	”	19	”	3	37	16	
	”	20					
	”	21	”	9	300	58	
	”	21	”	14	552	91	
	”	22	”	9	293	57	
	”	23	”				
	”	24	”				
	”	25	”	14	545	90	
	”	26	”				
	”	27	”	14	545	90	
	”	28	”				
	”	29	”	1	11	12	
	”	30	”				
	”	31	”	7	248	49	
	”	32–33	”				

3.1	”	34	”	8	271	53	
	”	34	”	9	294	57	
	”	34	”	7	249	49	
”		35-32		10	398	73	
”		38		11	450	78	
”		38		11	467	81	
	ስያሜ	ቀኖናት	ቀኖናት	አንቀጽ	ቁጥር	ገጽ	አስተያየት
3·2	በስ፡ ቀኖ ናተ ባስል ዮስ (106)	1–4					
	”	5	”	9	317	60	
	”	5	”	24	834	132	
	”	5	”	6	”		
	”	7	”	25	969	155	
	”	8	”				
	”	11	”	24	922	146	
	”	12	”	47		301	
	”	13	”	24	937	148	
	”	14	”	24	938	148	
	”	15	”	5	179	39	
	”	16	”	47		301	
	”	17–20	”				
	”	21	”	9	317	60	
	”	22	”	9	317	60	
	”	23–26	”	47		301	
	”		”				
	”		”				
	”		”				
	”	27 28	”	11	459	80	
	”	29	”	5		34	
	”	29	”	9	318	60	
	”	29	”	9	326	61	
	”	30	”	19	727		
	”	31	”	22	793	115	
	”	32	”	24	123	156	
	”	32	”	10	406	74	
	”	33	”	2		146	

	”		”				
3.2	”	38	”	5	196	41	
	”	39	”	5	192		
		39	”	24	904	143	
		39	”	5	242	96	
		40	”	15			
		41	”	24	939	148	
		42	”				
		43	”	9	323	61	
		43	”	24	835	132	
		44	”				
		45	”	5	174	38	
		45	”	5	177	38	
		46	”	5	104	27	
		47	”	5	94	26	
		47	”	6	212	55	
		48	”	8	263	52	
		48	”	8	273	53	
		49	”	9	279	54	
		50	”	9	279	54	
		51	”	6	261	44	
		52	”	9	319	60	
		52	”	23	110	127	
		53	”	6	222	45	
		54	”	6	213	53	
		55	”	9	286	54	
		55	”	9	317	60	
		56	”	7	245	49	
		57	”	9	325	61	
		58	”		300	58	
		59	”	9	301	58	
		68	”	9	301	58	
		61	”	9	301	58	
		62	”	9	301	58	
		63	”	9	301	58	
		64	”	9	302	58	
		65	”				
		66	”	9	302	58	

3.2		62–70	”				
		71	”	9	327	61	
		72	”		302	58	
		72	”	9	302	58	
		72	”	12	474	82	
		73	”	12	474	82	
		73	”	9	304	58	
		74–46	”				
		77	”	15	593	96	
		77	”	9	328	61	
		78	”	9	304	58	
		79	”	9	329	61	
		80	”	9	330	61	
		81	”	9	307	58	
		81	”	9	331	61	
		83	”	9	332	61	
		84	”	9	305	58	
		85–86	”				
		87	”	17	661	106	
		87	”	9	307	58	
		88	”	6	212	43	
		89	”	9	333	62	
		90	”	9	334	62	
		91	”	9	308	58	
		92	”	9	308	58	
		92	”	12	474	82	
		93	”				
		94	”	1	2	11	
		95					
		96	”	1	7	11	
		96	”	12	479	82	
		97	”	12	481	83	
		97	”	12	498	84	
		97	”	13	526	87	
		98	”	13	508	86	
		99	”	12	486	83	
		99	”	12	493	84	
		99	”	12	494	84	
		99	”	13	499	85	
		99	”	13	509	86	
		99	”	13	520	86	
			”				

3.2		99		13	522	87	
		100	”	13	523	87	
		101	”				
		102	”	13	510	86	
		103–106	”				
		107	”	3	28	16	
		–		10	355	66	ቁጥሮች አልተ መለከቱም
		–	”	10	364	68	ቁጥሮች አልተ መለከቱም
		–	”	10	385	71	ቁጥሮች አልተ መለከቱም
		–	”	19	710	113	ባስልዮስ አንደ አስ
		–	”	10	360	67	”
		–	”	18	346	65	”
3·3	ጎር፡ ጎርጎር ዮስ			3	29	14	ጎርጎርዮስ
				9	342	63	ቴዎጎሎስ (ቴኦ ሎጎስ)
				16	652	104	”
3·4	ሐ· ዮሐንስ			23	814	128	ዮሐንስ አፈወ ርቅ
				23	819	128	አፈወርቅ
				23	804	125	አፈወርቅ
				23	806	126	አፈወርቅ
				23	825	129	አፈወርቅ
				44	1535	271	ዮሐንስ አፈወ ርቅ
				9	284	55	ዮሐንስ
				24	284	147	አፈወርቅ
3·5	ጢሞ፡ ጢሞቴዎስ			13	586	85	
3·6	ዲ፡ ዲዮናስ ዮስ						የተጠቀሰበት ቦታ የለም

4	ቀኖናተ ሊቃነጳጳሳት ዘእስክንድርያ		ፍትሐ ነገሥት			F.N	
	ስያሜ	ቀኖናት	ቀኖናት	አንቀጽ	ቁጥር	ገጽ	አስተያየት
4.1	ክርስጣ = ክርስቶዱሎስ						ተጨማሪ ቁጥር
		—	—	12	496	84	
		65	30	—	13	27	87
		30	—	15	599	97	
4.2	ገብርኤል ኢብን ቱራይቅ	—	—	42	1337	237	በፍትሐ ነገሥት የተመለከተ አንቀጽ ባይኖርም የአንቀጽ 42 አባሪ ነው
		—	—	42	1340	238	
4·3	ቁርሎስ ኢብን ላቅላቅ	—	—	52	1831	313	የአንቀጽ 42 አባሪ
4·4	ቀዝማስ	—	—	52	1831	313	የአንቀጽ 42 አባሪ

ሐ· ቀኖናተ ነገሥት — ሥርዐታት ዓለማውያት ርእሰ ቀኖናት

	ቀኖናተ ነገሥት		ፍትሐ ነገሥት			F.N	
	ስያሜ	ቀኖናት	ቀኖናት	አንቀጽ	ቁጥር	ገጽ	አስተያየት
1.1	ጠሰ፡ ተቀላላት (130)	1		24	869	138	አብጠሊስ
		1		24	873	138	
		2		24	867	138	
		2	"	24	879	139	
		2	"	24	880	140	
		3	"	24	882	140	
		3	"	24	888	140	
		3	"	24	890	140	
		4	"	24	892	141	
		4	"	24	898	142	
		4	"	24	904	142	
		4	"	24	910	143	
		4	"	24	908	143	
		4	"	25	966	155	
		5	"	24	902	143	
		5	"	24	916	145	
			:			144	
		6	"	24	842	134	
		7	"	24	844	134	አብጠሊስ
		7	"	25	847	135	
		7	"	36	1134	199	
		8	"	24		140	
		9	"	24	889	145	
		9	"	24	918	145	
		11	"	24	945	149	
		11	"	24	952	151	
		11	"	24	954	151	
		11	"	24	955	152	
		11	"	24	956	152	
		11	"	24	959	153	

12	”	26	970	156	
13	”	26	970	156	
14					
15	”	36	1134	199	አንቀጹ በሙሉ
16	”				
17	”	36	1134	199	አንቀጹ በሙሉ
18	”	24	853		
18		29	1022	169	አንቀጹ በሙሉ
19	”	9	316	60	
19	”	47	1664	290	
19	”	9	316	60	
20	”	9	316	60	
20	”	42		240	
21	”	41	1238	233	
21	”	41	1240	223	
21	”	41	1253	224	
21	”	41	1251	225	
21	”	41	1246	225	
21	”	41	1251	225	
21	”	41	1253	225	
21	”	41	1256	266	
22	”	41	1256	266	
22	”	41	1257	227	
22	”	9	316	60	
22	”	9	316	60	
22	”	9	317	60	
23	”	9	317	60	
23	”	43	1512	267	
23	”	42	1391	265	አብጠሊሳት
23	”	10	354	66	
24	”	42	1383	244	
24	”	42	1385	245	
25	”	41	1982	231	
25	”	41	1249	225	
25	”	41	1255	225	
26	”	41	1282	225	
27	”	43	1499	265	
27	”	43	1500	265	
27	”	43	1504	266	
27	”	43	1508	266	

27	”	43	1510	266
27	”	43	1512	267
27	”	43	1513	267
27	”	43	1517	267
27	”	43	1521	268
27	”	43	1522	269
27	”	43	1524	269
27	”	43	1526	269
28				
29				
30	”	41	1262	266
30	”	41	1263	266
30	”	42	1351	237
30	”	42	1354	239
30	”	43	1355	239
30	”	42	1361	240
38	”	42	1362	241
30	”	42	1362	241
30	”	42	1365	242
30	”	42	1368	243
30	”	42	1378	143
30	”	42	1374	144
30	”	42	1389	145
30	”	42	1384	244
30	”	42	1315	335
31	”	43	1310	335
31	”	42	891	141
32	”	42	1248	225
33	”	42	1394	246
33	”	41	1397	246
33	”	42	1045	175
33	”			
34	”	42	1390	245
35	”	31	1284	231
36	”	42	1315	235
37	”	41	1245	41
38	”	42	316	60
38	”	41	1161	206
38	”	9	1789	306
38	”	47	1688	240

		39	”	50	155	967	
		39	”	42	1636	287	
		39	”	25	1656	289	
		39	”	46	1662	290	
		39	”	47	1656	290	
		39	”	47	1667	291	
		39	”	47	1670	291	
		39	”	47	1664	290	
		39	”	47	1671	291	
		39	”	47	1671	291	
		39	”	47	1780	295	
		39	”	49	1769	302	
		39	”	49	1762	302	
		39	”	49	1765	303	
		39	”	50	1784	306	
		39	”	50	1790	307	
		40	”	44	1560	275	
		41					
		42	”	57	1665	290	ተጨማሪ ቁጥሮች
		42	”	41	1244	224	ወይም ቀኖናት
		44	”	47	1663	290	
		49	”	47	1680	291	
		49	”	47	1684	292	
		49	”	50	1786	305	
		49	”	50	1784	306	
		60	”	46	1643	287	
1.1.1	አብጠሊስ	19-20	19-20	34	1168-1116	192-293	አንቀጹ በሙሉ
		38	38	37	1161-1200	206-213	አንቀጹ በሙሉ
		7	7				
		15	15	36	1134-1160	199-205	አንቀጹ በሙሉ
		17	17				
1.1.2	አብጠሊስ 39	63	63	48	1722	297	የአንቀጹ
		64	64	48	1723	297	ክፍል
		67	48	48	1724	297	አንድ በሙሉ

		69	69	48	1724	297	
		69	69	48	1725	297	
		73	73	48	1720	297	
		41	41	48	1726	298	
		44	44	48	1729	298	
		45	45	48	1730	298	
		65	65	48	1728	298	
		61	61	48	1731	298	
		46	46	48	1732	299	
		60	60	48	1733	299	
		67	67	48	1734	299	
		71	71	48	1735	299	
		71	71	48	1738	299	
		72	72	48	1736	299	
		12	72	48	1739	299	
		66	66	48	1740	299	

	ስያሜ	ቀኖናት	ቀኖናት	አንቀጽ	ቁጥር	ገጽ	አስተያየት
1.2							
	መክ ፡ ቀኖናተ ነገሥት ካልዕ (130)	1	”	41	1266	227	
		1	”	42	1350	239	
		1	”	42	1358	240	
		2	”	41	1301	234	
		3	”	41	1398	233	
		4					
		5	”	41	1260	226	
		6	”	41	1261	226	
		7	”	41	1306	234	
		7	”	42	1350	239	
		8-9	”				
		10	”	41	1268	228	

		11	”	41	1243	224	
		11	”	42	1376	243	
		12	”	27	1001	162	
		12	”	41	1297	233	
		13	”	41	1295	232	
		13	”	41	1248	225	
		14	”	24	1302	234	
		15	”	24	928	46	
		15	”	41	1294	235	
		15	”	42	1375	243	
		15	”	41	1294	232	
		16	”	42	1389	245	
		17-18					
		19	”	26	977	157	
		19	”	42	1373	243	
		20-22					
		23	”	24	951	150	
		24	”	42	1392	245	
		25	”	41	1248	234	
		26	”	33	1078	183	
		27	”	33	1078	183	
		28	”	42	1374	243	
		29	”	43	1468	258	
		30	”				
		31	”		1078	183	
		32	”	32			
		33	”				
		34	”	42	1310	235	
		35	”	31	1045	175	
		36	”	31	1045	175	
		37	”	31	1045	175	
		37	”	44	1540	272	
		38	”				
		39	”	47	1701	294	
		39	”	47	1704	295	
		40	”	33	1078	183	
		41	”	33	1078	183	

		42	”				
		43	”	31	1045	175	
		43	”	42	1386	245	
		44	”	41	1244	224	
		44	”	47	1668	290	
		45-48					
		49	”	47	1698	294	
		50	”	19	716	114	
		50	”	43	1465	258	
		51	”	19	715	114	
		51	”	42	1339	238	
		51	”	42	1342	238	
		52	”	24	872	138	
		53					
		54	”	42	1353	239	
		55	”	47	1677	291	
		55	”	43	1485	256	
		56	”	24	667	140	
		57	”	30	1035	172	
		58	”	42	1353	240	
		59-65					
		66	”	24	916	144	
		67-70					
		71	”	30	1035	172	
		72-74					
		75	”	30	1035	172	
		76-77					
		78	”	24	916	144	
		79					
		80	”	42	1347	238	
		81-86					
		87	”	42	1350	239	
		87	”	42	1351	239	
		87	”	47	1698	294	
		88	”	42	1371	244	
		88	”	42	1366	243	

		88		42	1377	242	መጅን ሆኖ
		89	"	42	1343	238	ይጠቀሳል።
		90	"	42	1307	234	
		91-94	"				
		95	"	41	1269	228	
		95	"	42	1313	235	
		96	"	41	1244	224	
		97-98	"				
		99	"	41	1296	232	
		100	"	41	1303	234	
		101	"	47	1701	294	
		101	"	47	1703	295	
		101	"	47	1710	295	
		102	"	42	1360	241	
		103	"	30	1035	172	
		103	"	41	1304	234	
		104	"				
		105	"	47	1709	295	
		106-108	"				
		109	"	47	1709	295	
		110	"	49	1763	302	
		111-117	"				
		118	"	49	1766	303	
		118	"	50	1782	305	
		119	"				
		120	"	30	1035	172	
		121	"	19	742	117	
		121	"	49	1763	302	
		122	"				
		123	"	42	1313	235	
		124	"				
		125	"	42	1313	235	
		126	"				
		127	"	43	1455	256	
		128	"				
		129	"				
		130	"				
		57		30		172-174	እነዚሀ
		71		30			ቀኖናት
		75		30			ከአብጠሊስ
		103		30			34 ጋር
		120		30			31ኛውን
							አንቀጽ

	ስያሜ	ቀኖናት	ቀኖናት	አንቀጽ	ቁጥር	ገጽ	ስስተያየት
							ይሸፍናሉ
		35		31		175-178	እነዚሀ ቀኖ
							ናት
		35		31			31ኛውን
							አንቀጽ
		37		31			ከጠስ 30 ጋር
		43		31			ይሸፍናሉ
		26		3			እነዚሀ
		27		3			ቀኖናት
		28		3			ከአብጠሊስ
		32		3			14 ጋር
		40		3			አንቀጽ 33ን
		41					ይሸፍናሉ
1.3	መጅ ቀኖናተ						
	ነገሥት						
	ግልስ (30)	1	"	24	877	138	
		1	"	24	876	139	
		1	"	24	899	142	
		2	"				
		3	"	9	297	57	
		4	"	24	946	305	
		4	"	50	1781	350	
		5	"	24	647	135	
		5	"	24	948	150	
		6	"				
		7	"	24	907	143	
		7	"	24	9	144	
		7	"	24	907	142	
		7	"	6	220	44	
		8	"	24	950	150	
		9-10	"				
		11	"	43	1488	263	
		12	"	41	1397	233	
		12	"	42	1313	235	
		12	"	42	1352	239	
		12	"	42	1354	240	

		12	"	42	1358	240	
		12	"	42	1363	241	
		12	"	42	1388	244	
		12	"				
		13	"				
		14	"	50	1794	306	
		14	"	41	1305	234	
		15	"	41	1558	275	
		16-19	"				
		20	"	43	1514	269	
		21	"	49	1768	303	
		22	"	41	1252	225	
		23	"	24	951	150	
		24		24	963	154	
		24	"	28	1019	167	
		24	"	42	1388	245	
		25-56	"				
		57	"	24	881	139	
		58-73	"				
		74	"	24	949	150	
		75-89	"				
		90	"	22	801	124	
		91-99	"				
		100	"	18	682	109	
		101	"				
		102	"	47	1712	296	
		103	"				
		104	"				
		105	"				
		106	"				
		107	"				
		108	"	18	679	109	
		109-117	"				
		118	"	49	1766	303	
		119-121	"				
		122	"	49	1767	303	
			"	49	1768	303	
			"	47	1675	291	
			"				ቁጥሮች አልተጠ ቀሱም

	ስያሜ	ቀኖናት	ቀኖናት	አንቀጽ	ቁጥር	ገጽ	አስተያየት
1.4	መጣ ቀኖናተ ንጉሥት ራብዕ(27)	1-41					
		42	"	24	931	147	መጣ 27 ምዕ ራፎች እና 208 ቀኖናት ቢኖሩትም ሶስት ጊዜ ብቻ ተጠቅሷል ብዙ ጊዜ ግን መጅን ሆኖ ይጠቀሳል
		43-73	"				
		74	"	24	949	150	
		75-104	"				
		105	"	24	930	47	
		106-208	"				

አባሪ ሦስት

የፍትሐ ነገሥት ምንጮች መለያ ቁጥሮች (ምዕራፎች ቀኖናት ፣ አንቀጾች) የመገናዘብ ችግሮች ነጥቦች

በአለፉት ሁለት /አንድና ሁለት/ አባሪዎች የሚመለከቱት ምን ጮች ማለትም እየአንድአንዱ ምንጭ ቅዱሳት መጻሕፍት የታወቁ ምዕራፎችና ቁጥሮችም ሲኖሯቸው ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያትና ቀኖናተ ነገሥት—ሥርዐታት ዓላ.ውያት አንቀጾች እንአሏቸው ሲታ ወቅ ቁጥሮቻቸውም በፍትሐ ነገሥቱ መቅደም ተመልክተዋል። ሆ"ም ግን፣

1· ቅዱሳን መጻሕፍትን በሚመለከት የሚጠቀሰው ጥቅስ — ምንጭ ብዙ ጊዜ የአንድ የሆነ ቁጥር — አሐዝ ጥቅሱ የሚገኝበት ምዕራፍ ወይም አንድ ዓይነት መለያ ነጥብ ሆኖ አይገኝም ለምሳሌ ትእ 27 (ዘፍጥረት 27) ተብሎ ተመልክቶ ሲታይ ግን በዚህ አሐዝ (27) የሰፈረው ጥቅስ የሚገኘው ዘፍጥረት ምዕራፍ 28 ቁጥር 9—10 [1901]፣ትሑ 14 (ዘዳግም 14) ሆኖ የተመለከተው ጥቅስ የሚገኘው ዘዳግም ምዕራፍ 2 ቁጥር 4—7 [1902]፣ ማርቆስ 12 ተብሎ የሰፈረው ጥቅስ የሚገኘው ማርቆስ ምዕራፍ 4 ቁጥር 12—20 [1903] ፣ ሉቃስ 18 ሆኖ የተመለከተው ጥቅስ የሚገኘው ሉቃስ ምዕራፍ 24—26 [1904]፣ዮሐንስ 6 ተብሎ የተጠቀሰው ጥቅስ የሚገኘው ዮሐንስ ምዕራፍ 3 ቁጥር 5[1905]፣ሮሜ 18 ሆኖ የሰፈረው ጥቅስ የሚገኘው ሮሜ ምዕራፍ 14 ቁጥር 22 [1906] መሆናቸው ይረጋገጣል። ከዚህም በስተቀር ሁሉም ቅዱሳት መጻሕፍት የተወሰኑ ምዕራፎች እንደአሏቸው ሲታወቅ ከእያንዳንዱ መጽሐፍ ምዕራፎች ወሰን—ቁጥር ያለፉ ምዕራፎች እየተጠቀሱ ይገኛሉ ለምሳሌ የማቴዎስ ወንጌል 28 ምዕራፎች ሲኖሩት ከ57ኛ ምዕራፍ [1907] የሉቃስ ወንጌል 24 ምዕራፎች

1901· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 24 ቁጥር 928
1902· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 44 ቁጥር 1557
1903· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 45 ቁጥር 1613
1904· ፍትሐ ነገሥት አንቀን 45 ቁጥር 1677
1905· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 45 ቁጥር 1614
1906· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 45 ቁጥር 1615
1907· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 25 ቁጥር 832

ሲኖሩትም ከ38ኛና 54ኛ ምዕራፎች [1908]፣1ኛ ቆሮንቶስ 16 ምዕራፎች ሲኖሩት[1909] ከ ኛ ምዕራፍ እንደተወሰዱ የተመለከቱት ጥቅሶች በእ ሁት—በታወቁት ምዕራፎች ውስጥ ነው የሚገኙት። ስለዚህ ማቴ·57[1910]፣ሉቃስ 38 እና 54 [1911]፣1ኛ ቆሮንቶስ 18 [1912]፣
በሌላም በኩል ቅዱሳት መጻሕፍት በስምም ሆነ በምኅፃረ ቃላት ሲመለከቱ ልክም ሆነ አልሆነም አንድ ዓይነት ቁጥር—አሐዝ(ምዕራፍ) እየተጠቀሱ ይገኛሉ ለምሳሌ "ረሰጠጅ" በሚል ምሕጻረ ቃል የሰፈሩት እየተላለፈም ይገኛል።
ለምሳሌ ትዳ[1913]፣ትሔ·[1914]፣ትጋ [1915]፣ገላትያ [1916]ፊልጲስዩስ [1917]፣ወን ጌል[1918]፣መጅ[1919]ሁሉንም በዚህ መልክ መመልከት ይቻላል።

2· ቀኖናት ቤተ ክርስቲያንውያትን በሚመለከት ሁሉም ቀኖናት በፍትሐ ነገሥቱ መቅድም የተወሰኑ ቀኖናት እንደአሏቸው እየተመለከተ ቢገኝም ከእየተወሰኑ ቀኖናት ቁጥሮችም እየአለፉ የሚገኙ ቀኖናት እየተጠቀሱ ይገኛሉ ለምሳሌ "ረሰጠጅ" በሚል ምዕጻረ ቃል የሰፈሩት ቀኖናት ሐዋርያውያት ቁጥሮች 56(57)መሆናቸው ቢመለከትም በሰ ነዱ—ፍትሐ ነገሥቱ 79— 81 ቀኖናት ተጠቅሰው ይገኛሉ[1920]፣ ከዚህም ጋር በተያያዘ ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያትና ቀኖናተ ነገ ሥት—ሥርዐታት ዓለማውያት ቁጥሮች ሳይሰጧቸው በስም ወይም በምኅጻረ ቃላት እየተጠቀሱ ይገኛሉ ። ለምሳሌ ድስቅ(ዲድስቅልያ) [1921] ፣

1908· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 45 ቁጥር 1616
1909· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 45 ቁጥር 1621
1910· ማቴ·19·20
1911· ሉቃስ 10·20; 14·12—15
1912· 1ኛ ቆሮንቶስ 14·20
1913· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 45 ቁጥር 1593—ዘኁልቁ 6· 25—27
1914· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 45 1594—ዘዳግም 19 14—20
1915· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 45 ቁጥር 1778 ዘሌዋውያን 5·16
1916· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 14 ቁጥር 1624 ገላትያ 6·1—10
1917· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 45 ቁጥር 1626 ፊሊጵስዩስ 2·1—5
1918· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 46 ቁጥር 1622—ማቴ 4·10
1919· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 46 ቁጥር 1651
1920· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 9 ቁጥር 291—292
1921· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 21 ቁጥር 776

መጅ (ቀኖናተ ነገሥት ሣልስ)[1929]፣ 3ኛ ቀኖናተ ነገሥትን – ሥርዐታት ዓለማውያትን በሚመለከት እነዚህ ቀኖናት በፍትሐ ነገሥቱ መቅድም አንቀጾች ያሏቸው 1 ጠበ 40[1929] 1 "መክ" 130[1930] "መጅ" 27[1931] እና "መግ" 35[1933] አንቀጾች ያሏቸው መሆናቸው ሲመለከት በሰነዱ — ፍትሐ ነገሥቱ ግን እየተጠቀሱ የሚገኙት በቀኖናት (ንዑሳን አንቀጾች) ነው ። ለምሳሌ "መክ" 35 አንቀጾች ሲኖሩት እነዚህም አንቀጾች በ86 + 21 = 207 ቀኖናተ /ንዑሳን አንቀጾች/ ተከፍለው እንደሚገኙ ተመልክቷል [1933]

እንግዲህ ከላይ የተመለከቱት ችግሮች ከተለያዩ ሁኔታዎች ለመመንጨት ተገደው ሊሆኑ ይችላል። በመጀመሪያ እነዚህን መሰል ልዩነቶች ሊከሰቱ የቻሉት በአንድ በኩል ከሥር መሠረቱ ፍትሐ ነገሥቱ ሲዘጋጅ የነበሩ ስሕተቶች ወይም ግድፈቶች ሊሆኑ ይችላሉ። ከብዙዎቹ ልዩነቶች አንድ አንዳንዶቹ በዚሁ ሁኔታ ተያይዘው የመጡ መሆናቸው ሊጠብቅ ሲችል በሌላም በኩልምዓልባት ለበዛኞችም እየአደር በየጊዜው የተፈጠሩ ሊሆኑ ይችላሉ ማለት ይቻላል ስለዚህ እነዚህ የተመለከቱት ችግሮች ምዕራፎች መጨመር–መዘለል ወይም አለመመልከት፣ የቀኖናት ቁጥሮች አለመጠቀስ /ጭማሪ፣ግድፈት፣ቦታ መሳት፣ አንዱን ለሌላው መስጠት፡ ወዘተ/ፍትሐ ነገሥት ከእጅ ወደ እጅ/ ከአንድ ግልባጭ ወደ ሌላ ግልባጭ) በሚሸጋገርበት ጊዜ ይበልጥም የማይነበብ ሰነድ በሚያጋ

1922· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 3 ቁጥር 29
1923· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 14 ቁጥር 498
1924· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 10 ቁጥር 10 364· 385 አንቀጽ 47 ቁጥር 1716
1925· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 10 ቁጥር 350,363,369·375 384·394
1926· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 12 ቁጥር 496
1927· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 13 ቁጥር 506
1928· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 43 ቁጥር 1651
1929· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2
1930· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2
1931· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2
1932· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2
1933· ፍትሐ ነገሥት መቅድም ክፍል 2

ጥምበት ጊዜ ወይም ከአንድ ቋንቋ ወደ ሌላ ቋንቋ በሚገለበጥበት ወቅት ወይም በሕትመት ሂደት ከእርማት በማምለጥ ሊያጋጥሙ ይችላሉ። አንድ ሁለት ምሳሌዎችን ለመጥቀስ አንድ የግእዝ ፍትሐ ነገሥትንና ሌላ አንድን የእንግሊዝኛ ትርጉም ፍትሐ ነገሥት ብንመለከት የትርጉም ሳይሆን ግን የግልባጭ ልዩነትን እንመለከታለን። ለምሳሌ በአንድ ቦታ ላይ ግእዙ ፍትሐ ነገሥት "መክ" 1 ብሎ በያዘው ጥቅስ [1935] በእንግሊዝኛው ትርጉም [1936] ይህ 1 ቁጥር ተዘሏል ።
በተመሳሳይ ሁኔታ ድስቅ 10 ተብሎ በፍትሐ ነገሥት በተጠቀሰበት ቦታ [1937] በእንግሊዝኛው ትርጉም ፍትሐ ነገሥት ይህ አሐዝ 10 አልተገለበጠም [1938] በሌላም ቦታ ደግሞ በግእዙ በፍትሐ ነገሥት ድስቅ 8 ሆኖ በሚነበበው ጥቅስ [1939] በእንግሊዝኛው ትርጉም ፍትሐ ነገሥት ይህ ቁጥር 69 ሆኖ ታትሟል[1940]

ስለዚህ መሰል ችግሮች—ልዩነቶች በሌሎች ቋንቋዎች ትርጉሞችም ሆነ ሕትመቶች እንደ ሚያጋጥሙ የማይታለፍ ሊሆን ይችላል" ሆኖም በዚህ እንግሊዝኛ ትርጉም የተወሰኑ ልዩነቶች በጣም አነስተኞች ናቸው። ለማስታወስ የተፈለገው በሂደት ችግሮች እንዴት እንደሚከሰቱ ለማሳየት ካልሆነ በስተቀር የዚህ ፍትሐ ነገሥት እንግሊዝኛ ትርጉም ጥብቅ አግባብ ሙያ ባላቸው ታላቅ ሰው በጥልቅ ግንዛቤ፣ ታላቅ ጥንቃቄና ከፍተኛ ጥረት ከእናት ሰነዱና ከምንጮቹም ጋር እየተገናዘበ የተደረገ እንደመሆኑ መጠን የበለጠ ግልጥ ግንዛቤን ከመስጠቱ አልፎ ጥናትን የሚጋብዝ ትርጉም ነው።

ስለዚህ ለዚህ ጽሑፍ አንዱ ዋና መንሥኤ የዚህ ትርጉም መንደርደሪያ መሠረተ ሐሳቦች እንደሆኑም ተመልክተዋል[1951]

1934· p.TZadua. Fetha Nagast..The Law of Kings 1968
1935· ፍትሐ ነገሥተ አንቀፍ 42 ቁጥር 1358
1936· p.Tzadua.Fetha Nagasrt ..ገጽ 240
1937· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 43 ቁጥር 1466
1938· p.TZadua.Fetha Nagasrt.ገጽ 258
1939· ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 43 ቁጥር 1479
1940· p.TZadua.Featha Nagasrt.ገጽ 261
1941· ከዚሁ ገጽ 12–26

"የማውቀው አንድ ነገር አለ። እሱም አለማወቄን ማወቄ ነው" ፡፡
(አርሰጣጥል)
ለእኔም ይህ ጥናት ይህን ግንዛቤ
ነው ያስጨበጠኝ

<u>ምስጋና</u>

የዚህ መጽሐፍ ዝግጅት ከድካምና ጊዜ ጋር የልዩ ልዩ ድርጅቶችና ግለሰቦች ባለሙያዎች ትብብርና ድጋፍ ተጨምሮበት ወደ መጠናቀቅ ደርሶ ኅትመቱን በሚመለከት ከታሪኩና ይዘቱ አንፃር ለትምህርት ፣ ጥናትና ምርምር የበለጠ ልትጠቀምበት የምትችል የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን እንደምትሆን በማመን በእሷ በኩል እንዲታተም ሀሳብ ቀርቦ ፈቃደኝነት እንደነበረ ለመረዳት ቢቻልም ወደ ኅትመት መድረሱ ሌላ ጉዳይ ነበር ፣ ስለዚህም ስለነበረው ፈቃደኝነት ከልብ አመሰግናለሁ ፡፡

ነገር ግን ከዚህ ዓላማ ሳይርቅም በአንድ ከፍተኛ የጥናትና ምርምር ልምድ በአላቸው የሥነ መለኮትና የሥነ መንግሥት ታላቅ ምሁር ሰው ትብብር ሊታተም በመቻሉ በቀለም ለመቅረጽ የሚያዳግተኝን ልባዊ ምስጋና አቀርባለሁ ፡፡

በኅትመቱ ሂደትም ስለተደረገልኝ ቅን ትብብርና ስለአጋጠመኝ ቀና መንፈስ የብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት ኃላፊዎችንና ሠራተኞችን ከልብ አመሰግናለሁ ፡፡

ዶ/ር ዲበኩሉ ዘውዱ

LAPSLEY / BROOKS FOUNDATION, INC.
1701 N. GREENVILLE AVE. ST. 810
RICHARDSON, TEXAS 75081, USA